

Elizabeth Gaskell

ÉSZAK ÉS DÉL

Velünk élő klasszikusok 1.

Artemisz

Elizabeth Gaskell **ÉSZAK ÉS DÉL**

Elizabeth Gaskell: North and South

I. FEJEZET

„FEL, ESKÜVŐRE!”

„Megkérte, elvette, elvitte...”

– Edith! – szólongatta halkán Margaret az unokatestvérét. – Edith!

Úgy volt, ahogy sejtette: Edith elaludt. Összegömbölyödve feküdt a pamlagon a Harley Street-i ház belső kis szalonjában, és elbájolóan festett kék szalagokkal díszített, fehér muszlinruhájában. Ha Titánia viselt valaha kék szalagokkal díszített fehér muszlint, és ha megesett vele, hogy egy szalon skarlátvörös damaszttal bevont pamlagán nyomta el az álom, akkor alighanem pontosan így festhetett, mint most Edith. Margaret csak mostanában ébredt rá, milyen csinos az unokatestvére. Gyerekkoruk óta együtt nevelkedtek, és megszokta, hogy rajta kívül mindenki egyfolytában Edith külsejét dicsérte. Margaret azonban, aki állandóan együtt volt vele, mindeddig nem figyelt föl Edith szépségére. Most viszont, hogy tudta, néhány napon belül el kell szakadniuk egymástól, szinte újra fölfedezte unokatestvére minden kedves és vonzó tulajdonságát. Már órák óta másról sem beszéltek, csak esküvői ruhákról és az esküvői szertartásról, no meg Lennox kapitányról, és arról, miket mondott Edith-nek jövőre, korfui életükről – a kapitány ezrede ugyanis Korfun állomásozott –, valamint arról, milyen nehéz lesz jó zongorahangolót találni azon az isten háta mögötti helyen (úgy tűnt, Edith meg van győződve róla, hogy ez lesz a legnagyobb nehézség, amellyel

házasélete folyamán szembe kell néznie), és hogy milyen ruhákat vigyen magával Skóciába, mert ide készültek közvetlenül az esküvő után, egy idő után azonban Edith suttogó hangja egyre álmosabban csengett, és Margaret, néhány percnyi csönd után, rájött, hogy úgy van, ahogy sejtette: bár a külső szalonból áthallatszott a vendégek fecsegése, Edith muszlinból, szalagokból és selymes fürtökből álló gombolyaggá gömbölyödött össze, és átadta magát a békés, étkezés utáni álomnak.

Margaret éppen a saját terveiről szeretett volna beszélni az unokatestvérének – arról, hogyan képzei el a jövőjét abban a vidéki lelkészlakban, ahol a szülei éltek, és ahol csodálatos vakációkat töltött, bár az utóbbi tíz évben nagynénjének, Mrs. Shaw-nak a házáat tekintette otthonának. Ám hallgatóság hiányában kénytelen volt továbbra is némán töprengeni az életében bekövetkező változáson. Boldogító érzés volt elmerülni ezekben a gondolatokban, bár ezt a boldogságot némileg beárnyékolta a tudat, hogy kénytelen bizonytalan időre megválni jólelkű nagynénjétől és szeretett unokatestvérétől. Miközben azt színeztette magában, micsoda öröm lesz a ház leányának fontos tisztjét betölteni a helstone-i lelkészlakban, megütötte a fülét a szomszéd szobában folyó beszélgetés néhány foszlánya. A nagynénje öt-hat másik hölgygel csevegett, akik nála vacsoráztak – a férjek még mindig az ebédlőben voltak. Mindnyájan a család régi ismerősei voltak, szomszédok, akiket Mrs. Shaw a barátnőinek nevezett, mert történetesen gyakrabban vacsoráztak nála, mint más ismerősei, és mert ha ő vagy Edith akart valamit tőlük, vagy azok tőlük, minden teketória nélkül átszaladtak egymáshoz akár délelőtt is. Ezeket a hölgyeket és hitvestársaikat, mint a

ház barátait, most Mrs. Shaw meghívta búcsúvacsorára Edith közelgő házasságának tiszteletére. Edithnek ugyan csöppet sem volt ínyére a dolog, mert aznap este kellett Lennox kapitánynak visszaérkeznie az utolsó vonattal, de jóllehet elkényeztetett gyermek volt, túlságosan nemtörődöm és lusta is volt ahhoz, hogy a sarkára álljon, és rövidesen beadta a derekát, már csak azért is, mert kiderült, hogy az anyja dobozsám rendelt azokból a különleges melegházi gyümölcsökből és egyéb finomságokból, amelyekről úgy tartják, hathatós ellenszerei a mértéktelen bánat elhatalmasodásának az efféle búcsúvacsorákon. Beérte hát annyival, hogy hátradőlt a székén, csak nagy néha, ímmel-ámmal evett egy-egy falatot a tányérjáról, és komoly és elmerengő arcot vágott, miközben a körülötte ülők vidáman nevetgéltek Mr. Grey tréfáin – ez az úriember mindig az asztal alsó végén ült Mrs. Shaw vacsoráin, és mindig ő volt az, aki felkérte Edith-et, hogy énekeljen nekik valamit a szalonban. Mr. Grey ezen a mai búcsúvacsorán különösen szellemes volt, így az urak tovább maradtak odalenn, mint rendesen. Szerencsére – legalábbis azok után a beszélgetésfoszlányok után ítélve, amelyek áthallatszottak hozzá a másik szobából, Margaret úgy vélte, jobb, hogy nem voltak fültanúi a hölgyek csevegésének.

– Én magam annyit szenvedtem – nem mintha nem éltünk volna nagyon szépen szegény drága tábornokkal – de a túlságosan nagy korkülönbség mégiscsak komoly hátrány: és én eldöntöttem, hogy Edith-nek ezt a szenvedést soha nem kell megismernie! Természetesen minden anyai elfogultság nélkül állíthatom, mindig is tudtam, hogy a drága gyermek korán fog férjhez menni:

ami azt illeti, nem egyszer mondtam, biztos vagyok benne, hogy még tizenkilenc sem lesz, mikor bekötik a fejét. És ami Lennox kapitányt illeti, vele kapcsolatban mindjárt valami sugallatszerű érzésem támadt... – Itt Mrs. Shaw hangja suttogássá halkult, de Margaretnek nem esett nehezére kitalálnia a folytatást. Edith esetében az igaz szerelem útja egy csöppet sem bizonyult rögsnek. Mrs. Shaw hallgatott az előérzetére, ahogyan ő nevezte, és minden tőle telhetőt megtett a házasság előmozdítása érdekében, bár sok ismerősük úgy vélte, Edith, mint fiatal és csinos örökös, jobb partit is csinálhatott volna. De Mrs. Shaw kijelentette, szó sem lehet róla, hogy egyetlen leánya ne szerelemből menjen férjhez – és itt mindig jelentőségteljesen felsóhajtott, hogy tudára adja a hallgatónak, ő maga annak idején korántsem volt ilyen szerencsés. Mrs. Shaw voltaképpen sokkal jobban élvezte a jegyesség romantikus időszakát, mint a lánya. Nem mintha Edith nem lett volna annak rendje és módja szerint fülíg szerelmes a kapitányba, ennek ellenére, sokkal szívesebben lett volna egy kényelmes ház asszonya Belgraviában, mint hogy abban a kalandos és festői korfui környezetben éljen, amelyről Lennox kapitány mesélt neki. Margaretnek csak úgy csillogott a szeme, amikor a kapitány a korfui életről mesélt, Edith azonban látványosan összeborzongott ilyenkor: egyrészt mert öröme telt benne, hogy odaadó szerelmese becézgetéssel és hízelgéssel próbálja meg eloszlatni húzódozását, másrészt viszont csakugyan taszította mindenféle, gyakori költözködéssel vagy változással járó életforma. De ha hirtelenjében előállt volna egy kérő, akinek kényelmes háza, szép birtoka és tetejében grófi vagy bárói címe is van, Edith szívvel-lélekkel ragaszkodott volna Lennox

kapitányhoz mindaddig, amíg tart a kísértés, amikor már elmúlt, egy darabig időnként talán rátört volna a rosszul leplezett, enyhe bánat, amiért Lennox kapitány nem egyesíthet személyében minden létező kívánatos tulajdonságot. Ilyen szempontból nagyon is anyja lánya volt. Mrs. Shaw annak idején hozzáment a tábornokhoz, holott nem érzett tiszteletnél többet leendő férje személye és társadalmi helyzete iránt, ettől kezdve azonban folyamatosan, bár csöndesen panaszkodott nehéz sorsára, hogy olyan emberrel kénytelen élni, akit nem tud szeretni.

– Ami a stafírungot illeti, nem garasoskodtam – hallotta Margaret. – Edith megkapja az összes gyönyörű indiai sálamat és vállkendőmet! Még a Tábornok hozta őket nekem annak idején, de én többet már úgyse viselném őket...

– Szerencsés lány – felelte egy ismerős hang, egy bizonyos Mrs. Gibsoné. Ezt a hölgyet a beszélgetés témája kétszeresen is érdekelte, mert az ő lánya is csak néhány héttel korábban ment férjhez. – Helen is borzasztóan vágyódott egy indiai vállkendőre, de amikor megtudtam, milyen hihetetlen összegeket kérnek értük, kénytelen voltam nemet mondani szegény gyermeknek. Borzasztóan fog irigykedni, ha megtudja, hogy Edith kap egy csomó indiai sálát. Honnét hozta őket az urad? Delhiből? A delhi vállkendőknek olyan szép kis keskeny szegélyük van, ugye?

Margaret most újra a nagynénje hangját hallotta, de az ezúttal úgy hangzott, mintha Mrs. Shaw felegyenesedett volna félig fekvő testhelyzetéből, és a gyöngébben megvilágított belső szalon felé fordult volna.

– Edith! Edith! – kiáltotta, aztán visszahanyatlott, mintha belefáradt volna az erőfeszítésbe. Margaret kilépett az

külső szalonba.

– Edith elaludt, Shaw néni! Esetleg én segíthetek valamiben?

– Szegény gyermek! – sóhajtottak föl a hölgyek egy emberként, amikor ezt a gyászos hírt meghallották. Még a Mrs. Shaw karjában tartott parányi ölebre sem maradt hatás nélkül az együttérzésnek ez a kitörése, és izgatottan ugatni kezdett.

– Csönd legyen. Pici! Rossz kislány! Még fölébreszted a gazdasszonykádat! Csak azt akartam kérni Edith-től, szóljon Newtonnak, hogy hozza le a vállkendőket, szólnál te neki, Margaret drágám?

Margaret fölment a régi gyerekszobába, a ház legfelső szintjére, ahol Newton éppen az esküvői ruhákra való csipkék javíthatásával bajmóldott. Newton (halkan szitkozódva) nekilátott, hogy előkeresse a vállkendőket, amelyeket aznap már négyszer vagy ötször levittek megmutatni, Margaret pedig ezalatt körülnézett a gyerekszobában: ez volt az első helyiség ebben a házban, amelyet megismert kilenc évvel ezelőtt, amikor idehozták, kis erdei vadócot, hogy megossa az otthonát Edith unokatestvérével, és társa legyen játékban és tanulásban. Eszébe jutott, milyen sötétnek és komornak találta annak idején a gyerekszobát, ahol a szigorú és szertartásos dada uralkodott, aki roppant nagy súlyt helyezett a kézmosásra és nagyon rossz néven vette, ha elszakította a ruháját. Emlékezett, milyen volt az első teázás odafenn – az apja és a nagynénje nélkül, akik odalenn vacsoráztak, az alsó szinten, a föld alatt, ahová egy végtelen hosszú lépcsősor vezetett: mert hacsak nem a gyerekszoba van fönn az égben, (gondolta a kislány), akkor az alsó szintnek kell valahol a föld gyomrában lennie. Odahaza – mielőtt

megérkezett a Harley Streetre – az édesanyja öltözőszobája volt a gyerekszoba, és mivel a vidéki lelkészlakban mindenki korán kelt és korán tért nyugovóra, Margaret mindig együtt evett a szüleivel. Oh! Milyen jól emlékezett még rá ez a mostani, magas, méltóságteljes tartású tizennyolc éves lány, milyen szenvedélyesen keserű könnyeket ontott annak idején a kilenc éves kicsi lány az első éjszakán, arcát a takaróba temetve, és arra is, hogy a dada rászólt, hagyja abba a sírást, mert még felébreszti Edith kisasszonyt, és arra, hogyan sírt tovább ugyanolyan keserűen, de csöndesebben, egészen addig, amíg előkelő, csinos nagynénje, akit aznap látott először életében, halkán föl nem jött a lépcsőn Mr. Hale társaságában, hogy megmutassa neki alvó kislányát. Ekkor a kis Margaret magába fojtotta a zokogását, és megpróbált olyan csendesen feküdni, mintha aludna, mert nem akarta az apját elszomorítani a saját bánatával, amelyet amúgy sem mert kimutatni a nagynénje előtt. Ezt a nagy szomorúságot különben ő maga sem érezte helyénvalónak, ha arra gondolt, mennyi ideje reménykedtek, tervezgettek és törték a fejüket odahaza, míg sikerült olyan ruhatárat összeállítani a számára, amelyről úgy vélték, a mostani, előkelőbb környezetében is megfelelő lesz, és hogy milyen nehezen sikerült az apjának erre a néhány napra elhagynia a parókiáját, hogy felkísérhesse őt Londonba.

Most már szerette ezt a régi gyerekszobát, bár most, hogy rövidesen mindketten elhagyják, eltűnt belőle az otthonosság melege, és már csak afféle raktárhelyiség volt, ahogy körülnézett, azt a fajta ragaszkodást érezte, amelyet a macskák szoktak lakhelyük iránt, és sajnálta, hogy három napon belül örökre el kell hagynia.

– Ah, Newton! – mondta. – Azt hiszem, mindnyájan

sajnálni fogjuk, hogy el kell hagynunk ezt a kedves, öreg szobát! – Én aztán nem, kisasszony, egy csöppet sem! A szemem már nem a régi, és olyan rossz itt a világítás, hogy csak akkor látok rendesen, amikor a csipkéket javítgatom, ha odaülök közvetlenül az ablak mellé, ott meg valami rettenetes a huzat – még a végén halálra hűtöm itt magam!

– Hát mindenesetre Nápolyban majd lesz világosság is, meleg is, amennyit csak akar. Legjobb lesz, ha akkorra hagyja a stoppolás javát, ha lehet. Köszönöm, Newton, majd én leviszem a vállkendőket – magának dolga van.

Igy hát Margaret elindult lefelé a lépcsőn, vállkendőkkel megrakodva, és közben beszippantotta fűszeres keleti illatukat. Mivel Edith még mindig aludt, a nagynénje őt kérte meg, legyen amolyan próbababaféle, akire ráterítheti a vállkendőket, hogy jobban meg lehessen csodálni őket. Ez ugyan senkinek nem jutott eszébe, de Margaret magas, finoman formált alakján – fekete selyemruha volt rajta, mert gyászt viselt apja egy távoli rokonaáért – sokkal jobban mutattak a pompás vállkendők hosszú, gyönyörű redői, mint a picike Edith-en, akit valósággal agyonnyomtak volna. Margaret a csillár alatt állt, csöndesen és mozdulatlanul, miközben a nagynénje a kelméket rendezgette. Néha, amikor körbe kellett fordulnia, megpillantotta magát a kandalló fölött lógó tükörben, és elmosolyodott a szokatlan látványon – azon, hogy hercegnői díszben látja az ismerős alakot. Gyöngéden megérintette a vállkendőt, amely egész alakját beborította, gyönyörködött lágy tapintásában és ragyogó színeiben, és kedvére valónak találta, hogy ilyen pompázatos ruhadarabot visel – úgy élvezte a dolgot, ahogy egy gyerek élvezné, csöndes, elégedett mosollyal. Ebben a pillanatban váratlanul kinyílt az ajtó, és Mr.

Henry Lennox érkezését jelentették. A hölgyek közül néhányan összereztek, mintha félig-meddig szégyellnék, hogy rajtakapták őket a ruhák iránti, nőies érdeklődésen. Mrs. Shaw a kezét nyújtotta az újonnan érkezettnek. Margaret továbbra is mozdulatlanul állt, mert arra gondolt, hátha a nagynénjének még szüksége van rá, mint vállkendőtartó állványra, de úgy mosolygott Mr. Lennoxra, hogy az láthatta rajta: jót derül tulajdon helyzetén, és biztosra veszi, hogy a másik is érzi, milyen mulatságos, hogy ebben a helyzetben lepte meg őket.

A nagynénje olyan elmerülten faggatta Mr. Henry Lennoxot – aki nem tudott idejében odaérni a vacsorára – bátyjáról, a vőlegényről, hűgáról, a koszorúslányról (ez a bizonyos hűg a kapitánnyal együtt érkezik majd Skóciából az esküvőre), valamint a Lennox-família egyéb tagjairól, hogy Margaret látta, mint vállkendőállványra már nincsen rá szükség, és a továbbiakban a többi vendég szórakoztatásának szentelte magát, mert azokról a nagynénje pillanatnyilag megfeledkezett. Alig néhány perccel leendő sógora megérkezése után Edith is előjött a belső szalonból: hunyorgott és pislogott az erősebb fényben, helyükre rázta kissé összekócolódott fűrtjeit, és egyáltalában, egészen úgy festett, mint Csipkerózska, akit éppen most ébresztett föl álmából a királyfi. Még szendergés közben is ösztönösen megérezte, hogy egy Lennox van a közelben, akinek a kedvéért érdemes fölébrednie, és most ő is kérdésekkel árasztotta el Mr. Lennoxot a drága Janettel, leendő, még sosem látott sógornőjével kapcsolatban, aki iránt annyi szeretetteljes érdeklődést mutatott, hogyha Margaret nem olyan büszke, akár még féltékeny is lehetett volna erre a hirtelen támadt riválisra. Amikor végül a nagynénje is újra csatlakozott a

szalonban folyó általános társalgáshoz, és Margaret kissé hátrébb húzódott, észrevette, hogy Henry Lennox pillantása a mellette lévő, üres széken állapodott meg, és biztos volt benne, hogy amint Edith megelégtelt a kérdezősködést és elereszti, a férfi le fog ülni mellé arra a székre. Korábban a nagynénje mindenféle zavaros magyarázatokat adott Mr. Lennox elfoglaltságairól, amelyekből Margaret számára nem derült ki, eljön-e a férfi aznap este, így az érkezése majdhogynem meglepetés volt a számára, de most már biztos volt benne, hogy kellemesen telik majd az estéje, mert Mr. Lennox nagyjából ugyanazokat a dolgokat kedvelte, és ugyanazoktól idegenkedett, mint Margaret. A lány arca nyílt, őszinte örömmel ragyogott fel. A férfi rövidesen csakugyan le is ült mellé. Margaret rámosolygott, és a mosolyában nyoma sem volt szégyenlősségnek vagy elfogódottságnak.

– Nos, látom, nyakig vannak a munkában – mármint a női munkákban, úgy értettem. Amit egy világ választ el, mondjuk, az olyan férfimunkától, mint amilyen például az enyém, az ügyvédkedés. Egészen más dolog vállalkendőkkel játszani, mint mondjuk szerződéseket írni.

– Ah, tudtam, hogy mulatni fog rajtunk, ha rajtacsíp bennünket, hogy mindenféle női cicomákban gyönyörködünk. De ezek az indiai vállalkendők csakugyan rendkívüliek a maguk nemében!

– Ebben egy percig sem kételkedem. És az árúk is rendkívüli. Úgyhogy, minden együtt van.

Lassanként, egyesével az urak is szállingózni kezdtek az ebédlőből, és a szalonban folyó csevegés hangneme mélyebbre váltott.

– Ez az utolsó estély maguknál, ugye? Több estélyt már

nem adnak csütörtökig.

– Nem. Remélem, a mai estély után végre lesz egy kis nyugalom a házban, hetek óta először: legalábbis, a kezünknek nem lesz több tennivalója, minden előkészület megtörtént a nagy eseményre, amelynek a továbbiakban már inkább a fejünket és a szívünket kellene csak foglalkoztatnia. Örülök neki, hogy lesz egy kis időm nyugodtan gondolkodni, és szerintem Edith is így van vele.

– Hát erre az utóbbira nem mernék mérget venni, de azt könnyen el tudom képzelni, hogy maga örül ennek a kis nyugalomnak. Az utóbbi időben, valahányszor találkoztunk, magát mindig elsodorta valamilyen forgószerű, méghozzá olyan forgószerű, amelyet mindig más személyek idéztek elő.

– Igen – felelte Margeret kicsit szomorúan, ahogy visszagondolt a több mint egy hónapja tartó, szűnni nem akaró felfordulásra, és azokra a jelentéktelen apróságokra, amelyek előidéztek. – Kíváncsi lennék, vajon szükségszerű-e, hogy egy esküvőt ilyen forgószerű előzzön meg, ahogyan az előbb nevezte, hogy nem lehetne-e, legalábbis bizonyos esetekben, ez az időszak nyugodt és békés.

– Igen, és a stafíringot meg a lakodalmi ebédet Hamupipőke tündér keresztanyja intézné el, és a meghívókat is ő írja meg – nevetett Mr. Lennox.

– De vajon tényleg szükség van ezekre a dolgokra? – kérdezte Margaret, és kérdőn nézett föl a férfit. Leírhatatlan csüggedés vett erőt rajta, ha belegondolt, mennyit fáradoztak az elmúlt hat hétben Edith vezényletével, hogy az esküvőn minden a lehető legtetszetősebb legyen, és őszintén remélte, hogy a férfi mond valamit, ami megkönnyíti, hogy kellemes és békés

gondolatai támadjanak az esküvőkkel kapcsolatban.

– Oh, hát persze! – felelte a férfi kissé elkomorlyodva. – Vannak szertartások és formaságok, amelyeken nem elsősorban önmagunk kedvéért kell keresztülesnünk, hanem azért, hogy befogjuk a világ száját, mivelhogy enélkül az embernek igen kevés öröme lenne az életben. Miért, maga hogyan képzei az ideális esküvőt?

– Oh, ezen még soha nem gondolkodtam, csak azt tudom, hogy szeretném, ha egy szép nyári reggelen lenne, és ha a fák árnyékában sétálhatnék el a templomig, és én biztosan beérném egy vagy két koszorúslánnyal, és azt szeretném, ha egyáltalán nem lenne lakodalmi ebéd. De az is lehet, hogy csak azért nem kérek ezekből a dolgokból, mert most ezek okozták nekem a legtöbb gondot és bosszúságot.

– Nem, nem hinném. A méltóságteljes egyszerűség mindenképpen jól illik a maga jelleméhez.

Margaretnek ez a beszéd már csöppet sem volt ínyére. Annál is inkább visszariadt tőle, mert eszébe jutott, hogy Mr. Lennox már korábban is megpróbált beszélgetni vele a tulajdon jelleméről és szokásairól (és ebben a beszélgetésben szemlátomást a bókoló udvarló szerepét szánta magának). Margaret ezúttal is gyorsan félbeszakította, mondván:

– Szerintem egészen természetes, hogy ha én esküvőkre gondolok, elsősorban a helstoni templom és az oda vezető út jut az eszembe, nem pedig valamelyik londoni templom egy kikövezett utca közepén, ahová kocsival kell megérkezni.

– Meséljen Helstone-ról! Még sose írta le nekem! Pedig szeretném, ha magam elé tudnám képzelni, hol fog élni akkor, amikor a Harley Street kilencvenhat már csak egy

üres, elhanyagolt, piszkos és érdektelen ház lesz. Először is, micsoda ez a Helstone, város vagy falu?

– Oh, mindössze egy tanya, én még falunak sem merném nevezni. Mindössze egy templom van ott, körülötte, a közlegelőn meg néhány ház – vagy inkább kunyhó –, amelyeket teljesen benőtt a futórózsa.

– Amelyik egész évben virágzik, de különösen Karácsonykor – ezt se felejtse ki, hogy tökéletes legyen a kép! – mondta a férfi.

– Nem – felelte Margaret kissé bosszúsan. – Én nem képet festek. Egyszerűn megpróbáltam leírni magának Helstone-t olyannak, amilyen valójában. Ezt nem kellett volna mondania.

– Szánom-bánom a bűnömet! – felelte a férfi. – Csak éppen, ahogy leírta nekem, Helstone jobban hasonlított egy meseBell falura, mint egy igazira.

– Mert olyan is! – felelte Margaret mohón. – Bármerre jártam Angliában, minden olyan durvának és prózainak tűnt az Új Erdő után! Helstone tényleg olyan, mintha egy versből lépett volna elő – Tennyson valamelyik verséből. De többet nem beszélek magának róla. Úgyis csak kinevetne, ha elmondanám, hogy mit gondolok róla – hogy milyen igazából!

– Semmi ilyesmit nem tennék. De látom, hogy az elhatározását már úgysem tudom megingatni. Hát akkor meséljen nekem valami olyasmiről, amire még Helstone-nál is kíváncsibb vagyok: meséljen a lelkészlakról!

– Oh, de hát csak nem fogom leírni az otthonomat? A lelkészlak az otthonom, és nem tudom szavakba foglalni, hogy mit jelent nekem.

– Megadom magam. Maga nagyon szigorú ma este, Margaret!

– Szigorú lennék? – kérdezte Margaret, és nagy, bársonyos szemét a férfire emelte. – Nem vettem észre, hogy az lennék.

– De hiszen egyetlen szerencsétlen megjegyzésemért azzal büntet, hogy sem Helstone-ról, sem az otthonáról nem hajlandó beszélni, pedig én annyira szeretnék mindent megtudni mind a kettőről, különösen az utóbbiról.

– De hát csak nem írhatom le magának az otthonomat? Azt hiszem, az otthonáról az ember csak olyasvalakivel tud beszélni, aki maga is ismeri.

– Jó, akkor... – A férfi egy pillanatra elhallgatott. – ...akkor meséljen arról, mit fog ott csinálni! Azt tudom, hogy itt délelőttönként olvas, órákat vesz, vagy valamilyen egyéb módon pallérozza az elméjét: aztán ebéd előtt sétálni megy, ebéd után kikocsizik a nagynénjével, esténként pedig mindig van valamilyen programja. Mármost árulja el, mit fog csinálni egész nap Helstonban? Például lovon vagy kocsin jár-e majd, vagy gyalogolni fog?

– Gyalogolni, föltétlenül. Nincs is lovunk, még papának sem. Mindenhová gyalog megy, még a falu legszélére is. A sétautak olyan gyönyörűek, hogy bűn lenne kocsin közlekedni – sőt, még talán lovagolni is.

– Sokat fog majd kertészkedni? Úgy tudom, ez fölöttébb ajánlott elfoglaltság vidéken élő ifjú hölgyek számára.

– Hát nem is tudom. Attól tartok, nemigen kedvelem az ilyen nehéz testi munkát.

– Akkor bizonyára részt vesz majd céllövő partikon – piknikeken – lovasbálokon – vadászbálokon?

– Oh, dehogy! – felelte Margaret nevetve. – Papának nagyon szerény a jövedelme, és még ha lennének is a közelben efféle bálok és hasonlók, nemigen hiszem, hogy

elmennék rájuk.

– Látom már, nem akar nekem semmit sem elmondani. Mindössze annyit hajlandó elárulni, hogy ezt sem fogja csinálni, meg amazt sem. Azt hiszem, még a nyár vége előtt meglátogatom, hogy megnézzem, mivel tölti az idejét!

– Remélem! Akkor majd a saját szemével láthatja, milyen gyönyörű Helstone! De most mermem kell. Edith leült a zongorához, és az én zenei ludasomból mindössze annyira futja, hogy lapozzam neki a kottát. Ráadásul Shaw néni sem szereti, ha ilyenkor beszélgetünk.

Edith remekül játszott. Az egyik zongoradarab kellős közepén azonban az ajtó résnyire nyílt, és a nyílásban megjelent Lennox kapitány, szemlátomást habozva, hogy beljebb jöjjön-e. Amikor Edith meglátta, fölpattant a zongorától, és kiszaladt a szobából, Margaret pedig ott maradt, zavartan és pirulva, és elmagyarázta a meglepett vendégeknek, miféle látvány készítette Edith-et erre a váratlan kirohanásra. Úgy látszik, Lennox kapitány korábban érkezett, mint ahogyan számítottak rá – vagy már csakugyan ilyen késő lenne? A vendégek az órájukra pillantottak, annak rendje és módja szerint elszörnyülködtek, és sorra elbúcsúztak...

Edith visszatért a szobába, örömtől ragyogva, és félig szégyenkező, félig büszke arccal bevezette az ő magas, jóképű kapitányát. A fivére kezét rázott vele, Mrs. Shaw pedig szelíden és nyájasan üdvözölte, ahogy mindig is szokta, bár még ezek az üdvözlő szavak is kissé panaszosan csengtek, mert Mrs. Shaw már túlságosan megszokta, hogy áldozatnak tekintse önmagát, egy olyan házasság áldozatának, amelyben a felek nem igazán illettek össze. Igaz, most, hogy a Tábornok már eltávozott az élők sorából, Mrs. Shaw élete roppant kellemesen folydogált,

jószérivel mindenfajta kellemetlenség nélkül, és nemhogy szomorúságra, de még egy kis nyugtalanságra se igen talált magának okot. Mindazonáltal nemrégiben úgy döntött, hogy mostantól az egészsége miatt fog aggódni. Valahányszor eszébe jutott az egészségi állapota, mindannyiszor ideges kis köhögés fogta el, ezért egy jószívű doktor azt javasolta neki – amire a szíve mélyén maga is vágyakozott –, hogy utazzék Olaszországba. Mrs. Shaw éppolyan hevesen tudott vágyakozni bizonyos dolgokra, mint bárki más, csakhogy sosem ismerte el szívesen, hogy valamit azért tesz, mert ő úgy akarja, vagy mert örömeire szolgál, jobb szerette, ha egy másik személy parancsa vagy kívánsága kényszerítette rá, hogy azt tegye, amihez neki magának kedve van. Végül mindig sikerült meggyőznie róla önmagát, hogy csak a kérlelhetetlen külső szükség parancsának enged, így továbbra is módjában állt egyfolytában siránkozni és panaszkodni a maga szelíd módján, miközben mindig pontosan azt csinálta, amihez kedve volt.

Ebben a panaszos hangnemben kezdett most is beszélni a terve itt itáliai utazásáról Lennox kapitánynak, az pedig kötelességtudóan helyeselt mindenre, amit leendő anyósa mondott, közben pedig tekintetével Edith-et kereste, aki éppen a teázóasztal újratertítése körül foglalatoskodott, válogatott finomságokat rendelt a vőlegényének, hiába bizonygatta az, hogy egy csöppet sem éhes, mert nincs két órája, hogy megvacsorázott.

Mr. Henry Lennox hátát a kandallónak vetette, és szemlátomást igen jól mulatott ezen a családi jeleneten. Most, hogy ott állt jóképű bátyja közelében, még inkább látszott, hogy ő az egyetlen jelentéktelen külsejű tagja ennek a rendkívül csinos családnak, de az arca értelmes

volt, figyelmes és mozgékony. Margaretnek időről időre átvillant a fején, mire gondolhat vajon, ahogy ott áll némán, és élénk, bár enyhén gúnyos figyelemmel kísért mindent, amit Edith és ő csinálnak. Az enyhe gúny nyilván a bátyjával társalgó Mrs. Shaw-nak szólt, mert abba az élénk érdeklődésbe, amellyel őket figyelte, semmiféle gúnyos árnyalat nem keveredett. Nyilván örömét lelte a látványban, ahogy a két unokanővér az asztal körül sürgölődött. Edith-nek ezúttal kedve kerekedett mindent személyesen csinálni. Örömét lelte benne, hogy megmutassa a szerelmesének, milyen kiváló katonafeleség lesz belőle. Úgy találta, hogy a tartályban lévő víz már kihűlt, és úgy rendelkezett, hozzák föl a nagy teáskannát a konyhából, ennek mindössze annyi eredménye lett, hogy amikor az ajtóban átvette a szobalánytól a kannát, és megpróbálta az asztalhoz cipelni, az túl nehéznek bizonyult számára, és durcásan elbiggyesztett szájjal tért vissza a szalonba. Muszlinruháján sötét foltot hagyott a teavíz, fehér, gömbölyű kezecskéjébe pedig belevágódott a kanna nyele – oda is ment mindjárt Lennox kapitányhoz, hogy megmutassa neki ezt a komoly sérülést, ahogy a kisgyerekek szokták, ha „bibis” a kezük, és természetesen a kapitány is ugyanazt a gyógymódot alkalmazta, amelyet a gyerekeknél szokás. Végül is a kihűlt teavíz problémáját Margaretnek sikerült megoldania, azzal, hogy gyorsan meggyújtotta a spirituszfűzőt, bár ez a módszer korántsem emlékeztetett a cigánytáborokban uralkodó szokásokra, márpedig Edith, ha szeszélyes kedvében volt, úgy gondolta, hogy a kaszárnyaBell élet ezekhez hasonlít a legjobban.

Az estélyt követő napok folyamatos sürgés-forgásban teltek, míg csak le nem zajlott az esküvő.

II. FEJEZET

RÓZSÁK ÉS TÖVISEK

*„A liget zöldes árnyában, mohos
patakparton játszott gyerekkorod,
S hol otthoni fák lombja zölden intett,
szemed égre először ott tekintett.”*

Mrs. Hemans

Margaret végre levethette lakodalmi díszzeit, ismét egyszerű, délelőtti ruháját viselte, miközben csendesen kocsizott hazafelé apja oldalán, aki néhány nappal korábban érkezett, hogy kivegye a részét a lakodalmi előkészületekből. Mrs. Hale otthon maradt, egész sor nem túlságosan meggyőző okát adva ennek a döntésének, amelyet senki nem értett, kivéve Mr. Hale-t, aki ismerte a valódi okot: azt, hogy mindazon érvei, amelyeket az újnak már nem, réginek még nem nevezhető szürke szaténruha mellett felhozott, süket fülekre találtak, és mivel nem futotta rá neki, hogy a feleségét erre az alkalomra tetőtől talpig felöltöztesse, Mrs. Hale úgy döntött, nem vesz részt egyetlen nővére egyetlen gyermekének esküvőjén. Ha Mrs. Shaw csak sejtette volna a valódi okát, miért nem kísérte el Mrs. Hale a férjét az esküvőre, valóságos ruhazáport zúdított volna a hűgára, de mivel már csaknem húsz év telt el azóta, hogy a csinos, de szegény Miss Beresfordból Mrs. Shaw lett, időközben elfeledkezett róla, hogy más baja is lehet valakinek az olyan boldogtalan házasságon kívül, amelyben a felek közt túl nagy a korkülönbség, igaz viszont, hogy erről a témáról akár fél óra hosszat is képes

volt értekezni egyfolytában. Végére is a drága Maria a szíve választottjához ment feleségül, aki mindössze nyolc évvel volt idősebb nála, valamint angyali természete volt, és olyan feketés-kék haja, amelyet ritkán látni. Mr. Hale-nél kiválóbb prédikátort életében nem hallott, és egyáltalán, olyan volt, ahogyan az ember az eszményi vidéki lelkészt elképzeli. Talán a fentiekből nem következetes egészen logikusan, Mrs. Shaw többnyire mégis erre az eredményre jutott, ha eltöprengett a nővére sorsán: „A mi drága Mariánk szerelemből ment férjhez, hát mit kívánhat még?” Mrs. Hale, ha őszintén felelhet, kapásból egész sor dolgot tudott volna említeni, amelyekre az embernek még szerelmi házasság esetén is szüksége van: „egy ezüstszürke glasszé selyemruhára, egy fehér háncskalapra, és oh! vagy egy tucat dologra az esküvőre és vagy százra a háztartásban!”

Margaret mindössze annyit tudott, hogy az édesanyjának nehezebbre esett volna elmennie az esküvőre, és nem is nagyon bánta, hogy a helstone-i lelkészlak nyugalomban fogják viszontlátni egymást, nem pedig abban a zűrzavarban, amely a Harley Street-i házban uralkodott az elmúlt két-három napban, ahol ő maga Figaro szerepét volt kénytelen játszani, amennyiben egy és ugyanazon pillanatban lett volna rá szükség mindenütt. Teste és lelke valósággal sajgott, ha belegondolt, mi mindent csinált és mondott az elmúlt negyvennyolc órában. Olyan sietősen kellett elbúcsúznia mindenkitől, köztük azoktól is, akikkel olyan hosszú ideig élt egy fedél alatt! Lelkére ránehezedett a szomorúság, ha felidézte az elmúlt időket, most nem számított, szép volt-e igazából ez az idő, vagy sem, csak az, hogy elmúlt, és soha többé nem tér vissza. Margaret sose hitte volna, hogy ilyen nehéz szívvel fog hazatérni

tulajdon, szeretett otthonába, arra a helyre és abba az életbe, amely után évek óta sóvárgott – azokban a pillanatokban, amikor a sóvárgás és a vágyakozás a legerősebb, mielőtt még az érzékek lassan kihunynának és erőt venne rajtuk az álom. Nagy erőfeszítéssel elűzte elméjéből a múlt emlékeit, és átadta magát a reményteljes, derült tervezetésnek. A szeme előtt már nem a múlt képei lebegtek, hanem az a látvány, amely a valóságban is elébe tárult: az ő drága édesapja, amint álomba merülve hátradől a vasúti kocsiiban. Feketéskek haja már őszült és megritkult a homloka fölött. Arcbőre alatt tisztán kirajzolódtak a csontok – és ez talán el is rútitotta volna, ha a vonásai nem lettek volna olyan nemes metszésűek, így azonban, ha csinosnak nem is lehetett nevezni az arcát, valamiféle sajátos méltóság sugárzott róla. Ez az arc most nyugodt volt, de ez inkább a kimerültség utáni megpihenés nyugalma volt, semmint annak az embernek a derült arca, aki békés, elégedett életet él. Margaret fájdalmasan meglepődött apja arcának elgyötört, nyugtalan kifejezésén, és ahogy belegondolt mindabba, amit az apja életéről és körülményeiről tudott, rövidesen tudni vélte, mi okozhatta az arcán azokat a ráncokat, amelyek állandó nyugtalanságáról és lehangoltságáról árulkodtak.

– Szegény Frederick! – gondolta magában, és felsóhajtott. – Oh! Bárcsak inkább lelkész lett volna belőle, ahelyett, hogy tengerésznek állt, és elveszett mindnyájunk számára! Bárcsak tudnám, mi történt veled pontosan!

Azon, amit Shaw néni mondott róla, sehogy sem tudtam kiigazodni: csak annyit értettem meg, hogy nem térhet vissza többé Angliába amiatt.1 borzalmas ügy miatt... Szegény drága papa! Milyen szomorúnak látszik!

Milyen jó, hogy hazamegyek, és ott leszek, ha szükség van rám, hogy megvigasztaljam őt és a mamát!

Mire az apja felébredt, Margaret már elüzte borús gondolatait, és ragyogó mosollyal fordult feléje, amelyben nyoma sem volt fáradtságnak vagy szomorúságnak. Az apja visszamosolygott rá, de olyan halványan, mintha a mosoly szokatlan erőfeszítés lenne számára, aztán arcára visszatért az előbbi, nyugtalan kifejezés. Az volt a szokása, hogy résnyire nyitotta a száját, mintha szólni készülne, és ajkának ez a megváltozott tartása egész arcának határozatlan kifejezést adott. De a szeme, amelynek pillantása lassan és méltóságteljesen járt egyik tárgyról a másikra, ugyanolyan nagy és bársonyos volt, mint a lányáé, és félig eltakarta az átlátszó, fehér szemhéj. Margaret inkább őrá hasonlított, mint az édesanyjára. Az emberek néha elcsodálkoztak rajta, hogyan születhetett ilyen jó külsejű szülőknek olyan lányuk, aki messze járt tőle, hogy szabályos szépségnek lehessen nevezni – sőt, egyáltalán semmiféle szépségnek sem, legalábbis egyesek így vélekedtek. A szája túlságosan széles, nem az a rózsabimbószáj, amely épp csak annyira képes megnyílni, hogy egy-egy „igen”-t, „nem”-et, vagy „ahogy kívánja, uram!”-ot képes legyen kiejteni. De ennek a széles szájnak lágyan ívelt, nagyon piros ajkai voltak, és igaz, hogy az arcbőre nem volt tejfehér és rózsaszín, hanem sápadt, mint az elefántcsont, de olyan finom és sima is volt, akár az elefántcsont. Az arckifejezése általában méltóságteljesebb és tartózkodóbb volt, mint az ilyen korú lányoké lenni szokott, most azonban, ahogy az apjával beszélgetett, ez az arc úgy ragyogott, akár a reggeli napsütés – teli volt gödröcskével, tekintete pedig gyermeki örömről árulkodott, és végtelen bizalomról a jövő iránt.

Július második felében jártak, amikor Margaret hazatért a lelkészlakba. Az erdő összes fája sötét, dús, mély zöldbe borultak, a lenyugvó nap ferde sugarai megvilágították a fák tövében burjánzó páfrányokat, a perzselő hőségben a tájat álmatag nyugalom öntötte el. Margaret, amikor kislánykorában ott szedte a lábát az apja mellett, kegyetlen vidámsággal tiport rá a páfrányokra, amelyek még az ő könnyű kis lába alatt is meghajoltak, és élvezte, hogy elárasztják sajátos, keserényés illatukkal – ilyenkor, amikor átvágtak a széles közlegelőn, a meleg, illatos fényben Margaret szabad, vadon élő lények sokaságát láthatta, amint örvendeznek a napsütésnek, a füveknek és a virágoknak, amelyeket az előcsalogatott a földből. Ez az élet – vagy legalábbis ezek a séták – pontosan olyanok voltak, mint ahogyan elképzelte őket, amikor Londonban helstone-i életét tervezgette. Büszke volt az erdejére. Ide tartozott, azok közé az emberek közé, akik itt éltek. SzívBell barátai voltak köztük, ismerte és élvezettel használta különleges szavaikat, közöttük szabadnak érezte magát, dajkálta a csecsemőiket, lassan, jól érthetően beszélt vagy olvasott az öregeknek, könnyű ételeket vitt a betegeknek, és már régen elhatározta, hogy ő is tanítani fog az iskolában, ahová az apja köteleességszerűen eljárt vele, de aztán mindig elcsábult, és az iskola helyett inkább valamelyik jó barátját – férfit, nőt vagy gyereket – kereste fel valamelyik kunyhóban, az erdő zöld árnyékában. Az az élet, amelyet a lelkészlak falain kívül élt, tökéletes volt. Otthoni életének azonban megvoltak az árnyoldalai. Mint minden egészséges lelkű gyermek, ő is szégyenkezett és önmagát hibáztatta, amiért éles szemmel észrevette, hogy odahaza nem úgy van minden, ahogy lennie kellene. Az anyja – az édesanyja, aki őhöz mindig olyan kedves és

gyöngéd volt – néha mintha elégedetlen lett volna a helyzetével: úgy vélekedett, a püspök rútul elhanyagolja a hivatalával járó kötelezettségeit, amikor nem kínál föl Mr. Hale-nek valamilyen jobb megélhetést kínáló egyházközséget, és már-már szemrehányást tett a férjének, mert az nem tudta rászáni magát, hogy szóljon a püspöknek: szeretné a helstone-i egyházközségből áthelyeztetni magát egy nagyobbá. Az apja ilyenkor hangosan fölsóhajtott, és azt felelte, már annak is örülne, ha itt, a parányi Helstone-ban meg tudna felelni minden kötelezettségének, de napról napra jobban elcsüggedt, és a világ egyre fenyegetőbbé vált számára. Margaret látta: minél gyakrabban ismételteti a felesége, hogy ki kellene járnia magának valamilyen előléptetést, annál inkább vonakodik ettől az apja. Ezért ha az anyján erőt vett az elégedetlenség, Margaret mindig megpróbálta megbékíteni Helstone-nal. Mrs. Hale azt állította, annak a rengeteg fának a közelsége kikezdi az egészségét. Margaret megpróbálta rávenni, hogy sétáljon ki vele a gyönyörű, tágas, magasan fekvő, napsávos, felhőárnyékos közlegelőre, mert úgy gondolta, az lehet a baj, hogy anyja többnyire a négy fal közt tölti minden idejét, és ritkán sétál el messzebbre, mint a templom, az iskola, meg néhány szomszédos kunyhó. Ez egy ideig használt, de ahogy közeledett az ősz, az időjárás egyre változékonyabb lett, és az anyja megint egyre gyakrabban ismételtette, milyen egészségtelen ez a hely, és még gyakrabban keseregett rajta, hogy jóllehet a férje tanultabb volt, mint Mr. Hume, és jobb lelkész, mint Mr. Houldsworth, őt mégsem léptették elő, mint ezt a két korábbi szomszédjukat.

Erre az otthonuk békéjére árnyat vető elégedetlenségre, ezekre a panaszkodással töltött hosszú órákra Margaret

nem számított. Azt tudta előre, sőt, egyenesen örömét lelta a gondolatban, hogy mostantól le kell mondania arról a sokféle fényűzésről, amely amúgy is csak kényelmetlenséget és nyűgöt jelentett számára a Harley Streeten. Bár erősen fogékony volt azokra az örömekre, amelyeket a fényűző környezet kínál az érzékeknek, ezt a fogékonyságot nagyszerűen egyensúlyban tartotta, sőt talán el is nyomta az a tudatosan ápoltság büszkesége, hogy szükség esetén le tud mondani ezekről az örömekről. De hát az egünket elhomályosító felhők sosem abból az irányból érkeznek, ahonnan várjuk őket. Megesett néha korábban is, amikor Margaret csak a vakációkat töltötte odahaza, hogy az anyja egy kicsit panaszkodott vagy futólag bántódott valamilyen Helstone-nal kapcsolatos dolog és az apja ottani helyzete miatt, de amikor Londonba visszatérve visszaemlékezett a Helstone-ban töltött napokra, csak a boldog összbenyomás maradt meg benne, és azokat a kis részleteket, amelyek nem illettek bele ebbe a kellemes képbe, el is felejtette.

Szeptember második felében megérkeztek az őszi esők és viharok, és ettől kezdve Margaret kénytelen volt több időt tölteni a négy fal között. Helstone meglehetősen messze esett minden olyan szomszédjuktól, akiknek társasága megfelelt volna az igényeiknek.

– Annyi bizonyos, hogy nincs még egy ilyen Isten háta mögötti hely egész Angliában! – jelentette ki Mrs. Hale, amikor megint egyszer panaszos kedvében volt. – Nem tehetek róla, sehogy sem bírok belenyugodni, hogy apádnak itt nincs semmiféle társasága, hogy itt kárba veszik az a rengeteg tudomány, amit magába szedett, mert hétszámra nem vált szót senkivel, csak paraszttal meg munkásokkal. Ha legalább a falu másik végén lalnánk,

már az is sokat számítana: akkor csak néhány óra járásnyira laknánk Stanfieldéktől, Gormanékhoz meg még annál is közelebb!

– Gormanék... – töprengett Margaret – Ezek azok a Gormanék, akik boltosok voltak Southhamptonban, és úgy szerezték a vagyonukat? Én egyáltalán nem bánom, hogy nem járunk össze velük: nem szeretöm a kereskedőket. Szerintem sokkal jobb így, hogy csak parasztokat és munkásokat ismerünk, olyan embereket, akik nem rázzák a rongyot! – Nem szabad ennyire válogatósnak lenni, Margaret, drágám! – mondta az anyja, akinek titokban az a fiatal és jóképű Mr. Gorman járt az eszében, akivel egyszer találkozott Mr. Hume-nál.

– Én, válogatós? Szó sincs róla! Szerintem inkább nagyon is sokféle embert kedvelek: szeretek például mindenkit, aki olyasmivel foglalkozik, aminek valami köze van a földhöz. Kedvelem a katonákat és a tengerészeket, és a három szabad foglalkozást, ahogyan nevezni szokták őket. Gondolom, azért azt mégsem kívánod tőlem, mama, hogy csodáljam a péket meg a mészárosost, meg a mézeskalácsárust?

– Gormanék nem pékek, nem is mészárosok, hanem igen tekintélyes kocsikészítők!

– Felőlem! A kocsi készítés ugyanolyan üzlet, mint a többi, csak szerintem még sokkal haszontalanabb, mint a mészárosé vagy a péké! Oh! Hogy untam én mindennap azokat a hosszú kocsizásokat Shaw néni hintójában, és hogy szerettem volna inkább sétálni!

És Margaret sétált is, a rossz időjárás ellenére. Olyan boldog volt a szabad ég alatt, az apja oldalán, hogy szinte táncolt, és ahogy a nyugati szél szelíd erőszakkal hátba kapta, amikor átvágott a tenyéren, úgy tűnt, mintha nem is

járna, hanem repülne, olyan könnyedén és akadálytalanul, mint egy falevél, amelyet szárnyára kapott az őszi szellő. Az estéket azonban már jóval nehezebb volt kellemesen eltölteni. Amint megteáztak, az apja visszahúzódott kis könyvtárszobájába, és ő egyedül maradt az anyjával. Mrs. Hale sose volt valami szenvedélyes olvasó, és már házasesetük korai szakaszában is igyekezett lebeszélni róla a férjét, hogy hangosan felolvasson neki, míg varrogatott. Egy időben ostáblajátékkal múltatták az időt, de aztán Mr. Hale egyre élénkebben kezdett érdeklődni az iskolája és a gyülekezete iránt, és nem titkolhatta maga előtt, hogy valahányszor félbe kellett szakítania a játékot, hogy eleget tegyen valamely, az előbbiekkal kapcsolatos kötelességének, ezeket a megszakításokat, amelyek idővel egyre sűrűsödtek, a felesége nem úgy fogta föl, mint olyasmit, ami az ő hivatásával jár, hanem állandóan neheztelt értük és küzdött ellenük. Ezért Mr. Hale, míg a gyermekek kicsik voltak, egyre inkább visszahúzódott a könyvtárába, és az estéit (ha éppen otthon volt) azoknak a filozofikus és metafizikus könyveknek az olvasgatásával töltötte, amelyek életének legfőbb gyönyörűségét jelentették.

Azelőtt Margaret, valahányszor lejött Londonból, mindig hozott magával egy nagy ládát, teli könyvekkel, amelyeket a tanítói vagy a nevelőnője ajánlottak, és a nyári napok túl rövidnek bizonyultak ahhoz, hogy mindet elolvassa, mielőtt visszatér a városba. Most viszont nem jutott más könyvhöz, csak a díszkötésű, de ritkán forgatott angol klasszikusokhoz, amelyeket apja könyvtárából szemelgetett ki az anyja, hogy megtöltse velük a nappali kis könyvespolcát. Thompson Évszakokja, Hayley-től Cooper élete és Middleton Cicerója voltak messze a

legkönnyebb, legújabb és legszórakoztatóbb olvasmányok közöttük. Tehát a könyvespolc nem nyújtott sok segítséget az esték eltöltéséhez. Margaret már töviről hegyire elmesélt mindent az anyjának londoni életéről, Mrs. Hale pedig többnyire élénk érdeklődéssel hallgatta, néha mulatott a hallottakon, máskor kérdezősködött, de ha rossz kedvében volt, hajlott rá, hogy nővérének könnyű, kényelmes életét összevesse a helstone-i lelkészlakban uralkodó szűkösebb állapotokkal. Ezeken az estéken Margaret általában kurtán-furcsán véget vetett a beszélgetésnek, és némán hallgatta, hogyan kopognak az esőcseppek a kis zárt erkélyablak párkányán. Egyszer-kétszer azon kapta magát, hogy gépiesen számlálja, hányszor ismétlődik meg ez az egyhangú koppanás, és közben azon töpreng, megkockáztathatja-e, hogy föltegyen egy kérdést az anyjának egy olyan tárggyal kapcsolatban, amely igen közel áll a szívéhez – hogy vajon megkérdezheti-e, hol van most Frederick, hogy vajon mivel foglalkozik, és hogy mikor kaptak utoljára hírt tőle. De mivel jól tudta, hogy az édesanyja állítólagos gyöngékedése csakúgy, mint a Helstone iránti ellenszenvé akkor kezdődött, amikor megtudták, hogy Frederick részt vett abban a bizonyos lázadásban – erről az eseményről Margaretnek még soha senki nem beszélt részletesen, és most már, úgy tűnt, végképp arra van ítélve, hogy elsüllyedjen a szomorú feledés homályában –, valahányszor kis híján kicsúszott az ajkán a kérdés, mindig idejében elhallgatott, és más tárgyra terelte a beszélgetést. Amikor az anyja társaságában volt, úgy érezte, ezzel a kérdéssel inkább az apjához kellene fordulnia, amikor az apjában, úgy tűnt, könnyebb lenne az édesanyjával beszélnie róla. És különben is, valószínűleg nem sok újat

tudott volna meg bármelyiküktől. Apja egyik levelében, amelyet nem sokkal azelőtt kapott tőle, hogy hazaköltözött a Harley Streetről, az állt, hogy hírt kaptak Fredericktől: a bátyja még mindig Rióban van, igen jó egészségben, és szeretetteljes üdvözetét küldi neki, ennyivel kellett beérnie, mintha lerágott csontot vetnének valakinek, aki eleven híradásra vágyik. Ha naj-.v ritkán Frederick mégiscsak szóba került, csak mint „szegény Frederiket” emlegették. A szobájában minden pontosan úgy volt még, mint amikor elment otthonról, és Dixon, Mrs. Hale szobalánya rendszeresen port törölt és rendet rakott benne, pedig Dixon különben egy ujjal sem volt hajlandó hozzáérni serruniféle házimunkához, és soha nem szűnt meg emlegetni, hogy őt annak idején komornának, és nem cselédnek fogadta föl Lady Beresford Sir John gyámleányai, a csinos Beresford kisasszonyok, Rutlandshire ünnepelt szépségei mellé. Dixon Mr. Hale-ről kezdettől fogva úgy vélekedett, hogy valóságos istencsapása, aki egyszer és mindenkorra tönkretette ifjú úrnőjének jó kilátásait. Ha Miss Beresford nem rohan hanyatt-homlok ebbe a házasságba egy szegény vidéki lelkésszel, ki tudja, milyen nagyszerű partit csinálhatott volna! De Dixon, ez a hűséges lélek, mindazonáltal nem hagyta cserben az úrnőjét ebben a szörnyű bukásban és megpróbáltatásban (értve ezen a házasságát). Mellette maradt, és szívvel-lélekkel képviselte az érdekeit, úgy tartotta, ő az a jótündér, akinek kötelessége megfékezni a gonosz óriást, Mr. Hale-t. Frederick úrfi volt a kedvence és a büszkesége, méltóságteljes arckifejezése és modora mindig megenyhült egy kicsit, valahányszor hetente egyszer bement a szobájába, hogy olyan gondosan rendet rakjon, mintha Frederick bármelyik percben

hazaállíthatna.

Margaretnek nem ment ki a fejéből a gondolat, hogy az apja mostanában alighanem hírt kaphatott Frederickről, amelyről nem számolt be az anyjának, és hogy ez a hír teszi olyan zaklatottá és nyugtalanná. Mrs. Hale azonban nem vett észre semmiféle változást a férje külsejében vagy modorában. Mr. Hale mindig is szelíd és gyöngéd lelkű volt, és könnyen felzaklatta, ha arról értesült, hogy kedvezőtlen változás állt be mások életében, bármilyen jelentéktelen volt is ez a változás. Ha haldoklóhoz hívták, vagy valamilyen bűncselekményről hallott, napokig lehangolt volt. Ez alkalommal azonban Margaretnek feltűnt, hogy az apja állandóan olyan szórakozott, mintha a gondolatai mindig másutt, egy bizonyos tárgy körül járnának, és hogy ebből a lehangoltságból nem tudják kirángatni a hivatásával járó, szokásos feladatokat sem: például, hogy vigaszt nyújt az elhunyt családtagjainak, vagy a gyerekeket tanítgatja az iskolában, remélve, hogy sikerül idejében kigyomlálnia a gonosz hajlamokat az új nemzedékből. Mr. Hale a gyülekezetének tagjait sem látogatta olyan sűrűn, mint korábban, bezárkózott a dolgozószobájába, és a falu postását leste. Ez a postás általában úgy szokta tudatni érkezését a ház lakóival, hogy megkocogtatta a hátsó konyha ablakának spalettáját – ezt a műveletet valaha többször is meg kellett ismételnie, mielőtt a házban valaki észbe kapott volna, hogy alighanem ő zörgethet, mert ilyenkor szokott érkezni a posta, és ajtót nyitott volna neki. Mostanában viszont Mr. Hale minden délelőtt a kertben ödöngött, ha szép idő volt, ha pedig nem, akkor ott állt gondolataiba merülve dolgozószobájának ablakánál, míg csak a postás be nem zörgetett, vagy el nem haladt a ház előtti ösvényen, félig

tiszteletteljesen, félig bizalmasan csóválva a fejét a lelkész láttán, aki mindaddig nézett utána, míg csak el nem haladt a vadrózsasövény mentén, majd a nagy babérfa mellett, mielőtt visszatért volna a szobájába, hogy – szemlátomást nehéz szívvel és gondterhelt elmével – megkezdje napi munkáját.

Am Margaret abban az életkorban volt, amikor az aggodalmat, ha csak nem szilárd tényeken alapszik, könnyen kiveri az ember fejéből egy szép, napsütéses reggel, vagy bármilyen egyéb szerencsés külső körülmény. És amikor október első felében megint csodálatos, derült napok következtek, Margaret aggodalmait is mintha elfűjták volna, és semmi egyéb nem járt a fejében, csak az, hogy milyen gyönyörű ebben az évszakban az erdő. A fűvet már lekaszálták, és most, hogy az esős napok véget értek, sok olyan tisztást is fel tudott keresni az erdő mélyén, ahová júliusban és augusztusban épp csak bekukkanthatott. Margaret Edith-éknél rajzolni is tanult, és az esős napokon gyakran szánta-bánta, hogy míg sütött a nap, csak tétlenül gyönyörködött az erdő szépségében, ezért elhatározta: most, hogy újra beállt a jó idő, készít néhány vázlatot a számára oly kedves tájról, és ezt mindaddig folytatja, míg be nem köszönt a tél. Így is tett: – egyik reggel éppen a festő holmiját készítette össze, amikor Sarah, a szobalány, szélesre tárta a nappali ajtaját, és ezt kiáltotta:

– Mr. Henry Lennox.

III. FEJEZET

„LASSAN JÁRJ, TOVÁBB ÉRSZ!”

*Nemesen – mert a cél magas, –
hogyan nyerd el egy hölgy szívét?
Küzdj érte bátran, mintha csak
az életed volna a tét.*

*Ne bálba vidd: tekintetét
a csillagok felé vezesd!
S óvja őt őszinte beszéd, mit hízelgés nem
szennyezett!*
Mrs. Browning

Mr. Henry Lennox. Fura, gondolta Margaret, éppen az imént gondolt rá: eszébe jutott az az este, amikor a férfi arról faggatta, mivel tölti majd az idejét odahaza. „*Parler du soleil et l'on en voit les rayons*” – mondják a franciák, és Margaret arca is fölragyogott, akár a napsugár. Letette a festőállványát, és az ajtóhoz sietett, hogy kezet rázzon vele.

– Szólj a mamának, Sarah! – mondta. – Hogy van Edith? Mama és én annyi mindent szeretnénk kérdezni róla! Nagyon hálás vagyok, hogy benézett hozzánk!

– Nem megmondtam, hogy meg fogom látogatni? – kérdezte a férfi, jóval halkabban, mint ahogy Margaret beszélt hozzá.

– De hát amikor én utoljára hallottam magáról, akkor éppen valahol messze, a Felföldön járt, így nem is reméltem, hogy útba ejti Hampshire-t.

– Oh! – mondta a férfi könnyedebben, mint az előbb. – Az ifjú pár rettentő sok bolondságot és könnyelműséget követett el: minden útjukba eső hegyet megmásztak, minden tavon végigvitorláztak, ezért úgy gondoltam, muszáj valakinek mindig a sarkukban lennie és vigyáznia rájuk. És így is volt: a nagybátyám egyáltalán nem bírt velük, szegény öregúr a nap huszonnégy órájából tizenhatot azzal töltött, hogy miattuk aggódott. Ami azt illeti, amikor láttam, mennyire nem tudnak vigyázni magukra, úgy gondoltam, kötelességem mellettük maradni mindaddig, amíg biztonságosan föl nem laktam őket a hajóra Plymouth-ban.

– Szóval maga is ott volt Plymouth-ban? Oh! Edith ezt soha nem említette. Igaz, hogy mostanában mindig csak egy pár sort firkantott nekem nagy sietve. Tényleg elhajóztak kedden?

– El bizony, és ezzel nagy felelősséget vettek le a vállamról. Edith egyébként egész sor üzenetet küldött velem magának. Azt hiszem, van is itt nálam valahol egy miniatűr levélke... Ahá, itt van!

– Oh, köszönöm! – kiáltotta Margaret. Aztán, mert jobb szerette volna tanúk nélkül elolvasni Edith levelét, arra kérte a férfit, várjon egy pillanatig, amíg bemegy, és szól az édesanyjának, hogy Mr. Lennox van itt (Sarah nyilván elfeledkezett róla).

Amint Margaret mögött becsukódott az ajtó, a férfi alaposan szemügyre vette a szobát. A parányi nappali a reggeli nap áradó fényében legjobb formáját mutatta. A zárt erkély középső ablakszárnya nyitva állt, futórózsa fürtjei és skarlátpiros lonc kukucsáltak be a sarkokon, a keskeny gypeszőnyeget élénk színekben pompázó verbénák és muskátlik tarkították. Csakhogy a kinti világ ragyogása

mellett a kis szalon szegényesnek és kopottnak hatott. A szőnyegen látszott, hogy nem tegnap vették, a kretonfüggönyök kifakultak a gyakori mosásban, az egész helyiség kisebb és szegényesebb volt, mint amire számított, amikor elképzelte, miféle otthon szolgáltatathatna megfelelő háttérrel és kerettel egy olyan királynői jelenség számára, mint Margaret. Találomra fölvelt egyet az asztalon heverő könyvek közül: Dante Isteni színjátéka volt az, a Paradicsom, a megszokott régi, olasz, fehér pergamen- és aranykötésben, mellette egy szótár hevert, és egy papírlap, amelyen néhány olasz szó állt Margaret kézírásával. Csak egy pár jelentéktelen szó, Mr. Lennoxnak mégis örömet okozott a látvány. Fölsóhajtott, és letette a papírlapot.

– Csakugyan olyan szerényen élnek, ahogy mondta. Fura, pedig a Beresfordoknak előkelő rokonaik vannak...

Margaret eközben megtalálta az édesanyját. Mrs. Hale aznap megint nyűgös kedvében volt, ilyenkor bármi történt is, ő mindenben – így Mr. Lennox érkezésében is – csak újabb bonyodalmat és nehézséget látott, bár titokban azért hízelgett neki, hogy Lennox kapitány fivére látogatásra érdekesítette őket.

– Jaj, istenem, milyen kínos! Ma korán akartunk ebédelni, hogy a személyzet idejében hozzáfoghasson a vasaláshoz, és nincs itthon semmi, csak egy kis hideg hús... De azért természetesen meg kell hívnunk Mr. Lennoxot ebédre – végtére is Edith sógora, meg minden... És apád ma délelőtt olyan lehangolt valamiért – fogalmam sincs, mi baja! Az előbb bementem a dolgozósobájába, és ott ült, a fejét az asztalra hajtotta, és az arcát a tenyerébe temette. Mondtam is neki, hogy ez a helstone-i levegő neki se használ jobban, mint nekem, mire hirtelen

felemelte a fejét, és könyörögni kezdett, hogy ne szóljak egy szót se többet Helstone ellen, mert nem tudja elviselni! Azt mondta, ha van hely a világon, amelyet igazán szeret, az Helstone! De én azért biztos vagyok benne, hogy ez a nyirkos és bágyasztó levegő ártott meg neki!

Margaret hirtelen úgy érezte, mintha egy vékony, hideg felhő úszott volna el a nap előtt. Türelmesen hallgatta az anyja panaszáradatát, abban a reményben, hogy jót tesz neki, ha könnyíthet a lelkén, de most már ideje volt visszatérnie vele Mr. Lennoxhoz.

– Papa kedveli Mr. Lennoxot, mama! Az esküvői ebéden is remekül elbeszélgettek. Biztos vagyok benne, hogy föl fogja vidítani a látogatása. Az ebéd miatt meg ne aggódj, mama drága! A hideg hús pompás villásreggeli, mert hiszen Mr. Lennox, aki, gondolom, későn szokott ebédelni, nyilván annak fogja tekinteni.

– Jó, de addig mihez kezdjünk vele? Még csak fél tizenegy van.

– Majd megkérem, hogy kísérjen el tájképezni. Tudom, hogy ő is szeret rajzolni, és így legalább nem lesz itt neked láb alatt, mama! Csak kérlek, most már gyere: furcsának fogja találni, ha olyan sokáig magára hagyjuk!

Mrs. Hale levetette fekete selyemkötényét, és végigsimított az arcán. Nagyon csinos és előkelő jelenség volt így, és azzal a szívélyességgel üdvözölte Mr. Lennoxot, amely kijár olyasvalakinek, aki jóformán rokonnak számít. A férfi szemlátomást számított rá, hogy ott marasztalják aznapra, és olyan örömmel és készségesen fogadta el a meghívást, hogy Mrs. Hale szívből kívánta, bárcsak megkínálhatná még valamivel a hideg húson kívül. Mr. Lennoxnak minden tetszett a lelkészlakban,

boldogan fogadta Margaret javaslatát, hogy menjenek együtt tájképezni, Mr. Hale-t a világerért nem akarta volna zavarni, amikor hamarosan úgyszólván találkozik vele az ebédnél. Margaret kihozta neki a festő szerszámaikat, és felszólította, hogy válasszon közülük, és miután a rajzlapot és az ecsetet annak rendje-módja szerint kiválasztották, a két fiatal a lehető legjobb kedvben indult útnak.

– Kérem, álljunk meg itt egy-két percre! – szólalt meg Margaret. – Ezek a kunyhók jártak a fejemben egyfolytában a két esős hét alatt: mintha szemrehányást akartak volna tenni, hogy nem rajzoltam le őket.

– Mielőtt még összedőlnek és eltűnnek a föld színéről. Tényleg, ha le akarjuk rajzolni őket – márpedig roppant festőiek –, jobb lesz, ha nem halogatjuk a dolgot jövő évig. De hová ülünk?

– Micsoda kérdés? Mintha egyenesen a Temple-Bell irodájából jött volna, nem pedig a Felföldről, ahol állítólag két hónapot töltött! Nézze csak ezt a pompás farönköt! A favágók pontosan olyan helyzetben hagyták itt nekünk, hogy a megfelelő szögből kapja a fényt! Letakarom a plédemmel, és valóságos erdei trónszék lesz belőle!

– A lábát meg abban a pocsolóban nyugtathatja, mint királyi lábzsámolyon! Maradjon csak, én előremegyek, és akkor erről az oldalról közelebb tud jönni. Ki lakik ezekben a kunyhókban?

– Betelepülők építették őket ötven-hatvan évvel ezelőtt. Az egyikben már nem lakik senki, az erdőkerülők le is fogják bontani, amint meghal az az öregember, aki a másikban lakik, szegény öreg csont! Nézze csak! – Ott van! – Muszáj odamennem, hogy beszéljek vele pár szót! Olyan süket szegény, hogy maga kihallgathatja majd az

összes titkainkat!

Az öregember hajadonfőtt, a botjára támaszkodva állt a kunyhója előtt a napsütésben. Merev vonásai megenyhültek, arca lassan mosolyra húzódott, amikor Margaret odament hozzá, és beszélgetni kezdett vele. Mr. Lennox gyorsan belerajzolta a két emberi alakot is a tájba, amely attól fogva a kidolgozás során már csak másodrendű szerepet kapott, mint a két alak háttere – mindezt Margaret is észrevette, amikor eljött az idő, hogy fölálljanak, elrakják a festéket és a papirost, és megmutassák egymásnak a rajzaikat. Margaret nevetett és elpirult, Mr. Lennox fürkészően nézte az arcát.

– Ez nagyon alattomos dolog volt magától! – mondta Margaret. – Amikor megkért, hogy mondassam el az öreg Izsákkal ezeknek a kunyhóknak a történetét, nem is sejtettem, hogy csak azért teszi, mert le akar rajzolni bennünket!

– Nem tudtam ellenállni. Maga nem tudhatja, milyen erős volt a kísértés! Azt meg már el se merem mondani magának, milyen becsben fogom tartani ezt a vázlatot!

A férfi nem volt biztos benne, meghallotta-e Margaret ezt a legutolsó mondatot, mert a lány már elindult a patakhoz, hogy elmossa a festékes palettáját. Meglehetősen kihevülve tért vissza, de ugyanolyan ártatlanul és gyanútlanul mosolygott rá, mint korábban. A férfi örült érme, mert az előbbi mondat önkéntelenül csúszott ki a száján – bár ilyesmi ritkán fordult elő vele: Henry Lennox általában alaposan, jó előre megfontolta minden cselekedetét.

Mire visszatértek a lelkészlakba, ott is minden a legnagyobb rendben volt: a szomszéd két jókora ponttyal kedveskedett nekik, és ez elűzte anyja homlokáról a

felhőket. Mr. Hale éppen akkor tért vissza délelőtti körútjáról a faluból, és a kertbe vezető kiskapu mellett várta a látogatóját. Elnyútt kabátja és viseltes kalapja ellenére is tökéletes úriembernek látszott. Margaret büszke volt az apjára, és ez a gyöngéd büszkeség minden alkalommal megújult, valahányszor látta, milyen tiszteletet ébreszt Mr. Hale mindenkiben, aki csak találkozik vele, de azért most fürkészően nézte az apja arcát, és éles szemével fölfedezte rajta valami szokatlan nyugtalanság nyomait, amelyet az apja félretett ugyan egy időre, anélkül, hogy megszabadult volna tőle.

Mr. Hale elkérte a vázlataikat, és egy pillantást vetett rájuk.

– Nem gondolod, hogy ez a szalmatető egy kicsit túl sötétre sikeredett? – kérdezte Margarettól, miközben visszaadta neki a vázlatát, és kinyújtotta a kezét Mr. Lennoxéért, aki egy pillanatilag – de csak egy pillanatilag – habozott, mielőtt átnyújtotta volna.

– Nem, papa, nem gondolnám! A kövirózsa és a varjúháj sokkal sötétebb lett az esőtől. Ugye, hasonlít, papa? – kérdezte, és átkukucskált az apja válla fölött, miközben az a Mr. Lennox rajzán látható két emberi alakot nézegette.

– Igen, nagyon hasonlít. Nagyszerűen sikerült eltalálnia az alakodat és a tartásodat. És szegény öreg Izsák is pontosan ilyen mereven görbíti azt a hosszú, köszvényes hátát... És ez itt mi, ami lelóg arról a faágról? Gondolom, nem madárfészek.

– Nem, hanem a szalmakalapom. Képtelen vagyok kalapban rajzolni, úgy kimelegszik tőle a fejem! Kíváncsi vagyok, tudnék-e én is emberi alakokat rajzolni. Annyi ember van a környéken, akiket szeretnék lerajzolni!

– Szerintem azt, akit nagyon szeretne lerajzolni az ember, azt le is tudja – mondta Mr. Lennox. – Hiszek benne, hogy az erős akarat csodákra képes. Azt hiszem, nekem is sikerült magát egész jól eltalálnom!

Mr. Hale elindult előttük a ház felé. Margaret kissé hátramaradt, és szakított néhány rózsát, hogy azzal tegye díszesebbé délelőtti ruháját az ebédhez.

– Egy igazi londoni lány azonnal megértette volna a szavaim rejtett értelmét – gondolta Mr. Lennox. – Egy londoni lány minden szóban, amelyet egy fiatalember intéz hozzá, rejtett bókok után kutatna. De nem hinném, hogy Margaret... Várjon! – kiáltott rá a lányra. – Majd én segítek!

Azzal leszakított neki néhány bársonyos vörös rózsát, amelyet a lány nem ért el, aztán megosztotta a zsákmányát, kettőt a tulajdon gomblyukába tűzött, és engedte, hogy a lány, boldogan és elégedetten, besüssön a házba, hogy elrendezze a virágait.

Az ebédnél a társalgás csendesen és kellemesen folyt. Mindkét félnek rengeteg kérdezni valója volt a másiktól – beszámoltak egymásnak arról, kinek milyen újabb híre van az Itáliában utazgató Mrs. Shaw-ról, és az érdekes beszélgetés, a lelkészlakban uralkodó nyíltság és egyszerűség – és mindenekfelett Margaret közelsége – elfeledtette Mr. Lennoxsal azt az enyhe csalódást, amelyet akkor érzett, amikor látta, hogy szóról szóra igaz volt mindaz, amit Margaret apjának nagyon szerény életkörülményeiről állított.

– Margaret, kislányom, szedhettél volna nekünk egy-két körtét desszertnek! – mondta Mr. Hale, miközben Sarah éppen egy frissen lefejtett palack bort helyezett az asztalra (ebben a kis fényűzésben a vendég kedvéért részesültek

aznap).

Mrs. Hale bosszúsan elhúzta a száját. Most majd azt hiszi a vendég, gondolta, hogy a lelkészlakban csak ritkán és akkor is csak ilyen rögtönzött formában fogyasztanak desszertet, pedig ha Mr. Hale vetett volna egy pillantást a háta mögé, láthatta volna, hogy a tálalóasztalkán ott sorakoznak katonás rendben a kétszersült, a dzsem és sok más efféle. Csakhogy Mr. Hale agyába már befészkelte magát a körte gondolata.

– Láttam néhány barna vajkörtét a déli falnál – esküszöm, többet érnek mindenféle külföldi gyümölcsnél és befőttnél! Szaladj, Margaret, hozzál egy párat!

– És mi lenne, ha mindnyájan áttennék székhelyünket a kertbe, és ott fogyasztanánk el a körtét? – javasolta Mr. Lennox. – Nincs is annál jobb, mintha az ember beleharap a ropogós, zamatos gyümölcsbe, amely még meleg, és illatos a naptól. Csak az a baj, hogy ilyenkor azok a szentelen darazsak is jogot formálnak az ember körtéjére, éppen akkor, amikor a legnagyobb örömet lenné benne...

Fölállt, jelezve, hogy követni szeretné Margaretet, aki már eltűnt az erkélyajtón keresztül, már csak Mrs. Hale engedélyére várt. Mrs. Hale jobban szerette volna, ha minden annak rendje és módja szerint, az előírt szertartásoknak megfelelően történik, annál is inkább, mert ők Dixonnal már a kézöblítő csészéket is előhozták a kamrából, hogy minden olyan kifogástalan legyen, ahogy az illik Shaw tábornok özvegyének nővéréhez, de mivel Mr. Hale is azonnal felállt, készen arra, hogy kikísérje vendégét a kertbe, Mrs. Hale kénytelen volt beadni a derekát.

– Csak előbb még fölfegyverkezem egy bicskával – mondta Mr. Hale. – Sajna, vége már azoknak a szép

időknek, amikor olyan egyszerű volt j számomra a gyümölcssevés, ahogyan az imént leírta. Manapság előbb meg kell hámoznom és négyfelé kell vágnom, hogy élvezni tudjam.

Margaret egy répalevélből rögtönzött tányért a körték számára, amely csodálatosan kiemelte a gyümölcs aranybarna színét. Mr. Lennox ugyan inkább Margaretet nézte, mint a körtéket, de az apja, úgy látszik, elhatározta, hogy kiélvezi minden zamatát és örömét érme az órának, amelyet sikerült ellopnia a tulajdon aggodalmaitól, gondosan kiválasztotta a legérettebb gyümölcsöt, és leült vele a kerti padra, hogy ott kényelmesen elfogyassa. Margaret és Mr. Lennox pedig elindultak a déli kertfal tövében vezető keskeny ösvényen, ahol a méhek buzgón zümmögtek és munkálkodtak a méhkasokban.

– Micsoda tökéletes életet élnek maguk itt! Eddig, bevallom, csak legyintettem a költőkre, amikor olyasmiket hordtak össze, hogy „Beérem egy viskóval a domb tövében!”, de most már látom: sajnos, alighanem az az igazság, hogy én vagyok afféle elfajult városlakó. De most, ebben a pillanatban én is úgy érzem, beérem vele, ha húsz év kemény jogi tanulmányaiért akár csak egyetlen évnyi ilyen csodálatosan nyugodt élet lenne a jutalom! Micsoda ég! – mondta fölnézve. – Micsoda karmazsinvörös és borostyánsárga lombok, és micsoda végtelen csönd és mozdulatlanság! – mutatott néhány magas erdei fára, amelyek úgy zárták körül a kertet, mintha védelmeznék a külvilágtól.

– Kérem, ne feledkezzék meg róla, hogy a mi egünk sem mindig ilyen mélykék, mint most! Nálunk is szokott esni az eső, a levelek itt is lehullanak, és ázott avar lesz belőlük, de azért én is azt hiszem, hogy alighanem Helstone

legtökéletesebb hely a világon. Emlékszik, milyen megvetően nyilatkozott egyik este a Harley Streeten, amikor megpróbáltam leírni magának: „meseBell falucska!”

– Megvetően, Margaret? Nem túl erős szó ez?

– Talán igen. Én csak azt tudom, hogy szerettem volna beszélni magának valamiről, amivel akkor tele volt a szívem, és maga – jó, nem megvetően, de akkor hogyan nevezem? – maga tiszteletlenül nyilatkozott Helstone-ról, amikor „meseBell falucsának” nevezte.

– Soha többé nem teszem! – mondta a férfi melegen. Éppen a kert sarkába értek, ahol elfordult az ösvény.

– Tudja, Margaret, majdhogynem azt kívánom... – A férfi habozva elhallgatott. Olyan szokatlan volt, hogy a felvágott nyelvű ügyvéd egyszer csak elhallgat, hogy Margaret kissé csodálkozva, kérdőn nézett föl rá. De ahogy meglátta a férfi arcát, azt kívánta – bár maga se tudta volna megmondani, mit látott meg rajta –, bár lenne inkább az anyja itt mellette – vagy az apja – bárki, csak ne ez az ember, mert biztos volt benne, hogy mindjárt valami olyasmit fog hallani tőle, amire nem tud mit felelni. A következő pillanatban azonban Margaret büszkesége erőt vett a rémületén, és csak azt remélte, hogy a férfi nem vett észre rajta semmit. Természetes, hogy tud majd felelni neki, és helyesen fog felelni, gyáva és megvetendő dolog lenne, ha visszariadna tőle, hogy meghallgassa, mintha nem állna módjában bármikor véget vetni a beszédnek a maga leányhoz illő, szüzies méltóságával.

– Margaret! – szólalt meg a férfi hirtelen, és váratlanul megragadta a kezét, így Margaret kénytelen volt nyugton maradni és figyelni, miközben mélyen megvetette magát, amiért annyira ver a szíve. – Margaret, bárcsak ne

szeretné annyira Helstone-t... bárcsak ne lenne olyan tökéletesen nyugodt és boldog itt! Abban reménykedtem ebben az elmúlt három hónapban, hogy azért egy kicsit hiányzik majd magának London – és a londoni barátai – csak annyira, hogy hajlandó legyen egy kicsit jobb szívvvel meghallgatni – (mert Margaret csöndesen, de határozottan igyekezett kiszabadítani a kezét a férfi szorításából) – valakit, aki, igaz, nem sokat tud nyújtani egyelőre magának – semmit, csak jó kilátásokat a jövőre –, de aki szereti magát, Margaret, majdhogynem akarata ellenére. Margaret, talán megijesztettem? Kérem, feleljen! – unszolta a férfi, mert látta, hogy a lány ajka megremeg, mintha mindjárt elsírná magát. Margaret nagy erőfeszítéssel igyekezett úrrá lenni a felindultságán, de csak akkor szólalt meg, amikor már biztos volt benne, hogy nem fog remegni a hangja.

– Tényleg megijesztett – mondta. – Nem sejtettem, hogy így érez irántam. Én mindig úgy gondoltam magára, mint jóbarátra... és, ugye nem haragszik, de jobb szeretném, ha ez továbbra is így maradna! Nem szeretem, ha így beszél hozzám, mint az előbb. Nem felelhetek úgy magának, ahogy szeretné, de azért borzasztóan sajnálnám, ha megszorítanám.

– Margaret... – szólalt meg újra a férfi, és belenézett a lány szemébe, amely nyíltan, egyenesen nézett vissza rá, és nem látott benne semmit, csak végtelen jóhiszeműséget és szomorúságot, amiért fájdalmat okozott. – Talán... valaki mást szeret? – akarta kérdezni, de aztán úgy érezte, ez a kérdés méltatlan lenne ehhez a tiszta és nyugodt szempárhoz. – Bocsásson meg! Ajtóstul rontottam a házba..., de meg is bűnhődtem érte! Csak arra kérem, engedjen remélni! Beérem azzal a sovány vigasszal, ha azt

mondja, még soha nem ismert senkit, akit képes lenne... – A férfi újra elhallgatott. Nem bírta befejezni a mondatot. Margaret keserves szemrehányásokat tett magának, amiért ilyen szomorúságot okozott.

– Ah! Bárcsak soha eszébe se jutott volna ilyesmi! Olyan jó volt úgy gondolni magára, mint jóbarátra!

– De azért remélhetek, ugye, Margaret? Remélhetem, hogy egy napon talán úgy tud gondolni rám, mint a szerelmesére? Most még nem, azt látom... nem akarom siettetni..., de majd egyszer...

Margaret hallgatott egy-két percig, megpróbált a tulajdon szívébe nézni, mielőtt válaszolt volna, aztán azt felelte:

– Soha nem gondoltam... és nem is fogok magára másként gondolni, mint barátra. Nagyra becsülöm a barátságát, de biztos vagyok benne, hogy soha nem fogok maga iránt ennél többet érezni. Nagyon kérem, felejtsek el mindketten minél hamarabb ezt a... („kellemetlen” akarta mondani, de még idejében észbe kapott)... ezt a beszélgetést!

A férfi hosszan hallgatott, mielőtt válaszolt volna. Aztán szokásos, hűvös modorában így felelt:

– Mivel maga olyan biztos az érzéseiben, és mivel ez a beszélgetés szemlátomást kellemetlen volt magának, természetesen jobb lenne minél hamarabb elfelejteni. Elméletben természetesen nagyszerű terv mindent elfelejteni, ami fájdalmasan érint bennünket, de a végrehajtás – legalábbis az én számomra – nem lesz olyan egyszerű. i, :

– Szóval csakugyan megbántottam! – mondta Margaret szomorúan.

– De hát mi mást tehettem volna?

Szemlátomást olyan őszintén bántotta a dolog, hogy a férfi pillanatnyi küzdelem után legyűrte a súlyos csalódás okozta haragját, és kicsit jobbkedvűen válaszolt, bár továbbra is kissé kemény hangon:

– Vegye számításba, Margaret, hogy nemesak csalódott szerelmessel van dolga, hanem olyan emberrel is, aki általában nemigen hajlamos a regényes érzelmekre – egy óvatos, sőt, egyesek szerint földhözragadt emberrel –, akit egy szenvedély ereje kizökkentett a szokásos életformájából – jó, jó, többet egy szót se erről! –, és gondolja meg: ez az ember egyszer csak talál valakit, aki fölkelti mélyebb érzéseit és fölébreszti természetének jobbik részét – és akkor éppen ez a személy taszítja el magától! Nem marad más számomra, mint hogy a tulajdon ostobaságomat ostorozzam. Hogy is jut eszébe egy kezdő ügyvédnek házasságra gondolni!

Margaret erre nem tudott mit felelni. A beszéd egész hangneme bosszantotta. Mintha egyszerre mutatkozott volna meg benne a férfi minden olyan vonása, amelyben ők ketten különböztek, és amelyek gyakran taszították, és mégis, ő volt a legkellemesebb ember, a legeggyüttérzőbb barát, az a személy, aki mindenki másnál jobban megértette őt a Harley Street-i ismerősei közül! A szomorúságba, hogy kénytelen volt elutasítani a férfit, most egy árnyalatnyi lenézés is vegyült. Gyönyörű ajkát megvetően elbiggyesztette. Még szerencse, hogy ebben a pillanatban odaértek ahhoz a padhoz, amelyen Mr. Hale ült – az ő jelenlétéről meg is feledkeztek. Mr. Hale még mindig nem végzett a körtéjével: egyetlen, selyempapír vékonyságú csikban hámozta le a héját, és most elszánt élvezettel eszegette a gyümölcsöt. Margaretnek az a keleti mese jutott az eszébe, amikor a király a varázsló

parancsára megmeríti az arcát egy tál vízben, és bár egy pillanattal később már fel is emeli a fejét, a közbeeső időben egy teljes életet él át. Margaret még mindig kábult volt, és még nem nyerte annyira vissza az önuralmát, hogy részt vegyen apja és Mr. Lennox társalgásában. A két férfi jelentéktelen dolgokról csevegett, és Margaret komolyan, némán hallgatta őket. Nem volt kedve megszólalni: alig várta, hogy végre elmenjen Mr. Lennox, hogy ő nyugodtan végiggondolhassa az elmúlt negyedóra eseményeit. A férfi majdnem ugyanannyira szeretett volna már elbúcsúzni, mint amilyen türelmetlenül ő várta az indulását, de úgy gondolta, bármekkora erőfeszítésébe kerül is, ezzel a néhány percnyi, könnyed és felületes társalgással még tartozik tulajdon sebzett hiúságának vagy az önbecsülésének. Időről időre rápillantott Margaret szomorú, töprengő arcára.

– Nem vagyok olyan közömbös neki, mint hiszi – gondolta magában. – Nem adom fel a reményt!

Úgy egy negyed óráig cseveghettek. Mr. Lennoxot mintha kicserélték volna: visszafogott iróniával beszélt a londoni és a vidéki életről, mintha nem lenne egészen azonos tulajdon, csúfondáros énjével és maga is félne a tulajdon gúnyolódásától. Mr. Hale sehogy sem értette a dolgot. A látogatója mintha nem is ugyanaz az ember lett volna most, mint az, akivel az esküvőn beszélgetett, vagy akár az, akivel az imént együtt ebédelt. Ez a mostani Mr. Lennox könnyedebb, szellemesebb és világiasabb volt, mint a másik, viszont, éppen ezért sehogyan sem sikerült megtalálnia a hangot Mr. Hale-lel. Mindhárman megkönnyebbültek, amikor Mr. Lennox felállt és közölte, hogy mennie kell, ha el akarja érni az ötórás vonatot. Bementek a házba, hogy megkeressék Mrs. Hale-t, és Mr.

Lennox búcsút vehessen tőle. Csak a legeslegutolsó pillanatban tört át Henry Lennox valódi énje a magára erőltetett modor kérgén.

– Margaret, kérem, ne vessen meg engem! Lehet, hogy néha úgy beszélek, mint valami semmirekellő fickó, de azért nekem is van szívem. Kell, hogy legyen, mert azt hiszem, jobban szeretem magát, mint valaha – ahelyett, hogy meggyűlöltem volna –, mert láttam, milyen megvetéssel hallgatott ebben az utolsó fél órában. Isten vele, Margaret – Margaret!

IV. FEJEZET

KÉTELYEK ÉS NEHÉZSÉGEK

*„Bár puszta partra vess,
ahol nem látok semmi mást,
csak szomorú roncsok nyomát,
hol bőszült hullámok üvöltének,
ha te ott vagy velem, a szívem nem remeg!”*
Habington

Mr. Lennox elment. A házat bezárták éjszakára. Nyoma sem volt már a mélykék égnek vagy a karmazsin és borostyánszínű lombnak. Amikor Margaret fölment a szobájába, hogy átöltözzék a korai teázáshoz, Dixont igencsak harapós kedvében találta: szörnyen neheztelt, hogy a vendég érkezése hátráltatta a teendőiben. Hogy a mérgét kiadja magából, vadul nekiesett a fésűvel Margaret hajának, azzal az ürüggyel, hogy nagyon kell sietnie, mert Mrs. Hale már várja. De azért Margaretnek jó sokáig kellett várakoznia a nappaliban, míg Mrs. Hale lejött a szobájából. Egyedül üldögélt a tűz mellett, háttal a megterített asztalnak és a meggyújtatlan gyertyáknak, és átgondolta a nap eseményeit: milyen vidám is volt az erdei séta és a rajzolgatás, milyen kedélyes és kellemes az ebéd, és milyen kínos és nyomorúságos az a séta Mr. Lennoxszal a kertben!

Milyen mások is a férfiak, mint a nők! – gondolta. Itt ül ő, zaklatottan és szomorúan, mert az ösztönei azt súgták, nem tehet mást, el kell utasítania a férfit. Mr. Lennox pedig, alig néhány perccel azután, hogy visszautasították

egész életének alighanem legmélyebb, legszentebb érzéseit, képes volt olyanokat beszélni, mintha saját bevallása szerint semmi egyebet nem várna az élettől, csak ügyvédi megbízásokat és sikereket, és azokat a felszínes dolgokat, amelyeket ez a siker biztosíthat számára: egy előkelő és gazdag házat, szellemes és kellemes társaságot. Oh, istenem! Mennyire tudta volna szeretni pedig, ha egy kicsit más lenne – nem, nem is kicsit, javította ki magát, ahogy jobban beegondolt, érezte, hogy valahol egészen mélyen kellene megváltoznia a férfinak ahhoz, hogy ő szeretni tudja. Aztán meggyőzte magát, hogy a férfi valószínűleg csak tette a könnyedséget, hogy eltitkolja azt a keserőséget és csalódást, amelyet ő, Margaret, minden bizomnyal érzett volna, ha őt utasítja el az, akit szeret.

Ezek a gondolatok kavargtak a fejében, és még félig-meddig sem sikerült rendet teremtenie közöttük, amikor az anyja belépett a szobába. Margaretnek ekkor ki kellett vernie a fejéből az aznap történetek emlékét, hogy érdeklődve és együttérzően tudjon figyelni az anyjára, aki arról csevegett, hogy Dixon mérges, mert már megint kiégette valaki a vasalópokrócot, hogy Susan Lightfootot többen látták művirágokkal díszített kalapban, amivel cáfolhatatlan bizonyosságát adta hiú és könnyelmű jellemének. Mr. Hale csöndben, elgondolkodva kortyolgatta a teáját, így Margaretre maradt a feladat, hogy válaszolgasson az anyjának. De hogyan is lehetnek ilyen szórakozottak a szülei, gondolta csodálkozva, hogy meg sem említik Mr. Lennox nevét, holott vele töltötték az egész napot – talán már el is feledkeztek róla? Megfeledkezett róla, hogy a szülei számára aligha volt különösebben jelentős esemény ez a látogatás, hiszen nem

az ő kezüket kérték meg.

Teázás után Mr. Hale felkelt az asztaltól, odaállt a kandalló mellé, rákönyökölt a párkányra, fejét a tenyerébe hajtotta, és csak állt töprengve, időnként pedig mélyet sóhajtott. Mrs. Hale kiment, hogy segítsen Dixonnak kiválogatni a használt téli holmit, amelyet a falu egyik szegény családjának szántak. Margaret odakészítette édesanyja számára a hímzéses kosarát, és már előre borzadt a hosszú este gondolatától, alig várta, hogy eljőjön a lefekvés ideje, és ő egyedül maradjon a gondolataival.

– Margaret! – törte meg Mr. Hale a csendet, olyan váratlanul és olyan kétségbeesett hangon, hogy Margaret összerezsent. – Nagyon sürgős az a goBelln vagy micsoda? Úgy értem, nem hagynád ott egy kicsit és jönnél be a dolgozószobámba? Beszélnem kell veled valamiről, ami nagyon súlyosan érint mindnyájunkat!

„Nagyon súlyosan érint mindnyájunkat...” Szerencsére Mr. Lennoxnak nem volt alkalma rá, hogy négyszemközt beszéljen az apjával, mert az csakugyan súlyosan érintené mindnyájukat... Margaret szégyenkezett és furdalta a lelkiismeret, amiért annyira megnőtt, hogy már felnőtt nőszámba veszik, akit feleségül lehet kérni, de tartott attól is, hogy az apja esetleg rossz néven veszi: az ő megkérdése nélkül döntött, amikor elutasította Mr. Lennoxot. De rövidesen rájött, hogy az apja aligha olyasvalamiről akar beszélni vele, ami csak az imént és teljesen váratlanul történt, tehát aligha adhatott még okot bármiféle bonyolult töprengésre. Az apja odahúzott neki egy széket maga mellé, megpiszkálta a tüzet, elkoppantotta a gyertyákat, egyet-kettőt sóhajtott, mielőtt elszánta magát, hogy beszéljen – de azután végül egy szuszra kiszakadt

belőle:

– Margaret! El kell mennem Helstone-ból!

– Elmenni Helstone-ból? De hát miért, papa?

Mr. Hale egy-két percig nem felelt, csak zavartan, idegesen babrált valami papirosokkal az asztalon. Többször kinyitotta a száját, mintha beszélni akarna, de aztán be is csukta újra, anélkül, hogy akár egy szót is ki tudott volna ejteni. Végül Margaret nem bírta tovább ezt a feszültséget, amelytől az apja szemlátomást még jobban szenvedett, mint ő maga.

– De hát miért, drága papa? Kérlek, mondd el nekem!

Az apja hirtelen fölnezzett, aztán lassan, erőltetett nyugalommal azt mondta:

– Mert nem maradhatok tovább anglikán lelkész.

Margaret egészen addig legfeljebb arra gondolt, hogy az apja végre megkapta azt az előléptetést, amelyre az anyja annyira vágyott – hogy ezért kell elhagyniuk a szépséges, hön szeretett Helstone-t, hogy mostantól ők is egy olyan méltóságteljes és csöndes, elkerített utcában lakjanak, amelyből már látott néhányat különféle kisvárosok katedrálisainak a közelében. Ezek az utcák a jómód és előkelőség légkörét árasztották, de azért Margaret úgy érezte, ha azért, hogy ott éljenek, örökre el kellene hagyniuk Helstone-t, ezt a fájdalmat nehezen heverné ki. De ez a gondolat most csekélységnek tűnt ahhoz a megrázkódtatáshoz képest, amelyet Mr. Hale legutóbbi szavai okoztak. Vajon hogy értette az apja, amit az imént mondott? Az, hogy nem ért az egészből semmit, csak rontott a helyzeten. Az apja olyan szánalmas kétségbeeséssel nézett rá, mintha könyörögne neki, hogy legyen hozzá kedves és könyörületes. Margaretet hirtelen émelyítő szorongás fogta el. Csak nem keveredett bele az

apja valamiképpen Frederick dolgaiba? Frederick számkivetett volt. Lehetséges, hogy az apja, gyermeke iránti természetes szeretetétől indítatva, szemet hunyt valami fölött, ami...

– Oh! De hát miért? Kérlek, papa, beszélj! Mondj el nekem mindent! Miért nem lehetsz többé lelkész? Hiszen ha mindent elmondanánk a püspöknek, amit Frederickről tudunk, és arról a kemény, igazságtalan...

– Ennek a dolognak semmi köze Frederickhez, az ő dolga a püspököt egyáltalán nem érdekli. Énrólam van szó, csakis énrólam, Margaret, mint azt majd mindjárt meghallod! Most az egyszer még felelek minden kérdésedre, de arra kérlek, a mai este után soha többé ne hozd szóba ezt a dolgot! Ahhoz van elég erőm, hogy vállaljam az én fájdalmas, nyomorúságos kételyeim következményeit, de ahhoz már nem, hogy beszéljek valamiről, ami annyi szenvedést okozott nekem.

– De hát miféle kételyekről beszélsz, papa? Elveszítetted a hitedet? – kérdezte Margaret még jobban megrendülve, mint az előbb.

– Nem! Nem vesztettem el, a hitemen nem esett csorba!

Mr. Hale elhallgatott. Margaret fősóhajtott, érezve, hogy valamilyen újabb borzalom szakadékanak a peremén áll. Az apja újra beszélni kezdett, gyorsan, mintha mielőbb túl akarna esni egy kínos feladaton:

– Ha elmondanám neked, úgyse értenéd meg – hogy mennyit gyöttrődtem éveken keresztül, vajon van-e jogom megtartani a lelkészi hivatalomat – mennyire igyekeztem az Egyház tekintélyével elfojtani kételyeim parazsát, mielőtt lángra lobbannának! Oh! Margaret, ha tudnád, mennyire szeretem ezt a mi szent Egyházunkat, amelyből kizártam magamat!

– Néhány pillanatra elhallgatott, nem bírta folytatni. Margaret nem tudott mit felelni neki, az egész ügy olyan rejtélyes volt számára, mintha az apja hirtelen azt közölte volna, hogy áttér a mohamedán hitre.

– Ma arról a kétezerről olvastam, akiket kiközösítettek az egyházból – folytatta Mr. Hale halvány mosollyal –, és megpróbáltam kölcsönvenni egy keveset az ő bátorságukból, de ez sem segített – semmi sem segít –, minden ízemen érzem a kitaszítottság fájalmát!

– De papa, jól meggondoltad ezt a dolgot? Oh! Ez az egész olyan borzasztó, olyan megdöbbentő! – mondta Margaret, és hirtelen könnyekben tört ki. Úgy érezte, otthonának szilárd alapja, az a kép, amelyet szeretett apjáról őrzött az elméjében, megrendül és inogni kezd. Mit is mondhatna az apjának? Mit kell tennie? Mr. Hale, látva lánya kétségbeesését, kissé összeszedte magát, hogy megpróbálja megvigasztalni. Visszagyűrte mellébe a kitömi készülőt, száraz, csukladozó zokogást, és a könyvespolchoz lépve leemelt egy kötetet, amelyet mostanában gyakran forgatott, és amely, úgy érezte, erőt ad neki, hogy tovább haladjon azon az úton, amelyre most rálépett.

– Figyelj, Margaret, drágám! – mondta, és átkarolta a lánya derekát. Margaret megragadta az apja kezét, és erősen szorította, de a fejét nem bírta fölemelni, sőt, ahhoz is túlságosan zaklatott volt, hogy odafigyeljen rá, mit olvas neki az apja.

– Ezt a könyvet olyasvalaki írta, aki valaha szintén egy kis falu lelkésze volt, akárcsak én: egy bizonyos Mr. Oldfield, aki a derbyshire-i Carsington papja volt, úgy százhatvan évvel ezelőtt, vagy még régebben. Az ő megpróbáltatásai már véget értek. A jó harcot

megharcolta... – Ezt az utolsó két mondatot az apja csak halkán dünnyögte maga elé, mintha magában beszélne. Aztán hangosan olvasni kezdett.

– „Ha már nem folytathatod munkálkodásodat anélkül, hogy ez a munkálkodás szégyent hozna Istenre, lerombolná a vallás tekintélyét az emberek szemében, megfosztana a becsületedtől, vétkezne a lelkiismereted ellen, földúlná lelki békédet és kockára tenné örök üdvösségedet, egyszóval, ha csak bűn árán folytathatnád (már ha folytatni akarnád) lelkészi hivatásodat, olyan áron, amelyekre nem kaptál fölhatalmazást Istentől, akkor elhiheted, helyesebben szólva, akkor el kell hinned, hogy Isten föl tudja majd használni a te elhallgatásodat, felfüggesztésedet, megfosztattatásodat és félrevetetésedet is az Ő dicsőségére és az Evangélium hasznára. Ha Isten nem használhat téged többé egy módon, majd használni fog egy másikon. A lélek, amely arra sóvárog, hogy Őt szolgálja és dicsérje, meg fogja találni a módját, hogy ezt tegye, és nem szabad úgy gondolkoznod Izrael Szentjéről, mintha ő olyasvalaki lenne, aki csak egyetlen úton-módon dicsőülhet meg teáltalad. Megdicsőül ő a te hallgatásod által éppen úgy, mint a te beszédeid által, a te félrehajíttatásod által éppúgy, mint a te munkálkodásod folytatása által. És legyen bár föltett szándékunk, hogy a lehető legnagyobb szolgálatot akarjuk tenni Istennek, vagy a lehető legsúlyosabb kötelességet akarjuk vállunkra venni az Ő kedvéért, mindez nem ment föl bennünket a legkisebb bűn alól sem, még ha ez által a bűn által váltunk is képessé vagy találtunk módot arra, hogy ezen kötelességnek eleget tegyünk. Nem sok köszönetben lenne részed. Oh én lelkem! ha azzal vádoltatván, hogy hamissággal fertőzted meg Isten tiszteletét, és meghamisítottad lelkészi esküdet,

azzal mentegetnéd magad, hogy kénytelen voltál velem, mert különben nem folytathattad volna lelkészi hivatásodat!”

Mialatt Mr. Hale felolvasta a fentieket, majd futó pillantást vetett a szövegnek arra a részére, amelyet már nem olvasott fel, úgy érezte, ezek megerősítik elhatározásában, és képes lesz bátran és szilárdan kintartani mellette, de amikor elhallgatott, meghallotta Margaret görcsös csillapíthatatlan zokogását. Amikor látta, mennyire szenved a lánya, ismét kezdte elveszíteni a bátorságát.

– Margaret, drágám! – mondta, és magához húzta a lányát. – Gondolj a korai keresztény mártírokra, gondolj arra a sok ezerre, akik a hitért szenvedtek!

– De apám – mondta Margaret, és hirtelen fölemelte kihevült, könnyektől nedves arcát, – azok a régi mártírok az igazságért szenvedtek, te pedig – oh! drága, drága papa!

– Én a lelkiismeretem kedvéért szenvedek, gyermekem! – felelte az apja, és a hangja nem a bizonytalanságtól, hanem csak a rá jellemző mélységes érzékenységtől remegett. – Azt kell tennem, amit a lelkiismeretem diktál. Túl hosszú ideje élek együtt az önváddal, amely már régen cselekvésre ösztökélt volna mindenkit, akinek nem olyan tunya és bátortalan a lelke, mint az enyém. – Megrázta a fejét, majd folytatta. – Voltaképpen szegény anyád leghőbb vágya – amely most végre teljesedik, csak hogy olyan kifordított módon, ahogyan a túlságosan heves vágyak általában teljesülni szoktak – tudjuk, Szodoma almája az efféle kívánság! – kényszerített rá, hogy kenyértörésre vigyem a dolgot, amiért igazából hálásnak kellene lennem neki, és hálás is vagyok. Még nincs egy hónapja, hogy a püspök egy másik lelkészséget kínált nekem, ha elfogadom, akkor meg kellett volna újítanom az eskümet,

hogy hűséges maradok egyházam liturgiájához. Margaret, hidd el, hogy én megpróbáltam, megpróbáltam azt is, hogy egyszerűen elutasítom az előléptetést, és csendesen meghúszom itt magamat – hogy belefojtom a szót a lelkiismeretembe, ahogyan eddig is tenni próbáltam. Isten bocsássa meg nekem!

Mr. Hale fölállt, és elkezdett föl-alá járkálni a szobában. Közben alig hallhatóan mormolva mindenféle vádakát és szemrehányásokat szórt saját fejére, amelyekből Margaret, megkönnyebbülésére, alig hallott valamit. Végül Mr. Hale így szólt:

– Margaret, visszatérek arra a szomorú és nehéz kötelességre, amellyel kezdtem: el kell hagynunk Helstone-t.

– Igen. Értem. De mikor?

– Írtam a püspöknek... azt hiszem, ezt már mondtam neked, de most nagyon zavart a fejem, nem jutnak eszembe a dolgok – mondta Mr. Hale, ismét visszasüppedve lehangolt kedélyállapotába most, hogy a gyakorlati részletekről kellett volna beszélnie. – Megírtam neki, hogy le akarok köszönni lelkészi hivatalomról. Nagyon kedves volt: megpróbált lebeszélni és jobb belátásra bírni, de mindhiába – mindhiába. Ugyanazokat az érveket hozta fel, amelyekkel már én is megpróbáltam meggyőzni önmagamot, de hasztalan. Be kell hát adnom a lemondásomat, és el kell látogatnom a püspökhöz, hogy bűcsút vegyek tőle. Ez súlyos megpróbáltatás lesz... De még rosszabb, sokkal rosszabb lesz, hogy meg kell válnom az én kedves gyülekezetem tagjaitól. A püspök már kinevezett egy segédlelkészt, egyelőre ő lesz az előimádkozó – egy bizonyos Mr. Brown. Holnap már meg is érkezik. Jövő vasárnap pedig megtartom a bűcsú

istentiszteletemet.

Ilyen hamar? – gondolta Margaret. De talán jobb is így. Ha halogatnák a dolgot, az csak még fájdalmasabb lenne. Jobb így, hogy valósággal elkábította a hír, és már jóformán a kész helyzettel szembesült.

– És mama mit szól mindehhez? – kérdezte mély sóhajjal. Csodálkozva látta, hogy az apja újra kezdi a fel-alá járkálást, mielőtt válaszol. Végül megállt, és így szólt:

– Margaret, végül mégiscsak szerencsétlen, gyáva alak vagyok! Nem bírok fájdalmat okozni! Tudom, hogy szegény anyád ebben a házasságban nem kapott meg mindent, amit remélt – amit joggal remélhetett volna –, ez pedig olyan csapás lesz számára, hogy idáig nem volt szívem, nem volt erőm hozzá, hogy elmondjam neki. De előbb-utóbb muszáj lesz megtudnia! – mondta, és esdekelve nézett a lányára. Margaret szinte összeroskadt a felismerés súlya alatt, hogy az anyja nem tud még semmit, holott a dolog már ilyen messzire haladt!

– Bizony, meg kell tudnia! – mondta Margaret. – Talán végül is nem fogja annyira... De igen! Igen! Biztosan szörnyű megrázkódtatás lesz számára, nem is lehet másként! – kiáltotta, mert amikor megpróbálta elképzelni, hogyan fogadja majd az anyja ezt a csapást, órá is megújult erővel tört a fájdalom és rémület. – És hová megyünk innét? – kérdezte végül, mert el sem tudta képzelni, vajon miféle tervei lehetnek az apjának a jövőre nézve, ha ugyan vannak tervei egyáltalán.

– Milton-Northernbe – felelte az apja tompa, fásult hangon, mert látta: igaz, hogy a lánya annyira szereti, hogy még ez után a csapás után is ragaszkodik hozzá, és igaz ugyan, hogy szeretetből, míg őt próbálta megnyugtatni, megfélekedezett egy időre a tulajdon fájdalmáról, de azért

az még most is ugyanolyan heves, mint a legelső pillanatban.

– Milton-Northernbe! Az ugye, egy gyárváros Darkshire-ben?

– Igen – felelte az apja ugyanazon a csüggedt, fásult hangon.

– De miért oda, papa? – kérdezte Margaret.

– Mert ott lehetőség van rá, hogy eltartsam a családomat! Mert ott nem ismer senki sem engem, sem Helstone-t, még csak szóba se fogják soha hozni előttem!

– Hogy eltartsd a családot! De hát én azt hittem, hogy neked meg mamának van egy kis... – kezdte, de bármilyen természetes is lett volna, hogy érdeklődik jövődő élete részletei iránt, hirtelen elhallgatott, mert látta, hogy az apja homloka elborul. Az apja azonban, aki érzékeny együttérzéssel figyelte, rögtön észrevette az arcán saját borús hangulatának tükörképét, és nagy erőfeszítéssel megpróbált úrrá lenni rajta...

– Mindent meg fogsz tudni időben, Margaret! De most arra kérlek, segíts nekem közölni ezt a dolgot anyáddal! Úgy érzem, bármire képes vagyok, de erre az egyre nem: ha csak eszembe jut, mennyire el fogja keseríteni ez a hír, valósággal belebetegszem a rettegésbe. Ha neked mindent elmondok, te – talán kíméletesen közölhetnéd vele a dolgot! Holnap egész nap távol leszek, szeretnék búcsút vermi Dobson gazdától és Bracy Common szegény népétől. Nagyon ellenedre lenne a dolog, hogy te mondd el neki, Margaret?

Margaretnek nagyon is ellenére volt, jobban borzadt tőle, mint bármitől, amit valaha termi kényszerült eddigi életében. Nem is bírt azonnal válaszolni.

– Szóval nagyon ellenedre lenne, Margaret? – ismételte

meg az apja a kérdést. Margaret erőt vett magán, és biztató, szilárd tekintettel nézett az apja arcába.

– Nagyon fájdalmas lesz, de meg kell lennie, és én megteszem, ami tőlem telik. Neked úgyszólván elég sok fájdalmas dolgon kell még átesned...

Mr. Hale kétségbeesetten ingatta a fejét, és hálásan szorongatta a lánya kezét. Margaretet ez a jelenet újra annyira fölzaklatta, hogy kis híján kitört belőle a zokogás.

– Mondd, papa – kezdte, hogy másra terelje a gondolatait –, mik a terveid? Úgy tudom, neked és mamának van egy kis pénztek, a lelkészi fizetéseden kívül is. Shaw néninek volt valami járadékféleje, azt tudom.

– Igen, azt hiszem, körülbelül százhetven font évi jövedelmünk van a lelkészi fizetésemen kívül. Ebből hetvenet minden évben elküldtem Fredericknek, amióta külföldön van. Nem tudom, egyáltalán szüksége van-e rá – folytatta habozva. – A spanyol hadseregnél szolgál... biztosan kap olt valami kis fizetést.

– Fredericktől nem vonhatjuk meg a pénzt! – mondta Margaret határozottan. – Szegény kénytelen egy idegen országban élni, mert a saját hazája olyan igazságtalan volt hozzá... Marad tehát évi száz font. Mondd, nem tudnánk mi hárman a mamával megélni évi száz fontból Anglia valamelyik nagyon olcsó – nagyon csendes részén? Oh! Biztos vagyok benne, hogy meg tudnánk!

– Nem! – felelte Mr. Hale. – Erről szó sem lehet! Valamit dolgoznom kell! Valamivel el kell foglalom magamat, hogy távol tartsam a kínzó gondolatokat! Ráadásul ha egy kis faluban lagnánk, az állandóan, fájdalmasan emlékeztetne Helstone-ra és az itteni kötelezettségeimre. Nem tudnám elviselni, Margaret! És

évi száz fontból nem sok maradna a legszükségesebb háztartási kiadások után, és anyádnak nem lenne része mindabban a kényelemben, amelyhez hozzászokott és amelyhez joga van. Nem, Miltonba kell mennünk. Már eldöntöttem. Mindig jobban tudok határozni egymagamban, ha nem próbálnak befolyásolni azok, akiket szeretek – tette hozzá bocsánatkérően, amiért mindent elrendezett, mielőtt bármelyik családtagjával közölte volna a szándékait. – Nem tudom elviselni, ha ellentmondanak nekem. Attól olyan határozatlan leszek...

Margaret, bár neheze é esett, hallgatott. Végére is mit számít, hová mennek, ahhoz a rettenetes katasztrófához képest, hogy el kell szakadniuk Helstone-tól?

– Néhány hónappal ezelőtt – szólalt meg újra Mr. Hale –, amikor az én nyomorúságos kételyeim annyira erőt vettek rajtam, hogy nem bírtam többé magamba folytatni őket, írtam Mr. Bellnek – emlékszel Mr. Bellre, Margaret?

– Nem, azt hiszem, soha nem találkoztam vele. De tudom, hogy ki az: Frederick keresztapja, ugye – aki neked tanárod volt Oxfordban?

– Igen. Most is ott tanít, a Plymouth College-ben. Azt hiszem, ő ott született Milton-Northernben. Vagy legalábbis van ott néhány háza, amelyeknek szépen nő az értéke, amióta Miltonból nagy iparváros lett. Nos, okom van azt hinni – azt képzelem – nem, talán jobb, ha erről egyelőre nem mondok semmit. Abban viszont biztos vagyok, hogy Mr. Bell együtt érez velem. Azt nem állíthatnám, hogy túl sok erőt merítettem volna ebből az együttérzésből. Neki egész életében kellemes, könnyű élete volt Oxfordban. De kedvesebb már nem is lehetett volna. És ő biztatott, hogy Milont válasszam.

– Miért? – kérdezte Margaret.

– Hát mert varrnak ott bérlői meg házai meg malmi, és bár nem kedveli a várost – azt mondja, túlságosan zajos az ő ízlésének – azért fenn kell tartania vele bizonyos kapcsolatot, és azt mondta, úgy tudja, akadna ott munka egy magántanár számára.

– Magántanár! – kiáltotta Margaret megvetően. – Ugyan mi szükségük van a gyárosoknak a klasszikusokra vagy irodalomra, és egyáltalán, mindazokra az ismeretekre, amelyek egy úriember műveltségéhez tartoznak?

– Oh – felelte az apja –, állítólag remek fickók akadnak közöttük, olyanok, akik sokkal inkább tisztában varrnak a műveltségük hiányosságaival, mint sokan, akik Oxfordban végeztek. Vannak köztük, akik szilárdan elhatározták, hogy most, érett fővel szerzik meg a szükséges műveltséget. Mások azt szeretnék, ha a gyerekeik jobb oktatásban részesülnének, mint ők annak idején. Mindenesetre, mint mondtam, akadna munka egy magántanár számára. Mr. Bell beajánlott egy bizonyos Mr. Thorntonnak, egyik bérlőjének, aki, legalábbis a leveléből ítélve, nagyon értelmes ember. Így tehát Miltonban munkás és hasznos életet fogok élni, Margaret, ha nem is éppen boldog életet, és az emberek és a környezet annyira mások lesznek, mint az itteni, hogy semmi nem fog Helstone-ra emlékeztetni.

Tehát ez volt az elhatározásának egyik, titkos oka! Margaret tudta, önmaga után ítélve, hogy így kellett lennie. Bármennyire idegenkedett – sőt, valósággal borzadt – mindattól, amit Észak-Angliáról és lakosairól, a gyárakról és a komor, kopár tájról hallott – egy valami mégis vonzó volt benne – az, hogy annyira különbözik Helstone-tól, és soha nem fogja emlékeztetni őket erre a számukra oly kedves helyre.

– Mikor indulunk? – kérdezte Margaret rövid hallgatás

után.

– Még nem tudom pontosan. Előbb beszélni akartam veled. Anyád, ugye, még semmit nem tud a dologról... de azért, azt hiszem, két héten belül... amint a felmondólevelem megérkezett, nincs már jogom itt maradni.

Margaret szinte belekábult ebbe az újabb csapásba.

– Két héten belül!

– Nem feltétlenül... talán egy-két nappal több lesz két hétnél. Még semmi nincsen eldöntve! – mondta az apja nyugtalanul és bizonytalanul, mert látta, hogy a lánya hirtelen elsápad és a szemét megint elöntik a könnyek. De Margaret azonnal erőt vett magán.

– Igen, papa, az lesz a legjobb, ha minél hamarabb véglegesen eldöntjük, ahogy mondod. Csak az a baj, hogy mama még semmit sem tud az egészről!

– Szegény Maria! – felelte Mr. Hale gyöngéden. – Szegény, szegény Maria! Oh, Istenem, ha nem volnék házasesember... ha teljesen egyedül állnék a világban, mennyivel könnyebb lenne minden! De így... Margaret, én nem merem megmondani neki.

– Értem – mondta Margaret szomorúan. – Ne aggódj, papa, majd én megmondom neki. Holnap estig mindenképpen, csak azt engedd meg, hogy én válasszam meg a megfelelő pillanatot! Oh, papa! – kiáltott fél hirtelen szenvedélyes, könyörgő hangon – kérlek... mondd azt, hogy ez az egész csak lidércnyomás – rossz álom! – és nem a valóság! Nem gondolhatod komolyan, hogy csakugyan kilépsz az Egyházból... hogy föladod a helstone-i állásodat... hogy mindörökre eltávolodsz tőlem és a mamától... csak azért, mert valami téveszme... valami kísértés tévútra vezetett! Ugye, nem gondolod komolyan?

Mr. Hale némán, mereven ült, amíg a lánya beszélt. Aztán Margaret arcába nézett, és lassan, kimerően, rekedt hangon ezt mondta:

– De igen, Margaret, komolyan gondolom. Csak áztatod magad, ha kételkedsz a szavaim komolyságában – elhatározott és megmásíthatatlan szándékom, hogy így tegyek!

Amikor elhallgatott, még néhány pillanatig ugyanolyan mozdulatlan, merev arccal nézett a lányára. Margaret pedig könyörgő pillantással nézett vissza mindaddig, míg végül képes volt elfogadni, hogy mindez csakugyan megmásíthatatlan. Ekkor felállt, elfordította apjáról a tekintetét, és némán megindult az ajtó felé. Amikor kezét a kilincstre tette, az apja visszaszólitotta. Ott állt a kandalló mellett, görnyedten, szinte összezsugorodva, de amikor a lánya odalépett mellé, kihúzta magát, amennyire csak tudta, és kezét Margaret fejére téve, ünnepélyesen így szólt:

– Isten áldása legyen rajtad, gyermekem!

– És vezessen vissza téged az ő Egyházába! – tört föl Margaret szíve mélyéből. A következő pillanatban már meg is bánta, mert attól félt, tiszteletlen és helytelen dolog volt így válaszolni az apja áldására – talán bántónak találja ezeket a szavakat a lánya szájából, gondolta, és hirtelen átkarolta az apja nyakát. Az apja magához szorította, és így tartotta egy-két percig. Margaret hallotta, amint ezt mormolja magában:

– A mártíroknak és a hitvallóknak még többet kellett szenvedniük – én sem tántorodhatok meg!

Összerezentek, amikor meghallották Mrs. Hale hangját, aki a lányát hívta. Ahogy elváltak egymástól, mindketten tudatában voltak, hogy mi vár rájuk.

– Most eredj, Margaret! – mondta Mr. Hale sietősen. – Holnap nem leszek itthon. Estig mindent el kell mondanod anyádnak!

– Igen – felelte Margaret, azzal, kábultan és szédülő fejjel, visszatért a nappaliba.

V. FEJEZET

DÖNTÉS

*„Legyen benned a szeretet
Bölcs, mely untalan figyel:
Mely letörli a könnyeket,
S mosolyra mosollyal felel,
S hogy így tehess, legyen szíved.
Mely önmagának nem teher.”*
A.L. Waring

Margaret figyelmesen hallgatta az anyját, aki arról beszélt, hányféleképpen próbál majd enyhíteni a télen a falu szegényeinek sorsán. Nem tehetett mást, bár minden újabb terv egy-egy újabb tördőfés volt a szívének. Tudta, mire beáll a fagy, ők már messze járnak Helstone-tól. Az öreg Simont idén alighanem még jobban fogja kínozni a reumája, mint tavaly, és a szeme is tovább romlik, de idén nem lesz senki, aki felolvasson neki, és megörvendeztesse egy tálka húslevessel és egy jó vastag vörös flanelpokróccal, vagy ha lesz is, egy idegen lesz az, és az öregember mindhiába fog várni őrá, Margaretre. Mary Domville nyomorék fiacskája is hiába kúszik majd az ajtóhoz, hogy lesse, jön-e már Margaret az erdön keresztül. Ezek a szegény barátai soha nem fogják megérteni, miért hagyta cserben őket, és még hányan lesznek ilyenek!

– Papa is mindig a szegényekre költötte a lelkesi fizetését. Lehet, hogy ebben a hónapban egy kicsit tovább nyújtózkodtam, mint ameddig a (akaronk ér, és egy részére már csak a következő havi járandóságából futja, de hát a

tél keménynek Ígérkezik, és muszáj segíteni szegény öregeinken!

– Oh, mama, tegyünk meg mindent, ami tőlünk telik! – mondta Margaret mohón. Az anyagiakra ő nem is gondolt, csak arra, hogy életükben utoljára van alkalmuk segíteni Helstone szegényein. – Talán nem leszünk már itt sokáig!

– Talán rosszul érzed magad, drágám? – kérdezte Mrs. Hale nyugtalanul, félreértve, mire gondolt Margaret, amikor azt mondta, nem lesznek már sokáig Helstone-ban. – Sápadt vagy és fáradtnak látszol! bizonyára ez a nedves, egészségtelen levegő ártott meg neked!

– Nem... nem, mama, egyáltalán nem: a levegő itt csodálatos! Olyan friss és tiszta, valóságos felüdülés az után a füstös Harley Street után! De fáradt vagyok, különben is, azt hiszem, nemsokára ideje lefeküdni.

– Csakugyan – már fél kilenc van! Legjobb lesz, ha mész és azonnal lefekszel, drágám! Kérd meg Dixont, hogy vigyen föl neked egy kis zabkását! Majd én is feljövök és megnézek, amint lefeküdtél! Attól félek, megfáztál, vagy mégiscsak a rossz levegő ártott meg, talán valamelyik elposványosodott ló közelében járhattál...

– Oh, mama! – Margaret halványan elmosolyodott. Lehajolt, és megcsókolta az anyját. – Teljesen jól vagyok! Ne izgasd magad miattam: egyszerűen fáradt vagyok.

Azzal Margaret fölment a szobájába. Hogy megnyugtassa az anyját, kénytelen-kelletlen megevett egy tányérka zabkását. Bágyadtan hevert az ágyán, amikor Mrs. Hale benézett hozzá, hogy mielőtt visszavonul a saját szobájába, még egyszer érdeklődjék a hogyléte felől, és csókkal búcsúzzon tőle éjszakára. De abban a pillanatban, amint Margaret meghallotta, hogy az anyja szobájának ajtaja bezárul, felugrott az ágyról, magára kapta a

köntösét, és elkezdett fel-alá járkálni a szobában, míg csak a régi padló egyik deszkájának nyikorgása hallatán rá nem ébredt, hogy nem szabad zajt csapnia. Így hát odament az egyik szűk, mély ablakmélyedéshez, és odakuporodott az ablak alatti kis padra. Aznap reggel, amikor kinézett ugyanezen az ablakon, a szíve táncot járt örömeiben, ahogy elnézte a templomtoronyra hulló, világos, tiszta fényt, amely szép, napos időt ígért aznapra. Ma este – pedig legfeljebb tizenhat óra telt el reggel óta –, ahogy itt ült, még ahhoz is túl szomorú volt, hogy sírjon, de az a hideg, tompa fájdalom, amelyet érzett, úgy tűnt, „j mindörökké kiűzte a szívéből a fiataltságot és az eleveiséget. Mr. Henry Lennox látogatása – a lánykérés – most csak álomnak tűnt, olyasminek, aminek semmi köze a valóságos életéhez. A kemény valóság az volt, hogy az apja nem állt ellen a kételyek kísértésének, és eretnek lett – számkivetett! Mindazok a változások, amelyek most bekövetkeznek az életükben, ebből az egyetlen, gyötrelmes tényből következnek.

Kinézett az ablakon, és pillantása a templomtorony sötétszürke sziluettjére esett, amely ott állt egyenesen a táj középpontjában, szögletes formája élesen kirajzolódott a mélykék, áttetsző űr előtt, amelybe Margaret belebámult – és amelybe, úgy érezte, így bámulhatna az idők végezetéig, és bár minden egyes pillanattal messzebbre és messzebbre látna. Istent mégsem találná sehol! Ebben a pillanatban úgy érezte, mintha ez a földi világ egészen elhagyatott lenne, elhagyatottabb, mintha egy vasból való boltozat venné körül, amely mögött mindazonáltal ott van a Mindenható örökkévaló békéje és dicsősége: az űr végtelen mélysége és néma nyugalma, úgy érezte, gúnyt űz a fájdalomából, sokkal inkább, mintha valamilyen anyagi

természetű akadály zárna el az égtől a szenvedő jajkiáltásait, amelyek így nyomtalanul belévesznek ebbe az óriási, lenyűgöző ürességbe – igen, nyomtalanul elvesznek, mielőtt elérkeznének Isten trónjához! Ilyen lehangoló gondolatok jártak a fejében, és meg se hallotta, amikor az apja benyitott hozzá. A holdfénynél Mr. Hale éppen hogy ki tudta venni a lánya körvonalait ezen a szokatlan helyen és szokatlan testtartásban. Odalépett hozzá, és megérintette a vállát:

– Hallottam, hogy még fenn vagy, Margaret! Nem bírtam megállni, be kellett nézzek hozzád, hogy megkérjelek, imádkozz el velem egy Miatyánkot! Ez mindkettőnknek jót fog tenni.

Mr. Hale és Margaret letérdeltek az ablakmélyedésben – Az apa fölfele, az égre nézett, a lány alázatosan, szégyenkezve hajtotta le a fejét. Erezte, hogy Isten ott van, szorosan körülöttük, és hallotta apja elsuttogott szavait. Lehet, hogy az apja eretnek, de hát ő maga az imént, alig öt perce, kétségbeesésében nem engedett-e még súlyosabb kételyeket a szívébe, mint az apja? Nem szólt egy szót sem, de amikor az apja kiment a szobából, úgy surrant az ágyába, mint egy gyerek, aki szégyelli, amit tett. Ha a világ tele van is zavarba ejtő titkokkal, ő azért bízni fog, és soha nem kérdez többet, csak annyit, mi a következő teendője aznapra. Mr. Lennox – a látogatása, a lánykérés – amelynek emlékét a nap folyamán a későbbi események olyan durván kiszorították az elméjéből – aznap éjjel álmában visszatértek és nem hagyták nyugodni. Álmában a férfi égbenyúló, meseBell fán mászott fölfele, amelynek legfelső ágán ott himbálózott az ő szalmakalapja, a férfi lezuhant, ő pedig minden erejével próbálta megmenteni, de nem bírt moccanni, mert valamilyen láthatatlan,

hatalmas kéz visszatartotta. A férfi ott feküdt a fa tövében, holtan. De aztán változott a helyszín, ahogy az álmokban szokott, és ő megint ott volt a Harley Streeten a szalonban, és úgy beszélgetett vele, mint a régi időkben, miközben mindvégig tudta, hogy korábban holtan látta, hogy belehalt a rettenetes zuhanásba.

Nyomorúságos, nyugtalan éjszaka! Milyen rosszul készítette fel a következő nap megpróbáltatásaira! Amikor fölriadt, fáradtabbnak érezte magát, mint amikor lefeküdt, ráadásul azonnal tudatára ébredt a valóságnak, amely rosszabb volt, mint a legrosszabb lázalom. Egy pillanat alatt visszaemlékezett mindenre: nemcsak a szomorúságra, hanem arra a rettenetes meghasonlásra is közte és az apja között, amely ezt a szomorúságot okozta. Vajon milyen messzire jutott az apja azon az úton, amelyen a kételyei indították el, azok a kételyek, amelyekkel, Margaret úgy érezte, a Gonosz kísértette meg? Szerette volna megkérdezni, ugyanakkor semmi áron sem szerette volna hallani a választ.

Ezen a napsütéses, csípős reggelen az anyja szokatlanul egészségesnek és jókedvűnek tűnt a reggelinél. Egyfolytában vidáman csevegett, egyre újabb és újabb terveket szőtt, hogyan segítsen a falu szegényein, és észre sem vette, hogy a férje egész idő alatt mélyen hallgat, a lánya pedig egyszavas válaszokat ad csak. Mielőtt még Dixon leszedte volna az asztalt, Mr. Hale fölállt. Egyik kezével megtámaszkodott az asztallapban, mintha attól félne, hogy különben összeroskad:

– Este előtt nem érek ma haza. Kimegyek Bracy Commorra, majd megkérem Dobson gazdát, hogy adjon valamit ebédre. Hétre itthon vagyok.

Míg beszélt, nem nézett egyikükre sem, de Margaret jól

tudta, hogy ezek a szavak neki szólnak. Hét órára az anyjának meg kell tudnia minden l. Mr. Hale nyilván fél hétig halogatta volna a dolgot, de Margaretet nem ilyen fából faragták. Nem bírta volna elviselni, hogy egész nap ezzel a súllyal a lelkén járkáljon. Legjobb lesz, gondolta, ha minél előbb túlesik a nehezén, még akkor is, ha a nap hátralévő része nem lesz elég hosszú ahhoz, hogy megvigasztalja és megnyugtassa az anyját. Míg ő ott állt az ablaknál, várva, hogy a szolgáló elhagyja a szobát és magukra maradjanak, és azon töprengett, hogyan fogjon a mondandójába, az anyja felsietett a szobájába, hogy kabátot vegyen, mert az iskolába akart indulni. Amikor lejött, kalapban-kabátban, jóval vidámabbnak és energikusabbnak látszott, mint rendesen.

– Anyám, kérlek, kerüljünk egyet a kertben ma reggel, csak egyet! – mondta Margaret, és átfogta Mrs. Hale derekát.

Kiléptek a nyitott erkélyablakon. Mrs. Hale mondott valamit – de hogy mit, azt Margaret nem is hallotta. Pillantása egy méhre esett, amely éppen bebújt egy mély virágkehelybe. Amikor a méh kirepül virággal megrakodva, határozta el Margaret, akkor fogja elkezdni – ez lesz a jel. A méh kiröppent.

– Mama! Papa el akar menni Helstone-ból! – bökte ki hirtelen. – Kilép az Egyházból, és Milton-Northernben fogunk lakni!

Kimondta hát: egy szuszra mind a három rettenetes hírt.

– Hogy mondhatod ilyet? – kérdezte Mrs. Hale meglepetten és hitetlenkedve. – Ki mondta neked ezt az ostobaságot?

– Maga a papa – felelte Margaret. Szeretett volna valami gyöngédet és vigasztalót mondani, hogy enyhítse a

hír hatását, de a szó szoros értelmében nem jutott eszébe semmi. Éppen egy kerti padhoz értek. Mrs. Hale leroskadt rá és sírni kezdett.

– Nem értelek! – zokogta. – Vagy valamit szörnyen félreértettél, amit apád mondott, vagy egyszerűen nem értelek!

– Nem, anyám, nem értettem félre semmit. Papa írt a püspöknek, megírta, hogy kételyei vannak, és a lelkiismerete nem engedi, hogy továbbra is az anglikán egyház lelkésze legyen, ezért el kell hagynia Helstone-t. Megtanácskozta a dolgot Mr. Bell-lel is – tudod, mama, Frederick keresztapjával, és úgy határoztak, hogy Milton-Northernbe költözünk.

Míg Margaret beszélt, Mrs. Hale egyfolytában az arcát fürkészte, és a szomorúság, amelyet azon látott, meggyőzte róla, hogy a lánya az igazat mondja, vagy legalábbis azt, amit igaznak gondol.

– Nem tudom elhinni! Ez egyszerűen nem lehet igaz! – mondta Mrs. Hale, amikor Margaret elhallgatott. – Apád biztosan beszélt volna velem erről, mielőtt a dolgok idáig jutottak!

Ebben a pillanatban Margaret is biztos volt benne, hogy az apjának mindent el kellett volna mondania az anyjának. Igaz, Mrs. Hale-nek megvannak a maga hibái, hajlamos az elégedetlenkedésre és a zúgolódásra, mégis rosszul tette az apja, hogy előbb a lányát világosította fel megváltozott nézeteiről és az életükben küszöbön álló változásokról, és őrá bízta, hogy mondja el mindezt az anyjának. Margaret leült az anyja mellé, szelíden keblére vont a bánatosan lecsukló fejét, és puha arcát gyöngéden, simogatóan odahajtotta az anyjához.

– Édes, drága mamám! Annyira féltünk, hogy fájdalmat

okozunk neked! Papa különösen aggódott – tudja, hogy sokszor gyengélkedsz, és olyan borzasztó feszültségben élhetett szegény már régóta!

– Neked mikor mondta meg, Margaret?

– Tegnap, csak tegnap – felelte gyorsan Margaret, mert sejtette, hogy azt a kérdést a féltékenység sugallta. – Szegény papa! – folytatta, hátha sikerül fölkeltenie az anyja együttérzését, ha fölidézi, min mehetett keresztül az apja. Mrs. Hale fölemelte a fejét.

– Hogy érti azt, hogy kétségei varrnak? – kérdezte. – Csak nem képzeli, hogy ő jobban tudja, mi a helyes, mint az Egyház!

Margaret megrázta a fejét, és könnyek szöktek a szemébe, mert az anyja kérdése olyasmire tapintott rá, amit ő is a legfájdalmasabbnak érzett az egész ügyben.

– A püspök sem tudta észre téríteni? – kérdezte Mrs. Hale csaknem türelmetlenül.

– Sajnos, nem hiszem – felelte Margaret. – De ezt nem is kérdeztem tőle. Nem tudnám elviselni, hogy meghalljam, mit válaszol. De a dolog így is, úgy is el van döntve. Két héten belül el kell hagynia Helstone-t. Ha jól emlékszem, azt is mondta, hogy már elküldte a felmondólevelét.

– Két héten belül! – kiáltott fel Mrs. Hale. – Hát énszerintem ez az egész dolog nagyon furcsa – egyáltalán nincsen rendjén! Szerintem ez nagyon szívtelen dolog volt a papától! – mondta, és könnyekben tört ki, amivel kicsit könnyített a szívéen. – Kételyei vannak, azt mondod, lemond a lelkészi hivataláról, és mindezt anélkül, hogy velem megbeszélte volna! Ted ig ha már kezdetben beszélt volna nekem a kételyeiről, annyit mondhatok, hogy én csirájukban elfojtottam volna őket!Jóllehet Margaret is

helytelenítette apja viselkedését, azt mégsem bírta elviselni, hogy az anyja hibáztassa érte. Tudta, az apja hallgatásának éppen az volt az oka, hogy kímélni akarta az anyját – talán gyávaság volt, de semmi esetre sem szívtelenség.

– Félig-meddig azt reméltem, örülsz majd, hogy elmegyünk Helstone-ból, mama! – mondta rövid hallgatás után. – Hiszen tudom, sose érezted jól magad az itteni levegőn...

– De ugye, azt te sem gondolod komolyan, hogy egy olyan iparváros levegője, mint amilyen Milton-Northern, az a rengeteg füstös kémény meg az a sok piszok, jobbat tesz majd nekem, mint az itteni levegő, amelyik mégiscsak tiszta és kellemes, még ha túlságosan párás és bágyasztó is? Még csak belegondolni is, hogy ott élünk majd egy csomó gyár meg gyáros meg munkás között! Bár az is igaz, hogyha apád kilép az Egyházból, akkor úgyse fogadnak bennünket többet semmiféle jobb társaságban! Ki hitte volna, hogy idáig jutunk! Szegény, drága Sir John! Még szerencse, hogy ezt nem kellett megérnie! Kislánykoromban, amikor Shaw nénikéddel Beresford Courtban laktunk, Sir John után minden áldott este fölállt a vacsoránál és az „Egyházra és a Királyra” ürítette a poharát!

Margaret örült neki, hogy az anyja gondolatai másra terelődtek, és már nem azon rágódik, miért hallgatott az apja olyan sokáig ezekről a számára olyan fontos dolgokról. Margaretet ugyan elsősorban az apja kételyeinek mibenléte aggasztotta, de mindjárt utána az a gondolat okozta neki a legnagyobb fájdalmat, hogy az apja elhallgatta őket az anyja előtt...

– De hiszen itt se igen jártunk társaságba, mama!

Gormanék pedig, a legközelebbi szomszédaink (mármint azok közül, akiket a „jó társasághoz” lehet sorolni – és őket is alig láttuk!), éppúgy kereskedők, mint a milton-northerniemberek.

– Igen – felelte Mrs. Hale majdhogynem sértetten –, csakhogy a fél megye nemessége Gormanék hintóin járkal, és így mégiscsak érintkezésben álltak jobb emberekkel, no de ki érintkezne ezzel a gyáros népséggel? Ki az ördög visel pamutot, ha vászonra is telik neki?

– Rendben van, mama, akkor nem emlegetem többet a pamutszövöket: tudod, hogy én sem kedvelem őket különösebben, sem őket, sem a kereskedőket általában. De mindegy is, hiszen úgyse lesz sok dolgunk! velük.

– De mi a csodáért döntött az apád éppen Milton-Northern mellett?

– Részben – felelte Margaret sóhajtva –, mert armyira más, mint Helstone... részben meg azért, mert Mr. Bell szerint ott meg tudná keresni a kenyerét mint magántanár.

– Magántanárként? Miltonban? Miért nem megy Oxfordba, ahol úriembereket taníthatna?

– Ne felejtsd el, mama, hogy a nézetei miatt lép ki az egyházból – ezek a kételyek biztosan nem sokat használnának neki Oxfordban sem!

Mrs. Hale egy darabig hallgatott, és csak csöndben sírdogált. – És a bútorok! – szólalt meg végül. – Hogy a csudába fogjuk elszállítani a bútorokat? Még soha életemben nem költözködtem, és mindössze két hetünk van rá, hogy fölkészüljünk!

Margaret kimondhatatlanul megkönnyebbült, amikor látta, hogy az anyja már ezeken a gyakorlati dolgokon kesereg és aggodalmaskodik, amelyek olyan jelentéktelenek voltak az ő szemében, ráadásul tudta, hogy

ezekben rengeteget tud majd segíteni neki. Terveket szőtt, ígéreteket tett, és rávette az anyját, hogy gondolatban rendezzenek el mindent a legapróbb” részletekig, vagy legalábbis annyira, amennyire csak lehetséges most, mielőtt még pontosabban ismernék Mr. Hale szándékait. Margaret egész nap nem mozdult el az anyja mellől, egész lelkével igyekezett őt követni hangulatának minden ingadozásán keresztül, és együttérezni vele. Ahogy közeledett az este, egyre inkább igyekezett megtenni minden tőle telhetőt annak érdekében, hogy az apjának megnyugtató fogadtatásban legyen része, amikor szomorú és kimerítő napja után hazatér. Újra és újra elmondta az anyjának, mennyit szenvedhetett az apja, amíg némán kellett hordoznia ezt a lelki terhet, de az anyja hidegen csak annyit válaszolt, hogyha mindent elmondott volna neki, akkor legalább lett volna egy tanácsadója, aki a jó útra vezérli. Margaret szíve összeszorult, amikor meghallotta apja lépteit az előszobából. Nem mert elébe menni, hogy elmondja neki, mit végzett a nap folyamán, mert félt, hogy ezzel is csak bosszantja az anyját és fölkelti a féltékenységét. Hallotta, hogy az apja még mindig odakinn téblábol az előszobában, a bejövettel halogatva, mintha órá várna, vagy arra, hogy ő valamilyen jelt adjon, de meg se mert moccanni: látta az anyja megránduló ajkán és elsápadó arcán, hogy ő is tudatában van a férje hazatérének. Az apja végre mégiscsak benyitott, és ott állt az ajtóban, tétovázva, hogy beljebb jöjjön-e. Az arca sápadt volt és elgyötört, és ijedt, alázatos pillantással nézett befelé, olyan arckifejezéssel, amelyet szárnalmas volt látni egy férfi arcán. Ez a látvány, ahogy ott áll, tétovázva és kétségbeesetten, testi-lelki ereje végső határán, meglágyította a felesége szívét. Odament hozzá, a

mellére vetette magát, és felkiáltott:

– Oh! Richard, Richard, hát miért nem mondtad el nekem előbb?

És ekkor Margaret végre magára hagyta az anyját, hadd sírja ki magát, fölrohant a szobájába, levette magát az ágyára, és a párnába temette az arcát, nehogy meghallják odalenn hisztérikus zokogását, amely végre kitört belőle, az egész napi, magára erőltetett, merev önfegyelem után.

Maga se tudta, mennyi ideig feketett ott. Semmit sem hallott, még azt sem vette észre, amikor bejött a cselédlány, hogy rendet rakjon. A rémült lány lábujjhegyen lopakodott ki a szobából, és Mrs. Dixonhoz sietett, azzal a hírrel, hogy Miss Hale úgy zokog, mint akinek mindjárt megszakad a szíve, egészen biztosan halálosan megbetegszik, ha nem hagyja abba rövidesen. – Margaret összerезent, maga se tudta, miért, és hirtelen felült, amikor körülnézett, a megszokott szobát látta maga körül, és Dixon árnyékba vesző alakját, amint ott áll, kezében gyertyával, amelynek lángját félig eltakarta, mert attól félt, a hirtelen fény kárt tehet Margaret sírástól dagadt, könnyektől elvakult szemében.

– Oh, Dixon! Nem is hallottam, amikor bejött a szobába! – mondta Margaret, aki még reszketett ugyan, de már visszanyerte az önuralmát.

– Nagyon késő van? – kérdezte, és bágyadtan fölemelkedett az ágyról, letette a lábát a padlóra, de még nem állt föl. Nedves, zilált haját kisimította az arcából, és próbált úgy tenni, mintha semmi baja nem lenne, mintha csak aludt volna.

– Nemigen tudom én, hány óra van – felelte Dixon gyászos hangon.

– Amióta a mamája elmondta nekem ezt a rettenetes

újságot, amikor a teához öltöztettem, azóta kisebb gondom is nagyobb volt nekem annál, hogy mennyi az idő! Mondhatom, sose hittem volna, hogy ide jutunk! Amikor Charlotte az előbb szólt nekem, hogy maga mennyire sír, Miss Hale, no, gondoltam, nem is csoda, ha sír, szegény jószág! És hogy az úr csak úgy fogja magát, és fölcsap szektásnak, az ő életkorában! Pedig ha nem is vitte valami sokra az Egyházban, azért valamire mégiscsak vitte! Volt nekem egy rokonom, kisasszony, aki már elmúlt ötven, amikor fölcsapott methodista prédikátornak, pedig egész életében szabó volt az istenadta. De hiába dolgozott már időtlen idők óta a szakmában, nem volt az képes kiszabni egy nadrágot úgy, hogy passzentes legyen, úgyszólván nem is csoda! De hogy az úr! Mondtam is az asszonyomnak: „Szeretném tudni, mit szólna ehhez szegény Sir John? Így se igen volt ínyére, hogy asszonyom hozzámenjen Mr. Hale-hez, de ha ezt előre tudta volna, hogy idáig jutnak a dolgok, akkor még sokkal, de sokkal csúnyábban káromkodott volna, ha ugyan ez egyáltalán lehetséges!”

Dixon annyira hozzászólt, hogy nyugodtan bírálthatja Mr. Hale viselkedését az asszonya jelenlétében (aki vagy odahallgatott, vagy sem, amilyen kedvében éppen volt), hogy észre se vette Margaret villámló szemét és haragosan táguló orrcimpáit. Hogy egy szolgáló az ő füle hallatára így merjen beszélni az apjáról!

– Dixon – kezdte azon a halk hangon, amelyet olyankor használt, ha nagyon izgatott volt, és amelyben volt valami a fenyegető vihar távoli menydörgéséből. – Dixon! Maga elfelejti, hogy kivel beszél! – Főlegyenesedett, szilárdan megvetette a lábát, úgy nézett nyugodt, vesékbe látó pillantással farkasszemet a komornával. – Én Mr. Hale lánya vagyok! Most menjen! Különösen viselkedett, és

biztos vagyok benne, hogy később maga is belátja majd, hogy hibát követett el, és meg fogja báni.

Dixon még ott téblábolt egy-két percig, nem tudta elszánni rá magát, hogy kimenjen. Margaret megismételte:

– Most hagyjon magamra, Dixon! Elmehet!

Dixon nem tudta, mit csináljon: kérje ki magának ezeket a határozott szavakat, vagy fakadjon sírva. Az asszonyánál mindkét módszer bevált volna, de, mint ahogy később magában mondogatta: „A kisasszonyban van valami az öregúr természetéből, akárcsak szegény Frederick úrfiban, csak tudnám, honnan vehették?” És Dixon, aki kikérte volna magának, ha bárki, akinek nem ilyen fensőbbes és határozott a modora, így merészel beszélni vele, most annyira megjuhászkodott, hogy félig alázatos, félig sértett hangon mindössze annyit kérdezett:

– Akarja, kisasszony, hogy kikapcsoljam a ruháját és megfésüljem?

– Nem! Ma este, köszönöm, nem! – Azzal Margaret komoly arccal az ajtóig kísérte Dixont, és bereteszte mögötte az ajtót. Ettől a perctől kezdve Dixon csodálta Margaretet és engedelmeskedett neki. Ő azt mondogatta, csak azért, mert annyira hasonlít szegény Frederick úrfira, az igazság azonban az volt, hogy Dixon is, ahogy sokan mások, szerette, ha egy erős és határozott természet uralkodik rajta.

Margaretnek ezekben a napokban igen jól jött Dixon szorgos keze és hallgatag szája: mivel a komorna egy darabig azzal igyekezett ifjú úrnője tudtára adni, mennyire megsértette, hogy csak alig-alig szólt hozzá, így minden erejét, amit különben a fecsegésre pazarolt volna, beleadhatta a munkába. Két hét nagyon rövid idő volt ahhoz, hogy egy ilyen komoly költözködés előkészületeit

lebonyolítsák. Ahogy Dixon mondogatta:

– Hát szavamra, csak egy úriember képes... sőt, ami azt illeti, még azok közül is csak elvétve akad egy, aki... – De aztán elkapta Margaret nyílt, szigorú pillantását, és a mondat végét köhögésbe fojtotta, majd alázatosan bevette a gyógyemetefű-cukorkát, amelyet Margaret kínált neki, hogy elállítsa „ezt a kis csiklandást a mellemben, kisasszony!” De csakugyan, Mr. Hale-en kívül jóformán mindenkinek lett volna annyi gyakorlati érzéke, hogy belássa, ilyen rövid idő alatt nem egykönnyen találunk Milton-Northernben, vagy ami azt illeti, bárhol másutt, olyan házat, ahová elszállíthatják az összes bútort, amelyet kénytelenek magukkal vinni a helstone-i lelkészlakból.

Mrs. Hale-t annyira megviselték ezek a sürgető háztartási gondok és kötelezettségek, amelyek mind egy csapásra zúdultak rá, hogy komolyan megbetegedett, és Margaret majdhogynem megkönnyebbült, amikor az anyja végül úgy döntött, ágyban marad, és az ügyek intézését teljes egészében őrá hagyta. Dixon, testőri tisztéhez híven, jóformán el se mozdult az úrnője ágya mellől, és csak azért jött néha elő Mrs. Hale hálószobájából, hogy a fejét csóválja, és magában mormogjon valamit, amit Margaret nem kívánt meghallani. Most csak egyetlen dolgot látott tisztán és világosan maga előtt, azt, hogy el kell hagyniuk Helstone-t. Mr. Hale utódját már kijelölték, és különben is, ha az apja már döntött, akkor késlekedés nélkül hozzá kell látniuk az előkészületekhez, az ő kedvéért, és azért is, mert minden egyéb szempontból is így helyes. Az apja estéről estére egyre lehangoltabban tért haza a búcsúzkodásból, márpedig elhatározta, hogy minden egyes hívétől külön búcsút vesz. Margaret teljesen tapasztalatlan volt azokban a gyakorlati teendőkből, amelyek most rá

hárultak, és azt sem tudta, kihez fordulhatna tanácsért. A szakácsnő és Charlotte ugyan készségesen, erős szívvvel és szorgos kézzel vettek részt a bútorok tologatásában meg a csomagolásban, és ha csak ennyiről lett volna szó, minden rendben is lett volna: Margaretnek csodálatra méltó józan esze mindig megsúgta, mit hogyan kell csinálni, és így képes volt irányítani a többieket. De vajon hová mennek innen? Egy héten belül el kell hagyniuk a lelkészlakot. Egyenesen Miltonba mennek? Vagy ha nem, akkor hová? Annyi minden függött attól, mi a válasz erre a kérdésre, hogy Margaret egyik este úgy döntött, megkérdi az apját, bár az szemlátomást igen kimerült és lehagolt volt.

– Jaj, kedvesem! – felelte az apja. – Annyi dolgom volt az utóbbi ülőben, hogy ezzel még nem volt időm foglalkozni. Anyád mit mond, mit szeretne? Szegény Maria!

Hangosan felsóhajtott, de a visszhang, amely Mr. Hale szavaira felelt, még a sóhajánál is hangosabb volt. Dixon éppen bejött a szobába, hogy egy újabb csésze teát vigyen Mrs. Hale-nek, és Mr. Hale utolsó szavait hallva, és mert a gazdája jelenlétében nem félt annyira Margaret megrovó pillantásától, maga is megkockáztatott egy hasonló sóhajt:

– Szegény úrnőm!

– Ugye, nincs rosszabbul? Maga hogy látja, Dixon? – fordult felé sietősen Mr. Hale.

– Hát én igazán nem tudom, uram! Nem az én dolgom ezt megítélni. De én azt hiszem, inkább a lelke beteg szegénynek, mint a teste.

Mr. Hale-t Dixon válasza szemlátomást mélységesen lesújtotta.

– Legjobb lesz, ha beviszi a mamának azt a teát, Dixon, amíg még meleg! – mondta Margaret csendes, parancsoló

hangon.

– Jaj! Ezer bocsánat, kisasszony! Csak nagyon elgondolkodtam, mert az én szegény... Mrs. Hale járt az eszemben!

– Papa! – szólalt meg Margaret. – Hidd el, ez a bizonytalanság visel meg mindkettőtöket! Természetesen mamának nem közömbös, hogy neked megváltozott bizonyos dolgokban a véleményed... De ezen nem segíthetünk – folytatta lágyan. – Viszont most már tisztán áll előttünk, legalábbis egy bizonyos pontig, hogy mit kell tennünk. És én azt hiszem, papa, rá tudnám venni a mamát, hogy segítsen nekem a tervezetésben, ha egy kicsit többet tudnánk a terveidről. A mama soha semmilyen formában nem adta tudtomra, hogy valamilyen kívánsága lenne, a gondolatai csak akörül járnak, amin úgysem lehet változtatni. Mondd, egyenesen Miltonba megyünk? Kivétel már ott valamilyen házat?

– Nem – felelte az apja. – Gondolom, eleinte szállást kell bérelnünk valahol, és ott helyben keresünk majd valamilyen házat.

– Akkor tehát úgy kell becsomagolni a bútorokat, hogy otthagyhassuk őket a vasútállomáson mindaddig, amíg nem találunk egy megfelelő házat?

– Gondolom, igen. Csináld úgy, ahogy jónak látod. Csak ne felejtse el, hogy mostantól kezdve sokkal kevesebb a felesleges pénzünk!

Felesleges pénzük Margaret tudtával korábban se sok volt. Úgy érezte, mintha hirtelen szörnyű súly nehezedne a vállára. Négy hónappal ezelőtt, gondolta, legfeljebb abban kellett döntenem, melyik ruhát vegyem föl a vacsorához, vagy abban, amikor Edith-nek segítettem összeállítani a vacsoravendégek listáját, hogy melyik úr melyik hölgyet

vezesse a vacsoraasztalhoz... Mrs. Shaw házánál különben is olyan olajozottan működött a háztartás, hogy a legkritikább esetben volt szükség bármiféle döntésre – kivéve az utóbbi idők egyetlen, nagy jelentőségű eseményét, Lennox kapitány lánykérését. Egyszer egy évben ugyan a nagynénje és Edith hosszasan megvitatták, hová menjenek nyaralni, Wight szigetére, külföldre, vagy Skóciába, de Margaret még ilyenkor is biztos lehetett benne, hogy ő maga úgy sodródik majd haza, a csöndes otthoni kikötőbe, hogy az részéről semmiféle erőfeszítést nem igényel. Mostanában azonban, attól a naptól fogva, hogy Mr. Lennox meglátogatta őket és döntésre kényszerítette őt a váratlan lánykéréssel, minden nap meghozza a maga nehéz döntését, amelynek óriási jelentősége van önmaga és szerettei számára.

Teázás után az apja fölment, hogy elüldögéljen egy kicsit a felesége mellett. Margaret egyedül maradt a nappaliban. Hirtelen gyertyát ragadott, átment az apja dolgozószobájába a nagy atlaszért, átvonszolta a nappaliba, és böngészni kezdte Anglia térképét. Mire Mr. Hale lejött, már készen állt a terve. Ragyogó arccal fordult az apja felé.

– Papa, nagyszerű tervem van! Nézz csak ide – itt, Darkshire-ban, Miltonhoz egészen közel van Heston – a térképen éppen csak elfér közöttük az ujjam! Gyakran hallottam olyanoktól, akik ott élnek Északon, hogy milyen kellemes kis fürdőváros! Nem gondolod, hogy a mamát odaküldhetnénk Dixonnal egy időre, és addig te meg én megkereshetnénk a megfelelő házat, és mindent előkészíthetnénk addigra, mire ő is megérkezik Miltonba? Így legalább egy kicsit összeszedi magát a tengeri levegőn, még mielőtt beköszönt a tél, és megkímélhetnénk

a költözködéssel járó felfordulás nagy részétől. Dixon pedig boldog lesz, hogy gondoskodhat róla!

– Hát Dixon is velünk jön? – kérdezte Mr. Hale gyámoltalan rémülettel.

– Oh, igen! – felelte Margaret. – Dixon tűzön-vízen át ragaszkodik hozzánk, a mama pedig nem tudom, mihez kezdene nélküle.

– De attól félek, miltoni életünk nagyon különbözni fog az ittenitől. Minden annyival drágább városon... Nem hiszem, hogy Dixon jól érezné magát ott. Szavamra, Margaret, néha már-már úgy érzem, hogy annak a nőnek a fejébe szállt a dicsőség!

– És nem is tévedsz, papa! – felelte Margaret. – De akárhogy is: neki bele kell majd nyugodnia a mi megváltozott életkörülményeinkbe, nekünk meg az ő felfuvalkodottságába, ami még rosszabb. Viszont tényleg őszintén szeret mindnyájunkat, és biztos vagyok benne, hogy nagyon szerencsétlen lenne, ha meg kellene válnia tőlünk – különösen most, hogy így megváltozott minden. Így hát, a mama kedvéért, meg az ő hűsége kedvéért, azt hiszem, velünk kell jönnie.

– Jól van, drágám! Csinálj mindent úgy, ahogy jónak látod! Én mindenbe belenyugszom. De milyen messze van ez a Heston Milontól? Mert abból, hogy a térképen éppen elfér köztük az ujjad, csak igen ködös fogalmat tudok alkotni a valódi távolságukról.

– Hát, gondolom, olyan harminc mérföldnyire lehet... Ez igazán nem nagy távolság!

– Nem, a távolság csakugyan nem túl nagy, hanem... Mindegy! Ha tényleg úgy gondolod, hogy jót tenne anyádnak, akkor legyen így!

Ez már hatalmas lépés volt előre. Most végre Margaret

istenigazából hozzáfoghatott a munkához és a tervezéshez. Ha ezt a hestoni tervet meghallja, nyilván Mrs. Hale is magához tér kissé a csüggedéséből, mert nem a jelen szenvedései járnak majd a fejében, hanem az az öröm, hogy rövidesen elutazhat a tengerpartra. Most már csak azon bánkódott, miért nem töltheti vele Mr. Hale is a teljes két hetet – mert úgy tervezték, Mrs. Hale két hetet fog Hestonban tölteni –, ugyanúgy, mint egykor régen, amikor még csak jegyesek voltak, és ő Sir John és Lady Beresford társaságában Torquay-ban időzött. Akkor bezzeg Mr. Hale az egész időt Torquay-ban töltötte...

VI. FEJEZET

BÚCSÚ

*Nem latjuk már, hogy ring a gally,
s hogy a gyöngéd szírom le hull.
Barnul meggyászolatlanul a tölgy,
s kiszárad a juhar.*

*Nem becézi többé szemünk
a napraforgó ragyogását.
Illatuk szétküldik a rózsák
a légbé – de már nem nekünk.*

*Míg egy nap erdőn, kerten át
más hang szol, mások lába lepkéd,
gyermekük lassan a vidéket
úgy ismeri, mint otthonát.*

*S míg a földműves napra nap
földjén munkál, s száll évre év,
elfeled minket e vidék
lassan, emlékünk sem marad.*

Tennyson

És eljött az utolsó nap: a ház teli volt ládákkal és dobozokkal, amelyeket egyfolytában hordtak kifelé a bejáratnál várakozó szekérre, hogy az elvigye őket a vasútállomásra. Még a ház mellett zöldellő, máskor oly tetszetős gyep is rendetlen, csúnya látványt nyújtott, mert a nyitott ajtón és az ablakokon át a huzat odasodorta a

csomagoláshoz használt szalma maradékát. Az üres szobákban furcsán visszhangzott minden hang – a fény szokatlanul erősen és harsányan áradt befelé a csupasz ablakokon – amelyek így, függönyüktől megfosztva, máris idegennek tűntek. Odafönn, Mrs. Hale hálósobájában az utolsó percig mindent érintetlenül hagytak, Mrs. Hale csak most fogott hozzá, hogy Dixon segítségével összecsomagolja a ruhákat, és minden pillanatban félbehagyták a munkát, hogy meglepett kiáltással hívják föl egymás figyelmét valamilyen elfelejtett kincsre – a gyerekek valamilyen holmijára kiskorukból –, amelyet aztán gyöngéd óvatossággal forgattak és nézegettek. Így aztán nem nagyon haladtak a munkával. Margaret lenn állt a lépcső tövében, nyugodtan és összeszedetten, készen rá, hogy irányítsa és tanácsokkal lássa el azt a néhány helyBell férfit, akiket azért hívtak, hogy segítsenek a szakácsnénak és Charlotte-nak. Ez az utóbbi kettő el-elsírta magát, és közben azon töprengett, hogyan képes a kisasszony sírás nélkül megállni ezt az egész költözködést, és egymás között megegyeztek benne, hogy biztosan nem is ragaszkodik valami nagyon Helstone-hoz, hiszen olyan sokáig volt Londonban. Ott állt Margaret, nagyon sápadtan és csendesen, és nagy, komoly szemét rajta tartotta mindenben – a legapróbb részleteket is észrevette. Charlotte-nak és a szakácsnőnek fogalma sem lehetett róla, mennyire fáj a szíve egész idő alatt, hogy micsoda súly nehezedett rá, amelyet semmiféle sóhaj nem tudott legördíteni onnét, még enyhíteni sem, és hogy csak ez az állandó, feszült figyelem gátolta meg abban, hogy fölkiáltson fájdalomban. De ha ő is átadja magát a fájdalomnak, akkor ki fogja megtenni mindazt, amit meg kell tenni? Az apja a gyülekezeti szobában az anyakönyvet

vezető hivatalnokkal holmi papírokat, könyveket és nyilvántartásokat nézegetett, amikor pedig bejött a házba, nekilátott, hogy összecsomagolja a saját könyveit, mert azt rajta kívül senki más nem tudta úgy megcsinálni, hogy elégedett legyen vele. Arról nem is beszélve, hogy vajon Margaret talán hajlandó lett volna kimutatni a fájdalmát idegenek vagy akár a házukban élő barátai, Charlotte és a szakácsnő előtt? Oh, hogyisne! *De* végre a négy rakodómunkás elment a konyhába teázni, és Margaret lassan és mereven elhagyta a helyét az előszobában, ahol olyan sokáig állt mozdulatlanul, végigment a lekopaszított, visszhangzó nappalin, és kilépett a korai, novemberi szürkületbe. Odakinn már puha, szürkés ködfátyol borított mindent, kikezdte a tárgyak körvonalait, de azért nem takarta el őket egészen, és valamiféle lilás árnyalatot adott mindennek, mert a nap még nem nyugodott le egészen. Valahol egy vörösbegy énekelt – talán ugyanaz a vörösbegy, gondolta Margaret, amelyről az apja olyan sokszor beszélt neki: ő volt a kedvence, és télire saját kezűleg barkácsolt neki madáretetőt a dolgozószobája ablakába. A levelek még ragyogóbb színekben pompáztak, mint valaha, a fagy első érintésére majd mind lehullik a földre. Már most is sűrűn lehullott egy-egy levél, borostyán- és aranyzínben csillogott a lemenő nap alacsonyban beeső sugaraiban.

Margaret végigment azon az ösvényen, amely a fal mentén, a körtefa alatt j vezetett el. Ezen az ösvényen legutoljára Henry Lennox oldalán ment végig. Itt, ennél a kakukkfű-ágyasnál kezdett a férfi arról beszélni, hogy – de erre most nem szabad gondolnia! Itt, erre a későn nyíló rózsára esett a pillantása, amikor felelni próbált neki, és itt fedezte fel váratlanul, miközben a férfi éppen befejezte

a mondandóját, az utolsó mondat kellős közepén a sárgarépa csipkés levelének eleven szépségét. És mindez alig két hete történt!

Hogy megváltozott minden azóta! Vajon merre járhat most Mr. Lennox? Nyilván Londonban éli a megszokott, mindennapi életét: a régi, Harley Street-i társasággal ebédel, vagy a saját, fiatalabb és vidámabb barátaival. Lehet, hogy éppen ebben a pillanatban, amikor ő itt sétál szomorúan ebben a nyirkos és kopár kertben a szürkületben, miközben körülötte minden széthullik, elfakul és elenyészik, a férfi éppen vidáman és elégedetten rakja félre a jogi könyveit az egész napi, sikeres munka után, és hogy kissé felüdüljön, gyorsan jár egyet a Templeparkban – Margaretnek elárulta, hogy ez rendes szokása –, miközben hallja a nyüzsgő embertömeg sürgés-forgásának nagyszerű, egybeolvadó zúgását, azét a sok tízezer emberét, akik ott vannak valahol a közelben, bár látni nem látja őket, és ahogy sietősen befordul valamelyik sarkon, egy-egy pillanatra meglátja a város fényeit, ahogy a folyó mélyéből fölmerülnek. Mr. Lennox gyakran beszélt Margaretnek ezekről a sietős sétákról, amelyekre a tanulás és a vacsora közti rövid szünetben lopott magának egy kis időt. Olyankor beszélt róluk, amikor jó hangulatban volt, és a legjobb formáját mutatta, és amit mondott róluk, megragadta a lány képzeletét. Itt semmilyen zaj nem hallatszott. A vörösbegy már elhallgatott, beléveszett az éjszaka végtelen csöndességébe. Néha hallani lehetett, amint a messzeségben nyílik és csukódik egy-egy kunyhó ajtaja, talán valaki éppen hazatért a fārasztó napi munka után – de ez is nagyon messziről hangzott. Egy másik hang azonban, lopakodó, surranó lépteké, amelyek alatt megmegroppant az avar az erdőben, mintha a közvetlen

közeléből jött volna. Margaret tudta, hogy a zaj valami vadorzótól származhat. Idén ősszel gyakran felült éjszaka az ágyában, miután már eloltotta a gyertyát, és elragadtatottan gyönyörködött föld és ég ünnepélyes szépségében. Ilyenkor gyakran hallotta a vadorzók könnyű, lopakodó lépteit a kerítésen túlról, ahogy sietősen átvágnak a harmatos, holdvilágos gyepszönyegen, aztán eltűnnek a gyep túloldalán, az erdő fekete, mozdulatlan sötétségében. Margaret képzeletét megragadta a vadorzók életének vad, kalandos szabadsága, a szíve mélyén azt kívánta, hogy járjanak sikerrel, és csöppet sem félt tőlük. Ma éjszaka azonban megijedt, maga sem tudta, miért. Hallotta, amint Charlotte becsukja az ablakot és bereteszeli éjszakára, mert nem is sejti, hogy valaki kinn van még a kertben. Egy kisebbfajta ág – talán elkorhadt a fa, de az is lehet, hogy valaki letörte – súlyosan puffanva esett a földre az erdőben, közel a házhoz. Margaret úgy rohant az erkélyajtóhoz, mint a meseBell Szélike királykisasszony, és megzörgette az ablakot, olyan riadt sietséggel, hogy Charlotte odabenn egészen megrémült.

– Nyisd ki! Nyisd ki! Csak én vagyok az, Charlotte!

Margaretnek vadul vert a szíve, míg csak ott nem volt újra a nappali biztonságában, a bezárt és elreteszelt ablakok mögött, ahol az ismerős falak vették körül, kizárva a külvilágot. Leroskadt az egyik ládára, a szoba így, minden meghitt díszétől megfosztva, fagyos volt és kietlen – nem égett a tűz a kandallóban, és csak Charlotte hosszú gyertyája világított. Charlotte meglepetten nézett Margaretre: Margaret inkább csak érezte ugyan, mint látta, de azért felállt.

– Attól félttem, hogy kizársz éjszakára, Charlotte! – mondta halványan mosolyogva. – És a konyhából már nem

hallottad volna meg, hogy zörgetek, az ösvényre meg a temetőbe vezető ajtók meg már régen be vannak zárva.

– Oh, kisasszony, egészen biztosan hamarosan észrevettem volna, hogy nincs idebenn! Az emberek biztosan keresték volna, hogy megkérdezzék, hogyan tovább. A teát bevittem az úr dolgozószobájába, mert ugye, most még mindig az a legkényelmesebb szoba...

– Köszönöm, Charlotte! Kedves lány vagy. Sajnálom, hogy meg kell válnunk egymástól. Ha valaha úgy gondold, valamiben segítségemre lehetek vagy tanácsra van szükséged, kérlek, próbálj meg írni nekem! Mindig nagyon fogok örülni, tudod, ha valami hírt kapok majd Helstone-ból. Nem fogom elfelejteni, hogy elküldjem neked az új címemet, majd ha tudni fogom.

A dolgozószobában minden készen állt a teázáshoz. A kandallóba nagy lánggal égett a tűz, és az asztalon ott álltak a még meggyújtatlan gyertyák. Margaret lekuporodott a szőnyegre, részben azért, hogy átmelegedjen, mert az este nyirkossága belevette magát a ruhájába, és a kimerültség miatt jobban érezte a hideget, mint máskor. Hogy fel ne billenjen, átkarolta a térdét, a fejét pedig a mellére ejtette, még ha nem is sejtette senki, mit érez, maga a testtartás reménytelen csüggedésről árulkodott. De amikor meghallotta az apja lépteit odakinn a kavicsos ösvényen, hirtelen kihúzta magát, gyorsan helyrerázta súlyos, fekete fűrtjeit, letörölte néhány könnycseppet az arcáról, amelyről maga sem tudta, mikor kerültek oda, és ment, hogy ajtót nyisson neki. Az apja sokkal lehangoltabbnak látszott, mint ő maga. Alig-alig sikerüli szóra bírnia, bár megpróbált olyan tárgyáról beszélni, amelyről tudta, hogy érdeklik, jöllehet ez minden alkalommal olyan erőfeszítésébe került, hogy azt

hitte, ez lesz az utolsó.

– Messze jártál ma? – kérdezte, amikor látta, hogy az apja hozzá sem nyúl az ennivalóhoz.

– Elmentem egészen Fordham Beecesig. Meglátogattam özvegy Maltbynét, nagyon fájlalta, hogy nem vehetett búcsút tőled. Azt mondja a kis Susan az elmúlt néhány napban egyfolytában az ösvényt leste, hogy jössz-e. De Margaret, drágám, mi a baj?

Szegény Margaret számára ez volt az utolsó csepp a pohárban: hogy az a kicsi lány napokon át várta, és örökösen csalódnia kellett – nem azért, mert ő megfélemlített rőla, hanem mert egyszerűen nem tudott elmozdulni otthonról –, sírva fakadt, és úgy zokogott, mintha a szíve szakadna meg. Mr. Hale zavart, tehetetlen kétségbeeséssel nézte. Főlállt, és elkezdett nyugtalanul fől-alá járkálni a szobában. Margaret megpróbált erőt venni magán, de mindaddig nem mert megszólalni, amíg nem volt biztos benne, hogy nem fog remegni a hangja. Hallotta, amint az apja halkán azt motyogja, mintha magában beszélne:

– Nem bírom! Nem bírom, ha szenvedni látok másokat. Azt hiszem, a saját szenvedésemet türelemmel viselem, de ezt nem! Oh, hát nincsen visszaút?

– Nincsen, apám – felelte Margaret. Egyenesen az apja szemébe nézett, és halk, nyugodt hangon beszélt hozzá. – Nem szabad hibáztatnod magadat! Összehasonlíthatatlanul rosszabb lenne, ha azt kellene gondolnunk rólad, hogy képmutató vagy...

Az utolsó néhány szót egészen halkán ejtette, mintha attól félne, hogy a képmutatás pusztá említése is tiszteletlenség az apjával szemben.

– Különben is – folytatta –, nincs semmi bajom, csak

fáradt vagyok ma este. Ne gondold, hogy olyasmitől szenvedek, aminek te vagy az oka, papa! Ma este, azt hiszem, jobb, ha nem beszélgetünk erről – tette hozzá mert érezte, hogy minden erőfeszítése ellenére a szemét elöntik a könnyek és zokogás fojtogatja. – Inkább fölviszem most a mamának a teáját! Ma nagyon korán megteázott, de akkor én nem értem rá fölmenni hozzá. Must biztosan örülni fog, ha viszek neki még egy csészével.

Másnap reggel a kérlelhetetlen menetrend parancsára végleg búcsút kellett mondaniuk a szép, a kedves Helstone-nak. Elindultak hát: utoljára látták a hosszan elnyúló, alacsony lelkészlakot, amelyet félig elborított a csipkerózsa és a madárbirs – talán még soha nem tűnt ilyen otthonosnak, mint most, amikor a reggeli nap sugarai megcsillantak az ablakokon, amelyek mindegyike mögött egy-egy szívükhöz nőtt, kedves szoba rejtőzött. Szinte még el sem helyezkedtek a kocsin, amelyet Southhamptonból küldtek eléjük, hogy kivigye őket az állomásra, de máris visszavonhatatlanul, mindörökre elhagyták Helstone-t. Margaretnek mintha valami beleszúrt volna a szívébe, megpróbált közelebb hajolni az ablakhoz, hogy még egy utolsó pillantást vessen az öreg templomtoronyra, ott, ahol az út kanyarulatánál egy pillanatra kibukkan az erdő fainak hulláma fölött, de az apjának is ugyanez a gondolata támadt, Margaret pedig némán tudomásul vette, hogy az apjának több joga van ehhez az utolsó pillantáshoz, és odaengedte a kocsi egyetlen ablakához. Hátradőlt és lehunyta a szemét, kibuggyantak a könnyei, egy pillanatig ott függtek csillogva sötét szempilláján, majd lassan legördültek az arcán, és észrevétlenül lehulltak a ruhájára.

Úgy tervezték, hogy Londonban éjszakáznak, valamilyen csendes szállodában. Szegény Mrs. Hale szinte egész nap

sírdogált, Dixon pedig örökös zsémbelődéssel adott kifejezést bánatának, valamint azzal, hogy egész úton ingerlékenyen ügyelt rá, nehogy akár csak a szoknyája szegélye is hozzáérjen a gyanútlan Mr. Hale-hez, akit mindeme szenvedés egyedüli forrásának tekintett.

A kocsis végiggördült velük a jól ismert londoni utcákon, elhaladtak a házak előtt, ahová Margaret valaha gyakran járt látogatóba, a boltok előtt, ahol gyakran álldogált türelmetlenül a nagynénje mellett, miközben az illető hölgy végeérhetetlenül válogatott az árucikkek között, nehogy elhamarkodja a nagy jelentőségű döntést... Margaret ismerős arcokat is látott a kocsis ablakából: jóllehet a délelőtt az ő számukra végtelenül hosszúnak tűnt, és úgy érezték, hogy a novemberi délutánnak már réges-régen át kellett volna adnia a helyét a pihentető sötétségnek, Londonban ez volt a nap legforgalmasabb órája, és rengeteg ember nyüzsgött az utcákon. Mrs. Hale régen nem járt Londonban, és most fölemelkedett a kocsiban, akár egy gyermek, hogy körülkémleljen az egymást követő utcákon, megbámulta a kirakatokat és a hintókat, és izgalmában fel-felkiáltott.

– Nézd csak, ott van a Harrison-féle üzlet, ahol annak idején annyi mindent szereztünk be az esküvő előtt – de hogy megváltozott! Hatalmas tükörüveg ablakaik vannak, nagyobbak, mint Crawfordnak Southamptonban! Oh, és nézd csak, az ott – de nem, mégsem – de mégis! – Margaret, képzelj, az előbb Mr. Henry Lennoxot láttam az ablakból! De vajon mit kereshet itt, ahol jóformán nincs is más, csak üzletek?

Margaret gyorsan előrehajolt, aztán ugyanolyan gyorsan újra hátradőlt kicsit mosolyogva magán a hirtelen mozdulat miatt. Már vagy száz méternyire járhattak tőle,

de Mr. Lennox most mintha egy darab lett volna helstone-i életéből: emlékezetében összekapcsolódott egy bizonyos derült reggelrel^ annak a bizonyos, eseménydús napnak a reggelével, és örült volna, ha vethet rá egy pillantást, anélkül, hogy a férfi is látná őt – anélkül, hogy alkalmuk lenne beszélni egymással.

Az este, amelyet egy hotel felső emeletén semmittevással töltöttek, nehezen telt. Mr. Hale elment a könyvkereskedőjéhez, és egy-két barátját is fölkereste. Minden ember, akivel találkoztak, akár a szállodában, akár odakinn az utcán, mintha valamilyen találkozóra sietett volna, várták valahol vagy ő várt valakit. Úgy tűnt, egyedül ők voltak itt idegenek és elhagyatottak, csak nekik nem volt itt egyetlen barátjuk sem. Pedig, gondolta Margaret, alig egy mérföldnyire innét egész sor olyan ház van, ahol szívesen fogadnák őt, mint kedves ismerőst, és az anyját is, mint Mrs. Shaw nővérét, ha vidáman vagy legalábbis nyugodt kedélyállapotban érkezének. Ha azonban szomorúan, együttérzésre várva kopogtatnának be, ebben a nehéz és bonyolult helyzetben, amelyben most vannak, akkor ezzel csak megzavarnák az itt élő emberek nyugalmát, akik jó ismerőseik ugyan, de nem a barátaik. A londoni élet eseménydús forgatagában nemigen akad senkinek akárcsak egy órája is arra a mély, csöndes együttérzésre, amelyről Jób barátai tettek tanúbizonyságot, amikor „... ülének vele hét napon és hét éjszakán a földön és nem szóla egyetlen egy szót egyik sem, mert látják vala, hogy igen nagy az ő fájdalma.”.

VII. FEJEZET

ÚJ TÁJAK, ÚJ ARCOK

*„Köd zárja el a napfényt.
Füstös törpe házak
Állnak mindkét oldalon.”*
Matthew Arnold

Másnap délután úgy húsz mérföldnyire Milton-Northerntől fölszálltak a Hestonba vezető kis szárny vasútra. Maga Heston mindössze egyetlen hosszan elnyúló utcából állt, amely párhuzamosan épült a tengerparttal. Heston legalább annyira különbözik Dél-Anglia kis fürdőhelyeitől, mint azok a Kontinens tengerparti városkáitól. Itt, skót szóval élve, minden sokkal „célirányosabb” volt, mint Dél-Angliában. A falusi szekereken több volt a vas, a lószerszámon kevesebb a fa és a bőr, az utcákon járkáló embereknek, bár a pihenés kedvéért voltak itt, szemlátomást egyfolytában járt az agyuk. A ruhák tompább színűek és tartósabbak voltak, nem olyan vidámak és csinosak, mint délen. Senki nem hordott bő inget, még a falusiak sem, mert az ilyen ruhadarab gátolja az embert a mozgásban, és az ujja könnyen beleakad valamilyen gépezetbe, ezért lassanként kiment itt a divatból. Dél-Anglia kisvárosaiban Margaret gyakran látta, hogy a boltosok, ha éppen nem jött vevő, kiálltak a boltjuk ajtaja elé szellőzködni és nézelődni. Itt, ha nem jött vevő, a boltosok kerestek maguknak valami tennivalót a boltban – ha jobb nem akadt, legalábbis Margaret ezt gyanította, a boltjukban árult szalagokat

tekerték le a spulniról, aztán újra vissza. Mindezeket a különbségeket akkor figyelte meg, amikor másnap reggel elindultak az édesanyjával szállást keresni.

Az a két éjszaka, amelyet a hotelben töltöttek, jóval többre került, mint amire Mr. Hale számított, így hát boldogan kivették az első tiszta és barátságos lakást, amelyet találtak, és amely nem volt még foglalt. Itt, hosszú idő óta, Margaret végre nyugalomra talált. Volt valami álmatagság is ebben a nyugalomban, de attól csak még tökéletesebb, még nagyobb fényűzés volt, hogy átadhatta magát neki. Hallgatta, amint a messzeségben a tenger hullámai szabályos időközökben nekicsapódtak a homokos partnak, és a szamaras fiúk kiáltoztak a közelben. A szokatlan látképek úgy vonultak el a szeme előtt, mintha egy képtárban a festményeket nézegetné, csak éppen túlságosan lusta lenne hozzá, hogy alaposan szemügyre vegye őket: a séták a homokos parton, amikor mélyen beszívták a tengeri levegőt, amely még most, november végén is lágy és meleg volt, a hosszan elnyúló, ködös horizont, ahol a tenger a lágy színekben derengő éggel érintkezett, egy távoli hajó fehér vitorlája, amely ezüstösen csillant meg a sápadt napsugárban – mindez olyan hatással volt Margaretre, hogy úgy érezte, ha tehetné, képes lenne egész hátralévő életét átálmodozni ebben a töprengő semmittevésben, ahol egyedül a jelen létezett számára, mert nem mert visszagondolni a múltra, és nem kívánt belegondolni, mi vár rá a jövőben.

Csakhogy a jövővel előbb-utóbb farkasszemet kellett néznie, akármilyen keménynek és szigorúnak ígérkezett is. Egyik este elhatározták hát, hogy másnap Margaret és az apja bemennek Milton-Northernbe, házat keresni. Mr. Hale jó néhány levelet kapott Mr. Belltől, egyet-kettőt Mr.

Thorntontól is, és már alig várta, hogy mielőbb tisztázza azokat a részleteket, amelyekről jövődni életének sikere függött, és ehhez elengedhetetlenül szükséges volt, hogy személyesen beszéljen ezzel az utóbbi úrral. Margaret is tudta, hogy nem késlekedhetnek tovább, de mert a Milton-Northern-féle iparvárosoknak még a gondolatától is irtóztott, amellet biztos volt benne, hogy az anyjának jót tesz a hestoni levegő, szívesen halogatta volna még egy darabig a miltoni utat.

Még jó néhány mérföldnyire voltak Milontól, amikor egy ólomszínű felhőt pillantottak meg az égen, abban az irányban, amerre a város feküdt. Ez a sötét felleg csak még sötétebbnek tűnt a szürkés-kék téli ég háttére előtt, amely sápadt volt a közelgő fagytól: már Hestonban is érződött, hogy abban az évben korán beköszönt a fagy. Ahogy a városhoz közeledtek, érezték, hogy füstszaga és füstíze van a levegőnek – bár talán igazából nem is volt semmilyen íze, sem szaga, csak hiányzott már belőle a fű és a növények illata. A kocsi gyorsan gördült velük végig a hosszú, egyenes, reménytelenül egyhangú utcán, amelyet egyforma, alacsony téglaházak szegélyeztek. Itt-ott egy nagy, téglalap alakú, sokablakos gyárépület emelkedett ki a többi közül, mint a kotlós a csibéi közül, a kémények a Parlament minden tilalma ellenére fekete füstöt eregettek a levegőbe – nyilván ők voltak a felelősek azért a fekete fellegért, amelyről Margaret eleinte azt hitte, a közelgő eső előhírnöke. Ahogy az állomásról a szálloda felé közeledtek, egyre hosszabb és szélesebb utcákon haladt velük a kocsi, de állandóan meg kellett állniuk: nagy, megrakott stráfkocsik állták el az amúgy sem túlságosan széles utcákat. Margaret annak idején, amikor rendszeresen kikocsizott a nagynénjével, járt néha a

belvárosban. De ott a súlyos, imbolygó járművek, úgy tűnt, mind különböző célok felé igyekeznek elszántan, itt minden egyes nagy és kicsi, fedett és zárt jármű, szekér és teherkocsi mind-mind pamutot szállított, vagy még nyers állapotban, zsákokban, vagy már megszöve, pamutszövetbálákban. Az utcákon emberek tolongtak, a legtöbbször jólöltözött volt, ami a ruhájuk anyagát illeti, de olyan hanyag, nemtörődöm módon viselték ezeket a ruhákat, hogy Margaret számára szembeszökő volt a különbség a hasonló társadalmi helyzetű londoniak kopottas, viseltes eleganciájához képest.

– New Street... – mondta Mr. Hale. – Azt hiszem, ez Milton főutcája. Bell gyakran emlegette nekem. Azt mondja, itt valaha mindössze egy keskeny kis sikátor volt, és akkor szökött fel az ingatlanjainak az értéke, amikor ilyen széles közlekedési útvonalat csináltak belőle harminc évvel ezelőtt. Mr. Thornton gyára sem lehet innen messze, hiszen ő is Mr. Bell egyik ingatlanát bérlő. De azt hiszem, az irodája a raktár épületében van.

– Hol van a szállodánk, papa?

– Valahol ennek az utcának a vége felé, azt hiszem. Most együnk valamit, vagy majd akkor, ha megnéztük a házakat, amelyeket bejelöltünk a Milton Timesban?

– Oh, végezzük el előbb azt, amiért jöttünk!

– Helyes! Akkor csak benézek a szállodába, nem hagyott-e nekem valami üzenetet vagy levelet Mr. Thornton – azt ígérte, tudatja velem, ha meg tud valamit ezekről a házakról –, aztán már mehetünk is. Szerintem ne küldjük még el a bérkocsit: nélküle csak elkeverednénk a városban, és lekésnének a délutáni vonatot!

A szállodában nem várta őket levél. Elindultak hát háznézőbe. Összesen harminc fontot szánhattak a házbérre

évente, de Hampshire-ben ezért a pénzért tágas házat és kellemes kertet kínáltak volna nekik. Itt viszont ennyiért még a legkisebb ház is, amivel beérhették – két nappali és négy hálószoba – elérhetetlennek tűnt. Sorra járták a listájukon szereplő házakat, de egyik sem látszott megfelelőnek. Mikor a lista végére értek, csüggedten néztek egymásra. – Azt hiszem, vissza kellene mennünk a másodikba... Abba, amelyik Cramptonban van – ugye, így hívják azt a külvárost? Ott három nappali volt – nem emlékszel, mennyit neveltünk rajta, hogy három nappali van a három hálószobához? De én már tudom, mit fogunk csinálni! A földszinten az elülső szoba lesz a dolgozószobád (szegény papa!), mert, tudod, elhatároztuk, hogy török-szakad, a mamának márpedig barátságos szalonja lesz! És abból az elülső szobából a felső szinten, ahol az a vérlázító kék-rózsaszín tapéta van, meg az a vastag mennyezetpárkány, tulajdonképpen nagyon szép kilátás nyílik a síkságra, és a folyó kanyarulatára – vagy a csatornáéra, vagy bármi legyen is az. Akkor az enyém lehetne a kis hálószoba abban a kis beugróban az első lépcsőfordulónál, a konyha fölött, tudod – és a nappali mögötti helyiség lehetne a ti hálószobátok a mamával, abból a kis fürkéből pedig, a padlástérben, nagyszerű öltözőszobát lehetne csinálni neked!

– Na és Dixon, és a lány, akit majd felfogadunk?

– Oh, várj egy kicsit! Még nem tértem magamhoz a felfedezéstől, hogy micsoda egy szervező zseni vagyok! Dixoné lesz – várjunk csak, az előbb még tudtam – oh igen, Dixoné lesz a hátsó nappali. Azt hiszem, tetszeni fog neki. Hestonban úgyis annyit morgott a lépcsők miatt! A lányé meg lehetne a padlásszoba a ti szobátok fölött. Ugye, jó lesz így?

– Gondolom, igen. De az a tapéta! Micsoda ízlés! És hogy valaki egy ilyen házat telezsúfoljon élénk színekkel és vastag mennyezetpárkányokkal!

– Ne is törődj vele, papa! Szerintem te a te elbűvölő modoroddal egészen biztosan rá tudod venni a háziurat, hogy újratapétáztasson egy-két szobát – mondjuk, a szalont és a hálósobákat – mert mama ott fogja látni a tapétát a leggyakrabban, a könyvespolcaid pedig majd javarészt eltakarják azt a förtelmes, rikító mintát az ebédlőben!

– Szóval úgy gondolod, ennél jobbat nem találunk? Ha igen, akkor legjobb lesz, ha azonnal visszamegyek, és meglátogatom ezt a Mr. Donkint, akit a hirdetés szerint keresnem kell. Téged visszaviszlek a szállodába, addig megrendelheted az ebédet, és pihenhetsz egy kicsit! Mire az ebéd elkészül, én is ott leszek veled. Remélem, rá tudom venni a fickót az újratapétázásra...

Ezt Margaret is szívből remélte, de hangosan nem mondta ki. Eddig még soha nem volt dolga azzal a fajta ízléssel, amelynek mindenfajta díszítmény, még a legcsúfabb is, kedvesebb, mint az a dístelen egyszerűség, amely már önmagában is keretet nyújt az eleganciának.

Az apja elkísérte a lépcső aljáig, aztán elsietett, hogy megkeresse a választott ház gazdáját. Margaret éppen lenyomni készült a nappalijuk kilincsét, amikor egy fürge léptű pincér utolérte.

– Ezer bocsánat, kisasszony! Az úr olyan gyorsan eltávozott, nem volt időm szólni neki. Mr. Thornton itt járt, rögtön azután, hogy el tetszettek menni, és ha jól értettem, akkor az úr azt mondta, egy órán belül visszajönnek. Ezt meg is mondtam Mr. Thorntonnak, és ő vissza is jött úgy öt perccel ezelőtt, és azt mondta, megvárja Mr. Hale-t. Most ott ül a szobájukban, kisasszony!

– Köszönöm! Apám hamarosan visszajön, akkor majd, kérem, szóljon neki is!

Margaret kinyitotta az ajtót, és belépett, szokásos egyenes, bátor és méltóságteljes tartásában. Korábban elég sokat forgolódott a társaságban és most egyáltalán nem volt zavarban. Ez a személy azért jött, hogy üzleti ügyben tárgyaljon az apjával, és mivel előzékenyen viselkedett velük szemben, ő is a lehető legudvariasabban szándékozott beszélni vele. Mr. Thornton viszont, úgy tűnt, meglepődött, és sokkal kényelmetlenebbül érezte magát, mint Margaret. A csendes, középkorú lelkész helyett, akit várt, egy nyílt tekintetű, méltóságteljes tartású ifjú hölgy lépett be – és ez az ifjú hölgy nagyon különbözött azoktól a nőktől, akikkel ő napjában találkozni szokott. A ruhája nagyon egyszerű volt: fejére fehér szalaggal díszített szalmakalap simult, amelynek anyaga és formája a legjobb minőségről árulkodott, fekete selyemruháján nem volt sem csipke, sem fodor, válláról indiai vállkendő hullott alá hosszú, nehéz redőkben, mint valami királynői palást. A férfi nem is sejtette, ki lehet ez, és ahogy elkapta a lány egyszerű, nyílt, elfogulatlan pillantását, mindjárt tisztában volt vele, hogy ez a szép arc az ő láttára nem adja a zavarnak semmi jelét, ez a sápadt, elefántcsont színű arcbőr még csak el sem pirul egy kissé a meglepetéstől. Hallotta ugyan, hogy Mr. Hale-nek van egy lánya, de valahogy úgy képzelte, még kislány lehet.

– Mr. Thornton, ugye? – szólalt meg Margaret fél másodpercnyi szünet után, mert a férfit szemlátomást cserben hagyták a szavak. – Kérem, foglaljon helyet! Alig egy perce érkeztünk vissza. Apám az ajtóig kísért, de sajnos, nem szóltak neki időben, hogy maga itt várja, és elment valamit elintézni. De azonnal jön. Sajnálom, hogy

kénytelen volt kétszer is idefáradni.

Mr. Thornton megszokta, hogy ő irányítja az eseményeket, de most ez a lány mintha valamiképpen uralkodott volna fölötte. Egy másodperccel ezelőtt, hogy a lány belépett, Mr. Thornton már türelmetlenkedett, hogy kénytelen itt vesztegetni az idejét piacnapon, most azonban a lány egyetlen szavára engedelmesen leült.

– Tudja, hová ment Mr. Hale? Esetleg ott megkereshetném.

– Egy bizonyos Mr. Donkinhoz, a Canute Streetre. Ő a tulajdonosa annak a cramptoni háznak, amelyet apám ki akar venni.

Mr. Thornton ismerte a házat. Láta az újságban a hirdetést, és el is ment megnézni, hogy eleget tegyen Mr. Bell kérésének, és tőle telhetőleg a segítségére legyen Mr. Hale-nek, de a saját kíváncsisága is ösztökélte, érdekelte ez az ember, aki olyan különös okból hagyott föl a lelkeszkedéssel. Mr. Thornton korábban azt gondolta, a cramptoni ház éppen megfelelne nekik, de most, hogy meglátta, milyen királynői jelenség Mr. Hale lánya, elszégyellte magát, amiért azt képzelte, az a ház éppen jó lesz Hale-éknek, pedig ő maga, amikor megnézte, meglehetősen közönségesnek találta.

Margaret természetesen nem tehetett a külsejéről, csakhogy rövid, ívelt felső ajka, magasba tartott erőteljes, kerek álla, büszke fejtartása, lány és nőies, ugyanakkor rendkívül határozott mozgása láttán idegenek gyakran gondolták gőgösnek. Most fáradt volt, és szívesebben pihent volna csöndben egy kicsit, ahogy az apja meghagyta neki, de természetesen, mint jólnevelt úrihölgy, kötelességének érezte, hogy időről időre szóljon néhány udvarias szót ehhez az idegenhez, akit, valljuk be, nem

lehetett éppen túl jólfésültnek vagy makulátlanul elegánsnak nevezni, de hát ezt nem is lehetett várni tőle, miután éppen most érkezett a miltoni utcák durván lökdösődő forgatagából. Margaret azt kívánta, bár inkább elmenne, és megkeresné az apját, ahogy az előbb mondta, ahelyett, hogy ott ül, és kurta tömondatokban válaszolgat az ő társalgási kísérleteire. Margaret már levetette a vállkendőjét, és a széke támlájára akasztotta. A férfival is, a fényel is szemben ült: a férfi csak most látta igazából, milyen szép, milyen kerek, fehér és rugalmas a nyaka, hogy milyen telt, mégis hajlékony az alakja, hogy az ajka csak alig moccan, mialatt beszél, és nem töri meg szép, gögös ívének folytonos váltakozásával arcának hűvös, tartózkodó kifejezését. Bársonyos tekintetű, komoly szeme egy fiatal leány csöndes elfogulatlanságával nézett rá. Még folyt a beszélgetés, amikor a férfi már nagyjából eldöntötte magában, hogy nem rokonszenves neki ez a lány – ezzel akarta kárpótolni magát a megbántottságért, amelyet amiatt érzett, hogy valahányszor palástolhatatlan csodálattal nézett a lányra, az büszke közömbösséggel nézett vissza. Nyilván annak tekintette, aminek ingerült bosszúságában a férfi is gondolta magát – nagy darab, durva fickónak, akiben nincs semmi finomság vagy jólneveltség. Margaret hűvösen tartózkodó viselkedését a férfi megvetésnek érezte, és ez a szíve mélyéig fölzaklatta, olyannyira, hogy nagy kedve lett volna egyszerűen fölállni és elmenni, hogy soha többé a közelébe se menjen ennek a fölfuvalkodott Hale-népségnek.

Margaret már éppen kifogyott a társalgási témákból – ha ugyan társalgásnak lehet nevezni egy mindössze néhány kurta mondatból álló beszélgetést –, amikor bejött az apja, és olyan előkelő udvariassággal és kedvességgel kért

bocsánatot Mr. Thorntontól, amiért megvárakoztatta, hogy ezzel sikerült visszaszereznie a vendég nagyrabecsülését mind maga, mind a családtagjai számára.

Mr. Hale-nek és Mr. Thorntonnak bőségesen akadt mondanivalójuk egymás számára, hiszen volt egy közös barátjuk, Mr. Bell, Margaret pedig, boldogan, hogy többé nem neki kell szórakoztatnia a vendégüket, az ablakhoz lépett, és igyekezett minél jobban megfigyelni a számára ismeretlen utcaképet. Annyira elmerült a kint zajló események szemléletében, hogy jóformán meg se hallotta, mit mondott neki az apja, és annak meg kellett ismételnie a mondandóját:

– Képzeld, Margaret! A háziúr nem hajlandó megválni a csodálatos tapétájától, úgyhogy attól félek, nekünk is meg kell békülnünk vele!

– Jaj, Istenem! Sajnálom! – felelte Margaret, és azon kezdte törni a fejét, nem tudná-e esetleg eltakarni a tapétának legalább egy részét az ő vázlataival, de végül elvetette az ötletet, mert úgy gondolta, azzal csak tovább rontana a helyzeten. Ezalatt az apja, ahogy azt már a vendégszerető vidékiek tenni szokták, kedvesen unszolta Mr. Thorntont, hogy ebédeljen velük. A férfi számára igen alkalmatlan lett volna, ha eleget tesz érmeik a meghívásnak, de azért, úgy érezte, elfogadta volna, ha Margaret csak egy szóval vagy tekintettel is csatlakozott volna az apja invitálásához. De nem tette. Mr. Thornton ennek egyrészt örült, másfelől mégiscsak ingerelte a dolog. Margaret mélyen, komolyan meghajtotta magát búcsúzóul, amikor a férfi távozott, és Thornton ettől csak még ügyetlenebbnek és félszegebbnek érezte magát, mint valaha.

– Akkor most, Margaret, gyorsan menjünk ebédelni!

Megrendeltes az ebédet?

– Nem, papa, az az ember már itt volt, amikor hazaértem, és nem volt rá alkalmam.

– Akkor azt esszük, amit kapunk. Attól félek, hosszú ideig váraoztattam szegényt.

– Nekem legalábbis nagyon hosszúnak tűnt! Már éppen végére jártam az erőmnek, amikor megérkeztl! Bármilyen témával próbálkoztam, ő sose füzte tovább, csak rövid, kurta válaszokat adott.

– És, gondolom, nagyon velőseket is. Világos fejű fickó. Azt mondta (nem tudom, hallottad-e), hogy Crampton kavicsos talajra épült, és messze a legegészségesebb környék egész Miltonban.

Amikor visszatértek Hestonba, mindenről részletesen be kellett számolniuk Mrs. Hale-nek. Kérdések özönével árasztotta el őket, ők pedig két korty tea között válaszolgattak.

– És milyen ez a Mr. Thornton? Olyan, amilyennek a levelei alapján képzeltes?

– Kérdesz inkább Margaretet! – felelte a férje. – Ő hosszabb időn át próbált társalogni vele, mialatt én a háziúrral beszéltem.

– Oh! Igazából én se sokat láttam belőle – felelte Margaret lustán: túlságosan fáradt volt hozzá, hogy részletes leírást adjon Mr. Thorntonról. Aztán mégis összeszedte magát egy kicsit. – Magas, széles vállú férfi – mondta –, olyan... szerintes hány éves is lehet, papa?

– Én úgy körülbelül harmincnek nézem.

– Tehát olyan harminc körüli... az arca nem éppen csúnya, de nem is csinos, semmi különös... nem kimondott úriember, de hát ezt nem is lehetett várni.

– De azért nem is durva vagy közönséges! – kelt

azonnal Mr. Thornton védelmére az apja, aki féltékenyen örködött, nehogy egyetlen miltoni barátját valaki lekicsinyelje.

– Oh, nem! – mondta Margaret. – Erő és határozottság sugárzik az arcáról, márpedig egy ilyen arc nem lehet sem durva, sem közönséges, még ha csúnyák is a vonásai. Mindenesetre nem szeretném, ha alkudoznom kellene vele: nagyon makacsnak látszik. Mindent összevéve, olyan ember, mama, aki pontosan megfelel a saját társadalmi helyzetének: éles eszű és határozott, ahogy az egy kereskedőhöz illik.

– Ne nevezd a miltoni gyárosokat kereskedőknek, Margaret! – mondta az apja. – Ezeket egészen más fából faragták.

– Csakugyan? Én mindenkit annak neveznék, akinek van valami kézzelfogható eladnivalója, de ha te úgy gondold, papa, hogy ez nem is megfelelő szó, akkor nem használom többet. De oh, mama! Ha már közönségességről beszélünk, kérlek, készülj föl lélekben a nappalink tapétájára! Rózsaszín és kék rózsák, sárga levelekkel! És micsoda vastag mennyezetpárkány van körben a szobában!

Csakhogy mire beköltöztek új, miltoni otthonukba, a visszataszító tapéta eltűnt. A háziúr szenttelenül vágta zsebre a hálálkodást, hagyta, gondoljanak, amit akarnak, mi bírta rá, hogy megváltoztassa kifejezett elhatározását, és mégiscsak újratapétáztassa a házat. Úgy gondolta, semmi szükség rá, hogy közölje velük, amit nem volt hajlandó megtenni egy bizonyos Hale tiszteletesnek, akiről Miltonban senki nem is sejtette, ki fia-borja, azt készséggel megtette Mr. Thornton, a gazdag gyáros egyetlen rövid, éles hangú felszólítására.

VIII. FEJEZET

HONVÁGY

„Oh, otthon, édes otthon!”

Csakhogy a csinos, világos tapétánál többre lett volna szükség ahhoz, hogy megbéküljenek Miltonnal. Jóval többre – márpedig többről szó sem lehetett. Beköszöntött a november, és sűrű, sárga ködöt hozott magával: amikor Mrs. Hale megérkezett új otthonába, az ablakból semmit sem lehetett látni abból a szép völgyből, amelyet a folyó széles kanyarulata vágott a síkságba.

Margaret és Dixon már két napja szünet nélkül dolgoztak, kicsomagolták és elrendezték a bútorokat, de a házban ránézésre még mindig teljes volt a felfordulás, odakint pedig a sűrű köd fölkszúzott egészen az ablakokig, és az egészségtelen pára fojtogató, fehér pászmái benyomultak minden nyitott ajtón.

– Oh, Margaret! Tényleg itt fogunk lakni? – kérdezte Mrs. Hale nem titkolt kétségbeeséssel. Margaret szíve mélyén egy hang ugyanezt a csüggedt kérdéssel visszhangozta. De azért nagy nehezen erőt vett magán, és azt felelte:

– Oh, Londonban sokszor még sokkal nagyobb köd volt!

– De akkor legalább tudtad, hogy a köd mögött ott van London és a barátaid. Itt... igen, itt teljesen elhagyatottak vagyunk! Oh, Dixon, micsoda helyre kerültünk!

– Bizony, asszonyom! Esküdni mernék rá, hogy ez a hely lesz a halála, még hozzá rövidesen, és tudom én, hogy akkor ki lesz a... Várjon, Miss Hale! Ne emelgesse egyedül azt a ládát, túl nehéz magának!

– Köszönöm, Dixon, de egyedül is boldogulok! – felelte Margaret hűvösen. – A mamának most arra van szüksége, hogy minél hamarabb elkészüljünk a szobájával. Akkor végre ledőlhet, én meg majd később vis, neki egy csésze teát!

De Mr. Hale is ugyanolyan lehangolt volt, mint a felesége, és ő Margarethez fordult vigasztalásért.

– Attól félek, Margaret, hogy ez a hely csakugyan egészségtelen! Csak belegondolni is, hogy tönkretetheti anyád egészségét vagy a tiédet! Bárcsak inkább valamelyik kis walesi falut választottuk volna! Ez itt tényleg borzalmas! – mondta, és az ablakhoz lépett.

Csakhogy ezúttal Margaret sem tudott semmi vigasztalót mondani. Ideköltöztek Miltonba, és most már muszáj elviselniük a füstöt és a ködöt, legalábbis addig, amíg tart a tél: ami azt illeti, mostantól minden más élet lehetőségét ugyanilyen vastag ködfallal takarják el előlük a körülményeik. Még egy napja sem volt, hogy Mr. Hale csüggedten számolgatta, mennyibe került a költözés és a Helstonban töltött két hét: kiderült, hogy csaknem teljesen fölemésztette szerény készpénzkészletüket. Nem! Itt voltak, és most már itt is kellett maradniuk.

Amikor Margaret aznap este mindezt végiggondolta, legszívesebben leroskadt volna a székre rémült és tehetetlen kétségbeesésében. A nehéz, füstös levegő ott kavargott a hálószobája körül, amely a ház végében lévő, hosszú, keskeny kiugróban helyezkedett el. Az ablak a téglalap alakú helyiség túlsó oldalából nyílt, és egy pontosan ugyanolyan kiugró csupasz falra nézett, amely legfeljebb ha tíz lábnyira lehetett az ő szobájától. Körvonalai sötéten rajzolódtak ki a köd mögött: úgy festett, mintha ez a vastag fal állna közte és minden

reménység között. A szobában teljes volt a zűrzavar. Dixonnal minden erejüket megfeszítve azon dolgoztak az utóbbi napokban, hogy az anyja szobáját minél kényelmesebbé tegyék. Margaret leroskadt egy ládára. Ránézett a láda oldalára erősített címkártyára, és rádöbbsent, hogy azt még Helstone-ban címezték meg – a szépséges, a szeretett Helstone-ban! Margaret csak ült, és elmerült sötét gondolataiban, de végül erősen elhatározta, hogy nem gondol a jelenre, és hirtelen eszébe jutott, hogy hiszen van egy levele Edith-től, amelyet a délelőtti felfordulásban nem tudott még végigolvasni. A levélben Edith beszámolt róla, hogyan érkeztek Korfura – a Földközi-tengeri hajóútról –, arról, hogy mennyit muzsikáltak és táncoltak a hajó fedélzetén, arról, hogy milyen vidám az az új élet, amely megnyílt előtte, a házáról, amelynek rácsos erkélye volt, és az ablakai fehér sziklákra és a mély kék tengerre néztek.

Edith folyékonyan és jól írt, ha nem is nagyon érzékletesen. Viszont nemcsak a látvány leginkább szembeszökő és legjellegzetesebb vonásait tudta jól megfigyelni, hanem egy sor olyan jelentéktelen apróságot is, amelyek megkönnyítették Margaretnek, hogy maga elé képzelje. Lennox kapitány és egy másik, nemrégiben házasodott tiszt közösen béreltek egy villát, amely a tenger fölé kiugró gyönyörű, meredek sziklafal tetején épült, úgy tűnt, napjaikat még most, télen is főként csónakázással és szárazföldi piknikezéssel töltik: a jelek szerint Edith élete szinte teljes egészében a szabad ég alatt, mindenféle szórakozásokkal, felhőtlen örömben telt, olyan volt, mint az ég magas boltíve fölöttük: szabad, amelynek kékjén még a legapróbb felhőcske sem sötétlett. A férjének részt kellett vennie a katonai gyakorlatokon, Edith-nek pedig,

mint a legmuzikálisabb tisztfeleségnek, ki kellett másolnia a legújabb és legnépszerűbb dalokat a frissen megjelent angol kottákból a karnagy számára: ezek voltak a legsúlyosabb és legfárasztóbb kötelezettségeik. Reméli, írta Edith kedvesen, hogyha az ezred még egy évig ott állomásozik Korfun, akkor Margaret meglátogatja őket és hosszú időt tölt majd velük. Azt kérdezte, vajon emlékszik-e még rá Margaret, mi történt kerekén tizenkét hónappal azelőtt, hogy Edith ezt a levelet megírta – hogy mennyire zuhogott aznap az eső a Harley Streeten, és hogy ő, Edith, mennyire tiltakozott ellene, hogy fölvegye az új ruháját arra a buta ebédre, amelyre hivatalosak voltak, mert attól félt, csupa víz meg sár lesz, míg elérnek a hintóig, és hogy éppen ezen a vacsorán ismerkedtek meg Lennox kapitánnyal!

Igen! Margaret jól emlékezett erre a napra. Edith és Mrs. Shaw már ebédre odamentek, Margaret csak később, este csatlakozott a társasághoz. Az estély minden mozzanatában megnyilvánuló, fényűző bőkezűség, a tekintélye és szép bútorok, a tágas ház, a vendégek derűs, gondtalan könnyedsége mindez élénken megjelent lelki szemei előtt, furcsa ellentétet alkotva jelenlegi állapotukkal. A nyugodt vizek, amelyeken régi élete hajózott, hirtelen eltűntek előle, nyomuk sem maradt. Azok az örökös ebédmeghívások, látogatások, vásárolgatásuk és táncos esték valahol most is folynak tovább, egyre tovább, bár Shaw nénikéje és Edith már nem vesznek részt bennük, ő, Margaret pedig alighanem még náluk is kevésbé hiányzik ott bárkinek. Fogadni mert volna rá, hogy abból a régi társaságból senkinek soha eszébe sem jut, kivéve Henry Lennoxot. De még ő is nyilván megpróbálja elfelejteni, mert hiszen fájdalmat okozott neki. Márpedig

Margaret gyakran hallotta, amint azzal dicsekszik, hogy ő minden kellemetlen gondolatot könnyűszerrel ki tud verni a fejéből.= Aztán még mélyebbre merült a töprengésben, és elképzelte, mi lett volna, ha minden másképpen történik. Biztos volt benne: ha viszonzni tudta volna Mr. Lennox érzelmeit, és igent mond neki, és ha csak ezután következik be az a bizonyos változás apja nézeteiben, majd ennek következtében a társadalmi helyzetében, a férfi mindezt türelmetlenül és ingerülten fogadta volna. Igaz, bizonyos értelemben mindez őt is nagyon elkéséřítette, de azért türelemmel viselte, mert tudta, hogy apját a legtisztább indítékok vezérlík, és ez erőt adott neki, hogy elnéző legyen a hibáival szemben, bármilyen komolyak és súlyosak is voltak szerinte ezek a hibák. Mr. Lennoxot azonban egészen biztosan nyomasztotta és ingerelte volna az a tény, hogy az apja ettől fogva mélyebbre süllyedt a világ szemében, bármennyire durván és felületesen ítélt is többnyire a közvélemény. Amikor ráébredt, mennyivel rosszabb helyzetbe is kerülhetett volna, lassanként úgy érezte, hálásnak kell lennie jelenlegi helyzetéért. Ennél mélyebbre már nem süllyedhetek, ennél rosszabb már nem történhet velük. Edith meglepődését és Shaw néni rosszallását, amelynek nyilván hangot adnak majd a legközelebbi levelükben, bátran el kell viselniük, így hát Margaret fölállt, és bár nagyon késő volt már, lassan, kényelmesen vetkőzni kezdett, utolsó cseppjéig kiélvezve a lassúság fényűzését az elmúlt napok szüntelen kapkodása után. Elaludt, azt remélve, hogy nemsokára mutatkozik majd valami kis fény a külső vagy belső sötétségben. De ha tudta volna, milyen sokáig kell még várnia arra a fényre, bizonyosan erőt vett volna rajta a mélységes csüggedés. Az évszak, amelyben jártak, nem tett jót sem a

testi, sem a lelki egészségnek. Az édesanyja rövidesen súlyosan meghűlt, és Dixon maga sem volt valami jól, bár halálosan megsértődött.

Valahányszor Margaret megpróbálta megkímélni valamilyen munkától vagy éppenséggel ápolni egy kicsit. Még nem sikerült cselédlányt találniuk, aki segített volna neki: itt majdnem minden lány a gyárban dolgozott, azokat eddig, akik mégiscsak jelentkeztek, Dixon alaposan lehordta, amiért azt képzelték, majd éppen egy maguk félét fognak alkalmazni egy úriember házában! Így hát takarítónőt kellett fogadniuk, aki szinte minden nap eljárt hozzájuk. Margaret igazából azt szeretete volna, ha elküldhetnek Charlotte-ért, de tudta, hogy ez nem lehetséges, egyrészt, mert Charlotte sokkal jobb szobalány, mint amelyet jelenlegi helyzetükben megengedhetnek maguknak, másrészt, mert túlságosan messzire voltak Helstone-tól.

Mr. Hale-nek sok tanítványa akadt, akiket egyrészt Mr. Bell kerített számára, másrészt Mr. Thornton, akinek lényegesen nagyobb volt a befolyása helyi ügyekben, mint Mr. Bellnek. Ezeknek a tanítványoknak a többsége abban a korban volt, amikor a legtöbb fiú még iskolába jár, csakhogy a Miltonban elterjedt, jól megalapozott vélekedések szerint ahhoz, hogy egy fiúból később jó kereskedő legyen, korán fülön kell csípni és hozzászoktatni a gyár, az iroda vagy a raktár életéhez. Ha egyetemre küldik, még ha csak valamelyik skót egyetemre is, mire visszajön, már teljességgel hasznavehetetlen lesz az üzleti életben, hát még ha Oxfordba vagy Cambridge-be küldik, ahová fel se veszik, míg be nem töltötte a tizennyolcadik évét? Így hát a legtöbb kereskedő elhelyezte a fiát valamilyen kezdőknek való állásban a

cégénél, ahol a kereskedő-palánta minden erejét és energiáját az üzletnek szentelhette, és ennek érdekében irgalmatlanul lenyirbáltak róla minden olyan hajtást, amellyel az irodalom vagy a magasabb műveltség felé tapogatózott volna. De azért akadtak bölcsebb szülők is, és voltak fiatalemberek is, akik elég értelmesek voltak hozzá, hogy felismerjék tulajdon műveltségük fogyatékosait, és megpróbálják bepótolni a hiányt. Sőt, még olyanok is akadtak, akik már benne jártak a férfikorban, de elég bölcsek és elég szigorúak voltak magukhoz, hogy rádöbbenjenek tulajdon tudatlanságukra, és elszánják magukat, hogy érett fővel pótolják be, amit fiatalon elmulasztottak. Mr. Thornton volt talán a legidősebb Mr. Hale tanítványai közül. Annyi bizonyos, hogy Mr. Hale-nek ő volt a kedvenc tanítványa. Mr. Hale-nek szokásává vált, hogy lépten-nyomon Mr. Thornton véleményét idézgesse, méghozzá olyan tisztelettel, hogy Margaret és az anyja gyakran tréfáltak egymás közt azon, vajon az órának mekkora részét töltheti tényleges tanulással Mr. Hale és kedvenc tanítványa, mert úgy tűnt, a java részét inkább átbeszélgetik. Margaret minden tőle telhetőt megtett annak érdekében, hogy az anyja ilyen könnyedén és vidáman fogja föl a férje kapcsolatát Mr. Thorntonnal, mert érezte, hogy az anyja hajlamos féltékeny szemmel nézni a férjének ezt az új barátját. Mindaddig, amíg Mr. Hale kizárólag a könyveivel és az egyházközségével foglalkozott, ahogyan azt Helstone-ban tette, Mrs. Hale, látszólag nem sokat törődött vele, mennyi időt tölt a férje az ő társaságában, de most, hogy Mr. Hale türelmetlenül várta a következő találkozást Mr. Thorntonnal, Mrs. Hale szemlátomást bosszankodott és megbántódott, mintha ezzel a férje, házasságuk során most

először, alábecsülné az ő társaságát. Mr. Hale annyit dicsérte a tanítványát, hogy ennek végül az lett az eredménye, ami a túlzott dicsérete mindig is lenni szokott: a hallgatóság hajlamos volt lázongani az ellen, hogy mindig Arisztidészt és csakis őt nevezzék az Igazságosnak.

Mr. Hale-t, aki több mint húsz évig élte a vidéki lelkeszek csöndes életét, valósággal elkápráztatta az az energia, amely képes volt könnyedén legyőzni óriási nehézségeket: a miltoni gépek és a miltoni emberek erejében valami lenyűgözően nagyszabásút és nagyszerűt látott, és meghajlott előtte, anélkül, hogy kedve kerekedett volna közelebről is szemügyre venni, hogyan működik ez az erő. Margaret azonban kevesebbet járt-kelt a városban a gépek és az emberek között, mint az apja, így ő nemigen tapasztalhatta meg, milyen üdvösen hat ez az erő a város egész közösségére, történetesen úgy esett azonban, hogy összeakadt néhány olyan emberrel, akik – ahogyan ez már történni szokott minden olyan változásnál, amely emberek nagy tömegét érinti – keservesen megszenvedtek a többség javáért. Ilyenkor mindig az a kérdés, vajon megtettek-e mindent azért, hogy ezek az emberek, akik nem részesülnek a változás áldásaiban, minél kevesebbet szenvedjenek? Vagy ahogy a diadalmas tömeg halad a maga útján, legázolja ezeket a gyámoltalanokat, helyett, hogy gyöngéden felemelnék és eltávolítanák a győztes útajából mindazokat, akiknek nincs erejük csatlakozni a diadalmenethez?

Margaretre hárult az a feladat, hogy keressen valakit, aki segít Dixonnak a háztartásban, bár a komorna eleinte maga szerette volna megtalálni azt a személyt, akire szüksége volt, hogy segítsen neki a durvább házimunkákban. Dixon szeme előtt azonban nyilván azok a

nagyobbacska helstone-i iskoláslányok lebegtek, akiket majd szétvetett a büszkeség, ha megengedték nekik olykor, amikor nagyon sok volt a munka, hogy eljöjjenek segíteni a lelkészlakba, és Dixonra ugyanazzal az áhítatos tisztelettel néztek föl, mint Mr. és Mrs. Hale-re, csak éppen sokkal jobban félték tőle. Nem mondhatni, hogy Dixon ne lett volna tudatában ennek az ijedt respektusnak, vagy hogy ez ellenére lett volna, inkább hízelgett neki, valahogy úgy, ahogy XIV. Lajosnak hízelegetett, amikor az udvaroncái eltakarták a szemüket a jelenlétében, nehogy kápráztató fényével elvakítsa őket. De ha nem szereti olyan hűségesen Mrs. Hale-t, semmi a világon rá nem bírhatta volna, hogy eltúrje a szolgálónak jelentkező miltoni lányok merész és pökhendi modorát. Ezek a lányok csak úgy foghegyről válaszolgattak neki, amikor arról faggatta őket, mihez értenek, és némelyik még visszakérdezni sem átalált, mert nem bízott benne, hogy csakugyan futja szolgálóra egy olyan családnak, amelyik mindössze évi harminc fontért bérel házat magának, és mégis megjártssa az előkelőt, és két cselédet is tart, ráadásul a kettő közül az egyik ennyire fenn hordja az orrát, mint Dixon. Mr. Hale az itteniek szemében nem a helstone-i vikárius volt, hanem egy olyan ember, akinek bizonyos dolgokra futja, másokra nem. Margaret már belefáradt a dologba, és bosszankodva hallgatta, amikor Dixon újra és újra szörnyülködve ecsetelte Mrs. Hale-nek ezeknek a szolgálónak jelentkező lányoknak az arcátlanságát. Nem mintha Margaretet nem taszította volna ezeknek a lányoknak a faragatlan modora: kényes büszkesége visszaborzadt beszédük hányaveti, bizalmaskodó hangnemétől, és fölháborította az a leplezetlen kíváncsiságuk, amellyel megpróbálták

kideríteni minden olyan család anyagi és társadalmi helyzetét, amely, jóllehet Miltonban élt, nem kereskedéssel foglalkozott. Csakhogy Margaret minél gyakrabban találkozott ilyesfajta arcátlansággal, annál inkább hajlamos volt hallgatni róla. Úgy döntött hát, ő fog megfelelő cselédlányt keresni, akkor legalább megkíméli majd az anyját az újabb és újabb csalódásokról és a vélt vagy valódi sérelmekről szóló beszámolóktól.

Igy hát Margaret hozzáfogott, hogy végigjárja a mézárosokat és a fűszereseket, hátha ráakad valahol az eszményi cselédlányra, reményei és igényei azonban hétről hétre fogyatkoztak, mert rájött, nem egykönnyen fog egy iparvárosban olyan lányra akadni, aki ne részesítene előnyben a gyári munkával járó magasabb béreket és nagyobb függetlenséget. Margaret számára komoly megpróbáltatást jelentett, hogy egyedül kellett járkálnia ezen az emberektől nyüzsgő, forgalmas helyen. Mrs. Shaw-nak nagyon határozott elképzelései voltak az illendőségről, ráadásul megszokta, hogy ő maga mindig másokra támaszkodjék, így ragaszkodott hozzá, hogy Edith-et és Margaretet mindenhová inas kísérje, valahányszor kitétték a lábukat a Harley Streetről vagy annak közvetlen környékéről. Akkoriban Margaret némán lázadozott ez ellen a szabály ellen, amellyel a nagynénje olyan súlyosan korlátozta őt a szabad mozgásban, és Helstone-ban már csak az ellentét miatt is kétszeresen élvezte, hogy szabadon kószálhat a környéken és az erdőben. Ott szabadon és bátran lépkedett, néha meg éppenséggel szaladni kezdett, mintha hirtelen valamilyen sürgős dolga jutott volna eszébe, máskor meg csak állt teljesen mozdulatlanul, és némán hallgatta a vadmadarakat, amelyek zöld lombpalotájukban énekeltek,

vagy figyelte, amint valamelyik kis énekes élénk, ragyogó szeme előpislog az alacsony bozótból vagy a sűrű reketyésből. Helstone-ban mozoghatott vagy mozdulatlan maradhatott, ahogy a kedve tartotta, és valóságos megpróbáltatás volt számára, hogy szabad kószálás után most kénytelen a városi séták egyenletes és illedelmes ritmusához alkalmazkodni. De csak nevetett volna magán, hogy annyira bosszantja ez a csekélység, ha nem lett volna ugyanakkor jóval komolyabb oka is a bosszúságra.

Crampton a városnak azon a részén feküdt, amerre az emberek munkába jártak. A mellékutcákban számos gyár ontotta magából napjában kétszer-háromszor a férfiakat és nőket. Mindaddig, amíg Margaret meg nem tanulta, mikor van a munkaidő kezdete és vége, szerencsétlenségére állandóan belekeveredett a gyárba vagy onnan hazafelé tartó tömegbe. A munkások gyorsan, nagy léptekkel haladtak, az arcuk merész volt és kihívó, és hangosan nevettek és tréfálkoztak, különösen mindazokon, akikről úgy vélték, rangjukat vagy társadalmi helyzetüket tekintve fölöttük állnak. Harsány hangjuk, és hogy fittyet hánytak az utcai közlekedés illemszabályaira, eleinte megrémítette Margaretet. A lányok gátlástalanul tettek faragatlan, bár nem barátságatlan megjegyzéseket az öltözékére, néha még meg is érintették a vállkendőjét vagy a köntösét, mert kíváncsiak voltak, milyen anyagból készült, sőt, egyszer-kétszer egyenesen őhöz intéztek kérdést valamelyik ruhadarabjával kapcsolatban, amelyik különösen megtetszett nekik. Ezeknek a lányoknak szemlátomást meg sem fordult a fejében, hogy ő ne válaszolna készségesen a kérdéseikre, mint nő a nőnek, akit nyilván ugyanannyira érdekel az öltözködés, mint őket, és Margaret csakugyan szívesen válaszolt is, amint megértette, mit akarnak, sőt,

kicsit még mosolygott is magában rajtuk. Azt csöppet sem bánta, ha ezekkel a lányokkal találkozott, még ha csapatostul jöttek is, és akármilyen hangos és féktelen volt is a modoruk.

Ami viszont a férfiakat illeti, azok nem a ruhájára, hanem a külsejére tettek megjegyzéseket ugyanebben a nyílt, merész modorban, és ezektől a megjegyzésektől Margaret hol rettegett, hol pedig az arcába kergették a vért. Mindeddig arcátlanságnak érezte volna, ha bárki, akár a legcsiszoltabb modorban is, megjegyzést tesz a külsejére, és most el kellett viselnie, hogy ezek a szókimondó emberek nyíltan hangot adjanak leplezetlen csodálatuknak. Igaz, ez a szókimondó nyíltság éppenséggel arra vallott, hogy a munkásoknak eszük ágában sem volt megsérteni az ő érzékenységet, és ha nincs annyira megrémülve ettől a rendezetlenül lökdösődő tömegtől, erre nyilván ő maga is azonnal rájött volna. Így azonban az ijedelme méltatlankodásba csapott amitől az arca bíborszínűre pirult, és sötét szeme haragosan villámlott némelyik megjegyzés hallatán. Voltak azonban másféle megjegyzések is, amelyeken hazaérve, otthona biztonságában jóízűen mosolygott, még ha bosszantották is, amikor elhangzottak.

Például egyik nap elhaladt néhány férfi mellett, és míg a csoportból néhányan azt a nem éppen szokatlan bókot kiáltották utána, hogy szeretnék, ha ő lenne a kedvesük, az egyik ácsorgó ehhez még hozzátette:

– Kislány, még a nap is fényesebben süt, ha ilyen szépséges arcot lát, mint a tiéd!

Máskor pedig, amikor valamilyen futó gondolat hatására öntudatlanul elmosolyodott, egy rosszul öltözött, középkorú munkás odaszólt neki:

– Mosolyoghatsz is, kislány, mások is mosolyognának örömükbe, ha ilyen csinos arcuk lenne!

Ez az ember annyira fáradtnak és megviseltnek tűnt, hogy Margaret önkéntelenül visszamosolygott rá, és örült neki, hogy szépségével, vagy avval, amit az emberek annak tartanak, egy kis örömet szerzett neki. Az ember, úgy látszik, kiolvasta a pillantásából, mire gondol, és ettől fogva, valahányszor a véletlen egymás útjába sodorta őket, némán jelezték egymásnak, hogy tudatában vannak a másik jelenlétének. Soha nem váltottak egyetlen szót sem, az után az első bók után a férfi soha nem szólította meg, és mégis, Margaret ettől kezdve nagyobb érdeklődéssel tekintett rá, mint bárki másra Miltonban. Egyszer vagy kétszer vasárnaponként egy lány, valószínűleg a lánya társaságában látta, aki, ha lehetséges, még nála is gyöngébbnek és betegesebbnek tűnt.

Egyik nap Margaret elsétált az apjával egészen a város körül elterülő mezőig: kora tavasz volt már, és Margaret kis csokrot szedett a sövények alján és az árokparton nyíló virágokból, ebviolából, salátaboglárkából és más effélékből, miközben a szíve mélyén némán gyászolta a Dél édes illatú virágözönét. Visszafelé az apja elvált tőle, hogy bemenjen Miltonba elintézni valamit, és miközben Margaret egymagában hazafelé tartott, az úton összetalálkozott két szegény sorsú, ismeretlen barátjával. A lány vágyakozva nézte a virágokat, és Margaret, hirtelen ösztönnek engedelmessé, odakínálta neki a csokrot. A kislány fakókék szeme fölragyogott, amikor elvette a virágot, de megszólalni nem mert, az apja beszélt helyette.

– Köszönjük, kisasszony! Bessy sokra tartja a virágait, elhiheti, és én is sokra tartom a kedvességét. Nem idevalósi, ugye?

– Nem! – felelte Margaret, kicsit sóhajtva. – Délről jöttem – Hampshire-ből – folytatta, mert megijedt egy kicsit, hogy megbántja férfit, ha olyan szót használ, amelyet az nem ismer, és ezzel ráébreszti a tudatlanságára.

– Az túl van Londonon, ugye? Én meg Bumley-waysből jöttem, az negyven mérföldnyire van ide északra. Egyikünk Északról, másikunk Délről, de lássa. Észak és Dél mégiscsak összetalálkozott, még talán össze is barátkozott egy kevéssé ebben a nagy, füstös városban...

Margaret meglassította lépteit, hogy csatlakozzék új ismerőseihez, akik csak igen lassan bírtak haladni, mert a lány nagyon gyöngye volt, és az apa az övéhez igazította a maga lépteit. Margaret most a lányt szólította meg, és a hangjából kicsendülő gyöngéd szájalom mélyen megérintette az apa szívét.

– Sajnos, úgy látom, nincs nagyon jó erőben!

– Nem – felelte a lány –, és már nem is leszek.

– Jön a tavasz – mondta Margaret, mintha ezzel kellemesebb, reménytelibb gondolatokat akart volna ébreszteni benne.

– Énnekem nem használ már se a tavasz, se a nyár – felelte a lány csöndesen.

Margaret a férfit nézett, mintha azt várná, megcáfolja a lánya szavait, vagy legalább mond valami, ami enyhít egy keveset a lány szavainak teljes reménytelenségén. De a férfi csak annyit mondott: ..

– Attól félek, igazat beszél. Attól félek, már fölemésztette minden erejét a betegség...

– Ahová én megyek, ott lesz majd egy forrás, meg virágok, rózsák meg bársonyvirág, és fényes köntöst viselnek a népek, fehérret, mint a hó.

– Szegény lány, szegény lány! – mondta az apja

lehalkítva a hangját.

– Ki tudja, úgy lesz-e, vagy sem, én nem hiszem, de téged legalább megvigasztal egy kicsit, szegény lányom, szegény lányom! Szegény apád! Így lesz bizony, hamar, igen hamar...

Margaretet megdöbbenették a férfi szavai – megdöbbenették, de nem botránkoztatták meg, hanem csak még inkább fölkeltek az érdeklődését és a rokonszenvét.

– Merre laknak? Szerintem biztosan szomszédok vagyunk, olyan gyakran találkozunk ezen az úton.

– Ott lakunk a Frances Street kilencben, ha az ember elmegy az Arany Sárkány előtt, a második utca balra.

– És a nevük? Hogy el ne felejtsem...

– Nem röstellem én a nevemet. Engem Nicholas Higginsnek hívnak. A lányomat meg Bessy Higginsnek. De miért kérdi?

Margaretet ez az utolsó kérdés meglepte, mert Helstone-ban, ha megtudakolta valamelyik szegény szomszédjuk nevét és lakcímét, magától értetődött, hogy azért teszi, mert meg akarja őket látogatni.

– Arra gondoltam... azért kérdeztem, mert szeretném meglátogatni magukat. – Hirtelen elszégyellte magát, hogy szóba hozta ezt a látogatást, amelyre semmiféle egyéb oka vagy jogcíme nem volt, csak egy vadidegen jóakarató érdeklődése. Hirtelen önmaga előtt is tolakodásnak tűnt az ajánlata, és a férfi szeméből kiolvashatta, hogy az is annak tekinti.

– Nemigen szeretem, ha idegenek jönnek-mennek a házamban – mondta a férfi. De amikor látta, hogy Margaret elvörösödik, megkönyörült rajta, és hozzátette: – Maga nem idevalósi, és talán nem is igen ismer itt senkit, ráadásul virágot adott a saját kezéből ennek az én

lánykámnak itt – nem bánom, elgyühet, ha akar!

Margaretet részben mulattatta, részben bosszantotta ez a válasz. Nem volt biztos benne, hogy élni fog ezzel az engedéllyel, amelyet úgy kapott, mint valami különleges kegyet. De amikor elérték a Fraces Street sarkára, a lány megállt egy percre, és azt mondta:

– Ugye, nem felejtí el? El fog jönni hozzánk?

– Igen, igen – mondta az apja türelmetlenül. – El fog gyónni. Most egy kicsit bosszankodik, mert úgy véli, udvariasabban is beszélhettem volna vele, de majd jobb belátásra tér, és el fog gyónni. Úgy tudok én olvasni abban a szép, büszke arcában, akárcsak egy könyvben. Gyerünk, Bess, a gyárban már csengetnek! Margaretnek hazafelé úton új barátain járt az esze, és azon mosolygott magában, milyen pontosan látta a férfi, mi megy végbe az ő lelkében. Ettől a naptól fogva már nem találta olyan reménytelenül sötétnek miltoni életüket. Nem a hosszabbodó tavaszi napok fakó napsütése békítette meg új lakhelyével, még csak nem is az eltelt idővel együtt járó megszokás. Azért nem gyűlölte már annyira Miltont, mert megismert itt néhány embert, akinek a sorsa nem volt közömbös számára.

IX. FEJEZET

HOGYAN ÖLTÖZZÜNK TEÁHOZ?

„Kína földje – gazdagon színezett, arany szegély díszíti, s kék erek –, Mocha napégette gyümölcsseit, s India levelét fogadja be ma itt.”
Mrs. Barbauld

A Hiddinsszel és leányával való találkozás másnapján Mr. Hale tőle szokatlan órában jelent meg odafönn a kis nappaliban. Egy darabig ott téblábolt, meg-megállva egy-egy bútordarab előtt, mintha közelebről akarná szemügyre venni, de Margaret jól látta, hogy ez csak afféle ideges szokás, és mindössze arra szolgál, hogy az apja a megszólalást halogassa, mert szeretne valamit elmondani, de fél is tőle, milyen hatása lesz a mondandójának. Végül Mr. Hale mégiscsak megszólalt: •

– Drágám! Meghívtam Mr. Thorntont ma estére teára!

Mrs. Hale a hintaszékében ült hátradőlve, lehunyta szemmel, és azzal a fájdalmas arckifejezéssel, amely mostanában jóformán sose tűnt el az arcáról. Amikor azonban meghallotta férje szavait, ingerülten, zsörtölődésre készen fölegyenesedett.

– Mr. Thorntont – és éppen ma estére! Egyáltalán, minek akar idejönni az az ember? És Dixon is el van foglalva, a muszlinholmimat meg a csipkéimet mossa ki éppen, pedig nincsen esővizünk se hozzá, mert ebben a borzalmas keleti szélben, amelyik itt, úgy látszik, egész évben fúj, sosem esik az eső!

– A szél már meg is fordult, drágám! – felelte Mr. Hale,

és kinézett az utcára, ahol pedig a szél éppen kelet felől sodorta feléjük a füstöt, csakhogya Mr. Hale még nem tudta, merre keresse itt Miltonban az egyes égtájakat, és így mindig saját kedvére határozta meg őket, ahogyan éppen az alkalom kívánta.

– Ne is mondd! – felelte Mrs. Hale összeborzongva, és még szorosabban összefogta magán a vállkendőjét. – De gondolom, akármerről fúj is a szél, az az ember el fog jönni!

– Oh, mama, látszik, hogy még soha nem láttad Mr. Thorntont! Olyan embernek látszik, aki alig várja, hogy legyűrje az útjában álló akadályt – legyen az ellenség, a szél vagy a körülmények! Minél inkább zuhog az eső és fúj a szél, annál biztosabban eljön! De tudod mit? Megyek, és segítek Dixonnak! Meglátod, még a végén én leszek a legügyesebb mosó- és vasalónő megyeszerte! És Mr. Thornton különben sem igényel más szórakoztatást, csak azt, hogy a papával beszélgethessen. Papa, most már igazán kíváncsi vagyok erre a te Püthiászodra! Tudod, hogy én még csak egyszer találkoztam vele, de akkor olyan nehezen találtunk közös társalgási témát, hogy nem maradtak különösebben kellemes emlékeink egymásról.

– Hát nem tudom, hogy most meg fogod-e kedvelni, vagy hogy kellemes társalgónak fogod-e találni, Margaret! Nem olyan ember, aki ért a nők nyelvén.

Margaret megvető mozdulattal vetette föl a fejét.

– Nem mondhatnám, hogy nagyon kedvelem az olyan embereket, akik beszélnek a nők nyelvén, papa! De Mr. Thornton úgy jön ide, mint a te barátod – mint olyan ember, aki méltányol téged.

– Az egyetlen ilyen ember Miltonban! – tette hozzá Mrs. Hale.

– Tehát szíves fogadtatásban lesz része, meg egy kis kókuszos süteményben. Dixonnak hízelegni fog, ha megkérjük rá, hogy süssön egy adagot, én pedig vállalom, hogy addig kivasalom a főkötőidet, mama!

Bizony, Margaret aznap délelőtt nem egyszer kívánta a pokolba Mr. Thorntont. Egész más tervei voltak aznapra: levelet akart írni Edith-nek, olvasni akart néhány oldalt Dantéból és szerette volna meglátogatni Higginséket. Ehelyett pedig csak vasalt és vasalt, közben hallgatta Dixon lamentálását, és abban reménykedett, ha mélységes együttérzést mutat a komorna sirámai iránt, akkor az nem fogja Mrs. Hale-nek is elismételni őket. Margaretnek újra meg újra emlékeztetnie kellett magát arra, mennyire kedveli az apja Mr. Thorntont, hogy enyhítsen valamelyest növekvő ingerültségén és kimerültségen, mert ezek az érzések alattomban annyira elhatalmasodtak rajta, hogy erősen megfájdult tőlük a feje – az utóbbi időben különben is hajlamos volt a fejfájásra. Már megszólalni is alig bírt, mire végre leroskadhatott egy székre, és jelenthette az anyjának, hogy ő most már nem Peggy, a vasalónő többé, hanem ismét Margaret Hale, az úrihölgy. Ezt tréfának szánta, de aztán nagyon megbánta, hogy kicsúszott a száján, mert az anyja komolyan vette.

– Oh, istenem! Ha valaki azt mondta volna nekem, amikor még Miss Beresford voltam, és ünnepezt szépség a megyében, hogy a leányom egy napon majd ott fog álldogálni egy szűk kis konyhában, és egész délelőtt úgy robotol majd, akár egy cseléd, csak azért, hogy rendesen fel tudjunk készülni egy kereskedő fogadására, és hogy ez a kereskedő lesz az egyetlen ember, aki...

– Jaj, mama! – mondta Margaret, és megpróbált föltápáskodni a székről. – Ne büntess már meg ennyire

pár meggondolatlan szóért! Egy csöppet sem bánom, ha vasalnom kell, se semmilyen más munkát, ha érted és a papáért csinálom. Én magam pedig úrihölgy vagyok minden porcikámban, akkor is, ha történetesen mosogatnom kell vagy padlót súrolnom! Most egy kicsit fáradt vagyok, ennyi az egész, de fél órán belül kész vagyok újratekinteni az egészet! Ami pedig azt illeti, hogy Mr. Thornton kereskedő – hát hiszen arról nem tehet szegény feje! Nem gondolnám, hogy az ő neveltetésével bármi egyéb alkalmas lenne... – Margaret lassan fölemelkedett a székről, és fölment a szobájába: úgy érezte, hogy abban a pillanatban ennél többet képtelen lenne elviselni.

Ezenközben Mr. Thornton házában is hasonló és mégis különböző jelenet játszódott le. A csinosan bútorozott, de komor ebédlőben erős csontozatú hölgy varrogatott. A hölgy már alaposan benne járt a korban: arcvonásai, akárcsak a testalkata, erőteljesebbek voltak, de korántsem durvák vagy elnagyoltak. Tekintete határozottságról árulkodott, arckifejezését csak lassan váltotta föl egy másik, ugyanolyan határozott kifejezés. Az arcjátéka nem volt éppenséggel változatos, de mindazok, akik ezt az arcot egyszer megpillantották, másodszer is megnézték: még az utcai járókelők is a nyakukat tekergették, hogy egy pillanattal tovább bámulhassák ezt a rendíthetetlen, szigorú és méltóságteljes asszonyt, aki soha nem tért ki senkinek az útjából, soha nem állt meg beszélgetni, csak haladt előre egyenletes léptekkel afelé a világosan meghatározott cél felé, amelyet maga elé tűzött.

Az asszony takaros ruhája tartós, fekete selyemből készült, és egyetlen árva cérnaszál sem akadt rajta, amely viseltes vagy fakó lett volna. Éppen egy jókora, hosszú,

nagyon finom anyagból készült asztalterítón öltögetett, néha föltartotta a fénybe, hogy megkeresse azokat a helyeket, ahol elvékonyodott a vászon, és szükség volt az ő ügyes kezének szeretetteljes munkájára. Könyvet sehol se lehetett látni a szobában, kivéve Matthew Henry Biblia-kommentárjainak hat kötetét, amelyek ott álltak egy súlyos pohárszék közepén, egy nagy, csapos teáskanna és egy lámpa között. Egy távoli lakrészből zongoraszó hallatszott. Valaki egy szalondarabot gyakorolt, de az illető olyan gyorsan verte a billentyűket, hogy átlag minden három hangból egyet nem lehetett tisztán hallani, vagy teljesen kimaradt, az utolsó, erős akkordoknak pedig mintegy a fele hamisan szólt, de ez szemlátomást csöppet sem zavarta a zongorázót. Mrs. Thornton most meghallotta, hogy valaki határozott léptekkel – pontosan úgy, ahogyan ő is szokott – elhalad az ebédlő ajtaja előtt.

– John! Te vagy az?

A fia benyitott és megállt az ajtóban.

– Hogy-hogy ma ilyen korán hazajöttél? Azt hittem, ma Mr. Bell barátjánál teázol, annál a Mr. Hale-nél!

– Úgy is van, anyám. Azért jöttem haza, hogy átöltözzem.

– Hogy átöltözz! Hm.. Az én lány koromban a fiatalemberek beérték egy nap egyetlen öltözéssel. Miért kellene átöltöznöd azért, hogy megigyal egy teát egy öreg pappal.

– Mr. Hale úriember, a felesége és a leánya pedig úrihölgyek.

– A felesége és a leánya! Talán azok is tanítanak? Vagy mivel foglalkoznak? Eddig sosem említetted őket.

– Csakugyan nem, anyám, mert Mrs. Hale-t még soha nem láttam, és Miss Hale-t is csak egyszer, egy fél órára.

– Ügyelj, nehogy kivesse rád a hálóját, John! Tudod, hogy nincs egy fillérje sem!

– Nem olyan könnyű engem megfogni, anyám, mint azt te is tudod... De nem akarom, hogy ilyen hangnemben beszélj Miss Hale-ről, mert ezzel engem sértesz meg! Egyébként eddig nem vettem észre, hogy bármilyen ifjú hölgy kivetette volna rám a hálóját, és gondolom, ezután is megkímélik magukat ettől a felesleges erőfeszítéstől.

Mrs. Thornton azonban nem engedte, hogy a fiáé legyen az utolsó szó, de talán büszkébb is volt, mint amilyenek a nők általában lenni szoktak.

– No, én csak annyit mondok, légy résen! Talán a mi miltoni lányainkban van annyi büszkeség és jó érzés, hogy ne próbáljanak mindenféle körmönfont módszerrel férjet fogni, de ahonnan ez a Miss Hale jött, ott tele a környék elszegényedett úri családokkal, akik szeretnének gazdag férjet találni a lányuknak...

Mr. Thornton összevonta a szemöldökét, és tett egy lépést befelé a szobába.

– Anyám! – mondta kurta, megvető nevetéssel. – Arra kényszerítesz hogy vallomást tegyek! Eddig csak egyszer találkoztam Miss Hale-lel, de akkor olyan fensőbbiséges udvariassággal kezelt, hogy abból nehéz lett volna nem kiérezni a megvetést. Olyan büszke és tartózkodó volt, mintha királynő lenne, én pedig az ő alázatos és mosdatlan jobbágya! Úgyhogy légy egészen nyugodt, anyám!

– Nem! Egy csöppet sem vagyok nyugodt, sem elégedett! Hogy jön ahhoz egy kiugrott pap lánya, hogy így fennhordja az orrát és lekezeljen téged? Én a helyedben egyáltalán nem öltöznék át a kedvükért – fölfuvalkodott népség!

Mr. Thornton már kifelé ment a szobából, de még

hátraszólt:

– Mr. Hale jó ember, kedves és művelt. Egy csöppet sem felfuvalkodott! Ami meg Mrs. Hale-t illeti, ha akarod, majd este elmesélem, ő hogyan fogadott. – Azzal becsukta maga mögött az ajtót, és elment.

– Az a nő! Megvetni, az én fiamat! Úgy bánni vele, mintha a jobbágya lenne – szép dolog, mondhatom! Huhh! Szeretném tudni, hol talál az a nő még egy ilyen embert! Már kisfiú korában is neki volt a legnemesebb, legállhatatosabb szíve a világon! Nekem hiába mondják, hogy csak azért tartom olyan sokra, mert az anyja vagyok! Azért még nem vagyok vak, és tudom, ki mit ér! Tudom, mit ér Fanny, és azt is tudom, mit ér John! Megvetni, az én fiamat! Gyűlölöm azt a nőt!

X. FEJEZET

ÖNTÖTTVAS ÉS ARANY

„Fa vagyok, mely ha szél rázza, csak még szilárdabb...”

George Herbert

Mr. Thornton már nem ment vissza az ebédlőbe, mielőtt távozott otthonról. Sietős léptekkel vágott át Cramptonon, mert későre járt, és ő nem akarta új barátját azzal a tiszteletlenséggel megbántani, hogy késve érkezik. Amikor az óra elütötte a fél nyolcat, már ott állt a bejárat előtt, és várta, hogy Dixon végre ajtót nyisson – Dixon lealacsonyítónak érezte, hogy az ő feladata az ajtónyitás, és ilyenkor még a szokásosnál is lassúbb volt. Bevezette Mr. Thorntont a kis nappaliba, ahol Mr. Hale kedvesen üdvözölte, majd fölvezette a nappaliba, hogy bemutassa a feleségének. Mrs. Hale sápadt arca és kendőkbe bugyolált alakja szavak nélkül is mentséggént szolgált arra a hűvös és bágyadt üdvözlésre, amellyel a vendégét fogadta. Margaret éppen lámpát gyújtott, amikor a férfi a szobába lépett, mert már erősen sötétedett. A lámpa kellemes, enyhe fényt vetett a homályos szoba közepére, amelynek lakói, vidéki szokás szerint, nem zárták ki az éjszakai eget és a külső sötétséget. A szoba éppen az ellentéte volt annak a másik, takaros, de kissé esetlenül berendezett helyiségnek, amelyet a férfi az imént hagyott el: ott semmi sem jelezte, hogy a házban nők is laknak, kivéve azt az egyetlen sarkot, ahol az anyja szokott üldögélni. Abban a szobában az evés-iváson kívül semmilyen másféle

foglalatosághoz nem voltak meg a szükséges kellékek. Igaz, végtére is ebédlő volt, és az anyja kedvenc tartózkodási helye, márpedig az anyja akarata az ő házuknál törvény volt. Hale-ék nappalija azonban egészen más volt, mint az ő otthoni ebédlőjük. Az övék legalább kétszer – nem is, hússzor olyan elegáns volt, de fele olyan kényelmes sem. Itt nem voltak tükrök, se semmiféle üveg, hogy visszaverjék a fényt, ugyanazt a szerepet töltve be, mint a tavak a tájképeken, nem volt semmiféle aranyozás, csak sötét, meleg tónusok, amelyek komolyságát a kedves öreg helstone-i kretonfüggönyök és székhuzatok derítették föl. Az ajtóval szemközti ablaknál nyitott szekreter állt, a másikonál egy állvány, rajta magas porcelánváza, amelyből sötétzöld repkény, halványzöld nyárfa- és rézszínű bükkfaágak füzerei csüngtek alá. Csinos kézimunkás kosarak álltak a szoba különböző pontjain, és a könyvek, amelyeken látszott, hogy nem kizárólag a díszes borítójuk kedvéért vásárolták meg őket, úgy heverték az egyik asztalon, mintha csak az imént tették volna le őket. Az ajtó mögött egy másik asztal állt, teához megterítve, a fehér abroszon ott díszelgett a kókuszos sütemény és egy falevelekkel béleli kosár, benne narancs és pirospozsgás amerikai almák halma.

Mr. Thornton úgy sejtette, hogy mindez nem kizárólag az ő tiszteletére van ilyen csinosan elrendezve, hanem ez a csín és gondosság különben is jellemző a családra, Margaretnek pedig egyenesen a vérében van. A lány ott állt a teaasztalnál, rózsaszínbe játszó, világos muszlinruhát viselt. Úgy tűnt, oda se hallgat a beszélgetésre, hanem minden figyelmét a teáscsészéknek szenteli gömbölyded, elefántcsontszínű keze tetszetős, finom, zajtalan mozdulatokká rendezgette őket. Egyik finoman

elkeskenyedő karján karkötőt viselt, amely örökösen lecsúszott kerek csuklójára. Mr. Thornton jóval nagyobb figyelemmel kísérte, hogyan csúsztatja vissza a helyére Margaret ezt a rendetlenkedő ékszert, mint az apa szavait. Úgy tűnt, valósággal megbűvöli a látvány, ahogy a lány türelmetlenül a helyére löki a karkötőt, míg csak szorosan bele nem tapad a lágy húsba – hogy rövidesen újra meglazuljon – és megint lecsússzék. Kis híján hangosan felkiáltott:

– Na tessék, már megint csúszik lefelé!

Mire Mr. Thornton megérkezett, Margaret már nagyjából végzett a teázás előkészületeivel, és a férfi majdhogynem sajnálta, hogy ettől kezdve kénytelen lesz enni és inni, ahelyett, hogy Margaretet figyelhetné. Margaret egy rabszolgasorba kényszerített hercegnő büszke mozdulatával adta át neki a teáját, ám abban a pillanatban észrevette, amint a férfi csészéje kiürült, a férfi pedig legszívesebben arra kérte volna, tegye meg neki is azt a szívességet, amit az apjának, aki szelíd erőszakkal erős férfikezébe fogta a lánya hüvelyk- és kisujját, és eleven cukorfogónak használta a szép kezét. Mr. Thornton látta, amint Margaret az apjára emeli gyönyörű, ragyogó szemét, és nevető pillantása szeretettől sugárzik, valahányszor újra eljátszották ezt a kis némajátékot, amelyet, úgy hitték, senki nem vett észre. Margaret feje még mindig fáj, amint arról sápadt arcszíne és hallgatagsága is tanúskodott, de azért készen állt rá, hogy közbevesse magát, ha hosszabb, kínos szünet állna be a társalgásban, nehogy apjának tanítványa, egyszersmind barátja és vendége, úgy érezze, hogy bármilyen szempontból is elhanyagolják őt ebben a házban. De a társalgás zökkenőmentesen folyt, így hát amikor az asztalt

leszedték, Margaret behúzódott az egyik sarokba, az édesanyja mellé, kézimunkás kosarával, és engedte, hogy a gondolatai elkalandozzanak – úgy látta, nem fenyegeti az a veszély, hogy váratlanul közbe kell lépnie, mert akadozik a társalgás.

Mr. Thornton és Mr. Hale teljesen elmerültek a beszélgetésben: olyan tárgyról folyt a szó, amelyről alighanem már korábban, előző találkozásuk alkalmával is beszélgettek. Margaretet anyjának valamilyen teljesen köznap, halk megjegyzése rántotta vissza ábrándozásából a jelenbe, és ahogy hirtelen fölnezzett a kézimunkájából, és pillantása a két beszélgető alakra esett, hirtelen feltűnt neki, mennyire különbözik egymástól külsőre az apja és Mr. Thornton, és hogy ez a különbség alighanem gyökeresen különböző természetéről árulkodik. Az apja vékony termetű volt, ezért magasabbnak tűnt, mint amilyen valójában volt, ha nem egy másik magas, erőteljes alak mellett látta az ember, úgy, mint most. Az apja arcvonásai finomak és változékonyak voltak, és gyakran hullámozott át rajtuk valamiféle remegés, amely érzelmeinek legkisebb változását is azonnal elárulta. Nagy és boltozatos szemhéja különös, bágyadt, majdhogynem nőies szépséget kölcsönzött a szemének. Szépen ívelt szemöldökét ezek az álmatag szemhéjak, már csak nagyságuknál fogva is, meglehetősen magasra emelték a szeme fölé. Ezzel szemben Mr. Thornton egyenes szemöldöke alacsonyán húzódott mélyen ülő, tiszta tekintetű szeme fölött, amelynek pillantása nem volt kellemetlenül átható ugyan, de olyan élénk és figyelmes, hogy úgy tűnt, ha valamit szemügyre vesz, a pillantása belehatol a tárgy legbelsejébe. Mr. Thornton arcát kevés, de határozott vonallal rajzolta meg a természet, mintha csak márványba

faragták volna őket, s a szobrász vésője az ajkak körül munkálkodott volna a legnagyobb gonddal. A férfi többnyire kissé összeszorította az ajkát, eltakarva a fogsorát, jóllehet az olyan hibátlan és gyönyörű volt, hogy valahányszor, nagy ritkán, sugárzóan elmosolyodott, olyan érzése támadt az embernek, mintha hirtelen kisütött volna a nap. Ez a mosoly főként a szeméből sugárzott, és egy csapásra megváltoztatta az egész arckifejezését: ezekben a pillanatokban komor és elszánt férfiból, aki mindent mer és mindenre képes, átváltozott olyasvalakivé, aki képes őszintén és minden ízében átadni magát a pillanat örömének, bár ezt az örömet ritka ember szokta ilyen nyíltan és közvetlenül kimutatni, legfeljebb a gyerekek. Margaretnek tetszett ez a mosoly: ez volt az első dolog, amit megcsodált apjának ezen az új barátján, és úgy vélte, alighanem éppen a jellemük különbözősége, amely, mint azt az imént megfigyelte, megjelenésüknek minden apró részletében is megmutatkozott, vonzza egymáshoz ezt a két embert.

Margaret eligazított valamit az anyja hímzésén, majd újra a gondolataiba merült – és eközben Mr. Thornton olyan tökéletesen meglepedkezett róla, mintha ott sem lett volna a szobában, olyan lelkesen magyarázta a vendéglátójának, milyen csodálatos erővel, ugyanakkor finom alkalmazkodóképességgel működik a gőzkalapács, amiről Mr. Hale-nek az Ezeregyéjszaka valamelyik csodálatos története jutott eszébe a dzsinnről, aki gazdájának minden kívánságát teljesíti – és aki az egyik pillanatban akkora, hogy a feje az eget veri, és betölti a teljes láthatárt, a másikban engedelmesen összezsugorodik, hogy visszabújjék a palackba, amely akár egy gyermek kezében is elfér.

– És ez a hatalmas erejű találmány, ez a gyakorlati megvalósítása e, gigászi gondolatnak, városunk egyik lakosának a fejében született meg! Ez a ember képes rá, hogy lépésről lépésre, csodáról csodára haladjon előre, a még ennél is nagyszerűbb csodák felé! És merem állítani, akadnak köztünk mások is, akik, ha ez az ember eltávozna közülünk, a helyébe tudnának lépni, és folytatnák tovább a harcot, amely arra kényszerít már ma is – és még inkább arra fog kényszeríteni a jövőben – minden anyagi erőt, hogy meghajoljon a tudomány előtt!

– Arról, amivel most dicsekedett, egy régi vers jut az eszembe:

*„Van kapitány, monda,
vagy száz is Angliában,
s egyik sem rosszabb nála!”*

Margaret meghallotta a verssorokat, és hirtelen fölpillantott, kérdően és csodálkozva. Hogy a csudába jutottak hirtelen a fogaskerekektől a régi: balladáig?

– Ez nem dicsekvés volt – felelte Mr. Thornton –, hanem egyszerű tényközlés. Nem tagadom, büszke vagyok rá, hogy egy olyan városnak – vagy inkább egy olyan negyednek – vagyok a lakója, amelynek szükségletei ilyen nagyszabású terveket segítettek a világra. Sokkal szívesebben vállalom itt osztályrészemül a kemény munkát és a szenvedést – sőt, akár még a sikertelenséget és a bukást is –, mint hogy a régi, kitaposott utat rójam, és hogy odalenn Délen, egy olyan közegben, amelyet talán előkelőbbnek tartanak, mint ezt, gondtalan semmittevésel töltssem egyhangú napjaimat. Hiába, még ha a mézbe ragad is bele az ember szárnya, akkor sem bír fölemelkedni és

repülni!

– Téved! – szólalt meg Margaret, akit az ő kedves Déljének becsmérése arra ingerelt, hogy hevesen a védelmére keljen, a haragtól kipirult az arca, és könnyek szöktek a szemébe. – Maga semmit sem tud a Délről! Lehet, hogy ott nem olyan kalandos az élet – gondolom, nem lenne igazságos, ha azt mondanám, nem olyan izgalmas –, és nem olyan gyors a haladás, mert ott nincs annyira elterjedve a kereskedésnek ez a szerencsejátékos szelleme, amelynek szükségletei kikényszerítik ezeket a csodálatos találmányokat, de ugyanakkor sokkal kevesebb a szenvedés is! Itt, ahogy elnézem az embereket az utcán, látok közöttük olyanokat, akiket valósággal földre sújt valamilyen filléres gond vagy szomorúság – és ezek az emberek nemcsak szenvednek, hanem gyűlölnék is! Mármost szegények Dél-Angliában is vannak, de az ő arcukon nincs ott ez a borzalmas, sértett és dacos kifejezés, amelyet az itteniekén látok: mintha örökké az elszenvedett igazságtalanságon háborognának. Maga nem ismeri Dél-Angliát, Mr. Thornton! – tette hozzá még Margaret, aztán elszánt hallgatásba süppedt, és haragudott magára, amiért ennyit is mondott.

– De talán elhiszi nekem, hogy maga pedig nem ismeri Észak-Angliát? – kérdezte a férfi, kimondhatatlan gyöngédséggel a hangjában, mert látta, hogy mélyen megbántotta a lányt. Margaret azonban csökönyösen hallgatott tovább: annyira elfogta a szenvedélyes vágyakozás a távoli Hampshire, régi, kedves helstone-i sétái után, hogy attól félt, ha megszólalna, elcsuklana és remegne a hangja.

– Mindenesetre, Mr. Thornton – szólalt meg most Mrs. Hale –, annyit el kell ismernie, hogy olyan füstös és

piszkos várost, amilyen Milton, keresve se találni Délen!

– Attól félek, tisztaság dolgában csakugyan nem versenyezhetünk a Déllel – felelte Mr. Thornton gyors, felvillanó mosollyal. – De most már a parlament törvényt hozott, hogy kötelesek vagyunk eltüzelni a tulajdon füstünket, így hát, gondolom, mint a jó gyerekek, azt tesszük majd, amit parancsoltak nekünk – legalábbis néha.

– De ha jól emlékszem, nekem azt mondta, maga már átépítette a kéményeit, hogy visszanyeljék a füstöt, vagy nem? – kérdezte Mr. Hale. – Én a saját kéményeimet a saját jószántamból építtettem át, még mielőtt a parlament beleütötte volna az orrát a dologba. Költséges multság volt, de hosszú távon megtérül, mert így kevesebb szén fogy. Abban már nem vagyok olyan biztos, hogy akkor is megtettem volna, ha kivárom, amíg érvénybe lép a törvény. Vagy legalábbis megvártam volna, amíg följelentenek és megbírságnak, és annyi borsot törtem volna a hatóságok orra alá, mielőtt engedelmeskedem, amennyit csak törhetek anélkül, hogy törvényt sértenék, De ha egy törvény betartatásához besúgókra meg bírságokra van szükség, akkor annak az emberek nem fognak engedelmeskedni, olyan utálatosnak találják ezeket az eszközöket. Kétlem, hogy az elmúlt öt évben bárkit is feljelentettek volna Miltonban azért, mert füstöl a kéménye, bár akad köztük, amelyik folyamatosan a levegőbe küldi az elégetett szén egyharmadát, imparlamentáris füst formájában, ahogyan mi itt nevezzük.

– Én csak annyit tudok, hogy itt képtelenség egy hétnél hosszabb ideig tisztán tartani a muszlinfüggönyöket, pedig Helstone-ban akár egy hónapig vagy még tovább is fönn hagyhattuk őket, és még akkor sem tűntek piszkosnak. Ami pedig a kézmosást illeti – Margaret, mit is mondtál,

hányszor kellett ma kezet mosnod, mielőtt még elütötte a delet? Háromszor, ugye?

– Igen, mama.

– Úgy veszem észre, nincs ínyére, ha a Parlament vagy bármiféle hatóság beleüti az orrát, hogyan intézi a dolgait itt Miltohban – jegyezte meg Mr. Hale.

– Nincs bizony, és ezzel sokan mások is így vannak. És minden okunk meg is van rá, azt hiszem. A pamutipar egész gépezete – és most nem a fából és vasból készült gépezetekre gondolok – annyira új még, hogy nem csoda, ha nem működik még egyszerre ugyanolyan jól minden része. Mert mi volt itt hetven évvel ezelőtt? És mi van ma? Egy csomó durva nyersanyag összeállt valamivé: olyan emberek, akik közt semmi különbség nem volt az iskolázottságukat és a társadalmi állásukat tekintve, egyszer csak különváltak, az egyikből tulajdonos lett, a másiktól munkás, aszerint, kinek mennyi volt a sütnivalója, mennyire volt szeme hozzá, hogy meglássa a lehetőségeket, márpedig némelyekben megvolt ez a képesség, és észrevették, milyen nagy jövője lehet még Sir Richárd Arkwright kezdetleges találmányának. Ennek a, mondhatni, egészen új iparágnak a gyors fejlődése óriási vagyont és hatalmat adott ezeknek az első gyárosoknak a kezébe. És nemcsak a munkások fölött hatalmuk, hanem a vásárlók fölött is – a világ összes piacain. Nézzék, elég, ha egyetlen példát hozok: nincs ötven éve, hogy megjelent egy hirdetés az egyik miltoni újságban, miszerint ikszipszilon (az akkoriban dolgozó fél tucat kartonnyomó egyike) minden nap délben bezárja az üzletét, ezért aki vásárolni akar nála, annak délig oda kell érnie. Képzeljék csak el: ez az ember maga diktálhatta a feltételeket, mikor hajlandó árusítani, és mikor nem. Ma pedig, azt hiszem, ha

egy jó vevőm úgy döntene, hogy éjfélkor állít be vásárolni, én alighanem fölkelnék, és vigyázban állva várnám, hogy megmondja, mit óhajt.

Margaret ajka megvetően megrándult, de már nem bírt újra elmerülni a tulajdon gondolataiban, mert érdekelni kezdte a beszélgetés.

– Csak azért beszélek ezekről a dolgokról, hogy megmutassam, milyen szinte korlátlan hatalmuk volt ezeknek a gyárosoknak a század elején. Az embereket mindez valósággal megszedítette. Mert ha valakinek sikeres volt a vállalkozása, nem érezte semmi szükségét, hogy az elméjét egyebekben is kiművelje. Éppen ellenkezőleg, az igazságérzete és az őszintesége gyakran teljességgel belefűlt a javaknak abba a bőségébe, amely rázúdult, legalábbis fura történeteket mesélnek arról, micsoda vad tékozlást és tobzódást vittek véghez ezek az első pamutcézárók ünnepnapokon. Azt sem lehet tagadni, hogy csúnyán zsarnokoskodtak a munkásaikkal. Nyilván ismeri a közmondást, Mr. Hale: „Ültesd lóhátra a koldust, és egyenesen az ördöghöz fog ügetni!”

– nos, ezek az első gyárosok gyakran csakugyan egyenesen az ördöghöz ügettek, méghozzá nem is akárhogyan – a szemük sem rebbent, ha útközben a lovuk patája emberi testeken tapodott. De lassanként kezdtek megváltozni a dolgok: egyre több lett a gyár és a gyártulajdonos, több munkásra volt szükségük. A tulajdonosok és a munkások közt már egyenletesebben oszlott meg a hatalom, mára pedig nagyjából egyenlő ellenfelei vagyunk egymásnak a csatában. Így aztán nem sokat törődünk vele, mit határoz felőlünk valami döntőbíró, azt meg még kevésbé szeretjük, ha valami okvetetlenkedő üti bele a dolgainkba az orrát, akinek

fogalma sincsen a valódi helyzetről, még akkor sem, ha ez az okvetetlenkedő történetesen a magasságos Parlament.

– Muszáj feltétlenül csatának neveznie, ami a két osztály között folyik? – kérdezte Mr. Hale. – Abból, hogy éppen ezt a szót használta, világos számomra, hogy az ön szemében csakugyan így fest a helyzet.

– Így is van, és úgy hiszem, így is kell lennie, mivel a megfontolt bölcsesség és az önfegyelem mindig is szemben áll és csatázik a tudatlansággal és a felelőtlenességgel. A mi rendszerünkben többek közt az a szép, hogy egy munkás a saját erőfeszítései és viselkedése segítségével kitörhet a munkássorból és az urak közé kerülhet. Ami azt illeti, bárki, aki tud uralkodni magán, fegyelmezetten és józanul él és gondosan teljesíti a kötelességét, átkerül a mi oldalunkra: tulajdonos talán nem lesz belőle, de lehet mukafelügyelő, pénztáros, könyvelő vagy tisztviselő, olyasvalaki, aki a tekintély és a rend oldalán áll.

– Vagyis, ha jól értem, maga mindazokat, akiknek bármi okból nem sikerül előnyösebb pozíciót kiharcolniuk maguknak a világban, személyes ellenségeinek tekinti? – szólalt meg Margaret tiszta, hideg hangon.

– Inkább önmaguk ellenségeinek! – vágta rá a férfi, akinek a büszkeségét jócskán sértette az a gőgös helytelenítés, amelyet Margaret szavai és hanghordozása elárultak. De mivel önmagával szemben is mindig nyílt és becsületes volt, a következő pillanatban már érezte, hogy a válasz, amelyet a lány kérdésére adott, pusztá köntörfalazás. Márpedig akármilyen megvetően beszél is vele ez a lány, neki kötelessége, hogy amilyen világosan csak tudja, elmagyarázza, hogyan értette, amit az előbb mondott. Csakhogy nem volt könnyű szétválasztani azt,

amire ő gondolt, attól, amit a lány kihallani vélt a szavaiból. Legjobban úgy tudta volna megértetni velük, mire gondolt, ha elmond nekik valamit a tulajdon életéből, csakhogy beszélhet-e ilyen személyes dolgokról olyan emberek előtt, akik jóformán nem is ismerik? Mégis, mivel úgy látta, így tudja a legegyszerűbben és legcélratoróbban elmagyarázni, mire gondolt, félresöpörte azt a futó szégyénérzetet, amelytől egy pillanatra sötét arcbőrét előntötte a vér, és belekezdett:

– Higgyék el, tudom, hogy miről beszélek! Tizenhat évvel ezelőtt meghalt az apám, nagyon nyomorúságos körülmények között. Nekem abba kellett hagynom az iskolát, és néhány nap alatt felnőtt férfivá kellett válnom (amennyire tőlem tellett). Szerencsémre olyan jó anyával áldott meg a sors, mint keveseket: erős akaratú, szilárd és határozott jellemű asszony. Elköltöztünk egy kis vidéki városba, ahol olcsóbb volt az élet, mint Miltonban, és én beszegődtem inasnak egy textilkereskedő boltjába (mellesleg egy ilyen textilkereskedés nagyszerű iskola az olyan ember számára, aki meg akarja ismerni a különféle anyagokat). Hétről hétre összesen tizenöt shilling volt a bevételünk, és ebből három embernek kellett megélnie. Anyám úgy rendelkezett, hogy ebből a tizenöt shillingből hármat minden héten tegyek félre. Ez volt a kezdet, ez tanított meg a lemondásra és az önfegyelemre. És most, amikor anyámnak már megadhatok minden kényelmet, amit ő nem igényel ugyan, de ami kijár a korának, minden alkalommal magamban némán hálát adok neki, hogy annak idején megtanított a lemondásra. Mármost én úgy gondolom, hogy a mostani helyzetemet nem a jó szerencsémnek, nem az érdemeimnek, még csak nem is a tehetségemnek köszönhetem – hanem egyszerűen annak,

hogy fiatalon megtanultam megvetni a meg nem érdemelt élvezeteket – sőt, azt is, hogy az ilyenek meg se forduljanak a fejemben –, és úgy vélem, az a szenvedés, amely Miss Hale szerint rányomta bélyegét a miltoni emberek arcára, semmi egyéb, mint a természetes büntetése olyan örömöknek, amelyeket életük egy korábbi szakaszában élveztek, holott nem engedhették volna meg maguknak. Nem gondolom, hogy ezek a puhány, érzéki emberek méltóak lennének a gyűlöletemre, egyszerűen megvetem őket a gyöngye jellemük miatt.

– De maga mégiscsak részesült a jó nevelésnek legalább az alapjaiban! – jegyezte meg Mr. Hale. – Az, hogy most valósággal fálja Homéroszt, arról árulkodik, hogy nem volt már teljesen ismeretlen maga előtt. Valaha már olvasta, és most csak feleleveníti ezt a régi tudást.

– Ez igaz... iskoláskoromban már belekontárkodtam egy kicsit – ami azt illeti, annak idején állítólag egészen jó voltam a klasszikus nyelvekből, csak hogy azóta sikerült elfelejtenem mindazt, amit valaha latinból meg görögből tanultam. De kérdem én, miféle felkészülést nyújtott ez a tudás arra az életre, amelyet élnem kellett? Semmit az égvilágon! Ami a neveltetést illeti, minden ember, aki tud írni-olvasni, velem egyenlő esélyekkel indul, ha azt vesszük, mennyit tudtam hasznosítani mindabból, amit tanultam.

– Nos, ebben nem értek egyet magával. De lehet, hogy én ezekben a dolgokban kicsit tudálékos vagyok. Nem lehetséges, hogy mégiscsak erőt merített a homéroszi hősök egyszerű és küzdelmes életének emlékéből?

– De nem ám! – kiáltott fel Mr. Thornton nevetve. – Nem volt énnekem időm rá, hogy régen halott emberek járjanak a fejemben, amikor az elevenek ott tülekedtek

körülöttem, váll váll mellett, és minden falat kenyérért meg kellett küzdenem velük. Csak most, hogy anyámnak végre biztosítani tudom azt a csöndet és békességet, amelyért olyan alaposan megdolgozott, most vehetem újra elő azokat a régi meséket és szentelhetem magam teljes szívvel az élvezetüknek.

– Gondolom, az előbb a tanár beszélt belőlem... minden tanár azt képzelem, az ő tárgya a legfontosabb a világon – felelte Mr. Hale. Amikor Mr. Thornton fölállt, hogy hazainduljon, előbb kezét rázott Mr. és Mrs. Hale-lel, aztán odalépett Margarethez is, hogy tőle is kézfogással vegyen búcsút. Itt, Miltonban ez a nyílt, egyszerű szokás járta búcsúzáskor, de Margaret nem számított rá. Ezért egyszerűen csak meghajolt búcsúzóul, bár a következő pillanatban már meglátta a férfi félig kinyújtott, majd sietősen visszahúzott kezét, és sajnálta, hogy nem idejében vette észre. Csakhogy Mr. Thornton ezt nem tudhatta: kihúzta magát, sarkon fordult, és miközben kilépett a házból, ezt morogta magában:

– Még életemben nem láttam ilyen kellemetlen, gőgös teremtést! Igaz, gyönyörű, de még a szépségét is elhomályosítja az ember emlékezetében az a gőgös modora!

XI. FEJEZET

ELSŐ BENYOMÁSOK

*„Azt beszélnek az okosak
Mindnyájunk vére tartalmaz vasat.
De minden jel arról beszél,
az övében nem vas van – de acél!”*
Ismeretlen szerző

– Margaret! – mondta Mr. Hale, miután kikísérte a vendégét és visszatért a nappaliba. – Akarva, nem akarva, láttam az arcodon, mennyire fölzaklatott, amikor Mr. Thornton bevallotta, hogy boltosinasként kezdte. Én már régen hallottam a dolgot Mr. Bélitől, úgyhogy amikor belekezdett, tudtam, mi következik, de te olyan képet vágál, hogy attól félttem, mindjárt felállsz és kimész a szobából.

– Oh, papa! Hát ilyen butának tartasz? Pedig igazából mindabból, amit Mr. Thornton ma este beszélt, egyedül az tetszett, amit a saját életéről mondott. Minden egyéb, amit kiejtett a száján, fölháborított a könyörtelenségével. De önmagáról olyan egyszerűen beszélt – egy csöppet sem próbált fölvágni, ami a legtöbb kereskedő modorát olyan közönségessé teszi, amit pedig az anyjáról mondott, az teli volt gyöngédséggel és tisztelettel – nem, amikor az életéről volt szó, meg se fordult a fejében, hogy kimenjek a szobából – nem úgy, mint akkor, amikor égis magasztalta Milont, és úgy beszélt róla, mintha nem lenne még egy ilyen város a földkerekségen: vagy amikor hidegvérrel kijelentette, hogy megveti az embereit, mert

nem elég kötelességtudóak, takarékosak és előrelátóak, és szemlátomást meg se fordult a fejében, hogy az ő kötelessége lenne megváltoztatni őket – hogy neki kellene ezekre a dolgokra ránevelnie őket, ahogyan ővele tette az édesanyja, olyannyira, hogy állítólag a mostani pozícióját is annak köszönheti, bármi legyen is az. Nem! Még mindig akkor volt a legrokonszenvesebb, amikor arról beszélt, hogy valaha boltosinas volt!

– Csodálkozom rajtad, Margaret! – szólalt meg az anyja. – Ezt éppen te mondd, aki Helstone-ban mindig az orrodal fintorgattad azoktól az emberektől, akikről úgy gondoltad, hogy valami közük van az üzlethez! Nem tudom, Mr. Hale, jól tette-e, hogy bemutatta nekünk ezt a személyt, anélkül, hogy elmondta volna, honnan jött az illető és mi volt korábban! Már komolyan attól félttem, meglátja rajtam, mennyire megdöbbenett egy és más, amit hallottam tőle. Azt mondja például, az apja „nagyon nyomorúságos körülmények között” halt meg! De hiszen még az is lehet, hogy a dologházban végezte a szerencsétlen!

– Nem vagyok biztos benne, hogy nem valami még sokkal rosszabb történt-e vele, mint a dologház – felelte a férje. – Mr. Bell sokat mesélt azokról az időkről, amikor Thornton még nem Miltonban élt. Az apja valami megalapozatlan spekulációba keveredett, tönkrement és megölte magát, mert nem bírta elviselni a szégyent. A régi barátai elfordultak tőle, amikor kiderült, milyen tisztességtelenül kockáztatta mások pénzét abban a vad és reménytelen küzdelemben, amelyben a saját, szerény vagyonát akarta visszaszerezni. Senki sem sietett az özvegy és fia segítségére. Azt hiszem, van még egy gyerek is, egy lány: még kicsi volt ahhoz, hogy ő is pénzt

keressen, de természetesen őt is el kellett tartani. Anyi bizonyos, hogy amikor a legnagyobb szükségük lett volna a segítségre, senki nem jelentkezett, Mrs. Thornton meg, úgy hiszem, nem az a fajta, aki ölhetett kézzel várja, hogy előbb-utóbb majdcsak megesik rajta valakinek a szíve. Tudtam Mr. Bélitől, hogy Thornton beállt boltosinasnak, és hosszú ideig az ő keresetéből éltek, meg egykori vagyonuknak abból a kis töredékéből, ami az anyja nevéen volt. Mr. Bell azt mondja, évekig a szó szoros értelmében vizes zabkásán éltek – hogy hogyan csinálták, azt mondja, el se tudja képzelni. Elég az hozzá, hogy amikor a hitelezők már régen lemondtak róla, hogy valaha is viszontlátnak valamit abból a pénzből, amit az idősebb Mr. Thorntonnak kölcsönöztek (ha ugyan valaha is reménykedtek benne az öngyilkossága után), ez a fiatalember egyszer csak megjelent Miltonban, csöndben fölkereste valamenyi hitelezőt, és megfizette a nekik járó pénz első részletét. Nem csapott zajt, nem hívta össze a hitelezőket, mindent csöndben és feltűnés nélkül csinált, de végül is az apja minden tartozását kifizette. Ezt persze jelentősen megkönnyítette az a körülmény, hogy idővel az egyik hitelező, egy mogorva vénember (legalábbis Mr. Bell így jellemezte) maga mellé vette amolyan üzlettársfélének.

– Mindaz, amit most elmondta róla, nagyon rokonszenves – mondta Margaret. – Milyen kár, hogy egy ilyen nemes természetnek be kellett szennyeződnie, amikor miltoni gyáros lett belőle.

– Beszennyeződni? Ezt meg hogy érted, Margaret? – kérdezte az apja— Oh, papa, hát nem látod, hogy most minden dolognak az értékét azon méri, hogy mennyi pénzt hoz? Amikor arról beszélt, milyen csodálatos dolgokra

képesek a gépek, nyilvánvaló volt, hogy csak egy újabb eszközt lát bennük, amelynek segítségével fel lehet lendíteni a kereskedelmet és még több pénzt lehet keresni. És ahogy a város szegényeiről beszélt – hogy csak azért szegények, mert bűnös életet élnek – és ahogy minden részvétet megtagadott tőlük, csak azért, mert nincs meg bennük az ő vasakarata és azok a képességek, amelyek segítségével ő meggazdagodott!

– Nem bűnösöt – azt egy szóval sem mondta, hogy bűnös életet élnének. Meggondolatlanok és fegyelmezetlenek – ezeket a szavakat használta.

Margaret összerakta az anyja kézimunkás kosarát, és úgy határozott, elmegy lefeküdni. Elindult kifelé a szobából, de azután habozva megállt – szeretne volna elmondani az apjának, hogy most már látja, miért becsüli olyan nagyra Mr. Thorntont, mert tudta, hogy ezzel megörvendezteti, de azt is tudta, ha teljesen őszinte akar lenni, olyasmit is mondania kell, ami egy kicsit fel fogja bosszantani. De azért csak kibökte:

– Papa, azt hiszem, Mr. Thornton csakugyan nagyon jelentékeny ember, de nekem személy szerint egy csepp sem rokonszenves!

– Nekem viszont igen! – felelte az apja nevetve. – Személy szerint, ahogyan te mondtad, meg mindenféleképpen. Ha nem is tartom éppenséggel hősnek vagy más effélének. Jó éjszakát, kislányom! Anyád borzasztóan fáradtnak tűnt ma este, Margaret!

Margaret már régebben észrevette, és erősen nyugtalanította, mennyire elcsigázottnak látszik az anyja, és most, apja utolsó szavait hallva, homályos félelemmel a szívében tért nyugovóra, amely ólomsúlyként nehezedett rá. Ez az élet itt Miltonban annyira különbözött attól, amit

Mrs. Hale megszokott Helstone-ban, ahol napjában többször is hosszabb időt töltött a szabad ég alatt, a friss levegőn, maga a levegő is annyira más volt itt, úgy tűnt, hiányzik belőle mindenfajta éltető elem, ráadásul a háztartás gondjai itt annyira ránehezedtek a család nőtagjaira, és olyan új és lehangoló formában, hogy jó okuk volt attól félni: az anyja egészsége komolyan megszenvedti ezeket változásokat. Még számos más jel is mutatott rá, hogy valami nincsen rendjén Mrs. Hale-lal. Gyakran vonult vissza Dixonnal a hálószobájába titkos tanácskozássra, és ilyenkor Dixon mindig kisírt szemmel, haragos arccal került elő – Dixon mindig is úgy mutatta ki együttérzését úrnője iránt, ha annak valami baja volt, hogy a család többi tagjával zsémbelődött. Egyik ilyen alkalommal, nem sokkal azután, hogy Dixon kiment a szobából, Margaret benyitott az anyjához, és látta, hogy Mrs. Hale térden állva imádkozik. Margaret szó nélkül kilopózkodott, de még meghallott egy-két szót abból az imából, amelyet az anyja mormolt – és ebből a néhány szóból megtudta: Mrs. Hale azért imádkozik, hogy legyen ereje türelemmel viselni a testi szenvedést. Margaret azt szerette volna, ha közte és az anyja közt újjászületik az a bizalmas meghittség, amely megszakadt a Shaw nagynénjénél töltött hosszú évek alatt. Megpróbált gyöngéd cirógatásokkal és kedves szavakkal újra beférközni az anyja szívének legközepébe, és bár válaszként maga is annyi cirógatást és kedves szót kapott, hogy ez máskor tökéletesen boldoggá tette volna, most úgy érezte, hogy az anyja elhallgat valamit előtte, és biztos volt benne, hogy ez a valami igen komoly dolog, és az anyja egészségével kapcsolatos. Aznap éjszaka sokáig feküdt ébren, és azon töprengett, mit lehetne tenni, hogy

miltoni életük ne viselje meg ennyire az anyját. Elhatározta, hogy török-szakad, kerít Dixormak valamilyen állandó segítséget, akkor is, ha mostantól minden idejét a keresésével kell eltöltenie: akkor legalább az anyja újra megkaphatja majd Dixontól mindazt a figyelmet és törődést, amelyre szüksége volt, és amelyhez egész életében hozzászokott.

Sorra járta hát a munkaközvetítő irodákat, találkozott mindenféle szóba sem jöhető jelentkezővel, de csak nagyon kevés olyannal, aki egyáltalán szóba jöhetett volna: ez a foglalatosság a következő néhány napban Margaret minden percét és gondolatát elfoglalta. Egyik délután Bessy Higginsszel találkozott az utcán, és megállt beszélgetni vele.

– Hogy vagy, Bessy? Remélem, jobban egy kicsit, most, hogy megváltozott a szél.

– Jobban és mégse jobban, ha érti, mire gondolok.

– Hát nem egészen – felelte Margaret mosolyogva. – Jobban vagyok, mert mostanában nem köhögök úgy álló éjszaka, mintha ki akarna szakadni a belső részem. Csakhogy belefáradtam én már ebbe a miltoni életbe, és szeretnék mihamar eljutni Beulah földjére, és amikor úgy látom, hogy mind távolabb és távolabb kerülök tőle, akkor összefacsarodik a szívem, és akkor már nem vagyok jobban, hanem igenis rosszabbul.

Margaret megfordult, és csatlakozott a lányhoz, aki lassan vánszorgott hazafelé. Egy-két percig Margaret némán haladt Bessy oldalán. Végül megszólalt:

– Mondd, Bessy, te tényleg meg akarsz halni? – kérdezte nagyon halkán. Ő maga borzadt a halál gondolatától, mert a fiatal és egészséges lények természetes ragaszkodásával csüggött az életen.

Most Bessyn volt a hallgatás sora. Egy-két perc múlva szólalt csak meg:

– Ha maga úgy élt volna, ahogyan én éltem, és úgy belefáradt volna, ahogyan én belefáradtam, és ha akkor arra gondolt volna: „lehet, hogy eltart ez így még ötvenhatvan esztendeig – akadnak, akiknek addig is eltart” – és akkor maga is valósággal beleszédült és – kábult volna a gondolatba, merthogy az a hatvan esztendő mintha ott kerengett volna körülöttem, és gúnyolódott volna rajtam azzal a rengeteg sok órával és perccel, amelyikből mindegyik külön-külön is egy-egy örökkévalóság – oh, te lány! elhíheted, hogy akkor te is örvendeznél, ha azt hallanád a doktortól, attól fél, hogy nem éred meg a következő telet.

Miért, Bessy, hát milyen életed volt neked?

– Nem rosszabb, mint sok másnak, gondolom. Csakhogy én mindig is háborogtam ellene, ők meg nem.

– De mi a baj? Tudod, hogy én nem vagyok idevalósi, ezért talán nehezebben értem meg, hogy mire gondolsz, mintha egész életemben itt laktam volna Miltonban.

– Ha eljött volna hozzánk, úgy, ahogyan ígérte, akkor talán elmondtam volna magának. De apám azt mondja, maga is csak olyan, mint a többi, amint nincs ott a szeme előtt, mindjárt elfeledkezik a szegény emberről.

– Nem tudom, kik azok a többiek, nekem nagyon sok dolgom volt mostanában, és őszintén szólva el is felejtettem, mit ígértem...

– Maga akart eljönni, nem mi kértük rá!

– Elfelejtettem, hogy mikorra ígérkeztem hozzátok – folytatta Margaret csendesen. – De egészen biztosan újra eszembe jutott volna, amikor már nincsen ennyi dolgom. Most hazamehetek veled?

Bessy gyors pillantást vetett Margaret arcára, hogy komolyan gondolja amit mond, tényleg szívesen elmenne-e hozzájuk. Amikor azonban éles, gyanakvó pillantása találkozott Margaret gyöngéd és barátságos tekintetével, Bessy szeme megtelt sóvár vágyakozással.

– Nincsenek olyan sokan, akik törődnek velem, élek-e, halok-e, hát ha magának fontos egy kicsit, nem bánom, eljöhök.

Némán haladtak tovább Bessy ék háza felé. Amikor beléptek egy kis udvarba, amely egy nyomorúságos, lepusztult utcából nyílt, Bessy megszólalt.

– Ugye, nem bánja nagyon, ha apa odahaza lesz, és eleinte egy kicsit mogorván beszél majd magával? Tudja, megkedvelte magát, és megörült neki, hogy maga eljön mihozzánk látogatóba, és amikor nem gyött, bánkódott a csalódás miatt, éppen, mert kedveli magát.

– Egyet se félj, Bessy!

De amikor beléptek a házba, Nicholast nem találták odahaza. Csak egy nagy darab, szurtos leányzó állt a mosogató vándlingnál, fiatalabb volt Bessynél, de magasabb és erősebb, és ahogy tett-vett, darabos, de ügyes mozdulatokkal, neki-nekiütözve valamelyik bútordarabnak, akkora zajt csapott, hogy Margaret összerezett, merő együttérzésből szegény Bessy iránt. Bessy leroskadott az első székre, látszott rajta, hogy halálosan kimerítette ennyi gyaloglás. Margaret kért egy pohár vizet Bessy hógától, és míg az elszaladt vízért (útközben feldöntött néhány piszkavasat és megbotlott az egyik székben), kioldozta Bessy főkötőjének szalagjait, hogy könnyítsen a lány kapkodó lélegzetén.

– Tényleg azt gondolja, érdemes ragaszkodni az ilyen élethez? – zihálta Bessy, amikor végül meg bírt szólalni.

Margaret nem felelt, csak odatartotta az ajkához a poharat. Bessy hosszan, lázas mohósággal ivott, aztán hátrahanyatlott a széken, és lehunyta a szemét. Margaret hallotta, amint ezt mormolja:

– És ott nem éheznek és szomjúhoznak többé, és nem égeti őket a nap heve...

Margaret Bessy fölé hajolt.

– Bessy, türelemmel kell viselnünk az életünket, bármilyen is... vagy bármin mentünk is keresztül. Ne felejtsd el, kitől kaptuk ezt az életet, és hogy kinek az akaratából lett olyan, amilyen!

Összerezent, amikor meghallotta Nicholas hangját a háta mögött: észre sem vette, amikor bejött a szobába.

– Idehallgasson, nem tűröm, hogy efféléket papoljanak az én lánykámnak! Már így is tele van a feje az álmaival meg a metodisták-s butaságaival, örökösen drágakövekből épült, aranykapus mennyei városokról képzelődik. És én nem is bánom, ha ez egy kicsit elszórakoztatja, de mondom, azt nem tűröm, hogy még több ilyenféle maszlaggal tömjék a fejit!

– De hát – mondta Margaret, és szembefordult vele –, abban csak hisz maga is, amit az előbb mondtam, hogy Istentől kapta az életét, és hogy Isten rendelte, hogy olyan legyen, amilyen?

– Én csak azt hiszem el, amit a saját szememmel látok, és egyebet semmit. Bizony, semmi mást, ifjú leányzó! Nem hiszek el mindent, amit hallok – de nem ám! A felét sem! Hallottam például, hogy egy ifjú nőszemély nagy hűhóval kiszedte belőlünk, hogy hol lakunk, mert aszongya, meg akar látogatni bennünket. És ez az én lánykám itt odáig volt örömeiben, és sokszor egészen kipirult a nagy izgalomtól, amikor azt hitte, nem látom, mert ismeretlen

lépéseket hallott odakintről. De végtére mégiscsak eljött – és én szívesen látom a házamban, csak ne papoljon olyan dolgokról, amikről nem tud semmit!

Bessy aggodalmasan figyelte Margaret arcát ez alatt a beszéd alatt: most kissé fölegyenesedett, és a kezét kérlelően Margaret karjára tette, mielőtt megszólalt:

– Ne haragudjon apámra! – higgye el, igen sokan gondolkodnak itt úgy, ahogyan ő, igen-igen sokan. Ha hallaná, miket mondanak sokszor, nem botránkozna meg őrajta: apám jó ember, ritka jó ember – de jaj! – mondta, és kétségbeesetten visszahanyatlott a székre –, amikor ilyeneket mond, sokszor még jobban szeretnék meghalni, mert annyi mindenről szeretnék megbizonyosodni, és annyira gyötör ez a bizonytalanság!

– Szegény jószág, szegény öreg jószág – dehogyis akarlak én tégedet fölzaklatni, de egy férfiembernek ki kell mondania az igazságot! És amikor látom, hogy a világ manapság milyen rossz úton jár, hogy olyan dolgokkal bajmóldik, amikről nem tud semmit, és nem teszi rendbe azokat, amik ott vannak az orra előtt – hát akkor azt gondolom, hagyjuk ezt a sok fecsegést a vallásról, és végezzük el mihamar azt a munkát, ami itt van az orrunk előtt! Énnekem ez a véleményem. Egyszerű dolog, nem kell messzire menni érte, se sokat fűrni-faragni rajta.

De Bessy könnyörögve nézett Margaretre.

– Ne gondoljon rosszat róla – apám jó ember, igen jó ember! Néha gondolom, még a Mennyei Városban is gyötörni fog a szomorúság, ha apám nem lesz ott velem. – Arcát lázas pirosság öntötte el, a szeme is lázasan csillogott. – De ott leszel, apám! Tudom, hogy ott leszel! A szívem! – nyöszörögte, és a szívéhez kapott. Az arca hirtelen kísértetiesen sápadt lett.

Margaret a karjába vette, fáradt fejét a keblére vonta. Puha, vékony szálú haját hátrasimította, és megnedvesítette a halántékát. Nicholas egyetlen pillantásából megértette, mikor mire van szüksége, mert a szeretet gyors felfogásúvá tette, és még a kerek szemekkel bámészkodó, kisebbik lány is nagy igyekezettel próbált óvatosan mozogni, amikor Margaret csöndre intette. Hirtelen föloldódott a görcs, amely mintha a halál előre vetett árnyéka lett volna, Bessy fölegyenesedett, és azt mondta:

– Megyek lefeküdni... legjobb lesz nekem az ágyban, de... – És megragadta Margaret köntösének ujját –, ugye, eljön majd megint? Tudom, hogy eljön, de azért szeretném hallani, hogy megígéri!

– Holnap eljövök! – mondta Margaret.

Bessy az apjára támaszkodott, az pedig hozzákészülődött, hogy fölvigye az ágyába. Amikor Margaret fölemelkedett, hogy hazainduljon, látta, hogy a férfi küszködik magával, mert mondani szeretne valamit. Végül mégiscsak megszólalt:

– Már-már azt kívánom, bárcsak lenne Isten, ha csak azért is, hogy az Ő áldását kérjem terád! – mondta.

Margaret szomorúan, gondolataiba merülve indult hazafelé.

Mire hazaért, a szülei már megteáztak. Helstone-ban az anyja főbenjáró véteknek tekintette, ha elkésett valamelyik étkezésről, de most mintha már ez sem tudta volna fölbosszantani, mint ahogyan egy sor másik kisebb szabálytalanság sem, és Margaret már-már vágyakozva gondolt vissza a régi szemrehányásokra.

– Sikertült cselédet találnod, drágám?

– Nem, mama, az az Anne Buckley egyáltalán nem vált

volna be.

– Mi lenne, ha most én próbálkoznék? – szolt közbe Mr. Hale. – Már mindenki más megpróbálkozott ennek a szörnyű nehéz problémának a megoldásával. Most rajtam a sor! Hátha végül én leszek Hamupipőke, akire ráillik az üvegcipő!

Margaret mindhiába próbált mosolyogni ezen a kis tréfán, olyan súllyal nehezedett a lelkére a Higginséknél tett látogatás emléke.

– Na és mit fogsz csinálni, papa? Hogyan fogsz hozzá?

– Hát először is megkérek egy jó háziasszonyt, hogy ajánljon nekem valakit, akit ő vagy a cselédje ismer.

– Eddig nagyon jó. De akkor legelőször is kerítenünk kell neked egy jó háziasszonyt!

– Már kerítettünk egyet. Vagy legalábbis éppen arra készül, hogy belesétáljon a csapdába, és ha ügyes vagy, holnap elkaphatod!

– Ezt meg hogy érti, Mr. Hale? – kérdezte a felesége, akinek férje rejtélyes szavai felkeltették a kíváncsiságát.

– Nos, a mintadiákom (ahogyan Margaret nevezi) közölte velem, hogy az édesanyja úgy tervezi, holnap meglátogatja Hale urat és asszonyságot!

– Mrs. Thornton! – kiáltott föl Mrs. Hale.

– Az anyja? Akiről beszélt nekünk? – kérdezte Margaret.

– Igen, Mrs. Thornton, tudtommal csak ez az egy anyja van – mondta az apja csendesen.

– Szeretném megismerni. Nem mindennapi nő lehet – tette hozzá az anyja. – És talán van valamilyen rokona, aki megfelelne nekünk, és aki szívesen jönne hozzánk cselédnek. Abból, amit a fia mondott róla, úgy tűnt, nagyon gondos és takarékos háziasszony, és én örülnék, ha

sikerülne valakit kapnunk ugyanabból a családból.

– Drágám – mondta Mr. Hale riadtan –, eszedbe ne jusson ilyesmivel próbálkozni! Azt hiszem, Mrs. Thornton a maga módján ugyanolyan büszke és rátarti, mint ez a mi kis Margaretünk a magáén, és már tudni sem akar azokról a régi megpróbáltatásokról és szűkölködésekről, amelyekről a fia olyan nyíltan beszélt. Annak biztosan semmi esetre sem örülne, ha kiderülne, hogy idegenek is tudnak róla.

– Fölhívom rá a figyelmedet, hogy ez nem az a fajtája a büszkeségnek, amelyik énbennem is megvan, mármint ha csakugyan van bennem büszkeség, amit én egyáltalán nem vagyok hajlandó elismerni, bár te, papa, örökösen ezzel vádolsz!

– Lehet, hogy őbenne sincs effajta büszkeség, végül is nem tudhatom biztosan, de azért egy-két apróságból, amit a fiától hallottam, úgy sejtem, hogy igen.

Anyira már nem érdekelte őket Mrs. Thornton, hogy megkérdezzék, mit mondott róla a fia. Margaret csak azt szerette volna tudni, neki is itt kell-e lennie a látogatás ideje alatt, mert akkor csak késő délután tud átmenni Higginsékhez, hogy megnézzé, hogy van Bessy, mivel a délelőtt általában eltelt a házimunkákkal. De aztán eszébe jutott: nem hagyhatja, hogy az anyja egyedül viselje ennek a látogatásnak a teljes súlyát.

XII. FEJEZET

DÉLELŐTTI LÁTOGATÁSOK

„Hát – azt hiszem, kénytelenek leszünk!”
Barátok tanácskozása

Mr. Thorntonnak nem volt könnyű dolga, míg sikerült meggyőznie róla az anyját, az udvariasság megkívánja, hogy látogatást tegyen Hale-éknél. Mrs. Thornton nemigen járt látogatóba, de amikor mégis rászánta magát, akkor megadta a módját. A fia vásárolt ugyan számára egy hintót, de Mrs. Thornton azt már elutasította, hogy lovakat is tartsanak, hanem inkább béreltek egy párat azokra az ünnepélyes alkalmakra, amikor Mrs. Thornton hajlandónak mutatkozott rá, hogy délelőtt vagy este ellátogasson valahová. Még nem volt két hete, hogy bérbe vett két lovat három napra, és ez alatt a három nap alatt kényelmesen „kipipálta” összes ismerőseit, így most azokon volt a sor, hogy költségekbe verjék magukat, és vállalják a látogatással járó kényelmetlenségeket. Csakhogy Crampton túl messze volt ahhoz, hogy gyalog menjen, és Mrs. Thornton ismételten megkérdezte a fiát, csakugyan olyan fontos-e számára, hogy ő meglátogassa Hale-éket, hogy még a bérkocsi-költséget se sajnálja rá. Mrs. Thornton mindenesetre örült volna neki, ha nem így van, mert mint mondotta, ő semmi okát nem látja, hogy most hirtelenjében a keblükre öleljék Milton összes tanárát és tanítóját, legközelebb majd azt fogja kívánni tőle a fia, hogy látogassa meg Fanny táncmesterének a feleségét is!

– Bizony azt is kívánnám, anyám, ha Mr. Mason meg a felesége egyedül lennének egy idegen városban, barátok nélkül, mint Hale-ék.

– Jól van, na, nem kell mindjárt úgy ráförmedni az emberre! Hiszen elmegyek holnap hozzájuk! Csak azt akartam, hogy tudd, hogyan is állnak a dolgok...

– Ha holnap mégy, akkor holnapra iderendelem a lovakat!

– Szó sincs róla, John, ez ostobaság lenne: még a végén azt fogják gondolni, a bőröd alatt is pénz van!:

– Pedig ott egyelőre még nincsen... Ami viszont a lovakat illeti, nem tudsz lebeszélni! A múltkor is, amikor bérkocsival jöttél haza, megfájdult a fejed, annyira rázott!

– Nem gondolnám, hogy panaszkodtam volna miatta.

– Nem is! Az én anyám nem szokott panaszkodni! – mondta a férfi büszkén. – De ez csak egy okkal több, hogy nagyon vigyázzak rád! Mármost ami Fannyt illeti, neki nem ártana néha egy kis kényelmetlenség: csak jót tenne neki.

– Őt nem olyan anyagból gyúrták, mint téged, John! Nem tudná elviselni...

Mrs. Thornton kis ideig hallgatott, mert az, amiről most beszélgettek, sok keserűséget okozott neki. Ösztönösen megvetette a gyöngé jellemet, márpedig Fanny gyöngé volt, éppen azokban a dolgokban, amikben az anyja és a bátyja erős. Mrs. Thorntonnak nem volt szokása, hogy hosszasan töprengjen a dolgokon: nála az éles szem és a szilárd eltökéltség pótolta az érveket és az önmagával folytatott vitát. Ösztönösen érezte: semmi a világon nem erősítheti meg Fanny-t lélekben annyira, hogy türelmesen elviseljen valamilyen sorscsapást, vagy hogy bátran szembenézzon a nehézségekkel, és bár kínosan

összerezett, amikor ezt bevallotta magának, a lányával mindazonáltal mindig is szánakozó gyöngédséggel bánt, valahogy úgy, ahogyan az anyák gyöngé és beteges gyermekeikkel szoktak. Egy idegen, ha nem elég jó megfigyelő, Mrs. Thornton modorából arra következtethetett volna, hogy jobban szereti Fannyt, mint Johnt. Csakhogy ez az idegen tévedett volna. Igaz, anya és fia bátran egymás fejéhez vágták a legkellemetlenebb igazságokat is, de éppen ez mutatta, mennyire bíznak benne, hogy semmi nem rendítheti meg a másik irántuk érzett szeretetét, míg az a kényszeredett gyöngédség, amelyet Mrs. Thornton a lánya iránt tanúsított, az a szégyen, amely arra ösztökélte, hogy takargatni próbálja, ebből a gyermekéből hiányoznak azok a kiváló tulajdonságok, amelyeknek ő maga öntudatlanul a birtokában volt és amelyeket másokban olyan nagyra becsült – tehát, mondom, ez a szégyen arról árulkodott, hogy Fanny iránti érzései nem nyugszanak ilyen szilárd alapokon. A fiát soha nem nevezte másként, csak John-nak, a „drágám”-at, „édesem”-et, és hasonló megszólításokat Fannynek tartogatta. De a szíve mélyén a fiát a nap minden órájában megköszönte Istennek, és büszkén járt-kelt az asszonyok között, amiért ilyen fia van.

– Fanny drágám! Ma befogatok a hintóba, mert Hale-ékhez megyek. Nem gondolod, hogy te is eljöhetsz egy darabon, és meglátogathatnád a dadust? Ugyanabban az irányban lakik, és mindig olyan boldog, ha láthat! Ott maradhatnál nála, amíg én Mrs. Hale-nél vagyok.

– Oh, mama! A dadus olyan messze lakik, és én olyan fáradt vagyok!

– Ugyan mitől? – kérdezte Mrs. Thornton, és kissé összevonta a szemöldökét.

– Nem is tudom – talán az időjárás teszi! Anyyira bágyasztó! Nem jöhetne inkább a dadus ide, mama? A kocsit fölvehetné visszafelé, és akkor itt tölthetné az egész napot – tudom, hogy ennek ő is jobban örülne!

Mrs. Thornton nem válaszolt, letette a hímzését az asztalra, és szemlátomást elgondolkodott.

– Nem teheti meg azt a hosszú utat visszafelé egyedül éjszaka! – mondta végül.

– Oh, de hát én nem is úgy gondoltam, hogy gyalog menjen visszafelé! Hívnék neki egy bérkocsit.

Itt tartottak a beszélgetésben, amikor Mr. Thornton belépett a szobába, hogy elköszönjön, mielőtt elindul a gyárba.

– Anyám! Talán említettem már, hogy Mrs. Hale gyengélkedik. Azt, ugye, kérem sem kell, hogyha úgy látod, van valami apróság, amiben segítségére lehetsz, kínáld föl neki a segítségedet – tudom, hogy magadtól is megteszed! – Ha észreveszem, természetesen. De én magam soha nem voltam még beteg, és nem sokat tudok róla, miben telik kedve egy ilyen beteges asszonynak.

– Hát akkor majd Fanny segít neked! Neki úgymint mindig van valami baja, úgyhogy biztosan lesz majd valamilyen ötlete – nem igaz. Fan?

– Nem is igaz, hogy mindig van valami bajom! – mondta Fanny durcásan. – És én különben sem megyek a mamával Hale-ékhez. Otthon maradok, mert fáj a fejem!

Mr. Thornton arcán bosszúság látszott, az anyja a varrására szegezte a szemét és buzgón öltögetett.

– Fanny! Azt akarom, hogy elmenj Hale-ékhez! – mondta a férfi parancsoló hangon. – Nem fog ártani neked, sőt, javadra fog válni. Nagyon leköteleznél, ha most az egyszer nem vitatkoznál, hanem szót fogadnál!

Azzal Mr. Thornton elhagyta a szobát.

Ha még egy perccel tovább marad, Fanny hevesen kikelt volna ellene, hogy ilyen parancsoló hangot használjon vele szemben, amelyen a „nagyon leköteleznél” szavak sem sokat enyhítettek. Így viszont csak halkán zúgolódott.

– John mindig úgy beszél, mintha én csak képzelném, hogy beteg vagyok, pedig én egyáltalán nem szoktam képzelődni! Különb is, kik ezek a Hale-ék, hogy olyan nagy felhajtást csap körülöttük?

– Fanny, ne beszélj ilyen hangon a bátyádról! Ha azt akarja, hogy elmenjünk, nyilván jó oka van rá! Gyorsan, vedd a kabátodat és gyerünk!

De az, hogy ők voltak az oka ennek a kis nézeteltérésnek a fia és a lánya között, egy csöppet sem tette kedvesebbé Mrs. Thornton szemében „ezeket a Hale-éket”. Féltékeny szíve a lánya kérdését visszhangozta: „Kik ezek, hogy a fiam annyira erőlteti ezt a látogatást?” Még akkor is ez járt a fejében, mint valami dal refrénje, amikor Fanny már régen megfélemedkezett a bosszúságáról, mert az új főkötőjét próbálgatta a tükör előtt, és boldog izgalommal gyönyörködött magában.

Mrs. Thornton valójában félénk volt. Fiatalabb korában sose volt ideje rá, hogy társaságba járjon, és soha nem is élvezte a társaságot önmagáért. Az nem volt ellenére, hogy vacsorát adjon, vagy mások vacsoráját kritizálja. De hogy csak azért menjen látogatóba, hogy megismerkedjék ezekkel az idegenekkel – nos, ez már egészen más dolog volt. Mrs. Thornton zavarban volt, ezért még a szokásosnál is szigorúbbnak és félelmetesebbnek mutatkozott, amikor belépett Hale-ék kis nappalijába.

Margaret éppen egy darabka gyolcsot hímezgetett, Edith

születendő gyermekének valamelyik apró ruhadarabja számára. „Cicomának való, haszontalan munka” – jegyezte meg magában Mrs. Thornton, Mrs. Hale dupla kötése már jobban tetszett neki: ez a maga nemében értelmes dolog volt. A szoba teli van mindenféle csecsebecsével, amik csak porfogónak jók, állapította meg magában: jó sokáig tarthat itt a portörlés, márpedig szegény embereknél az idő pénz...

Miközben ezeket a megfigyeléseket tette, Mrs. Hale-lel társalgott a maga méltóságteljes módján, sorra vette azokat a szertartásos közhelyeket, amelyeket a legtöbb ember akár bekötött szemmel is képes elsütni. Mrs. Hale ennél egy kicsit jobban megerőltette magát, amikor válaszolt, mert egészen megbűvölte az az ódivatú csipke, amelyet Mrs. Thornton viselt a ruháján.

– Régi, angol varrott csipke volt – jegyezte meg később Dixonnak. – Ilyet már vagy hetven éve nem készítenek sehol! Üzletben egyáltalán nem lehet vásárolni. Ilyet csak örökölni lehet, és ez arra vall, hogy Mrs. Thorntonnak voltak ősei!

Így hát az ősi csipke tulajdonosa is valamivel többet érdemelt a szokásos, bágyadt erőfeszítésnél, amelyre Mrs. Hale társalgása általában szorítkozott, ha megpróbált kedves lenni a vendégeihez. És miközben Margaret kétségbeesetten törte a fejét, miről beszélgessen Fannyval, hallotta, hogy az anyja és Mrs. Thorton egyre jobban belefeledkeznek a cselédekről – erről a kimeríthetetlen témáról – folytatott beszélgetésbe.

– Gondolom, nem nagy zenebarát! – mondta éppen Fanny. – Sehol se látok itt zongorát!

– Szeretem a jó zenét, de én magam nem játszom valami jól, papa meg mama sincsenek nagyon oda érte, úgyhogy

amikor ideköltöztünk, eladtuk a régi zongorámat.

– Én nem is értem, hogy lehet meglenni zongora nélkül! Énnekem, mondhatni, a zongora létszükséglet!

„Tizenöt shilling bevétel egy héten, és hármát abból is félre kellett rakni!” – gondolta Margaret magában. – „De ez a lány akkor még nagyon kicsi lehetett... Valószínűleg már nem is emlékszik azokra az időkre... „

– Gondolom, itt gyakran vannak jó hangversenyek – szólalt meg valamivel később Margaret, a korábnál is hidegebb hangon.

– Oh, igen! Csodálatosak! Csak az a baj, hogy mindig akkora ott a tömeg! A rendezők válogatás nélkül mindenkit beengednek! De ott legalább biztosan a legújabb darabokat hallja az ember! Másnap mindig egy egész csomó új kottát rendelék Johnstól!, , – Tehát az új dalokat csak azért szereti, mert újak?

– Oh! Hát így legalább megtudja az ember, mi van divatban Londonban! Különben miért pont ezeket a dalokat hozták volna le az énekesek? Maga, ugye, járt Londonban?

– Igen – felelte Margaret. – Évekig éltem ott.

– Oh! London és az Alhambra! Ezt a két helyet szeretném látni!

– Az Alhambrát?

– Igen! Amióta elolvastam az *Alhambra meséit*. Maga nem ismeri?

– Nem, nem hinném. Londonba viszont, gondolom, minden különösebb nehézség nélkül el lehetne jutni innét.

– Igen ám! Csakhogy... – mondta Fanny, halkabba fogva a hangját –, a mama sose járt még Londonban, és nem tudja megérteni, én miért vágyakozom oda annyira! Ő roppant büszke Miltonra, pedig énszerintem nincs még egy

ilyen mocskos, füstös város egész Angliában! De azt hiszem, a mama ettől csak még jobban imádja.

– Ha Mrs. Thornton már hosszabb ideje lakik itt, meg tudom érteni, hogy szereti ezt a helyet! – felelte Margaret tiszta, csengő hangon.

– Megkérdezhetem, hogy mit mondott rólam az imént, Miss Hale? Margaretet ez a kérdés kissé váratlanul érte, és hirtelenjében nem tudott mit válaszolni rá. Miss Thornton felelt helyette:

– Oh, mama! Arra próbáltunk magyarázatot találni, miért vagy te annyira oda Miltonért!

– Köszönöm szépen! – mondta Mrs. Thornton. – Nem tudtam, hogy magyarázatra szorul, ha az ember szereti azt a helyet, ahol született és felnőtt – és ahol már hosszú évek óta lakik! Eddig azt hittem, ez a természetes!

Margaretet ez a kis szóváltás fölzaklatta. Abból, amit Fanny mondott, csakugyan úgy tűnhetett, hogy arcátlan módon megtárgyalták egymás közt Mrs. Thornton legszemélyesebb érzéseit, de az a mód, ahogyan ez a hölgy kifejezte nemtetszését, az arcába kergette a vért.

A rövid csöndet Mrs. Thornton törte meg: – Körülnézett már Miltonban, Miss Hale? Láta már belülről a, gyárainkat? A pompás áruraktárainkat?

– Nem! – felelte Margaret. – Egyelőre semmi ilyesmit nem láttam.

Aztán, mert úgy érezte, hogy ezek a szavak nem fejezik ki elég világosan a gyárak és hasonlóké iránti teljes és tökéletes közönyét, úgy gondolta, tartozik annyival az igazságnak, hogy hozzátegye:

– Gondolom, papa szívesen elvitt volna már, ha megkérem rá. De bevallom, nem hiszem, hogy túl sok kedvem lenne gyárakat nézegetni.

– Érdekes hely egy ilyen gyár – szólt közbe Mrs. Hale –, csak ne lenne ott akkora zaj meg piszok! Emlékszem, egyszer elmentem megnézni, hogyan készül a gyertya, és képzelje, a lila selyemruhám, ami rajtam volt, teljesen tönkrement!

– Nem csodálom! – mondta Mrs. Thornton kurtán és kelletlenül.

– Azt hittem, hogy mint idegeneknek, akik csak nemrégiben telepedtek le egy olyan városban, amelyet a rendkívül fejlett textilipara tett híressé Anglia-szerte, talán kedvük támadt ellátogatni azokra a helyekre, ahol a gyártás folyik, úgy tudom, ezek a gyárak egyedülállóak a maguk nemében az egész királyságban. Ha Miss Hale esetleg később meggondolja magát, és kegyeskedik némi érdeklődést tanúsítani a miltoni gyáripar iránt, akkor én a magam részéről készségesen elintézem a fiammal, hogy körülnézhessen a textilnyomó vagy a befűzőüzemben, vagy ott, ahol az egyszerűbb szövési műveleteket végzik. Úgy tudom, minden üzemben a legjobb és legmodernebb gépekkel dolgoznak.

– Úgy örülök, hogy magát se érdeklik az üzemek és gyárak meg effélék! – mondta Fanny félhangosan, amikor fölemelkedett, hogy kövesse az anyját, aki éppen méltóságteljes búcsút vett Mrs. Hale-től, nagy ruhasuhogtatás közepette.

– Azt hiszem, a maga helyében én igyekeznék mindent megtudni róluk! – felelte Margaret csendesen.

– Fanny! – mondta Mrs. Thornton, miközben a hintó elindult velük hazafelé. – Természetesen továbbra is udvariasan bánunk ezekkel a Hale-ékkal, de ügyelj, nehogy szokásod szerint meggondolatlanul összebarátkozzál azzal a lánnyal! Úgy látom, egyáltalán

nem lenne rád jó hatással. Az anyja, úgy látom, igen beteg, de jóra való, csöndes személynek látszik.

– Egyáltalában nem áll szándékomban összebarátkozni Miss Hale-lel, mama! – felelte Fanny, és a száját biggyesztette. – Azt hittem, a kötelességemet teljesítem, amikor beszélgetek vele, és megpróbálom elszórakoztatni.

– Na jó... Johnnak ezek után egy szava sem lehet!

XIII. FEJEZET

ENYHE FUVALLAT A HŐSÉGBEN

*„Kétséget, kint, fájdalmakat
Csak úgy tekints, mint árnyakat,
Velünk a halál nem marad:*

*Bár sivatagban lépdelünk,
Labirinth tekereg velünk,
Földmély sötétjén átkelünk,*

*Ha Vezetőnkre hallgatunk,
Legyen bármily sötét utunk,
az égi fényre följutunk!*

*S kiket ma vad hullám dobál,
Partra sodor a tengerár,
s végre Atyánknak háza vár!”*
R.C. Trench

Amint a vendégek mögött becsukódott az ajtó, Margaret fölrohant az emeletre, fölvette a fejkötőjét és a vállkendőjét, és rohant Higginsékhez, hogy megtudakolja, hogy van Bessy, és az ágya mellett töltsé azt az időt, ami hátra van még vacsoráig. Ahogy sietősen haladt Higginsék lakása felé, érezte, mennyivel érdekesebbnek találja ezeket a zsúfolt, keskeny utcákat most, hogy lakik itt valaki, aki kezd fontossá válni a számára.

Mary Higgins, Bessy húga, a lompos, fiatal teremtes, akit előző nap látott, igyekezett tőle telhetőleg kitakarítani

a látogatás tiszteletére. A konyha közepét fölmosta, de a székek alatt és a falak mentén a csempék ugyanolyan sötétek és piszkosak maradtak, mint korábban. Bár a nap melegen sütött, a tűzhelyen csak úgy lobogott a tűz, amittől az egész lakásban olyan meleg lett, mint valami kemencében. Margaret nem is sejtette, hogy Mary az ő kedvéért, csupa vendégszeretetből bánt olyan bőkezűen a szénnel, azt hitte, talán Bessynek van szüksége erre a fojtogató hőségre. Maga Bessy ott feküdt egy kanapén vagy kisebbfajta díványon, amelyet odahúztak számára az ablak elé. Sokkal gyöngébben volt, mint előző nap, már az is kimerítette, hogy valahányszor lépteket hallott odakinn, nagy keservesen föltápáskodott a díványról, és kinézett az ablakon, nem Margaret közeledik-e. Most, hogy Margaret megérkezett, és odahúzott egy széket a dívány mellé, Bessy csöndesen feküdt, és beírte azzal, hogy Margaretet nézte, és néha meg-megérintette a ruháját, gyerekesen megcsodálva az anyag finomságát.

– Azelőtt sose értettem, hogy a népek a Bibliában miért vannak úgy odáig a puha köntösökért. De azért jó dolog lehet olyan finoman öltözködni, ahogyan maga. Az úri népek ruhája általába' fárasztja a szememet, olyan tarka, de a magáé nem olyan, azt szeretem nézni, mert valahogyan megnyugtat. Hol vette ezt a ruhát?

– Londonban – felelte Margaret magában mosolyogva.

– Londonban! Hát járt Londonban?

– Igen, pár évig Londonban laktam. De az igazi otthonom vidéken volt: egy erdő közepén!

– Meséljen róla! – kérte Bessy. – Szeretem, ha a vidékről beszélnek nekem, fákról meg effélékről! – Hátradőlt, lehunyta a szemét, a kezét keresztbe fektette a mellén, és meg se moccant, mintha teljesen át akarná adni

magát azoknak a képzeteknek, amelyeket Margaret beszéde felidéz benne.

Margaret soha nem beszélt még senkinek Helstone-ról azóta, hogy eljöttek onnan, legfeljebb a nevét említette alkalomadtán. De gyakran látta maga előtt álmaiban, élénkebben, mint a valóságot, amely körülvette, és esténként félálomban emlékezetben végigjárta az összes kedves helyeket. De ez előtt a beteg lány előtt megnyílt a szíve:

– Oh, Bessy, annyira szerettem az otthonunkat, amelyet el kellett hagynunk! Bárcsak megmutathatnám neked! Szavakkal alig-ahg tudom érzékeltetni, milyen szép! Hatalmas fák állják körül, az ágaik hosszan, vízszintesen elnyúlnak, és mély, mozdulatlan árnyékba borítják még délben is. És mégis, bár úgy tűnik, egy árva levél se moccan, köröskörül mindenhonnét valami állandó zúgás hallatszik, mintha örökké fújna a szél – de csak messziről. És néhol a gyepp olyan lágy és finom, mint a bársony, másutt meg nagyon dúsán nő, mert van valahol a közelben, elrejtve, egy kis csevegő patak, és annak a nedvessége táplálja állandóan. Megint másutt meg nagy, bókoló páfrányok nőnek – egész páfrányerdők! Egy részük mély árnyékba borul, másutt meg hosszú, aranyszínű napcsíkok húzódnak rajta – mint a tengeren.

– Én még sose láttam a tengert – mormolta Bessy. – De azért csak folytassa!

– Aztán vannak ott hegyi legelők, magasan, magasabban, mint a fák csúcsa...

– Ennek örülök. Idelenn a síkon a levegő úgy ráfekszik a mellemre, mintha agyon akarna nyomni. Valahányszor kiruccantunk kicsit, én mindig szerettem volna minél magasabbra fölkapaszkodni, ahonnét messze ellátok, és jó

mélyen beszívhatom a tiszta levegőt. Itt Miltonban sokszor majd megfulladok, és azt hiszem, az a hang a fák között, amiről beszélt, ami csak zúg örökkön örökké, az is csak elszédítene engem: az üzemben is attól fájt annyira a fejem. Mármost azokon a hegyi legelőkön, ugye, csönd van?

– Igen – felelte Margaret –, legfeljebb a pacsirta énekét lehet hallani néha a magasból. Néha hallottam, amint valamelyik gazda a szolgálival-perlekedett, de az a hang is olyan messziről jött, és csak azt juttatta eszembe, milyen jó dolgom is van nekem: mások valahol messze keményen dolgoznak, én meg csak ülök a hanga között, és nem csinálok semmit.

– Régebben azt gondoltam, ha csak egy napot úgy tölthetnék, hogy nem csinálok semmit, csak pihenek – egy teljes napot, valami olyan csöndes helyen, mint amiről az előbb beszélt –, akkor talán rendbe jönnék. De most már egész sor napot töltöttem semmittevéssel, és ugyanúgy belefáradtam, mint annak idején a munkába. Néha annyira fáradt vagyok, hogy már-már azt gondolom, még a mennyországnak se fogok tudni örülni, ha előtte jól ki nem pihenem magam. Eléggé félek is egyenesen odamenni, mielőtt még jól kialudtam volna magam a sírban, hogy kicsit felüdüljek.

– Ne félj, Bessy! – mondta Margaret, és a kezét a lányéra simította, – Istennél olyan tökéletes pihenésben lesz majd részed, amelyet itt a földön se a semmittevés, se a holtak síri álma nem adhat.

Bessy nyugtalanul fészkelődött, aztán megszólalt:

– Bárcsak apám ne beszélne olyanokat, mint szokott! Tudom, hogy jót akar velem, ahogyan magának is mondtam tegnap, és mondani is fogom újra meg újra! De lássa, igaz,

hogy napközben egy szót sem hiszek abból, amiket beszél, de éjszaka – amikor lázam van, és csak félig vagyok ébren, félig már alszom – akkor egyszerre mindenre visszaemlékezem, amit mondott és – oh! az olyan szörnyű! És ha arra gondolok, hátha ennyi volt az egész, ha mindössze arra születtem, hogy agyondolgozzam magamat, és hogy belebetegedjek a munkába azon a szörnyű, sivár helyen, miközben a gépek örökké csak zakatolnak és zakatolnak a fülemben, amíg a végén már sikítani tudnék, hogy hagyják már abba, hogy legalább egy percig hadd legyek végre csendbe’ – és közbe’ telimegy a tudóm szösszel, míg a végén majd belehalok, annyira vágyakozom egyetlen hosszú, mély lélegzetre abból a tiszta levegőből, amiről maga beszél – és hogy az anyám meghalt, és soha többet nem mondhatom el neki, mennyire szerettem, és nem panaszolhatom el neki ezt a sok bajomat – ha arra gondolok, hogy nincs semmi más, csak ez az élet, hogy nincs is Isten, aki végül letörölné mindenkinek a könnyeit – te lány, te! – Bessy felült, és hevesen, majdhogynem vadul megragadta Margaret kezét –, hát akkor úgy érzem, hogy elveszítem az eszemet, és meg tudnálak ölni tégedet, meg bizony! – Bessy a szenvedélyes érzésektől teljesen kimerülve hanyatlott hátra. Margaret letérdelt mellé.

– Bessy – van egy Atyánk az égben!.....

– Tudom, hogy van! Tudom! – nyöszörögte Bessy, és gyötrődve forgatta erre-arra a fejét. – Tudom, hogy nagyon gonosz vagyok! Hogy nagyon gonosz dolgokat beszéltem az előbb! Oh! Ugye, nem ijedt meg nagyon tőlem és el fog jönni máskor is? Ugye, tudja, hogy soha nem tennék olyat, amitől akár egy haja szála is meggörbüljön? És tudja, ugye – Bessy kinyitotta a szemét, és komolyan nézett

Margaretre –, hogy hiszek én abban, talán jobban is, mint maga, ami odaát vár ránk. Annyiszor elolvastam a Jelenések Könyvét, hogy már kívülről tudom, és amikor ébren és eszemnél vagyok, soha nem kételkedem benne, hogy az örök dicsőség vár rám!

– Ne is beszéljünk többet róla, micsoda képzelődések járnak a fejedben olyankor, amikor lázas vagy. Inkább arra lennék kíváncsi, mit szoktál csinálni, amikor még nem voltál beteg.

– Azt hiszem, amikor anyám meghalt, még egészen jól voltam, de úgy nagyjából attól az időtől fogva soha többet nem voltam igazán jó erőben. Nem sokkal azután elkezdtem dolgozni a kártolóüzemben, és a szösz belement a tüdőmbe és megbetegített.

– A szösz? – nézett rá Margaret kérdően.

– Az, a szösz – ismételte Bessy. – Olyan kis darabkák, amik leröpülnek a gyapjúról, amikor kártolják, és végül úgy teli lesz velük a levegő, mint valami finom, fehér porral. Azt mondják, rácsavarodik a ember tüdejére, és összeszorítja. Akárhogyan is, azokból, akik ott dolgoznak a kártolóüzemben, sokan sorvadoznak ilyen betegségben, mint az enyém: köhögnek és vért köpnek, mer megmérgezi őket a szösz.

– És nem lehet ezen segíteni? – kérdezte Margaret.

– Tudom is én... Van, ahol egy nagy kereket szerelnek föl a kártolóterem egyik végében, hogy huzatot csináljon és az kivigye a port – csak hogy egy ilyen kerék igen sokba kerül – ötszáz, talán hatszáz fontba is, és nem hoz semmi nyereséget: így aztán nem sok tulajdonos akad, aki fölszereltené, és olyat is hallottam, hogy vannak, akik nem is szeretnek olyan helyen dolgozni, ahol van ilyen kerék, mert azt mondják, ott örökösen éhesek, mert már úgy

megszokták, hogy nyelik a szösz, hogy nem tudnak megenni nélküle, és aszongyák, többet kellene fizetni nekik, ha ilyen helyen dolgoznak. Így hát a főnökök meg a munkások együtt kicsinálják, hogy ne legyen kerék. De azért ^ én örültem volna, ha lett volna egy ott, ahol én dolgoztam...

– És apád nem tudott róla, hogy léteznek ilyen helyek? – kérdezte Margaret.

– De igen! És nagyon bánkódott, hogy a miénk nem ilyen. De mindent összevéve ez a mi gyárunk elég jó hely: jóra való, rendes emberek dolgoznak ott, és apám félt volna engem elereszteni valami idegen helyre, mert igaz, hogy ma már senki sem gondolná rólam, de akkoriban sokan úgy vélekedtek, hogy eléggé szemrevaló vagyok.

És asse akartam, hogy azt gondúják, afféle kényes nebánsvirág vagyok, és Maryt muszáj volt iskolába járattani, mert anyánk meghagyta, apám meg örökösen könyveket vásárolt és mindenféle előadásokra járkált – és ezt: mind nem adták ingyen –, úgyhogy én csak dolgoztam és dolgoztam, míg: csak az a zaj úgy bele nem vette magát a fülembe és a szösz a torkomba, hogy ebbe’ a földi életbe’ többet már ki sem gyön onnan. Hát ennyi az egész történet.

– Hány éves vagy, Bessy? – kérdezte Margaret.

– Júliusban leszek tizenkilenc.

– Én is tizenkilenc éves vagyok... – Margaret belegondolt, még szomorúbban, mint Bessy, mekkora különbség van kettejük sorsa között. Egy-két percig meg sem bírt szólalni, mert a könnyeivel küszködött.

– Akarnék valamit mondani Maryről! – szólalt meg Bessy. – Arra akarom megkérni, hogy legyen neki jó barátja. Már ő is tizenhét esztendő, de ő az utolsó

közülünk, lányok közül. Nem akarom, hogy ő is a gyárba kerüljön, csak nem tudom, mi egyébhez foghatna. – Nem tudna véletlenül... – Margaret önkéntelenül a szoba sarkába pillantott, a felmosatlan kőlapokra. – Mit gondolsz, el tudná látni egy cseléd lány munkáját? Van egy hűséges, öreg cselédünk, akinek segítségre van szüksége, de nagyon sokat követelne attól, aki segít neki. Nem szeretném azzal gyötörni, hogy olyan segítséget hozok neki, aki igazából csak bosszantja és fölingerli.

– Igen, értem, és azt hiszem, igaza van. A mi Marynk jó lány, de ugyan ki tanította volna meg a ház körüli teendőkre? Anyátlan árva szegény, tölem meg, a gyári munka mellett, csak annyira futotta, hogy jól összeszidtam, amiért nem csinálja jobban azt, amit én sehogyan sem tudtam volna megcsinálni. De azért örültem volna, ha ott élhet magukkal.

– Lehet, hogy nem igazán alkalmas rá, hogy velünk éljen és nálunk szolgáljon – bár még ebben sem vagyok biztos –, de azért én mindig is megpróbálok majd jó barátja lenni, Bessy, a te kedvedért. Most azonban mennem kell. Amint tudok, újra eljövök, de ha nem holnap jönnék, vagy holnapután, sőt még csak nem is egy vagy két hét múlva, akkor se gondold azt, hogy megfeledkeztem rólad, hanem csak azt, hogy sok a dolgom.

– Tudom, hogy többet nem fog elfeledkezni rólam. Most már tudom, hogy megbízhatom magában. De azért ne feledje, lehet, hogy egy vagy két hét múlva én már nem leszek az élők sorában.

– Amint tudok, jövök, Bessy! – mondta Margaret, és megszorította a lány kezét. – De kérlek, tudasd velem, ha rosszabbul vagy!

– Igen, üzeni fogok! – mondta Bessy, viszonzva a

szorítást. Ettől a naptól fogva Mrs. Hale-en egyre inkább meglátszott a betegség és a szenvedés. Lassanként már egy év is eltelt Edith esküvője óta, Margaret, ahogy visszagondolt rá, mennyi baj érte őket ez alatt az év alatt, egyik a másik után, elcsodálkozott rajta, hogyan is tudta mindezt elviselni. Ha előre látta volna mindazt, ami vár rá, alighanem visszariad, megpróbál elrejtőzni előle, így azonban, ahogy napról napra átélte, minden egyes csapás önmagában viszonylag könnyen elviselhető volt – a legnagyobb szomorúság kellős közepén is föl-fölvillantak egy-egy pillanatra az öröm apró, élénk, ragyogó foltjai. Ha egy évvel ezelőtt, vagy akkor, amikor megérkezett Helstone-ba, és először állapította meg magában, milyen zsémbes és ingerlékeny lett újabban az anyja, valaki azt mondja neki, hogy Mrs. Hale hosszasan fog betegeskedni, méghozzá egy idegen, nyüzsgő és zajos városban, ahol nincs egyetlen barátjuk sem, és ahol minden téren sokkal kevesebb kényelemben lesz része, mint korábban, Margaret keservesen felnyögött volna a gondolattól. De most, hogy minden oka meglett volna a panaszkodásra, Mrs. Hale lelkében valamilyen szokatlan, újfajta türelem született meg. Szelíden és csöndesen viselte a heves fizikai fájdalmat, csaknem ugyanolyan szelíden, mint amilyen nyugtalan és lehangolt volt akkoriban, amikor még nem volt valódi oka a szomorúságra. Ekkor már Mr. Hale is erősen aggódott a feleségéért, csakhogy a hozzá hasonló férfiakban az ilyen erős szorongás a szándékos vakság formáját szokta ölteni. Valahányszor Margaret megpróbált az anyjával kapcsolatos aggodalmairól beszélni vele, Mr. Hale olyan ingerült lett, amilyennek a lánya még sose látta.

– Igazán, Margaret, mostanában örökösen képzelődsz!

Isten a tudója, én lennék az első, aki észreveszi, ha anyád tényleg beteg lenne: emlékszel, Helstone-ban is mindig tudtuk, mikor fáj a feje, még ha nem is mondta. Tudod, milyen sápadt mindig, valahányszor beteg, most pedig olyan élénk, egészséges arcszíne van, mint akkoriban, amikor megismertem.

– De papa – mondta Margaret tétovázva –, tudod, azt hiszem, a fájdalomtól pirul ki annyira.

– Ostobaság, Margaret. Mondom, hogy képzelődsz! Szerintem te nem vagy egészen rendben. Küldess el a doktorért holnap, ha gondolod, hogy megvizsgáljon, és aztán, ha ettől könnyebb lesz a lelked, megvizsgáltathatod vele anyádat is.

– Köszönöm, drága papa! Ez tényleg nagyon megnyugtató! – Margaret odalépett az apjához, hogy megcsókolja. De az apja eltolta magától – elég gyöngéden ugyan, de mégiscsak úgy, mintha Margaret szavai olyan kellemetlen gondolatokat ébresztettek volna benne, amelyektől hiába szeretne, nem tud olyan könnyen szabadulni, mint a lánya közelségétől. Egy darabig nyugtalanul járt-kelt föl-alá a szobában.

– Szegény Maria! – mondta végül halkán, félig-meddig magában beszélve. – Bárcsak mindig megtehetnénk azt, ami helyes, anélkül, hogy másokat feláldoznánk. Meggyűlölném ezt a várost, de saját magamat is, ha ő... Margaret, az ég szerelmére, ugye, anyád nem beszél túl gyakran a régi helyekről – mármint Helseontéről?

– Nem, papa – felelte Margaret szomorúan.

– Látod! Akkor biztosan nem is emésztí magát miattuk, igaz? Mindig nagyon megnyugtató érzés volt számomra, hogy szegény anyád olyan egyszerű és nyílt lélek, és elmondja nekem minden kis bánatát. Ha valami súlyos

gondja lenne az egészségével, soha nem titkolná el előlem, ugye, Margaret? Egészen biztos vagyok benne, hogy nem tenné. Úgyhogy nem akarok többet hallani ezekről a csacsi, beteges aggodalmairól! Adj egy csókot, aztán szaladj gyorsan lefeküdni!

De azért Margaret még sokáig hallotta, ahogy az apja föl-alá járkál (a mosómedve-járásával, ahogy Edith-tel nevezték), miközben ő lassan, elcsigázva levetkőzött, és még sokáig azután is – már régen lefeküdt, de még mindig hallotta odafönről az apja nyugtalan lépteit.

XIV. FEJEZET

A LÁZADÁS

Valaha éjszaka

Oly édesen aludtam, mint a gyermek.

Ma fölriadok rá, ha zúg a szél,

És arra gondolok, szegény fiam most

Ott hánykolódik a vad tengeren.

És hogy kegyetlenség volt elvenni tőlem,

Ilyen csekély hibáért!

Southey

Margaret számára vigaszt jelentett ezekben a nehéz időkben, hogy az édesanyja olyan gyöngéden és meghittén viselkedik vele, ahogyan utoljára kisgyerekkorában. A szívébe zárta őt, mint bizalmas barátnőjét – márpedig Margaret mindig is erre vágyott, és irigyelte Dixont, amiért az édesanyja bizalmasabb a komornával, mint övele. Margaret már régebben is nagyon igyekezett együttérzőnek mutatkozni, valahányszor Mrs. Hale hozzá fordult valamilyen panaszával – és ezekből nem kevés akadt –, még akkor is, ha olyan csekélység miatt kesergett az anyja, amit ő maga épp olyan kevésbé vett volna észre, mint ahogy egy elefánt sem venné észre a lábánál heverő, parányi gombostűt, de ha az idomárja ráparancsol, óvatosan fölemeli. És bár Margaret nem volt tudatában, egyre közeledett a pillanat, amikor törekvései elnyerték jutalmukat.

Egyik este, amikor Mr. Hale nem volt otthon, az édesanyja a bátyjáról, Frederickről kezdett beszélni neki,

akiről Margaret már régen szeretett volna kérdezősködni, csakhogya ez volt jóformán az egyetlen beszéd tárgy, amellyel kapcsolatban a félénksége legyőzte természetes nyíltságát. Minél inkább szeretett volna hallani róla, annál kevésbé bírta szóba hozni.

– Oh, Margaret, hogy fűjt a szél tegnap éjjel! Csak úgy süvöltött a szobám kéményében! Egész éjjel le sem hunytam a szememet! Sose tudok aludni, amikor ilyen borzasztó erős szél van! Akkor szoktam rá, hogy átvirrasztom a szeles éjszakákat, amikor szegény Frederick még a tengeren hajózott, és most, ha nem ébrednek föl rá azonnal, akkor vele álmodom: látom álomban, ahogy a viharos tengeren hajózik, a hajója mindkét oldalán tiszta világos, fűzőld hullámok csapnak föl, sokkal magasabbak még az árbocoknál is, és úgy görbülnek a hajó fölé, a csúcsukon azzal a borzalmas, kegyetlen fehér tajtékkal, akár valami óriási, tarajos kígyó. Már nagyon rég volt, hogy legelőször látogatott meg ez az álom, de szeles éjszakákon mindig visszatér, és a végén boldog vagyok, hogy sikerül felébrednem, és hogy ott ülök az ágyban a rémülettől dermedten. Szegény Frederick! Igaz, most nincs a tengeren, és a szél nem árthat neki. De azért az nagyon is lehetséges, hogy ledönti azokat a magas kéményeket.

– Hol van most Frederick, mama? Tudom, hogy a leveleinket Messres Barbour címére küldjük Cadizba, de ő maga hol van?

– A hely nevére nem emlékszem, de az biztos, hogy Frederick nem Hale néven él ott, ezt sose felejtse el, Margaret! Biztosan láttad a levelei sarkában az F.D. monogramot. A Dickenson nevet vette fel. Én azt szerettem volna, ha Beresfordnak nevezi magát, amihez minden joga

meglenne, de apád szerint ez nem lett volna bölcs dolog. Tudod, lehet, hogy rájöttek volna, kicsoda, ha az én nevedet veszi fel!

– Mama! – mondta Margaret. – Tudod, hogy én Shaw néniéknél voltam, amikor ez a dolog történt, és gondolom, még nem voltam elég idős hozzá, hogy nyíltan elmondjak mindent. De most szeretném tudni, ha lehet – hacsak nem okoz neked túl nagy fájdalmat, ha beszélsz róla!

– Ha beszélek róla? Nem, az nem okoz fájdalmat – felelte Mrs. Hale kipirult arccal. – De az igenis fájdalmat okoz, ha arra gondolok, hogy talán soha többet nem láthatom az én drága fiamat! Pedig hidd el, Margaret, csak tette, amit tennie kellett! Mondhatnak, amit akarnak, de én be tudom bizonyítani a tulajdon leveleivel, hogy így van, és én hiszek neki, jobban, mint a világ összes haditörvényszékének, és nemcsak azért, mert a fiam. A japán üveges szekrénykémben, drágám, a második fiókban balról, találsz egy köteg levelet, kérlek, hozd ide őket!

Margaret a szekrénykéhez lépett. A fiókban megtalálta a megsárgult, tengervízfoltos leveleket, amelyek az óceánról érkezett levelek jellegzetes, sós illatát árasztották. Margaret odavitte őket az anyjának, aki reszkető ujjakkal kibogozta a selyemszalagot, megnézte a levelek keltezését, majd odanyújtotta őket Margaretnek. Míg Margaret olvasott, anyja sietős, aggodalmas megjegyzéseket fűzött az egyes levelek tartalmához, jóformán még mielőtt Margaret megérthette volna, miről van bennük szó.

– Láthatod, Margaret, hogy a bátyád kezdettől fogva nem kedvelte Reid kapitányt. Reid hadnagy volt azon a hajón – az Orionon –, amelyen – Frederick első ízben hajózott. Szegény kicsi fiam, milyen jól festett a tengerészcadét egyenruhájában, a tisztí törével a kezében –

azzal vágta föl az összes újságot, mintha csak papírvágó kés lett volna! De ennek a Mr. Reidnek, ahogyan akkor hívták, úgy látszik, már a kezdet kezdetén ellenszenves volt Frederick. És aztán – várj csak! Itt vannak azok a levelek, amelyeket a Russell fedélzetéről írt! Amikor kinevezték a Russellre, és kiderült, hogy ez a régi ellensége, Reid kapitány a hajó parancsnoka, a bátyád szilárdan eltökélte, hogy türelmesen el fogja viselni a zsarnokoskodását. Nézd csak – ez az a levél! Olvasd el, Margaret, olvasd csak el! Hol is írja azt, hogy... Ez az, megvan! „Apám megbízhat bennem, hogy mindent kellő türelemmel el fogok viselni, amit egyik tiszt és úriember eltűrhet a másiktól. De ahogy a jelenlegi kapitányunkat ismerem, bevallom, attól tartok, hosszú utunk során mindvégig zsarnokság fog uralkodni a Russell fedélzetén.” Látod, itt azt ígéri, hogy türelmes lesz, és én biztos vagyok benne, hogy csakugyan az is volt, mert ő volt a legszelídebb és legkedvesebb fiú a világon, hacsak föl nem ingerelték. Nem ebben a levélben ír arról, mennyire haragudott Reid kapitány az embereire, mert nem voltak képesek olyan gyorsan manőverezni a hajóval, mint az Avenger legénysége? Látod, itt azt írja, hogy volt egy csomó teljesen tapasztalatlan matrózuk a Russellen, az Avenger pedig majdnem három teljes évig állomásozott egy helyben, és nem volt semmi egyéb dolga, csak annyi, hogy távol tartsa a rabszolgaszállító hajókat, és az embereket gyakorlatoztassa, míg csak olyan fürgén nem kúsztak föl-le az árbocon, mint a patkányok vagy a majmok...

Margaret lassan silabizálta a bátyja írását – a tinta már annyira megfakult, hogy a levél csaknem olvashatatlaná vált. Ebben a levélben a bátyja alighanem – sőt, szinte

biztosan – Reid kapitánynak valamilyen csekély jelentőségű ügyben tanúsított, dölyfös és hatalmaskodó viselkedéséről számolt be, azon melegeben, és alighanem erősen eltulozva a történeteket. A kapitány ráparancsolt néhány matrózra, akik odafönn voltak a főárbc csúcsán, hogy villámsebessen másszanak le onnét, és a kilencágú korbáccsal fenyegette azt, aki utolsónak ér le. Az a matróz, aki legfölül volt az árbcfán, látva, hogy nem tudja megelőzni a társait, és mivel teljes lelkéből borzadt a megkorbácsolás és megaláztatásától, kétségbeesésében levetette magát az-árbcról, hogy megkapaszkodjon egy jóval lentebb húzódó kötélben, de elvétette, lezuhant a fedélzetre és eszméletét veszítette. Csak néhány órával élte túl a zuhanást, és amikor az ifjú Hale a levelét írta, a hajó személyzete között forrpontjára hágott a felháborodás.

– De mi ezt a levelet csak hosszú, hosszú idővel azután kaptuk meg, hogy értesültünk a lázadásról. Szegény Fred! Azt hiszem, némi vigaszt talált benne, hogy megírhatta nekünk, még ha nem is tudta, hogyan juttassa el hozzánk, szegény gyermek! És aztán olvastuk az újságban – úgy értem, még jóval azelőtt, hogy Fred levelét megkaptuk volna –, micsoda gálád lázadás tört ki a Russell fedélzetén, és hogy a lázadók birtokukba kerítették a hajót, és fölcsaptak kalóznak, legalábbis az újság ezt gyanította. És hogy ezt a Reid kapitányt kirakták egy csónakba néhány emberével – tisztekkel vagy kicsodákkal –, akiknek a nevét mind felsorolta az újság, mert egy nyugat-indiai gőzhajó felvette őket. Oh, Margaret! Ha tudnád, mit éreztünk, apád meg én, amikor végignéztük a listát, és nem találtuk rajta a Frederick Hale nevet! Azt gondoltuk, az újság bizonyára téved, hiszen szegény Fred olyan

nagyszerű fiú volt, csak talán egy kicsit túl szenvedélyes, és mert a listán a Carr név is szerepelt, azt reméltük, talán Hale-t akartak írni, csak elhibázták – ezek az újságok olyan gondatlanok! Másnap, olyantájt, amikor a posta érkezni szokott, apád átgyalogolt Southhamptonba, hogy megvegye az aznapi lapokat, én sem bírtam nyugton ülni otthon, úgyhogy elindultam eléje. Apád nagyon soká jött – sokkal későbbben, mint ahogy számítottam rá, leültem hát a sөvény tövébe, hogy megvárjam. Végre megérkezett, lehajtott fejjel, a karja bágyadtan lecsüngött, és olyan súlyos léptekkel közeledett, mintha minden lépésért keményen meg kellene küzdenie. Margaret, még most is látom magam előtt!

– Ne folytasd, mama, már mindent értek! – mondta Margaret. Gyöngéden az anyja oldalához simult, és megcsókolta a kezét.

– Nem, Margaret, te ezt nem értheted! Senki nem értheti, aki nem látta őt akkor! Én magam is alig bírtam fölállni, hogy elébe menjek – hirtelen mintha az egész világ forogni kezdett volna körülöttem. És amikor odaléptem hozzá, apád nem szólt egy szót sem, meg sem lepődött, hogy ott talál több mint három mérföldnyire otthonról, az oldhami tölgyfánál, csak belém karolt, és a kezemet cirógatta, mintha meg akarna nyugtatni, hogy higgadtan fogadjam majd a nagy csapást. És amikor egész testemben remegni kezdtem, és nem jött ki hang a torkomon, akkor a karjába zárt, és a fejét ráhajtotta az enyémre, és ő is remegni kezdett és sírva fakadt, de valami furcsa, tompa, nyöszörgő hangon, én meg csak álltam mozdulatlanul, megdermedve a félelemtől, és csak azért könnyörögtem neki, hogy mondja el, mit tudott meg. És ekkor, furán j rángatózó kézzel, mintha valaki más mozgatta volna az ő

akarata ellenére, a kezembe nyomott egy újságot – egy gonosz újságot, amely Fredericket „a legsötétebb árulónak” nevezte, „aljas és hálátlan személynek, aki szégyent hozott a hivatására.” Oh! El se tudom mondani, micsoda szavakat használt! Én meg fogtam azt az újságot – amint a cikket elolvastam, fogtam – és apró darabkákra téptem, egészen apró darabkákra, és – oh, Margaret! azt hiszem, nem is a kezemmel, hanem a fogammal marcangoltam szét! De nem sírtam. Nem bírtam sírni. Az arcom tűzforró volt, a szemem égett. Láttam, hogy apád nagyon komolyan néz rám. Ez hazugság, mondtam, és igazam volt! Hónapokkal később megjött a bátyád levele, és láthatod, hogy minden oka megvolt arra, amit tett – hogy mennyire felingerelte az az ember! És nem saját magáért tette, nem a saját sérelmei miatt lázadt fel, hanem másokért. Nyíltan megmondta Reid kapitánynak, mi a véleménye a viselkedéséről, és ettől a helyzet csak tovább romlott, és látod, a tengerészek többsége Frederick mellé állt!

– Azt hiszem, Margaret – folytatta Mrs. Hale kis szünet után gyöngye, reszketeg, elcsigázott hangon –, örülök, hogy így történt – büszkébb vagyok rá, hogy Frederick kiállt az igazságtalanság ellen, mint arra, ha egyszerűen jó tiszt lett volna.

– Én biztosan büszkébb vagyok rá! – mondta Margaret szilárd, határozott hangon. – Jó dolog engedelmeskedni a bölcs és igazságos parancsnoknak, és kitartani mellette, de még jobb dolog szembeszegülni az önkénnyel, azzal, aki igazságtalanul és kegyetlenül visszaél a hatalmával – nem a saját érdekünkben, hanem másokért, akik nem tudják megvédelmezni magukat.

– De azért nagyon szeretném látni Fredericket, csak még

egyszer az életben. Tudod, Margaret, ő volt az első kisbabám... – mondta Mrs. Hale vágyakozva, majd hógynem bocsánatkérő hangon, mintha azzal, hogy annyira sóvárog távollévő gyermeke után, lebecsülné azt, amelyik mellette van. De Margaretnek ilyesmi meg se fordult a fejében. Azon gondolkodott, hogyan lehetne teljesíteni az anyja kívánságát.

– Ennek a dolognak már hat-hét esztendeje – biztos, hogy még most is vádat emelnének Frederick ellen, anyám? Mi törtérme vele, ha hazajönne és bíróság elé állna? Nyilván bizonyítani tudná, milyen alapos oka volt arra, amit tett!

– Nem használna semmit – felelte Mrs. Hale. – Elfogtak néhányat azok közül a tengerészek közül, akik csatlakoztak Frederickhez, és haditörvényszék elé állították őket az Amicia fedélzetén, szerintem minden szó színigaz volt, amit a védelmükre felhoztak a szerencsétlenek, mert hiszen szóról szóra megegyezett Frederick történetével, de mindhiába... – És Mrs. Hale sírva fakadt, első ízben azóta, hogy beszélgetni kezdtek, de Margaretet valami mégis arra készítette, hogy kikényszerítse belőle azt a szót, amelyre számított, de amelynek meghallásától rettegett.

– Mi történt velük, mama?

– Felakasztották őket a vitorlarúdra – felelte Mrs. Hale ünnepélyesen. – És a legrosszabb az volt, hogy a bíróság az ítéletben úgy fogalmazott, ezeknek az embereknek az volt a bűne, hogy engedték eltéríteni magukat a kötelességüktől a tisztjeik által.

Egy darabig hallgattak.

– Frederick aztán, ugye, néhány évig Dél-Amerikában élt?

– Igen. És most Spanyolországban van. Cadizban, vagy

valahol a környéken. Ha beteszi a lábát Angliába, felakasztják. Soha többet nem láthatom – mert ha Angliába jön, fölakasztják!

Itt nem volt helye a vigasztalásnak. Mrs. Hale arccal a falnak fordult, és csak feküdt mozdulatlanul, anyai kétségbeesésébe süllyedve. Margaret semmi vigasztalót nem tudott mondani neki. Mrs. Hale egy kis türelmetlen mozdulattal kihúzta a kezét Margaretéből, jelezve, hogy egyedül akar maradni a fia emlékével. Amikor Mr. Hale bejött, Margaret elhagyta a szobát, lelkére ránehezedett a szomorúság, és bármerre nézett, sehol nem látta fölvilanni a reménység legapróbb szikráját sem.

XV. FEJEZET

FŐNÖKÖK ÉS MUNKÁSOK

„Eszme eszmével harcol: összecsap kardjuk, s egy igazság-szikra kipattan.”

W.S. Lamdor

– Margaret – szólt másnap az apja, – vissza kell adnunk Mrs. Thornton látogatását. Anyád nem érzi egészen jól magát, és azt mondja, nem bírna olyan messzire elgyalogolni, de te meg én elmegyünk hozzá ma délután!

Miközben Thorntonék felé tartottak, Mr. Hale szóba hozta a felesége egészségi állapotát. Hangjából kierzett a nehezen leplezett nyugtalanság, és Margaret örült, hogy az apja végre tudomásul vette a bajt.

– Beszéltél az orvossal, Margaret? Elküldtél érte?

– Nem, papa, mert te azt akartad, hogy én vizsgáltassam meg vele magamat, nekem pedig semmi bajom. De ha valaki ajánlana egy igazán jó doktort, még ma délután elmennék hozzá, és megkérném, hogy jöjjön el, mert biztos vagyok benne, hogy mama nagyon rosszul érzi magát.

Kimondta hát az igazságot, egyszerű és erős szavakkal, mert a múltkor, amikor csak célzott a félelmeire, az apja elzárkózott előle, hogy elérte a célzást. Azóta azonban megváltozott a helyzet.

– Gondolod, hogy van valami rejtett baja? – kérdezte az apja csüggedt, kétségbeesett hangon. – Gondolod, hogy súlyos beteg? Talán Dixon mondott valamit? Oh, Margaret, állandóan gyötör a gondolat, hogy ez a miltoni élet lesz a halála. Szegény Mariám!

– Oh, papa! Ilyesmit ne is képzelj! – mondta Margaret döbbenet. – A mama most nincs jól, ennyi az egész. Sok ember gyengélkedik egy ideig, aztán, ha megfogadja az orvos tanácsait, erősebb és egészségesebb lesz, mint valaha! – De Dixon nem mondott semmit anyádról?

– Nem, semmit. Különben is, tudod, mennyire szeret Dixon rejtélyt csinálni minden csekélységből, és most csakugyan elejtett egy-két titokzatos megjegyzést a mama egészségével kapcsolatban, amivel kicsit megijesztett, de ennyi az egész. Szerintem ok nélkül rémüldeztem. Tudod, papa, éppen te mondtad a múltkor, hogy kezdek képzelődő lenni.

– Remélem és bízom benne, hogy tényleg csak képzelődsz. De azzal ne is törődj, amit a múltkor mondtam! Csak képzelődj nyugodtan anyád egészségével kapcsolatban, és ne félj, nyugodtan beszélhetsz nekem ezekről a képzelődéseidről! Szeretném hallani őket, még ha a múltkor úgy tettem isi mintha bosszantanának. De majd megkérdezzük Mrs. Thorntont, nem tud-e ajánlani nekünk egy jó orvost. Csakis első osztályú orvost vagyok hajlandó hívni, minden más csak kidobott pénz lenne! Várj csak, ezen a sarkon kell befördelnünk!

Befordultak, de az utcában sehol nem láttak akkora házat, amelyről el tudták volna képzelni, hogy Mrs. Thornton lakik benne. Fiának megjelenéséből nem lehetett következtetni rá, miféle házban lakik, de Margaret önkéntelenül úgy képzelte, hogy a magas, nagy darab, csinosan öltözött Mrs. Thornton otthona csak egy olyan ház lehet, amely rendelkezik ugyanezekkel a tulajdonságokkal. A Marlborough Street azonban apró házak hosszú sorából állt, amelyet itt-ott egy csupasz fal szakított meg, vagy legalábbis ennyit láttak belőle, amikor

befordultak a sarkon.

– Biztos vagyok benne, hogy Mr. Thornton azt mondta, a Marlborough Streeten lakik! – mondta Mr. Hale teljesen tanácstalanul.

– Talán az is része a takarékos életmódjának, hogy nagyon kicsi házban lakik. De épp elegenden járnak erre, hadd kérdezzek meg valakit!

Csakugyan meg is kérdezett egy járókelőt, és az fölvilágosította, hogy Mr. Thornton a gyár közelében lakik, és rá is mutatott a gyár kapubejárójára, amely éppen a végéből nyílt annak a hosszú, csupasz falnak, amelyet már korábban észrevettek.

A kapubejáró nemigen különbözött egy közönséges kertajtótól: az egyik oldalán lévő jókora kapu most zárva volt, ezen szoktak ki-be járni a teherkocsik és szekerek. A kapus beeresztette őket egy jókora, téglalap alakú udvarba, amelynek egyik oldalán irodák sorakoztak – itt intézték az üzleti ügyeket –, a másikon hatalmas, sokablakú üzemcsarnok helyezkedett el: innét a szövőgépek csattogása és a gőzgép elnyújtott, nyöszörgő süvöltése hallatszott szünet nélkül, olyan erővel, hogy könnyen belesüketülhetett bárki, akinek a lakása az udvarból nyílt. Az utcával párhuzamosan haladó fallal szemközt, a téglalap egyik rövidebb oldalát foglalva el, csinos, kőkupolás ház állt – a falakon kétségkívül meglátszott a gyár füstjének nyoma, de a festést, az ablakokat és a lépcsőket szemlátomást aggályosan tisztán tartották. A ház úgy ötven-hatvan évvel korábban épülhetett. A kőburkolat, a keskeny ablakok hosszúsága és nagy száma, a bejárathoz vezető, kettős lépcsősor, amelyet korlát védett – mindez arról tanúskodott, hogy nagyjából ennyi idős lehet. Margaret csak azon csodálkozott, hogy

azok az emberek, akik megengedhetik maguknak, hogy egy ilyen tágas, jól megépített házban lakjanak, és hogy azt ilyen tökéletesen tisztán tartsák, miért nem vesznek maguknak inkább egy jóval kisebb házat vidéken vagy akár valamelyik külvárosban, távol a gyár örökös sürgés-forgásától és fülsiketítő lárájától. Ő, akinek a füle nem szokott hozzá ehhez a zajhoz, alig hallotta, mit mond az apja, miközben ott álltak és várták, hogy ajtót nyissanak nekik. A ház nappali szobáinak ablakaiból, amelyek az udvarra nyíltak, semmit nem lehetett látni, csak a csupasz falat és a nagy, csukott kaput, ami elég gyászos látvány volt – mint arról Margaret is meggyőződhetett, amikor fölmentek az ódivatú lépcsőn, bejelentették őket, majd beléptek a szalonba, amelynek három ablaka a főbejárat és a tőle jobbra fekvő szoba fölött helyezkedett el. A szalonban nem volt senki, és úgy is festett, mintha nem is fordult volna meg benne teremtett lélek attól a naptól fogva, amikor a bútort bevonták bútorhuzattal, olyan gondosan, mintha attól tartanának, a házat rövidesen előnti a láva, és majd csak ezer év múlva fogják őket újra megtalálni. A falak rózsaszínben és aranyban pompáztak, a szőnyeg mintája virágsokrokat ábrázolt világos háttér előtt, de középütt gondosan letakarták egy belakkozott, fakó vászonszőnyeggel. Az ablakokon csipkefüggöny volt, de minden egyes széket és diványt is elleptek a horgolt vagy kötött csipkék. Minden vízszintes felületet nagy, alabástrom csoportozatok foglaltak el, amelyeket üvegborító védett a portól. A szoba kellős közepén, pontosan a huzattal gondosan bevont csillár alatt nagy, kerek asztal állt, amelynek politúrozott felületén körös-körül, szabályosan ismétlődő csoportokban csinosan bekötött könyvek sorakoztak – úgy festettek, mint egy

kerék élénk színű, tarka küllői. A szobában minden tárgy visszaverte a fényt, semmi sem nyelte el. Sehol nem lehetett egyetlen porszemet sem látni: az egész helyiség kínosan makulátlan benyomást keltett, és ez Margaretre olyan lehangoló hatást tett, hogy nem is gondolt bele, milyen fontos lehet a szoba lakójának a tisztaság, ha képes ilyen makulátlanul tisztán tartani azt a gyár közvetlen közelében, és ha hajlandó ennyit fáradozni azért, hogy ezt a fagyosan hófehér és kényelmetlen környezetet létrehozza. Bármerre nézett, mindenütt gondos és szorgos munkálkodás nyomait látta, de ennek a gondosságnak és szorgalomnak nem az volt a célja, hogy kényelmet és megfelelő környezetet teremtsen a meghitt, otthoni foglalatosságok számára, hanem csak az, hogy minden lehetőleg minél díszesebb legyen, majd hogy ezeket a díszítményeket megóvja a bepiszkolódástól.

Elegendő idejük volt rá, hogy mindezt megfigyeljék, és hogy halkán néhány szót váltsanak egymással, mielőtt Mrs. Thornton megjelent volna. Nem beszéltek semmi olyasmiről, amit ne hallhatott volna akár az egész világ, és mégis, az efféle szobák olyan hatással vannak az emberre, hogy önkéntelenül lehalkítja a hangját, mintha attól félne, hogy fölébreszti a mindaddig szendergő visszhangokat.

Végre belépett Mrs. Thornton, csinos, fekete selyemruháját suhogtatva, ahogyan az már szokása volt: a ruha muszlinfodrainak és csipkéinek fehérsége versenyre kelhetett a bútorok és függönyök muszlinfodraival és csipkéivel, még ha talán nem is szárnyalták túl őket. Margaret ügyetlenül magyarázkodni kezdett, miért nem tarthatott velük az anyja, hogy visszaadja Mrs. Thornton látogatását, de mert nagyon igyekezett, hogy lehetőleg ne élessze újra az apja félelmeit, Mrs. Thorntonban

alighanem az a meggyőződés alakult ki, hogy Mrs. Hale mindössze valami futó vagy képzelt enyhe lehangoltságtól szenved, ahogyan már a hozzá hasonló, kényes úrihölgyek szoktak, és amelyen könnyen erőt vehetett volna, ha igazán akarja, vagy ha már aznap csakugyan elég rosszul érezte magát, mi sem lett volna egyszerűbb, mint elhalasztani a látogatást néhány nappal. Mrs. Thorntonnak eszébe jutott, hogy ők még lovakat is béreltek, amikor ők mentek látogatóba Hale-ékhez, de az is, milyen erélyesen parancsolt rá Mr. Thornton Fannyra, hogy viselkedjék velük tiszteletteljesen, így hát kissé sértetten hallgatta Margaret mentegetőzését, és semmi jelét nem adta az együttérzésének – sőt, még annak sem, hogy egyáltalán elhitta volna.

– Hogy van Mr. Thornton? – kérdezte Mr. Hale. – Tegnap, amikor olyan sietősen, egy-két sorban értesített róla, hogy nem tud eljönni, megijedtem, hogy talán nem érzi jól magát..

– A fiam ritkán beteg, és amikor mégis, soha nem beszél róla, és nem használja ürügynek, hogy elmulassza valamilyen kötelességét. Nekem azt mondta, azért nem ment el tegnap önhöz, uram, mert nem tudott időt szakítani rá. Biztos vagyok benne, hogy nagyon sajnálta: nagyra értékeli az önnel töltött órákat.

– Bátran állíthatom, hogy az én számomra is éppolyan örömteli a vele töltött idő – felelte Mr. Hale. – Valósággal megfiatalodom tőle, amikor látom, mennyire élvezzi és méltányolja a klasszikus irodalom minden szépségét.

– Nem kétlem, hogy a klasszikusok olvasása nagyon kellemes időtöltés a sok szabadidővel rendelkező emberek számára. De bevallom, én nem helyeseltém, hogy a fiam újra elkezdte tanulmányozni őket. Én úgy látom,

olyan időben és olyan helyen él, amely minden energiáját és figyelmét igénybe veszi. Megértem, ha olyan emberek foglalkoznak a klasszikusokkal, akik valahol vidéken vagy valamelyik egyetemen lopják a napot, de a miltoni férfiakkal minden gondolatukat és erejüket annak a munkának kell szentelniük, amelyet a mai idők megkívánnak tőlük. Legalábbis nekem ez a véleményem... – Ezt az utolsó mondatot Mrs. Thornton azzal a fajta büszkeséggel ejtette ki, „mely az alázatosság álorcáját viseli”.

– De nem gondolja, hogyha valaki túlságosan hosszú ideig kizárólag egyetlen tárgy iránt érdeklődik, annak az elméje elveszíti hajlékonyságát és rugalmasságát, és már nem is lesz képes többféle dologgal foglalkozni? – mondta Margaret.

– Nem tudom, mit ért azon, hogy valakinek az „elméje elveszíti a hajlékonyságát és rugalmasságát”. És meg kell mondjam, nem sokra tartom az olyan szélkakas jellemeket, akik ma ezzel foglalkoznak, holnap azzal, és egyik napról a másikra elfelejtik valami újdonság kedvéért azt, amiért korábban úgy odavoltak. Egy miltoni gyáros életmódjához nem illik, hogy egyszerre sok minden iránt érdeklődjék. Az ő számára elegendő, vagy annak kellene lennie, hogy egyetlen nagy célra összpontosítsa minden energiáját, és mindent e cél megvalósításának rendeljen alá.

– És ez a cél...? – kérdezte Mr. Hale.

Mrs. Thornton halvány arca kipirult, és felragyogott a szeme.

– Hogy magas és köztisztületnek örvendő pozíciót szerezzen ennek az országnak a kereskedői és ennek a városnak a férfiai között – felelte –, és azt meg is tartsa. És az én fiam ezt a helyet meg is szerezte! Járjanak

bármerre – és most nemcsak Angliára gondolok, hanem egész Európára – a miltoni John Thornton nevét üzleti körökben mindenütt ismerik és tisztelik. Nem a divatos társaságról beszélek, persze – tette hozzá megvetően. – Azok a hölgyek és urak, akik semmittevással töltik az életüket, nem valószínű, hogy hallottak volna egy miltoni gyárosról, hacsak meg nem választják képviselőnek vagy nem veszi feleségül valami lord lányát.

Mr. Hale és Margaret, bár tudták, hogy ez nevetséges, kissé kínosan érezték magukat, merthogy korábban ők maguk sem ismerték ezt a nagy nevet mindaddig, míg Mr. Bell egyik levelében nem találkoztak vele. Őtöle hallottak róla először, hogy él Miltonban egy bizonyos Mr. Thornton, aki jó barátjuk lehet. Az a világ, amelyről a büszke anya beszélt, nem volt azonos sem a Harley Street-i előkelőségek, sem a vidéki lelkészek és hampshire-i földesurak világával. És bármennyire igyekezett is Margaret, hogy az arcán semmi egyéb ne látsszék, csak az odaadó figyelem, Mrs. Thornton érzékeny szeme mégis le tudta olvasni róla ezeket a gondolatokat.

– Most nyilván arra gondol, Miss Hale, hogy maga például még sose hallott az én csodálatos fiamról. Nyilván azt gondolja, hogy egy korlátolt vénasszony vagyok, aki azt képzelem, az egész világ Miltonból áll, és aki nem tudja, hogy a félszemű csak a vakok közt számít királynak...

– Nem – felelte Margaret hevesen. – Az talán csakugyan megfordult a fejemben, hogy mielőtt Miltonba költöztünk volna, nem sokat tudtam Mr. Thornton létezéséről. De amióta itt élünk, elég sokat hallottam róla ahhoz, hogy megtanuljam tisztelni és csodálni, és hogy tudjam, mennyire igaz és méltányos mindaz, amit az előbb róla mondott.

– Ki beszélt róla magának? – kérdezte Mrs. Thornton, kissé megbékülve, de azért féltékenyen gyanakodva, hogy más ember szavai nem képesek kellőképpen igazságot szolgáltatni a fiának.

Margaret habozott egy pillanatig, mielőtt válaszolt volna. Nem volt ínyére, hogy ez az asszony úgy viselkedik, mintha joga lenne ilyen kérdéseket feltenni neki. Mr. Hale lépett közbe, mert úgy látta, ideje Margaret segítségére sietnie.

– Mi Mr. Thornton saját szavaiból tudtuk meg, milyen kiváló emberrel van dolgunk – ugye, Margaret?

Mrs. Thornton kihúzta magát.

– Az én fiam nem szokott az érdemeivel dicsekedni. Megkérdezhetem még egyszer, Miss Hale, kinek a beszámolója alapján formált kedvező véleményt a fiamról? Tudja, egy anya mindig mohón várja, hogy dicsérjék a gyermekét, és minden szóra kíváncsi.

– Nem annyira abból tudtuk meg, hogy ön joggal büszke a fiára, amit Mr. Thornton elmondott nekünk, hanem inkább abból, amit elhallgatott, és amit mi már tudtunk Mr. Bélitől az ő korábbi életéről – felelte Margaret.

– Mr. Bélitől? Mit tudhat ő Johnról? Ő, aki egész életét semmittevésel töltötte egy álmos egyetemi városban! De azért hálás vagyok önnek, Miss Hale! Sok kényeskedő ifjú hölgy nem lett volna hajlandó megszerezni egy öregasszonynak azt az örömet, hogy elmondja neki, mások milyen elismerően vélekednek a fiáról.

– De miért? – kérdezte Margaret értetlenül, és egyenesen Mrs. Thornton szemébe nézett.

– Hogy miért! Hát gondolom, azért, mert tudatában lettek volna, hogyha ezzel megnyerik maguknak az öregasszony szívét, akkor az azontúl szívesebben fogja

pártjukat a fiánál, ha történetesen úgy határoznak, hogy megpróbálják meghódítani.

Mrs. Thornton komoran elmosolyodott, mert tetszett neki Margaret nyíltsága, de talán azért is, mert ő is úgy érezte, nem volt egészen helyes, amikor úgy viselkedett, mintha joga lenne kifaggatni Margaretet. Margaret Mrs. Thornton válaszának hallatán vidáman fölnevetett, és ez a nevetés sértette Mrs. Thornton fülét, mert úgy hangzott, mintha ezekkel a legutóbbi szavaival valami teljesen és tökéletesen nevetséges dolgot mondott volna.

Mrs. Thornton bosszús arca láttán Margaret azonnal abbahagyta a nevetést.

– Bocsásson meg, asszonyom! De igazán nagyon hálás vagyok önnek, amiért fölmentett a gyanú alól, miszerint Mr. Thornton meghódítását forгатom a fejemben.

– Előfordult már ilyesmi fiatal hölgyekkel – felelte Mrs. Thornton mereven.

– Remélem, Miss Thornton jól van! – szólt közbe Mr. Hale, igyekezve, hogy más irányt adjon a beszélgetésnek.

– Olyan jól, ahogy általában lenni szokott. A lányomnak nincs erős szervezete – mondta Mrs. Thornton kurtán.

– És Mr. Thornton? Ugye, remélhetem, hogy csütörtökön lesz hozzá szerencsém?

– Én nem ígérhetek semmit a fiam nevében, mert nem tudhatom, hogyan alakulnak az elfoglaltságai. Az utóbbi időben kellemetlen események zajlanak a városban: állítólag sztrájk fenyeget. Ha csakugyan így van, akkor a fiam tapasztalatára és ítélőképességére nagy szüksége lesz a barátainak, és nyilván sűrűn kívánnak majd tanácskozni vele. De azért azt hiszem, elmegy majd önhöz csütörtökön. Abban pedig biztos vagyok, hogyha mégsem, akkor idejében értesíti!

– Sztrájk! – kiáltott fel Margaret. – De miért? Mit akarnak elérni velem?

– Hogy mit? Hát azt, hogy ők rendelkezzenek a más ember tulajdonával! – csattant fel indulatosan Mrs. Thornton. – Mindig ezért sztrájkolnak! Ha az én fiam munkásai is sztrájkolni fognak, akkor csak annyit mondhatok, í hogy hálátlan kutyák! Márpedig sztrájkolni fognak, semmi kétség!?

– Gondolom, magasabb bért szeretnének? – kockáztatta meg Mr. Hale.

– Ez a látszat. Igazából azonban arról van szó, hogy ők akarnak dirigálni, és azt szeretnék, ha a tulajdonos úgy táncolna, ahogy ők füttyülnek, a tulajdon üzemében! Mindig ezzel próbálkoznak: állandóan ez jár a fejükben, és minden öt-hat évben egyszer kitör a haddelhadd a tulajdonosok és a munkások között. De azt hiszem, ezúttal melléfogtak – egy kissé elszámították magukat! Ha most leteszik a munkát, lehet, hogy nem egykönnyen vehetik föl újra! Ha csakugyan megpróbálnak most sztrájkolni, a tulajdonosoknak ezúttal van egy-két ötletük, hogyan vegyék el a kedvüket tőle, hogy minden szíre-szóra sztrájkolni kezdjenek.

– És nem kell attól tartani, hogy lázongás tör ki a városban? – kérdezte Margaret.

– Dehogyan! De magában nyilván van elég kurázi, igaz? Milton nem a gyöngé szívé embereknek való lakóhely! Megesett, hogy nekem egy feldühödött emberekből álló tömegben kellett keresztülvágnom magamat, akik mind esküdöztek, hogy kitekerik Makinson nyakát, ha ki meri dugni az orrát a gyárából, Makinson pedig nem tudott az egésztől semmit, úgyhogy valakinek szólnia kellett neki – lehetőleg egy nőnek –, hogy

vigyázzon, mert különben aligha ússza meg élve – úgyhogy én mentem el hozzá. Valahogy bejutottam, de kijutni már nem volt olyan egyszerű. Nekem is kockán forgott az életem. Fölmentem a tetőre, ahol nagy halomban álltak a kövek, hogy azokkal bombázzák az embereket onnan föntről, ha a tömeg megpróbálná betörni a gyár kapuját. És én éppúgy felemeltem volna azokat a nehéz köveket, és ugyanolyan jól céloztam volna, mint a legerősebb férfi, ha el nem ájultam volna a hőségtől. Annak, aki Miltonban akar élni, erős szívre van szüksége, Miss Hale!

– Megteszem, ami tőlem telik – felelte Margaret meglehetősen sápadtan. – Nem tudhatom, bátor vagyok-e vagy sem, amíg olyan helyzetbe nem kerülök, amelyben próbára tehetem a bátorságomat – de félek, hogy gyávának bizonyulnék.

– A dél-angliaikat sokszor megrémíti az, amit mi, darkshire-i férfiak és asszonyok egyszerűen úgy nevezünk, hogy megküzdünk a mindennapi betevő falatunkért. De ha majd maga is tíz éve él már olyan emberek között, akik egyfolytában neheztelnek a maguknál különbekre, és csak arra várnak, mikor adhatják vissza nekik a kölcsönt, akkor majd maga is megtudja, gyáva-e vagy sem, nekem elhiheti!

Mr. Thornton aznap este mégiscsak elment Mr. Hale-hez. Bevezették a fogadósobába, ahol Mr. Hale éppen felolvasott a feleségének és a leányának.

– Azért jöttem, mert édesanyám írt pár sort Miss Hale-nek, de azért is, hogy elnézést kérjek, amiért a tegnapi órára nem tudtam eljönni. A levélben benne van az a bizonyos cím, amelyet kért: Dr. Donaldsoné.

– Köszönöm! – mondta Margaret, és gyorsan kinyújtotta a kezét a levélért, mert nem akarta, hogy az édesanyja meghallja: doktor után tudakozódtak Mrs. Thorntonnál.

Örömmel látta, hogy Mr. Thornton szemlátomást azonnal megértette, mit érez, és minden további magyarázkodás nélkül átadta neki a levelet.

Mr. Hale a sztrájk felől kezdett érdeklődni. Mr. Thornton arca azonnal olyan kifejezést öltött, mint az anyjáié szokott legrosszabb pillanataiban. Margaret riadtan és idegenkedve nézte.

– Igen, azok a bolondok csakugyan sztrájkolni fognak. Hát csak sztrájkoljanak! Nekünk így is megfelel. Nem mondhatják, hogy nem adtunk nekik egy esélyt! Azt képzelik, az üzlet idén is olyan jól megy, mint tavaly. Mi azonban láttuk, hogy vihar közeleg, és bevontuk a vitorláinkat. De mert nem magyaráztuk el nekik az indítékainkat, azt képzelik, hogy ok nélkül tesszük, amit teszünk. Azt képzelik, kötelesek vagyunk fillérre pontosan tájékoztatni őket, mire költjük vagy nem költjük a pénzünket. Ashley-ben Henderson megpróbálkozott egy fortélyal, amikor az emberei követelőzni kezdtek, de nem jött be neki. Ő úgy gondolta, felőle sztrájkoljanak csak, ha kedvük tartja! Amikor aztán az emberek elmentek hozzá, hogy öt százalékos emelést követeljenek, azt mondta nekik, még gondolkodik a dolgon, és majd fizetésnapon megadja nekik a választ: persze pontosan tudta egész idő alatt, hogy mit fog felelni nekik, de arra gondolt, csak hadd bízzák el magukat egy kicsit még jobban. De azoknak is megvolt a magukhoz való eszük, és hallottak is valamit rebesgetni arról, hogy mostanában rosszul megy az üzlet. Így aztán bementek dolgozni pénteken, és visszavonták a követelésüket, Henderson meg kénytelen tovább működtetni a gyárát. De mi, miltoni gyártulajdonosok, ma elhatározásra jutottunk, és ezt közöltük is velük. Egyetlen pennyvel sem emeljük a bérüket. Megmondtuk nekik:

megeshet, hogy kénytelenek leszünk kevesebbet fizetni, de emelni biztosan nem áll módunkban. Tehát most itt állunk, és várjuk a következő rohamukat.

– És az mi lesz? – kérdezte Mr. Hale.

– Fölteszem, az, hogy egyszerre kezdenek sztrájkolni valamennyi üzemben. Azt hiszem, Miss Hale, most néhány napra megtapasztalhatja majd, milyen a füstmentes Milton.

– De hát – kérdezte Margaret – miért nem magyarázzák el nekik, milyen okok alapján föltételezik, hogy rosszul fog menni az üzlet? Nem tudom, a megfelelő szavakat használtam-e, de nyilván érti, mire gondolok.

– Maguk talán meg szokták magyarázni a szolgálóiknak, miért költenek többet vagy kevesebbet a saját pénzükből? Nekünk, akiké a tőke, jogunk van azt csinálni vele, amit akarunk!

– Emberi törvény szerint – mondta Margaret nagyon halkán.

– Tessék? Bocsásson meg, nem hallottam, amit mondott.

– Inkább nem ismételném meg – felelte Margaret. – Olyan meggyőződésből fakadt, amit mondtam, amelyben ön, azt hiszem, nem osztozik.

– Nem próbálná meg mégiscsak elmagyarázni? – erősködött a férfi. Hirtelen nagyon fontos lett számára, hogy megtudja, mit mondott a lány. Margaretnek nem volt ínyére ez a macacsság, de nem is tulajdonított olyan nagy jelentőséget a saját szavainak, hogy tovább tiltakozzék.

– Azt mondtam, hogy emberi törvény szerint joguk van hozzá. Arra gondoltam, kizárólag vallási megfontolásokkal tudnám megindokolni, miért nem teheti azt a saját pénzével, amit akar.

– Tudom, hogy a vallási meggyőződésünk nem azonos, de azt azért, ugye, elhiszi, hogy nekem is van ilyen

meggyőződése, ha nem is egyezik meg a magáéval?

Mr. Thornton ezt olyan halkan mondta, mintha egyedül Margaret fülének szánta volna, Margaret azonban nem akarta, hogy Mr. Thornton kizárólag őhöz intézze a szavait, ezért szokásos hangján felelt neki:

– Nem hiszem, hogy jogom lenne elbírálni, milyen vallási meggyőzések alapján cselekszik ebben az ügyben. Mindössze annyit akartam mondani, hogy nem létezik olyan emberi törvény, amelyik megtiltaná a munkaadóknak, hogy eltékozzanak vagy kidobják az ablakon akár az összes pénzüket, ha úgy látják jónak, viszont vannak bekezdések a Bibliában, amelyek mintha arra utalnának – legalábbis én úgy értelmezem őket –, hogy ebben az esetben elhanyagolják a kötelességüket, és rosszul sáfárolnak a vagyonukkal. Viszont én olyan keveset tudok sztrájkokról, bérekről, tőkéről és munkáról, hogy jobban teszem, ha nem vitatkozom róluk a politikai gazdaságtannak egy olyan szakértőjével, mint ön.

– Éppen ellenkezőleg, ez csak eggyel több ok rá, hogy beszéljünk róla – felelte mohón a férfi. – Nagyon boldog lennék, ha elmagyarázhatnám magának mindazt, ami visszásnak vagy rejtélyesnek tűnhet egy idegen számára – különösen most, hogy minden firkász, aki képes tollat ragadni, a mi dolgainkról fog irkálni.

– Köszönöm – felelte a lány hidegen. – De természetesen elsősorban az édesapámhoz fogok fordulni, ha tájékoztatásra van szükségem, mert nem tudok kiigazodni ebben a furcsa környezetben, ahol élek.

– Furcsának tartja? Miért?

– Nem is tudom – gondolom, azért, mert az én nagyon felületes benyomásaim szerint két osztály él itt, akik minden lehetséges módon egymástól függenek, és akik

mégis szemlátomást úgy vélik, hogy a másik érdeke szöges ellentétben áll az övékével, még soha nem éltem olyan helyen, ahol két embercsoport folyamatosan megpróbálta legázolni egymást.

– Mit hallott, ki akarja legázolni a munkaadókat? Azt nem is kérdezem, kitől hallotta, hogy mi rosszul bánunk az embereinkkel, mert látom, ragaszkodik hozzá, hogy továbbra is félreértse azt, amit a múltkor mondtam. De azt kitől hallotta, hogy az emberek forralnak valamit a tulajdonosok ellen?

Margaret elvörösödött, aztán elmosolyodott, és azt mondta:

– Nem szeretem, ha faggatnak. Nem vagyok hajlandó felelni a kérdésére. Mellesleg egyáltalán nincs jelentősége, hogy kitől hallottam. Be kell érnie annyival, hogy elhiszi nekem, hallottam, hogy bizonyos emberek, vagy mondjuk úgy, bizonyos munkások úgy vélik, a munkaadóknak az az érdekük, hogy ők minél kevesebb pénzhez jussanak – mert ha lenne egy kis pénzük a takarékbankban, mindjárt nehezebb lenne dirigálni nekik.

– Le merném fogadni, hogy ezt attól a Higgins nevű embertől hallottad – szólalt meg Mrs. Hale. Mr. Thornton úgy tett, mintha ezt meg se hallotta volna, mivel ez is olyasmi volt, amit Margaret szemlátomást nem kívánt közölni vele. De azért természetesen az emlékezetébe véste Mrs. Hale szavait.

– Hallottam továbbá azt is, hogy sokan úgy vélekednek, a tulajdonosoknak az az előnyös, ha a munkásaik tudatlanok – nem holmi zugprókátorok, ahogyan Lennox kapitány szokta nevezni azokat az embereket a századánál, akik örökké kérdezősködtek, és minden parancsnak tudni akarták az okát.

A mondat második felét Margaret inkább az apjának címezte, semmint Mr. Thorntonnak. Ki lehet ez a Lennox kapitány? – töprengett Mr. Thornton furcsa, kellemetlen érzéssel, amely megakadályozta benne, hogy azonnal válaszoljon a lánynak. Margaret apja vette föl a beszélgetés fonalát.

– Téged sose érdekelték túlságosan az iskolák, Margaret, különben tudnád, mi mindent tettek az oktatás terén itt Miltonban.

– Nem! – felelte Margaret meglepően alázatosan. – Tudom, hogy nem törődöm eléggé az iskolákkal. De amikor tudásról és tudatlanságról beszéltem, nem az írás-olvasásra gondoltam – nem azokra a dolgokra, amiket a gyerekeknek szokás megtanítani. Azt hiszem, aki beszélt nekem ezekről a dolgokról, tudáson azt a fajta bölcsességet értette, amelynek a felnőtt férfiak és nők cselekedeteit kell irányítani. Én magam se nagyon tudom, pontosan mire gondolt. De ő – úgy értem, az az ember, aki beszélt nekem ezekről a dolgokról – úgy véli, a tulajdonosok azt szeretnék, ha a munkásaik nagyra nőtt gyerekek maradnának – akik csak a jelenben élnek –, és akik vakon engedelmeskednek minden utasításuknak.

– Egy szó, mint száz, Miss Hale, annyi bizonyos, hogy az informátora nagyon készséges hallgatót talált önben, és előadta önnek mindazokat a rágalmakat, amelyeket a tulajdonosokra szoktak szórni – mondta Mr. Thornton sértett hangon.

Margaret nem felelt. Sehogy sem tetszett neki, hogy Mr. Thornton ilyen személyeskedő megjegyzéssel kommentálta azt, amit hallott tőle.

Mr. Hale törte meg a csendet:

– Be kell vallanom, hogy jóllehet, én nem kerültem

egyetlen munkással sem olyan közeli ismeretségbe, mint Margaret, nekem is föltűnt, micsoda ellentét van itt a munkaadók és a munkások között, legalábbis a felszínen. Ezt annak alapján gondolom, amit öntől hallottam, nem is egyszer.

Mr. Thornton kis ideig hallgatott. Margaret éppen kiment a szobából, és a férfit nyugtalanította a kettejük közt kialakult feszültség. Ez a kis bosszúság azonban lehűtötte és megfontoltabbá tette, és arra ösztönözte, hogy nagyobb méltósággal beszéljen, amikor újra megszólalt:

– Én úgy gondolom, hogy az én érdekeim egybeesnek a munkásaim érdekeivel, és viszont. Tudom, Miss Hale nem szereti, ha „segédmunkásoknak” nevezik őket, ezért én sem így hívom őket, bár ez a szó könnyebben jönne a számra, mert ez a bevett szakkifejezés, amelyet, bármi legyen is az eredete, jóval az én időm előtt kezdtek használni. Valamikor a távoli jövőben – a földi paradicsomban. Utópiában – ez az egység majd talán a gyakorlatban is megvalósul, mint ahogy azt is el tudom képzelni, hogy egy napon a köztársaság lesz majd a legtökéletesebb kormányforma.

– Amint befejeztük Homéroszt, tüstént hozzáfogunk Platón Respublikájának olvasásához!

– Hát, ha majd egyszer eljön az az idő, amiről Platón beszélt, kiderülhet, hogy mi mindnyájan – férfiak, nők és gyerekek – alkalmasak vagyunk rá, hogy köztársaságban éljünk, de addig, az erkölcsök és az értelmesség mai állapotában én a magam részéről az alkotmányos monarchiára szavazok! Kisgyerekkorunkban arra van szükségünk, hogy bölcs despotizmussal irányítsanak bennünket. Ami azt illeti, jóval azután is, hogy kinőttek a kisgyermekkorból, a gyerekek és a fiatalok akkor a

legboldogabbak, ha egy tapintatos, de szilárd tekintély megfellebbezhetetlen törvényei irányítják őket. Abban igaza van Miss Hale-nek, hogy az embereinket csakugyan nagyra nőtt gyerekeknek tekintem, de azt már tagadom, hogy mi, a tulajdonosok, bármi módon megpróbálnánk ebben a gyermeki állapotban tartani őket. Fenntartom, hogy számukra az önkényuralom a legjobb kormányforma, ezért valahányszor kapcsolatba kerülök velük szükségképpen diktátorként viselkedem. Igyekszem legjobb belátásom szerint – és nem szemfényvesztésből vagy érzelgős filantrópiából, amiből amúgy is egy kicsit túl sok van itt nálunk északon – bölcs törvényeket és igazságos döntéseket hozni üzleti tevékenységem során, és ezek a törvények és döntések elsősorban az én javamat szolgálják, de másodsorban az övükét is. Arra viszont senki nem kényszeríthet, hogy megindokoljam a döntéseimet, sem pedig az elhatározásomtól nem tántoríthat el senki, ha egyszer már kimondtam. Tegyük csak le a munkát, ha akarják! Én ugyanis meg fogom szenvedni a dolgot, és ők is, de a végén látni fogják, hogy minden hiába, mert én egy jottányit sem engedek.

Margaret időközben visszatért a szobába, és leült a hímzése mellé, de nem válaszolt Mr. Thornton szavaira. Mr. Hale felelt helyette:

– Ami azt illeti, tudom, hogy olyasmiről beszélek, amiről jóformáig semmiféle tapasztalatom sincsen, abból a kevésből azonban, amit mégis csak tapasztaltam, úgy látom, hogy a tömegek máris igen gyorsan haladnak afelé a sok gonddal járó fejlődési fázis felé, amely a gyermek- és a felnőttkor közé esik mind az egyén, mind a sokaság életében. Mármost ami az egyes emberek nevelését illeti, sok szülő követi el azt a hibát, hogy ugyanolyan vak

engedelmességet kíván a gyermekétől ebben az életkorban is, mint akkor, amikor még elég volt, ha a gyerek néhány olyan egyszerű szabálynak engedelmeskedik, mint hogy „Gyere ide, ha hívlak!” vagy „Csináld, amit mondom!”. Ám a bölcs szülő bátorítja gyermekében a függetlenség vágyát, hogy később, amikor már nincsen hatalma fölötte, továbbra is barátja és tanácsadója lehessen. Ha nem találja meggyőzőnek az érveimet, ne felejtse el, hogy ön alkalmazta elsőként ezt a hasonlatot!

– Nemrégén – szólalt meg Margaret – hallottam egy történetet – az eset Nürnbergben történt, alig három-négy esztendeje. Egy gazdag ember egyes-egyedül élt egy hatalmas bérházban, amelyben korábban lakások és üzlethelyiségek is voltak. Beszélték, hogy van egy gyermeke is, de senki sem tudta biztosan. Negyven éven keresztül ez a szóbeszéd újra meg újra lábra kapott, hol hangosabban, hol halkabban, de sose halt el teljesen. Amikor az ember meghalt, kiderült, hogy igaz volt, amit beszéltek. Volt egy fia – egy nagyra nőtt férfi, akinek az elméje olyan pallérozatlan maradt, mint egy kisgyermeké. Az apja azért nevelte ilyen furcsa módon, mert így akarta megkímélni a kísértéstől és a hibáktól. Csakhogy természetesen amikor ez a nagyra nőtt öreg gyerek kiszabadult a világba, mindjárt rossz tanácsadók prédájává vált, mert nem tudta megkülönböztetni a jót a rossztól. Az apja elkövette azt a hibát, hogy tudatlanságban tartotta, és ezt a tudatlanságot összetévesztette az ártatlansággal. Erre az öreg gyermekre azután tizennégy hónapig tartó, botrányos élet után a városi hatóságoknak kellett gondot viselniük, hogy éhen ne haljon. Még a szavakkal sem tudott elég ügyesen bánni ahhoz, hogy legalább koldusként boldoguljon.

– Igaz, csakugyan a szülő helyzetéhez hasonlítottam a tulajdonosét (bár ez a hasonlat eredetileg Miss Hale-től származik), úgyhogy nem szólhatok egy szót sem, ha most ellenem fordítják. Csakhogy, Mr. Hale, amikor azt kívánta, hogy mi, tulajdonosok, vegyünk példát a böles szülőkről, egyúttal azt is állította, hogy az ilyen szülő bátorítja gyermekét az önálló cselekvésre. Mármost az az idő még nem jött el, amikor a munkások bármiről is önállóan dönthetnének a munkaidő alatt. Igazából nem is tudom, miféle önálló döntésre gondol ebben az esetben. Ha viszont arra gondol, hogy nekünk, tulajdonosoknak bele kellene ütnünk az orrunkat abba, hogyan élnek a munkásaink az üzemen kívül, akkor csak azt mondhatom, hogy ezzel súlyosan megsértenénk a függetlenségüket, és erre én, a magam részéről, nem érzem magamat feljogosítva. Nem látom be, hogy csak azért, mert napi tíz órában nekünk dolgoznak, nekünk jogunk lenne járszalagra fűzni őket az idejük többi részében. Én a magam részéről olyan sokra tartom a saját függetlenségemet, hogy nem tudnék nagyobb megaláztatást elképzelni, mint azt, ha egy másik ember örökösen dirigálna, tanácsokat adna és kioktatna, vagy akár csak olyasmit tervezne, ami túlságosan behatárolja az én cselekvési szabadságomat. Lehetne az a legbölcsebb vagy leghatalmasabb ember a világon – én azért fellázadnék ellene és haragudnék rá, amiért az én dolgomba ütötte az orrát. Azt hiszem, ez az érzés bennünk, észak-angliaiakban talán erősebb, mint a déliekben.

– Bocsásson meg, de nem azért van-e így, mivel a tanácsadók és azok, akik a tanácsot kapják, nem egyenrangúakként, nem barátokként állnak szemben egymással? Mivel minden ember magában áll,

keresztényietlen elszigeteltségben, elkülönülve a felebarátaitól, miközben állandóan, féltékenyen figyeli őket, nem kurtítják-e meg valamivel a jogait?

– Én csak a tényekről beszéltem. Sajnálom, de nyolcra el kell mennem valahová, ma estére be kell érnem azzal, hogy elmondom a tényeket, magyarázatot fűzni már nincs időm hozzájuk, és a magyarázat különben se sokat számítana most, hogy a dolgok így állnak, ahogy – a tényeken mit sem változtatna.

– Márpedig én azt hiszem – mondta Margaret nagyon halkán –, hogy nagyon is számítana!

Az apja intett neki a szemével, hogy hallgasson, és engedje, hogy Mr. Thornton befejezze a mondanivalóját. A vendégük már fölállt, és indulni készült.

– Egy dolgot legalább el kell ismernie! Ha elfogadjuk, hogy minden darkshire-i ember ragaszkodik a függetlenségéhez, jogom van-e nekem ráerőltetni valakire a saját nézeteimet, és megmondani neki, hogy mit csináljon (amit én magam mindennél jobban gyűlölnék), csak azért, mert ő a munkaerejét bocsátja áruba, énnekem pedig történetesen van annyi tőkém, hogy meg tudjam vásárolni tőle?

– Semmiképpen sem! – felelte Margaret, mert elhatározta, hogy legalább erről a tárgyról mindenképpen elmondja, ami kikíváncozott belőle. – Semmiképpen sem azért, mert más és más szerepet töltenek be, és olyan emberek csoportjával van dolga, akik felett magának óriási hatalma van – akár akar élni ezzel a hatalommal, akár nem –, pontosan azért, mert az életük és a jólétük olyan véglegesen és szorosan összefonódott a másikéval. Isten olyannak alkotott bennünket, hogy kölcsönös függőségben éljünk egymástól. Dönthetünk úgy, hogy nem

veszünk tudomást a tulajdon függőségünkről, vagy arról, hogy mások függenek tőlünk, és több szempontból is, nemcsak azért, mert mi fizetjük a hetibérüket, de azért a helyzet mégiscsak így áll. Ezen se maga, se a többi tulajdonos nem tud változni. Még a legbüszkébb és legfüggetlenebb ember is függ attól az észrevétlen hatástól, amelyet a körülötte élők gyakorolnak a jellemére – az életére. És még a maguk legelszigeteltebb darkshire-i személyiségébe is más, tőle függő személyek kapaszkodnak, és éppúgy nem rázhatja le őket magáról, mint ahogyan nem rázhatja le az a magányos szikla sem, amelyre emlékeztet, azokat a...

– Könyörgöm, Margaret, hagyjuk a hasonlatokat! Már az előzővel is tévútra csaltál bennünket! – mondta az apja mosolyogva, de nyugtalanul, mert attól tartott, akarata ellenére föltartják Mr. Thorntont, bár ebben tévedett: – a férfi szívesen maradt mindaddig, amíg Margaret beszélt, bár a lány mondandója csak ingerelte.

– Csak egyet áruljon el nekem, Miss Hale: előfordult már magával, hogy olyasvalaki befolyásolta – nem, nem jól fogalmaztam, mondjuk inkább úgy: ha valaha is úgy érezte, hogy más személyek, és nem a körülmények befolyásolták valamilyen cselekedetében, akkor ezek a személyek vajon közvetlenül vagy közvetve gyakoroltak-e hatást magára? Vajon megpróbálták-e erőnek erejével meggyőzni, a lelkére beszélni, jó példával elől járni, vagy más efféle, vagy egyszerű, becsületes emberek voltak, akik tudták, mi a kötelességük, és tántoríthatatlanul kitartottak mellette, és nem azon törték a fejüket, vajon a viselkedésükkel sikerül-e ezt vagy azt a másik embert szorgalmasabbá vagy takarékosabbá tenniük? Állíthatom, hogyha én munkás lennék, hússzor akkora hatással lenne

rám az a tudat, hogy a munkaadóm tisztességes, pontos, gyors és határozott minden dolgában (és mondhatom, a munkások még sokkal élesebb szemű megfigyelői a gazdáiknak, mint az inasok!), mint az, ha örökösen beleüti az orrát, még ha csupa jóakaratból is, abba, hogyan töltöm az időmet munka után. Most nem akarok túl sokat beszélni arról, hogy én magam milyen vagyok, de azt hiszem, számíthatok a munkásaim nyíltságára és becsületességre, arra, hogyha valami bajuk van velem, nyíltan megmondják, nem úgy, mint azok, akik ezt a sztrájkot szervezik némelyik üzemben, mert az én munkásaim tudják, hogy soha nem használnék ki semmiféle tisztességtelen előnyt, és én magam se követnék el soha semmiféle aljasságot. És ez többet ér, mint ha egész sor leckét tartanék nekik „A becsület a legjobb üzlet” címmel – ha megpróbálnám szavakká párolni az életet. Nem, nem! Amilyen a gazda, olyanok az emberei is, anélkül, hogy a gazda túl sokat törné ezeken a dolgokon a fejét.

– Ez ám a beismerés! – mondta Margaret nevetve. – Ha tehát azt látom, hogy az emberek vadul és makacsul követelik a jogaikat, joggal következtethetek arra, hogy a gazdájuk is ugyanilyen: hogy egy kicsit kevés van belőle abból a szellemből, amely „hosszútűrő, kegyes és nem nézi a maga hasznát”!

– Maga is csak olyan, Miss Hale, mint a többi idegen, akik nem értik, hogyan működik ez a mi rendszerünk! – felelte a férfi sietősen. – Föltételezi, hogy az embereink viaszbabuk, akiket kedvünkre gyúrhatunk olyan alakra, amilyen nekünk tetszik. Elfelejtí, hogy mi csak az idejük egyharmad részében állunk kapcsolatban velük, és úgy látszik, nincs tisztában azzal sem, hogy egy gyáros nem egyszerűen csak munkaadó, hanem egyéb, szélesebb körű

kötelezettségei is vannak, hogy a mi feladatunk a világkereskedelem működtetése, mert ma mi vagyunk a civilizáció fejlődésének úttörői! – Nekem úgy tűnik – mondta Mr. Hale mosolyogva –, hogy idehaza is terjeszthetnék egy kicsit azt a civilizációt! Ezek a maguk miltoni emberei igencsak vad, pogány egy népség!

– Bizony az! – felelte Mr. Thornton. – Semmi értelmű kesztyűs kézzel bánni velük. Cromwellből például nagyszerű gyártulajdonos lett volna, Miss Hale! Bárcsak itt lenne, és elintézné nekünk ezt a sztrájkot!

– Cromwell nem tartozik a kedvenc hőseim közé – felelte Margaret hidegen. – De majd igyekszem, hogy összeegyeztessem az önkényuralom iránti csodálatát azzal a tisztelettel, amelyet más emberek független jelleme iránt táplál.

A férfi elvörösödött a lány szavaiban rejlő gúnytól.

– Úgy látom jónak, hogy az alatt az idő alatt, amíg nekem dolgoznak, én parancsolok a munkásaimnak, és senkinek nem tartozom megindokolni a parancsaimat. De amint a munkaidejük lejárt, a kapcsolatunk megszűnik, és attól fogva ugyanúgy tisztelem a függetlenségüket, ahogyan azt a magam számára is megkövetelem.

Egy percig hallgatott, mert túlságosan fölzaklatta a beszélgetés. De lerázta magáról a zaklatottságot, és udvariasan jó éjszakát kívánt Mr. és Mrs. Hale-nek. Aztán közelebb húzódott Margarethez, és lehalkítva a hangját, azt mondta neki:

– Ma este sietősen, és attól félek, gorombán beszéltem magával. De tudja, én csak egy csiszolatlan miltoni gyáros vagyok: megbocsát nekem?

– Hát persze! – felelte a lány, és felmosolygott a férfi arcába, amely kissé nyugtalannak és lehangoltnak tűnt, és

még az sem kergette el róla teljesen a felhőket, amikor a lány nyájasan sugárzó arcába nézett, amelyről már eltűnt beszélgetésük északi szelének minden nyoma. De a kezét most sem nyújtotta, és a férfi most is észrevette ezt a mulasztást – és a lány büszkeségének tulajdonította.

XVI. FEJEZET

A HALÁL ÁRNYÉKÁBAN

*„Bízd rá magad a titkos kézre, mely
másfele vezet, mint amerre mennél.*

*És mindig állj készen a változásra:
Apály-dagály: nincs nagyobb törvény ennél.”*
Ismeretlen arab szerző verse

Másnap délután megérkezett Dr. Donaldson, hogy első ízben megvizsgálja Mrs. Hale-t. És ezzel a látogatással újra kezdődött a titkolózás, pedig Margaret már azt remélte, anyjával való újkeletű meghittsége véget vetett neki. De most a vizsgálat alatt anyja kiküldte a szobából, míg Dixonnak megengedte, hogy odabenn maradjon. Margaret szívét nem volt könnyű megnyerni, de akit szeretett, azt szenvedélyesen szerette, és nem hiányzott belőle a féltékenység sem.

Bement az anyja hálósobájába, amely a nappaliból nyílt, és föl-alá járkált, várva, hogy a doktor kilépjen az anyjától. Időről időre megállt és hallgatózott: úgy tűnt neki, mintha nyöszörgést hallott volna. Ökolbe szorította a kezét, és visszafojtotta a lélegzetét. Igen, csakugyan nyöszörgést hallott! Aztán néhány percig teljes csönd volt, majd hallani lehetett, ahogy odabenn székeket tologatnak, emeltebb hangokat, a látogató távozásával járó enyhe zűrzavar zajait.

Amikor meghallotta, hogy nyílik az ajtó, Margaret sietve elhagyta a hálósobát.

– Apám nincs itthon, Dr. Donaldson, ilyenkor mindig órát ad egyik tanítványának. A szobája a földszinten van – megkérhetem, hogy fáradjon be oda egy pillanatra?

Margaret átlátta, milyen akadályokat állított Dixon az útjába, de diadalmaskodott rajtuk, és – akárcsak az idősebbik fivér a tékozló fiú történetében – visszafoglalta a ház leányának kijáró, jogos helyét, csírájában fojtva el az öreg komorna fontoskodó titkolózását. Margaret minden nyugtalansága ellenére is elmosolyodott magában, amikor látta, milyen hatással van Dixonra az ő szokatlanul méltóságteljes viselkedése. Dixon meglepett arcáról leolvashatta, milyen komikusan fölfuvalkodottnak látszik abban a pillanatban, és arra a néhány másodpercre, míg leért a lépcsőn, ez a gondolat kissé elfeledtette vele a rá váró megpróbáltatást. Amint azonban leért, ismét rátört a fájdalom és a szorongás, olyan erővel, hogy elakadt tőle a lélegzete. Egy-két másodpercbe beletelt, amíg meg bírta szólalni. Mire végül megszólalt, fegyelmezett és erélyes volt a hangja.

– Mi a baja a mamának? Nagyon kérem, mondja meg a teljes igazságot! – Majd látva, hogy a doktor kissé habozik, még hozzátette:

– Én vagyok az egyetlen gyermeke – vagyis az egyetlen, aki itt él vele. Attól tartok, apám még nincs tisztában vele, mennyire komoly a helyzet. Ezért ha csakugyan komoly ok van az aggodalomra, tapintatosan kell közölni vele. Képesnek érzem magam rá, hogy felkészítsem a rossz hírre. Arra is, hogy ápoljam az édesanyámat. Kérem, doktor úr, ne hallgasson el semmit! Az, hogy látom az arcát, de nem tudok olvasni róla, sokkal jobban megrémít, mint bármi, amit ön mondhat – legalábbis remélem.

– Kedves ifjú hölgyem, úgy látom, az édesanyjának van

egy rendkívül odaadó és talpraesett szolgálója, aki inkább a barátnője...

– De én a lánya vagyok, uram!

– De az édesanyjának kifejezetten az volt a kívánsága, hogy ne mondjam el magának...

– Nem vagyok sem elég jó, sem elég türelmes hozzá, hogy alávessem magam ennek a tilalomnak. Ráadásul biztos vagyok benne, hogy ön túlságosan böles – túlságosan tapasztalt ahhoz, hogy ilyesmit ígérjen neki!

– Hát – felelte a doktor, kicsit elmosolyodva, bár elég szomorú mosollyal – ebben igaza van. Csakugyan nem ígértem meg, hogy hallgatok. Ami azt illeti, félek, hogy a titok rövidesen mindenképpen napvilágra kerül, akár elmondom, akár nem.

Elhallgatott. Margaret falfehérre sápadt, és még jobban összeszorította az ajkát. Máskülönben az arca változatlan maradt.

Doktor Donaldson képes volt rá, hogy néhány röpké benyomás alapján eldöntse, kivel áll szemben – enélkül egyetlen orvos sem viheti sokra a pályáján –, és rögtön látta, hogy Margaret nem fogja beérni a teljes igazságnál kevesebbel, hogy azonnal rájönne, ha akár a legkisebb részletet is elhallgatná előtte, és hogy a titkolózás sokkal súlyosabb szenvedést jelentene számára, mint az, ha mindent megtud. A doktor mindössze két rövid mondatot mondott nagyon halkán, és közben le nem vette a szemét Margaret arcáról: látta, hogy a lány pupillája kitágul a borzalomtól, és arcának sápadtsága hamuszínre vált. Az orvos elhallgatott, várta, hogy Margaret arcáról eltűnjön a halálos sápadtság – hogy újra, zihálva, lélegezni kezdjen. Kisvártatva Margaret megszólalt:

– Nagyon köszönöm, doktor úr, hogy bizalommal volt

hozzám. Igen, pontosan ettől féltem már hetek, hónapok óta. Ez borzalmas, borzalmas... Szegény, szegény anyám! – Margaret ajka megremegett. Az orvos engedte, hadd sírja ki magát, mert biztosan tudta, hogy a kellő időben lesz elég önuralma hozzá, hogy abba hagyja a sírást.

– Mindössze néhány könnycseppet hullatott, nem többet, aztán újra eszébe jutott, mi mindent szeretne még kérdezni a doktortól.

– Sokat fog szenvedni? Az orvos megrázta a fejét.

– Ezt nem tudom megmondani. Sok függ a beteg szervezetétől – egy sor dologtól. De az orvostudomány ma már olyan fejlett, hogy jelentős mértékben csillapítani tudjuk a fájdalmat.

– Szegény apám! – mondta Margaret egész testében remegve.

– Nem ismerem Mr. Hale-t. Úgy értem, így nehéz tanácsot adni. De azt javasolnám, egyelőre tartsa meg magának azt a tudást, amelyet én kénytelen voltam ilyen hirtelen zúdítani magára, amíg gondolatban kissé hozzá nem szokott, legalább annyira, hogy képes legyen valamilyes vigaszt nyújtani az édesapjának. Addig is – az én látogatásaim, mert természetesen időről időre el fogok jönni, még ha nem is tehetek többet a betegért pusztán fájdalomcsillapításnál – és ezer más apró körülmény is adódik majd, amely fölkelte és fokozza az aggodalmát – mindez fölkeszíti az édesapját a szomorú hírre. Ne, kedves ifjú hölgyem... ne, kedvesem... beszéltem Mr. Thorntonnal, és nagyon tisztetem az édesapját azért, amiért ilyen áldozatot hozott a meggyőzéséért, még ha én magam nem is értek vele egyet... No jó, most az egyszer, ha ez megnyugtatja magát! De ne felejtse el, ha legközelebb eljövök, barátként jövök. És szeretném, ha

maga is annak tekintene, hiszen az, hogy ilyen körülmények között találkoztunk – hogy egy ilyen pillanatba ismertük meg egymást, közelebb hoz bennünket egymáshoz, mintha évek óta vizitelnék maguknál...

Margaret nem felelt, mert a sírás fojtogatta, de búcsúzóul erősen megszorította az orvos kezét.

– Ez ám a remek lány! – gondolta Doktor Donaldson, amikor már a kocsijában ült, és volt ideje szemügyre venni gyűrűs jobbkezét, amely kissé megszenvedte a lány szorítását. – Ki hitte volna, hogy az a finom kezecke ilyen erővel tud szorítani? De a csontszerkezete remek, és ez hatalmas erői tud adni! Valóságos királynő az a lány! Milyen büszkén szegte föl a fejét, amikor kikényszerítette belőlem az igazságot! És aztán milyen figyelmesen hajolt előre, hogy meghallgassa! Szegény teremtés! Ügyelnem kell rá, nehogy túlhajszolja magát. Bár fura, hogy ezek a kifinomult teremtések mi mindeni képesek véghezvinni és elviselni! Ennek a lánynak a helyén van a szíve! Másvalaki, ha ennyire elsápad, soha nem tért volna magához ájulás vagy hisztériás roham nélkül. De ő aztán nem ájult el, és rohamot sem kapott – nem ám! A pusztá akarata erejére térítette magához. Ha harminc évvel fiatalabb lennék, egy ilyen lányba bele tudnék szeretni! Most már késő. Ohó! Már is itt vagyunk Archeréknél! – Azzal leugrott a kocsiról, és máris készen állt rá, hogy minden gondolatát, bölcsességét, tapasztalatát és együttérzését mozgósítsa annak a családnak az érdekében, amely hívatta, mintha a többi páciense a világon se lenne.

Eközben Margaret egy pillanatra visszatért az apja dolgozószobájába, hogy összeszedje magát, mielőtt fölmege az anyjához.

– Oh, Istenem, Istenem! Milyen borzalmas! Hogyan

fogom elviselni? Ilyen szörnyű betegség! És semmi remény! Oh, mama, mama, bárcsak sose költöztem volna Shaw néniékhez, és ne töltöttem volna azokat az értékes éveket távol tőled! Szegény mama! Milyen sokat szenvedhetett! Oh, Istenem, könyörgök, hogy ne szenvedjen túl hevesen, túl borzalmasan! Hogyan fogom elviselni, ha szenvedni látom? Hogyan fogom elviselni papa gyöttrődését? Még nem szabad elmondanom neki, nem szabad mindent egyszerre megtudnia. Az megölné! De mostantól egy pillanatot sem akarok elvesztegetni abból az időből, amit még az én drága, legdrágább édesanyámmal tölthetek!

Fölrohant a lépcsőn. Dixon nem volt a szobában. Mrs. Hale egy karosszékben ült hátradőlve, puha, fehér vállkendőjébe burkolózva, fején a csinos főkötő, amit a doktor látogatásának tiszteletére vett fel. Az arca nem volt olyan sápadt, mint máskor, és most, hogy túlesett a kimerítő vizsgálaton, egészen békésnek tűnt. Margaret meglepődve látta, hogy az anyja milyen nyugodt.

– De Margaret, miért nézel rám ilyen furcsán? Valami baj van? – Aztán, mivel alighanem gyanítani kezdte, hogy áll a helyzet, kissé bosszús hangon hozzátette: – Mondd, kislányom, ugye nem találkoztál Doktor Donaldsonnal és nem nyaggattad mindenféle kérdésekkel? – Margaret nem felelt, csak sóvár, könyörgő arccal nézett az anyjára. Mrs. Hale szemlátomást még bosszúsabb lett. – De csak nem szegte meg az az ember az adott szavát ín nem...

– De igen, mama! De igen! Én kényszerítettem rá. Én voltam az... engem hibáztass! – Azzal letérdelt az anyja ágya mellé, megfogta a kezét – és nem is eresztette el többet, bár Mrs. Hale megpróbálta elhúzni, hanem csókjaival borította és forró könnyekben fűrdette.

– Nagyon rosszul tetted, Margaret! Pedig tudtad, én nem akarom, hogy elmondja neked! – De mintha belefáradt volna az ellenkezésbe, már nem akarta elvonni a kezét Margaretéből, és lassacskán a szorítását is viszonzta. Margaret ettől felbátorodott, és beszélni kezdett.

– Oh, mama! Kérlek, hadd ápoljalak én! Mindent meg fogok tanulni Dixontól, amire megtaníthat. De tudod, én a lányod vagyok, és úgy érzem, jogom van hozzá, hogy mindent megtegyek érted!

– Nem tudod, mire vállalkozol! – felelte Mrs. Hale összeborzongva.

– De igen, tudom! Sokkal többet tudok, mint hinnéd! Kérlek, hadd ápoljalak én! Vagy legalábbis hadd próbáljam meg! Még soha senki nem próbált semmit olyan erősen, mint ahogy én próbálkozni fogok! Olyan sokat jelentene nekem, mama!

– Szegény kislányom! Jól van, hát próbáld meg! De tudod-e, Margaret, hogy mi Dixonnal azt gondoltuk, elborzadnál tőlem, ha megtudnád, hogy...

– Dixon azt gondolta! – mondta Margaret, megvetően elbiggyesztve a száját. – Dixon azt képzelem rólam, nincs bennem igazi szeretet – legalábbis nem annyi, mint őbenne! Gondolom, azt hitte, valami kényes nőszemély vagyok, aki rózságyon szeret heverészni, miközben rabnők legyeznek egész nap! Kérlek, ne engedd, hogy Dixon képzelődései még egyszer közénk álljanak! Kérlek, mama! – ismételte könyörögve.

– Azért ne légy dühös Dixonra! – mondta Mrs. Hale nyugtalanul. Margaret összeszedte magát.

– Nem, nem leszek dühös rá. Megpróbálok alázatos lenni, és mindeni megtanulni tőle, csak kérlek, engedd meg, hogy mindent megtegyek érted, amit csak tudok!

Kérlek, anyám, hadd legyen az enyém az első hely melletted – – annyira szeretném! Amikor Shaw néniéknél laktam, mindig attól féltem, hogy el fogsz felejteni – sokszor sírtam magam álomba ezzel a gondolattal a fejemben!

– Én meg mindig arra gondoltam, hogyan fogja majd Margaret elviselni a mi szedett-vedett szegénységünket, azután, hogy olyan kényelemhez és fényűzéshez szokott a Harley Streeten! A végén már jobban szégyelltem teelőtted, miféle szükségmegoldásokat alkalmazunk Helstone-ban, mint amennyire egy idegen előtt röstelltem volna őket!

– Oh, mama! Ha tudnád, mennyire élveztem őket! Annyival szórakoztatóbbak voltak, mint a Harley Street-i élet egyhangú szokásai! A ruhásszekrény polca a fogókkal, amely ünnepélyes alkalmakkor tálcaként szolgált – azon szervíroztad a vacsorát! És a régi teásládák, amelyeket kipárnáztatok, kárpitoztatok és díványnak használtatok! Azt hiszem, amiket, te „szedett-vedett szükségmegoldásoknak” nevezel, azok az én számomra a drága Helstone és az ottani élet kedves részletei voltak.

– Soha többet nem látom már Helstone-t, Margaret! – mondta Mrs. Hale, és a szemét elfutották a könnyek. Margaret nem tudott mit felelni. – Amikor ott éltem – folytatta Mrs. Hale –, mindig el akartam jönni onnét. Azt hittem, bárhol másutt jobban érezném magam. És most itt fogok meghalni, távol Helstone-tól. Ez a büntetésem az elégedetlenségemért...

– Nem szabad így beszélned! – mondta Margaret türelmetlenül. – Az orvos azt mondta, még éveket élélhetsz! Oh, anyám! Ne félj, elviszünk mi még Helstone-ba!

– Nem, soha! Ezt a büntetést megérdemeltem. De Margaret – Frederick!

Ahogy ezt a szót kimondta, fölkiáltott, mintha hirtelen éles fájdalom hasított volna belé. Úgy tűnt, fiának emléke földúlja lelki nyugalját, megrendíti önuralmát, legyőzi kimerültségét. Egyik vad, szenvedélyes kiáltás a másikat követte:

– Frederick! Frederick! Hol késlekedsz? Meg fogok halni! Drága kisfiam, elsőszülöttem, csak még egyszer az életben hadd lássalak!

Mrs. Hale-en heves idegroham vett erőt. Margaret rémülten kiáltott Dixonért. A komorna lélekszakadva sietett Mrs. Hale-hez, és dühösen azzal vádolta Margaretet, hogy túlságosan fölizgatta az anyját. Margaret jámboran tűrte a komorna szemrehányásait, és csak azt remélte, hogy az apja még egy ideig nem tér haza. Bármennyire megrémült is – sokkal jobban, mint amennyire az anyja állapota abban a pillanatban indokolta volna –, Margaret azonnal és hibátlanul teljesítette Dixon minden utasítását, és egyetlen szóval sem próbálta magát mentetgetni. Ezzel a viselkedéssel sikerült kissé megbékítenie a komornát. Ketten együtt lefektették Mrs. Hale-t, és Margaret ott ült az anyja ágya mellett, míg csak az el nem aludt, és még utána is, míg csak Dixon egy néma intéssel ki nem hívta a szobából, és savanyú képpel, mintha jobb meggyőződése ellen tenné, rá nem parancsolt, hogy igya meg azt a csésze kávé, amelyet odakészített neki a nappaliba. Míg Margaret ivott, a komorna ott állt fölötte harcias, parancsoló testtartásban.

– Nem kellett volna olyan kíváncsinak lennie a kisasszonynak, és akkor most nem kellene időnap előtt agyonizgatnia magát. Úgyis elég hamar kiderült volna

minden. És most, gondolom, megy és megmondja a gazdának, és onnantól fogva kész bolondokháza lesz itt nekem ez a ház!

– Nem, Dixon – mondta Margaret szomorúan. – Nem mondom meg a papának. Ő nem tudná olyan nyugodtan elviselni, mint én...

És mintha csak bizonyítani akarná, milyen nyugodt, sírva fakadt.

– Na tessék! Tudtam én, hogy ez lesz! Most meg föl fogja ébreszteni a mamáját, pedig milyen szép csöndesen alszik! Miss Margaret, drágám, én már hetek óta tudom, és magamban kellett tartani, és habár azzal nem dicsekedhetek, hogy jobban szeretném, mint maga, annyi bizonyos, hogy jobban szeretem, mint bárki emberfiát – az egy Frederick úrfi jöhet csak a közelébe. Amióta Lady Beresford szobalánya először odavitt hozzá, és én megláttam a búzakalászokkal és piros pipacsokkal díszített, fehér krepdesin ruhájában, és megszúrta egy tűvel az ujjamat, és az beletört, és amikor kiszedték az ujjamból a tűt, ő fölhasogatta a hímzett zsebkendőjét, és aztán újra bejött hozzám, hogy megnedvesítse a borogatást, amikor vége lett a bálnak – ahol ő volt a legeslegcsinosabb fiatal hölgy – soha senkit nem szerettem annyira, mint őt! Bizony, akkor nem gondoltam volna, hogy egyszer még ezt kell megélnem, hogy ilyen mélyre süllyed szegénykém! Ezt nem azért mondtam, hogy bárkinek is szemrehányást tegyek! Tudom, sokan azt mondják, hogy maga is csinos meg jóképű, meg tudom is éh, micsoda. Ezt még a bagoly is látja, még egy ilyen helyen is, ahol a füst majdhogynem kimarja az ember szemét. De olyan szép soha nem lesz, mint amilyen a mamája volt – soha! Még ha száz évig él, akkor sem!

– Mama még most is nagyon csinos. Szegény mama!

– Jaj, ne kezdjen újra sírni, mert még a végén én is rákezdem! – nyöszörögte Dixon. – Ha így folytatja, egy percig se fogja állni, ha hazajön a gazda és faggatni kezdi! Menjen, sétáljon egyet, és csak akkor jöjjön vissza, amikor már van valahogyan. De sokszor szerettem volna én is kijárkálni magamból ezt a dolgot – amikor örökösen az járt a fejemben, hogy mi baja lehet, és mi lesz ennek a vége!

– Oh, Dixon! – mondta Margaret. – Hányszor beszéltem haragosan magával, és nem is sejtettem, hogy micsoda szörnyű titkot kellett megőriznie!

– A Jóisten áldja meg, gyermek! Hiszen én szeretem, ha kimutatja, hogy van egy kis spiritusz magában! Hogy a régi jó Beresford-vér folyik az ereiben! De hiszen az a Sir John, aki kettővel a legutóbbi Sir John előtt volt, egy álltó helyiben lelőtte az inasát, csak mert az azt merete mondani neki, hogy addig-addig sanyargatta a bérlőit, amíg most már éppúgy nem lehet több pénzt kicsikarni belőlük, mint ahogy nem lehet megnyúzni a követ.

– Hát, Dixon, én nem fogom lelőni, sőt igyekezni fogok, hogy ne beszéljek magával mérgesen.

– Soha nem is tette! Ha néha mondtam is ilyet, csak magamnak mondtam, ha rám jött a beszélhetnék, mert nincs itt senki, akivel társalkodni lehetne. És amikor maga indulatba jön, akkor kiköpött olyan, mint Frederick úrfi. Ha tudná, hányszor kedvem lett volna jól fölbosszantani, csak azért, hogy lássam, amint az ő haragos pillantása megjelenik az arcán, mint valami sötét viharfelleg! De most menjen ki sétálni a kisasszony, addig én vigyázok asszonyomra, ha pedig megjön a gazda, majd elszórakozik a könyveivel, amíg maga haza nem ér.

– Megyek – mondta Margaret. Néhány pillanatig még ott állt tétován Dixon mellett, mintha félne valamitől vagy nem tudna határozni, aztán hirtelen megcsókolta a komornát és kisietett a szobából.

– A Jóisten áldja meg! – sóhajtott Dixon. – Esküszöm, olyan édes ez a lány, mint a méz! Három ember van a világon, akit szeretek: az asszonyom, Frederick úrfi és ő. Csak ez a három. És ez minden. A többit fel is köthetik énfelőlem, mert azt se tudom, minek vannak a világon. A gazdám, gondolom, azért született erre a világra, hogy elvegye az asszonyomat. Ha azt látom, hogy igazán szereti, talán idővel megkedveltem volna. De sokkal többet kellett volna törődnie velem, ahelyett, hogy örökösen csak a könyveit bújja meg az agyát jártatja. Látjuk, mire vezetett az a sok olvasás meg fejtörés! Hányan vannak, akik fele emnyit sem olvasnak meg gondolkodnak, mégis rektorok meg dékánok meg effélék lesznek belőlük, és merem állítani, hogy az én gazdámól is lehetett volna, ha többet törődik az asszonyommal, és békít hagy a könyveknek! Nna, ott megy! – mondta, mert hallotta, hogy csapódik a bejárati ajtó, és kipillantott az ablakon. – Szegény kisasszony! Mennyivel kopottabb a ruhája, mint egy éve, amikor visszajött Helstone-ba! Akkor az egész ruhatárában nem volt olyan harisnya, amit stoppolni vagy olyan kesztyű, amit tisztíttatni kellett volna. És most...!

XVII. FEJEZET

MI AZ A SZTRÁJK?

*„Az ösvényt túrve ródd tovább,
bár olykor tüske tép!
Viseld kereszted, s az imát
ne feledd semmiképp!”*

A.L. Waring

Margaret kelletlenül indult útnak, és eleinte nehézkesen vonszolta magát. De ahogy a hosszú utcán végighaladt, a levegő – igen, még ha csak a miltoni utca füstös levegője volt is az! – fölpezsdítette ifjú véré, mielőtt még az első sarkon befordult volna. A lépte könnyebb lett, az arca pirosabb. Már nem fordult minden figyelme befelé, önmagára, kezdett arra is figyelni, amit maga körül látott. Láta, hogy sokan ödöngenek az utcán ebben a szokatlan órában: a férfiak zsebrevágott kézzel lézengtek, a lányok csapatokba verődve hangosan beszéltek és nevetgéltek, szemlátomást valamilyen izgalom hatása alatt álltak, amely fékezhetetlen jókedvre és féktelen viselkedésre ösztökélte őket. A férfiak közül néhány, akiknek a szeme sem állt jól – a megbízhatatlan kisebbség – a sörházak és a pálinkásboltok lépcsőin verődtek össze, dohányoztak, és hangos megjegyzéseket tettek minden arra járóra. Margaretnek sehogy sem volt ínyére a gondolat, hogy ezeken az utcákon keresztül megtegye a nyílt mezőre vezető hosszú utat, mert eredetileg a környéken szeretett volna sétálni egyet. Ehelyett úgy döntött, elmegy meglátogatja Bessy Higginst. Ez a látogatás az ő számára

talán nem lesz olyan üdítő, mint egy csöndes séta lett volna a földeken, viszont legalább örömet szerez vele Bessynek.

Amikor belépett Higginsékhez, Nicholas Higgins ott ült a tűznél és dohányzott, Bessy pedig a tűzhely másik oldalán ringatózott egy hintaszékben.

Nicholas kivette a pipát a szájából, fölállt, és odatolta a székét Margaretnek, majd nekitámaszkodott a kandallópárkánynak. Margaret leült Bessy mellé, és megkérdezte tőle, hogy érzi magát.

– Nincsen jó kedvében, egy kicsit lógatja az orrát – mondta Nicholas –, de ami az egészségi állapotát illeti, jobban van egy kicsit. Csak sehogyan sincsen ínyére ez a sztrájk. Ő már csak úgy van vele, hogy csöndet megbékességet szeretne maga körül mindenáron.

– Ez már a harmadik sztrájk, amit megértem – mondta Bessy sóhajtván, : mintha ez mindent megmagyarázna.

– Na és aztán, ha a harmadik? Mindig a harmadik az igazi! Üssenek agyon, ha ezúttal nem tanítjuk meg az urakat kesztyűbe dudálni! Ha most nem fognak térden állva könyörögni nekünk, hogy vegyük föl a munkát, inkább megadják, amit kérünk! Így lesz, meglátod! Elismerem, az első két alkalommal eltoltuk a dolgot, de most elhatároztuk, hogy törik-szakad, nem engedünk!

– De miért sztrájkolnak? – kérdezte Margaret. – A sztrájk, ugye, azt jelenti, hogy abbahagyják a munkát mindaddig, amíg meg nem kapják azt a bért, amit követelnek? Kérem, ne csodálkozzék rajta, hogy ilyen tudatlan vagyok: ahonnan én jövök, ott hírért se hallottuk a sztrájkknak.

– Bárcsak én is ott élnék! – mondta Bessy elgyötörten. – Igaz, én már aligha fogok beleunni meg belefáradni a sok

sztrájkba. Ez az utolsó, amit még látok. Még véget sem ér, és én már ott leszek a drágakövekből épült városban – a Mennyei Jeruzsálemben!

– Annyira tele van a feje az eljövendő dolgokkal, hogy a jelennel nem is foglalkozik. Mármost ami engem illet, én megpróbálok ideleln boldogulni, ahogyan tudok. Az a véleményem, hogy jobb ma egy veréb, mint holnap egy tűzok. Így azután errül a sztrájk dologrul is kétféleképpen vélekedünk.

– Ahonnét én jövök – mondta Margaret – ott az emberek többsége földműveléssel foglalkozik: ha ők sztrájkolni kezdenének – ahogy maga nevezi –, akkor nem lenne senki, aki elvesse a magot, behordja a a szénát és learassa a gabonát!

– Igen? – Nicholas újra rágyújtott a pipájára, és az „igen”-t úgy ejtette, a pipaszárral az ajka között, hogy az kérdésnek hangzott.

– De hát – mondta Margaret –, mi lenne akkor a gazdákból?

– Hát gondolom, kénytelenek lennének vagy eladni a farmjukat, vagy tisztességes béreket fizetni – felelte Nicholas szenvtelenül pöfélékve.

– Tegyük fel, hogy nem akarnának, vagy nem tudnának jobb bért fizetni. A farmjukat, bármennyire szeretnék, nem tudnák eladni egyik pillanatról a másikra, viszont abban az évben nem lenne se szénájuk, se gabonájuk, amit eladhatnak, és akkor a következő évben honnan lenne rá pénzük, hogy kifizessék a munkások bérét?

Nicholas egy darabig némán pöfékelt tovább. Végül megszólalt:

– Én nem tudhatom, hogyan van ez maguknál odale’ Délen. Azt beszélük, bátortalan, meghunyászkodó népség

lakik arrafelé: csak hálni jár beléjük a lélek, és a sok koplalástól úgy elhomályosult az elméjük, hogy észre sem veszik, ha rászedik őket. Mármost itt Északon nem így mennek a dolgok. Mi észrevevesszük, ha rászednek bennünket, és van bennünk annyi spiritusz, hogy ne tűrjük! Olyankor eccerűen levesszük a kezünket a szövőszékről, és azt mondjuk: „Kiéheztethettek bennünket, de rászedni nem fogtok, urak!” És az ördög vigye el őket, nem is fognak! Most az eccer nem!

– Bárcsak odale’ élnék Délen! – sóhajtotta Bessy.

– Ott sem csupa öröm az élet – mondta Margaret – Baj és szomorúság mindenütt akad. Ott az emberek nagyon kemény testi munkát végeznek, pedig kevés az erejük, mert rosszul táplálkoznak.

– De legalább a szabad ég alatt dolgoznak! – mondta Bessy. – És nem abban az örökös zajban és szörnyű hőségben!

– Igen, de sokszor zuhogó esőben, máskor meg farkasordító hidegben is kinn vannak a földeken! Amíg fiatalok, mindent kibírnak, de öregkorukra kínozni kezdi őket a reuma, meggörbülnek és kiszáradnak, még mielőtt igazából megvévnélnek, de ugyanúgy tovább kell dolgozniuk, mint addig, vagy mehetnek a dologházba.

– Eddig azt gondoltam, maga odáig van a délvidéki életért.

– Úgy is van – felelte Margaret, és egy pillanatra elmosolyodott rajta, hogy így rajtacsípték. – Csak azt akarom mondani, Bessy, hogy ezen a világon mindenben van jó is, rossz is: te itt ferm. Északon megtapasztaltad a rosszat, ezért úgy éreztem, nem lenne tisztességes, ha elhallgatnám előtted, mi az, ami rossz odalenn délen.

– És azt mondja, azok odale’ délen sose sztrájkolnak? –

kérdezte hirtelen Nicholas.

– Nem! – felelte Margaret. – Azt hiszem, annál több eszük van.

– Hát én meg asziszem – felelte Nicholas, és olyan vad mozdulattal verte ki a hamut a pipájából, hogy az kettétörött –, hogy nem az eszük túl sok, hanem a bátorságuk túl kevés!

– Oh, apa! – szólalt meg Bessy. – Ugyan mit nyertetek ti a sztrájkolással? Gondolj csak vissza az első sztrájkra, amikor anya meghótt! – hogy mermyit koplaltunk akkor mindannyian – és te a legtöbbit! És aztán minden héten akadt egypár ember, aki fölvette a munkát, és dolgozott ugyanannyiért, minő korábban, míg csak sorra vissza nem szivárgott a gyárba mindenki, akinek egyáltalában akadt munkája – sokan pedig koldusbotra jutottak bátraiévá életükre!

– Így van – felelte az apja. – Azt a sztrájkot rosszul szervezték! Olyan fickók kerültek a szervezők közé, akik vagy sültbolondok voltak, vagy hitvány emberek. Meglátod, ezúttal minden másképpen lesz!

– De azt még mindig nem mondta meg, hogy miért sztrájkolnak? – kérdezte újra Margaret.

– Hogy mért? Hát tuggya, van öt-hat gyáros, akik a fejükbe vették, hogy idén nem hajlandóak annyit fizetni, mint az előző években, amikor pedig úgy élnek, mint hal a vízben, és még gazdagabbak, mint voltak. Most meg odaállnak elénk, és azt mondják, ezidén kevesebb kell beérnünk. Márpedig mi nem érjük be kevesebb! Előbb fogunk éhenhalni és akkor megnézem én, ki fog nekik dolgozni! Akkor elmondhatják majd magukról, hogy megölték a tyúkot, amék aranytojást tojt nekik.

– Szóval hajlandó lenne meghalni, csak azért, hogy

megbosszulja magát a tulajdonosokon?

– Nem én! – felelte Nicholas. – Eszem ágában sincsen! Csak arról van szó, hogy inkább meghalok a posztomon, mint hogy engedjek. Ha egy katona teszi ugyanezt, a népek dicsérik és tisztelik érte, hát akkor miért ne tehetné meg ugyanezt egy szegény szövőmunkás?

– Csakhogy – felelte Margaret –, az a katona a Nemzet érdekében – mások érdekében hal meg.

Nicholas komoran fölnevetett.

– Jányom – mondta –, maga még nagyon fiatalka, de el tudja képzelni, hogy én el tudok tartam három embert – Bessyt, Maryt és jómagamat – heti tizenhat shillingből? Tényleg asziszti, csak saját magamért sztrájkolok most? Legalább annyira másokért csinálom, mint az a maga katonája – csak az a különbség, hogy ő olyanokért leheli ki a párját, akiket sose látott életében, még csak a nevüket se hallotta, én meg John Boucherért csinálom, aki itt lakik a szomszédba' és van egy beteg felesége, meg nyóc gyereke, mind olyan kicsi, hogy még nem veszik be őket dolgozni a gyárba, és nem is csak az ő kedviért sztrájkolok, pedig olyan semmirevaló munkás a szerencsétlen, hogy csak két szövőszéken bír dolgozni eccerre, hanem az igazság kedviért is. Miért kellene most kevesebb bérért dolgoznunk, kérdem én, mint két évvel ezelőtt?

– Ne engem kérdezzen! – mondta Margaret. – Én nagyon tudatlan vagyok ezekben a dolgokban. Kérdezze meg valamelyik tulajdonost! Ők biztosan meg fogják mondani, mi az oka. Nem hiszem, hogy alapos ok nélkül határoztak volna így!

– Láccik, hogy maga nem idevalósi! – felelte Nicholas megvetően. – Mit tud maga ezekről a dolgokról?

Kérdezzük meg a tulajdonost, aszongya! Tuggya, mit mondanának? Azt, hogy törődjünk a magunk dolgával, és ne üssük az orrunkat az övükébe! Nekünk meg, ha nem tunná, az a dolgunk, hogy dolgozzunk annyért, amennyit adnak, nekik meg az, hogy annyira leszorítsák a bérünket, míg a végén már csak az éhenhaláshoz elég, mert így nekik több lesz a nyereségük! Bizony, így van ez!

– De nem lehetséges – mondta Margaret, elhatározva, hogy nem hátrál meg, bár látta, hogy az ellenvetései ingerlik a férfit –, hogy éppen rosszul megy az üzlet, és azért nem tudnak maguknak annyit fizetni, mint korábban?

– Persze, rosszul megy az üzlet! A tulajdonosok is ezt szokták mondani, de az egész nem egyéb merő porhintésnél. Én a bérekről beszélek! Hogy hogyan megy az üzlet, azt a tulajdonosok döntik el: amikor úgy tartja kedvük, előrántják a hátuk mögül, mint valami nagy fekete mumust, hogy „rosszul megy az üzlet!”, mert ezzel akarnak ránk ijeszteni, mint az engedetlen gyerekekre szoktak. Nekik az a dolguk – a szerepük, ahogy egyesek mondják –, hogy minket a földbe döngöljenek, a tulajdon pénztárcájukat meg tovább hizlalják, nekünk meg az, hogy szembeszálljunk velük és keményen harcoljunk – nemcsak saját magunkért, hanem azokért is, akik között élünk – az igazságosságért és a tisztességes bánásmódot. Mi segítünk nekik megszerezni a nyereséget, úgy lenne igazságos, hogy az elköltésébe is besegítsünk. És most még csak nem is arról van szó, hogy annyira kellene nekünk az a pár krajcár. Tettünk félre pénzt, és elhatároztuk, hogy együtt állunk vagy bukunk, hogy egyetlen ember sem veszi föl a munkát kevesebért, csak azért a bérért, amiről a Szakszervezet azt mondja, hogy jár nekünk. Úgyhogy én már csak aszondom, „éljen a

sztrájk!”, és Thornton meg Slickson és Hamper meg a hozzájuk hasonlók jobb lesz, ha vigyáznak magukra!

– Thornton! – kiáltott fel Margaret. – Arra a Mr. Thorntonra gondol, aki a Malborough Streeten lakik?

– Aha! A Marlborough gyári Thornton, mi csak úgy hívjuk.

– Ugye, ő is azok közé a tulajdonosok közé tartozik, akik ellen sztrájkolnak? Milyen főnök ez a Mr. Thornton?

– Látott már bulldogot? Na, akkor képzeljen el egy bulldogot, amint” föláll a két hátsó lábára, és kabátot meg térdnadrágot húz, és akkor maga-előtt látja Mr. Thorntont!

– No nem! – mondta Margaret nevetve. – Ezt azért tagadom. Igaz, Mr. Thornton nem valami szép ember, de azért nincs olyan széles, tömpe orra meg vicsorgó felsőajka, mint egy bulldognak!

– Nem, külsőre csakugyan nem olyan, mint egy bulldog, ezt elismerem. De ha John Thornton egyszer a fejébe vesz valamit, ahhoz olyan makacsul ragaszkodik, mint a bulldog ahhoz, amit a foga közé kaparintott: még egy vasvillával se igen lehet rávenni, hogy eleressze. John Thornton igazi ellenfél, vele érdemes harcolni. Mármost ami Slicksont illeti, lefogadom, hogy egypár nap múlva elkezd majd hízelkedni meg mindenfélével hitegeti az embereit, aztán abban a pillanatban rászedi őket, amint újra a hatalmában vannak. Lefogadom, hogy megpróbálja majd az ujja köré csavarni őket. Olyan síkos a fickó, mint egy angolna. Lássa, ő inkább macskára hasonlít: olyan sima, meg ravasz, meg vérszomjas. Vele nem lehet tisztességesen, szemtől szembe harcolni, mint Thorntonnal. Thornton csökönnyös, mint az öszvér – igazi bulldog!

– Szegény Bessy! – mondta Margaret a lány felé fordulva. – Te csak sóhajtozol ezen az egészen! Te nem

szereted úgy a harcot meg a küzdelmet, mint apád, ugye?

– Nem én! – felelte Bessy komoran. – Rosszul vagyok tőle! Jobb szerettem volna az utolsó napjaimban másféle beszélgetéseket hallani magam körül, és nem ezt az örökös dülást-fúlást, csörömpölést meg zörömbölést, amibe már réges-régen halálosan belefáradtam, mindig csak a munkáról, meg bérekről, meg főnökökről és munkásokról meg sztrájktrőrőkről...

– Ugyan már, te lány! Méghogy az utolsó napjaidban! Máris sokkal jobban nézel ki, hogy van körülötted egy kis élet! Ráadásul most én is többet leszek idehaza, és jobban elszórakoztatlak, mint máskor!

– Én meg megfulladok a pipád füstjétől! – tört ki Bessy ingerülten.

– Akkor soha többet nem gyújtok rá itt benn a házban! – felelte Nicholas gyöngéden. – De miért nem szóltál már korábban, te bolondos lány?

Bessy egy darabig nem válaszolt, és akkor is csak olyan halkan, hogy nem hallotta más, csak Margaret.

– Gondolom, szüksége lesz minden vigasztalásra, amit a dohányban meg az italban talál, mire ennek a dolognak vége lesz...

Az apja kiment a szobából, hogy odakinn szívja el a pipáját.

– De hogy micsoda bolond vagyok én! – tört ki Bessy szenvedélyesen.

– Hát nem, kisasszony? Amikor pedig tudom, hogy idehaza kellene marasztalnom apámat, hogy távortartsam attul a népségtől, amék örökké abban töri a fejét, így sztrájk idején, hogy a kocsmába csábítsa az embereket – és akkor ennek az én gonosz nyelvemnek muszáj veszekednie vele amiatt a nyavalyás pipa miatt, és most

aztán el fog menni itthonról – tudom, hogy el fog –, valahányszor rá akar gyűjtani, és csak a jóég tudja, mi lesz ennek a vége! Bárcsak inkább hagytam volna magamat megfullasztani a pipája füstjében!

– De hát csakugyan iszik apád? – kérdezte Margaret.

– Nem... nem úgy, mint sokan! – felelte Bessy még mindig ugyanazon a vad, zaklatott hangon. – De hát mit akar? Gondolom, maga sincsen vele másképpen, mint mások – hogy vannak napok, amiket csak úgy képes végigcsinálni, hogy közben egyfolytában valami változásra vágyik – valamire, ami, mondhatni, lelket önt magába? Tudja, mit csináltam én régebben, amikor ilyen napom volt? Fogtam magam, és egy másik pékhez mentem kenyérért, mint akihez szoktam, mert egyszerűen belebetegedtem a gondolatba, hogy örökké ugyanazt a látványt lássam és ugyanazokat a hangokat halljam és ugyanazt az ízt érezzem a szájamban, és ugyanazt a gondolatot forgassam a fejemben (vagy éppenséggel semmilyen gondolatot se) nap nap után, míg csak élek. Hogy szerettem volna akkor férfi lenni, hogy egy kicsit kirúghassak a hámból, még ha csak annyiból állna is az egész, hogy elcsavargok egy másik városba munkát keresni. És apában – az összes férfiakban – még erősebben megvan ez, hogy belefáradnak az örökös egyformaságba meg munkába. És olyankor mihez foghatnak? Ki kárhoztathatja őket, ha ilyenkor elmennek egy kicsit a pálinkásboltba, hogy fölpezsdítsék a vérüket és hogy olyan dolgokat lássanak, amiket soha máskor – képeket, meg tükröket meg efféléket. De apa soha nem volt részeges, még ha időről időre be is rúg egy kicsit. De lássa – folytatta Bessy gyászos, könyörgő hangon –, sztrájk idején annyi minden elkeserítheti őket, mert mindig olyan

nagy reményekkel vágnak bele, és ugyan miben találhat majd vigasztalást? Csak mérgelődik és feldühödik – nemcsak ő, mindenki –, és aztán belefárad, hogy örökösen csak mérgelődjék és dühöngjön, és talán csinált is egy-két dolgot haragjában, amit jobb szeretne elfeledni. Isten áldja meg a kedves arcát, milyen szánakozva néz! – de maga még nem tudhassa, mi az a sztrájk!

– Ugyan, ne légy olyan borúlátó, Bessy! – mondta Margaret. – Azt nem mondhatom, hogy túlzói, mert nem értek eléggé ezekhez a dolgokhoz, de talán mert te rosszul érzed magad, nagyon egyoldalúan nézed a dolgot, holott lenne egy másik, vidámabb oldala is.

– Maga könnyen beszél, maga egész életében szép, zöld vidéken élt, és assem tudja, mi a gond meg a baj, vagy akár a gonoszság, ha már ott tartunk!

– Ügyelj, Bessy! – felelte Margaret kipirult arccal és felvillanó szemmel.

– Ügyelj, hogyan ítélsz! Ha innét hazamegyek, otthon az édesanyám vár, aki nagyon beteg – olyan beteg, Bessy, hogy semmi más reménye nincsen rá, hogy kiszabaduljon a borzalmas szenvedés börtönéből, csak a halál, és nekem mégis vidáman kell beszélgetnem az apámmal, aki még nem tudja, mennyire beteg anyám, és akit erről csak fokozatosan szabad felvilágosítani. Az egyetlen embert – az egyetlen, aki együttérezne velem, aki segíthetne nekem – akinek a jelenléte jobban megvigasztalná anyámat, mint bármi egyéb a földön – hamisan megvádolták – és az életével játszik, ha hazajön, hogy meglátogassa haldokló édesanyját! Ezt csak neked mondtam el, Bessy – senki más nem tud róla. Kérlek, ne is mondd el senkinek! Miltonban – egész Angliában – nincs még egy ember, aki tudna róla! Még mindig azt hiszed, hogy énnekem nincsenek

gondjaim? Hogy nem tudom, mi az aggodalom, még ha rendesen öltözöm is és van elég ennivalóm? Oh, Bessy, Isten igazságos, és igazságosan osztja el, amit ránk mér, bár egyes-egyedül Ő ismeri a lelkünk keserűségét!

– Ne haragudjon! – felelte Bessy alázatosan – Néha, ha belegondolok, micsoda életem volt, és milyen kevés örömem volt benne, úgy hiszem, talán én is azok közé tartozom, akik arra ítéltettek, hogy azáltal pusztuljanak el, hogy egy csillag lehullik az égből: „A csillagnak neve pedig öröm: változék azért a folyóvizek harmadrésze örömmé: és sok ember meghala a vizektől, mivel keserűkké lőnek”. Az ember könnyebben viseli a fájdalmat és a szomorúságot, ha azt gondolja, már réges-régen megjósolták mindezt, még jóval azelőtt, hogy ő megszületett: ha erre gondolok, akkor az az érzésem, mintha az én fájdalom arra való volna, hogy beteljék a jövődőlés, máskülönbén meg mintha csak úgy minden értelem nélkül szakadna a szenvedés az emberre...

– Ugyan, Bessy – gondolkodj! – mondta Margaret. – Isten nem kínoz bennünket szándékosan! Ne foglalkozz annyit a jövődölésekkel, olvasd inkább a Biblia világosabb részeit!

– Gondolom, csakugyan okosabb lenne, de hol hallanék akkor olyan nagyszerű ígéreteket – hol hallanék olyasmiről, ami annyira különbözik ettől a szomorú világtól, mint a mennyei város, ha nem a Jelenések könyvében? Ha tudná, hányszor elismételtem magamban a hetedik rész verseit, csak a hangzásuk kedviért. Épp olyan nagyszerű, mint az orgonamuzsika, és éppen annyira különbözik ettől a hétköznapi világiul. Nem, a Jelenések könyvéről nem bírok lemondani. Több vigaszt lelek benne, mint a Biblia akármelyik másik könyvében.

– Ha legközelebb jövök, majd felolvasok neked néhányat az én legkedvesebb részeimből a Bibliából!

– Igen! – felelte Bessy mohón. – Jöjjön csak! Talán magát még apám is meghallgatja. Amiket én szoktam mondogatni neki, avval már torkig van: aszongya, semmi közülük a mostani állapotokhoz, márpedig őneki csak azokkal van dolga.

– Hol a húgod?

– A gyárban, barhentet vagdos. Nagyon nem szívesen eresztettem el, de valamiből meg kell élnünk. A Szakszervezet nem valami sokat tud adni.

– Most mennem kell. Jót tettél velem, Bessy!

– Hogy én jót tettem magával?!

– Igen. Amikor idejöttem, nagyon szomorú voltam, és hajlottam rá, hogy azt higgyem, egyes-egyedül nekem van okom szomorúságra a világon. De most hallottam, mi mindent kellett elviselned éveken át, és ettől én is erősebb lettem. – Az ég áldja meg! Eddig aszíttem, mindig az urak cselekesznek jót mivelünk, sosem fordítva. Ezentúl büszke leszek, ha arra gondolok, hogy én jót tudok termi magával!

– Ha gondolsz rá, akkor nem fog menni. De legalább foglalkoztatja valami a gondolataidat, és az is valami.

– Soha nem ismertem senkit, aki magához hasonlított volna! Nem tudok kiigazodni magán.

– Én se magamon. Vízontlátásra, Bessy!

Bessy abbahagyta a ringatózást, hogy utána bámuljon. – Kíváncsi lennék, sok hozzá hasonló él-e odale' Délen? Ha itt van, valahogy olyan, mintha szippanthatnék egyet abból a vidéki levegőből. Jobban felüdít, mint akármi. Ki gondolta volna, hogy valaki, akinek ilyen arca van – ragyogó és erős, akár az angyalé, akivel álmodni szoktam –, olyan nagy szomorúságot ért meg, mint amiről ő

beszél? Kíváncsi vagyok neki mi lesz a bűne. Mindnyájunknak kell legyen valami bűne. Annyi szent hogy sokat tartok felőle. És apa is, látom rajta. Még Mary is kedveli. Pedig őtet ritkán lehet felrázni annyira, hogy valakit is észrevegyen...

XVIII. FEJEZET

ROKONSZENVEK ÉS ELLENSZENVEK

*„Szívem föllázad ellenem, s keblemben
egyszerre két hangot hallok vitázni.”*

Wallenstein

Amikor Margaret hazaért, két levelet talált az asztalon: az egyik mindössze egy összehajtogatott cédula volt, és az anyjának szólt, egy másik viszont postán jött, és szemlátomást Shaw nénije küldte – a vékony, ezüstszínű, zizegő boríték teli volt ragasztva külföldi postabélyeggel. Margaret a másikat vette föl az asztról, és éppen azt nézegette, amikor váratlanul benyitott az apja.

– Szóval anyád fáradt és korán lefeküdt! Félek, hogy ez a viharos nap nem a legalkalmasabb volt az orvosi vizsgálatra. Mit mondott a doktor? Dixontól úgy tudom, beszéltél vele.

Margaret habozott. Az apja arca egyszerre sokkal komolyabb és nyugtalanabb lett:

– De ugye, nem gondolja a doktor, hogy anyád súlyos beteg?

– Egyelőre nem: gondos ápolásra van szüksége, azt mondja, nagyon kedves volt, és megígérte, rövidesen benéz, hogy ellenőrizze, hogyan hatott az orvosság, amit adott neki.

– Szóval csak ápolásról beszélt – azt nem említette, hogy levegőváltásra lenne szüksége? Nem mondta, hogy ez a füstös város ássa alá az egészségét? Mondott ilyet, Margaret?

– Nem! Egy árva szóval sem! – felelte Margaret komolyan. – De úgy láttam, aggódik.

– A doktorok mindig aggodalmas képet vágnak, a hivatásukkal jár! – mondta az apja.

Margaret látta az apja ideges viselkedésén, hogy a veszély első sejtelve már gyökeret vert az elméjében, hiába igyekszik úgy tenni, mintha könnyen venné, amit hallott tőle. Nem bírta kiverni a fejéből és más tárgyra térni: újra meg újra visszatért rá az este folyamán, és mégis, hevesen elutasította a leghalványabb célzást is arra, hogy a feleségének komolyabb baja lehet. Margaretet ez kimondhatatlanul elsomorította.

– Nézd, papa, ez a levél Shaw nénitől jött! Azt írja, eljutott Nápolyba, de túl melegnek találta, ezért Sorrentóban bérelt szállást. De úgy látom, nemigen tetszik neki Itália.

– Arról nem mondott semmit a doktor, hogy mit szabad ennie?

– Bármit, ami tápláló és könnyen emészthető. Azt hiszem, mamának elég jó az étvágya.

– Igen. És éppen ezért furcsának találom, hogy egyáltalán szóba hozta az étkezést!

– Én kérdeztem, papa! – Megint csönd lett. Aztán Margaret újra beszélni kezdett: – Képzeld, papa, Shaw néni küldött nekem valami korallékszert, de azt írja – tette hozzá kicsit mosolyogva –, attól fél, a miltoni nonkomformistáknak nem tetszik majd, ha ilyesmit hordok. Szerintem összetéveszti a nonkomformistákat a kvékerekkel, ugye? – Ha anyád mond neked valamit, vagy észreveszed, hogy valami kívánsága van, azonnal szólj nekem! Attól félek, nekem nem mindig árulja el, mit szeretne! Nagyon kérlek, nézz utána annak a lánynak, akit

Mrs. Thornton ajánlott! Ha lenne egy megbízható, talpraesett cseléd lányunk, akkor Dixon egész nap anyád mellett lehetne, és akkor lefogadom, hogy mi hárman rövidesen talpra állítanánk! Mostanában nagyon kimerült volt, talán a melegtől, meg attól, hogy olyan nehezen sikerül cselédet találni. Egy kis pihenés, és máris sokkal jobban lesz – ugye, Margaret?

– Reméljük – mondta Margaret, de olyan szomorúan, hogy az apja is észrevette, és megcsípte a lánya arcát.

– No gyere csak: olyan sápadt vagy, muszáj, hogy kipirosítsalak egy kicsit! Vigyázz magadra, kislányom, különben rövidesen tehozzád kell kihívunk a doktort!

De aznap este Mr. Hale már nem bírt belefogni semmibe. Kínosan ügyelve, nehogy zajt üssön, lábujjhegyen újra meg újra odaosont a felesége ajtajához, hogy megnézzze, alszik-e még. Margaretnek nagyon fájt a szíve, látva apja nyugtalanságát, és azt, hogyan próbálja elnyomni és elfojtani azt a rettenetes félelmet, amely már ott lappang szíve valamelyik rejtett zugában.

Végül kissé megvigasztalódva tért vissza a felesége szobájából.

– Anyád fölébredt, Margaret! Képzeld, amikor észrevette, hogy ott állok fölötte, rám mosolygott – a régi mosolyával! És azt mondja, sokkal jobban érzi magát, és lejön teázni. Hol az a levél, ami neki jött? Szeretné látni. Majd felolvasom neki, amíg te elkészíted a teát!

A levélkérő kiderült, hogy szabályszerű meghívó: Mrs. Thornton meghívja Mr. Mrs. és Miss Hale-t vacsorára folyó hó 21-ére. Margaret csodálkozva hallotta, hogy az anyja, a szomorú prognózis ellenére, amelyről aznap értesült a doktortól, a meghívás elfogadását fontolgatja. De mégiscsak ez volt a helyzet. Mrs. Hale-t már akkor

fölvillanyozta a gondolat, hogy a férje és a lánya Thorntonéknál fognak vacsorázni, amikor Margaret még mit sem tudott a levélke tartalmáról. Ez a vacsora olyan eseménynek ígérkezett, amely kissé megtöri majd a beteg életének egyhangúságát, és amikor Margaret ellenkezni próbált, Mrs. Hale ingerlékeny makacssággal ragaszkodott hozzá, hogy elfogadják a meghívást.

– Hagyd, Margaret! Ha azt akarja, hogy elmenjünk, akkor természetesen mindketten nagyon szívesen el fogunk menni. Sose küldene minket, ha nem érezné magát elég erősnek – ha nem lenne lényegesen jobban, mint ahogyan j gondoltuk! Hát nem, Margaret? – mondta Mr. Hale nyugtalanul, amikor Margaret másnap nekiült, hogy megírja Mrs. Thorntonnak a választ.

– Hát nem? Margaret? – kérdezte az apja ideges kézmozdulattal. Margaret úgy érezte, kegyetlenség lenne megtagadni tőle a vigaszt, amelyre annyira sóvárgott. Ráadásul az apja olyan szenvedélyesen tiltakozott tulajdon félelmének beismerése ellen, hogy kis híján sikerült Margaretben is felébresztenie a reményt.

– Én is úgy látom, anya jobban van, mint tegnap este – mondta. – A szeme fényesebb, és egy kicsit élénkebb az arcszíne.

– A Jóisten áldjon meg! – mondta az apja komolyan. – De vajon csakugyan így van-e? Tegnap olyan párás hőség volt, hogy mindenki rosszul érezte magát. Szerencsétlen napot választott Dr. Donaldson a vizsgálatra!

Az apja elhagyta a szobát, hogy eleget tegyen aznapi kötelezettségeinek. Ezek a kötelezettségek mostanában kissé megszorodtak, mert Mr. Hale-nek föl kellett készülnie egy előadásorozatra: megígérte ugyanis, hogy a környékbeli népfőiskolán tart néhány előadást a munkások

számára. Úgy döntött, az egyházi építészeztől fog beszélni – ez a tárgyválasztás ugyan inkább az ő ízlésének és műveltségének felelt meg, semmint a népőiskola jellegének, és a leendő hallgatóság érdeklődési körétől is meglehetősen távol esett. A Főiskola azonban annyira el volt adósodva, hogy örült, ha olyan tanult és művelt emberre akadt, mint Mr. Hale, aki hajlandó volt ingyen előadássorozatot tartani, és nem szólt bele, miről kíván előadni.

– Nos, anyám – kérdezte Mr. Thornton aznap este –, ki mindenki fogadta el a meghívásodat a huszonegyedik vacsorára?

– Fanny, hová tetted a válaszleveleket? Slicksonék eljönnek, Collingbrooksék is, Stephensék is. Brownék nem tudnak jönni. Hale-ék – apa és lánya eljönnek – az anya nem, mert rosszul érzi magát – Macphersonék is jönnek, és Mr. Horsfall és Mr. Young. Arra gondoltam, meghívom Porteréket is, ha már Brownék úgysem tudnak jönni.

– Helyes, hívd csak meg őket! Hanem, tudod, annak alapján, amit Mr. Donaldsontól hallottam, attól félek, Mrs. Hale csakugyan nincs túl jól...

– Elég furcsa, hogy elfogadták a vacsorameghívást, ha az asszony súlyos beteg! – mondta Fanny.

– Nem azt mondtam, hogy súlyos beteg! – szólt rá a bátyja élesen. – Hanem azt, hogy nincs túlságosan jól. Lehet, hogy ők sem tudják, mennyire komoly a helyzet! – Aztán hirtelen eszébe jutott, mit hallott Doktor Donaldsontól: hogy legalábbis Margaretnek pontosan kell tudnia, mi baja az anyjának.

– Valószínűleg ők is pontosan tisztában vannak azzal, amit tegnap mondtál, John! Hogy mennyire előnyös lenne

számukra – már úgy értem, Mr. Hale számára – ha összeismerkednének néhány olyan emberrel, mint Stephensék vagy Collingbrooksék.

– Egészen biztos vagyok benne, hogy ez meg se fordult a fejükben. Nem! Most már értem, hogy áll a dolog.

– Érdekes, John! – mondta Fanny és szokott erőtlen, ideges, gyöngye kis nevetésével fölnevetett. – Te mindig azt erősítgeted, hogy megérted ezeket a Hale-éket, és soha nem vagy hajlandó elismerni, hogy mi is tudhatunk valamit róluk! Tényleg annyira különböznek mindenki mástól, akivel az: ember itt találkozni szokott?

Nem azért kérdezte, hogy felbosszantsa vele a bátyját, de ha kifejezetten ez lett volna a szándéka, akkor sem sikerülhetett volna jobban. Mr. Thornton azonban csak magában mérgelődött, mert méltóságán alulinak tartotta volna, hogy válaszoljon a húga kérdésére.

– Én nem találok bennük semmi különlegeset – mondta Mrs. Thornton. – A férfi elég értékes embernek látszik, bár üzletembernek egy kicsit együgyű lenne – talán jobb is, hogy előbb lelkész volt, aztán meg tanár lett belőle. Az asszony, ha beteges is, igazi úrihölgy, ami viszont a lányukat illeti, ő az egyetlen, akin nem tudok kiigazodni – no, nem mintha túl sokat törném rajta a fejem! Úgy látom, hajlamos rá, hogy fenn hordja az orrát – de sejtlemem sincs róla, hogy miért! Az ember néha már azt gondolná, azt képzelet magáról, nem vagyunk elég jó társaság neki! Pedig csöppet sem gazdagok, és úgy hallom, soha nem is voltak azok!

– És még csak nem is művelt, mama! Nem tud zongorázni!

– Halljuk, Fanny! Még mi egyébben nem üti meg Miss Hale a te magas mércédet?

– Nincs igazad, John! – mondta az anyja. – Amit Fanny mondott, abban nem volt semmi sértő! Miss Hale maga mondta, hogy nem tud zongorázni, én is hallottam. Ha nem nyaggatnál bennünket örökösen, talán megkedvelnénk és meglátnánk a jó tulajdonságait is.

– Én ugyan nem! – morogta Fanny anyja támogatásától felbátorodva. Mr. Thornton meghallotta, de nem tartotta érdemesnek, hogy válaszoljon rá. Föl-alá járkált az ebédlőben, és szívből kívánta, bárcsak az anyja behozatná végre a gyertyákat, hogy ő nekiülhessen írni vagy olvasni, és ezzel véget vethessen ennek a beszélgetésnek. Az azonban meg sem fordult a fejében, hogy akár a legkisebb mértékben is megszegje azokat a házi rendszabályokat, melyeket Mrs. Thornton állapított meg, és amelyek állandóan felidéztek azokat a régi, nehéz időket, amikor még takarékoskodniuk kellett.

– Anyám! – szólalt meg hirtelen, abbahagyva a járkálást, hogy bátran kimondja, ami a szívéen feküdt. – Szeretném, ha megkedvelnéd Miss Hale-t.

– De miért? – kérdezte az anyja riadtan, mert megijesztette fiának komoly, mégis gyöngéd hangja. – Csak nem akarod elvenni? Hiszen nincs egy fillérje sem!

– Nem is jönne hozzám! – mondta a férfi és kurtán felnevetett.

– Nem, én is azt hiszem – felelte az anyja. – Nekem legalábbis a szemembe nevetett, amikor megdicsértem, mert nyíltan elmondta nekem, milyen szép dolgokat mesélt rólad nekik Mr. Bell. Tetszett nekem, hogy olyan nyíltan beszél, mert így legalább biztos lehettem benne, hogy nem forgat semmit a fejében veled kapcsolatban – de a következő pillanatban meg alaposan fölbosszantott, mert mintha azt gondolta volna... Különben mindegy is! Csak

azt akartam mondani, hogy igazad van: valószínűleg nem törődik veled, mert túlságosan nagy véleménynel van önmagáról! A beképzelt kis csitri! Szeretném tudni, hol találna nálad jobbat!

Ha ezek a szavak rosszul is estek a fiának, nem adta jelét, és a félhomályban amúgy sem lehetett semmiféle érzelmet leolvasni az arcáról. Néhány pillanattal később már egész kedélyesen lépett oda az anyjához, és kezét könnyedén a vállára fektetve azt mondta:

– Nos, én épp annyira meg vagyok győződve róla, hogy minden úgy van, ahogy mondod, mint te magad. És mivel nem is gondolok rá, és nem remélem, hogy egyszer feleségül kérhetem, mostantól igazán elhihetnéd nekem, hogy semmiféle személyes érdek nem vezet, amikor róla beszélek. Úgy látom, rövidesen nehéz helyzetbe kerül – lehet, hogy nem lesz többé anyja, aki gondot viseljen rá – és azt szeretném, ha jó barátja lennél, amikor barátira lesz szüksége. Te pedig, Fanny – fordult a hűgához –, remélem, van benned annyi jóérzés, hogy belátod, éppolyan sértő Miss Hale-re, mint énrám nézve – sőt, ő nyilván úgy gondolná, őrá nézve még sokkal sértőbb – ha föltételezed: egyéb okom is van rá, azon felül, amit már említettem, hogy arra kérjelek téged is és anyámat is, hogy legyetek kedvesek és figyelmesek hozzá, amennyire csak tudtok!

– Nem tudom megbocsátani neki, hogy olyan büszke! – mondta az anyja. – Ha úgy adódik, hogy szüksége lesz rá, a barátja leszek, a te kedvedért, John. Ha te kérnéd, akár magával Jezabellal is összebarátkoznék, De ezzel a lánnyal, aki lenéz bennünket... aki lenéz téged...!

– Nem, anyám! Még sosem kerültem olyan helyzetbe, és nem is szándékozom, amelyben éreztethette volna velem a megvetését.

– A megvetését! – (Mrs. Thornton szokásos, kifejező hördüléseinek egyikét hallatta) – Ne beszélj nekem többet Miss Hale-ről, John, ha azt akarod, hogy kedves legyek hozzá! Amikor együtt vagyok veled, nem tudom eldönteni, hogy inkább rokonszenves vagy inkább ellenszenves-e nekem, de ha rá gondolok, és hallom, hogy te miket mondasz róla, hát olyankor valósággal gyűlölöm! Olyankor olyan világosan látom, milyen magas lóról beszél veled, mintha nyíltan megmondtad volna!

– És még ha azt is tenné... – kezdte a férfi, majd egy pillanatra elhallgatott, aztán folytatta: – Nem vagyok taknyos kölyök, hogy megijedjek egy nő gögös pillantásától, vagy hogy törődjem veled, ha szándékosan félreérti, amit mondok. Ezen én csak nevetek!

– Igen! És őrajta magán is nevetned kell, a finomkodásán, és azon, ahogy gögösen hányja-veti magát!

– Csak azt nem értem, hogy akkor miért beszéltek olyan sokat róla! – nyafogott Fanny. – Ami engem illet, én már nagyon unom!

– Rendben van! – felelte a bátyja, hangjában egy kis keserűséggel.

– Akkor talán keressünk valami kellemesebb témát! Mit szólsz például a sztrájkhoz? Azt elég kellemes beszédanyagként találod?

– A munkások csakugyan sztrájkba léptek? – kérdezte Mrs. Thornton élénk érdeklődéssel.

– Hamper emberei már letették a munkát. Az enyémekek még dolgoznak a hét végéig, mert attól félnek, hogy különben vád alá helyeztetem őket szerződészegésért. És meg is teszem: elítéltetek minden egyes embert, aki leteszi a munkát, mielőtt lejárt volna a szerződése!

– A jogi procedúra többbe kerülne, mint amennyit az

embereid érnek a hálátlan senkiháziak! – mondta az anyja.

– Ahogy mondod. De azért megmutatnám nekik, hogy én állom a szavamat, és teszek róla, hogy ők is állják az övéket. Már ismerhetnek annyira, hogy csakugyan meg is teszem. Slicksont már otthagyták az emberei – fogadni mernék rá, ő nem ad ki pénzt azért, hogy megbüntessék őket. Bizony, anyám, sztrájknak nézünk elébe!

– Remélem, nincsenek olyan megrendelések, amiket még nem szállítottál le?

– Dehogyan nincsenek! És ezt ők is nagyon jól tudják. De azért nem tudnak mindent, még ha azt is képzelik magukról!

– Mire gondolsz, John?

Behozták a gyertyákat, Fanny hozzáfogott véget nem érő hímzéséhez, és buzgón ásítózott fölötte, időnként meg hátravetette magát a székében, hogy ráérősen, üres tekintettel bámuljon maga elé, és ne gondoljon semmire.

– Hogy mire? – mondta a férfi. – Hát arra, hogy az amerikai fonal egyre nagyobb teret hódít a piacon, és nekünk az az egyetlen esélyünk, ha olcsóbban állítjuk elő ugyanazt! Ha nem tudjuk, akkor akár be is csukhatjuk a boltot, és munkások és mesterek egyaránt szedhetik a sátorfájukat. És mégis, ezek a bolondok azt szeretnék, ha annyit fizetnének nekik, mint három évvel ezelőtt – sőt, némelyik vezetőjük azt vágta a fejemhez, hogy nálam Dickinson is többet fizet – mintha nem tudnák, ugyanolyan jól, mint én, hogy Dickinson örökösén levonja a büntetést a bérükből, és úgy kizsigereli őket, ahogy egyetlen tisztességes ember sem tenné, és más olyan módszereket is alkalmaz, amiket én a magam részéről átallanék, és hogy így a valódi értéke annak, amit Dickinson fizet nekik, kisebb, mint amit tőlem kapnak. Szavamra, anyám, nem

bánnám, ha megint érvénybe léptetnék a régi egyesülésellenes törvényeket! Vérlázító belegondolni, hogy elég egy csomó bolondnak – ennek a tudatlan, csökönyös népségnek – összedugnia az ostoba fejét, és máris megszabhatják, mit csináljanak a pénzüikkel azok, akik rendelkeznek mindazzal a bölcsességgel, amit a tudás és a tapasztalat, és nem egyszer a gyötrelmes töprengés és aggodalom csak nyújtani tud. Már csak az hiányzik – bár, ami azt illeti, már egyáltalán nem járunk messze tőle –, hogy kénytelenek legyünk levett kalappal járulni a Szövőmunkások Szakszervezetének titkára elé, és alázatosan könyörögni neki, ugyan, küldjön már nekünk munkásokat, és szíveskedjék azt is megmondani, mennyit fizessünk nekik! Ezt szeretnék – mert nincs annyi eszük, hogy belássák: ha mi, tulajdonosok, itt, Angliában nem tudjuk megszerezni a méltányos nyereségünket, hiába strapáljuk magunkat, hát akkor bármikor odébbállhatunk egy másik országba, és hogy amilyen kemény a verseny itthon és külföldön, egyáltalán nem valószínű, hogy több nyereséget szeretnénk kivenni a cégünkéből a méltányosnál, és még annak is örülhetünk, ha legalább azt megkapjuk az évek többségében.

– Nem hozathatnál munkásokat Írországból? Én a helyedben ezeket a fickókat egy napig sem tartanám tovább! Megmutatnám nekik, hogy én vagyok az úr a házban, és olyan szolgálkat alkalmazok, amilyeneket nekem tetszik!

– De igen! Nyilván megtehetném, és meg is teszem, ha ezt sokáig folytatják. Sok gonddal és költséggel fog járni, és tartok tőle, hogy nem is lesz veszélytelen, de inkább megteszem, mint hogy beadjam a derekamat!

– Ha annyi soron kívüli költséged lesz, sajnálom, hogy

éppen most adunk vacsorát!

– Én is – nem a költségek miatt, hanem mert sok töprengeni valóm lesz mostanában, és sok olyan elfoglaltságom, amit nem láthatok előre. De Mr. Horsfallt mindenképpen meg kellett hívnunk, és ő nem marad sokáig Miltonban. Ami meg a többieket illeti, úgyis tartozunk nekik egy vacsorával, és így legalább egy fáradtsággal elintézzük őket!

Azzal Mr. Thornton elkezdett újra nyugtalanul fel-alá járkálni – többet nem mondott, de időről időre mély lélegzetet vett, mintha szeretne megszabadulni valamilyen bosszantó gondolattól. Fanny rengeteg apró kérdést tett fel az anyjának, és nem vette észre, ami egy nála bölcsebb személynek feltűnt volna az ő helyében, hogy az anyja esze egészen másutt jár. Így aztán Mrs. Thornton csak kurtán válaszolatott a lányának, és Fanny nem is bánta, amikor végre tízet ütött az óra, és a szolgák felsorakoztak a szalonban az esti imádsághoz. Az imát mindig az anyja mondta, de előbb mindig felolvasott egy fejezetet is a Bibliából. Mostanában az Ószövetségen rágták át magukat kitarotán. Amikor az imát befejezték, Mrs. Thornton jó éjszakát kívánt a fiának, és azzal a hosszú, rezzenetlen pillantással nézett rá, amely semmit sem árult el ugyan a szívében élő gyöngédségről, de azért olyan erős és átható volt, mintha csak megáldotta volna. Mr. Thornton folytatta a járkálást. Úgy érezte, ez a sztrájk gúzsba köti, és egyszerre halomra dönti minden üzleti tervét. Dugába dől minden, aminek a gondos eltervezésére annyi nyugtalan órát áldozott, kárba veszik a munkásai tébolyult csökönnyössége miatt, amivel sokkal többet fognak ártani önmaguknak, mint neki, bár nincs ember, aki előre látná, pontosan mekkora kárt fognak okozni! És még ezek az

emberek merik azt képzelni magukról, hogy jobban tudják, mint a gazdáik, mire kellene azoknak fordítani a tőkéjüket! Hamper éppen előző nap mondta, hogyha tönkremegy a sztrájk miatt, és újra kell kezdenie az életét, abból a gondolatból fog vigaszt meríteni, hogy azok, akiknek ezt az egészet köszönheti, még sokkal jobban megjárták, mint ő – merthogy neki esze is van, nemcsak ereje, amazoknak meg semmijük sincsen a pusztá testi erejükön kívül, és ha elúzik innét a lehetséges vásárlókat, nem tudnak utánuk menni, sem bármi egyébbe fogni. Mr. Thorntont azonban ez a gondolat nem vigasztalta. Talán azért, mert az ő számára nem jelentett örömet a bosszú – de az is lehet, hogy azért, mert igen sokra becsülte a világban betöltött helyét, amelyet kemény munkával szerzett meg, és fájdalmasan érintette, hogy azt mások tudatlansága vagy meggondolatlansága miatt elveszítheti – olyan fájdalmasan, hogy nem sokat törődött vele, mi lesz a vétkesek viselkedésének következménye rájuk magukra nézve. Csak járkált föl-alá, és néha még a fogát is csikorgatta egy kicsit. Végül az óra kettőt ütött. A gyertyák lángja hunyorogni kezdett. Mr. Thornton meggyújtotta a magáét, miközben azt morogta magában:

– Most majd egyszer és mindenkorra megtanulják, kivel van dolguk! Adok nekik két hetet – nem többet! Ha nem látják be, mire letelik a két hét, hogy micsoda bolondok voltak, akkor kénytelen leszek Írországból hozatni munkásokat. Azt hiszem, Slickson a ludas ebben az egészben – az ördög vigye el őt és a trükkjeit! Úgy gondolta, túl sok áruja van raktáron, ezért aztán, amikor a küldöttség megkereste, eleinte úgy tett, mintha engedne nekik, amivel persze csak lovat adott alájuk, aminthogy ez is volt a szándéka. Igen, innen indult ki ez az egész!

XIX. FEJEZET

ANGYALOK LÁTOGATÁSA

*„Mint néha, mikor álmunk csupa fény,
mert lelkünkt angyal látogatja, van gondolat,
amely túllép szokott körén,
s a mennybe lát egy pillanatra!”*
Henry Vaughan

Különös módon Mrs. Hale-t nagyon szórakoztatta és foglalkoztatta a gondolat, hogy a férje és a lánya Thorntonékhöz hivatalos vacsorára. Örököseit a részletek iránt érdeklődött, olyan nyíltan és őszintén, akár egy kisgyerek, aki azt szeretné, hogy előre részletesen leírják neki a rá váró örömet. De hiszen a beteget egyhangú életük gyakran újra gyermekké teszi, legalábbis abban az értelemben, hogy elveszítik minden arányérzéküket, és szemlátomást úgy hiszik, azok a falak és függönyök, amelyek az ő világukat határolják és minden egyebet kizárnak, szükségképpen nagyobbak és fontosabbak, mint bármi, ami mögöttük rejlik. Ráadásul Mrs. Hale lánykorában kivette a részét a társasélet hívságaiból, és talán túlságosan is fájlalta, amikor mint szegény lelkészfeleségnek, le kellett mondania róluk, ezeket a vágyakat kordában tartotta és elfojtotta ugyan, de egészen sosem haltak ki belőle, és most annyira szerette volna látni, hogyan öltözik fel Margaret az estélyre, és olyan csillapíthatatlan érdeklődéssel és nyugtalansággal tért vissza újra meg újra erre a tárgyra, hogy Margaret csak mosolygott rajta. Igaz, ő a Harley Streeten többet járt

társaságba egy év alatt, mint az anyja a Helstone-ban töltött huszonöt évben.

– Szóval úgy gondolod, a fehér selyemruhádat fogod fölvenni. Biztos, hogy jó még rád? Már lassan egy éve, hogy Edith esküvőjén viselted!

– Oh igen, mama! Mrs. Murray varrta, és egészen biztosan jó még rám! Lehet, hogy derékban hajszálnyival rövidebb vagy hosszabb a kelleténél, attól függően, hogy híztam vagy fogytam-e azóta. De szerintem nem változtam semmit!

– Nem lenne jobb, ha Dixon megnézné előzőleg? Lehet, hogy megsárgult az állásban.

– Ha gondolod, mama. De ha minden kötél szakad, még mindig ott van az a nagyon csinos rózsaszín tüllruhám, amit Shaw nénitől kaptam, alig két-három hónappal Edith esküvője előtt. Az csak nem sárgulhatott meg!

– Azt nem is, de kifakulhatott.

– Hát akkor még mindig fölvehetem a zöld selymet. Az az érzésem, a bőség zavarával küzdünk!

– Bárcsak tudnám, mit kellene felvenned! – mondta Mrs. Hale idegesen.

Margaret azonnal elkomolyodott.

– Akarod, mama, hogy fölpróbáljam őket, egyiket a másik után? Akkor eldönthetnéd, melyik tetszik neked a legjobban!

– De hát – de igen! Talán mégiscsak az lesz a legjobb.

Margaret ment, és sorra próbálta a ruhákat. Most, hogy ebben a szokatlan órában így kiöltözött, nagy kedve támadt mindenféle csínyeket elkövetni: például a fehér ruha szoknyájának dús selymét léggömbalakúra széthúzni, vagy hátrafelé lépegetve távozni a szobából, mintha az anyja lenne a királynő, de amikor rájött, hogy az anyját ezek a

bohóságok csak bosszantják, mert úgy érzi, csak az időt pazarolják velük, amikor pedig egy komoly dologban kellene dűlőre jutniuk, rögtön komolyan és megfontoltan kezdett viselkedni. Amúgy föl nem foghatta, mi ütött a világba (az ő kis világába), hogy mindenki az ő ruhája miatt aggodalmaskodik, de tény, hogy aznap délután, amikor Bessynek is megemlítette, hová készül (úgy került szóba a dolog, hogy beszámolt róla: Mrs. Thornton megígérte, hogy segít nekik cselédet találni), Bessy valósággal izgalomba jött a hírtől. – Te jó ég! Hát csakugyan Thorntonéknál fog vacsorázni, a Marlborough gyárban?

– Igen, Bessy. De miért vagy annyira meglepve?

– Oh, nem is tudom. De hát ők a legjobb társasággal járnak össze Miltonban...

– És úgy gondolod, hogy mi itt Miltonban nem tartozunk a legjobb társasághoz, ugye, Bessy?

Bessy kicsit elpirult, amikor látta, Margaret milyen könnyen kitalálta a gondolatait. – Hát – felelte tuggya, itt Miltonban sokat tartanak rá, hogy valakinek sok legyen a pénze, maguknak meg, úgy tudom, nincsen valami sok.

– Nincs – felelte Margaret –, nagyon igaz. De művelt emberek vagyunk, és művelt emberek között éltünk. Olyan nagy csoda hát, ha meghív minket vacsorára egy olyan ember, aki maga is elismeri, hogy az édesapám különb nála, azzal, hogy eljön és órákat vesz tőle? Nem mintha lebecsülném Mr. Thorntont. Nem sok boltosinas akadhat – mert úgy kezdte, boltosinas volt egy rőf ősnél –, aki ilyen sokra vitte volna, mint ő!

– De hát hogyan fogják visszahívni őket, a maguk kicsi házába? Thornton háza legalább háromszor akkora!

– Hát, azt hiszem, azért mi is vissza tudjuk hívni Mr.

Thorntont, ahogy te nevezed a dolgot. A szobánk talán tényleg nem olyan nagy, és nem tudunk egyszerre olyan sok embert meghívni. De azt hiszem, mi egyáltalán nem – ilyen szempontból nézzük ezt a dolgot.

– Soha nem gondoltam volna, hogy maga Thorntonéknál fog vacsorázni! – ismételte meg Bessy. – De hiszen maga a polgármester is bejáratos hozzájuk! Meg képviselők és más effélék!

– Azt hiszem, valahogy majd csak elviselem azt a megtiszteltetést, hogy találkozom Milton polgármesterével.

– De a hölgyek úgy kicsípik magukat ilyenkor! – mondta Bessy, és nyugtalan pillantást vetett Margaret pamutszövet ruhájára, amelyről, mint minden miltoni, első pillantásra meg tudta állapítani, hogy yardonként hét pennybekerült.

Margaret arcán gödröcskék támadtak a vidám nevetéstől.

– Köszönöm, Bessy, hogy olyan kedvesen aggódsz értem, hogy elég csinos legyek abban az előkelő társaságban! De rengeteg elegáns ruhám van – egy héttel ezelőtt még azt mondtam volna, túlságosan is elegánsak hozzá, hogy még valaha életemben felvehessem őket. De most, hogy Thorntonéknál fogok vacsorázni, és talán még a polgármesterrel is találkozom, nyugodt lehetsz, föl fogom venni a legeslegjobb ruhámat!

– Mit fog viselni? – kérdezte Bessy kissé megnyugodva.

– Egy fehér selyemruhát – felelte Margaret. – Amit az unokatestvérem esküvőjén viseltem egy éve.

– Az jó lesz! – mondta Bessy, és megkönnyebbülten hanyatlott hátra a hintaszékében. – Nagyon utáltam volna, ha azok ott lenézik magát!

– Mindenesetre elég jólöltözött leszek, bár nem tudom,

ez megóv-e a lenézéstől...

– Bárcsak láthatnám kiöltözve! – mondta Bessy. – Azt hiszem, maga nem az a fajta, akit a népek általában csinosnak neveznek, ahhoz nincsen magán elég fehér meg piros. De azt tudja-e, hogy álmodtam magával, amikor még nem is ismertem?

– Ugyan, Bessy, ez képtelenség!

– Pedig mégiscsak úgy van. Éppen ilyen volt az arca álomban – és éppen így nézett, ilyen tiszta, állhatatos pillantással nézett rám a sötétségből, és a haját mintha valami szél fújta volna, mert úgy vette körül a homlokát, mint a napot a napsugarak – a homloka is pontosan ilyen sima és tiszta volt, mint most – és valahányszor jött, mindig erőt adott nekem, és mintha abból a mély, vigasztaló szeméből sugárzott volna rám az az erő – és fényes köntösbe volt öltözve, mint amelyet most fog viselni. Szóval láthassa, hogy maga volt az!

– Nem, Bessy – mondta Margaret szelíden –, az csak egy álom volt.

– És miért ne láthatnék én is álmot az én megpróbáltatásomban, mint mások? Nem látnak-e álmot azok a népek a Bibliában? Dehogynem, és még látomásokat is! De hiszen az álmokat még apám is sokra tartja! Újra csak azt mondom magának, hogy világosan láttam, amint gyorsan közeledik felém, a haját meg éppen az a gyors mozgás fújta ki az arcából, és szabadon lobogott, ahogyan az embernek a haja nőni szokott, és körbefogta az arcát, és az a fehér, fényes ruha volt magán, amit Thorntonéknál fog viselni. Hadd menjek oda magukhoz, hogy lássam magát benne! Látni akarom magát és meg akarom érinteni abban a mivoltában, ahogyan az álomban láttam!

– De Bessy drágám, ez csak afféle képzelődés...

– Képzelődés vagy nem képzelődés, maga eljött, és én tudtam, hogy el fog jönni, amikor láttam közeledni álmomban, és amikor itt van a közelemben, asziszem, sokkal könnyebb a lelkem, a közelsége megvigasztal, ahogyan egy jó meleg kályha megvigasztalja az embert egy zimankós napon. Azt mondja, huszonegyedikén lesz az a vacsora? Ha még akkor élek, elmegyek, és megnézem magát.

– Oh, Bessy! Persze, gyere csak, nagyon fogok örülni, de ne beszélj így – mert az elszomorít. Nagyon elszomorít.

– Hát akkor ezentúl megtartom magamnak, még ha le is kell harapnom a nyelvemet. De attól még igaz marad.

Margaret egy darabig hallgatott. Végül ezt mondta:

– Hát akkor majd beszéljünk róla, ha úgy gondolod, hogy igaz! De kérlek, ne most! Mondd csak, apád is sztrájkol?

– Az ám! – felelte Bessy bágyadtan – egészen más hangon, mint ahogy még egy-két perccel korábban is beszélt. – Ő és még sokan mások – mind Hamper emberei – és még rajtuk kívül is egy csomóan. És most a nők is ugyanúgy meg vannak vadulva, mint a férfiak. Sokba kerül az enivaló – és gondolom, az asszonyok enni akarnak adni a gyerekeiknek. Mi lenne, ha Thornton inkább nekik adná azt a pénzt, amit arra a vacsorára elkölt – ha abból inkább nekik küldene egy kis krumplit meg lisztet? Hány síró kisbabát lehetne azzal lecsendesíteni és az anyjuk szívét is meg lehetne békíteni egy kis időre!

– Ne beszélj így! – mondta Margaret. – Mert még a végén gonosznak érzem majd magam és büntudatom lesz, ha elmegyek arra a vacsorára.

– Ne legyen! – mondta Bessy. – Vannak, akik arra

születtek, hogy bíborba és patyolatba öltözködjének, és dúskáljanak a földi javakban – lehet, hogy maga is közéjük tartozik! Mások meg egész életükben orcájuk verejtékével keresik a kenyerüket – és manapság még az ebekben sincsen annyi szánalom, mint a szegény Lázár idejében. De ha majd abban a másik világban arra fog kérni, hogy hűsítsem meg a nyelvét az ujjam hegyével, én át fogok kelni azon a nagy szakadékon, mert eszembe jut majd, hogy milyen volt hozzám ebbe’ az életbe’.

– Bessy, te lázas vagy! Nagyon forró a kezed, és milyen furcsákat beszélsz! Ha majd eljön az ítélet napja, nem aszerint kerülünk a szakadék egyik vagy másik oldalára, hogy koldusok voltunk-e ideleenn vagy gazdagok – hiszen ez merő véletlenség –, hanem aszerint, hűségesen követtük-e Krisztust vagy sem!

Margaret felállt és keresett egy kis vizet, aztán beáztatta a zsebkendőjét, és a hűvös, nedves vásznat Bessy homokára fektette, majd dörzsölgetni kezdte a lány jéghideg lábát. Bessy behunyta a szemét, és engedte, hogy Margaret kényeztesse.

– Maga is úgy érezné az én helyemben, mindjárt eszít veszti – szólalt meg végül. – Egyik ember jön a másik után, mind az apám felől tudakozódik, aztán letelepszenek itt, és mindegyik csak mondja a magáét! Némelyiknek a szavából csak úgy süt a gyűlölet, és nekem megfagy a vér az ereimben, amikor hallom, milyen szörnyűségeket beszélnek a tulajdonosokról – de még inkább, amikor az asszonyok rákezdek, és csak mondják és mondják (miközben a könny csak úgy patakzik a szemükből, és le se törlik, még csak észre sem veszik), hogy milyen drága a hús, és hogy a gyerekeik éccaka nem bírnak aludni az éhségtől!

– És úgy gondolják, a sztrájk ezen segíteni fog? – kérdezte Margaret.

– Azt mondják – felelte Bessy. – Azt mondják, már hosszú ideje jól megy az üzlet, és a tulajdonosok tenger pénzt kerestek rajta, hogy pontosan mennyit, azt apa nem tudja, de a Szakszervezet persze igen, és természetes, hogy ők is részt szeretnének a profitból, most, hogy az élelem annyira megrágult, és a Szakszervezet is azt mondja, hogy nekik kötelességük rákényszeríteni a tulajdonosokat, hogy megadják, ami jár nekik. De mostanra valamiképpen úgy alakult, hogy a tulajdonosok diktálnak, és félek, hogy így is fog maradni örökkön-örökké. Olyan ez, mint a nagy armageddoni csata, ahogy vicsorgatnak egymásra és küszködnek egymással, és még javában harcolnak, miközben az ördög már viszi is őket elfelé a pokolba...

Ebben a pillanatban Nicholas Higgins lépett a szobába, és meghallotta a lánya utolsó szavait.

– Bizony! És én is harcolni fogok, míg csak meg nem nyerjük a csatát! Most nem fog sokáig tartani, míg beadják a derekukat, mert van egy csomó megrendelésük, és szerződés kötelezi őket, hogy leszállítsák az árut. Rövidesen rá fognak jönni, jobban járnak, ha megadják nekünk az öt százalékot, mint hogyha veszni hagyják a saját nyereségüket, arról nem is beszélve, hogy még büntetést is kell fizetniük, ha nem teljesítik, ami a szerződésben áll. Aha, tisztelt urak! Nem kétséges, ki fog nyerni ez alkalommal!

„Margaret Nicholas viselkedéséből gyanította, hogy nem lehet egészen józan – nem is annyira abból, amit mondott, hanem abból, hogy olyan izgatottan beszélt, és ebben a gyanújában csak megerősítette, amikor látta, milyen nyugtalanul igyekszik siettetni Bessy az ő

távozását.

– Tehát huszonegyedikén – mondta sietősen Bessy –, csütörtökhöz egy hétre! Ha lehetséges, elmegyek magukhoz, hogy lássam felöltözve, mielőtt elindul Thorntonékhöz. Hány óraker van a vacsora?

Mielőtt Margaret felelhetett volna, Higgins közbevágott:

– Thorntonékhöz! Szóval Thorntonéknál fog vacsorázni? Majd kérje meg, hogy igyon egyet a rendelései sikeres teljesítésére! Lefogadom, hogy huszonegyedikére asse tudja majd, hol áll a feje, annyit rágódik majd rajta, hogyan szállítsa le időben az árut. Mondja meg neki, hogy amint megadja az öt százalékot, mindjárt másnap reggel ott leszünk mind a hétszázán a Marlborough gyárban, és gondoskodunk róla, hogy pillanatok alatt teljesítse, ami a szerződésben áll. Lefogadom, mind ott lesznek ezek... Hamper is, az én munkaadóm. Az amolyan régi vágású pasas. Nem lehet úgy a szeme elé kerülni, hogy rá ne ordítana az emberre vagy el ne küldené a pokolba: asziszem, belehalna, ha eccer is udvariasan beszélne velünk, de mindent összevéve, nem rossz ember, csak a szája jár. Ha találkozik vele, megmondhassa neki, ha akarja, hogy ezt az egyik sztrájkoló munkásától hallotta. Eh! Mind ott lesznek, az összes díszpéldány Thorntonéknál! De szeretnék egy-két szót szólni hozzájuk, amikor el vannak pilledve vacsora után, és akkor se bírnának elszaladni, ha az életük függne tőle! Megmondanám nekik a magamét! Megmondanám, hogyan kergetik a kétségbeesésbe az embereket!

– Isten veled! – mondta Margaret sietősen. – Isten veled, Bessy! Akkor várlak huszonegyedikén, ha elég jól érzed

magad!

A gyógyszerek és a kezelés, amelyet Dr. Donaldson rendelt, eleinte olyan jót tettek Mrs. Hale-nek, hogy nemcsak ő maga, hanem még Margaret is reménykedni kezdett benne: az orvos tévedett, és az édesanyja talán végleg felgyógyul. Ami pedig Mr. Hale-t illeti, jóllehet ő még nem gyanította, milyen komoly okuk van az aggodalomra, most diadalmasan a fejükre olvasta, milyen alaptalan volt a félelmük, olyan szemmel látható megkönnyebbüléssel, amely elárulta, mennyire megrémítette őt magát az a kevés is, amit észrevett belőle. Csak Dixon károgott örökösen Margaret fülébe. Margaret azonban úgy döntött, nem hallgat a baljós hollóra, és remélni fog.

Nagy szükségük volt rá, hogy legalább a ház négy fala közt felcsillanjon valami kis reménysugár, mert odakinn még az ő tapasztalatlan szemük is mindenfelé észrevette a sötét, komor elégedetlenség jeleit. Mr. Hale-nek is voltak ismerősei a munkások között, és azok őszintén feltárták előtte a helyzetüket, azt a rengeteg szenvedést, amelyet mindaddig türelemmel viseltek. Mr. Hale-t ezek a történetek mélységesen lehangolták. A munkások olyasvalakinek, aki közék tartozott, és szavak nélkül is megértette őket, sose beszéltek volna mindarról, amit el kellett viselniük. Mr. Hale azonban egy távoli megyéből érkezett, és nem értette annak a rendszernek a működését, amelybe belekerült, őt mindenki mohón szerette volna megnyerni ítélőbírónak, és tudtára akart adni mindent, ami őt személy szerint leginkább bántotta. Mr. Hale pedig ezt a nagy halom sérelmet fogta és odavitte Mr. Thornton elé, hogy ő, a maga gyárosi tapasztalataival, rendezze el őket és magyarázza meg neki, mi az okuk, és Mr. Thornton ezt

minden alkalommal meg is tette, józan közgazdasági érvek segítségével. Bebizonyította, hogy a kereskedelem természetéhez tartozik, hogy hol jobban megy az üzlet, hol rosszabbul, és amikor rosszabbul megy, akkor a tulajdonosok egy része csakúgy, mint a munkások egy bizonyos százaléka, tönkremegy, és soha többé nem lehet találkozni velük a gazdagok és boldogok soraiban. Úgy beszélt, mintha ezek a következmények olyan kérlelhetetlenül logikusak lennének, hogy se a munkaadóknak, se a munkásoknak nincs joguk a panaszra, ha éppen nekik jut ez a sors. Ha a munkaadó kénytelen kiállni a versenyből, az alkalmatlanság és a kudarc keserű érzésével a szívében – ha megsebesül a küzdelemben – ha letiporják a többiek a nagy sietségben, amellyel a meggazdagodás felé törtetnek – ha semmibe veszik azok, akik korábban tisztelték – ha kénytelen alázasosan munkáért folyamodni, ahelyett, hogy ő maga gyakorolna kegyet és adna munkát másoknak. Mert Mr. Thornton szerint ez a sorsa annak a gyárosnak, akit az üzleti siker forgandósága a mélybe taszít – és ha a saját lehetséges sorsáról ilyen higgadtan bírt beszélni, csoda-e, ha nem mutatott több együttérzést azok iránt a munkások iránt sem, akik a gyors és könyörtelen fejlődés vagy változás következtében kihullanak a rostán, akik legszívesebben lefeküdnének és csöndesen kimúlnának ebből a világból, amelynek nincs szüksége rájuk, ha nem éreznék úgy, hogy még a sírjukban sem nyughatnak majd gyámolító nélkül maradt szeretteik panaszos sírásától, akik irigylik a vadmadarakat, mert azok szívük vérével bírják táplálni a fiókáikat. Margaret egész lelke fellázadt ez ellen az ember ellen, amikor így beszélt – mintha az üzlet lenne minden, és az emberiség semmi. Alig bírta megköszönni neki,

hogy őhöz személy szerint olyan kedves volt: aznap este ugyanis azért jött át hozzájuk, hogy föl kínálja neki mindazt, amit a saját vagyona és az anyja előrelátása fölhalmozott a saját háztartásukban betegség esetére, és amire, mint azt Dr. Donaldsontól tudta, Mrs. Hale-nek szüksége lehet. Ráadásul Mr. Thornton elég tapintatos volt hozzá, hogy megsejtse, mindezt nem a szülei jelenlétében, hanem négy szemközt kell Margaretnek felkínálnia. Az, hogy segítő szándékkal jelent meg náluk, azok után, ahogyan beszélni szokott – hogy emlékeztette Margaretet az anyja feje fölött függő végzetre, holott ő szerette volna elhíttetni magát, hogy az még elhárítható – mintha mindez összeesküdött volna, hogy Margaretet ingerültté és türelmetlenné tegye vele szemben. Hogy jön ahhoz ez az ember, hogy ő legyen az egyetlen, Dr. Donaldsonon és Dixonon kívül, aki be van avatva abba a szörnyű titokba, amelyet ő elzárt a szíve legsötétebb, legtitkosabb zugába – ahová csak akkor mert bepillantani, ha előbb a mennybéliek segítségét kérte, hogy el bírja viselni a szörnyű látványt – azt, hogy egy napon, nem is sokára, hangosan kiáltva hívja majd az édesanyját, de semmiféle választ nem kap majd az üres, néma sötétségből? Eddig azt hitte, senki nem ismeri a titkát, de ez az ember mindent tudott. Margaret kiolvasta a szánakozó pillantásából, kihallotta komoly és remegő hangjából. De hogy lehet ezt a pillantást, ezt a hangot összeegyeztetni azzal, ahogyan az üzleti élet alapelveit szokta fejtegetni: keményen, logikusan, szárazon és könyörtelenül, szenvtelenül követve őket legvégső konzekvenciáikig? Ez az ellentmondás mérhetetlenül gyötörte és ingerelte, főként, ha eszébe jutott mindaz, amit Bessytől hallott a munkások egyre növekvő szenvedéséről. Igaz, Bessy apja, Nicholas

Higgins másként beszélt. Kinevezték valami bizottságba, és váltig állította, hogy ott olyan titkok birtokába jutott, amelyekről a be nem avatottaknak sejtelmük se lehet. Minderről a szokásosnál is nyíltabban és részletesebben beszélt a Mrs. Thornton vacsoráját megelőző napon. Margaret meglátogatta őket, hogy megnézzé, hogy van Bessy, és ott találta Nicholast, amint éppen Boucherrel, a szomszédokkal vitatkozott. Margaret gyakran hallott tőle erről a szomszédjukról: Nicholas időnként szenvedélyes sajnálattal beszélt róla – nincs tanult szakmája a szerencsétlennek, mondogatta, és nagy családot kell eltartania –, máskor azonban Boucher alaposan felingerelte energikusabb és indulatosabb szomszédját azzal, hogy hiányzott belőle az a valami, amit ez utóbbi „kurázi”-nak nevezett. Amint belépett, Margaret rögtön látta, hogy Higginst majd szétveti az indulat. Boucher ott állt, mindkét kezével a meglehetősen magas kandallópárkányba kapaszkodva, és ide-oda himbálta magát a karjára támaszkodva, miközben zaklatottan bámult a tűzbe, arcán olyan kétségbeeséssel, amely csak tovább ingerelte Higginst, még ha közben a szívét facsargatta is. Bessy vadul hintázott előre-hátra a hintaszékében: mindig ezt csinálta (Margaret már jól ismerte ezt a szokását), valahányszor valami nagyon felizgatta. A húga, Mary, éppen a főkötője szalagját kötözgette (nagy, ügyetlen szalagcsokrot kötött nagy, ügyetlen ujjával), mert indulóban volt barhentet vagdosni, és közben egész idő alatt pityergett, és szemlátomást szeretett volna már minél messzebb lenni attól a jelenettől, amely annyira elkésérítette.

Amikor Margaret rájuk nyitott, egy pillanatra megállt az ajtóban, aztán ujját ajkára szorítva, odaosont Bessyhez, és

leült mellé a kanapéra. Nicholas látta, hogy bejött, és kurta, de csöppet sem barátságosan bólintással üdvözölte. Mary a nyitott ajtóhoz rohant, megkönnyebbülten kisurrant rajta, és odakinn, ahol az apja már nem láthatta, hangosan sírni kezdett. John Boucher azonban csak állt, és ügyet se vetett rá, ki jött be vagy ki ment ki.

– Nincs ennek semmi értelme, Higgins! Tudom, hogy az asszony nem húzza már sokáig! Fogytán az ereje, nem azér’, mer’ neki magának nem jut húsféle, hanem mer’ nem bírja látni, hogy a kicsinyek éheznek. Igen, éheznek! Lehet, hogy neked elég az az öt shilling egy hétre, mert neked csak kettőt kell etetned, és azokból is az egyik erős, nagydarab lánygyerek, aki meg tudja keresni a maga betevő falatját. Nekünk azonba’ nem marad más, csak a koplalás. És megmondom neked nyíltan – ha meghal, mert félek, hogy már nem húzza odáig, míg megkapjuk azt az öt százalékot, hát akkor én belevágom azt a pénzt a tulajdonosok képibe, és azt mondom nekik: „Legyetek átkozottak! Legyen átkozott ez az egész, kegyetlen világ! mert nem bírta megtartani nekem a legjobb asszonyt, amelyik valaha is gyerekeket szült egy férfinak!” És tudod, mit mondok én neked, pajtás: gyűlöllek én téged is, meg ezt az egész szakszervezeti bandát! És még a másvilágon sem lesz nyugságotok tőlem – még ott is üldözni foglak benneteket, pajtás, esküszöm! –, ha most ebben a dologban félrevezettetek! Aszontad nekem, Nicholas, akkor szerda este – és annak holnap már két hete lesz! –, hogy nem telik bele két hét, és a tulajdonosok térden állva fognak könyörögni nekünk, hogy vegyük fel a munkát, és hogy majd mi szabhassuk meg, mennyit fizessenek nekünk! Az az idő már kis híján lejárt – és az én kicsi Jackem odahaza ott fekszik az ágyban, még ahhoz sincs ereje neki, hogy

hangosan sírjon, csak időről időre felzokog, mintha a szíve akarna kiszakadni, mert nem tudunk enni adni neki – a mi kis Jackünknek, hallod, pajtás! Az asszony le nem vette róla a szemit, amióta megszületett, mer’ úgy szereti, hogy az életit is odaadná érte – és oda is fogja, tudom, hogy el fogom veszíteni ezt a drága kincset –, a mi kis Jackünkért, aki engem minden reggel avval ébresztett, hogy odaszorította azt az édes, kicsi száját az én nagy, csúnya, borostás képemhez, és olyan helyet keresett rajta, amék nem szúr, hogy megcsókolja – és most ott fekszik és haldoklik az éhségtől! A szerencsétlen ember szavai zokogásba fulladtak. Nicholas fölnézett Margaretre, könnybe borult szemmel, mielőtt meg bírt volna szólalni:

– Szedd össze magad, ember! A kicsi Jack nem fog éhen halni! Van nálam egy kis pénz, és ebbe’ a szent pillanatba’ elmegyünk, és veszünk a gyerekeknek egy kis tejet meg egy négyfontos cipót! Ami az enyém, az a tied is, mondanom se kell, ha úgy hozza a szükség! Csak ne csüggedj, ember! – tette hozzá, miközben a teáskannában kotorászott a maradék aprópénze után. – Igaz lelkemre esküszöm, hogy győzni fogunk, csak még egy hétig tarts ki, és meg fogod látni, hogy a tulajdonosok beadják a derekukat, és térden állva könyörögnek majd nekünk, hogy menjünk vissza a gyárba! És a Szakszervezet majd gondoskodik róla – vagyishogy én magam –, hogy legyen ennivalója a gyerekeidnek meg az asszonynak! Csak ne veszítsd el a bátorságodat, és ne menj a zsarnokokhoz munkáért könyörögni!

E szavak hallatán a férfi arccal fordult feléjük – és ez az arc nyugodt volt, de olyan sápadt, sovány, könnyekkel fölszántott és reménytelen, hogy láttára Margaretén erőt vett a sírás.

– Tudod te azt nagyon jól, hogy van rosszabb zsarnok is a tulajdonosoknál! Aki azt mondja: „Inkább haljál csak éhen, és nézd végig, hogyan hálnak éhen a tieid mind, de ne merészelj szembeszegülni a Szakszervezettel!” Nagyon is jól tudod te, Nicholas, mert te is közülük való vagy! Lehet, hogy külön-külön mindnyájatoknak jó szíve van, de amint együtt vagytok, nincsen bennetek több szánalom az ember iránt, mint egy megdühödött, éhes farkasban!

Nicholas keze már ott volt a kilincsen, de most megfordult, és szembenézett Boucherrel, aki követte, és most ott állt közvetlenül mögötte.

– Isten engem úgy segítjen! – hogy úgy gondolom, azt teszem, ami a legjobb neked és valamennyiünknek! Ha tévedek, amikor azt hiszem, jót cselekszem, ez azoknak a bűne, akik tudatlanságban tartottak engem! Csak töprengtem és töprengtem, míg belefájdult az agyam – hidd el nekem, John, hogy igen sokat töprengtem! És újra csak azt mondhatom, nincs más segítség a mi számunkra, csak az, ha megbízunk a Szakszervezetbe! A Szakszervezeté lesz a győzelem, majd meglátjátok!

Margaret és Bessy egy árva szót sem szóltak. Csak egy sóhaj tört fel a szívük legmélyéből, ahogy a tekintetük találkozott a másikéval. Végül Bessy megszólalt:

– Sose hittem volna, hogy még egyszer hallani fogom, amint apám az Istent emlegetni. Pedig azt mondta, maga is hallotta: „Isten engem úgy segítjen!”

– Igen! – felelte Margaret. – Hadd hozzam el neked, ami fölösleges pénz akad a háznál – hadd hozzak egy kis ennivalót azoknak a szegény gyerekeknek! De ne áruld el nekik, hogy nem az édesapádtól kapták! Úgyse lesz valami sok.

Bessy hátradőlt – úgy tűnt, nem is hallotta, amit

Margaret mondott. Nem sírt, csak a hangja reszketett, amikor megszólalt.

– Nekem már nem is maradtak könnyeim, mert mindet elsírtam – mondta. – Boucher sokszor átjött ezekben a napokban, és beszélt nekem a félelmeiről meg a gondjairól. Tudom, hogy gyöngé ember a szerencsétlen, de azért mégiscsak ember, és bár sokszor haragudtam rá azelőtt, rá meg a feleségére, mert egyik sem tudja, hogyan kell megfogni a pénzt, de lássa, nem lehet minden ember okos, és Isten azért őket is engedi élni – igen, és ad nekik valakit, aki szeresse őket, és akit szerethetnek, éppen úgy, mint a bölcs Salamon királynak. És ha szenvedni látják azokat, akiket szeretnek, az éppen úgy fáj nekik is, akárcsak Salamonnak. Nem értem én, hogyan van ez. Lehet, hogy az ilyen Boucher-féléknek mégiscsak az a legjobb, ha a Szakszervezet gondoskodik róluk. De azért szeretném látni azokat ott a Szakszervezetben, mit szólnának, ha nekik kellene szemtül szembe állniuk ezzel a Boucherrel. Gondolom, ha meghallgatnák, ők is azt mondanák neki (ha egyenkint tudnám fülön fogni és odavinni őket hozzá), hogy menjen csak vissza, és fogadjon el annyit a munkájáéért, amennyit adnak, még ha az nincs is annyi, mint amennyit őszerintük kapnia kellene.

Margaret csak ült, és nem szólt egy árva szót sem. Most hogyan menjen haza a kényelmes otthonába, és hogyan felejtse el annak az embernek a hangját, amely elviselhetetlen gyötrelmről árulkodott, és amely a szavainál is világosabban elárulta, mennyit szenved? Elővette a pénztárcáját, nem sok pénz volt benne, amivel szabadon rendelkezhetett, de azt mind odanyomta egyetlen szó nélkül Bessy markába.

– Köszönöm! Sokan varrnak ám, akik nem keresnek

többet, és mégse megy nekik ennyire rosszul – vagy legalábbis nem mutatják ki úgy, mint ő. De apám most, hogy tud róla, milyen bajban vannak, úgyse hagyja sorsukra őket. Tudja, Bouchert az a rengeteg gyerek tette tönkre – meg az, hogy olyan beteges a felesége, és hogy amilyük csak volt, az mind a zálogházba vándorolt ebben az elmúlt tizenkét hónapban. De azért ne gondolja, hogy hagytuk volna őket éhen veszni, csak mert nekünk magunknak is rosszabb kellett húzódkodnunk mostanában, ha már a szomszédjára se számíthatna az ember, akkor nem tudom, kire számíthatna egyáltalán! – Bessy szemlátomást egy kicsit félt tőle, hátha Margaret azt gondolja, nincs meg bennük a jószándék, sem pedig – legalábbis bizonyos fokig – lehetőségük sincs rá, hogy segítsenek valakin, aki – legalábbis Bessy szemlátomást így vélekedett – ezt joggal várja el tőlük. – Különben is – folytatta –, apám egészen biztos benne, hogy a tulajdonosok néhány napon belül beadják a derekukat – hogy nem bírnak sokkal tovább kitartani. De azért köszönöm magának – legalább annyira a magam kedvéért, mint Boucheréért, mer’ ettől csak még jobban és jobban a szívembe zárom!

Bessy aznap nyugodtabbnak tűnt, de ijesztően bágyadtnak és kimerültnek. Amikor befejezte a beszédet, olyan gyöngének és elgyötörtnek látszott, hogy Margaret komolyan megrémült.

– Ez még nem az! – nyugtatgatta Bessy. – Ez még nem a halál. Csak rossz éjszakám volt, retentő álmain voltak – vagy legalábbis valami olyasfélék, mint az álom, mert igazából teljesen ébren voltam – ezért vagyok ma ilyen se eleven, se holt – csak érnek a szerencsétlennek a dolga rázott föl egy kicsit. Nem! Ez még nem a halál, de az sincs már igen messze. Igen, ^ igen. Takargasson csak be, és

akkor talán alszom egy sort, ha ugyan bírok a köhögéstől.
Jó éjszakát – igaz, hogy még csak délután van, de ma
akkora a köd, hogy olyan félhomály van, mintha este lenne.

XX. FEJEZET

URAK ES EMBEREK

*„Ifjú és vén, csak egyenek, sebjaj:
ha midnek száz foga is van, azt se bánom!”*
Rollo, Normandia hercege

Miközben Margaret hazafelé tartott, nem bírta kiverni a fejéből, amit Higginséknél látott és hallott. Nagyon nehéz volt a szíve, és nem tudta, hogyan bír majd odahaza eleget tenni a rá váró kötelességnek: hogy folyamatosan és jókedvűen szóval tartsa az anyját. Mrs. Hale most, hogy ő maga nem mozdulhatott ki, minden alkalommal türelmetlenül várta Margaret visszatérését, még ha az csak rövid sétára indult is, mert azt remélte, a lánya hoz neki valami hírt a külvilágból.

– És mit gondolsz, el tud jönni ez a gyárban dolgozó barátnőd csütörtökön, hogy megnézzen téged estélyi öltözékben?

– Olyan rosszul volt, hogy eszembe se jutott meghívni – felelte Margaret szomorúan.

– Jaj, istenem! Úgy látszik, mostanában mindenki beteg! – mondta Mrs. Hale, aki, maga is beteg lévén, hajlamos volt kicsit féltékenykedni minden más betegre. – De azért az nagyon szomorú dolog lehet, egy olyan nyomorúságos kis mellékcucában betegeskedni! – tette hozzá, mert a jó szíve felülkerekedett a féltékenységén, és mert Helstoneban hozzászokott, hogy az ő feladata a környék szegényeinek helyzetén enyhíteni. – Még itt is elég rossz! Mit tehetnék érte, Margaret? Mr. Thornton küldött nekem

egy ládával a régi portóijából, amíg odajártál. Mit gondolsz, nem tenne jót szegény kislánynak, ha vinnél neki egy üveggel?

– Nem, mama! Nem hiszem, hogy nagyon szegények lennének – legalábbis nem beszélnek róla. És különben is, Bessy tüdővész – neki nem használna a bor. Talán viszek neki inkább egy kis befőttet, amit még a mi drága helstone-i gyümölcsünkből csináltunk. De nem! Van egy másik család, és inkább azoknak szeretném adni... Oh, mama! mama! Hogy leszek képes kiöltözni és elmenni arra a fényűző estélyre, az után a sok baj és szomorúság után, amit ma láttam! – kiáltott fel Margaret, és átszakítva a korlátot, amelyet maga állított magának, mielőtt bejött a szobába, mindent elmondott az anyjának, amit Higginséknél látott és hallott.

Mrs. Hale-t nagyon fölzaklatta, amit hallott. Ingerlékeny nyugtalansága nem is csillapodott mindaddig, amíg valamilyen határozott intézkedéssel nem enyhíthette. Meghagyta Margaretnek, hogy ott helyben, a nappaliban csomagoljon össze egy kosarat, és azonnal küldje el a Boucher családnak, és kis híján megharagudott a lányára, amikor az azt mondta, nyugodtan várhatnak a kosár elküldésével reggelig, mert hiszen Higgins gondoskodott a családról aznap estére, és ő maga is hagyott Bessynél egy kis pénzt. Mrs. Hale érzéketlennek nevezte, amiért így beszél, és addig egy perc pihenőt sem adott magának, amíg a kosarat el nem küldték. Ekkor azt mondta:

– Lehet, hogy végül mégsem jól tettük. Csak legutóbb is, amikor itt járt, Mr. Thornton arról beszélt, hogy nem igaz barátai a munkásoknak, akik: támogatják a sztrájkolókat és ezzel hozzásegítik őket, hogy tovább folytassák, ezt az értelmetlen küzdelmet. Márpedig ez a

Boucher is sztrájkol, ugye?

Ezt a kérdést Mrs. Hale a férjéhez intézte, aki éppen abban a pillanatban lépett a szobájába. Csak az imént fejezte be a Mr. Thorntonnak adott órát, amely szokás szerint beszélgetéssel végződött. Margaret nem sokat törődött vele, hogy az adományuk esetleg segít meghosszabbítani a sztrájkot: jelenlegi, izgatott állapotában nem bírt nagyobb távlatokban gondolkodni.

Mr. Hale meghallgatta őket, és igyekezett pártatlan ítélőbíró lenni: fölidézte mindazt, amit alig fél órája Mr. Thorntontól hallott, és ami akkor olyan világosnak tűnt: aztán megpróbált, nem sok sikerrel, valami áthidaló megoldást találni a két ellentétes álláspont között. A felesége és a lánya ebben az esetben az egyedül helyes dolgot tették, mondta, és ő pillanatnyilag nem is igen látja, mi mást tehetek volna. Ugyanakkor mint általános szabály nagyon is igaz az, amit Mr. Thornton mondott, nevezetesen, hogyha a sztrájk sokáig tart, akkor csak azt érik el vele, hogy végül a tulajdonosok valahonnan messziről hozatnak majd munkásokat (sőt, a dolog végső következménye alighanem az most is, ami eddig lenni szokott: hogy föltalálnak valamilyen gépet, amely egyszer és mindenkorra fölöslegessé teszi az emberi munkaerő egy részét). Nos, teljesen világos tehát, hogyha igazán a munkások érdekét tartják szem előtt, akkor meg kell tagadni tőlük minden segítséget, nehogy még jobban megmakacsolják magukat, és folytassák ezt az esztelen sztrájkot.

Ami viszont ezt a Bouchert illeti, holnap reggel az lesz az első dolga, hogy elmegy hozzájuk, és megpróbálja kitalálni, mit lehetne tenni érte.

Mr. Hale másnap reggel csakugyan el is ment

Boucherékhez. Bouchert nem találta ugyan otthon, viszont hosszasan elbeszélgetett a feleségével, és megígérte, hogy szerez neki egy beutalót a kórházba, és látva a rengeteg élelmiszert, amit Mrs. Hale küldött, és amellyel a gyerekek, akik apjuk távollétében átvették a ház urának szerepét, kissé pazarlóan bántak, sokkal vidámabb és vigasztalóbb hírekkel tért haza, mint Margaret remélni merté volna, ami azt illeti, annak alapján, amit a lányától hallott előző este, annyival sötétebbre festette képzeletében a helyzetet, hogy most, a beállt ellenhatás következtében jóval kedvezőbbnek tűntette fel, mint amilyen az valójában volt.

– De majd elmegyek újra, és megnézem magamnak azt az embert – mondta Mr. Hale. – Igazából nem is tudom, mit gondoljak, ha összehasonlítom ezeket a házakat a mi helstone-i szegényeink kunyhóival. A mi mezőgazdasági munkásainknak álmukban sem jutott volna eszükbe olyan bútorokat vásárolni maguknak, mint amilyeneket itt láttam, és fényűzésnek tekintenék, ha olyan étel kerülne náluk az asztalra, mint amit az itteniek napjában fogyasztanak, ugyanakkor ezek az itteni családok, ha nem kapják meg a heti bérüket, kénytelenek a zálogházba hordani a holmijukat, mert sehogyan máshogyan nem tudnak pénzhez jutni. Az embernek itt Miltonban más nyelvet kell használnia és más mércével kell mérnie, mint Helstoneban.

Aznap Bessy is jobban érezte magát egy kicsit. De azért olyan gyöngé volt, hogy teljesen el is feledkezett róla, mennyire szerette volna látni Margaretet estélyi öltözékben – bár lehet, hogy ez a kívánság amúgy is csak az előző napi lázas állapotának fél-önkivületében született.

Margaretnek, miközben öltözködött, hogy elmenjen valahová, ahová semmi kedve nem volt elmenni, mert a különféle aggodalmak túlságosan ránehezdedtek a szívére, akarva, nem akarva eszébe jutott, mennyire más volt az a vidám, lányos készülődés, amikor Edith-tel szépítkeztek egy-egy estélyre még alig több, mint egy éve. Most legfeljebb annyi örömet lelt az egészben, hogy azt remélte, az édesanyja örülni fog majd, ha estélyi díszben látja. Elpirult, amikor Dixon feltépte a nappali ajtaját, és az anyjához fordulva elismerő szavakkal hívta fel a figyelmét Margaret öltözkének részleteire. – Miss Hale remekül néz ki – ugye, asszonyom? Mrs. Shaw koralljai nem is jöhettek volna jobbkor. Pont ez a kis szín hiányzott csak a toalettjéből! Különben túl sápadtan festene, Miss Margaret!

Margaret fekete haja túlságosan sűrű volt hozzá, hogy befonja, ehelyett selymes fekete fűrtjeit vastag fonatokba összefogva tekerte körbe-körbe, hogy úgy fogja körül a fejét, mint valami korona, végül pedig súlyos kontyba csavarta a tarkóján. A súlyos hajtömeget két nagy koralitívvel támasztotta meg – akkorák voltak, mint egy-egy kisebbfajta nyíl. A fehér selyemruha ujját selyemzsinór húzta össze a csuklóján, ívelt, tejfehér nyakának tövében pedig ott piroslott a súlyos korallgyöngyosor.

– Oh, Margaret! Mennyire szeretném, ha én vihetnék el arra az estélyre – ha én lehetnék a gardedámod, mint nekem Lady Beresford annak idején!

Margaret gyöngéd csókkal köszönte meg az anyai büszkeségnek ezt a kis kitörését, el is mosolyodott rajta, de csak nagyon halványan, mert nehéz volt a szíve.

– Szívesebben maradnék itthon veled – sokkal szívesebben, mama!

– Csacsiság, drágám! Ügyelj, jegyezd meg jól, mit adnak vacsorára! Olyan kíváncsi vagyok, hogy intézik ezeket a dolgokat itt Miltonban! Főként a második fogást jegyezd meg jól, drágám! Kíváncsi vagyok, mit adnak itt vadhús helyett!

Mrs. Hale kíváncsisága kielégült volna, sőt, elámul, ha látja, hogyan roskadozik Thorntonéknál a vacsoraasztal a mindenféle ételektől és hogy milyen fényűzőek az összes kellékek. Margaret, a maga Londonban csiszolódott ízlésével, úgy találta, hogy a finomságoknak ilyen tömege már-már nyomasztó: a fele is elég lett volna, és könnyedebb és elegánsabb hatást tett volna. Mrs. Thornton felfogása szerint azonban a vendégszeretet szigorúan megkövetelte, hogy minden egyes finomságból legyen elegendő az összes vendég számára, ha úgy tartja kedve, hogy megkóstolja. Bár általában már-már a fukarságig mértékletes volt, ilyenkor abban lelte büszkeségét, hogy valóságos lakomát tálaljon fel azoknak a vendégeinek, akiknek fontos volt az ilyesmi. Ebben az érzésben a fia is osztozott. Soha nem ismert másfajta társaséletet – bár elképzelni talán elképzelt, és méltányolni is képes lett volna –, csak azt, amely abból állt, hogy az emberek fényűzően megvendégelik egymást, és bár önmagára soha nem költött a legszükségesebbeken felül egyetlen pennyt sem, és bár nem egyszer megbánta már, hogy elküldték a meghívókat erre a vacsorára, most, hogy sor került rá, mégiscsak örömet lelte benne, hogy minden olyan fényűző és nagyszabású, mint régen.

Margaret és az édesapja érkeztek elsőként. Mr. Hale mindig aggályos pontossággal a megjelölt időben érkezett mindenhová. A szalonban még nem volt senki, csak Mrs. Thornton és Fanny. A bútorokról ezúttal leszedték a

védőhuzatokat, és a helyiség csak úgy ragyogott a sárga selyemdamasztól és a ragyogó színű szőnyegektől. Minden sarok úgy teli volt zsúfolva különféle dísz tárgyakkal, hogy a szem belefáradt a nézésükbe, és furcsa ellentétet alkottak az ablakból látható nagy gyárudvar kopár csúfságával, ahol a széles kapuszárnyak tárva-nyitva álltak, hogy szabad utat biztosítsanak az érkező hintóknak. A gyár sokemeletes tömbje az ablakoktól balra magasodott, és az udvarra vetődő árnyéka idő előtt elsötétítette a nyári estét.

– A fiannak az utolsó pillanatban el kellett mennie valahová üzleti ügyben, Mr. Hale. De mindjárt itt lesz. Megkérhetem addig is, hogy foglaljon helyet?

Mr. Hale az egyik ablaknál állt, mialatt Mrs. Thornton ezeket a szavakat intézte hozzá. Most megfordult, és azt kérdezte:

– Nem találja úgy néha, hogy nem igazán kellemes a gyár közvetlen környékén lakni?

Mrs. Thornton kihúzta magát.

– Nem, soha! Énbelőlem sosem lett olyan kényes dáma, hogy le akarnám tagadni, honnét származik a fiam vagyona és hatalma. Különben sincs még egy ilyen gyár Miltonban! Csak a gépterem egyedül százhusz négyzetyard!

– Én csak arra gondoltam, hogy a füst meg a zaj néha talán zavarják – és hogy a munkások örökös jövés-menése is bosszantó lehet!

– Én egyetérték magával, Mr. Hale! – szólt közbe Fanny. – Az az örökös gőz- és gépolajszag! A zaj pedig egyenesen fülsiketítő!

– Hallottam én már zenét, amelyik jobban bántotta a fületem, mint a gépzaj! Különben is, a gépterem a gyár utca felőli végén van, úgyhogy a zajból alig hallunk

valamit, legfeljebb nyáron, amikor az összes ablak nyitva van, a munkások mormolása pedig semmivel sem zavar jobban, mint egy méhkas zümmögése. Ha egyáltalán felfigyelek rá, a fiam jut eszembe róla, az, hogy mindez az övé, és hogy az ő esze irányít itt mindent! Különben is, éppen most semmiféle zaj nem jön a gyárból: a munkások olyan hálátlanok, hogy sztrájkba léptek, de erről talán már hallott. A fiam éppen ebben a dologban jár (említettem, amikor megjöttek, hogy sürgősen el kellett mennie üzleti ügyben), lépéseket készül tenni annak érdekében, hogy azok az emberek megtanulják, hol a helyük!

Amikor ezt mondta, Mrs. Thornton amúgy is szigorú arca elsötétült a haragtól. Ez a haragos kifejezés akkor sem tűnt el róla, amikor Mr. Thornton belépett a szobába, mert rögtön észrevette rajta, hogy a gondjaitól és nyugtalanságától aznap estére sem bírt megszabadulni, bár ahogy a vendégei üdvözlésére sietett, az nemcsak szívélyesnek, hanem derűsnek is tűnt. Margarettel Mr. Thornton kezét rázott. Arra gondolt, hogy most első alkalommal érintkezett a kezük, bár a lány ennek egyáltalában nem volt tudatában. Aztán Mrs. Hale hogyléte felől érdeklődött. Mr. Hale derűlátóan reménykedve számolt be felesége állapotáról, Mr. Thornton Margaretre pillantott, hogy lássa, ő is úgy vélekedik-e, mint az apja, de a tiltakozásnak árnyékát sem látta az arcán. És ahogy ránézett, hirtelen újra szíven ütötte a lány szépsége. Még soha nem látta estélyi ruhában, most mégis úgy tűnt neki, ez az elegáns öltözék olyan jól illik finom alakjához és arcának fennkölt nyugalomához, hogy voltaképpen mindig így kellene járnia. Margaret Fannyval beszélgetett, hogy miről, azt Mr. Thornton nem hallotta, de látta, ahogy a húga örökösen, nyugtalanul rendezget

valamit az öltözékén, hogy a pillantása örökké ide-oda vándorol, de korántsem azért, mintha valamit alaposabban szemügyre akarna venni, ugyanakkor Margaret nagy, bársonyos szemének pillantása megállapodott egyetlen tárgyon, és mintha valami szelíd nyugalom sugárzott volna belőle: a szépen ívelt, piros ajkak kissé szétnyíltak, ahogy élénk érdeklődéssel figyelte beszélgetőtársának szavait – a fejét kissé meghajtotta, mintha egyetlen, lendületes vonalat akart volna alkotni a feje búbjától, ahol a fény megcsillant selymes, hollófekete haján, egészen a válla sima, elefántcsontszínű gömbjéig: két gömbölyű, fehér karját és hosszú, elkeskenyedő kézfejét könnyedén átvette egymáson, és ebben a szép testtartásban tökéletesen mozdulatlanul állt. Mr. Thornton felsóhajtott, ahogy mindezt magába szívta egyetlen, átfogó pillantással. Aztán hátat fordított a fiatal hölgyeknek, és bár némi erőfeszítésébe került, hogy odafigyeljen, de azért szívvel-lélekkel belevetette magát a Mr. Hale-lel való társalgásba.

Újabb emberek érkeztek – aztán még többen és többen. Fanny magára hagyta Margaretet és segítette az anyjának fogadni a vendégeket. Mr. Thornton érezte, hogy amióta a vendégek áradata megindult, senki sem beszélget Margarettel, és nyugtalanította, hogy a lány esetleg úgy érezheti, elhanyagolják. De azért ő maga nem ment oda hozzá, még a közelébe sem – még csak nem is nézett feléje. Mégis mindig pontosan tudta, hogy mit csinál éppen – vagy nem csinál –, jobban figyelemmel kísérte a mozgását, mint bárki másét a szobában. Margaretet azonban csöppet sem zavarta, hogy magára hagyták: kitűnően elszórakozott azzal, hogy a többieket figyelte, és meg se fordult a fejében, hogy esetleg elhanyagolják. Valaki a karját nyújtotta neki, hogy a vacsoraasztalhoz

kísérje, nem értette a nevét, és az illető nem sok hajlandóságot mutatott, hogy beszéljen hozzá. Az urak között rendkívül élénk társalgás folyt, a hölgyek többnyire csöndben voltak, és azzal szórakoztak, hogy jól az eszükbe vésték a vacsora egyes fogásait és egymás öltözékét bírálgatták. Margaret fülét megütötte egy-két szó az asztalnál folyó beszélgetésből, amely fölkelte az érdeklődését, és figyelni kezdett. Mr. Horsfall, aki idegen volt a városban – az ő rövid látogatásának tiszteletére született meg eredetileg a vacsora ötlete –, a miltoni kereskedelem és a gyáripar helyzetéről faggatta a helybelieket, azok meg – valamennyien miltoniak – élénken felelgettek és magyaráztak neki. Néhányan vitába keveredtek, és mindenki hevesen védelmezte a saját álláspontját, Mr. Thorntont kérték fel döntőbírónak, aki mindaddig alig szólalt meg, de most olyan világosan fejtette ki és olyan logikusan indokolta meg a véleményét, hogy még az ellenfelei is letették előtte a fegyvert. Így Margaret figyelme is a házigazdájuk felé fordult: mint a ház ura, olyan nyílt, ugyanakkor egyszerű és szerény modorban bánt a vendégeivel, hogy az mindenkiben csak tiszteletet ébreszthetett. Margaret arra gondolt, hogy Mr. Thornton még sose mutatkozott előtte ilyen előnyös színben. Valahányszor náluk járt, mindig vagy kissé túlságosan mohón igyekezett meggyőzni őket az igazáról, vagy volt benne valami megbántott bosszúság, mintha eleve feltételezné, hogy igazságtalanul fogják megítélni, de túlságosan büszke lenne hozzá, hogy megpróbálja jobban megértetni magát. De most, saját környezetében nem volt benne semmi bizonytalanság. A többi gyáros csodálta erős jellemét és többféle szempontból is erős embernek tartotta. Nem kellett megküzdenie a tiszteletükért:

tisztelték, és ezt ő is tudta. Ez a bizonyosság megadta a hangjának és modorának azt a csöndes, fölényes magabiztosságot, amelyet Margaret eddig hiányolt belőle.

Nem volt hozzászokva, hogy hölgyekkel társalogjon, ezért minden, amit mondott, egy kissé mereven udvarias volt. Magához Margarethez alig szólt egy-két szót. Margaret maga is meglepődött rajta, milyen jól érzi magát ezen a vacsorán. Most már eleget tudott ahhoz, hogy sok mindent megértsen a helyi ügyekből – sőt, még azokból a szakkifejezésekből is megértett egyet-kettőt, amivel a mohón vitatkozó gyárosok csak úgy dobálóztak. Sőt, magában nagyon határozott álláspontot foglalt el abban a kérdésben, amiről vitatkoztak. És az is tetszett neki, hogy ezeknek az embereknek szemlátomást rettentően fontos, amiről beszélnek – hogy nem abban a mesterkélt stílusban társalogtak, ami annyira fárasztotta annak idején, a londoni estélyeken. Azon viszont nagyon csodálkozott, hogy jóllehet egyébről sem folyik a szó, mint a miltoni gyárosokról és az üzleti életről, senki nem említette egy szóval sem a küszöbön álló sztrájkot. Még nem tudta, hogy a tulajdonosok milyen szenttelenül fogják fel ezeket a dolgokat, mert meg vannak győződve róla, hogy csak egyféleképpen végződhetnek. Semmi kétség, a munkások maguk alatt vágják a fát, ahogyan ezt már korábban is megtették jó néhányszor, ha olyan bolondok, hogy ezeknek a gazfickóknak, a fizetett szakszervezet megbízottainak az irányítására bízzák magukat, akkor viselniük kell a következményeket. Egy-két gyáros úgy gondolta, Thornton kissé lehangoltnak tűnik aznap este, és nem is csoda, hiszen nyilván veszíteni fog ezen a sztrájkon. De hát ez olyan baleset volt, amely velük is bármikor megtörténhet, és Thornton nyilván könnyedén megbirkózik majd a

sztrájjkal, hiszen nincs még egy ilyen vasakaratóú fickó egész Miltonban. A munkások majd máskor jobban meggondolják, hogy kivel kezdenek ki. És magukban jókat kuncogtak, amikor elképzelték, milyen megsemmisítő vereséget szenvednek majd a munkások, merthogy tehetnek bármit, Thornton egy jöttányit sem fog engedni abból, amit egyszer már kimondott.

Vacsora után, amikor a hölgyek átvonultak a szalonba, Margaret már korántsem szórakozott olyan jól, mint korábban. Megörült, amikor az urak is követték őket, nemcsak azért, mert kissé fölélénkült, valahányszor elkapta apja pillantását, hanem azért is, mert így a beszélgetés megint érdekesebb tárgyról folyt, nem azokról a kisszerű és földhözragadt dolgokról, amelyekről a hölgyek csevegtek. Tetszett neki, mennyire élvezik a miltoni férfiak tulajdon erejük és hatalmuk tudatát. Lehet, hogy ez az érzés kissé féktelenül nyilvánult meg, és dicsekvésnek hangzott: mégis, mintha ezek az emberek olyan határokon léptek volna át, amelyek áthágását korábban mindenki lehetetlennek hitte, és valósággal megmámorosodtak annak tudatától, mi mindent értek már el és még mi mindent fognak megvalósítani. Higgadtabb pillanataiban valószínűleg Margaret sem helyezte volna ennek a szellemnek minden megnyilvánulását, most mégis úgy találta, sok csodálatra méltó van abban, ahogyan ezek az emberek megfélemeznek önmagukról és a jelenről, és azt tervezgetik, hogyan diadalmaskodik majd az emberi szellem a lélektelen anyag fölött valamikor a jövőben, amikor már egyikük sem fog élni. Kissé összerezsent meglepetésében, amikor Mr. Thornton váratlanul közvetlenül mellette szólalt meg:

– Úgy láttam, a vacsoránál a mi oldalunkon állt a

vitában – vagy tévedek, Miss Hale?

– Nem, nem téved. De hát én olyan keveset tudok ezekről a dolgokról. Az azonban nagyon meglepett, hogy akadnak emberek, mint például ez a Mr. Morison is, akiről Mr. Horsfall beszélt, akiknek a fölfogása – legalábbis abból, amit Mr. Horsfall mondott, ez derült ki – annyira különbözik ebben a dologban. Nekem úgy tűnt, ez a Mr. Morison nem lehet igazi úriember – ugye?

– Nem hinném, Miss Hale, hogy én lennék a megfelelő személy rá, hogy eldöntsem, úriember-e valaki vagy sem. Már úgy értem, nem vagyok egészen biztos benne, hogy ugyanazt értjük-e ezen a szón. De azt merem állítani, hogy ez a Morison nem becsületes ember. Nem mintha ismerném: csak abból ítélek, amit Mr. Horsfall mondott róla.

– Azt hiszem, amikor én „úriembert” mondok, az többek közt olyasmit is jelent, mint amit maga „becsületes embernek” nevez.

– Olyasmit, és még sok minden mást is, így érti, ugye? Nos, ebben nem értek egyet magával. Egy ember az én számomra magasabbrendű és tökéletesebb lény, mint egy úriember.

– Ezt hogy érti? – kérdezte Margaret. – Valószínűleg nem ugyanazt értjük az egyes szavakon.

– Úgy értem, hogy amikor valakit „úriembernek” nevezünk, ezzel csak a többi emberhez való viszonyában jellemeztük, ha azonban mint „emberről” beszélünk róla, akkor nem kizárólag a más emberekhez, hanem az önmagához való viszonyában is tekintem – az élethez – az időhöz – az örökkévalósághoz való viszonyában! Legyen bár számkivetett, olyan magányos, mint Robinson Crusoe – rab, akit tömlöcbe vetettek egész életére – vagy akár egy

szent Patmoson, szerintem akkor adjuk meg a kitartásának, erejének és hitének a kellő tiszteletet, ha mint emberről beszélünk róla. Torkig vagyok az „úriember” szóval, mert úgy látom, sokszor nem a megfelelő értelemben használják, és gyakran egészen eltorzítják a jelentését, miközben az „ember” és az „emberi” szavakat a maguk egyszerűségében egyáltalán nem méltányolják – így aztán kénytelen vagyok az „úriember” szót is a manapság divatos frázisok egyikének tekinteni.

Margaret egy pillanatra eltöprengett, de még mielőtt lassanként szavakba foglalhatta volna a meggyőződését, Mr. Thorntont elszólította néhány izgatott gyáros. Margaret nem értette, miről beszélnek, de nagyjából ki tudta találni Mr. Thornton rövid, világos válaszaiból, amelyek olyan határozottan és erőteljesen csengtek, mint valami kisebbfajta, távoli ágyú dörgése. Nyilvánvaló volt, hogy a sztrájkról beszélnek, és azon vitatkoznak, mit kellene tenniük. Hallotta, hogy Mr. Thornton azt mondja:

– Ez már megtörtént! – Aztán sietős mormogás következett, amelybe két-három másik gyáros is bekapcsolódott.

– Már megtettem a szükséges intézkedéseket.

Mr. Slickson bizonyos kételyeknek adott hangot és bizonyos nehézségeket emlegetett, közben megragadta Mr. Thornton karját, mintha ezzel akarna még nagyobb súlyt adni a szavainak. Mr. Thornton kissé elhúzódott, felvonta a szemöldökét, és csak aztán válaszolt.

– Vállalom a kockázatot. Magának nem kell részt vennie benne, ha nem akarja!

Mr. Slicksonnak azonban további félelmei is voltak.

– Attól nem félek, hogy gyújtogatnának – ilyen aljasságot biztosan nem fognak elkövetni. Nyílt ellenségek

vagyunk, és ha az a gyanúm, hogy erőszakot akarnak alkalmazni, meg tudom védeni magamat. És állíthatom, hogy meg fogom védelmezni azokat is, akik hozzám jönnek dolgozni. Ők is tudják, pontosan olyan jól, mint maguk, hogy az elhatározásomon nem tudnak változtatni.

Mr. Horsfall egy kissé félrevonta Mr. Thorntont – Margaret azt hitte, hogy ő is a sztrájjal kapcsolatban akar kérdezni valamit, valójában azonban Mr. Horsfall afelől tudakozódott, hogy ő, Margaret kicsoda – az a hölgy, aki olyan csöndes, olyan tiszteletet parancsoló és olyan szép!

– Egy miltoni hölgy? – kérdezte Mr. Horsfall, amikor Mr. Thornton megmondta a nevét.

– Nem! Dél-Angliába való – Hampshire-be, azt hiszem – hangzott a hűvös, szenttelen válasz.

Mrs. Slickson ezalatt Fannyt faggatta ugyanerről a tárgyról. – Ki az a jó külsejű lány? Milyen előkelő jelenség! Talán Mr. Horsfall húga?

– Jaj, istenem, dehogy! Mr. Hale lánya, azé az úré, aki éppen Mr. Stephenssel beszélget. Leckéket ad: jobban mondván a klasszikusokat olvassa együtt fiatalemberekkel. A bátyám, John is jár hozzá kétszer egy héten, és ő könyörgött anyámnak, hogy hívjuk meg őket is, mert azt remélte, így többen megismerik. Azt hiszem, megvan valahol a prospektusuk is, ha esetleg érdeklí.

– Mr. Thornton jár hozzá! Tényleg képes rá időt szakítani, hogy a klasszikusokat olvassa egy tanárral, a rengeteg üzleti ügye mellett – és amikor ez a förtelmes sztrájk is itt van a nyakunkon?

Fanny a hölgy modorából nem tudta megítélni, vajon Mrs. Slickson helyesli-e a bátyja viselkedését, vagy helyteleníti, és mint mindenki, aki megpróbál mindig úgy érezni, ahogy azt mások elvárják tőle, hajlamos volt

szégyenkezni, ha őt vagy a hozzá közel állókat valami szokatlan dolgon kapták. Zavarából ezúttal a vendégek távozása mentette ki.

XXI. FEJEZET

A SÖTÉT ÉJSZAKA

„E földi létben nincs mosoly, mely ne egy könny testvére lenne”

Elliot

Margaret és apja gyalogszerrel indultak hazafelé. Az éjszaka derült volt, az utcákon nem járt senki, és Margaret legszívesebben „térdig feltúrta volna” a szép, fehér selyemruháját, akárcsak Leezie Lindsay a maga zöld szaténköntösét a balladában, ahogy ott haladt az apja oldalán – és táncra perdült volna, úgy felpeszditette a hűvös, friss éjszakai levegő.

– Azt hiszem, Thornton azért jobban aggódik emiatt a sztrájk miatt, mint mutatja. Ma este elég nyugtalannak látszott.

– Csodálkoznék is, ha nem aggódna. De azért a szokott hűvös nyugalomával beszélt róla a többieknek, akik mindenféleképpen tanácsoltak neki, mielőtt eljöttünk.

– A vacsora alatt is így beszélt: látszólag nem egykönnyen lehet kibillenteni a szenvtelenségéből, de az arca nekem aggodalmasnak tűnt.

– Hát a helyében én is aggódnék. Tudnia kell, hogy a munkásaiban egyre jobban forr a harag és az alig elfojtott gyűlölet, hogy olyan embernek tartják, mint akiket a Biblia „keményszívűnek” nevez: nem igazságtalannak ugyan, de érzéketlennek. Világosan ítélt, de úgy ragaszkodik az állítólagos „jogaihoz”, ahogyan egyetlen emberi lénynek sem kellene, ha meggondoljuk, mik vagyunk mi az összes

vacak kis jogainkkal a Mindenható szemében. Örülök, hogy szerinted aggódik. Ha eszembe jut, hogy az a szegény Boucher olyan volt, mint aki mindjárt eszét veszti, nem tudom elviselni a gondolatot, hogy Mr. Thornton olyan szenvtelenül beszél ezekről az emberekről.

– Először is, én nem vagyok olyan biztos benne, mint te, hogy ez a Boucher olyan kétségbeejtő helyzetben van, bár azt nem kétlem, hogy pillanatnyilag elég rosszul áll a szénája. Valamilyen rejtélyes forrásból a í szakszervezetnek mindig van rá pénze, hogy juttasson egy keveset ezeknek az embereknek, ráadásul abból, amit meséltél, nekem úgy tűnik, hogy ez a Boucher szenvedélyes és nem éppen tartózkodó természetű ember, az a fajta, aki mindig nagyon erőteljesen ad hangot az érzelmeinek.

– Jaj, papa!

– Jó, jó! Én csak azt szeretném, ha nem lennél igazságtalan Mr. Thorntonhoz, aki, azt hiszem, épp az ellenkezője a te Boucherednek – olyan ember, aki túlságosan büszke hozzá, hogy kimutassa az érzéseit. Eddig azt hittem, Margaret, te éppen az ilyenfajta embereket szoktad csodálni!

– Csodálom is – vagyishogy csodálnám, de nem vagyok olyan biztos benne, mint te, hogy csakugyan léteznek azok a bizonyos érzések. Az biztos, hogy igen erős jellem – és meglepően értelmes is, ha meggondolom, hogy milyen kevés támogatást kapott a szellemi fejlődéséhez az eddigi élete során.

– Nem is olyan keveset! Kora ifjúságától kezdve gyakorlati döntéseket kellett hoznia, vagyis elegendő alkalmá volt rá, hogy az ítélőképességét és az önuralmát gyakorolja. Mindez kiválóan alkalmas rá, hogy elősegítse

a szellemi fejlődés egy bizonyos fajtáját. Az igaz, hogy nem ismeri eléggé a múltat, márpedig nincs annál jobb alap ahhoz, hogy helyesen következtesünk a jövőre nézve, de maga is tisztában van ezzel a hiányosságával – és ez már önmagában is valami! Komolyan, Margaret, azt kell hinnem, hogy neked előítéleteid vannak Mr. Thorntonnal szemben!

– De papa, ő az első gyáros – az első üzletember – akit módomban áll közelebbről tanulmányozni! Ő az életem első osztrigája, hát hadd vágiak hozzá legalább savanyú képet, amíg lenyelem! Tudom, hogy a maga fajtájának kiváló példánya, és lassan-lassan majd magát a fajtát is megkedvelem. Sőt, azt hiszem, már el is kezdtem megkedvelni. Nagyon érdekesnek találtam, amiről az urak beszélgettek a vacsora alatt, bár a felét sem értettem. Határozottan sajnáltam, amikor Miss Thornton értem jött, és elcipelte a szoba másik végébe, mondván, biztosan kényelmetlenül érzem magam, mint egyetlen hölgy annyi sok úriember között! Én meg észre se vettem, hogy egyedül maradtam, annyira lekötött, amiről beszéltek, a hölgyek pedig olyan unalmasak voltak, papa – olyan, de olyan unalmasak! De azt hiszem, a maguk módján azért ők is roppant ügyesen társalogtak. Arra a régi játékunkra emlékeztettek, amikor az volt a feladat, hogy az ember bizonyos meghatározott számú főnevet foglaljon egyetlen mondatba.

– Ezt meg hogy érted, kislányom? – kérdezte Mr. Hale.

– Hát úgy, hogy a hölgyek vették az összes olyan főnevet, amelyek olyan dolgokat jelölnek, melyek ékesszólóan bizonyítják, hogy az embert fölveti a pénz – olyasmikre gondolok, mint házvezetők, segédkertészek, velencei tükrök, értékes csipkék, gyémántok és más

effélék –, aztán igyekeztek úgy alakítani a beszélgetést, hogy alkalmuk legyen kimondani az összes ilyen főnevet, de a lehető legkönnyedebb modorban, mintha csak mellesleg és véletlenül tennék.

– Te is ugyanilyen büszke leszel a mi egy szem cselédlányunkra, ha csak a fele igaz annak, amit Mrs. Thornton állít róla.

– Meghiszem azt! Ha tudnád, micsoda képmutatónak éreztem ma magam egész este, ahogy ott ültem a fehér selyemruhámban, és a kezem tétlenül hevert az ölemben – ha tudnák, gondoltam, mennyi kemény, kiadós házimunkát végzett ugyanaz a kéz a mai nap folyamán! Lefogadom, azt hitték rólam, valami előkelő hölgy vagyok.

– Még engem is sikerült annyira félrevezetned, drágám, hogy azt gondoljam, egészen úgy festesz, mint egy előkelő hölgy! – -mondta Mr. Hale csöndesen mosolyogva, De a mosoly azon nyomban eltűnt az arcukról, és átadta a helyét a sápadt, reszkető aggodalomnak, amikor Dixon ajtót nyitott nekik, és ők megpillantották a komorna halálra vált arcát. – Oh, uram! – Oh, Miss Margaret! Hála Istennek, hogy megjöttek! Doktor Donaldson van itt! A szomszédék cselédje ment el érte, mert a takarítónő már hazament. Most már jobban van az asszonyom, de egy órája azt hittem, mindjárt meg fog halni!

Mr. Hale elkapta Margaret karját, hogy megkapaszkodjék benne, mert különben elvágódott volna. A lányára nézett, látta az arcán a meglepődést és mélységes szomorúságot, de semmi jelét annak a halálos rémületnek, amely az ő felkészületlen szívét szorította össze. Margaret többet tudott hát, mint ő, és mégis, ahogy Dixont hallgatta, rettegő és aggodalmas arcán nyoma sem volt a reménynek.

– Oh! Nem kellett volna egyedül hagyjalak! Gonosz lányod van, anyám! – nyöszörögte Margaret, miközben reszkető apját támogatta, aki sietős léptekkel igyekezett fölfelé a lépcsőn. A lépcsőfordulóban összetalálkoztak Doktor Donaldsonnal.

– Már jobban van! – suttogta az orvos. – Hatott az altató! Nagyon súlyos görcsei voltak: nem csoda, ha megijesztette a szobalányukat: de ez alkalommal még összeszedi magát.

– Ez alkalommal! Hadd menjek be hozzá! – Fél órával ezelőtt Mr. Hale még középkorú férfi volt, most azonban úgy festett, mintha hetven éves lenne: a látása elhomályosult, érzékei cserbenhagyták, lába rogyadozott.

Doktor Donaldson karon fogta, és a hálószobába vezette. Margaret szorosan követte őket. Ott feküdt az édesanyja, és az arcán ott volt az a bizonyos, összetéveszthetetlen kifejezés... Már jobban volt, mélyen aludt, de a Halál már megjelölte magának, és nem maradt semmi kétség: rövidesen visszajön érte, hogy magával vigye. Mr. Hale egy ideig némán nézte. Aztán egész testében reszketni kezdett, majd elfordult Doktor Donaldsontól, aki aggódalmasan állt mellette, hogy óvni próbálja, és az ajtó után tapogatott: látni nem látta, bár a szobában egész sor gyertya égett erős fénnel, mert Dixon első rémületében jóformán a ház összes gyertyáját bevitte a hálószobába. Mr. Hale kitámolygott a nappaliba, és szék után tapogatott. Doktor Donaldson odatolt neki egyet, és leültette, majd megtapintotta a pulzusát.

– Beszéljen hozzá, Miss Hale! Magához kell térítenünk!

– Papa! – szólalt meg Margaret síró hangon, amely szinte eszelős volt a fájdalomtól. – Papa! Szólj hozzám!

Az értelem visszatért Mr. Hale szemébe, és hatalmas

erőfeszítést tett, hogy megszólaljon!

– Margaret, te tudtad ezt? Oh, milyen kegyetlenség volt tőled, hogy nekem nem szóltál!

– Nem, uram, nem volt kegyetlenség! – avatkozott közbe Doktor Donaldson gyors elhatározással. – Miss Hale az én utasításomra cselekedett. Talán hibát követtünk el, de nem kegyetlenségből. Bízom benne, hogy a felesége holnapra ismét a régi önmaga lesz. Számítottam rá, hogy görcsei lesznek, de erről az aggodalmamról nem beszéltem Miss Hale-nek. A felesége bevette a csillapítószeret, amit hoztam neki: most jól kialussza magát, és holnapra eltűnik az arcáról az a kifejezés, amelyik annyira megrémítette önt.

– De a betegség nem?

Doktor Donaldson Margaretre pillantott. A lány lehajtott fejjel állt, nem emelte rá a pillantását, hogy némán átmeneti enyhülésért könyörögiön az apja számára, és a doktor, az emberi természet éles szemű megfigyelője, ebből megtudta, hogy a lány úgy gondolja, jobb lesz, ha az apja megtudja a teljes igazságot.

– Nem, a betegség nem fog elmúlni. A betegséggel a mi szegényes, kérkedő szakértelmünk semmit sem tud kezdeni. Késleltetni tudjuk a lefolyását – és enyhíteni a fájdalmat, amit okoz. Legyen férfi, uram – legyen keresztény! Bízson a lélek halhatatlanságában, a lélekében, amelyet semmiféle fájdalom, a test semmiféle betegsége nem támadhat meg, még csak nem is érinthet!

De Mr. Hale mindössze néhány szót dadogott válaszként elcsukló hangon:

– Ön sose volt házas. Doktor Donaldson, nem értheti, mi ez! – Azzal kitört belőle a mély, férfias zokogás, amely úgy hangzott az éjszaka csendjében, mint egy haláltusáját vívó test súlyos szívverése.

Margaret letérdelt az apja mellé, és könnyek között cirógatta. Senki, még Doktor Donaldson sem érzékelte, mennyi idő telt el így. Végül mégiscsak Mr. Hale szólalt meg elsőként, hogy a legközelebbi teendők felől tudakozódják.

– Mit kell tennünk? – kérdezte az orvost. – Kérem, mondja meg mindkettőnknek! Margaret az én támaszom – az én jobb kezem!

Doktor Donaldson világos, értelmes utasításokat adott. Ma éjszaka már nincs mitől félniük, mondta – sőt, még holnap is békeség lesz, és még sok-sok napon át. De tartós javulásra nincs remény. Azt tanácsolta Mr. Hale-nek, feküdjék le – elég, ha egyvalaki vigyázza a beteg álmát, amely, mint remélte, most már zavartalan lesz. Megígérte, hogy másnap kora reggel benéz hozzájuk, aztán melegen kezét rázott mindkettejükkel, és elment.

Apa és lánya a kiállott rettegéstől kimerülten ültek egymás mellett, mindössze néhány szót váltottak, hogy megbeszéljék a legsürgetőbb teendőket. Mr. Hale elhatározta, hogy virrasztani fog egész éjjel, és Margaretnek mindössze arra sikerült rávennie, hogy dőljön le egy kicsit a nappali díványára. Dixon kereken megtagadta, hogy elmenjen lefeküdni, ami pedig Margaretet illeti, ő úgy érezte, egyszerűen lehetetlen, hogy az édesanyját magára hagyja, még ha a világ összes doktora próbálná is meggyőzni róla, hogy „mint ápolónak még szüksége lesz az erejére”, és hogy „elég, ha egyvalaki marad a beteg mellett éjszakára”. Dixon ott ült Mrs. Hale ágyánál, a szemét meresztette, pislogott, elszundított, egy rándulással, fölriadt, végül föladta a harcot, és nyíltan horkolni kezdett. Margaret kibújt a selyemruhából, ingerült, türelmetlen mozdulattal félrehajította, és fölvette

a fésülködő köpenyét. Úgy érezte, mintha soha életében nem tudna többé elaludni, mintha egész lénye minden ízében éber lenne, minden érzéke kiélesedett és kettőzött erővel működött, hogy jobban tudjon figyelni mindenre. Minden látvány és hang – sőt, minden gondolat mintha a csupasz idegszárait érintette volna. Több mint két órán keresztül hallgatta, amint az apja nyugtalanul járkál a másik szobában. Örökösen odajött az anyja szobájának ajtajához, és ott megállt hallgatózni, míg végül Margaret, amikor már egy ideje nem hallott semmi mozgást, bár tudta, hogy ott van az ajtó túloldalán, kiment hozzá, hogy elmondja neki, mi a helyzet odabenn, és hogy feleljen a kérdésekre, amelyeket apja kimerültségtől elszürkült ajkai alig bírtak megformálni. Végül aztán az apja is elaludt, és az egész ház elcsendesedett. Margaret ott ült az ágyfüggöny mögött és gondolkodott. Az elmúlt napok minden eseménye mintha messze-messze tolódott volna tőle időben és térben. Még nincs harminchat órája, hogy aggódott Bessy Higginsért és az apjáért, és hogy a szíve összefacsarodott Boucher szenvedéseinek hallatán – most mintha mindez csak álomszerű emlék lett volna valamiféle előző életéből – minden, ami az anyja szobájának négy falán kívül történt/és nem volt köze az édesanyjához, teljességgel valószínűtlennek tűnt. Még a Harley Streetet is valóságosabbnak érezte: úgy emlékezett rá, mintha tegnap történt volna, hogyan kereste Shaw néni arcán az anyja vonásait – és hogy amikor levél jött a szüleitől, és felidézte előtte az otthonát, hogy megtelt olyankor a szíve szerető vágyakozással! Helstone maga is a múlt kódébe veszett. Az elmúlt tél és tavasz szürke, unalmas napjainak, ennek az eseménytelen és egyhangú időszaknak több köze volt ahhoz, ami most mindennek fölött fontos volt számára.

De mindhiába szeretett volna utánakapni ennek a távozó félben lévő időszaknak, és könyörögni neki, hogy térjen vissza, és adja vissza neki azt, amit addig, amíg az övé volt, olyan kevésbé becsült meg! Milyen hívságos színjátéknak tűnt most előtte az egész élet! Milyen üresnek, változékonynak és állhatatlannak! Úgy érezte, mintha valami égi harangtoronyban, magasan a földi élet zaja és zűrzavara fölött egy harang örökösen azt kongatná: „Minden csak árnyék! Minden elmúlik! Minden el is múlt már!” És amikor megvirradt, hűvösen és szürkén, ahogy sok régi, boldogabb reggelen – amikor Margaret az alvó arcokra nézett, egyikre a másik után, úgy tűnt neki, mintha már ez a rettenetes éjszaka is olyan valószerűtlen lenne, mint egy álom: az is csak árnyék volt. Az is elmúlt.

Maga Mrs. Hale, amikor fölébredt, nem is emlékezett rá, milyen rosszul volt az elmúlt éjszaka. Kissé meg is lepődött Doktor Donaldson korai látogatásán, és tanácstalanul nézett férje és gyermeke aggodalmas arcába. Abba még csak beleegyezett, hogy aznap ágyban maradjon, mert tényleg elég fáradtnak érezte magát, de ahhoz ragaszkodott, hogy másnap felkeljen, és Doktor Donaldson is beleegyezett, hogy a következő napot a nappaliban töltsé. Napközben azonban a beteg nyugtalanná vált, akárhogy forgolódott, minden testhelyzetet kényelmetlennek talált, és estére komolyan belázasodott.

– Mit tehetünk, hogy mamának ne legyen még egy ilyen rossz éjszakája? – kérdezte Margaret az orvost a harmadik napon.

– Ez a nyugtalanság részben annak az erős csillapítószernek az ellenhatása, amelyet kénytelen voltam beadni neki. Azt hiszem, önöknek nagyobb szenvedés végignézni, mint neki elszenvednie. De azért, azt hiszem,

jó lenne, ha tudnánk szerezni neki egy vízagyat. Nem mintha holnapra nem lenne jobban: jóformán teljesen olyan lesz, mint a roham előtt volt. Ezzel együtt, örülnék, ha lenne egy vízagya. Mrs. Thorntonnak, úgy tudom, van egy. Megpróbálok benézni hozzá ma délután. Vagy várjon csak! – mondta, mert a pillantása Margaret arcára esett, és látta, milyen sápadt a betegszobában átvirrasztott éjszakától. – Nem biztos, hogy ma eljutok Thorntonékhöz: még sok helyre kell benézniem. Magának viszont nem ártana, ha gyorsan elsétálna a Marlborough Streetre, és megkérdezné Mrs. Thorntont, tudná-e nélkülözni egy időre azt a vízagyat. – Természetesen – felelte Margaret. – Majd átmegyek ma délután, amíg mama alszik. Biztos vagyok benne, hogy Mrs. Thornton kölcsönadja nekünk.

Doktor Donaldson sok évtizedes tapasztalatokon alapuló előrejelzései beigazolódtak. Mrs. Hale, úgy tűnt, lerázta magáról a roham következményeit, és aznap délután vidámabbnak és egészségesebbnek tűnt, mint amilyenek a lánya valaha még látni remélte. Amikor Margaret ebéd után elindult Thorntonékhöz, az édesanyja egy karosszékekben ült, keze a férjéében, aki sokkal megviseltebbnek és szenvedőbbnek tűnt, mint ő. De most már azért mosolyogni is bírt – igaz, csak nagyon lassan és nagyon halványan, de egy-két nappal korábban Margaret el sem tudta volna képzelni, hogy az apját még egyszer mosolyogni lássa.

A Crampton Crescent-i háztól körülbelül két mérföld volt az út a Marlborough Streetig. Ahhoz, hogy gyorsan járjon, túlságosan meleg volt. Délután háromra járt az idő, az augusztusi nap egyenesen odatűzött az utcára. Margaret már a fele utat megtette, de nem vett észre semmi szokatlant maga körül, annyira elmerült a tulajdon

gondolataiban. Már nem kellett különösebben ügyelnie, olyan jól megtanulta, hogyan közlekedjen a miltoni utcákon rendszertelenül ide-oda hullámzó emberáradatban. Lassanként azonban ráébredt, milyen szokatlanul nagyra duzzadt a tömeg abban a zsúfolt utcában, amelyikbe befordult. Úgy tűnt, az emberek nem tartanak semmilyen cél felé, hanem csak beszélgetnek, izgatottan zsongva figyelnek, anélkül, hogy tapodtat is elmoccannának arról a helyről, ahol történetesen állnak. Margaretnek azonban utat engedtek, az ő gondolatait pedig annyira lefoglalta útjának célja és mindaz, ami ezt az utat szükségessé tette, hogy nem figyelt olyan élénken a környezetére, mint azt nyugodtabb lelkiállapotban tette volna. Már a Marlborough Streetnél járt, mire a felismerés teljes erővel behatolt a tudatába, milyen nyugtalan, nyomasztó és ingerült hangulatban van ez a tömeg, milyen fenyegető atmoszféra veszi körül, és félő, hogy ez az ingerültség rövidesen szavakban vagy tettekben fog kirobbanni. Minden egyes sikátorból, amely a Marlborough Streetre nyílt, halk, távoli zúgás hallatszott, amely mintha indulatos, fölháborodott hangok miriádjából állt volna össze. Minden egyes nyomorúságos szállás lakói ott gyülekeztek az ajtóknak és ablakoknak, ha ugyan nem álltak ki a keskeny út kellős közepére – és mindnyájuk tekintete egy pontra szegeződött. Minden szem a Marlborough Street felé fordult, és minden szempár valamilyen heves érzelmet tükrözött: némelyik dühtől villogott, mások résnyire szűkültek, és könyörtelen fenyegetés sugárzott belőlük, ismét mások kitágultak a félelemtől vagy az esengő könyörgéstől, és amikor Margaret elérte a tolóajtónál lévő, kis mellékbejáratot, amely a Marlborough Gyár udvarának csupasz

téglafalából nyílt, becsöngetett, és várva, hogy a kapus ajtót nyisson, egy pillanatra hátranézett, meghallotta a közeledő vihar első, távoli mennydörgését, és meglátta, ahogy a sötét tömeg első, fenyegetően föltarajló hulláma lassan közeledik, feltornyosul, majd visszahúzódik az utca távolabbi végében, amely egy pillanattal azelőtt még csak úgy zúgott a fojtott, tompa zajtól, most azonban vészjóslóan csöndes volt. Margaret önkéntelenül fölfigyelt ezekre az eseményekre, de a szívéig nem hatoltak el, mert azt más gondolatok foglalták el. Nem ismerte fel, mit jelentenek – hogy milyen mélységesen jelentőségteljesek, ő csak annak a késnek a fájdalmasan éles szúrását érezte, amelyről tudta, hogy rövidesen a szívébe hatol majd – abban a pillanatban, amikor anya nélkül marad. Ehhez a gondolathoz próbálta hozzászoktatni magát, hogy amikor majd eljön az a pillanat, készen álljon rá, hogy vigaszt nyújtson az apjának.

A kapus óvatosan kinyitotta az ajtót, de csak résnyire: közel nem elég szélesre ahhoz, hogy Margaret átférjen a nyíláson.

– Ön az, kisasszony? – kérdezte, majd mély lélegzetet vett, és kissé szélesebbre nyitotta az ajtót, de azért most sem tárta ki egészen. Margaret belépett, a kapus pedig sietősen bereteszte mögötte az ajtót.

– Az a sok nép mind erre tart, ugye? – kérdezte.

– Nem tudom. Úgy láttam, valami szokatlan dolog történik, de ez az utca teljesen üres, azt hiszem.

Margaret átvágott az udvaron, és fölment a lépcsőn a ház bejáratához. Most semmilyen hang nem hallatszott – egyetlen gőzgép sem kopácsolt és dohogott – nem kattogtak a szövőgépek, nem keveredtek vagy kaptak hajba egymással a mindenféle éles hangok, nem hallatszott más,

csak az a távoli, vészjósló, egyre fenyegetőbb zúgás.

XXII.FFJEZET

EGY ÜTÉS ÉS A KÖVETKEZMÉNYEI

*„De a munka kevés, a bár alacsony, és drágul
a kenyér,
Mert az ír bagázs munkába állt, mint mi,
félannyiért.”*
Népköltés

Margaretet bevezették a szalonba. Itt időközben visszaállt a régi rend a bútorokra visszakerült a huzat. Az ablakok félig nyitva álltak a hőség miatt, a lécroletták félig eltakarták az üveget – így abban a komor, szürke fényben, amely letről, a kövezetről verődött vissza, minden árnyék valahogy szerencsétlen szögben esett, és ez, a föntről beeső, zöldes árnyalatú fényvel együtt olyan kedvezőtlené tette a szoba megvilágítását, hogy Margaret, amikor a tükörbe pillantott, a saját arcát kísértetiesen, betegesen sápadtnak látta. Leült és várt, de nem jött senki. Időről időre a szél mintha közelebb sodorta volna azt a távoli zúgást, amely emberi hangok tömegéből olvadt össze, de hát nem is volt szél! Olyankor, amikor ez a zaj kis időre elhalt, mélységes csönd volt.

Végül Fanny lépett a szalonba.

– Mama mindjárt jön, Miss Hale! Azért küldött, hogy kérjek bocsánatot a nevében. Talán maga is tudja, hogy a bátyám munkásokat hozatott Írországból, és hogy ez szörnyen felingerelte a miltoniakat, mintha bizony nem lenne joga onnét hozatni a munkaerőt, ahol találja! – amikor ezek a szerencsétlen idióták itt nem hajlandóak

dolgozni neki! És most úgy halálra rémítették ezeket a nyomorult éhenkórász íreket a fenyegetőzésükkel, hogy nem merjük kiengedni őket. Ott kuporognak a szerencsétlenek egy kupacban a gyár legfelső emeletén – és ott is kell aludniuk, hogy biztonságban legyenek ezektől a vadállatoktól, akik maguk nem akarnak dolgozni, de őket sem akarják engedni. És most mama gondoskodik az ételmezésükről, és John beszél velük, mert az asszonyok közül néhányan bömbölni kezdtek, hogy haza akarnak menni. Ah! Már jön is a mama!

Mrs. Thornton belépett a szobába, oly sötét és komor arccal, hogy Margaret úgy érezte, igen rosszkor jött, és hogy csak terhére lesz a kérésével. De aztán arra gondolt, hogy korábban Mrs. Thornton maga biztatta, hogy forduljon hozzá, ha valamire szükségük lenne, mert az anyja állapota rosszabbra fordult. Mrs. Thornton összehúzott szemöldökkel, összeharapott szájjal hallgatott, mialatt Margaret halkán és szerényen elmondta, mennyire nyugtalan az anyja, és hogy maga Doktor Donaldson javasolta a vízagyat, mert az sokat könnyítene az anyja szenvedésén. Amikor elhallgatott, Mrs. Thornton nem felelt neki mindjárt. Aztán hirtelen föl pattant és felkiáltott:

– A kapunál vannak! Szólj Johnnak, Fanny – azonnal hívd ide a gyárból! A kapunál vannak! Be fogják törni! Azt mondtam, azonnal eredj Johnért!

Ebben a pillanatban a közeledő léptek zaja – amelyre Mrs. Thornton fülelt, úgyhogy abból, amit Margaret beszélt, nem hallott egy szót sem – már közvetlen közelről, a fal mögül hallatszott, és a dühös kiáltások egyre növekvő hangzavara is ott tombolt a nagykapu mögött, amelynek fája meg-megrázkódott, mintha a láthatatlan, őrző tömeg faltörő kost csinált volna a tulajdon

testéből, és csak azért húzódna vissza néhány lépésnyi távolságra, hogy erejét egyesítve még nagyobb lendülettel zúduljon neki az erős kapuszárnyaknak, mígnem azok úgy remegtek erőteljes ütéseik alatt, mint nád a szélben.

A nők mind az ablakhoz siettek, és nem tudták levenni szemüket a rémületes látványról. Mrs. Thornton, a cselédlányok, Margaret – mind ott álltak az ablaknál. Fanny is visszatért, sikoltozva rohant fölfelé a lépcsőn, mintha az üldözők a sarkában lennének, aztán hisztérikus zokogással levetette magát a kanapéra. Mrs. Thornton azt figyelte, jön-e már a fia, aki még mindig az üzemben volt. Végül kilépett, fölnézett rájuk – arra a sok sápadt női arcra – és bátorítóan fölmosolygott, még mielőtt lelakatolta volna a gyárkaput. Aztán felkiáltott a nőknek, hogy valamelyikük jöjjön le, és nyissa ki a saját lakásának ajtaját, amelyet Fanny tébolyult menekülése során bezárt maga mögött. Mrs. Thornton maga ment ajtót nyitni. Amikor az őrző tömeg meghallotta Mr. Thornton jól ismert, parancsoló hangját, mintha csak vért szagolt volna. Mindaddig némán erőlködtek, és még a levegővel is takarékoskodtak, hogy több erejük legyen betörni a kaput. Most azonban, amikor odabentről meghallották Mr. Thornton szavait, olyan vad, pokolbeli ordításban törtek ki, hogy még Mrs. Thornton is elsápadt a félelemtől, ahogy a fia előtt belépett a szobába. Mr. Thornton arca kissé kipirult, de a szeme fölvilant, mintegy válaszként a veszedelem kürtzavára, és ez a büszke, megvető kifejezés megnemesítette, ha nem is szépítette meg az arcát. Margaret mindig is félt tőle, hogy veszélyhelyzetben cserben hagyja a bátorsága, és kiderül, hogy igaz, amitől félt – hogy gyáva. De most, amikor csakugyan minden oka megvolt a félelemre, amikor valami borzalom fenyegetett

– ebben a nagy pillanatban megfeledkezett magáról, olyan heves – majdhogynem fájdalmas – érdeklődést és együttérzést keltett benne az előtte zajló jelenet.

Mr. Thornton nyílt arccal lépett oda hozzá.

– Sajnálom, Miss Hale, hogy ilyen szerencsétlen pillanatban látogatott el hozzánk, amikor, félek, maga is kénytelen osztozni mindabban a veszélyben, ^ amelyben nekünk részünk van. Anyám! Nem lenne jobb, ha átmennének a hátsó szobába? Nem tudom, sikerült-e bejutniuk a Pinner’s Lane-ről az istállóudvarba – ha nem, akkor a hátsó szobában biztonságban leszték. Menjen, Jane! – fordult a szobalányhoz, és az el is indult, a többiek pedig követték.

– Én itt maradok! – mondta az anyja. – Ahol te vagy, ott akarok lenni én is!

És valóban, semmi értelme nem lett volna visszahúzódni a hátsó szobába: a tömeg már körülfogta az épület hátsó részén húzódó melléképületeket, és onnét küldte feléjük rettenetes, fenyegető ordítását. A szolgálok fölmenekültek a padlásszobába, sírva és sikoltozva, aminek hallatán Mr. Thornton megvetően elmosolyodott. Margaretre pillantott, aki egymagában állt a gyárhoz legközelebb eső ablaknál. A lány szeme csillogott, arcát és ajkát mély pír öntötte el. Ahogy megérezte magán a férfi pillantását, megfordult, és föltekerte neki azt a kérdést, amely már egy ideje ott járt a fejében:

– Hol vannak a szegény, Írországból hozott munkások? A gyárban?

– Igen! Ott kuporognak egy kis szobában, a hátsó lépcső tetejénél: meghagytam nekik, hogy arrafelé próbáljanak menekülni, ha meghallják, hogy a tömeg be akarja törni a gyárkaput. De azok úgysem őket – engem akarnak a

kezükhöz kaparintani.

– Mikor érnek ide a katonák? – kérdezte az anyja halk, de szilárd hangon.

Mr. Thornton előhúzta a zsebóráját, azzal a kimért nyugalommal, ahogy minden mást is csinált. Rövid fejszámolást végzett.

– Föltéve, hogy Williams azonnal elindult, amikor mondtam neki, és nem kell kerülőt tennie miattuk – akkor még olyan húsz perc!

– Még húsz perc! – mondta az anyja, és a hangjából első ízben érződött ki a rettegés.

– Csukd be gyorsan az ablakot, anyám! – kiáltotta a férfi. – A kapu nem bír el még egy ilyen rohamot. Csukja be azt az ablakot maga is, Miss Hale!

Margaret becsukta azt az ablakot, amelyiknél állt, aztán ment, hogy segítsen Mrs. Thorntonnak, mert az asszony remegő ujjai nehezen boldogultak az ablakkal.

Valami okból néhány percig semmi nem mozdult a láthatatlan utcán. Mrs. Thornton a szorongástól szinte eszelősen meredt a fia arcára, mintha arról leolvashatná, mi az oka ennek a hirtelen támadt csendnek. A férfi merev arca azonban csak dacot és megvetést tükrözött: sem félelmet, sem reményt nem lehetett leolvasni róla.

Fanny fölült a kanapén.

– Elmentek? – kérdezte suttogva.

– Még hogy elmentek-e! – felelte a bátyja. – Hallgasd csak!

És most már Fanny is hallotta: először csak egyetlen hatalmas, erőlködő lélegzetet lehetett hallani, aztán a lassanként engedő fa reccsenését, a vas csikordulását, aztán hallották, ahogy a kapuszárnyak mennydörögve bedőltek. Fanny imbolyogva fölállt – tett egy-két lépést az

anyja felé, aztán ájultan hullott Mrs. Thornton karjába. Mrs. Thornton fölemelte, inkább lelki, mint testi erővel, és elindult vele kifelé.

– Hála Istennek! – mondta Mr. Thornton, szemével követve őket. – Nem gondolja, Miss Hale, hogy maga is jobban tenné, ha fölmenne a padlásszobába?

Margaret ajkai a „Nem!” szót formálták, de a férfi nem hallotta, mit mond, mert elnyomta a hangját a számtalan láb dobogása, amely most már közvetlenül a ház fala alól hallatszott, és az a mély, haragos, vad morgás, amelybe most valamiféle vadállati káröröm is vegyült, és ez félelmetesebb volt, mint azok a fojtott kiáltások, melyeket néhány perccel korábban hallottak.

– Ne is törődjön velük! – mondta a férfi, azt gondolva, hogy Margaret bátorításra szorul. – Nagyon sajnálom, hogy maga is itt rekedt ebben a felfordulásban, de már nem tarthat sokáig: még egy-két perc, és a katonák megérkeznek.

– Jaj, Istenem! – kiáltott föl Margaret hirtelen. – Boucher is ott van! Ráismerek, bár az arca egészen szürke a dühtől – hogy tolakszik, hogy az első sorba kerüljön – nézze, nézze!

– Ki az a Boucher? – kérdezte Mr. Thornton hűvösen, és közelebb lépett az ablakhoz, hogy megnézze, ki az az ember, aki annyira érdeklí Margaretet. Amint Mr. Thornton fölbukkant az ablakban, a tömeg felüvöltött – valamilyen már nem is emberi hangon, bár ezzel még keveset mondtunk –, úgy hangzott, mint valami rettenetes, kiéhezett vadállat démoni üvöltése, amely látja, de nem érheti el a zsákmányt. Még Mr. Thornton is visszahúzódott egy pillanatra, mert maga is megdöbönt rajta, milyen rettenetesen gyűlölik ezek az emberek.

– Csak hadd üvöltsenek! – mondta. – Még öt perc, csak azt remélem, a szegény írjeimet nem rémíti halálra ez a pokoli zaj. Még öt percig tartson ki, Miss Hale!

– Engem ne féltsen! – mondta Margaret gyorsan. – De mi lesz öt perc múlva? Hát semmit sem tud tenni, hogy lecsillapítsa ezeket a szerencsétleneket? Borzalmas így látni őket!

– A katonák mindjárt itt lesznek, és észre térítik őket.

– Észre térítik! – tört ki Margaret. – De hogyan? *

– Az olyan embereket, akikből kitört a vadállat, csak egyféleképpen lehet észre téríteni. Az ördögbe is! Most meg a gyárkaput akarják betörni!

– Mr. Thornton! – mondta Margaret, egész testében reszketve az indulattól. – Menjen le közéjük ebben a pillanatban, ha nem akarja, hogy gyávának tartsam! Menjen le és nézzen velük szembe, ahogy férfihoz illik! Mentse meg ezeket a szerencsétlen idegeneket, akiket maga csalt ide! Beszéljen a munkásaival úgy, mintha emberi lények lennének! Beszéljen hozzájuk kedvesen! Ne hagyja, hogy a katonák idejőjjenek, és leöldössék ezeket a szerencsétlen teremteseket, akik nyomorúságukban eszüket vesztették! Látok köztük egyet, aki egészen biztosan eszét vesztette! Ha van magában bátorság vagy bármilyen nemes tulajdonság, akkor most lemegy, és beszél velük, szemtől szembe!

Miközben Margaret beszélt, a férfi megfordult és őt nézte. Az arca elsötétedett, ahogy hallgatta, és a fogát összeharapta.

– Rendben van, lemegyek. Talán megkérhetem rá, hogy lekísérjen a lépcsőn, és bereteszjelje mögöttem az ajtót – az anyámat és a húgomat szeretném biztonságban tudni.

– Oh, Mr. Thornton! Én nem is tudom – lehet, hogy

tévedek – csak éppen...

De a férfi már ott sem volt: lesietett a lépcsőn az előcsarnokba, kireteszelte a bejáratot: és Margaret nem tehetett mást, gyorsan utána szaladt, bereteszelte mögötte az ajtót, aztán újra föl vonszolta magát a lépcsőn elkeseredetten és szédelegve. Újra elfoglalta a helyét a legtávolabbi ablaknál. A férfi most a lépcsőn állt: ezt csak az ezernyi haragos szempár pillantásának irányából sejtette, de látni nem látott és nem is hallott semmit, csak azt a hullámozó, haragos zúgást, teli vadállati kárörömmel. Margaret szélesre tárta az ablakot. A tömegben akadtak fiatal fiúk is, szinte még gyerekek: kegyetlenek és meggondolatlanok – kegyetlenek, mert meggondolatlanok, voltak felnőtt férfiak, ösztövérek, mint az éhes farkas, és éppolyan vérszomjasak is. Margaret tudta, miért ilyenek: ők is olyan helyzetben vannak, mint Boucher – nekik is éhező gyermekeik vannak otthon –, és mindnyájan abban bíztak, hogy végül győz a sztrájk, és nekik sikerül magasabb béreket kicsikarniuk, és most eszüket vesztették dühükben, mert megtudták, hogy Írországból hoztak munkásokat, hogy azok elrabolják a kicsinyeik betevő falatját. Margaret mindezt tudta: leolvasta Boucher reménytelen, kétségbeesett arcáról, amely ólomszürke volt a dühtől. Ha Mr. Thornton mondana nekik valamit, ha hallanák a hangját, Margaretnek úgy tűnt, az sokkal jobb lenne, mint az, ahogy most vad dühvel ostromolják ezt a jeges hallgatást, amely nem adja meg nekik a válasz lehetőségét, még a harag vagy a szemrehányás szavaiét sem. De talán végre megszólalt: egy pillanatra mintha elcsendesedett volna a tömeg zaja, amely olyan tagolatlan volt, mintha egy csapat állat morgott volna. Margaret letépte a fejkötőjét, és előre hajolt, hogy jobban halljon.

De hallani nem lehetett semmit, csak látni: még ha Mr. Thornton meg is próbált beszélni, és ha a tömeg egy pillanatra ösztönösen figyelni is kezdett rá, ez a pillanat már elszállt, és a tömeg most még jobban őrzöngött, mint korábban. Mr. Thornton összefonta a mellén a karját, úgy állt ott, mozdulatlanul, mint egy szobor, az arca sápadt volt az elfojtott izgalomtól. A tömeg megpróbált ráijeszteni – megpróbálta elérni, hogy meghátráljon –, egymást biztatták, hogy ki intézze ellene az első támadást. Margaret ösztönösen érezte, hogy a következő pillanatban elszabadulnak az indulatok: az első szikra előidézi a robbanást, amelyben, a düttől őrzöngő férfiak és vakmerő fiúk százainak gyűrűjében Mr. Thornton élete sem lesz biztonságban – hogy a következő pillanatban a viharos szenvedélyek kilépnek medrükből, és elsöprik mindazokat a korlátokat, amelyeket a józan ész vagy a következményektől való félelem emelt az útjukba. Az ablakból jól látta, hogy a hátsó sorokban néhány kölyök már le is hajolt, hogy levegye a nehéz facipőjét – mert az volt az első kezük ügyébe eső dolog, amivel dobálni lehet. Margaret tudta, hogy ez lenne az a szikra, amitől felrobban a puskapor, és egy kiáltással, amelyet senki sem hallott, kirohant a szobából, leszáguldott a lépcsőn – ellenállhatatlan erővel megemelte az ajtó nagy vasreteszét – föltépte és szélesre tárta az ajtót –, és már ott is állt, szemközt a haragvó emberáradattal, szeméből a szemrehányás lángoló nyilait lövellve rájuk. A dobásra emelt kezek megálltak a levegőben – az egy pillanattal előbb még oly ádáz arcok elbizonytalanodtak, mintha csak azon töprengtek volna, mit jelentsen ez az egész. Mert a lány ott állt köztük és az ellenségük között. Megszólalni nem bírt, de kitérte feléjük a karját, várva, hogy újra

levegőhöz jusson.

– Ne bántsátok! Ő egyedül van, ti meg sokan! – mondta, de a szavait nem lehetett hallani, mert csengő hang helyett csak rekedt suttogás jött ki a torkán. Mr. Thornton oldalra lépett, mintha féltékenyen őrködne, nehogy bármi is közé és a veszély közé álljon.

– Menjetek! – mondta a lány (és most a hangja olyan volt, mint egy kétségbeesett kiáltás) – Elküldtek a katonákért – mindjárt itt lesznek! Menjetek haza békével! Menjetek innét! A sérelmeiteket orvosolni fogják, bármik legyenek is azok!

– Visszaküldik azt az ír bagázst oda, ahonnét gyütt? – kérdezte egy vad, fenyegető hang a tömegből.

– Abból nem esztek! – kiáltotta Mr. Thornton. És ebben a pillanatban elszabadult a pokol. Füttyök és kiáltások töltötték meg a levegőt – de Margaret nem hallotta őket. Szemével annak a csapat kamasznak á mozdulatait követte, akik valamivel korábban a facipőjükkel fegyverezték föl magukat. Látta a kézmozdulatukat – tudta, mit jelentenek – láttá, hova céloznak. Még egy pillanat, és Mr. Thorntont talán halálra sújtják – azt az embert, akit ő sürgetett, ő biztatott föl, hogy tegye ki magát ennek a veszélynek. Az agyában nem maradt más gondolat, csak az, hogyan menthetné meg. Karjával átfonta a férfit: tulajdon testét állította pajzsként közé s a vad tömeg közé. A férfi azonban, még mindig karba font kézzel, lerázta magáról.

– Menjen innen! – mondta mély hangján. – Ez a hely nem magának való!

– De igen! – felelte a lány. – Maga nem látta, amit én láttam!

Ha Margaret azt remélte, megvédelmezi őt, hogy a gyöngébb nemhez tartozik – ha abban a reményben

fordította el borzadva a szemét ezeknek az embereknek a szörnyű dühtől eltorzult arcáról, hogy mire újra felnéz, azok megállnak, elgondolkodnak, aztán elsomfordálnak és eltűnnek – akkor tévedett. Ehhez vakmerő szenvedélyük már túl messzire ragadta őket – vagy legalábbis néhányat közülük, mert mindig a kegyetlen izgalmakra szomjazó, féktelen kölykök vezetnek mindenféle lázadást – azok, akik nem törődnek vele, hogy vérontáshoz vezethet. Egy facipő süvített át a levegőn. Margaret szeme megbúvólten követte az útját: célt tévesztett, és a lány, bár szinte rosszul volt a félelemtől, nem változtatott a helyzetén, csak az arcát temette egy pillanatra Mr. Thornton karjába. Aztán újra felnézett és megszólalt:

– Az Isten szerelmére! Ne alkalmazzanak erőszakot! Ezzel csak ártanak az ügyeknek! Nem tudják, mit cselekszenek! – kiáltotta, nagyon igyekezve, hogy tisztán lehessen hallani minden szavát.

Egy éles kődarab repült feléje, súrolta a homlokát és az arcát, egy pillanatra minden vakító fénybe borult a szeme előtt, aztán eszméletlenül hanyatlott Mr. Thornton vállára. Ekkor a férfi kitérte a karját, és jobbjával egy pillanatra átfogta.

– Ez igen! Nagy hősök vagytok! – kiáltotta. – Idejöttök, hogy elzavarjátok az idegeneket, akik semmit sem vétettek nektek. Aztán megtámadtok – sok század magatokkal – egyetlen embert, és amikor egy nő áll elétek, hogy arra kérjen, a saját érdekekben térjetez észre, akkor gyáva dühöngésekben ellene fordultok! Ez igen!

Az emberek némán hallgatták. Tágra nyílt szemmel és tátott szájjal bámulták Margaret homlokán a sötétvörös vércsíkot, amely fölébresztette őket az őrzöngő düh kábulatából. Azok, akik a legközelebb álltak a kapuhoz,

szégyenkezve elsomfordáltak, a tömeg megmozdult és lassan hátrahúzódott. Csak egyetlen hang hallatszott:

– Azt a követ neked szántuk, Thornton – de te elbújtál egy nő szoknyája mögé!

Mr. Thornton remegett dühében. A homlokából hulló vér Margaretet magához térítette – de csak ködösen, homályosan érzékelte, mi történik körülötte. A férfi gyöngéden leültette a küszöbre, fejét az ajtófélfának támasztotta.

– Itt hagyhatom egy pillanatra? – kérdezte. De nem várta meg a választ, hanem lassan elindult lefelé a lépcsőn, egyenesen a tömeg kellős közepébe.

– No, öljetek meg, ha ez a szívetek vágya, vadállatok! Most nincs itt egy nő sem, hogy közénk álljon! Agyonverhettek – de arra nem tudtok rávenni, hogy megváltoztassam, amit elhatároztam – ti aztán nem!

Azzal megállt közöttük, karba font kézzel, pontosan ugyanabban a testtartásban, ahogyan korábban a lépcsőn.

De a tömeg ekkor már elkezdett hátrahúzódni a kapu felé – ugyanúgy minden látható ok nélkül, talán ugyanolyan ösztönösen, mint ahogy az előbb őrzöngni kezdtek. Vagy talán a katonák közeledésének tudata indította el ezt a mozgást, de az is lehet, hogy annak a sápadt, lehunytt szemű, égnek fordult, szomorú arcnak a látványa, amely olyan mozdulatlan volt, mint egy márványszobor, bár a hosszú, összekuszálódott szempillák alól folyamatosan bugyogtak a könnyek, és lassan lehulltak a földre, és még a könnyéknél is lassabban, súlyosabb cseppekben hullott a vér a sebből. Ettől a látványtól még a legelszántabbak is – maga Boucher is – hátrébb húzódtak, egy darabig tétován tébláboltak, fenyegető képet vágtak, és végül eloldalogtak, átkokat mormolva Mr. Thorntonra, aki továbbra is ott állt

változatlan testtartásban, és megvetően nézte a visszavonulásukat. Abban a pillanatban, amint ez a visszavonulás menekülésbe csapott át (amint az az egész mozgás jellegéből elkerülhetetlenül következett), lélekszakadva rohant föl a lépcsőn Margarethez.

Margaret megpróbált segítség nélkül fölállni.

– Semmi az egész! – mondta halvány mosollyal. – Csak a bőrömet horzsolta, és egy pillanatra elkábultam. Oh, Istenem, úgy örülök, hogy elmentek! – Azzal tartózkodás nélkül sírni kezdett.

Mr. Thornton nem osztozott az érzéseiben. Az ő haragja még nem csillapult le, sőt, inkább még tovább nőtt, ahogy a közvetlen veszély érzése szűnni kezdett. A távolból a katonák lépteinek zaja hallatszott: ha csak öt perccel korábban érkeznek, megmutathatták volna ennek a kereket oldott csöcseléknek, milyen erős a tekintély és a rend! Azt remélte, azok is látják a közeledő csapatokat, és ha arra gondolnak, hajsza! híján úszták meg a dolgot, ez talán lecsillapítja őket. Miközben Mr. Thorntonnak ezek a gondolatok futottak át az agyán, Margaret az ajtófélfába kapaszkodva próbált fölegyenesedni, de hirtelen minden elhomályosult előtte – a férfi még idejében ugrott oda, hogy elkapja.

– Anyám – anyám! – kiáltotta. – Gyere le! Elmentek, és Miss Hale megsebesült!

A karjában vitte a lányt az ebédlőbe, és ott lefektette a díványra, gyöngéden és óvatosan, és ahogy arra a tiszta, márványfehér arcra nézett, olyan erővel tört rá az érzés, hogy milyen sokat jelent neki ez az arc, hogy hangosan is kimondta, olyan hangon, mintha testi fájdalom gyötörné:

– Oh, Margaret, én Margaretem! Senki nem tudja, mit jelentesz nekem! Itt fekszel – hidegen, mint a halott –, te,

az egyetlen nő, akit valaha is szerettem! Oh, Margaret – Margaret!

Bár ez a néhány szó, amely a dívány mellett térdeltében kiszakadt belőle, inkább nyöszörgésnek hangzott, mint tagolt beszédnek, szégyenkezve pattant föl, amikor az anyja belépett a szobába. Mrs. Thornton azonban már ~ semmi szokatlant nem látott, legföljebb annyit, hogy a fia kicsit sápadtabb és komorabb, mint általában.

– Miss Hale megsebesült, anyám! Egy kő súrolta a halántékát, és attól félek, igen sok vért vesztett!

– Úgy látom, igen súlyos a sebe – így, ránézésre azt mondanám, hogy talán meg is halt! – mondta Mrs. Thornton jócskán megrémülve.

– Csak elájult. Már beszélt hozzám azóta, hogy megsebesült – felelte a fia, de minden vére a szívére szaladt, míg ezeket a szavakat kimondta, és egész testében megremegett.

– Menj, küldd ide Jane-t – ő majd megtalálja nekem azokat a dolgokat, amikre szükségem van. Te meg jól tennéd, ha fölmennél az írjeidhez: úgy sírnak és kiáltoznak, mint akik eszüket veszítették a félelemtől.

A férfi kiment a szobából. Úgy ment, mintha mázsás súlyokat kötöztek volna a lábához, amely elfelé vitte tőle. Szólt Jane-nek, aztán a húgának is. Margaretnek meg kell kapnia mindazt a gondoskodást, mindazt a gyöngéd törődést, amire csak egy női ápoló képes. De minden ér vadul lüktetett a testében, ha eszébe jutott, hogyan jött le a lány és tette ki magát a legsúlyosabb veszélynek – talán azért tette, mert őt akarta megmenteni? Akkor, amikor történt, félrelökte és kurtán beszélt vele, akkor az egészből csak annyit érzékelt, hogy a lány szükségtelen veszélynek teszi ki magát. Megkereste az ír munkásait, de testében

minden ideg reszketett, ahogy a lányra gondolt alig értette, mit mondanak neki, és neheze égett megtalálnia azokat a szavakat, amelyek eloszlathatták volna a félelmeiket és megnyugtatták volna a szerencsétleneket. Márpedig ők nem maradnak itt, erősködtek az írek, és követelték, hogy küldjék vissza őket.

Így hát Mr. Thorntonnak gondolkodnia, beszélnie és érvelnie kellett.

Eközben Mrs. Thornton kölnivízzel mosogatta Margaret halántékát. Amint az alkohol a sebhez ért, amelyet mindaddig sem Mrs. Thornton, sem Jane nem vett észre, Margaret kinyitotta a szemét, de ködös pillantása arról árulkodott, hogy nem tudja, hol van, sem azt, kik veszik körül. A sötét karikák a szeme körül elmélyültek, az ajka megremegett és összezárult, és Margaret megint elveszítette az eszméletét.

– Borzalmas ütést kaphatott – mondta Mrs. Thornton. – Ki megy el a doktorért?

– Kérem, asszonyom, ha lehet, ne engem küldjön! – esengett Jane rémülten hátrahúzódva. – Azok a mocskosok még itt vannak a közelben, ez a vágás talán nem is olyan mély, asszonyom, mint amilyennek látszik!

– Akkor sem akarok kockáztatni. Az én házamban sebesült meg. Ha te ilyen gyáva vagy, Jane, hát akkor majd megyek én!

– Könyörgöm, asszonyom, hadd küldjem el valamelyik rendőrt. Van belőlük egy tucat a ház körül, meg katonák is.

– És te mégse mersz kimenni! Nem akarom, hogy a rendőrök a mi ügyeinkre pazarolják az idejüket. Éppen elég dolguk van anélkül is, hogy legalább egy párat elkapjanak abból a csöcselékből. Remélem, attól nem félsz, hogy itt maradj a házban? – kérdezte megvetően –.

Akkor maradj itt, és mosogasd tovább Miss Hale homlokát! Tíz percen belül itt leszek.

– Nem lehetne inkább Hannah, asszonyom?

– Miért éppen Hannah? Miért menne bárki más, ha te nem mégy? Nem, Jane, ha te nem mégy, megyek én!

Mrs. Thornton először abba a szobába ment be, ahol Fanny feküdt elnyúlva az ágyon. Amikor az anyja belépett, föl pattant. – Jaj, mama, úgy megijesztettél! Azt hittem, azok közül az emberek közül jutott be valaki a házba!

– Szamárság! Azok az emberek már elhordták magukat. A ház körül nyüzsögnek a katonák, és keresik, hogy mihez fogjanak, most, hogy már késő. Miss Hale az ebédlőben fekszik a díványon, súlyosan megsebesült. Elmegyek orvosért.

– Jaj, mama, ne! Meg fognak ölni! – Fanny belekapaszkodott az anyja szoknyájába, Mrs. Thornton azonban kirántotta a kezéből, nem is túlságosan gyöngéd mozdulattal.

– Akkor találj valakit, aki elmegy helyettem! De azt nem hagyhatom, hogy az a lány elvérezzék itt!

– Elvérezzék? Istenem, de borzalmas! Hogyan sebesült meg?

– Nem tudom – nem volt időm megkérdezni. Menj le hozzá, Fanny, és próbáld magad hasznossá tenni! Jane már ott van, és remélem, nincs akkora baj, mint első látásra hittük! Jane nem hajlandó elhagyni a házat, a gyáva fehérség! Én pedig nem teszem ki magamat több elutasításnak a cselédeim részéről, úgyhogy inkább magam megyek.

– Jaj, istenem! – mondta Fanny sírva, de azért elindult lefelé, inkább, semhogy egyedül maradjon, abban a tudatban, hogy a tulajdon házukban valakinek a véré

ontották.

– Oh, Jane! – mondta, amikor besomfordált az ebédlőbe
– Mi a baj? Milyen sápadt! Hogyan sebesült meg?
Köveket dobáltak a nappaliba?

Margaret csakugyan holt-sápadt volt, bár az eszmélete kezdett visszatérni. De most, hogy magához tért az ájulás émelyítő kábulatából, nyomorúságosan gyöngének érezte magát. Érzékelte a mozgást maga körül, a kölnivíz felüdítette, és azt szerette volna, ha szünet nélkül hűsítik vele a homlokát, de most, hogy Jane abbahagyta, hogy Miss Thorntonnal beszélgessen, éppoly kevésbé volt képes rá, hogy kinyissa a szemét vagy megszólaljon, és arra kérje őket, hogy folytassák, mint ahogy egy tetszhalott sem képes megmozdulni vagy megszólalni, hogy véget vessen a körülötte folyó, rettenetes tevékenységnek, amellyel éppen az ő temetését készítik elő, jóllehet nemcsak azzal van tökéletesen tisztában, mit csinálnak a körülötte lévők, hanem azzal is, mi ezeknek a cselekedeteknek a célja.

– Semmi baja nem lett volna, kisasszony, ha ottmaradt volna a szalonban, vagy feljött volna velünk – felelte Jane Miss Thornton kérdésére –, mi ott voltunk az elülső padlásszobában, ahonnét mindent jól láttunk, és a hajunk szála se görbült.

– De hát akkor hol volt? – kérdezte Fanny, és fokozatosan közelebb húzódott, ahogy lassacskán hozzászokott Margaret sápadt arcának látványához.

– A bejárati ajtónál – az úrral! – mondta Jane jelentőségteljesen.

– Johnnal! A bátyámmal! De hát hogy került oda?

– Hát, kisasszony, erről nem szeretnék beszélni, mert nem énrám tartozik – mondta Jane, és rándított egyet a

fején. – Sarah szerint...

– Mi van Sarah szerint? – kérdezte Fanny türelmetlen kíváncsisággal. Jane folytatta Margaret homlokának mosogatását, olyan arccal, mintha nagyon nem lenne kedve hozzá, hogy elismételje, amit Sarah mondott.

– Szóval mi van Sarah szerint? – fakadt ki Fanny élesen. – Ne beszélj nekem fél mondatokban, mert így semmit sem értek!

– Hát, kisasszony, ha mindenáron hallani akarja... Sarah, tetszik tudni, a legjobb helyen állt, a jobb oldali ablaknál, ahonnét mindent jól lehetett látni, és most azt mondja, és már ott, az ablaknál is ezt mondta, hogy látta, amint Miss Hale átkarolta az úr nyakát, átölelte az előtt a rengeteg ember előtt!

– Ezt nem hiszem el! – mondta Fanny. – Tudom, hogy odavan a bátyámért: ezt a vak is látja, és szerintem kezét-lábát törí, hogy elvesse magát vele – bár én megmondhatnám neki, hogy hiába próbálkozik. De azt nem hiszem, hogy annyira arcátlan és vakmerő lenne, hogy átkarolja a nyakát!

– Szegény fiatal hölgy! Ha megtette, drágán megfizetett érte! Azt hiszem, attól az ütéstől úgy elöntötte a fejét a vér, hogy soha nem lesz már ép ember belőle. Már most is úgy fest, mintha halott lenne!

– Oh, bárcsak jönne már a mama! – mondta Fanny, és a kezét tördelte. – Soha életemben nem voltam még halottal egy szobában!

– Várjon csak, kisasszony! Nem halt meg! Megrebbent a szemhéja, és a könnyei végigperegnek az arcán. Szóljon hozzá, Miss Fanny!

– Jobban van? – kérdezte Fanny remegő hangon.

Semmi válasz, semmi jel, hogy megértette volna a

szavait, de az ajkára már visszatért valami kis szín, bár arcának többi része még mindig viaszfehér volt.

Mrs. Thornton lépett be sietős léptekkel a szobába, nyomában a legközelebb lakó seborvossal, akit találni tudott.

– Hogy van? Jobban van, kedvesem? – kérdezte, mert Margaret éppen kinyitotta a szemét, és álmatagon, ködös pillantással nézett rá. – Ez itt Mr. Lowe, azért jött, hogy megvizsgálja magát.

Mrs. Thornton olyan hangosan és tisztán ejtette ezeket a szavakat, mintha egy nagyothallóhoz beszélne. Margaret megpróbált fölemelkedni, és összekuszált, dús haját ösztönösen a homlokába húzta, hogy eltakarja a sebet.

– Jobban vagyok – mondta nagyon halk, gyöngye hangon.
– Egy kicsit rosszul lettem.

Engedte, hogy a doktor kezébe vegye a kezét és megmérje a pulzusát. Sápadt arca egy pillanatra mélyen elpirult, amikor az orvos arra kérte, hadd vizsgálja meg a sebet a homlokán, és úgy nézett föl Jane-re, mintha előtte még jobban szeretné eltitkolni a sebet, mint a doktor előtt.

– Azt hiszem, semmiség az egész. Már jobban vagyok. Haza kell mennem.

– Sehová sem megy, amíg nem tettem tapaszt a sebére és nem pihent egy kicsit!

Margaret gyorsan visszaült, és egyetlen további szó nélkül engedte, hogy a doktor bekötözze.

– Most pedig – mondta –, ha nem bánja, elmennék. Mama, remélem, nem fogja észrevenni. A hajam eltakarja, ugye?

– Hogyne, senki nem fogja észrevenni.

– De hát nem mehet haza! – mondta Mrs. Thornton türelmetlenül.

– Nincs olyan állapotban!

– Mennem kell! – mondta Margaret elszántan. – A mama – gondolja meg, mi lenne, ha meghallanák, hogy... És különben is, mennem kell! – mondta hevesen. – Nem maradhatok itt. Megkérhetem, hogy hívjanak nekem egy bérkocsit?

– Úgy látom, nagyon felhevült, talán lázas is! – jegyezte meg Mr. Lowe.

– Ez csak azért van, mert még mindig itt vagyok, pedig nagyon szeretnék már hazamenni. A friss levegő és hogy hazaindulhatok, többet fog használni nekem, mint bármi más! – mondta esdekelve.

– Én is azt hiszem, úgy van, ahogy mondja! – fordult Mr. Lowe Mrs. Thorntonhoz. – Ha az édesanyja csakugyan olyan beteg, mint ahogy idefelé úton mondta nekem, nagyon súlyos következményei lehetnek, ha hall erről a zendülésről, és a lánya nem érkezik haza a megbeszélrt időben. A seb tényleg nem túl mély. Majd én hozok egy bérkocsit, ha a szolgálói félnek kimenni.

– Oh, köszönöm! – mondta Margaret. Ez tényleg jobbat fog nekem tenni, mint bármi a világon. Ennek a szobának a levegőjétől vagyok olyan rosszul!

Azzal hátradőlt a díványon és lehunyta a szemét. Fanny jelt adott az anyjának, hogy jöjjön ki egy pillanatra a szobából, és odakinn mondott neki valamit, aminek hallatán Mrs. Thornton számára ugyanolyan sürgős lett Margaret mielőbbi távozása, mint maga Margaret számára. Nem mintha mindent elhitt volna, amit Fanny-tól hallott: de amennyit elhitt belőle, az is elég volt hozzá, hogy rendkívül kényszeredett modorban mondjon búcsút a lánynak.

Mr. Lowe időközben visszatért a bérkocsival.

– Ha megengedi, hazakísérem, Miss Hale! Az utcákon még mindig meglehetősen nagy a nyugalanság.

Margaretet azonban ebben a pillanatban olyan élenként foglalkoztatták a tulajdon gondolatai, hogy nem volt egyéb vágya, csak az, hogy megszabaduljon Mr. Lowe-tól is, a bérkocsitól is, mielőtt elérnének a Crampton Crescentre, nehogy a szülei megijedjenek. Ennél a célnál távolabbra most nem akarta gondolni. Azt a csúf álmot, amelyben valakik olyan arcátlan szavakat ejtettek róla, soha többé nem tudja ugyan elfelejteni, de egyelőre félresöpörté! az emléket, hogy majd csak akkor gondoljon rá, ha kicsit erősebb lesz, mert a most, oh! olyan gyöngye volt még! Agya kétségbeesetten keresett valamit a közvetlen környezetében, amiben megkapaszkodhatott, nehogy egy újabb borzasztó, beteges ájulásban újra elveszítse az eszméletét.

XXIII. FEJEZET

FÉLREÉRTÉSEK

*„Mikor anyja ezt látta, nyugtalan lett
lelkében, és nem tudta, mit tegyen.”*

Spencer

Még öt perc sem telt el Margaret távozása óta, amikor Mr. Thornton lépett a szobába sugárzó arccal.

– Nem jöhettek előbb: a felügyelő semmiképpen... Hová lett? – A férfi körülpillantott az ebédlőben, aztán már-már vad pillantást vetett az anyjára, aki csöndesen rendezgette a megbolygatott bútorokat, és nem felelt mindjárt. – Hol van Miss Hale? – kérdezte újra a férfi.

– Hazament – felelte az anyja kurtán.

– Hazament?

– Igen. Azt mondta, sokai jobban van. Ami azt illeti, nem hiszem, hogy nagyon súlyosan megsérült volna, akadnak, akik minden csekélységtől elájulnak.

– Nem lett volna szabad hazamennie – mondta a férfi, és nyugtalanul járkált fel-alá. – Nem volt olyan állapotban!

– Ő azt mondta, elég jól van már, és Mr. Lowe is így vélekedett. Magam mentem el érte.

– Köszönöm, anyám! – Mr. Thornton megállt, és olyanféle félmozdulatot tett, mintha hálásan meg akarná szorongatni az anyja kezét, de Mrs. Thornton nem vette észre.

– Mihez kezdtél az írjeiddel?

– Elküldtettem a Sárkányfőhöz, hogy egy jó vacsorát

hozassak a szerencsétleneknek. És aztán szerencsére elcsíptem Crady atyát, és megígérttem vele, hogy beszél a fejükkel, nehogy az egész társaság kerekét oldjon nekem. Hogy ment haza Miss Hale? Biztos vagyok benne, hogy nem bírt gyalogolni.

– Bérkocsit hozatott. Minden annak rendje és módja szerint el lett intézve, még ki is fizettük a kocsit. Beszéljünk inkább valami másról! Az a lány már éppen elég zúrzavart okozott!

– Nem tudom, hogy mi történt volna velem, ha ő nincs!

– Talán olyan gyámoltalan lettél hirtelenjében, hogy egy lánynak kellett megvédelmeznie? – kérdezte Mrs. Thornton megvetően.

A férfi elvörösödött.

– Nem sok lány akad rajta kívül, aki odavetette volna magát közém és a kódarab közé, amit nekem szántak – és biztos, hogy nemcsak ijesztgetésnek szánták!

– Egy szerelmes lány sok mindenre képes! – felelte Mrs. Thornton kurtán.

– De anyám! – A férfi egy lépést tett előre, aztán megállt, mintha a földbe gyökerezett volna a lába, csak a melle zihált az elfojtott szenvedélytől.

Mrs. Thornton kissé meglepődött, amikor látta, mekkora erőfeszítésbe kerül a fiának, hogy nyugalmat erőltessen magára. Abban nem volt biztos, milyen érzelmet ébresztettek benne a szavai, az viszont napnál világosabb volt, hogy ez az érzés rendkívül heves. Talán haragszik? A szeme izzott, alakja megnyúlt, és sűrűn, szaporán szedte a levegőt. Öröm, harag, büszkeség, boldog meglepetés és ziháló kétség kavargtak a lelkében – ahogy az már lenni szokott, valahányszor olyan erős érzelmek vesznek erőt rajtuk, amelynek az okát nem értjük tisztán, vagy nem helyeseljük.

Mrs. Thornton odalépett a kredenchez, és elővett egy porrongyot – ott tartotta, hogy mindig kéznél legyen, ha szükség lenne rá. Egy csöpp kölnivizet vett észre a kanapé politúrozott karfáján, és ösztönösen indult, hogy letörölje. De a szükségesnél sokkal hosszabb ideig állt ott, háttal a fiának, és amikor megszólalt, a hangja szokatlanul és kényszeredettnek tűnt.

– Gondolom, tettél lépéseket a lázadókkal szemben? Föltételezem, hogy nem kell több támadásra számítanunk? Hol volt a rendőrség egész idő alatt? Soha sincsenek ott, amikor az embernek szüksége lenne rájuk!

– Ellenkezőleg, három-négy rendőrt is láttam, amikor az emberek betörték a kaput – úgy rángatták és püfölték őket, hogy jobban se kell! – És még néhány futva igyekezett idefelé, amikor a tömeg már kezdett eltisztulni az udvarról. Mindjárt meg is adhattam volna nekik a főkolompók nevét, ha idejében észbe kapok. De így se lesz nehéz rájuk akadni, elég sokan varrnak, akik felismerték őket.

– De ugye, ma éjszaka már nem jönnek vissza?

– Gondoskodni fogok róla, hogy elegendő őrség maradjon a ház körül. Megbeszéltem, hogy fél órán belül találkozom Hanbury kapitánnyal a rendőrségen.

– Előbb legalább innod kellene egy kis teát!

– Teát? Igen, gondolom, az nem ártana. Már fél hét van, és lehet, hogy csak későn érek haza. Kérlek, anyám, ne várj meg, feküdj le nyugodtan!

– Csak nem képezed, hogy lefekszem aludni, mielőtt láttam, hogy biztonságban hazazértél?

– Hát, talán tényleg nem... – A férfi habozott egy pillanatig. – De ha marad egy kis időm azután, hogy elrendeztem a dolgot a rendőrökkel, és beszéltem

Hamperrel és Clarksonnal, akkor elkerülök Crapton felé.
– A szemük találkozott: anya és fia egy percig merően nézték egymást. Aztán Mrs. Thornton azt kérdezte:

– Miért akarsz Crampton felé kerülni?

– Hogy tudakozódjam Miss Hale felől.

– Elküldök valakit hozzájuk. Williamsnak úgyis át kell vinnie azt a vizágyat, amiért jött. Majd ő megérdeklődi, hogy van.

– Magamnak kell mennem.

– És nemcsak azért, hogy Miss Hale egészségi állapota felől tudakozódjál?

– Nemcsak azért. Meg akarom köszönni neki, hogy odaállt közém és a csócselék közé.

– De mi ütött beléd, hogy lementél közéjük? Mintha szántsándékkal az oroslán torkába dugtad volna a fejedet!

A férfi élesen az anyjára pillantott: látta, hogy semmit nem tud a szóváltásról, amely közte és Margaret közt zajlott le a szalonban, így a kérdésére másik kérdéssel válaszolt:

– Nem félsz egyedül itt maradni, amíg kerítek pár rendőrt? Vagy küldjem el értük Williamset most, hogy ideérjenek, mire befejeztük a teázást? Nincs veszteni való időm. Negyedórán belül indulnom kell.

Mrs. Thornton kiment a szobából. A szolgálói csodálkozva látták, hogy nem a szokott határozott, céltudatos lépteivel halad, hanem zavartan és bizonytalanul. Mr. Thornton az ebédlőben maradt, és próbáit arra koncentrálni, mit kell elintéznie a rendőrkapitányságon, valójában azonban Margaret körül jártak a gondolatai. Minden homályosnak és bizonytalannak tűnt, kivéve – kivéve – a lány karjának

érintését a nyaka körül. Ha eszébe jutott, ahogy puhán hozzásimult, előbb mélyen elvörösödött, aztán elsápadt.

Anya és fia mély csöndben teáztak volna, ha nincs Fanny, aki szünet nélkül a tulajdon lelkiállapotáról fecsegett: hogy ő mennyire megrémült – hogy először azt hitte, elmentek azok az emberek – és hogy amikor látta, hogy mégsem, egészen rosszul lett, majd elájult, és keze-lába reszketett.

– Na, ebből ennyi elég volt! – mondta a fivére, és felállt az asztaltól. – Untig elég volt egyszer átélni. – Felállt, hogy kimenjen a szobából, de az anyja a karjára tette a kezét, hogy megállítsa.

– Ugye, még hazajössz, mielőtt Hale-ékhez mennél? – kérdezte halkán, nyugtalanul.

– Tudom, amit tudok! – gondolta magában Fanny.

– De miért? Úgy gondolod, túl késő lesz már zavarni őket?

– John, kérlek, gyere vissza hozzám még ezen az egy estén! Különbén is, túl késő lenne már Miss Hale számára. De nem azért kérlek. Holnap majd... Gyere haza ma este, John! – Jóformán sose kért semmit a fiától – ahhoz túlságosan büszke volt –, de amit kért, azt sose kérte hiába. – Azonnal hazajövök, amint végeztem a rendőrségen. Akkor, ugye, nem felejtess el elküldeni valakit, hogy érdeklődjön felőlük – felőle?

Mrs. Thornton csöppet sem volt szórakoztató társaság, sem pedig figyelmes hallgató Fanny számára, amíg a fia távol volt. De ahogy visszatért, csupa szem és csupa fül volt, amikor a fia részletesen beszámolt róla, mit végzett annak érdekében, hogy megkímélje magát és azokat, akiket alkalmazni kíván, ennek a mai, gyalázatos támadásnak a megismétlődésétől. A férfi világosan látta maga előtt a

célt. Azoknak, akik részt vettek a lázadásban, e tettük természetes következményeképp büntetés és szenvedés lesz a sorsa. Mindez szükséges annak érdekében, hogy megóvják a magántulajdont, és hogy a tulajdonos akarata előtt ne legyen semmi gát, hanem úgy hatoljon célba, nyílegyenesen, mint a kardpenge.

– Anyám! Ugye, tudod, mit fogok mondani holnap Miss Hale-nek? Mrs. Thorntont ez a kérdés váratlanul érte: már éppen sikerült egy kis időre, legalább neki, megfélemlenie Margaretról.

Fölnézett a fiára.

– Igen. Tudom. Tisztában vagyok veled, hogy nem tehetsz másként.

– Nem tehetek másként! Ezt meg hogy érted?

– Úgy értem, hogy miután az a lány így megfélemlített magáról, és engedte, hogy úrrá legyenek rajta az érzései, neked becsületbeli kötelességed...

– Még hogy becsületbeli kötelességem! – mondta a férfi megvetően. – Attól félek, a becsületnek nem sok köze van ehhez a dologhoz. „Hogy úrrá legyenek rajta az érzései!” Miféle érzésekre gondolsz voltaképpen?

– Ugyan, John, ne mérgeledj már! Hát talán nem rohant le ész nélkül, és nem vetette magát a nyakadba, hogy megóvjon a veszélytől?

– De igen! – felelte a férfi. – De anyám... – Hirtelen abbahagyta a járkálást, és megállt az anyja előtt. – Nem merek remélni. Tudod, hogy azelőtt mindig helyén volt a szívem, de azt nem tudom elhinni, hogy egy ilyen teremtésnek én jelenthetek valamit.

– Ne beszélj bolondokat, John! Még hogy egy ilyen teremtésnek! Úgy beszélsz róla, mintha legalábbis hercegkisasszony lenne! És szeretném tudni, még milyen

bizonyítékra van szükséged, hogy elhidd, odavan érted? Gondolom, nehezebbre eshetett legyűrni az előkelősködő előítéleteit, de csak többre becsülöm érte, hogy végre fölnyílt a szeme. Márpedig tőlem nem csekélység ezt beismerni! – tette hozzá Mrs. Thornton, és lassan elmosolyodott, bár a szeme könnybe lábadt. – Hiszen holnaptól kezdve én csak a második személy leszek az életedben! Szerettedek volna még néhány óra hosszát egészen a magaménak tudni – ezért könyörögtem, hogy ne menj át hozzájuk még ma este!

– Drága anyám! (Csakhogy a szerelem önző, és egy pillanattal később a férfit már ismét a tulajdon reményei és félelmei foglalkoztatták, és Mrs. Thorntonnak, ahogy ezt látta, mintha hideg árnyék kúszott volna a szívére.)

– Tudom, hogy nem jelentek neki semmit... De azért a lába elé vetem magam – nem tehetek másként! Ha csak egy az ezerhez is az esélye... ha csak egy a millióhoz... meg kell próbálnom!

– Ne félj semmit! – mondta az anyja, hősiezen legyűrve a sértett fájdalmat, amely elfogta, amikor látta, milyen kevésbe veszi a fia az ő túlradó anyai érzéseinek e ritka megnyilvánulását – legyűrve a szívébe nyilalló féltékenységet, amelynek hevéssége elárulta, milyen erős ez a semmibe vett szeretet. – Ne félj semmit! – mondta hidegen. – Ami a szerelmét illeti, az egészen biztosan méltó a tiédhez. Nem lehetett könnyű legyőznie a büszkeségét. Ne félj semmit, John! – mondta, megcsókolta a fiát, és jó éjszakát kívánt neki. Aztán lassan, méltóságteljesen elhagyta a szobát. De amikor a saját szobájába ért, magára zárta az ajtót, leroskadt egy székre, és síráshoz nem szokott szeméből eleredtek a könnyek.

Margaret halálsápadtan lépett a szobába (ahol az apja

és az anyja még mindig együtt ültek és halkan beszélgettek). Némán odament hozzájuk, csak akkor érzett elegendő erőt magában ahhoz, hogy megszólaljon.

– Mrs. Thornton elküldi majd neked a vízágyat, mama!

– Jaj, drágám, milyen borzasztóan fáradtnak látszol! Nagyon nagy hőség volt odakinn, Margaret?

– Igen, és az utcákon is elég nagy a felfordulás a sztrájk miatt.

Margaret arcára egy pillanatra visszatért a pír, élénkebben, mint valaha, de a következő pillanatban már el is tűnt róla.

– Bessy Higgins üzent érted, arra kér, hogy látogasd meg! – mondta Mrs. Hale. – De szerintem ma már túl fáradt vagy hozzá.

– Igen! – felelte Margaret. – Fáradt vagyok, ma nem bírok elmenni hozzá.

Néma csöndben, reszkető kezekkel készítette el a teát. Magában hálát adott az égnek, amiért az apja figyelmét annyira leköti most az anyja, hogy eszébe sem jut őt alaposabban szemügyre venni. Még amikor az anyja aludni indult, az apja akkor sem bírta elszakadni tőle, hanem elkísérte a hálószobájába, hogy felolvasson neki, amíg el nem alszik. Margaret végre egyedül maradt.

– Most végig fogom gondolni – most vissza fogok emlékezni mindenre! Eddig nem bírtam – nem mertem! – Leereszkedett a székére, a kezét összekulcsolta a térdén, az ajkát összeszorította, és úgy meredt maga elé, mint aki jelenést lát. Mély lélegzetet vett.

– Éppen én, aki mindig gyűlöltem a jeleneteket – én, aki megvettem azokat az embereket, akik nyíltan kimutatják az érzéseiket – mert azt gondoltam róluk, hogy nincs önuralmuk – most egyszer csak fogom magam, lerohanok,

és belevetem magam abba a csetepatéba, mint valami romantikus bolond! Használtam-e vele bárkinek is? Gondolom, nélkülem ugyanúgy szétszéledtek volna... – De ez már merészebb következtetés volt, mint amire a józan ész feljogosította volna, és Margaret a maga biztos ítélőképességével ezt a következő pillanatban már át is látta. – Nem, talán mégsem mentek: volna el. Valamit talán mégiscsak használtam. De mi üthetett belém, hogy meg akartam védelmezni azt az embert, mintha csak egy gyámoltalan kisgyerek lenne? Ah! – gondolta, és ökölbe szorította a kezét – nem csoda, ha azok az emberek azt képzelték, szerelmes vagyok belé, azok után, hogy ilyen szégyenletes helyzetbe hoztam magam! Méghogy én, szerelmes – és éppen abba az emberbe! – Sápadt orcája hirtelen lángba borult, és a tenyerébe temette az arcát. Amikor elvette a kezét, a tenyere nedves volt a forró könnyektől.

– Istenem, milyen mélyre süllyedtem, hogy így beszélhetek rólam! Amikor pedig éppen azért vállaltam miatta a veszélyt, mert olyan tökéletesen közömbös számomra – ha ugyan nem éppen ellenszenves! Ettől csak még fontosabbnak éreztem, hogy mind a két oldal tisztességesen járjon el a másikkal szemben, márpedig azt látom, hogy tisztességesen jár-e el valaki! Az nem lett volna tisztességes – mondta indulatosan –, hogy ő ott álljon – biztonságban, várva a katonákat, akik csapdába ejtik azokat a szerencsétlen, kétségbeesett embereket – és ő még csak meg se próbálja előbb észre téríteni őket! De az meg még kevésbé lett volna tisztességes, ha azok megteszik, amivel fenyegetőztek, és rátámadnak – sok százan egy ellen! Ha úgy adódna, újra megtenném, és felőlem mindenki úgy köszörüli rajtam a nyelvét, ahogy

csak akarja! Ha csak egyetlen ütésre emelt kezet is megállítottam, ha csak egyetlen haragos és kegyetlen cselekedetet is megakadályoztam, akkor azt tettem, amit egy nőnek tennie kell! Beszéljenek csak, ha akarnak, sértsenek meg női büszkeségemben – de Isten előtt tisztán állok!

Fölnézett, és fennkölt nyugalom ereszkedett a szívére, elsimítva feldúlt vonásait, mígnem „mozdulatlanabb lett, mint a márványból faragott kép”.

Dixon jött be a szobába:

– Kérem, Miss Margaret, meghozták a vízagyat Mrs. Thorntontól. Ma éjszakára, félek, már elkéstek velem, mert az asszonyom már majdnem elaludt, de holnap nagyon jó hasznát fogjuk venni.

– Igen – felelte Margaret. – Kérlek, mondd meg a küldöncnek, hogy szívből köszönjük!

Dixon kisetett a szobából, de egy perc múlva már jött is vissza.

– Kérem, Miss Margaret, az az ember, aki a vízagyat hozta, azt mondja, meghagyták neki, hogy feltétlenül tudakozódjék a kisasszony hogyléte felől. Én először azt hittem, asszonyomat gondolja, de az az ember azt mondja, tisztán hallotta, hogy a gazdája azt mondta, mielőtt útnak indította, hogy tudakozódjék Miss Hale hogyléte felől.

– Énfelelem! – mondta Margaret, és főlegyenesedett. – Énnekem semmi bajom. Mondd meg annak az embernek, hogy tökéletesen jól vagyok!

De az arca olyan fehér volt, akár a zsebkendője, és heves fejfájás gyötörte.

Most Mr. Hale lépett a szobába. A felesége már elaludt, és Margaret látta, az apja most azt szeretné, ha ő elszórakoztatná, és valami olyasmiről beszélne neki, ami

felkelti az érdeklődését. Margaret szelíden és türelmesen, egyetlen panaszos szó nélkül túrta a fájdalmat, és átkutatta az agyát mindenféle kellemes és jelentéktelen beszéd tárgy után – mindenféléről beszélt, kivéve a lázadást – azt egyszer sem hozta szóba, mert ha csak rá gondolt, elfogta a rosszullét.

– Jó éjszakát, Margaret! Azt hiszem, ma éjjel jól fogok aludni – de hogy te milyen rettentően sápadt vagy a sok virrasztástól! Majd behívom Dixont, ha anyádnak szüksége van valamire. Menj, feküdj le, és aludj egy jót, mert úgy látom, szegény kislányom, hogy nagyon rád fér!

– Jó éjszakát, papa!

Margaret most már engedhette, hogy a szín eltűnjék az arcáról – föl hagyhatott az erőltetett mosolygással – hagyhatta, hogy a szemét elborítsa a súlyos fájdalom köde. Erős akaratát aznapra fölmenthette fáradságos feladata alól. Reggelig szabad volt betegnek és fáradtnak lennie.

Végigdőlt az ágyon, és többé meg se moccant. Úgy érezte, se testének, se lelkének nem lenne elegendő ereje hozzá, hogy a kezét vagy a lábát, vagy akár csak a kisujját is megmoccantsa. De akármilyen kimerült és kábult volt is, úgy tűnt, egész éjszaka le se hunyta a szemét, lázas gondolatai oda-vissza siklottak az álmod az ébrenléttől elválasztó határvonalon, de soha, egy pillanatra sem sikerült az álomnak elmosnia annak a nyomorúságos képnek a kontúrait, amelyet elébe tártak. Ott feküdt az ágyon elnyúlva, erőtlenül, mégsem lehetett egyedül – arcok tengere meredt rá, és ezek az arcok nem élénk, tüzes haragot ébresztettek benne, nem is félelmet, hanem mélységes szégyent, amiért ennyi ember bámul rá – olyan heves szégyenérzést, hogy úgy érezte, legszívesebben beásná magát a föld mélyére, hogy elrejtőzzék, de

mindhiába: azoknak a merőn bámuló szemeknek a pillantása oda is követné.

XXIV. FEJEZET

A FÉLREÉRTÉSEK TISZTÁZÓDNAK

*Váram előbb szépséged vívta meg,
S szívem most rab a falakon belül.
Szegény fogoly! Sóhajt: az érdemet
Mért bünteted ilyen kegyetlenül?
De szolgaként hever lábad előtt,
bár díja durva szó csak, s néma gög.*
William Fowler

Másnap reggel Margaret erőt vett magán, és nagy nehezen fölkel az ágyból, boldogan, hogy végre reggel van – ha nem is üdült fel, de legalább kicsit kipihente magát. A házban az éjszaka nyugodtan telt – az édesanyja mindössze egyszer ébredt fel. Az állott, meleg levegőt egy kis szellő kavarta fel, és bár nem voltak fák a közelben, hogy játékosan hányja-vesse ágaikat a szél, Margaret tudta, hogy valahol messze, az út mentén, a ligetekben és a sűrű, zöld erdőkben milyen kellemes, mormoló, táncoló hanggal zúg a szél – zizegő, el-elhalkuló nessel, amelynek pusztá gondolatától is a régi boldogság emlékeitől visszhangzott a szíve.

Margaret Mrs. Hale szobájában látott munkához. Amint az anyja felébredt délelőtti álmából, segíteni fog neki öltözködni, ebéd után pedig elmegy és meglátogatja Bessy Higginst. Megtiltotta magának, hogy a Thornton családra gondoljon – semmi szükség rá, hogy az eszébe jussanak mindaddig, ameddig ott nem áll előtte valamelyikük hús-vér valójában. Csakhogy természetesen minél inkább

igyekezett nem gondolni rájuk, annál élénkebben látta őket maga előtt, és időről időre a gondolattól kigyulladt sápadt arca, egy pillanatra elöntötte a pír, mint amikor az esőfelhők résén átsütő napsugár gyorsan végigsöpör a tenger felszínén.

Dixon halkán benyitott, és lábujjhegyen odalopakodott Margarethez, aki ott ült a befüggönyözött ablak mellett.

– Mr. Thornton van itt, Miss Margaret! A nappaliban van.

Margaret az ölébe ejtette a varrását.

– Biztos, hogy engem akar látni? Papa nem jött még vissza?

– Azt mondta, a kisasszonnyal szeretne beszélni, és az úr még különben sem jött meg.

– Rendben van, mindjárt jövök – mondta Margaret csöndesen. De furcsa módon nehezeire esett elindulnia.

Mr. Thornton ott állt az ablaknál, háttal az ajtónak, és úgy tűnt, elmélyülten figyel valamit az utcán. Valójában azonban azért nem mozdult, mert rettegett önmagától. A szíve hevesen vert arra a gondolatra, hogy mindjárt belép Margaret. Nem tudta elfelejteni, milyen volt karjának érintése, ahogyan átkarolta a nyakát, akkor, amikor megtörtént, csak ingerültté tette, de most, ahogy visszagondolt rá, hogyan ölelte át, hogy megvédelmezze, minden porcikáját mintha villamos áram járta volna át – és ettől az érzéstől minden elszántsága, minden önuralma úgy elolvadt, mint a viasz a tűz közelében. Attól félt, hogy kitárt karral fog a lány elé lépni, mintha némán azért esedezne, hogy vesse magát a keblére, ahogy egy nappal korábban tette, bár ő akkor jóformán észre se vette – de soha többé nem fordulhat elő, hogy ne vegye észre! A szíve hangosan és szaporán vert. Bármilyen erős férfi volt

is, most beleremegett, ha arra gondolt, mit fog majd mondani rövidesen a lánynak, és az vajon hogyan fogadja majd. Talán lesüti a szemét, elpirul, és a karjába reppen, mint aki megtalálta természettől rendelt otthonát, a helyet ahol nyugalomra lel. Az egyik pillanatban szinte égett a türelmetlenségtől, hogy arra gondolt, hogy Margaret talán csakugyan így tesz majd – a következőben már attól rettegett, a lány szenvedélyesen elutasítja, pedig ez a gondolat olyan elviselhetetlenül reménytelennek mutatta egész jövőjét, hogy gondolni sem akart rá. Hirtelen arra riadt föl gondolataiból, hogy valaki más is van rajta kívül a szobában. Hátrafordult. Margaret olyan halkán jött be, hogy észre se vette: az utcai zajokat, bár oda sem figyelt rájuk, tisztábban hallotta, mint a lány lassú lépteinek neszt vagy puha muszlinruhájának halk zizegését.

Margaret ott állt az asztalnál, de nem kínálta helytel. Szemhéja félig lecsukódott, két ívelt ajka résnyire szétvált, látni engedve egy csíknýt lazán összezárt, fehér fogsorából. Lassan, mélyen lélegzett, finom orrcimpája ütemesen tágult – ez volt az egyetlen látható mozgás rezzentelen arcán. Finom bőre, ovális arca, ívelt, duzzadó ajka, amelynek sarkában mély gödröcskék ültek – ma minden halvány és sápadt volt rajta: megszokott természetes, egészséges színük hiányát csak még feltűnőbbé tette hajának súlyos árnyéka – sötét fűrtjeit a halántékára húzta, hogy elrejtse a tegnapi ütés nyomát. Bár szemhéja félig lecsukódott, a fejét büszkén hátravetette, ahogy szokta. Hosszú karja mozdulatlanul csüggött az oldala mellett. Egészen úgy festett, mint egy rab, akit hamisan vádoltak meg egy olyan bűnnel, amelytől undorodott és amelyet megvetett, és akit a vád pusztá ténye annyira fölháborított, hogy méltóságán alulinak tartja

védelvezni magát ellene.

Mr. Thornton egy-két sietős lépést tett feléje, aztán észbe kapott, és csendes határozottsággal az ajtóhoz lépett (amelyet Margaret nyitva hagyott maga mögött), és becsukta. Aztán visszatért és megállt a lánnyal szemben, hogy pillantása egy percre még beigya mozdulatlan szépségét, mielőtt meg merné zavarni, sőt, talán el is riasztaná azzal, amit mondani készül.

– Miss Hale, tegnap én nagyon hálátlan voltam, amikor...

– Nem volt miért hálásnak lennie! – mondta Margaret. Fölemelte a tekintetét, és egyenesen belenézett a férfi szemébe. – Gondolom, azt akarja mondani, hogy úgy érzi, hálával tartozik nekem azért, amit tettem. – Ahogy ezt kimondta, tulajdon érzései – sértett haragja – ellenére egész arcát, még a szemét is elöntötte a pír, de azért továbbra is komolyan és nyugodtan nézett a férfi szemébe. – Ösztönösen cselekedtem: minden nő ugyanezt tette volna a helyemben. Ha veszélyt látunk, mindnyájan úgy érezzük, élnünk kell nemünknek azzal a kiváltságával, amely sérthetlenséget biztosít számunkra. Inkább nekem kellene bocsánatot kérnem – tette hozzá sietősen –, meggondolatlan szavaimért, amelyek arra készítették, hogy kitegye magát u veszélynek.

– Nem a szavai miatt – azért tettem, mert igaza volt, még ha kíméletlenül fogalmazta is meg ezt az igazságot. De kérem, ne terelje másra a szót, ne próbáljon meg így kibújni alóla, hogy meghallgassa, amint kifejezem önnek mélységes hálámat, hogy.... – Most már csak egy hajsza válaszította el tőle, hogy kimondja, de nem akarta elsietni, nem akarta engedni, hogy a forró szenvedély magával ragadja: meg akart fontolni minden szót. Igen, így fog

tenni: az akarata megálljt parancsolt a szenvedélynek, és Mr. Thornton a mondat közepén elhallgatott.

– Nem próbálok kibújni semmi alól! – mondta Margaret. – Egyszerűen csak annyit állítok, hogy nem tartozik nekem hálával. Legfeljebb még annyit tennék hozzá, hogy e hála kifejezése kínos a számomra, mert nem érzem, hogy rászolgáltam volna. De azért csak folytassa, ha úgy érzi, ezzel megszabadul valamiféle képzelt tartozástól...

– Nem akarok megszabadulni semmiféle tartozástól! – mondta hevesen a férfi, mert ingerelni kezdte a lány nyugodt modora. – Legyen az képzelt vagy valóságos – nem sokat töröm rajta a fejem, hogy melyik – én úgy akarom hinni, hogy az életemet köszönhetem magának – igen – csak mosolyogjon, mondja azt, hogy túlzok, ha úgy tetszik! Én így hiszem, mert értékesebbé teszi a szememben ezt az életet, ha azt hihetem – oh, Miss Hale! – folytatta lehalkítva a hangját, olyan heves és szenvedélyes gyöngédséggel, hogy a lány megborzongott és reszketett előtte –, ha csak belegondolok, hogy a körülmények úgy hozták: mostantól, valahányszor örömet találok benne, hogy élek, azt mondhatom magamnak: „Mindezt a boldogságot, mindazt a becsületes büszkeséget, amelyet a munkámban találok, a létezésnek ezt az átható örömét – mindezt neki köszönhetem!” És megkettőzi ezt a boldogságot, izzásig hevíti a büszkeséget, a létezés örömét odáig fokozza, míg végül már magam sem tudom, öröm-e igazából vagy fájdalom... Ha belegondolok, hogy mindezt olyasvalakinek köszönhetem – kérem, ne, maradjon, meg kell, mindenképpen meg kell hallgatnia! – mondta, és elszántan közelebb lépett a lányhoz –, olyasvalakinek, akit úgy szeretek, ahogy, úgy hiszem, férfi még nem szeretett

nőt!

Megragadta Margaret kezét és szorosan tartotta. Zihált, és némán várta mit válaszol a lány. Aztán sértett méltatlankodásában valósággal ellökte a lány kezét, amikor meghallotta, milyen hideg hangon felel neki Margaret, mert a hangja csakugyan hideg volt, bár a szavak botladozva hagyták el az ajkát, mintha csak nagy nehezen sikerülne megtalálnia őket.

– Megdöbbsent, amit mondott. Ez istenkáromlás! Sajnálom, de ez a szó jutott elsőként az eszembe, amíg hallgattam. Gondolom, nem így lenne, ha osztoznék abban az érzésben, amelyről beszélt. Nem akarom megbántani, különben pedig kérem, beszéljünk halkabban, mert mama alszik, de az ön egész modorát sértőnek találom...

– Hogyan! – kiáltott föl a férfi. – Sértőnek! Akkor valóban a legszerencsétlenebb ember vagyok a világon...

– Igen! – erősítette meg a lány, újra méltóságteljesen. – Nagyon is sértőnek találom, és azt hiszem, joggal. Úgy tűnik, mintha azt képzelné, hogy a tegnapi viselkedésem...

– Margaret arca újra lánggra lobbant, de í szeme ezúttal a méltatlankodástól, és nem a szégyentől szikrázott – ...az ön személyének szólt, ezért hát eljött, hogy megköszönje nekem, ahelyett, hogy fölfogta volna, ahogyan azt egy úriember fölfogta volna – igen, egy úriember! – ismételte, korábbi vitájukra utalva –, hogy minden nő, aki méltó erre a névre, közbevetette volna magát, és nemének mindenki által tiszteletben tartott védtelenségét használta volna pajzsként, ha azt látja, hogy egy férfit veszély fenyeget és az ellenfél túlerőben van.

– És az így megmentett úriembernek természetesen tilos megköszönnie, amit érte tettek, hogy legalább részben lerója a halálját! – tört ki a férfi megvetően. – Én ember

vagyok. Követelem magamnak azt a jogot, hogy kifejezést adhassak az érzéseimnek!

– És én nem is tagadtam meg öntől ezt a jogot, mindössze azt mondtam, kínos számomra, ha ragaszkodik hozzá, hogy éljen velem! – felelte a lány büszkén. – De ön, úgy látszik, úgy képzelte, nem pusztán attól az ösztöntől hajtva cselekedtem, amely arra készíteti a nőt, hogy a veszélyben forgók segítségére siessenek, hanem – és itt a szenvedélyes harag könnyei (amelyeket olyan sokáig, és olyan nehéz küzdelem árán tartott vissza odáig) szöktek a szemébe, és a hangja elcsuklott –, hanem azt képzelte, hogy valami olyan érzelmű készletet cselekvésre, amely személyesen önnek szól – éppen önnek! De hiszen az egész tömegben nem volt egyetlen ember – egyetlen szegény, nyomorult teremts sem –, akivel ne éreztem volna sokkal inkább együtt –, akiért ne sokkal szívesebben tettem volna meg azt a keveset, amit lenni tudtam, mint önért!

– Folytassa csak, Miss Hale! Tisztában vagyok vele, hogy ezekre a méltatlan emberekre pazarolja a rokonszenvét. Most már elhiszem, hogy csak az elnyomottak iránti ösztönös szimpátiája – (mert igen, én, a tulajdonos is lehetek elnyomott!) – készítette arra, hogy olyan nemesen viselkedjék. Tudom, hogy megvet, engedjen meg nekem legalább annyit, hogy azt mondjam, azért teszi, mert nem ért meg.

– Nem is akarom megérteni! – felelte Margaret, és megkapaszkodott az asztalban, nehogy összeroskadjon, mert kegyetlennek érezte a férfit – és csakugyan az is volt –, őt pedig elgyöngítette a felháborodás.

– Igen, látom, hogy nem akar. Méltánytalan és igazságtalan hozzám! Margaret összeszorította a száját. Ilyen vádakra nem kívánt válaszolni.

De mindezek ellenére – bármilyen vad és kíméletlen szavakra is ragadtatta magát –, a férfi legszívesebben a lába elé vetette volna magát, hogy megcsókolja a köntöse szegélyét. A lány nem szólt egy szót sem, meg se moccant. Szeméből a sértett büszkeség sűrű, forró könnyei peregtek. A férfi várt még egy darabig, remélve, hátha mond valamit, még ha csak gúnyolódik is, amire válaszolhat. De a lány hallgatott. A férfi vette a kalapját, – Csak még egy szót. Maga úgy viselkedik, mintha azt gondolná, beszenyezi az, hogy én szeretem. Ez ellen nem tehet semmit. Nem, és én sem szabadíthatom meg tőle, még ha akarnám sem. De nem is akarom. Soha nem szerettem még egyetlen nőt sem: túlságosan elfoglalt voltam hozzá, a gondolataimat más dolgok kötötték le. Most szeretek, és szeretni is fogok. De attól ne tartson, hogy túl gyakran lesz kénytelen ennek az érzésnek a megnyilvánulásaival találkozni.

– Nem félek semmitől! – felelte Margaret, és fölszegte a fejét. – Még soha senki nem mert tiszteletlenül viselkedni velem, és nem is fog. De Mr. Thornton, ön nagyon kedves volt az édesapámhoz! – folytatta egészen megváltozott hangon, nőies szelídséggel. – Ne veszekedjünk hát egymással! Kérem, ne!

A férfi, úgy tűnt, tudomást sem vesz a szavairól, úgy fél percig minden figyelmét arra összpontosította, hogy elegyengesse a kabátujjával a kalapja karimáját, aztán anélkül, hogy elfogadta volna a lány feléje nyújtott kezét, és mintha észre sem venné Margaret komoly, szánakozó pillantását, sarkon fordult és kiment a szobából. Margaret még látta egy pillanatra az arcát, mielőtt becsukódott mögötte az ajtó.

Amikor már nem volt ott, a lány úgy gondolta,

visszafojtott könnyeket látott megcsillanni a szemében, és ettől a büszke ellenszenv helyét egy másik, gyöngédebb, bár ugyanolyan gyötrelmes érzés foglalta el a szívében – a bűntudat, amiért fájdalmat okozott valakinek.

– De hát mit tehettem volna? – kérdezte magától. – Soha még csak nem is kedveltem. Udvarias voltam, de nem törtem magam, hogy eltitkoljam előtte, mennyire közömbös nekem. Ami azt illeti, soha még csak meg sem fordult a fejemben, hogy érezhet valamit irántam, úgyhogy a viselkedésem mindenképpen elárulta volna neki az igazságot. Igen, félreértette, ami tegnap történt. De ez az ő hibája, nem az enyém. Ha szükséges lenne, újra megtenném még ha megint ugyanennyi bajjal és szégyennel járna is rám nézve.

XXV. FEJEZET

FREDERICK

*„A bosszú zsákmányát nem engedi:
Ügyét dühödt próféták hirdetik,
s sértett flották óvják törvényeit.”*
Byron

Vajon minden lánykérés ennyire váratlan, töprengett Margaret – és ennyire lehangoló abban a pillanatban, amikor megtörténik, mint az a kettő, amelyben neki volt része? Önkéntelenül is összehasonlította magában Mr. Lennoxot Mr. Thorntormmal. Annak idején nagyon sajnálta, amikor Henry Lennoxot a körülmények arra csábították, hogy a barátságnál erősebb érzelmeknek adjon kifejezést. Amikor első ízben megkérték, mindenekfölött sajnálatot érzett. Akkor nem volt ilyen kábult – kábult és zavarodott, mint most, amikor Mr. Thornton szavainak visszhangja még mindig ott kerengett a szobában. Amikor Lennox megkérte, úgy tűnt, a férfi egy pillanatra átcsusszant a barátságot a szerelemtől elválasztó határvonalon, hogy a következő pillanatban csaknem ugyanannyira megbánja a dolgot, mint maga Margaret, még ha más okokból is. Ami viszont Mr. Thorntont illeti, Margaret legjobb tudomása szerint vele soha nem kerültek a barátság köztes állapotába. Valahányszor alkalmuk volt szót váltani egymással, mindig vitatkoztak. A nézeteik ütköztek, és ami azt illeti, sose vette észre, hogy a férfi jottányit is adna a véleményére, csak azért, mert az az ő, Margaret véleménye. Valahányszor Margaret olyasmit mondott, ami

ellentétben állt az ő sziklaszilárd jellemével és szenvedélyes akaraterejével, a férfi mindig megvetően lesöpörte magáról a szavait, míg csak a lány bele nem fáradt az eredménytelen tiltakozásba, most pedig idejött, hogy ilyen furcsa, vad és szenvedélyes módon tudassa vele a szerelmét! Mert bár eleinte azt hitte, az ösztökélte – majdhogynem kényszerítette a férfit a lánykérésre, hogy élesen átlátta, milyen helyzetbe került ő, amikor a védelmére kelt annyi ember szeme láttára – aminek indítékát feltehetőleg ő is félreértette, akár a többiek – de szinte még mielőtt a férfi elhagyta volna a szobát, derengeni kezdett – öt perccel később pedig teljes fényében fölragyogott előtte a bizonyosság, hogy a férfi szereti őt, hogy már korábban is szerette, és hogy ezután is szeretni fogja. Ő pedig megriadt és összeborzongott, mintha valami olyan hatalmas erő hatása alá került volna, amely ellentétben áll egész korábbi életével. Megpróbált félrehúzódni, elrejtőzni a férfi emléke elől, de hasztalan. Tasso Megszabadított Jeruzsálemének egyik sorát kissé kiforgatva:

„Erős emléke átjárta szívét”

És ezért is csak még jobban haragudott a férfire, hogy az így úrrá lett az akaratán. Hogy merte azt mondani, hogy ő mégiscsak szeretni fogja, jóllehet a lány megvetően hárította el magától? Most már azt kívánta, bár még sokkal erősebb szavakat használt volna, amikor beszélt vele. Éles, félreérthetetlen mondatok tolongtak az agyában most, hogy már késő volt hozzá, hogy kimondja őket. A beszélgetésük olyanfajta mély benyomást hagyott benne, mint egy rémálom, amely nem tűnik el, hiába ébredtünk

föl, hiába dörzsöljük a szemünket és kényszerítünk mesterkéltn, merev mosolyt az ajkunkra. Még mindig ott van – ott lapul és motyog, kísérteties pillantását ránk szegezve, a szoba valamelyik sarkában, és fülel, vajon el merjük-e egy szóval is árulni valakinek, hogy ott van. És persze nem merjük: mi szerencsétlen, gyáva teremtések! Margaret összeborzongott, ha eszébe jutott a férfi fenyegetése, hogy továbbra is szeretni fogja. Mire gondolhatott? Talán nem áll hatalmában, hogy elvegye tőle a kedvét? Majd meglátjuk! Micsoda férfihoz méltatlan arcátlanság őt ilyesmivel fenyegetni! Vajon az a nyomorúságos, tegnapi eset az oka, hogy ilyesmire vetemedik? Ha szükség lenne rá, holnap újra megtenné – akár egy nyomorék koldusért is, készségesen és boldogan – és igen, őerte is megtenné, ugyanolyan bátran, bármennyire félreérti is ő maga, és még ha sarat dobál is érte rá a női rosszindulat. Azért tette, mert helyes volt, mert egyszerű és igaz dolog volt, hogy megmentsen valakit, akit meg tud menteni, vagy hogy legalább megpróbálja. „Fais ce que dois, advienne que pourra”.

Míneddig nem moccant arról a helyről, ahol akkor állt, amikor a férfi magára hagyta: semmilyen külső körülmény nem rezzentette föl abból a transzhoz hasonló állapotból, amelybe akkor került, amikor meghallotta a férfi utolsó szavait és látta mély, sürgető, szenvedélyes tekintetét, amelynek, tüze elől ő maga kénytelen volt lesütni a szemét. Most odament az ablakhoz, kitárta, hogy elűzze ezt a ránehezdő, nyomasztó érzést. Aztán az ajtóhoz lépett, mert hirtelen hevesen vágyakozni kezdett emberi társaság, vagy valamilyen tevékenység után, hogy lerázza magáról az elmúlt óra emlékét. De a házban minden csöndes volt, az a mély, déli csöndesség lett úrrá rajta, amelyben a

beteg végre hozzájut ahhoz a nyugtalan álmhoz, amelyet az éjszaka órái megtagadtak tőle. Margaret azonban nem akart egyedül maradni. Mit tegyek? – töprengett. „Hogy mit? Hát természetesen menj és látogasd meg Bessy Higginst!” – válaszolta magának, ahogy hirtelen az eszébe villant, milyen üzenetet kapott tőle előző este. Így hát elindult.

Amikor odaért, Bessyt ott találta a szétnyitható karosszéken fekvé, amelyet közelebb húztak a tűzhöz, bár aznap fullasztó volt a hőség. Bessy hanyatt feküdt, mintha valamilyen heves fájdalomroham bágyasztotta volna el. Margaret biztos volt benne, ha kicsit felülne, szabadabban tudna lélegezni, így hát egyetlen szó nélkül felemelte Bessyt, és elrendezte a háta mögött a párnákat. Bessy így kicsit könnyebben lélegzett, bár még mindig nagyon gyöngé volt.

– Azt hittem, már sose látom többet! – mondta végül, és sóvárogva nézett Margaret arcába.

– Sajnos, úgy látom, sokkal rosszabbul vagy. De tegnap nem tudtam jönni, anyám nagyon rosszul érezte magát – és más okokból sem – tette hozzá Margaret elpirulva.

– Biztosan azt gondolja, nagy szemtelenség volt tőlem, hogy elküldtem magáért Maryt. De úgy éreztem, mintha az az örökös vitatkozás meg hangos beszéd darabokra szaggatna, és amikor apám elment, arra gondoltam, oh! ha hallhatnám a hangját, amint egynehány békés és vigasztaló szót olvas fel nekem, akkor úgy halhatnék által Isten csöndességébe és békéjébe, ahogyan a kisbabát altatja el az anyja bölcsődala., – Olvassak neked egy-két fejezetet most?

– Oh, igen! Lehet, hogy nemigen bírok majd figyelni az értelmére annak, amit olvas, legalábbis eleinte – egy

darabig olyan lesz, mintha nagyon messziről jönne – de amikor azokhoz a helyekhez ér, amiket szeretek – a vigasztalás szavaihoz – az olyan lesz, mintha egyenesen a fülembe beszélne, és át- meg átjárja majd az egész mivoltomat.

Margaret olvasni kezdett. Bessy nyugtalanul hánykolódott. Ha egy pillanatra nagy erőfeszítéssel sikerült odafigyelnie, a következő pillanatban úgy tűnt, mintha megkettőződne a nyugtalansága. Végül kitört:

– Hagyja abba! Semmi értelme! Csak istenkáromló gondolatok támadnak tőle a fejemben egész idő alatt, és haraggal a szívemben gondolok azokra a dolgokra, amiken pedig úgysem lehet segíteni! Hallott, ugye, arról, mi történt tegnap a Marlborough Gyárban? Thornton üzemében... Hallott a lázadásról?

– De apád nem volt ott, ugye? – kérdezte Margaret mélyen elpirulva.

– O aztán nem. Sőt, a jobb karját odaadná érte, ha soha meg sem történt volna. Ez nyugtalanít engem. Hogy annyira le van sújtva tőle. És én hiába mondom neki, hogy mindig akadnak bolondok, akik fejjel mennek a falnak. Életemben nem láttam még embert annyira elcsüggedni, mint most apámat.

– De miért? – kérdezte Margaret. – Nem értem.

– Hogy miért? Hát tudja, ő is benne volt érmekek a sztrájkknak a sztrájkbizottságában. A Szakszervezet őt jelölte, mert – talán nem helyes, hogy ezt én mondjam róla, de akkor is így van – úgy tartják, ritka csavaros eszű ember, és minden ízében becsületes. És ő meg a többi bizottsági ember mindent elterveztek. Úgy volt, hogy tűzön-vízen át összetartanak, és amit a többség akar, a többi is azt akarja, még ha igazából mást gondol is. És

mindenekfölött azt határozták el, hogy senki nem fogja megszegni a törvényt. Apám azt mondja, az emberek velük tartanak mindaddig, amíg látják, hogy szó nélkül, türelmesen küszködnek és koplálnak, de ha egyszer kitör a csetepaté, ha kezet emelnek valakire – ha még csak a sztrájkőrőkre is –, akkor mindennek vége ahogyan azt már ezerszer meg ezerszer megtapasztalhatták. Azt megtehetik, hogy megpróbálnak beszélni a sztrájkőrökkel, hogy hízelegnek nekik és vitatkoznak velük, esetleg megpróbálhatják elijeszteni őket, de a Bizottság megparancsolta a Szakszervezet minden tagjának, hogy történjék bármi, ha úgy hozza a szükség, inkább a halál, de soha ne emeljenek kezet senkire. Úgy számítottak, ha így cselekszenek, az emberek velük fognak tartani. És ezenfelül j a Bizottság tudta, hogy az ő oldalukon van az igazság, és nem akarták, hogy az igazság összekeveredjék az igazságtalansággal, míg végül az emberek ugyanúgy nem tudják szétválasztani őket, mint ahogyan én sem tudom a köhögés elleni port, amit szedek, elválasztani a gyümölcskocsonyától, amit hozott nekem, hogy keverjem bele: a kocsonyából sokkal több van, mégis minden morzsáján érezni a gyógyszer ízét, ha egyszer benne van. Na, most elregéltem magának az egész históriát, de jól el is fáradtam. Maga is el tudja képzelni, mit jelenthet egy olyan embernek, mint az apám, hogy a munkája! mind kárba vészett, és ráadásul egy ilyen bolond miatt, mint ez a Boucher, aki fogja magát, semmibe veszi a Bizottság parancsait, és úgy tönkreteszi a sztrájkot, mintha szántsándékkal tenné, mint valami Júdás. Eh! De apám aztán megadta neki a múlt éjszaka! Nem átalotta azt mondani neki, hogy ő maga megy el a rendőrségre, és megmondja nekik, hol találják meg a lázadás

fökolomposát: hogy föladjja a gyártulajdonosoknak, csináljanak vele, amit akarnak. Meg fogja mutatni a világnak, hogy a sztrájk igazi vezetői nem affélék, mint Boucher, hanem józan és megfontolt emberek: jó munkások és jó polgárok, akik barátai a törvénynek és az igazságnak, és mindent megtesznek, hogy megőrizték a rendet, akik csak a jogos bérüket akarják, és inkább éhen halnak, semhogy munkába álljanak, mielőtt megkapnák, ami jár nekik, de akik soha nem tennének kárt senkinek se a tulajdonában, se a testi épségében. Mert – és Bessy suttogóra fogta a hangját – azt mondják, hogy Boucher megdobta egy követ Thornton húgát, de úgy, hogy az kis híján elpatkolt!

– Ez nem igaz! – mondta Margaret. – Nem Boucher hajította el azt a követ – szaladt ki a száján. Elvörösödött, aztán elsápadt.

– Szóval maga is ott volt? – kérdezte Bessy bágyadtan. Már addig is sokszor tartott szünetet két szó között, mintha aznap különösen neheze érne a beszéd.

– Igen. De ez nem fontos. Folytasd csak! Viszont az biztos, hogy nem Boucher dobta el azt a követ. De mit felelt apádnak?

– Nem szólt az egy árva szót sem. Csak reszketett egész testében a nagy felindulástól, hogy rá se bírtam nézni. Hallottam, milyen szaporán szedi a levegőt, és egy alkalommal már azt hittem, elsírta magát. De amikor apám azt mondta neki, hogy föladjja a rendőrségen, akkor nagyot kiáltott, és belevágott apám arcába az öklével, aztán úgy elfutott, mint a villám. Apám először elkábult egy kicsit az ütéstől, pedig azt hinné az ember, Bouchernek már jártányi ereje sem volt a felindulástól meg az éhezéstől. Apám leült egy kicsit és eltakarta a szemét a kezével, aztán

megindult az ajtó felé. Nem is tudom, honnét vettem az erőt, de levettem magamat a díványról, és belecsimpaszkodtam. „Apám, apám!” – mondtam neki. – „Ugye, nem akarsz föladni azt a szegény embert, aki már úgylis félig éhenholt! Addig nem eresztlek el, amíg meg nem ígéred, hogy nem teszed!” „Ne beszélj bolondokat” – azt mondta –, „beszélni könnyű, de az még nem jelenti azt, hogy meg is teszi az ember, amit mondott! Eszem ágában sem volt beárulni a rendőrségnek, bár, Isten a tudója, megérdemelné, és én nem is bánám, ha valaki más elvégezné a piszkos munkát és becsuktná ezt a bolondot. De most, hogy megütött, még kevésbé tenném meg, mint valaha, mert az olyan lenne, mintha másokat akarnék belekeverni a kettőnk dolgába. Ha valaha még összeszedi magát a sok koplalás után, ha visszanyeri az erejét, akkor majd megverekszünk rendesen, annak rendje és módja szerint, és akkor majd meglátom, mire jutok vele.” – És apám eltolt magától – mert csakugyan, elég gyöngén voltam, az ő arca meg olyan sápadt volt, mint a halál, már ahol nem volt véres, és ha csak ránéztem, már attól is rosszul lettem. És egy darabig azt sem tudtam, alszom-e vagy ébren vagyok, vagy elveszítettem az eszméletemet, míg csak Mary be nem jött, akkor szóltam neki, hogy menjen el magáért. És most már ne beszéljen hozzám, csak olvassa végig azt a fejezetet! Most, hogy kiadtam magamból ezt a dolgot, könnyebb kicsit a lelkem, de most szeretnék arra a másik világra gondolni, hogy kimossa a számból ennek az itteninek az utálatos ízét. De most ne szentbeszédes fejezetet olvasson, hanem olyat, amelyikben történet van, akkor, ha behunyom a szemem, látom magam előtt a képeket, amik benne vannak. Olvasson nekem az új égről és az új földről, hátha az segít elfelejteni ezt az

egészet.

És Margaret olvasott, csöndes, lágy hangon. Bár Bessy szeme csukva volt, azért egy ideig biztosan hallotta, mit olvas Margaret, mert a szempilláin súlyos könnyecseppek gyülekeztek. Végre elaludt, de közben sokszor fölriadt és félálmában könnyörögve motyogott valamit. Margaret betakargatta, aztán magára hagyta, mert rossz volt a lelkiismerete: úgy érezte, otthon talán szükség van rá, de azért, amíg el nem aludt, kegyetlenség lett volna magára hagyni a haldokló lányt...

Amikor Margaret hazaért, Mrs. Hale a nappaliban ült. Aznap kicsit jobban volt, és nem győzte dicsérni a vízágyat. Életében nem volt még ilyen kényelmes ágya, bizonygatta, csak lánykorában, amikor még Sir John Beresfordnál lakott. Ő nem is tudja, mondta, miért van ez, de úgy látszik, manapság már képtelenek olyan ágyakat csinálni, mint az ő fiatalkorában. Az ember pedig azt hinné, nem lehet olyan nehéz: tollat ma is lehet kapni, és mégis, egészen az elmúlt éjszakáig, ő valahogy egyetlen ágyban sem tudta igazán jól kialudni magát.

Mr. Hale fölvetette, hogy azok a régi derékaljak talán azért tűntek olyan kényelmesnek, mert az ember fiatalkorában sokat jön-megy, és a sok mozgás után jobban esik a pihenés, de a feleségének ez a gondolat nem nagyon tetszett.

– Ugyan, Mr. Hale, szó sincs róla: biztos vagyok benne, hogy mindez az ágyak érdeme volt – Sir Johnnál igen jó ágyak voltak! Mármost, Margaret, te már csak elég fiatal vagy és sokat jössz-mész napközben – szerinted kényelmesek ezek az ágyak? Döntsd el te! Megadják neked a tökéletes nyugalom érzését, amikor lefekszel, vagy pedig te is órákig hánykolódsz rajtuk, és mindhiába próbálsz

kényelmes testhelyzetet találni, reggel pedig fáradtabban ébredsz, mint ahogy lefeküdtél?

Margaret elnevette magát.

– Hát, mama, hogy őszinte legyek, még soha nem törtem a fejem azon, milyen is az ágyam. Este olyan álmos vagyok, hogy bárhol legyek is éppen, csak leteszem a fejem, és már alszom is. Úgyhogy én nemigen vagyok alkalmas rá, hogy ítéljek ebben a kérdésben. Igaz viszont, hogy nekem sose volt alkalmam kipróbálni Sir John Beresford ágyait. Tudod, hogy sose jártam Oxenhamban.

– Már hogyan jártál volna! Jaj, nem – hát persze! Az szegény drága Frederick volt, akit magammal vittem – most már emlékszem! Csak egyszer jártam Oxenhamban azután, hogy férjhez mentem – Shaw nénikéd esküvőjén: akkor szegény kis Fred volt az, aki még kisbaba volt. És Dixonnak nem fült a foga hozzá, hogy komornából dadává legyen, és attól is félttem, ha Dixont odaviszem a régi otthona közelébe, ha találkozik a rokonságával, akkor majd faképnél akar hagyni. De szegény kisbabám beteg lett Oxenhamban – éppen jött a foga, énnekem meg annyi mindent kellett megbeszélnem Annával a házassága előtt, ráadásul én is elég rossz bőrben voltam, úgyhogy Dixonnak végül is sokkal gyakrabban kellett vigyáznia eredre, mint valaha, és ettől annyira megszerette, és olyan büszke volt rá, hogy Fred senki mással nem törődik, csak öbelé csimpaszkodik, hogy azt hiszem, meg se fordult a fejében soha többé, hogy faképnél hagyjon, bár az én körülményeim nagyon különböztek attól, amihez hozzászókkott. Szegény Fred! Hogy szerette mindenki! Születésétől megvolt az a képessége, hogy mindenkinek megnyerje a szívét. Már csak ezért is igen rossz véleményem van arról a Reid kapitányról, hogy képes volt

meggyűlölni az én drága kisfiámat. Azt hiszem, ez már önmagában is bizonyítja, hogy gonosz szívű ember! Ah! Szegény apád, Margaret! Kiment a szobából. Nem bírja elviselni, ha Fredről beszélek.

– Én viszont nagyon szeretem, ha beszélsz róla, mama! Mondj el nekem mindent, ami csak eszedbe jut: soha nem beszélhetsz nekem róla eleget! Mondd el, milyen volt kisbaba korában!

– Hát, Margaret, nem szabad megbántódnod, de az a helyzet, hogy sokkal csinosabb kisbaba volt, mint te! Emlékszem, amikor először megláttalak Dixon karjában, azt mondtam: „Egek, milyen csúf kis jószág!” Dixon pedig azt felelte: „Hát, asszonyom, nem minden kisgyerek olyan, mint Frederick úrfi, a jóisten áldja meg őt!”. Istenem! Mintha csak tegnap történt volna! Akkor a nap minden percében a karomba vehettem az én Fredemet, a kiságya ott állt az ágyam mellett, de most, most – Margaret! –, azt sem tudom, hol az én drága kisfiam, és néha már azt gondolom, soha többé nem fogom viszontlátni!

Margaret leült egy kisszékre az anyja díványa mellé, gyöngéden a kezébe vette Mrs. Hale kezét, és hosszan cirógatta és csókolgatta, hogy megnyugtassa. Mrs. Hale minden tartózkodás nélkül zokogott. Végül kínlódva, mereven fölült a díványon, és a lányához fordulva sírós, már-már ünnepélyes komolysággal azt mondta:

– Margaret, ha én még valaha jobban leszek – ha Isten ad még nekem esélyt a gyógyulásra, azt csak annak köszönhetem majd, hogy még egyszer láthattam Frederick fiamat. Ha nem apadt még el bennem teljesen az egészség minden forrása, az ő látása életre kelténé azokat!

Szünetet tartott: úgy tűnt, erőt gyűjt, mert még mondani szeretne valamit. Amikor újra megszólalt, a hangját

könnyek fojtogatták, és meg-megcsuklott, ahogy fontolóra vett egy bizonyos lehetőséget, amely még mindig furcsa és fölfoghatatlan volt számára, jóllehet mostanában szinte állandóan jelen volt a gondolatai között.

– És, Margaret, ha meg kell halnom – ha az a sorsom, hogy néhány héten belül eltávozzam közületek – előbb akkor is látnom kell a gyermekemet! Nem tudom, hogyan lehet őt idehozni, de fölszólítalak rá, Margaret! – úgy remélj te magad vigasztalást utolsó óráidban! – hogy teljesíted a kérésemet, és hozd el őt nekem, hogy megáldhassam! Csak öt percre, Margaret! Az csak nem lehet veszélyes, ha öt percre eljön hozzám! Oh, Margaret, hadd lássam még a fiamat, mielőtt meghalok!

Margaret nem törődött vele, ha esetleg volt is valami esztelenség abban amit anyja mondott: amikor egy halálos beteg szenvedélyesen esedezik valamiért, nem keresünk értelmet vagy logikát a szavaiban, hanem ezer meg ezer olyan eset emléke szúr a szívünkbe, amikor nem éltünk az alkalommal hogy teljesítsük a kívánságát annak, aki rövidesen eltávozik közülünk, és még ha egész jövőendő életünk boldogságát kérné is tőlünk, azt is a lábai elé helyeznénk – legyen az övé! Mrs. Hale kívánsága azonban annyira természetes, annyira jogos volt, annyira kívánatos mindkét fél számára, hogy Margaret úgy érezte, hogy – legalább annyira Frederick, mint az édesanyja kedvéért – most egy időre meg kell feledkeznie minden közvetlen veszélyről, és meg kell tennie mindent, ami a hatalmában áll, hogy az anyja kívánsága teljesüljön. A hatalmasra tárgult, könyörgő szemek merően, vágyakozva szegeződtek rá, bár a szegény, sápadt ajkak úgy reszkettek, mint egy gyermek ajkai. Margaret óvatosan fölemelkedett és megállt gyöngé, törékeny anyjával szemben, hogy az a

lánya nyugodt, határozott arcáról leolvashassa: a kívánsága biztosan teljesülni fog.

– Mama, még ma este írok Fredericknek, és elmondok neki mindent, amit nekem mondtál! Biztos vagyok benne, mint a tulajdon életemben, hogy amint megkapja a levelemet, azonnal ide fog utazni! Nyugodj meg, mama, olyan biztosan látni fogod, amennyire bármi is biztos lehet ebben a földi életben!

– Még ma írsz neki? Oh, Margaret! A postát öt órakor viszik el – addigra megírod, ugye? Már olyan kevés időm van hátra – úgy érzem, drágám, én már soha nem fogok meggyógyulni, bár apád annyira bizonygatja, hogy igen, hogy néha még bennem is fölébred a remény, most azonnal írsz neki, ugye?

Ugye, elküldöd még a mai postával? Ne halaszd el egyetlen nappal sem, mert lehet, hogy éppen azzal az egy nappal érkezik későbbben a kelleténél! – De mama! Papa nincs itthon!

– Papa nincs itthon – hát aztán? Csak nem azt akarod mondani, Margaret, hogy megtagadná tőlem ennek az utolsó kívánságomnak a teljesítését? De hiszen egyáltalán nem is lennék ilyen beteg – nem lennék a halálomon –, ha nem hozott volna el Helstone-ból erre az egészségtelen, füstös, naptalan helyre!

– Oh, mama! – sóhajtott Margaret.

– De igen így van, ne tagadd! Ő maga is tudja: számtalanszor elmondta. Azt mondja, bármit megtenne értem – nem gondolhatod komolyan, hogy megtagadná tőlem ezt az utolsó kívánságomat – imádságomat, ha úgy tetszik. Mert ez az igazság, Margaret, a vágy, hogy Fredericket lássam, ez nem engedi, hogy teljes szívvel Istenhez forduljak – nem tudok imádkozni, amíg ez az egy

vágyam nem teljesül – tényleg nem tudok! Siess, drága, drága Margaret! Írd meg a levelet, hogy elküldhesd a következő postával! Akkor Frederick itt lehet – igen, huszonkét napon belül! Mert egészen biztosan el fog jönni! Semmi nem tarthatja vissza! Huszonkét nap múlva látni fogom az én kisfiámat!

Mrs. Hale hátrahanyatlott, és kis ideig észre se vette, hogy Margaret nem ír, csak ül mellette, és a kezével eltakarja a szemét.

– Te nem írsz! – kiáltott fel végül Mrs. Hale. – Hozz papírt és tollat, majd megpróbálom én magam megírni azt a levelet!

Azzal fölült, egész testében reszketve a lázas türelmetlenségtől. Margaret elvette a kezét a szeme elől, és szomorúan nézett az anyjára.

– Csak azt várd meg, amíg papa megjön! Kérdezzük meg tőle, hogyan lenne a legjobb!

– Megígérted, Margaret! Még nincs egy negyedórája, hogy megígérted! Azt mondtad, Fred el fog jönni!

– És úgy is lesz, mama! Ne sírj, kérlek, édes-drága anyám! Megírom most azt a levelet – itt, előtted, hogy lásd! – és azonnal el is viszem, hogy elmenjen a legközelebbi postával, és ha papa jónak látja, írhat neki ő is, ha megjött – egy nappal később az is ott lesz. Oh, mama, ne sírj olyan keservesen – megszakad tőle a szívem!

Mrs. Hale könnyei azonban gáttalanul ömlöttek: nem tudta abbahagyni a sírást, és igazság szerint nem is akarta, maga elé idézte a boldog múlt és a várható jövő képeit – képzeletében lefestette a jelenetet, hogyan fekszik majd holtan, és hogyan fog a fia, akit annyira szeretett volna látni, ott zokogni fölötte, amikor ő már nem lehet tudatában

a jelenlétének –, mígnem a fuldokló zokogás, amelyre az önsajnálát készítette, annyira kimerítette, hogy Margaret szíve sajgott a láttán. Végül azonban elcsendesedett, és mohón figyelte, ahogy a lánya belefog a levélírásba. Margaret mindössze pár sort írt, néhány szóban közölte a bátyjával, milyen állapotban van az anyjuk, és kérte, sürgősen térjen haza, aztán gyorsan lepecsételte a levelet, mert attól félt, hogy az anyja el akarja olvasni, aztán, Mrs. Hale kérésére, aki egészen biztos akart lenni benne, hogy még aznap elmegy a levél, maga indult vele a postára. Már hazafelé tartott, amikor az apja utolérte.

– Merre jártál, szép leányzó? – kérdezte az apja.

– A postán voltam, föladtam egy levelet – Fredericknek. Oh, papi talán rosszul tettem, de a mamát olyan borzasztóan elfogta a vágyakozás utána – azt mondta, meggyógyulna, ha még egyszer láthatná – és aztán azt is mondta, hogy látnia kell, mielőtt meghal – el sem tudom mondani neked, mennyire könyörgött, hogy írjak neki! Rosszul tettem?

Mr. Hale kis ideig nem válaszolt. Aztán azt mondta:

– Meg kellett volna várnod, amíg megjövök, Margaret!

– Én megpróbáltam rábeszélni a mamát, hogy várjunk meg téged – kezdte Margaret, aztán elhallgatott.

– Hát nem is tudom – mondta Mr. Hale rövid töprengés után. – Talán tényleg látnia kellene, ha annyira akarja, mert azt hiszem, többet használna neki, mint a doktorok összes orvossága – még az is lehet, hogy egészen helyrejönne tőle! De attól félek, Fredericket nagy veszély fenyegeti idehaza.

– Még most is, papa? Ennyi évvel a lázadás után?

– Igen, még most is, természetesen nagyon fontos, hogy a kormány szigorúan megtoroljon minden lázadást a

felsőbbség ellen, különösen a tengerészeinél, ahol az embereknek állandóan élénken tudatában kell lenniük, mekkora hatalom áll a parancsnokuk mögött odahaza, amely magáévá teszi minden ügyét és szükség esetén minden sérelmét megtorolja. Ah! Őket nem érdekli, hogy ezek a parancsnokok milyen kíméletlenül zsarnokoskodnak az embereik fölött – hogy ezzel lobbanékony alárendeltjeiket a kétségbeesésbe kergethetik – vagy ha esetleg ez a későbbiekben mentő körülménynek számít is, azt soha nem tűrnék el, hogy ezen az alapon eleve fölhagyjanak a bűnösök üldözésével: semmilyen költséget nem kímélnek, hajókat küldenek ki – átfésülik a tengert, hogy elfogják őket – akárhány év telt is el azóta, az idő nem mossa el a vétség emlékét – az olyan élénken él az Admiralitás emlékezetében, mintha csak tegnap történt volna, mindaddig, amíg a bűnös vére le nem mossa.

– Jaj, papa, mit tettem! Pedig amikor megtettem, annyira helyénvalónak éreztem! Biztos vagyok benne, hogy Frederick vállalni fogja a kockázatot!

– Igen, vállalni fogja – és vállalnia is kell! Nem, Margaret, örülök, hogy megtetted, bár nekem magamnak nem lett volna hozzá bátorságom! Hála az égnek, hogy így történt: én valószínűleg addig tétováztam volna, amíg talán már késő lett volna! Margaret drágám, te azt tetted, ami a leghelyesebb volt, hogy hogyan végződik a dolog, az már nem a mi kezünkben van!

Így hát ez rendben is lett volna, de Margaret összeborzadt, amikor meghallotta, amit az apja arról mondott, milyen irgalmatlanul szokás büntetni a lázadókat. Ha az ő bátyjának is a vérével kellene lemosnia hibájának emlékét – és mindezt csak azért, mert ő hazahívta! Jól látta, hogy az apja-nyugtalansága mélyebben fészkel a

lelkében, mint az az érzés, amelyből legutóbbi, biztató szavai fakadtak. Belekarolt, és elgondolkodva, fáradt léptekkel megindult az oldalán hazafelé.

XXVI. FEJEZET

ANYA ÉS FIA

*„S láttam, a nyugalom e szent helyén
Semmi sem változott.”*

Mrs. Hemans

Aznap reggel, amikor Mr. Thornton kilépett Hale-ék kapuján, szinte vakon támolygott a csalódott szenvedélytől. Olyan kábult volt, mintha Margaret nem az a gyöngéd szavú, kecses mozgású fiatal nő lett volna, aki valójában, hanem egy tenyeres-talpas halaskofo, és izmos öklével halántékon vágta volna. Valósággal fizikai fájdalmat érzett – a feje hasogatott, a pulzusa vadul, szabálytalanul vert. Nem tudta elviselni az utca zaját, az éles fényt az emberek moraját és örökös ide-oda járkálását. Bolondnak szidta magát, amiért ennyire szenved, és mégis, abban a pillanatban képtelen lett volna visszaemlékezni mindarra, amitől annyira gyötrődött, és hogy vajon arányban van-e a szenvedés nagysága azzal, ami okozta. Megkönnyebbülés lett volna számára, ha leülhet a küszöbre, és együtt sírhat azzal a kisgyerekekkel, aki ott tombolt és toporzékolt, szenvedélyes könnyek között valami gyermeki sérelme miatt. Azt bizonygatta magának, hogy gyűlöli Margaretet, de a szerelem olyan vadul és élesen hasított bele tompa, haragos érzései ködébe, mint a villám, jóllehet agya éppen abban a pillanatban gyűlölködő szavakat formált. Legfőbb vigasza az volt, hogy magához szoríthatta ezt a szenvedést, és hogy úgy van, ahogy mondta is a lánynak: Margaret megvetheti,

lenézhető őt, büszke, uralkodói közönnyel bánhat vele, ő maga ettől jottányit sem változik. Azon a lány sem tud változtatni, hogy szereti, és szeretni fogja, és szembeszegül vele és ezzel a nyomorúságos testi kínnal.

Egy pillanatra megállt, hogy ezt az elhatározását szilárdan és világosan az agyába vésse. Egy omnibusz haladt el mellette – kifelé igyekezett a városból: a vezető azt hitte, szeretne felülni rá, és megállt a járda mellett. Kimagyarázkodni túlságosan vesződéses lett volna: fölszállt hát a buszra, és az magával ragadta – hosszú házsorok mentén haladtak – aztán különálló, gondozott kertben álló villák mellett, míg végül már igazi, vidéki sövények következtek, és lassanként megérkeztek egy kis környékbéli városkába. Ott mindenki leszállt: így tett Mr. Thornton is, és mert a többiek útnak indultak, elindult ő is. Fürge léptekkel haladt a földek között, mert a heves mozgás könnyített a lelkén. Most már képes volt visszaemlékezni mindenre: arra, hogy milyen szánalmas alaknak tűnhetett a lány szemében, hogy bármilyen képtelenség is, fogta magát, és megtette azt az egyetlen dolgot, amiről gondolatban számtalanszor bebizonyította már magának, hogy a lehető legnagyobb ostobaság, és pontosan azt is érte el vele, amiről bölcsebb hangulataiban mindig is sejtette, hogy ez lesz a következménye, ha ekkora bolondot csinál magából. Talán megbabonázta az a gyönyörű szempár, az a puha, félig nyitott, sóhajtozó száj, amely tegnap néhány percre olyan közel volt az ő vállához? Mert még most sem tudott szabadulni annak emlékéitől, ahogy a lány hozzá simult: hogy egyszer az életben mégiscsak átkarolta az a két fehér kar – még ha ez is volt az egyetlen alkalom. Csak villanásokat látott a lányból – nem értette, mi megy végbe benne. Néha olyan

bátor volt, máskor olyan félénk, néha szelíd, máskor olyan büszke és gőgös, mint egy királynő... És ekkor gondolatban sorra felidézte minden találkozásukat, csak azért, hogy aztán végleg kitörölje az emlékezetéből. Láta maga előtt mindenféle öltözékben, mindenféle hangulatban, és nem tudta eldönteni, melyik illett hozzá a legjobban. Csak ma reggel is milyen csodálatosan szép volt – ahogy haragosan villogó szemmel nézett rá, mert ő abból, hogy tegnap osztozott vele a veszélyben, arra merészelt következtetni, hogy egy fikarcnyit talán törődik vele...

Ha Mr. Thornton bolond módra viselkedett délelőtt, mint ahogy arról legalább hússzor biztosította magát, akkor délutánra sem lett sokkal okosabb. A hat pennyjéért, amit az omnibuszra költött, mindössze azt kapta cserébe, hogy most, ha lehet, még biztosabb volt benne: nincs senki, aki fölérne Margarettel, és nem is lesz soha, és hogy a lány nem szereti, és nem is fogja soha, de még ő sem – nem, az egész világ sem tudja megakadályozni azt, hogy ő szeresse! Így hát visszament a kis piactérre, újra fõlszállt az omnibuszra és hazatért Miltonba.

Késõ délután volt, amikor a raktár közelében leszállt a buszról. Az ismerõs helyszín visszahozta ismerõs szokásait és megszokott gondolatait. Ráébredt, mennyi teendõje van – több is, mint általában, hála az elõzõ napi fõlfordulásnak. Találkoznia kell a többi elõljáróval: meg kell tennie a szükséges intézkedéseket, amelyeket reggel félbehagyott, újonnan hozatott ír munkásai lelki békéje és biztonsága érdekében gondoskodnia kell róla, hogy semmiképpen ne kerüljenek érintkezésbe az elégedetlen miltoni munkásokkal. És végül haza kell mennie, és elmondania az anyjának, mi történt.

Mrs. Thornton egész nap az ebédlőben ült, várva, mikor tér haza a fia azzal a hírral, hogy Miss Hale igent mondott. Hányszor, de hányszor erősítette meg a lelkét, hogy nyugodtan fogadja ezt a hírt, valahányszor valami zajt hallott a házbán: ilyenkor fölkapta ölébe ejtett, félbehagyott varrását, és szorgalmasan öltögetni kezdett, bár a szeme elhomályosult szemüvege mögött, és a keze reszketett! És hányszor, de hányszor nyílt az ajtó, és lépett be valamilyen közömbös személy valamilyen jelentéktelen küldetésben! Ilyenkor Mrs. Thornton merev arcvonásai ellazultak, eltűnt róluk a rájuk fagyott, szürke elszántság, és átadta helyét a leplezetlen csüggedésnek, amely olyan szokatlan látvány volt ezen a máskor oly szigorú arcon! Erővel elszakította képzeletét azoknak a lehangoló változásoknak a képeitől, amelyeket a fia házassága az ő számára hoz majd, arra kényszerítette magát, hogy gondolatai visszatérjenek megszokott ösvényükre, a háztartási gondokhoz. Az új házasságoknak rengeteg új vászonműre lesz szükségük a háztartásukban: Mrs. Thornton egyik ruháskosarat a másik után hozatta be – mindegyik színültig volt asztalterítőkkal és szalvétákkal –, és elkezdte számba venni a készleteit. Volt egy kis zűrzavar: a saját vászonműje, amelybe a G.H.T. betűket hímezte (a George és Hannah Thornton rövidítését) összekeveredett a fiáéval, amelyet az a saját pénzén vásárolt, és a saját monogramjával jelölt meg. A G.H.T.-vel jelölt vászonműk közül némelyik régi, rendkívül finom holland damasztból volt – manapság már nem kapni ilyet. Mrs. Thornton j csak állt és hosszan nézte őket – ezek voltak valaha, újházasság korában a legfőbb büszkeségei! Aztán összevonta a szemöldökét, összepréselte az ajkát és gondosan kifejtette a damasztból

a G. és H. betűket. Még azt is megtette, hogy keresgélgni kezdte a törökvörös cérnát, hogy belehímezze az anyagba az új kezdőbetűket, de a vörös cérna elfogyott, és Mrs. Thorntonnak ahhoz egyelőre még nem volt elegendő lelkierije, hogy elküldjön érte valakit a boltba. Így hát csak nézett maga elé a semmibe: látomások sora vonult el a szeme előtt, és mindegyiknek a fia volt a legfőbb, az egyetlen tárgya – a fia, a büszkesége, a tulajdona! De a fia még mindig nem jött. Nyilván ott van Miss Hale-nél... Ez az új szerelem máris a második helyre szorította őt a szívében! Irtóztató fájdalom járta át – a hiábavaló féltékenységé –, olyan hevesen, hogy nem tudta volna megmondani, vajon testi vagy lelki kínt érez-e, és arra kényszerítette, hogy leroskadjon a székre. Egy pillanattal később azonban felpattant, és egyenesebben állt, mint bármikor, komoran elmosolyodott, aznap először: most már fölkészült rá, hogy mindjárt nyílik az ajtó, és belép rajta örvendezve és diadalmasan az a másik, aki soha nem fogja megtudni, milyen szívettpő fájdalmat okozott az anyjának ezzel a házassággal. Mindeközben keveset gondolt leendő menyé személyére. Csak az volt a fontos, hogy ő lesz John felesége. Az, hogy elfoglalja majd Mrs. Thornton helyét, hogy mostantól ő lesz majd a ház asszonya, csak egyike volt annak a rengeteg kiváltságnak, amelyekkel ez a rendkívüli megtiszteltetés felruházta majd: egy gazdag és kényelmes háztartás, az összes bíbor és finom vászonmű, az emberek tisztelete, szeretete és engedelmissége, barátok tömkelege, mindez olyan természetes velejárója ennek a dicsőséges állapotnak, mint az ékkövek egy király köntösének, és éppoly kevésbé szükséges latolgatni külön-külön az értéküket. Az, hogy John választása éppen őrá esett, még egy konyhalányt is

kiemelne a közönséges nők tömegéből! És ez a Miss Hale nem is olyan rossz. Ha miltoni lány lett volna, Mrs. Thornton határozottan megkedveli. Szellemes, jó az ízlése, van benne bátorság és lendület. Sajnos, teli van előítéletekkel és nagyon tudatlan, de mi mást lehet várni valakitől, aki délen nevelkedett? Mrs. Thornton magában önkéntelenül összehasonlította Fannyval, furcsa kelleltelenséggel, aminek az lett a következménye, hogy most az egyszer gorombán beszélt a lányával, és alaposan összeszidta, aztán, mintha büntetni akarná magát, fölvette az asztalról Henry Kommentárjait, és megpróbálta minden figyelmét arra összpontosítani, ahelyett, hogy folytatta volna azt a foglalatosságot, amelyben büszkeségét és örömét lelte: a vászonmű nézegetését és rendezgetését.

Végre az ő léptei! Már akkor hallotta, amikor még azt gondolta magáról, hogy éppen befejez egy mondatot a könyvben, bár a szeme továbbcsiklott a betűkön, és az emlékezete gépiesen, szóról szóra fel tudta volna mondani az olvasott szavakat, de közben egész lelkével arra figyelt, hogy a fia mögött – becsukódik az előszoba ajtaja. Feszülten figyelő érzékei minden kis zajt, amit a fia mozgása keltett, pontosan értelmeztek: most a kalapfogasnál áll – most már itt, ennek a szobának az ajtaja előtt! De miért nem nyit már be, mire vár? Hadd tudja meg végre a legrosszabbat!

De amikor a fia belépett, ő a könyve fölé hajolt és nem nézett föl. A fia odalépett az asztal mellé, és ott megállt mozdulatlanul, várva, hogy az anyja befejezze azt a bekezdést, amely szemlátomást annyira lekötötte a figyelmét. Mrs. Thornton arra kényszerítette magát, hogy fölnézzen.

– Nos, John?

A férfi pontosan értette, mit jelent ez a két rövid szó. De föl kellett vértéznie a lelkét, mielőtt válaszolni bírt. Szerette volna tréfával elütni a választ: szíve keserűségében csakugyan képes is lett volna gúnyolódni, de úgy érezte, az anyja jobbat érdemel tőle. Odalépett a háta mögé, hogy az anyja ne láthassa, aztán keze közé fogta és hátrahajtotta az anyja szürke, merev arcát, megcsókolta, és azt mormolta:

– Engem senki nem szeret – senki nem törődik velem, csak te, anyám.

Azzal elfordult, fejét a kandallópárkánynak támasztotta, és könnyek öntötték el máskor oly határozott, férfias tekintetű szemét. Az asszony fölállt – de megtántorodott. Ez az erős asszony, most először támolygott életében. Kezét a fia vállára tette: majdnem olyan magas volt, mint ő. Az arcába nézett, és kényszerítette, hogy visszanézzen rá.

– Az anyai szeretet Isten ajándéka, John! Örökké tart, soha nem múlik el. Egy lány szerelme annyi, mint a füstgomoly – az első szél elfújja! Szóval nem kellettél neki, drága, egyetlen fiam, igaz?

Az asszony összeszorította a fogát, és úgy vicsorgott, akár egy kutya, kimutatva egész fogsorát. A férfi megrázta a fejét.

– Nem vagyok elég jó neki, anyám, mindig is tudtam, hogy így van! Az asszony összeszorított foga között sziszegett valamit. A férfi nem hallotta, mit mond, de a szeméből sugárzó gyűlölet elárulta, hogy csak átok lehetett – a szavai talán nem voltak durvák, de a szándék, amelyet kifejeztek, ugyanolyan sötét és kegyetlen volt, mint a legvadabb átoké. De az asszony szíve megdobbant örömeiben: hiszen a fia megint az övé volt, csak az övé!

– Anyám! – mondta a férfi sietősen. – Egyetlen rossz szót sem akarok hallani róla! Kímélj engem – kérlek! Nagyon gyöngé vagyok és fáj a szívem – mert azért én mégis szeretem: jobban, mint valaha.

– Én pedig gyűlölöm! – mondta Mrs. Thornton halk, szenvedélyes hangon. – Megpróbáltam nem gyűlölni, amikor kettőnk közé állt, mert – azt mondtam magamnak – boldoggá fogja tenni a fiamat, én pedig a szívem vérét adnám érte, hogy őt boldognak lássam. De most, most gyűlölöm, amiért ilyen fájdalmat okozott neked! Igen, John, semmi értelme rejtegetni előlem, hogy fáj a szíved! Én a szülőanyád vagyok, és minden bánatod kétszeres gyötrelme a szívemnek, és ha te nem gyűlölöd, hát majd gyűlölöm én helyetted is!

– Ezzel, anyám, csak azt éred el, hogy még jobban szeressem. Ha igazságtalan vagy hozzá, nekem kell helyrebillentenem a mérleget. De miért beszélünk egyáltalán szerelemről és gyűlöletről? Nem jelentek neki semmit, és ez éppen elég – sok is. Kérlek, soha többé ne hozzuk szóba ezt a dolgot! Ez az egyetlen, amit ebben az ügyben tehetsz értem. Soha ne ejtsük ki többé még a nevét sem!

– Szíves örömet! Bárcsak őt is, meg az egész családját visszavinné az ördög oda, ahonnét jöttek!

A férfi egy-két percig mozdulatlanul állt és a tűzbe bámult. Ahogy ránézett, az asszony száraz, homályos szemét előtötték a számukra oly szokatlan könnyek, de mire a férfi újra megszólalt, az asszony ugyanolyan komornak és csöndesnek látszott, mint rendesen.

– Három ember ellen adtak ki körözést lázadásra való felbujtásért, anyám. Hála a tegnapi fölfordulásnak, füstbe ment a sztrájk.

És ettől kezdve Mrs. Thoronton meg a fia soha nem ejtették ki egymás közt Margaret nevét. Visszatértek szokásos beszédmódjukhoz – csak tényekről beszéltek, nem pedig a véleményükről, még kevésbé az érzéseikről. Hangjuk és modoruk nyugodt és hideg volt: ha egy idegen hallja őket, azt gondolhatta volna, sose látott még ilyen hideg, közönyös viselkedést ilyen közeli rokonok között.

XXVII. FEJEZET

GYÜMÖLCSKOSÁR

*„Mert nem lehet, hogy valami ne tessék,
mit ápol egyszerűség s kötelesség”*

Szentivánéji álom

Mr. Thornton minden teketória nélkül, világos fejjel fogott másnap különféle teendőihez. Aznap valamelyes igény mutatkozott kész árura, és mivel ez az ő üzletágát érintette, megragadta az alkalmat, és keményen alkudozott. Percre pontosan megjelent az előljárók találkozásán – és minden segítséget megadott nekik, ami kiünő esztől és attól a képességétől tellett, hogy mindig egyetlen szemvillanás alatt átlátta a döntése következményeit, és villámgyorsan döntött. Idősebb emberek, olyanok, akik már hosszú ideje nagy tekintélynek örvendtek a városban, emberek, akiknek a vagyona jóval nagyobb volt, mint az övé – és egy részét földbirtokba fektették, míg az övé teljes egészében forgótőke volt, amelyet befektetett az üzletébe – őhöz fordultak, ha gyors, kiforrott, bölcs tanácsra volt szükségük. Őt jelölték ki maguk közül, hogy menjen és tárgyaljon a rendőrséggel – hogy ő vezesse le az összes szükséges lépéseket. Ő pedig ezzel az öntudatlan hódolattal csak annyit törődött, mint a gyöngye nyugati széllel, amely alig-alig térítette ki útjából a magas kéményekből nyílegyenesen fölfelé szálló füstoszlopokat. Nem volt tudatában, milyen csöndes tisztelettel adóznak neki a többiek. Ha észreveszi, akkor is csak akadálnak érezte volna, amely csak hátráltatja benne, hogy kitűzött

célja felé haladjon. Így azonban semmi mással nem törődött, csak ennek a célnak a mielőbbi megvalósításával, azzal, hogy minél hamarább célba érjen. Így aztán anyja mohó füle számára maradt az az öröm, hogy magába szívja a városi előljárók és a vagyonos miltoniak asszonyainak áradozását, hogy milyen nagy véleménnyel van Mr. X. is és Mr. Y. is Mr. Thorntonról: hogyha ő nem lenne, a dolgok egészen másként alakulhattak volna – sokkal rosszabbul. Minden üzleti dolgát aznap egyetlen lendülettel sikerült elintéznie. Úgy tűnt, mintha az a súlyos fájdalom, amely előző nap érte, és az azt követő órák kábult, céltalan ögyelgése lefűjták volna az agyáról a ködöt. Érezte az erejét, és valósággal tobzódott benne. Már-már a szívével is sikerült dacolnia. Ha ismerte volna, talán rágyújt a Dee folyó vízimolnárjának. nótájára:

„Nem törődöm én a világon senkivel, és velem se törődik senki!”

Átadták neki a Boucher és a lázadás többi főkolomposa ellen összegyűjtött bizonyítékokat: az a vád, amit a másik három ellen akartak emelni fölbujtásért, alaptalannak bizonyult. De Mr. Thornton komoran arra intette a rendőröket, hogy legyenek továbbra is résen, mert a törvény gyorsan mozgó jobb karjának mindig készenlétben kell állnia, hogy abban a pillanatban lesújtson, amint a vétség tudomására jut. És aztán elhagyta a tikkasztó, áporodott levegőjű tanácstermet, és kilépett az utca valamivel frissebb, de azért még mindig elég fülledt levegőjére. Ott úgy érezte, mintha hirtelen minden erő kiment volna belőle: úgy ellankadt, hogy nem bírt többé

úrrá lenni a gondolatain: azok megint egyfolytában Margaret körül jártak. Állandóan visszatértek arra a jelenetre – nem a tegnapi elutasításra, hanem az azt megelőző napra: hogy hogyan nézett és mit tett akkor Margaret. Gépiesen haladt a zsúfolt utcákon, kikerülte a szembejövőket, de még csak meg se látta őket – szinte belebetegedett a vágyakozásba, hogy még egyszer az életben átélhesse azt a fél órát – azt a rövid, nagyon rövid időt, amikor a lány átölelte, és a szíve ott vert az övében.

– Nicsak, Mr. Thornton! Már meg sem ismeri a szegény embert? És hogy van Mrs. Thornton? Mit szól ehhez a remek időhöz? Annyit mondhatok, hogy nekünk, doktoroknak egyáltalán nincs ínyünkre!

– Bocsásson meg. Doktor Donaldson! Tényleg nem vettem észre. Anyám jól van, köszönöm kérdését! Szép napunk van, ez az idő jót tesz a gabonának, legalábbis remélem. Ha a búzát időben betakarítják, akkor nekünk jövőre fölpezsdiül kicsit az üzlet, bármi legyen is a helyzet magukkal, doktorokkal.

– Igen, igen. Kinek a pap, kinek a papné. Amikor magukra rossz idő jár, akkor megy jól minenkünk. Amikor rosszul megy az üzlet, az jobban aláássa maguknak, miltoniaknak az egészségét és jobban megbékíti magukat a halál gondolatával, mint hinnék.

– Nekem aztán nem. Doktor! Én vasból vagyok! Amikor életem legsúlyosabb tartozásáról értesültem, még a pulzusom sem vert szaporábban! Ez a sztrájk, amely többet árthat nekem, mint bárki másnak Miltonban – többet, mint Hampernek –, soha még csak el sem vette az étvágyamat. Ha új páciensre pályázik. Doktor, máshol kell kereskednie!

– Ami azt illeti, maga már beajánlott engem egy igen jó

pácienshez – szegény hölgy! De hadd ne beszéljek tovább ebben a frivol hangnemben: sajnos, csaknem biztos vagyok benne, hogy Mrs. Hale-nek – tudja, annak a hölgynek, aki Cramptonban lakik – már csak néhány hete van hátra. Azt hiszem, mondtam már magának, hogy a felgyógyulásában soha nem is reménykedtem, de ma nála jártam, és úgy láttam, nagyon rossz állapotban van.

Mr. Thornton hallgatott. Egyenletes érverése, amellyel az imént dicsekedett, egy pillanatra mintha cserben hagyta volna.

– Tehetek érte valamit. Doktor? – kérdezte egészen megváltozott hangon. – Tudja – nyilván maga is látja, hogy nem veti fel őket a pénz: van valami olyan inni- vagy ennivaló, ami jót tenne neki, de nekik esetleg nem futja rá?

– Nem – felelte a doktor a fejét rázva. – Nagyon kívánja a gyümölcsöt – nyilván mert állandóan láza van, de a korán érő körte ugyanúgy megteszi, mint bármi más, abból pedig egész halommal adnak a piacon pár pennyért.

– Ugye, szól nekem, ha bármiben a segítségükre lehetek? – mondta Mr. Thornton. – Számítok magára!

– Oh! Egyet se féljen! Nem fogom kímélni a pénztárcáját – tudom, hogy elég mély. Bárcsak biankó csekket állítana ki az összes többi páciensem és az ő szükségleteik számára is!

De Mr. Thorntont nem érdekelte Doktor Donaldson többi páciense – nem volt benne hajlam az általános filantrópiára: sokan azt se szívesen ismerték volna el róla, hogy egyáltalán vannak erős érzelmei. De most egyenesen bement Milton legjobb gyümölcskereskedésébe, és megvásárolta a leghamvasabb piros szőlőfürtöt – a legpirososzgásabb őszibarackokat – a legfrissebb szőlőleveleket. Az eladó mindezt egy kosárba pakolta, és

most ott állt, várva a választ a kérdésére:

– Hová küldjük a kosarat, uram?

Nem kapott választ.

– A Marlborough Művekhez, nemde, uram?

– Nem! – felelte Mr. Thornton. – Adja ide azt a kosarat, majd én elviszem!

Mindkét kezére szüksége volt, hogy tartsa a kosarat, és a város legforgalmasabb üzleti negyedén kellett áthaladnia, ahol a boltok mind teli voltak vásárolgató nőkkel. Sok fiatal hölgyismerőse utána fordult, amikor meglátta a kosárral, és azon töprengett, milyen furcsa, hogy olyan elfoglaltságot választott magának, amely inkább egy hordárhoz vagy kifutófiúhoz illene.

„Nem engedem, hogy az ő jelenléte visszariasszon valamitől, amit elhatároztam. Kedvem támadt elvinni ezt a gyümölcsöt szegény édesanyjának, és ebben nincs semmi kivetnivaló! Gúnyolódhat, de nem akadályozhatja meg, hogy azt tegyem, amit akarok! Szép kis tréfa lenne, mondhatom, ha nem tehetnék szívességet egy embernek, akit kedvelek, csak azért, mert megijedtem egy gőgös fruskától! Mr. Hale kedvéért teszem, és nem érdekel, hogy Ő mit szól hozzá!”

Rendkívül gyorsan lépkedett, és rövidesen Cramptonba ért. Kettesével vette a lépcsőfokokat, és mielőtt még Dixon bejelenthette volna, már be is rontott a nappaliba – az arca kihevült, a szeme sugárzott az őszinte kedvességtől. Mrs. Hale a díványon hevert, láztól forrón. Mr. Hale felolvasott neki. Margaret ott varrogatott egy alacsony zsámolyon az édesanyja ágya mellett. Ha a férfi szíve talán nem is, az övé biztosan hevesebben vert ettől a viszontlátástól. De a férfi tudomást sem vett a jelenlétéről, sőt, magáról Mr. Hale-ről is alig: egyenesen odament a

kosarával Mrs. Hale-hez, és azon a halk, gyöngéd hangon, amely olyan megindító, valahányszor egy makkegészséges, erős férfi szájából halljuk, aki egy legyöngült beteghez beszél, így szólt:

– Találkoztam Doktor Donaldsonnal, asszonyom, és mert ő azt mondta, a gyümölcs jót tesz önnek, vettem a bátorságot – az igen nagy bátorságot –, és hoztam önnek egy kis szőlőt meg barackot, amelyet elég szépek találtam.

Mrs. Hale borzasztóan meglepődött és borzasztóan örült, valósággal reszketett mohó örömeiben. Mr. Hale mindössze néhány rövid szóval köszönte meg Mr. Thornton adományát, de látszott rajta, milyen mélyen hálás neki – még a feleségénél is hálásabb.

– Margaret, hozz egy tányért, vagy kosarat, akármit!

Margaret fölállt az asztal mögött, bár kicsit félt tőle, hogyha megmoccan vagy zajt üt, Mr. Thornton ráébred, hogy ő is a szobában van. Úgy gondolta, mindkettejük számára nagyon kínos lenne, ha most kénytelenek lennének tudomásul venni egymás jelenlétét, de félig-meddig azt remélte, így, hogy először az alacsony zsámolyon kuporgott, aztán az apja mögött állt, a férfi sietteiben talán észre sem veszi, hogy ő is ott van. Mintha bizony a férfi nem érezte volna minden porcikájában a közelségét, jóllehet rá se nézett...

– Mennem kell – mondta Mr. Thornton –, nem maradhatok. Ha megbocsátják, hogy vettem a bátorságot – hogy ilyen modortalanul magukra törtem – félek, megint ajtóstul rontottam a házba –, de ígérem, legközelebb vigyázatosabb leszek! Nagy örömmre szolgálna, asszonyom, ha megengedné, hogy máskor is hozzak önnek egy kis gyümölcsöt, ha valahol igazán szépet látok.

Viszontlátásra, Mr. Hale! Viszontlátásra, asszonyom!

És már ott sem volt. Egyetlen szót sem szólt Margarethez – egyetlen pillantást sem vetett rá! A lány azt hitte, talán tényleg nem vette észre. Némán ment a tányérért, és gyöngéden emelte ki a gyümölcsöket a kosárból finom, elkeskenyedő ujjaival. Ez szép volt tőle, gondolta, hogy gyümölcsöt hozott – ráadásul a tegnapi történetek után!

– Oh! Milyen finom! – rebegette Mrs. Hale elhaló hangon. – Milyen kedves Mr. Thorntontól, hogy eszébe jutottam! Margaret, drágám, kóstold csak meg ezt a szőlőt! Hát nem kedves tőle?

– De igen – felelte Margaret csöndesen.

– Margaret! – szólt rá Mrs. Hale zsémbesen. – Neked semmi sem tetszik, amit Mr. Thornton csinál! Még életemben nem láttam senkit, aki ilyen elfogult lett volna!

Mr. Hale éppen egy őszibarackot hámozott a feleségének, és miközben a maga számára is levágott belőle egy darabkát, azt mondta:

– Ha én elfogult lennék, ettől a pompás gyümölcstől az elfogultságom úgy elolvadna, mint a hó! Gyümölcs nekem így még nem ízlett – nem, még Hampshire-ben sem! – kisfiú korom óta: márpedig a fiúknak, gondolom, minden gyümölcs ízlik. Emlékszem, milyen élvezettel faltam annak idején a kökényt és a vadalmát... Mondd, Margaret, emlékszel azokra a gubancos ribiszkebokrokra otthon, a kert nyugati falának sarkában?

Még hogy emlékezett-e? Mintha bizony nem emlékezett volna minden egyes kopásfoltra, amelyet a szél és az eső okozott az öreg kőfalon, a szürke és sárga mohára, amely foltokban belepte, és olyan volt, mint valami térkép, a vézna kis gólyaorra, amely a repedésekben nőtt? Az

elmúlt két nap eseményei nagyon megrázták: egész mostani élete keményen próbára tette a lelkierejét, és az apja meggondolatlan szavai hallatán, amelyek felidéztek benne a napsugaras, régi időket, hirtelen felállt, a földre ejtette a varrást, amin dolgozott, és szinte futva igyekezett kifelé a nappaliból a saját kis szobájába. Éppen kitörtek belőle a fuldokló zokogás első hangjai, amikor észrevett hogy Dixon ott áll a fiókos szekrénynél és szemlátomást keres valamit.

– Te jó ég, kisasszony! Hogy rám ijesztett! Nincs rosszabbul az asszonyom, ugye? Valami baj van?

– Nem, semmi. Csak rám jött ez a buta sírás, Dixon, és szeretnék egy pohár vizet. Mit keres? A muszlinjaimat nem abban a fiókban tartom.

Dixon nem válaszolt, de tovább kotorászott. A nyitott fiókból kiáradt a levendulaillat és betöltötte a szobát.

Végül Dixon megtalálta, amit keresett, de Margaret nem látta, mi az. Dixon hátrafordult, és szembenézett Margarettel.

– Hát nem örülök annak, amit mondanom kell – kezdte –, mert már így is éppen elegendő bánkódni valója van a kisasszonynak, és tudom, hogy ezen is bánkódni fog. Jobb szerettem volna estig várni vele, hogy elmondjam, vagy úgy valahogy.

– De hát mi baj van? Könyörgök, Dixon, mondja meg azonnal.

– Az a fiatal személy, akit látogatni szokott – a Higgins nevezetű...

– Igen?

– Igen! Meghalt ma reggel, és a húga itt van és egy fura dolgot szeretne... Úgy látszik, az a fiatal személy, aki meghalt, azt szerette volna, ha a maga valamelyik

holmijában temetik el, és a húga most azért jött, hogy megkérjen minket, adjunk neki valamit – és én az egyik régi hálófőkötőjét keresgéltem, hogy odaadjam neki.

– Oh! Hadd keressem meg én! – mondta Margaret könnyek között. – Szegény Bessy! Nem hittem volna, hogy soha többet nem látom.

– Hát igen, ez meg a másik dolog. Az a lány odalemn azt mondja, kérdezzem meg, hogy nem akarja-e megnézni.

– De hiszen meghalt! – mondta Margaret kicsit elsápadva. – Soha életemben nem láttam még halottat... Nem! Inkább nem mennék.

– Soha meg se kérdeztem volna, ha nem jön be. Azt mondtam a lánynak, hogy maga nem akarja látni.

– Lemegegyek, beszélek vele – mondta Margaret, mert attól félt, Dixon a nyers modorával megbántja szegény lányt. Fogta hát a főkötőt, és lement a konyhába. Mary arca duzzadt volt a sírástól, és amikor meglátta Margaretet, újra zokogni kezdett.

– Oh, kisasszony, szegény nővérem anyyira, de anyyira szerette! – Ezt ismételte, és Margaret hosszú ideig nem bírta rávenni, hogy bármit mondjon ezen a néhány szón kívül. Végül az ő együttérző szavai és Dixon szidalmi rábirták a lányt, hogy elmondjon néhány részletet Bessy halálának körülményeiről. Amikor Nicholas Higgins reggel elment hazulról, Bessy semmivel nem volt rosszabbul, mint előző nap. De egy óra múlva rosszabbodott az állapota – néhány szomszéd berohant a gyárba Maryért, de azt nem tudták, hogy az apjukat merre keressék. Néhány percre rá, hogy Mary hazaért, Bessy kilehelte a lelkét.

– Egy vagy két napja volt, hogy azt kérte, a kisasszony valamilyen holmijában temessük el. Sose fáradt bele, hogy

a kisasszonyról beszéljen! Azt mondta, soha életében nem látott szebbet a kisasszonynál! Olyan igen nagyon szerette! Az utolsó szavai is ezek voltak: „Add át neki szeretetteljes üdvözetemet, Mary, és vigyázzál, hogy apa ne igyon sokat!” Ugye, eljön a kisasszony és megnézi? Tudom, hogy igen nagy tisztességnek tartaná szegény, ha tudna róla!

Margaret kissé húzódozott a választól.

– Igen, talán... Igen, biztosan elmegyek. Még uzsonna előtt. De hol van az édesapád, Mary?

Mary csak a fejét rázta, és fölállt, hogy induljon.

– Miss Hale – mondta Dixon lehalkított hangon –, ugyan mi értelme van elmenni és megnézi azt a szegény teremtet holtában? Egy szót se szólnék ellene, ha még használna vele valamit. Ha úgy gondolja, elmegyek inkább én, ha a lány beéri velem. Ezek az egyszerű népek úgy gondolkodnak, hogy megtiszteljük vele a halottat, ha megnézzük kiterítve. Igen – mondta, és sietősen a lány felé fordult. – Én majd elmegyek és megnézem a nővéredet. Miss Hale-nek dolga van, azért nem jöhet, különben elmenne.

A lány vágyakozva nézett Margaretre. Lehet, hogy Dixon látogatását is nagy megtiszteltetésnek érezte, de Dixon mégsem Margaret volt, és ő nem jelentett olyan sokat Bessy szegény húgának, akit, míg Bessy élt, nem egyszer meggyötört a féltékenység, látva, milyen bizalmas viszonyban van a nővére ezzel az előkelő fiatal hölgygel.

– Nem, Dixon! – mondta Margaret elhatározásra jutva.
– Én megyek el! Mary, ma délután még találkozunk!

Aztán, mert félt, hogy erőt vesz rajta a gyávaság, gyorsan kiment a konyhából, nehogy módja legyen megváltoztatni az elhatározását.

XXVIII. FEJEZET

VIGASZ A SZOMORÚSÁGBAN

*„Kereszttel koronához! – bár a lelked
bizton halad nehéz próbákon át.
Ne félj, majd vége lesz a küzdelemnek,
és meglesi Krisztusnál otthonát!”*
Kosegarten

*„Bizony, amíg jól megy sorunk, útközben nem
vágyunk
Utánad, de baj ha sújtja, néma lélek, ki
Istenéhez nem kiálthat.”*
Mrs. Browning

Délután Margaret sietős léptekkel igyekezett Higginsék háza felé. Amikor odaért, Mary éppen kinézett a házból, őt várva, és látszott az arcán, nemigen bízik benne, hogy bejön hozzájuk. Margaret rámosolygott, hogy megnyugtassa. Gyorsan áthaladtak a konyhán, fölmentek a lépcsőn, és megálltak a csöndesen nyugvó halott mellett. Ekkor Margaret már örült, hogy eljött. Bessy arcán, amely korábban oly sokszor volt elgyötört a fájdalomtól és zaklatott a nyugtalanító gondolatoktól, most a végső nyugalom halvány, szelíd mosolya ült. Margaret szemében lassú könnyek gyülekeztek, de lelkére mélységes nyugalom szállt le. Tehát ez a halál! Sokkal békésebbnek tűnt, mint az élet. Eszébe jutottak a Szentírás szépséges szavai: „nyugovóra térnek a munkálkodás után megpihennek a megfáradtak”, „álmot bocsát azokra, akiket szeret”.

Lassan, lassan Margaret elfordította az arcát az ágytól, ahol Bessy feküdt. Mary csöndesen, alázatosan sírdogált mögötte. Egyetlen szó nélkül lementek a lépcsőn.

Tenyérével a konyhaasztalra támaszkodva Nicholas Higgins ott állt a helyiség közepén: nagy szeme tágra nyílt a hírtől, amelyet az udvaron keresztül jöttében a fecsegő szomszédoktól hallott. A szeme szárazon égett, nézte a lánya hült helyét, hogy az elméjébe véssze: meghalt, próbálta megértetni önmagával, hogy soha többé nem fogja ott látni, a szokott helyén. Bessy olyan sokáig betegeskedett, olyan sokáig haldoklott, hogy az apja elhitette magával: soha nem is fog meghalni, hogy még „összeszedi magát”.

Margaret úgy érezte, nincs joga hozzá, hogy ott legyen, és mindent tudjon Bessy halálának körülményeiről, amiről a lány tulajdon apja csak az imént értesült. Egy pillanatilag dermedten állt a meredek, görbe lépcsőn, amikor Nicholast megpillantotta, de aztán megpróbált észrevétlenül elosonni az üres tekintettel maga elé bámuló férfi mellett, hogy ne zavarja meg senki idegen a családi gyász e komoran ünnepélyes pillanatát.

Ahogy leért, Mary leroskadt az első székre, a fejére borította a kötényt, és sírni kezdett.

A zaj fölébresztette a férfit kábulatából. Megragadta Margaret karját, és fogva tartotta mindaddig, amíg meg bírt szólalni. A torka száraz volt: a szavak kásásán, fojtottan és rekedten szakadtak ki belőle.

– Véle volt? Látta meghalni?

– Nem! – felelte Margaret, és most, hogy a férfi észrevette, mozdulatlanul állt, végtelen türelemmel, várva, hogy Nicholas megszólaljon. Beletelt egy időbe, amíg a férfi újra beszélni tudott, de még akkor is szorosan tartotta

Margaret karját.

– Mindenkinek meg kell halnia! – mondta furcsa, komolykodó hangon, és Margaretnek most először villant az eszébe, hogy a férfi talán ivott – nem annyit, hogy lerészegedjék, de ahhoz eleget, hogy a gondolatai összezavarodjanak. – De hát ő még annyira fiatal volt! – Még mindig Bessy halálának tényét próbálta fölfogni, és nem nézett Margaretre, bár a karját továbbra is erősen szorította. Hirtelen fölnézett rá, eszelős, fürkésző tekintettel. – Egészen biztos benne, hogy tényleg meghalt? – hogy nemcsak elájult, elveszítette az eszméletét? – hiszen ez gyakran megesett vele!

– Meghalt – felelte Margaret. Nem érzett félelmet, amikor kimondta, bár a férfi olyan szorosan fogta a karját, hogy az már fájt, és a szeme most, hogy tekintetéből eloszlott a kábaság köde, vadul villogott.

– Meghalt! – ismételte Margaret.

A férfi megint azzal az átható, fürkésző tekintettel meredt rá, de ahogy nézte, a gyanakvás fokozatosan eltűnt a tekintetéből. Aztán hirtelen eleresztette Margaretet, egész testével rávetette magát az asztalra, és sírni kezdett, olyan vadul, hogy minden bútordarab megrázkódott tőle a szobában. Mary remegve közelített feléje.

– Eriggy innét! Eriggy innét! – kiáltotta a férfi, és vadul, vakon feléje sújtott. – Mit törődöm én teveled?

Margaret gyöngéden megfogta Mary kezét, és nem is eresztette el. A férfi a haját tépte, az asztal kemény fájába verte a fejét, aztán kimerülten leroskadt, és kábán nézett maga elé. De a lánya és Margaret még mindig nem moccantak. Mary minden porcikájában remegett.

Végül – talán egy negyed óra, talán egy óra múlva – a férfi fölemelte a fejét. A szeme dagadt és véres volt a

sírástól, és úgy tűnt, elfelejtette, hogy van valaki rajta kívül a szobában. Amikor meglátta a két lányt, akik őt nézték, haragos, fenyegető tekintettel meredt rájuk. Súlyosan összerázkódott, még egy dacos pillantást vetett a lányokra, aztán egyetlen szó nélkül megindult az ajtó felé.

– Jaj, ne! Apa! Apa! – kiáltotta Mary, odarohant, és az apja karjába kapaszkodott. – Ne menj el ma este! Akármikor, csak ma este ne! Jaj, segítsen már! El fog menni, és megint leissza magát! Apám, nem engedlek el! Megüthetsz, de akkor sem eresztelek! Bessy az utolsó szavaival arra kért, hogy ne engedjelek inni!

Margaret odaállt az ajtóba, némán, de parancsolóan. A férfi dacosan nézett rá.

– Ez itten az én házam! Menjen onnét, vagy én lököm odább! – Egyetlen vad mozdulattal lerázta magáról Maryt, és úgy nézett Margaretre, mintha őt sem átallná megütni. Margaretnek azonban arcizma se rándult – és egy pillanatra sem vette le a férfiről mély, komoly tekintetét. A férfi vadul és komoran nézett vissza rá. Ha Margaret csak megmoccan, a férfi odébbléki, még erőszakosabban, mint a tulajdon lányát, akit úgy nekilökött a széknek, hogy vérezni kezdett az arca.

– Mit néz így rám? – kérdezte végül, mert a lány komoly nyugalma ingerelte is, de meg is illetődött tőle. – Ha azt gondolja, meg tuggya akadályozni, hogy oda menjek, ahová kedvem tartja, csak azért, mer’ ő szerette magát – még hozzá a tulajdon házamban, ahová magát senki se hívta! – hát akkor nagyon téved! Tudja maga, mit jelent az egy férfinak, ha nem juthat hozzá az egyetlen vigasztaláshoz, ami megmaradt neki?

Margaret látta, hogy a férfi is érzi: hatalma van fölötte. De most mit tegyen? Nicholas levette magát egy székre

az ajtó közelében, és félig meghunyászkodva, félig dacosan nézett rá: szemlátomást kész volt rá, hogy elmenjen otthonról abban a pillanatban, amint Margaret elmozdul az ajtóból, de arra nem volt képes, hogy csakugyan erőszakkal rángassa el onnét, ahogy öt perccel korábban fenyegetőzött. Margaret rátette a kezét a férfi karjára.

– Jöjjön velem – mondta. – Jöjjön, nézze meg!

Margaret hangja nagyon halk volt és ünnepeles, de világosan érezni lehetett rajta, csöppet sem fél, hogy a férfi esetleg bántani fogja, és semmi kétsége afelől, hogy megteszi, amit mond neki. A férfi mogorván fölállt. Bizonytalanul állt ott, egyszerre csökönyös és határozatlan arckifejezéssel. A lány várt: csendesen, türelmesen kivárta, amíg a férfi megmozdul. Nicholasnak pedig valami furcsa öröme telt benne, hogy megvárakoztassa, de végül mégiscsak elindult a lépcső felé.

Egy perccel később mindketten ott álltak a halott mellett.

– „Ne engedd, hogy apa sokat igyon!” – ezek voltak az utolsó szavai Maryhez...

– Most már nem fáj neki – motyogta a férfi. – Most már semmi sem fáj neki. – Aztán kiáltva, siránkozó hangon folytatta: – Vitatkozhatunk és veszekedhetünk – kibékülhetünk és megint jó barátok lehetünk – koplalhatunk, míg csak csont és bőr marad belőlünk – lehet akármi bajunk, neki már nem fáj semmi! Kivette pedig a részét a bajokból, de ki ám! Először a kemény munka, aztán a betegség – kutyának való élete volt! És meghalt, anélkül, hogy valaha is istenigazában örvendezhetett volna valaminek! Nem, nem, akármit is beszélt, most már nem tud róla, akármit is csinálok és én

nyugodtan megihatok egy-két kortyot, hogy könnyebben viseljem a bánatomat!

– Nem – felelte Margaret szelíden, most, hogy a férfi is szelídebb hangra váltott. – Ezt nem fogja tenni! Még ha olyan is volt az élete, mint maga mondja, legalább nem félt a haláltól, mint sokan. Oh, hallania kellett volna, hogyan beszélt nekem az eljövendő életről – arról, hogyan fog élni Istennél elrejtözve, abban a világban, ahová most eltávozott.

A férfi a fejét rázta, és közben ferdén, a szeme sarkából pillantott Margaretre. Sápadt, beesett arca láttán a lánynak megsajdult a szíve.

– Rettentően kimerült lehet. Hol volt egész nap – csak nem dolgozott?

– Nem, dolgozni nem dolgoztam, annyi szent! – felelte a férfi kurta, komor nevetéssel. – Legalábbis semmi olyat nem végeztem, amit munkának lehet nevezni. A Bizottságban voltam, míg torkig nem lettem vele, hogy bolondokat próbáljak észre téríteni. Ma reggel hét előtt értem jöttem, hogy* elvigyenek Boucher feleségéhez. Az asszony ágyhoz kötött beteg, de azért csak mondta, mondta a magáét, szidott, mint a bokrot, és kiabált, hogy adjam elő az urát, azt a hájfejű barmot – hát őrizője vagyok én? –, mintha bizony hallgatna rám azzal az ostoba fejével! Az átkozott bolondja, kellett neki beleártania magát a dologba, miatta dőlt dugába minden tervünk! Aztán addig jártam, amíg megfájdult a lábam, mert végig köllött látogassak egy pár embert, aki nem mutatkozhat most, hogy a rendőrség keresi őket. És a szívem is megfájdult, pedig az még rosszabb, mintha a lába fáj az embernek, és ha nem találkozok egy cimborámmal, aki néha meghív egy sörre, hát nem is tudok róla, hogy itt fekszik szegénykém

haldokolva. Bess, jányom, ugye, elhiszed, hogy nem tudtam – elhiszed, ugye? – fordult a szegény, néma emberi alakhoz ott az ágyon zaklatottan esedezve.

– Én biztosan tudom – mondta Margaret –, biztos vagyok benne, hogy nem tudta, nem is tudhatta: olyan hirtelen történt! De most, látja, más a helyzet: most már nagyon is tudja, látja, ahogy itt fekszik, és hallotta, hogy mit kívánt magától utolsó lélegzetével. Még mindig el akar menni?

A férfi nem felelt. És csakugyan, vajon hová fordulhat vigaszért szegény ember?

– Jöjjön haza velem! – mondta Margaret hirtelen ötlettől vezérelve, és maga is belereszketett egy kicsit tulajdon merészségébe, ahogy kimondta.

– Legalább eszik nálunk egy tisztességes vacsorát – biztos vagyok benne, hogy magára fér...

– Az apja, ugye, olyan lelkészféle? – kérdezte a férfi, akinek gondolatai hirtelen más fordulatot vettek.

– Az volt – felelte Margaret kurtán.

– Akkor elmegyek, és megiszok vele egy csésze teát, ha már meghívott. Vannak dolgok, amikről sokszor szerettem volna egy pappal elbeszélgetni, és nekem aztán egészen mindegy, prédikál-e még az a pap, vagy sem.

Margaret nagy zavarban volt: hogy Higgins az apjával teázzon, holott az nem várt mára vendéget – most, hogy az anyja olyan beteg – nem, erről szó sem lehetett, viszont ha most visszavonja a meghívást, ezzel csak tovább ront a helyzeten – akkor a férfi biztosan elmegy a kocsmába. Arra gondolt, ha arra rá tudja vermi, hogy elmenjen hozzájuk, ezzel már olyan nagy lépést tett előre, hogy ami a következőt illeti, rábízhatja magát a véletlenre, bízva benne, hogy minden szerencsésen alakul. – Isten veled,

szegény öreg Bessem! Hát végül mégiscsak megválnak egymástól, látod-e! De te legnagyobb öröme voltál apádnak attól a naptól fogva, hogy megszületél! Isten áldja meg azt a szegény, fehér szájadat, jányka – nézze csak, mosolyog! És én örülök, hogy még egyszer mosolyogni láthattam, bár mostantól fogva mindörökre magamra maradok!

Lehajolt, és gyöngéden megcsókolta a lányát, aztán letakarta az arcát, megfordult, és elindult lefelé a lépcsőn Margaret után. Margaret már korábban lesietett, hogy megmondja Marynek, magával viszi az apját. Elmagyarázta neki: ez volt az egyetlen módja, hogy visszatartsa Nicholast a kocsmától. Biztatta Maryt, hogy ő is jöjjön velük, mert fáj a szíve, ha arra gondolt, hogy a szegény, gyöngéd szívű lány magára marad otthon. De Mary azt mondta, vannak barátai a szomszédok közt, akik majd átjönnek és elüldögélnek vele: úgyhogy neki nem lesz semmi baja: viszont az apja –

Ebben a pillanatban Nicholas is csatlakozott hozzájuk, különben még többet is mondott volna. Addigra a férfi már lerázta magáról az elérzékenyedést, mintha csak szégyellte volna, hogy egy kis időre ellágyult, sőt, most átcsapott az ellenkező végletbe, és valami keserű vidámságot erőltetett magára, amely úgy hangzott, mintha a tövisek pattognának a tűzben a fazék alatt.

– Képzeld csak, az ő apjával fogok teázni!

De azért a sapkáját mélyen a homlokába húzta, amikor kilépett az utcára, és nem nézett se jobbra, se balra, ahogy ott ment kemény léptekkel Margaret oldalán: attól félt, különben fölkavarnák az együttérző szomszédok szavai, és még inkább szánakozó pillantásaik. Így hát némán lépkedtek Margarettel.

Amikor annak az utcának a közelébe értek, amelyről tudta, hogy ott laknak Hale-ék, a férfi végignézett a ruháján, a kezén és a cipőjén.

– Nem kéne előbb visszamennem, hogy megtisztálkodjak egy kicsit? Hát az bizony csakugyan nem ártott volna, de Margaret megnyugtatta, hogy az udvarba így is bejöhet, ott meg majd kap szappant és törülközőt: nem akarta engedni, hogy Nicholas most, a cél előtt kicsusszanjon a kezéből.

Miközben a férfi a szolgálólányt követte a folyosón, majd a konyhán keresztül, ügyelve, hogy mindig a linóleum mintázatának sötét foltjaira lépjen, mert így kevésbé látszottak a sáros lábnyomai, Margaret fölszaladt, lépcsőn. A lépcsőfordulóban összetalálkozott Dixonnal.

– Hogy van a mama? Hol a papa?, Az asszonyom, közölte Dixon, fáradt volt, és visszavonult a szobájába.

Le is akart feküdni, de Dixon rábeszélte, hogy csak heverjen le a díványra, és oda vitesse magának a teáját: jobb lesz így, mintha túl sok időt töltene az ágyban, mert akkor előbb-utóbb nyugtalankodni kezd.

Eddig jó, gondolta Margaret. De hol van Mr. Hale? A nappaliban. Margaret nagy sebbel-lobbal berontott a nappaliba, hogy minél előbb túlessen a magyarázkodáson. Természetesen elég zavarosan adta elő a történetet: és az apja bizony jócskán megütközött, amikor meghallotta, hogy egy részeges szövőmunkás vár rá az ő csöndes dolgozószobájában, hogy ő ott teázzon vele, és hogy Margaret olyan aggodalmasan könyörög neki, hogy fogadja szívesen ezt az embert. A szelíd, jólelkű Mr. Hale természetesen készségesen megpróbálkozott volna vele, hogy megvigasztalja a gyászoló apát, de Margaret siettében kevesebbet beszélt a férfit ért veszteségről, és

jóval többet arról a tényről, hogy ivott, és hogy azért hozta magával, mert sehogy máshogy nem tudta volna visszatartani a kocsmától. Egyik apró eseményt a másik után hozta szóba ennek bizonyosságaképpen, és azok olyan természetesen következtek egymásból, hogy Margaret jóformán tudatában sem volt, mit tett, amíg meg nem látta apja arcának enyhén viszolygó kifejezését.

– Oh, papa! Szerintem egyáltalán nem lesz ellenszenves neked – föltéve persze, hogy nem fogsz megbotrátkozni rajta az első pillanatban...

– De Margaret, hogy hozhattál haza egy részegyet – amikor anyád olyan beteg?

Margaret arca elfelhősödött.

– Sajnálom, papa! De nagyon csöndes – egyáltalán nem úgy viselkedik, mint aki be van csípve. Csak egy kicsit furcsa volt eleinte, de talán csak azért, mert annyira megrázta szegény Bessy halála... – Margaret szeme megtelt könnyel. Mr. Hale két tenyere közé fogta azt a kedves, könyörgő arcot, és homlokon csókolta.

M – Rendben van, drágám! Megyek és megpróbálom szóval tartani, amennyire tőlem telik. Te pedig menj, és nézd meg, hogy van anyád. De aztán, ha nincs rád szüksége, hálás lennék, ha csatlakoznál hozzánk!

– Oh, igen – köszönöm, papa! – De amikor Mr. Hale elindult kifelé a nappaliból, Margaret utánaszaladt.

– Papa – kérlek, ne lepődj meg túlságosan, ha furcsákat beszél: tudod, ő egy – már úgy értem, sok mindenben nem hisz, amiben mi igen...

– Te jó ég! Egy részeg, istentagadó szövőmunkás! – gondolta magában Mr. Hale rémulten. De Margaretnek csak annyit mondott: – Amint anyád elaludt, ugye, rögtön átjössz hozzánk?

Margaret bement az anyjához. Mrs. Hale éppen akkor ébredezett szendergéséből.

– Mikor is írtál Fredericknek, Margaret? Tegnap vagy tegnapelőtt?

– Tegnap, mama.

– Szóval tegnap... és el is ment a levél?

– Igen, én magam adtam fel.

– Oh, Margaret! Annyira félek, hogy valami baja esik Fredericknek, ha idejön! Istenem, ha valaki felismeri! Ha elfogják! Ha azután, hogy annyi éven át biztonságban élt, távol Angliától, most mégiscsak elítélik és kivégzik! Valahányszor elalszom, mindig azt álmodom, hogy elfogták és bíróság elé állítják!

– Oh, mama, ne félj! Tényleg kockázatos egy kicsit a dolog, de mindent meg fogunk tenni, hogy a lehető legkisebbre csökkentsük a kockázatot. És az amúgy is olyan kicsi! Ha még Helstone-ban lennénk, tízszer – százszor ekkora lenne! Ott még mindenki emlékszik rá, és ha kiszagolnák, hogy egy idegen van a házban, egész biztosan rájönnek, hogy az csak Frederick lehet, itt viszont senki nem ismer minket közelebbről, és nem is törődik vele senki, hogy mit csinálunk. És amíg Frederick itthon lesz, Dixon úgy őrzi majd a bejáratot, mint a sárkány – ugye, Dixon?

– Azt szeretném én látni, hogy valaki ide betegye a lábát, ha én nem akarom! – mondta Dixon, és a pusztá gondolatától is vadul vicsorított.

– És majd nem megy ki a házból, csak sötétedés után, szegény fiú!

– Szegény fiú – visszhangozta Mrs. Hale. – Tudod, hogy már-már azt kívánom, bárcsak ne írtál volna neki? Vajon idejében odaérne még, ha most újra írnál neki, hogy mégse

jöjjön, Margaret?

– Attól tartok, már nem, mama! – felelte Margaret, mert eszébe jutott, milyen nyomatékosan kérte a bátyját, hogy azonnal jöjjön, ha az anyját még életben akarja találni.

– Mindig mondtam, hogy nem jó elkapkodni a dolgokat! – mondta Mrs. Hale.

Margaret hallgatott.

– Ugyan már, asszonyom! – szólt közbe Dixon kedélyes határozottsággal –, hiszen maga is tudja, hogy semmire nem vágyik annyira, mint arra, hogy Frederick úrfi viszontlássa! És én nagyon örülök neki, hogy Miss Margaret nem sokat tétovázott, hanem fogta magát, azonnal írt neki! Ha ő nem teszi meg, hát megtettem volna én! És mi majd ügyelünk rá, hogy Frederick úrfinak a haja szála se görbüljön, amíg idehaza van, egyet se féljen Marthán kívül senki sincs a házban, aki ne tenné ki érte a lelkét, hogy segítsen neki, ha kutyaszorítóba kerülne, és én már egy ideje úgyis azon töröm a fejem, hogy arra az időre, amíg az úrfi itt lesz. Marthát hazaküldöm az anyjához. Úgyis mondta nekem egyszer-kétszer, hogy szeretne hazamenni, mert az anyját szélütés érte azóta, hogy eljött otthonról, csak nem volt bátorsága elkéredzkedni. De most majd én gondoskodom róla, hogy ne legyen itt láb alatt, amint megtudtuk, mikor érkezik Frederick úrfi – a Jóisten áldja meg őt! Úgyhogy igya csak meg nyugodtan a teáját, asszonyom, és bízson csak mindent énrám!

És Mrs. Hale csakugyan bízott is Dixonban, jobban, mint Margaretben. Dixon megnyugtató szavai lecsendesítették egy időre. Margaret némán töltötte ki a teáját, és kétségbeesetten törte a fejét, hogy valami kellemes beszédanyagot találjon, csakhogy a gondolatai úgy feleltek neki, mint Dániel O'Rourke a mesében a

holdbéli embernek, amikor az arra kéri, eressze el a sarlóját: „Mennél jobban noszogatnak bennünket, annál kevésbé moccanunk!” Minél jobban igyekezett elterelni a gondolatait arról, milyen veszély fenyegeti Fredericket Miltonban, annál erősebben tapadt a képzelete ahhoz az ijesztő képhez, amelyet az anyja szavai felidéztek. Az anyja már vidáman csevegett Dixonnal, és szemlátomást teljesen kiment a fejéből az a lehetőség, hogy Fredericket esetleg elfogják és elítélik – és megfélemezett arról is, hogy ő kívánta, hogy a fia kitegye magát ennek a veszélynek, még ha Margaret volt is az, aki megírta azt a bizonyos levelet. Az anyja egyike volt azoknak az embereknek, akiknek agyából úgy pattog elő a legkülönfélébb borzalmas és gyászos események és mindenféle szerencsétlen véletlenek lehetősége, mint a tűzijáték rakétájából a szikrák, csak hogy ha egy ilyen szikra éghető anyagra hullik, akkor először csak parázslík, aztán fellobban és borzalmas tűzvész támad belőle. Margaret gyöngéden és gondosan elvégezte mindazt, amit a gyermeki kötelesség előírt számára, de azért boldog volt, amikor az anyja végre elaludt, és ő lemehetett az apja dolgozószobájába. Vajon hogy boldogul az apja Nicholas Higginsszel, töprengett, míg lefele tartott.

Szerencsére jól boldogultak: az illedelmes, jólelkű, egyszerű, régi vágású úriember olyan kifinomult udvariassággal bánt a vendégével, hogy ezzel öntudatlanul előhívta a másiktól is a benne lappangó udvariasságot.

Mr Hale minden embertársával egyformán viselkedett: meg se fordult a fejében, hogy különbséget tegyen köztük társadalmi rangjuk szerint. Nicholasnak odahúzott egy széket, hellyel kínálta, és állva várta meg, hogy a vendége leüljön, folyamatosan „Mr. Higgins”-nek szólította, a kurta

„Nicholas” vagy „Higgins” helyett, amikhez a „részeg, hitetlen szövőmunkás” hozzá volt szokva. De Nicholas nem volt sem megrögzött részeges, sem teljes mértékben hitetlen. Csak azért ivott, hogy a gondot italba fojtsa, ahogy ő maga szokta mondogatni, és hitetlen is csak annyiban volt, hogy még soha nem találkozott a hitnek olyan formájával, amelyhez szívvel-lélekkel ragaszkodhatott volna.

Margaret kissé meglepődött, és nagyon örült, amikor apját és Higginst élénk társalgásba merülve találta – mindketten tapintatos udvariassággal beszéltek, bármennyire különbözött is a véleményük a másiktól. Ez a megmosdott, megtisztálkodott Nicholas (még ha csak a szivattyúskútnál szedte is rendbe magát), aki ilyen csöndesen és illemtudóan beszélt, új, ismeretlen lény volt Margaret számára – ő eddig csak azt az érdes modorú, dacosan független embert ismerte, akinek a szövőmunkás a saját házában mutatkozott. Nicholas „lenyalta” a haját egy kis friss vízzel, megigazította a nyakkendőjét, és kért valakitől egy kis gyertyavéget, hogy megtisztogassa vele a bakancsát, és most ott ült, és szemlátomást nagyon igyekezett meggyőzni valamiről az apját, igaz, erős darkshire-i akcentussal beszélt hozzá, de csöndesen, és az arca nyugodt és kellemesen komoly volt. Az apját szemlátomást érdekelte, amiről a vendége beszélt. Amikor Margaret belépett, az apja hátranézett, rámosolygott, és átadta neki a székét, de ő maga is mindjárt újra leült, és fejét kissé meghajtván kért némán elnézést beszélgetőtársától a megszakításért. Higgins üdvözlésképpen odabólintott a lánynak, Margaret csöndben elrendezte a varróeszközeit az asztalon, és figyelni kezdett.

– Ahogy már mondtam, uram, szerintem magának se lenne sok hite, ha itt élne – úgy értem, ha itt nevelkedett volna –, bocsánat, ha nem a megfelelő szavakat használom, de ebbe’ a pillanatba’ én úgy gondolkodok a hitről, hogy az mindenféle mondásokból, bölcselkedésekből meg ígéretekből áll, és mindezt olyan emberek mondták, akiket én sose láttam, és olyan dolgokról és egy olyan életről beszéltek, amiket úgyszintén nem láttam soha sem én, sem más senki. Mármost ha ön azt mondja, hogy ezek igaz dolgok, – és igaz mondások, és igaz élet, akkor én csak azt kérdezem: hol a bizonyíték? Látok én magam körül embereket, akik százszor meg ezerszer okosabbak és sokkal tanultabbak énnálam – olyan embereket, akiknek lett volna idejük eltöprengeni ezeken a dolgokon – míg énnekem nem volt soha egy szabad percem sem, mert meg kellett keresnem a kenyeremet. Nohát én láttam ezeket az embereket... Az életük nyitott könyv énelőttem. Valódi emberekről beszélek, akiket ismerek. Hát ezek az emberek nem hisznek a Bibliában – ők aztán nem! Talán azt mondják, hogy igen, a forma kedvéért, de Úristen, mit gondol, uram, mit kiáltanak ezek legelőször, amikor reggel kinyitják a szemüket? Azt-e, hogy „Mit cselekedjek ma, hogy elnyerjem az örök életet?“, vagy azt, hogy „Mit kell tennem ahhoz, hogy minél jobban megtömhessem a pénztárcámat a mai szent napon? Hová menjek? Milyen alkut kössek?“ A pénztárca meg az arany meg a bankjegy, ezek valódi dolgok: olyan dolgok, amiket meg lehet érinteni, meg lehet tapogatni, ezek valóságos dolgok, az örök élet meg csak beszéd, és nagyon jó arra, hogy – bocsánatot kérek, uram – úgy tudom, ön pap, csak most éppen munka nélkül van. Hát jó! Én sose beszélnek

gorombán olyan emberrel, aki ugyanabba' a kutyaszorítóba' van, mint én magam. De hadd kérdezzek még valamit, uram, és nem is azért, hogy válaszoljon, hanem csak azért, hogy hallgassa végig, és jól vésse az elméjébe, mielőtt bolondnak és tanulatlan tökféjnek nevezi a magamfaját, aki csak abban hisz, amit lát! Ha a mennyország meg a túlvilági élet meg effélék igazak volnának – és az emberek nemcsak mondogatnák, hogy hisznek bennük, hanem a szívük mélyén is úgy éreznék – nem gondolja, hogy akkor inkább avval traktálnának bennünket is, nem pedig mindenféle politikai gazdaságtannal, mint most? Márpedig kezük-lábukat törik, hogy a fejünkbe verjék ezeket a gazdasági bölcsességeket, de az a másik nagyobbat fordítana rajtunk, ha igaz volna...

– De hát a tulajdonosoknak semmi köze az önök vallásához! Nekik csak munkáltatóként van dolguk önökkel – vagy legalábbis ők így gondolják –, csak ez tartozik rájuk, és ezért próbálnak meg segíteni önöknek, hogy helyes felfogásuk legyen ezekről a közgazdasági dolgokról.

– Örülök, uram – mondta Higgins különösen hunyorgatva fél szemével –, hogy azt is hozzátette: „legalábbis ők így gondolják”! Attól félek, képmutatónak gondoltam volna, ha ezt nem teszi meg, dacára, hogy lelkész, vagy inkább éppen azért, mert lelkész. Lássá, ha úgy beszélt volna a vallásról, mintha akkor, ha igaz, amit tanít, nem az lenne minden egyes embernek a legegyszerűsebb kötelessége széles e világon, hogy a többi embernek fölhívja rá a figyelmét, hát akkor azt gondoltam volna, nagy lóköető maga, nem lelkész – márpedig igazából inkább bolondnak nézem, semmint lóköetőnek, ha megbocsátja! Remélem, uram, nem bántottam meg!

– Egy csöppet sem. Maga úgy gondolja, hogy tévedek, én meg úgy gondolom, hogy maga téved, méghozzá sokkal súlyosabban, mint én. Azt nem remélem, hogy egyetlen nap alatt – egyetlen beszélgetéssel meg tudom győzni a tévedéséről, de ha jobban megismerjük egymást, és nyíltan beszélgetünk ezekről a dolgokról, akkor az igazság diadalmaskodni fog. Nem hinnék Istenben sem, ha ebben nem hinnék. És remélem, Mr. Higgins, még ha sok mindenben nem is hisz már, – (Mr. Hale hangja tiszteletteljesen elhalkult) –, Őbenne azért hisz!

Nicholas Higgins hirtelen mereven föl pattant ültéből. Margaret is talpra ugrott, mert látta, mennyire rángatózik a férfi arca, és azt hitte, valamilyen görcsroham vett erőt rajta. Mr. Hale rémülten nézett a lányára. Beletelt egy kis időbe, míg Higgins újra meg bírt szólalni.

– Ember! A földre sújthattam volna, amiért a kísértésbe vitt! Mért kellett próbára tennie engem a kétségeivel? Gondolja meg: ott fekszik holtan, aztán gondolja meg, milyen élete volt – és akkor elvenné tőlem az egyetlen vigasztalást – hogy van Isten, és hogy Ő adta neki ezt az életet! Nem hiszek benne, hogy eccer még föl fog támadni – mondta, miközben újra leereszkedett a székre, és fásult hangon folytatta, mintha nem is résztvevő emberi füleknek, hanem a tűznek beszélne. – Nem hiszek semmiféle másik életben, csak ebben itt, amelyik az ő számára teli volt gondokkal és szenvedéssel, és nem tudom elviselni, ha arra gondolok, hogy talán csak egy sor véletlennek a műve, hogy így történt, és egy szélfuvallat másként igazíthatta volna. Sokszor volt, hogy úgy gondoltam, nem hiszek Istenben, de soha nem mondtam ki kereken, mint sok ember – sokszor nevettem a beszédeiken, hogy még jobban felpiszkáljam őket – de olyankor utána mindig

körülpillantottam, hogy nem hallott-e meg Ő, ha ugyan van egyáltalában ilyen Ő, de ma, amikor magamra maradtam, nem vagyok hajlandó a maga kérdéseire meg a maga kétségeskedésére odahallgatni! Ebben az egész világban minden forgandó, csak egyetlen egy dolog van, ami nyugton van és állandó, és jöhet maga az érveivel, meg a kétségeivel, ahhoz én ragaszkodni fogok! Könnyen beszél, akinek semmi baja sincsen...

Margaret nagyon lágyan megérintette a férfi karját. Addig egyetlen szót sem szólt, és Nicholas sem hallotta meg, amikor fölkelt a helyéről.

– Nicholas, mi nem vitatkozni akarunk magával, félreértette az édesapámat. Mi nem érvelünk – mi hiszünk és maga is ezt teszi. Ez az egyetlen vigasztalás ilyenkor.

A férfi megfordult, és elkapta Margaret kezét.

– Igen, igen, így van – (és a keze fejével letörölte a könnyeit). – De tudja, hogy ott fekszik szegény holtan, és én szinte meg vagyok zavarodva a bánattól, és azt sem tudom, mit beszélek. Olyan, mintha azok a mindenféle beszédek, amiket másoktól hallottam – okos, ügyes beszédek, legalábbis akkor annak tünnek – mind eszembe jutnának most, hogy összetört a szívem. A sztrájk is kudarcba fulladt – tudta a kisasszony? Hazafelé tartottam, hogy mint valami koldus, egy kis együttérzést kunyoráljak tőle, egy kis vigasztalást a bajban, és majdnem leestem a lábamrul, amikor valaki odajött, és azt mondta, hogy az én Bessem meghalt – egyszerűen csak meghalt, és kész. Ez volt minden, de nekem éppen elég volt.

Mr. Hale az orrát fújta, majd föllállt, és eloltogatta a gyertyákat, hogy elrejtse megindultságát.

– Ez az ember nem hitetlen, Margaret – hogy mondhattál ilyet? – mormolta szemrehányóan. – Legszívesebben

felolvassám neki Jób könyvének tizennegyedik részét!

– Talán most még ne, papa! Talán később se! Kérdezzünk inkább tőle a sztrájkról, és adjuk meg neki azt az együttérzést, amire szüksége van, és amit szegény Bessy-től remélt.

Így hát kérdezzetni kezdték, és figyelmesen hallgatták Nicholas válaszait. A munkások számítása (akárcsak a tulajdonosoké oly gyakran!) hamis föltételezéseken alapult. Úgy gondoltak embertársaikra, mintha azoknak a viselkedése is olyan kiszámítható lenne, mint a gépeké, és se többet, se kevesebbet nem tennének, mint amit az érdekük diktál, nem számoltak vele, hogy a szenvedély gyakran a józan ész fölébe kerekedik, ahogy az Boucherrel és a lázadókkal is történt, és azt hitték, távolról jött, idegen emberek ugyanúgy éreznek, amikor az ő sérelmeikről hallanak, mint ők maguk a saját (képzelt vagy valóságos) sérelmeikkel kapcsolatban, tízért aztán meglepődtek és méltatlankodtak, amikor a szerencsétlen írek engedték, hogy idehozzák őket és mert hajlandóak voltak átvenni az ő helyüket. Ezt a méltatlankodást enyhítette valamelyest megvetésük „az ír bagázs” iránt, és örömeiket lelték a gondolatban, milyen kétbalkezes módon látnak majd munkához, és hogy mennyire kétségbe ejtik majd új gazdáikat a tudatlanságukkal és az ügyetlenségükkel – ezekről máris furcsa, eltúlzott történetek keringtek a városban –, de a legsúlyosabb csapást azok a miltoni munkások mérték a sztrájk ügyére, akik semmibe vették és megszegették a Szakszervezet parancsát, hogy történjék bármi, ne alkalmazzanak erőszakot: ezek az emberek megosztották a sztrájkolók táborát, amelyben ettől kezdve egyre terjedt a rémület, hogy a törvény ereje felsorakozott ellenük.

– Így hát a sztrájknak vége lett – mondta Margaret.

– Igen, kisasszony. Ez már eldöntött dolog. Holnap a gyárkapu tárva-nyitva fog állani, hogy mindenki bemehessen, aki munkát kér, még ha csak azér' is mennek oda, hogy mutassák, nekik semmi közük sem volt ahhoz a szervezkedéshez, amivel, ha jobb anyagból gyúrtak volna bennünket, elérhettük volna, hogy magasabb legyen a bérünk, mint amekkora valaha is volt ebben a tíz esztendőben.

– De maga biztosan kap munkát, ugye? – kérdezte Margaret. – Hiszen maga nagyszerű munkás, nem igaz?

– Hamper előbb vágatná le a jobb kezét, mint hogy nekem munkát adjon a gyárában – mondta Nicholas csöndesen. Margaret szomorúan elhallgatott.

– Ami a béreket illeti – mondta Mr. Hale. – Remélem, nem bántódik meg, de azt hiszem, súlyos tévedésben vannak. Szeretnék magának felolvasni egy-két megjegyzést egyik könyvemből! – fölállt, és odalépett a könyvespolchoz.

– Ne fárasssa magát, uram! – mondta Nicholas. – Amit ezek összehordanak a könyvekben, az nekem az egyik fülembe, a másikon ki! Annak az én számomra se füle, se farka! Mielőtt Hamperrel ilyen csúnyán összekaptunk, a művezető panaszkodott neki, hogy én fölbiztatom az embereket, kérjenek magasabb bért, és aztán egyik nap Hamper odajön hozzám az udvaron. Egy vékony kis könyv van neki a kezében, és azt mondja: „Higgins, úgy hallom, te is azok közé az átkozott bolondok közé tartozol, akik azt képzelik, csak kérniük kell, és máris magasabb bért kapnak, ja, és hogy a bér, amit kicsikartak tőlünk, meg is marad azon a szinten! Idehallgass, én adok neked egy esélyt, hogy bebizonyítsd, van egy kis eszed. Ezt a könyvet

az egyik barátom írta, és ha elolvasod, meg fogod látni, hogy a bérek hogyan állnak be maguktól egy bizonyos szintre, anélkül, hogy azt akár a tulajdonosok, akár a munkások befolyásolni tudnák, és hogy az emberek maguk alatt vágják a-fát, ha olyan kötözni való bolondok, hogy sztrájkoljanak!” Mármost uram, döntse el maga, hiszen maga lelkész volt, és az volt a dolga, hogy prédikáljon az embereknek, és megpróbálja rávenni őket, hogy úgy gondolkozzanak, ahogyan maga szerint gondolkozni kell – vajon úgy fogott-e a dologhoz, hogy elmondta őket mindenféle bolondnak meg más effélének, vagy inkább eleinte kedves szavakkal próbálta rávenni őket, hogy odafigyeljenek magára, és maga meg tudja győzni őket az igazáról, ha lehetséges, és vajon meg szokta-e szakítani a prédikációját időről időre, hogy azt motyogja közben félig nekik, félig saját magának: „De hát minek is koptatom én a nyelvemet az ilyen ütődöttek kedvéért, mint amilyenek tik vagytok – mérget vennék rá, hogy úgyse tudok egy kis észet verni abba a kemény fejetekbe!”? Nem állítom, hogy a legjobb állapotban voltam hozzá, amikor nekiálltam, hogy kibogarásszam, mit akart mondani ennek a Hampernek a barátja – annyira fölmérgesített az, ahogyan Hamper beszélt, amikor odaadta nekem a könyvet –, de azt mondtam magamnak: „Nosza, nézzük meg, mi mondanivalójuk van ezeknek a fickóknak, hátha kiderül, melyikünk a sültbolond, én-e vagy ők?” – úgyhogy fogtam a könyvet, és elkínlódtam vele egy darabig, de Uramisten! nem beszélt az semmi másról, egyfolytában csak a munkáról meg a tőkéről, meg a tőkéről meg a munkáról, míg a végén kis híján elaludtam rajta. Sehogyse bírtam kiigazodni rajta, melyik melyik, ráadásul úgy beszélt róluk, mintha erények meg bűnök volnának, pedig én azt

szerettem volna tudni, hogyan áll a helyzet az emberekkel, hogy mitől szegények vagy gazdagok – eleven emberekről akartam olvasni, olyanokról, mint mi vagyunk.

– Nem vitatom – felelte Mr. Hale –, hogy Mr. Hamper rendkívül sértően, ostobán és keresztényietlenül beszélt magával, amikor a figyelmébe ajánlotta a barátja könyvét, de ha az a könyv csakugyan azt állítja, amit Mr. Hamper szerint állít – nevezetesen, hogy a bérek maguktól beállnak egy bizonyos szintre, és még a legsikeresebb sztrájknak is csak ideig-óráig sikerül följebb nyomnia őket, hogy aztán később még a korábbiánál is sokkal alacsonyabbra süllyedjenek, pontosan a sztrájk következtében – hát akkor az a könyv az igazat mondja.

– Hát, uram – felelte Higgins csökönyösen –, lehet, hogy igen, lehet, hogy nem. Minden éremnek két oldala van. De tegyük fel, hogy ami abba’ a könyvbe’ van, olyan igaz, mint a Szentírás, az én számomra akkor sem igazság, ha egyszer az én fejem nem veszi be. Gondolom, sok igazság van azokban a latin könyvekben is ott a polcán, csakhogy énnekem az az igazság csak értelmetlen zagyvaság, mert nem ismerem a szavak jelentését. Mármost ha ön, uram, vagy egy másik tanult és türelmes férfiú odajönne hozzám, és azt mondaná, megtanítja nekem, mit jelentenek azok a szavak, és közben nem gorombáskodik velem, amikor egy kicsit ostoba vagyok, vagy elfelejtem, hogyan függenek össze a dolgok, hát akkor egy idő után talán kezdem már kapiskálni annak a latin könyvnek az igazságát, de az is lehet, hogy nem. Nem vagyok benne olyan nagyon biztos, hogy a végén ugyanazt fogom gondolni én is, mint mindenki más. Sose tartoztam azok közé, akik azt képzelik, hogy az igazságot olyan tisztán és világosan szavakba lehet önteni, mint amilyenre

az öntödében kivagdossák a vaslemezeket. Nem minden ember bír megrágni minden csontot. Némelyiknek ez, a másíknak amaz akad meg a torkán. Arról nem is beszélve, hogy azok közül is, akik lenyelték, az egyik csak nehezen bírja megemészteni, a másíknak meg semmiség az egész. Ha valaki azzal próbálkozik, hogy a világ összes baját a saját igazságának a medicinájával kúrálja ki, akkor annak ügyelnie kell, hogy mindenkinek másként, kinek-kinek a maga esze szerint adja be azt az orvosságot: és nem árt, ha vigyázatosan csinálja, mert különben a szegény beteg bolond talán visszaköpködi a kérébe a csodaszerét. Mármost Hamper engemet először is fültövön vágott, aztán hozzám vágta azt az irdatlan nagy piruláját, mondván, biztos benne, hogy úgyse használ nekem, amilyen bolond vagyok, de azért itt van, nesze! Jó lenne, ha önök közül néhányan összeülnének a tulajdonosok közül azokkal, akik a legkedvesebbek és a legbölcsebbek, és alaposan átbeszélnék ezeket a dolgokat: semmi kétség, ez lenne a legjobb módja annak, hogy kilábaljanak a mostani nehézségeikből, mivel ezeket a nehézségeket szerintem az okozza, hogy önök – bocsásson meg, Mr. Higgins! – rendkívül tájékozatlanok egy sor olyan dologban, amiket pedig a tulajdonosoknak is, a munkásoknak is jól kellene ismerniük, mindkettőjük érdekében. Nem is tudom – töprengett Mr. Hale, szavait részben Margarethez intézve –, nem lehetne-e Mr. Thorntont rávenni, hogy részt vegyen egy ilyen beszélgetésben.

– Hát nem emlékszel, papa – felelte Margaret nagyon halkán –, mit mondott Mr. Thornton nemrégiben a kormányzásról, tudod?

Ennél világosabban nem akart utalni arra a

beszélgetésre, amelyet arról folytattak Mr. Thorntonnal, hogyan kell irányítani a munkásokat – hogy mi a jobb: ha elég értelmessé teszik őket ahhoz, hogy magukat igazgassák, vagy ha a munkaadó igazgatja őket bölcs, de despotikus módszerekkel mert észrevette, hogy Higgins, ha nem is tudta talán követni, miről beszélnek, felfigyelt a Thornton névre – és csakugyan, Higgins a következő pillanatban róla kezdett el beszélni.

– Thornton! Ő az a fickó, aki az íreket idehozatta, abba’ a percbe’, ahogy a sztrájk elkezdődött! Emiatt tört ki a zendülés, ami véget vetett a sztrájknak. Még Hamper is, pedig ő aztán nem túri, hogy ellentmondjanak neki, várt volna egy kis ideig – de Thornton, ő aztán nem sokat teketóriázik: amit a fejébe vesz, rögtön véghez is viszi. Most meg, hogy a Szakszervezet megköszönte neki, hogy összegyűjtötte a bizonyítékokat Boucher meg a többi fickó ellen, akik fittyet hánytak arra, amit parancsoltunk nekik, ez a Thornton fogja magát, és hidegvérrel közli, hogy mivel a sztrájknak amúgy is vége, ő, mint sértett fél, nem kíván vádat emelni a zendülők ellen. Azt hittem, több kurázi van benne. Azt hittem, a sarkára áll, és nyíltan megtorolja, amit vétettek ellene, de azt mondja (és ezek az ő saját szavai, olyasvalakitől hallottam, aki ott volt a tárgyaláson és a saját fülével hallotta), azt mondja: „Tudjuk, kik ezek az emberek: a viselkedésük magában hordozza a büntetését, mert nem egykönnyen fognak újra munkát találni. Ez pedig elég súlyos büntetés lesz.” Pedig de szerettem volna, ha elkapják Bouchert, és odaállítják Hamper elé! Szinte látom, hogyan veti rá magát az a vén tigris! Azt hiszik, Hamper engedné, hogy szárazon megússza? Ő aztán nem!

– Mr. Thorntonnak igaza van! – mondta Margaret. –

Maga haragszik Boucherre, Nicholas, különben maga lenne az első, aki belátja, hogy aki amúgy is ilyen súlyosan meg fog bűnhődni a vétke természetes következményeitől, ott minden további büntetés már inkább bosszúállás lenne.

– A lányom nem nagy barátja Mr. Thorntonnak – mondta Mr. Hale, és Margaretre mosolygott. A lány olyan piros lett, mint a rózsza, és kettőzött szorgalommal látott a hímzéshez. – De azt hiszem, igaza van. Nekem tetszik, hogy Mr. Thornton így viselkedett!

– Hát, uram, én rettentő sok munkát és fáradságot öltem ebbe a sztrájkba, úgyhogy ne csodálja, ha csalódott vagyok, amiért dugába dőlt az egész, csak azért, mert egypár ember nem volt képes csendben túrni a bajt és bátran, szilárdan kitartani.

– De maga elfeledkezik valamiről! – szólt közbe Margaret. – Én nem tudok sokat Boucherről, de amikor legutóbb magánál találkoztunk, Boucher nem a saját szenvedéséről beszélt, hanem a beteg feleségéről és az éhező kicsi gyermekeiről!

– Igaz! De azért nincsen vasbul ő mégsem. Ha tovább hallgatja, biztos lehet benne, hogy előbb-utóbb a saját szenvedéseire is sort kerített volna. Nem az a fajta, aki képes bármit is némán elviselni.

– És hogy került Boucher a Szakszervezetbe? – kérdezte Margaret gyanútlanul. – Úgy látom, maga nem nagy véleménnyel van róla: nem sokat nyertek vele, hogy belépett.

Higgins homloka elfelhősödött. Egy-két percig hallgatott. Aztán azt mondta, elég kurtán:

– Nem az én dolgom, hogy ítéletet mondjak a Szakszervezetről. Az ő dolguk, hogy mit miért tesznek.

Azoknak, akik ugyanabba' a szakmába' dolgoznak, össze kell tartani, és aki nem hajlandó jóban-rosszban kitartani a többiek mellett, azokkal szemben a Szakszervezetnek megvannak a maga módszerei.

Mr. Hale látta, hogy a beszélgetésnek ez a fordulata kényelmetlenül érinti Higginst, ezért nem is szólt semmit. Nem így Margaret, bár ő is ugyanolyan jól látta, hogy Higginset zavarja ez a téma, mint az apja. Ő azonban ösztönösen érezte, ha rá tudja venni Nicholast, hogy nyíltan, egyszerű szavakkal elmondja, ami a szívéen fekszik, akkor tisztázódní fog egy és más, és ennek alapján már könnyebben tudnak beszélni arról is, mi a helyes és igazságos ebben a helyzetben.

– És miféle módszerei vannak a Szakszervezetnek?

A férfi fölnézett rá: úgy tűnt, nagy kedve lenne hozzá, hogy makacsul megtagadja a választ a lány kérdésére. De Margaret nyugodt arca és rászégeződő, türelmet és bizalmat tükröző tekintete arra kényszerítette, hogy válaszoljon.

– Nohát! Ha valaki nem lép be a Szakszervezetbe, akkor azoknak, akik a mellette lévő szövígépen dolgoznak, meg van tiltva, hogy szóljanak hozzá – lehet éppen szomorú vagy beteg, nem számít, az az ember nem tartozik közénk, kívül van a körön: odajön közénk, ott dolgozik velünk mindennap, de nem tartozik hozzánk. Vannak helyek, ahol meg is bírságotják, aki szól hozzá. Próbálja csak meg a kisasszony, milyen érzés egy vagy két esztendeig olyanok között élni, akik elfordítják a fejüket, ha csak rájuk néz, milyen érzés két lépésnyire dolgozni egy csomó embertől, akikről tudja, hogy a szívíük mélyén gyűlölik és megvetik magát – ha azt mondja, hogy magát öröm érte, egyetlen szem sem ragyog fel, egyetlen száj sem

húzódik mosolyra – akikhez egy árva szót se szólhat, ha nehéz a szíve, mert észre sem veszik a sóhajtozását vagy a szomorú képit (az olyan ember pedig, aki hangosan nyöszörög, csak azért, hogy a népek megkérdezzék tőle, mi baja van, nem férfi!) – csak próbálja meg a kisasszony! tíz óra hosszat évi háromszáz napon keresztül, és akkor majd megtudja, mi az a Szakszervezet!

– De hiszen – kiáltott fel Margaret – ez rettenetes zsarnokság! Nem, Higgins, fikarcnyit sem törődöm vele, ha megharagszik – különben is tudom, hogy akkor se tudna haragudni rám, ha akarna –, akkor is megmondom magának az igazságot: soha nem olvastam róla, hogy a történelem során lett volna még egy intézmény, amely ilyen alattomos és hosszan tartó kínszenvedéssel gyötörte volna az embereket, mint ez! És maga tagja ennek a szervezetnek! És még maga beszél a tulajdonosok zsarnokságáról!

– Jó – felelte Higgins –, mondhat, amit akar! Az a halott nem engedi, hogy én magát haragos szavakkal illessem! Azt hiszi, elfelejtettem, hogy az, aki ott fekszik holtan, mennyire szerette magát? Ha pedig a Szakszervezet, bűnös, akkor a tulajdonosok kergettek bennünket ebbe a bűnbe. Lehet, hogy nem ez a nemzedékük, hanem az apáik. Az ő apáik porrá zúzták a mieinket – bizony porrá! Lelkész úr! Úgy emlékszem, anyám olvasta nekem a Bibliából: „Az apák ették meg a szőlőt, és a fiak foga vásik bele!” Hát övelük is ez a helyzet. A Szakszervezet annak a rettenetes elnyomásnak a napjaiban keletkezett, mert szükség volt rá. És énszerintem mainapság is szükség van rá. Mert szembeszegül az igazságtalansággal, régen is azt tette, és azt teszi majd a jövőben is. Olyan ez, mint a háború: nem eshet meg anélkül, hogy bűnös dolgok történnének, de énszerintem nagyobb bűn lenne, ha

belenyugodnánk, hogy minden úgy marad, ahogy van. Ez a mi egyetlen esélyünk rá, hogy egymáshoz kössük azokat az embereket, akiknek közös az érdekük, és ha némelyik gyáva, vagy bolond, azért ők is velünk tarthatnak, csatlakozhatnak a nagy menethez, amelynek minden ereje abban van, hogy sokan vagyunk!

– Oh! – sóhajtotta Mr. Hale. – Hiszen ez a maguk Szakszervezete gyönyörű, dicső dolog lenne – maga a megtestesült kereszténység –, ha olyan célt tűzne maga elé, amely az összes érdekelt javát szolgálná, nem pedig egyetlen osztályét, amely harcban áll egy másikkal!

– Azt hiszem, uram, itt az ideje, hogy hazainduljak! – mondta Higgins, mert az óra éppen elütötte a tízet.

– Haza? – kérdezte Margaret nagyon lágyan. A férfi megértette, és elfogadta az odanyújtott kezét.

– Haza, kisasszony! Megbízhat bennem, még ha tagja is vagyok annak a gonosz Szakszervezetnek!

– Teljességgel megbízom magában, Nicholas.

– Egy pillanat! – mondta Mr. Hale, és a könyvespolchoz sietett. – Mr. Higgins! Ugye, itt marad velünk és részt vesz az esti imádságban?

Higgins kétkedve pillantott Margaretre. A lány komoly, kedves pillantása találkozott az övével: nem unszolta, csak mélységes érdeklődéssel pihent rajta. A férfi nem válaszolt, de nem is moccant a helyéről.

És ekkor Margaret, Egyháza hú leánya, apja, a nonkomformista és Higgins, a hitetlen letérdepeltek, hogy együtt imádkozzanak. És ez mindhármuk lelkének javára vált.

XXIX. FEJEZET

EGY KIS NAPSÜTÉS

*„Futó vágy oszlatá elmém borúját,
s fölrebbent néhány szegény, bús öröm,
a remény hűvös fényében, amely
bezüstözte könnyű szárnyukat –
lepkék a holdvilágban!*
Coleridge

Másnap reggel Margaret levelet kapott Edith-től: a levél ugyanolyan érzelmes és következtelen volt, mint az írója. De az érzelmesség vonzó volt a mély érzésű Margaret számára, a következtelenséget meg annyira megszokta, hogy észre se vette. A levél így hangzott:

„Oh, Margaret, hidd el, megéri ideutazni Angliából csak azért, hogy lásd a fiamat! Nagyszerű kis fickó, különösen, ha valamelyik kis sapkája is rajta van, és egészen különösen akkor, ha az van rajta, amit te küldtél neki, te jószágos, ügyeskező, szorgalmas angyal! Az itteni anyák már mind sárgák az irigységtől, ezért most szeretném megmutatni valakinek, aki még nem látta, és újabb csokor magasztaló jelzöt hallani tőle: talán csak ez az oka, talán még valami más is – igen, ha jól meggondolom, talán egy kis unokatestvéri szeretet is közrejátszhat benne, de annyira szeretném, ha eljőnnél hozzánk, Margaret! Biztos vagyok benne, hogy Hale néni egészségének is ez tenné a legeslegjobbát: itt mindenki fiatal és egészséges, az ég örökké kék, a nap örökké süt, és a zenekar reggeltől estig fülbemászó melódiákat játszik, és

hogy visszatérjek a dalocskám refrénjére, a kisbabám mindig mosolyog! Állandóan arra gondolok, milyen jó lenne, ha lerajzolnád őt nekem, Margaret! Bármit csinál is, az mindig a lehető legcsinosabb, legkecsesebb, legtökéletesebb! Azt hiszem, sokkal jobban szeretem, mint az uramat, aki kezd csökönys és mogorva lenni, amit ő úgy nevez, hogy „nagyon elfoglalt”. Nem! Nem is igaz! Az előbb jött meg, azzal a remek hírrel, hogy a Hazard tisztjei egy roppant kellemes kis pikniket rendeznek itt alattunk az öbölben, miután a hajó lehorgonyzott. Hálából, amiért ilyen kellemes hírt hozott, mindent visszavonok, amit az előbb mondtam róla. Nem emlékszel, ugye volt valaki, aki a tűzbe tette a kezét, mert tett vagy mondott valamit, amit később megbánt? Hát én nem tehetem tűzbe az enyémet, mert az fájna nekem, és a sebhely is nagyon csúnya lenne, de azért visszavonok mindent, amilyen gyorsan csak lehet. Cosmo ugyanolyan drága, mint a bébi, egy csöppet sem csökönys, és nem volt még férj a világtörténelemben, akitől a mogorvaság ennyire távol állt volna, mindössze olykor „igen-igen elfoglalt”. De azért mondhatom, hogy ha nem lenne a szerelem – meg a hitvesi kötelesség – de hol is tartottam? Tudom, hogy nem is olyan régen valami nagyon fontosat akartam mondani. Oh, igen – Drága Margaret! – meg kell engem látogatnod – muszáj! és Hale néninek is jót tenne, ahogy már írtam is. Vedd rá a doktort, hogy rendeljen neki levegőváltozást! Mondd meg neki, hogy a miltoni füstös levegő ártott meg neki! Biztos vagyok benne, hogy csakugyan így is van. Három hónap (mert szó sem lehet róla, hogy annál rövidebb időre gyertek!) ebből a mi pompás éghajlatunkból – örökös napsütés, a szőlő itt úgy terem úton-útfélen, mint nálunk a szeder – egészen biztosan meggyógyítaná! A nagybátyámat

nem is merem hívni – (Itt a levél hangneme visszafogottabbá vált, a stílusa pedig kissé javult: Mr. Hale-t, mint egy rossz gyereket, sarokba állították, mert föladta a biztos lelkesi állását...) – mert tudom, hogy ő nem szereti a háborúskodást, a katonákat meg a katonazenekarokat: vagy legalábbis úgy tudom, hogy sok a nonkomformista tagja a Pacifista Társaságnak, és attól félek, nem szívesen jönne, de ha mégis, kérlek, drágám, mondd meg neki, hogy Cosmo meg én minden tőlünk telhetőt megteszünk, hogy jól érezze magát: én majd eldugom Cosmo vörös kabátját és a kardját, és meghagyom a zenekarnak, hogy kizárólag komoly és ünnepélyes darabokat játsszanak, vagy ha mégis holmi indulókra és egyéb frivol csinnadrattára vetemednének, majd megkérem őket, hogy fele olyan gyorsan játsszák őket, mint elő van írva! Drága Margaret, ha édesapád szívesen elkísérne téged és Hale nénit, mi mindent megpróbálunk majd, hogy kellemessé tegyük számára az ittlétet, bár bevallom, én meglehetősen félek az olyan emberektől, akik lelkiismereti okokból csináltak valamit. Te sose termel ilyet, remélem! Mondd meg Hale néninek, hogy ne hozzon magával meleg ruhákat, bár attól félek, már benne járunk majd az őszben, mire ideértek. De ti el se tudjátok képzelni, milyen meleg van itt! Amikor fölvettem az én gyönyörű indiai vállkendőmet egy piknikre, egy darabig még csak tartottam magamban a lelket, olyanféle közmondásokkal, mint „A szépségért szenvedni kell!” és hasonló magvas bölcsességekkel, de nem használt semmit. Olyan voltam, mintha a mama Pici kutyusára valaki egy elefánt nyeregtakaróját adta volna: majd összeroskadtam alatta, és kis híján megfulladtam és megfőttem ünnepi díszruhámban, úgyhogy végül is

leterítettem a földre, és ráültünk: nagyszerű takaró lett belőle! Hanem, Margaret, éppen most hozták be az én fiacskámat – ha nem csomagolsz össze azonnal, amint megkaptad ezt a levelet, és ha nem indulsz el tüstént, hogy láthasd az én picikémet, akkor komolyan azt kell gondolnom, hogy Heródes király leszármazottja vagy!”

Margaret egy napra boldogan cserélt volna Edith-tel – milyen jó lehet, gondolta, ha az ember ilyen gondtalan, ilyen barátságos otthona van, és ha: örökös napsütésben élhet! Ha a puszta kívánság elröpítette volna Korfura, akkor máris útnak indult volna, de csak egy napra. Teljes szívéből sóvárgott-, egy kis változatosság után, hogy erőt merítsen belőle – ha csak néhány órát tölthetne ebben a vidám és gondtalan környezetben, gondolta, újra visszafiatalodna. Még húsz éves sincs! És máris annyi súlyos gond nehezedett-rá, hogy egészen öregnek érezte magát. Ez volt az első gondolata, miután elolvasta Edith levelét. Aztán újra elolvasta, megfeledkezett önmagáról, és jót mulatott rajta, mennyire jellemző ez a levél Edith-re, és éppen vidáman nevetgélt rajta, amikor Dixon karjára támaszkodva Mrs. Hale lépett a nappaliba. Margaret repült, hogy megigazítsa a díványon a párnákat. Az édesanyja aznap még a szokásosnál is gyöngébbnek tűnt.

– Min neveltél olyan jót, Margaret? – kérdezte Mrs. Hale, amikor elhelyezkedett a díványon és kissé kipihente a helyzetváltoztatás okozta fáradalmakat.

– Levelet kaptam Edith-től ma reggel, azon nevettem. Felolvassam neked, mama?

Margaret hangosan felolvasta a levelet, és az egy időre mintha lekötötte volna az édesanyja figyelmét: Mrs. Hale egyfolytában azon töprengett, vajon hogyan nevezte el

Edith a kisleányt, és felsorolt minden nevet, amelyet valószínűleg gondolt, és minden lehetséges okot is, miért válaszhatna Edith egyiket vagy másikat, esetleg valamennyit. Még javában töprengett, amikor beállított Mr. Thornton: egy újabb kosár gyümölcsöt hozott Mrs. Hale-nek. Mr. Thornton nem tudta – vagy mondjuk inkább, nem is akarta – megtagadni magától azt az örömet, hogy esetleg alkalma adódik egy pillantást vetni Margaretre. Nem volt ezzel semmi célja, csak az a pillanatnyi öröm, amit a lány látása szerzett neki. Egy olyan ember szívós makacssága volt ez, aki általában rendkívül ésszerűen és fegyelmezetten szokott viselkedni. Belépett a szobába, egy pillantással felmérte, hogy Margaret is ott van, hideg, távolságtartó bólintással üdvözölte, és utána ügyelt, hogy véletlenül se nézzen rá. Csak addig maradt, amíg átnyújtotta az őszibarackjait – mondott pár kedves, gyöngéd szót a betegnek – aztán hideg, megbántott pillantása találkozott egy pillanatra Margaretével, amikor búcsúzóul ismét komolyan biccentett, és már ott sem volt. Margaret némán, sápadtan ült vissza a helyére.

– Tudod-e, Margaret, hogy kezdem egészen megkedvelni Mr. Thorntont?

Először semmi válasz. Végül Margaretnek sikerült egy hűvös „Csakugyan?”-t kipréselnie a torkán.

– Igen! Azt hiszem, a modora most már sokkal csiszoltabb, mint eleinte.

Margaretnek ezúttal valamivel jobban engedelmesebb a hangja.

– Nagyon kedves és figyelmes, efelől semmi kétség – felelte.

– Csak azt nem értem, miért nem látogat meg minket soha Mrs. Thornton. Tudnia kell róla, hogy beteg vagyok,

hiszen azért kértük kölcsön tőle a vízagyat.

– Gondolom, a fia beszámol neki róla, hogy vagy. –

– De azért én mégis szeretném őt látni. Neked olyan kevés barátod van ebben a városban, Margaret!

Margaret kitalálta, mi járhat az anyja fejében – iránta érzett gyöngéd szeretetében arra vágyódott, hogy legyen egy másik asszony, akit megkérhet rá, legyen kedves a lányához, amikor az anya nélkül marad. De nem bír megszólalni.

– Nem gondolod – folytatta Mrs. Hale kis szünet után –, hogy elmehetnél Mrs. Thorntonhoz, és megkérhetnéd, hogy látogasson meg? Csak egyetlen egyszer – nem akarok a terhére lenni.

– Bármit megteszek, ha akarod, mama – de ha – de mi lesz, ha Frederick éppen akkor érkezik meg?

– Oh, hát persze! Zárva kell tartanunk az ajtónkat – senkit sem szabad beereszteni a házba! Már azt se tudom, merjem-e remélni, hogy eljön, vagy ne... Néha már arra gondolok, jobb lenne, ha mégse jönne. Néha olyan borzasztóakat álmodom róla!

– Oh, mama! Nagyon fogunk vigyázni! Inkább a saját testemmel torlaszolnám el az ajtót, semhogy engedjem, hogy neki akárcsak egy haja szála is görbüljön! Bíz csak rám, hogy vigyázzak rá, mama! Úgy fogom őrizni, mint nőtényoroszlán a kölykét.

– Mikor hallhatunk hírt felőle?

– Még egy hétig biztosan nem – talán még annál is később.

– Időben el kell küldenünk Marthát! Az sehogya se lenne jó, ha még itt lenne, amikor Frederick megérkezik, és akkor tessékelnénk ki sürgősen a házból.

– Dixon biztosan időben szól majd. Arra gondoltam, mi

lenne, ha arra az időre, amíg Frederick itthon van, fölfogadnánk segítségre Mary Higginst? Pocsék munkás, de derék lány, és biztos vagyok benne, hogy nagyon fog igyekezni! Éjszakára pedig hazamehet aludni, és így semmi keresnivalója nem lesz az emeleten, és fogalma sem lesz róla, hogy van valaki rajtunk kívüli a házban.

– Ahogy akarod. Ahogy Dixon akarja. De Margaret, nehogy már te is elkezdj használni ezeket a rémséges miltoni kifejezéseket! „Pocsék munkás”, ilyet csak itt, vidéken mondanak. Mit fog szólni Shaw nénikéd, ha visszajön, és meghallja, hogyan beszélsz?

– Oh, mama! Ne próbálj engem Shaw nénival ijesztgetni! – felelte Margaret nevetve. – Edith mindenféle katonaságnál használatos kifejezéseket eltanult Lennox kapitánytól, és Shaw néni soha ügyet se vetett rá!

– De te ezt a gyári tolvajnyelvet tanultad el!

– Mivel egy gyárvárosban élek, értenem kell a gyári tolvajnyelvet, ha éppen szükségem van rá! Azt hiszem, mama, meglepődnél, ha hallanád, hány olyan szót ismerek, amit te nem hallottál soha életedben. Fogadjunk, hogy azt se tudod például, mi az a sztrájktrőrő!

– Nem én, gyermekem. Csak azt tudom, hogy nagyon közönségesen hangzik, és nem szeretném, ha te használnád.

– Rendben van, legdrágább mamám, akkor nem fogom. Csakhogy akkor egy egész mondatot kell használnom helyette, hogy megmagyarázzam, mire gondolok.

– Nem szeretem én ezt a Miltont! – mondta Mrs. Hale. – Edith-nek egészen biztosan igaza van, amikor azt mondja, hogy az itteni füstös levegő betegített meg ennyire!

Margaret összeresztett anyja utolsó szavainak hallatán. Az apja éppen abban a pillanatban lépett a szobába, és Margaret, aki tudta, hogy Mr. Hale-nek már korábban is

megfordult a fejében, hogy a rossz miltoni levegő tette tönkre az anyja egészségét, szerette volna megakadályozni, hogy ez a futó gondolat mélyebben gyökeret verjen apja elméjében azáltal, hogy valaki más is megerősíti ebben a hitében. Nem tudta, vajon hallotta-e az apja, amit Mrs. Hale mondott, vagy sem, mindenesetre sietősen valami másról kezdett beszélni, és nem vette észre, hogy az apja után Mr. Thornton is belépett a szobába.

– Képzeld, papa, a mama azt állítja, mindenféle közönséges dolgokat tanultam, amióta Miltonban vagyunk!

Bár a „közönségesség”, amiről Margaret beszélt, kizárólag a miltoni nyelv bizonyos szavaira vonatkozott, és a kifejezés használata természetesen következett korábbi beszélgetésükből, Mr. Thornton homloka elsötétedett, és Margaret rádöbbsent, hogy a férfi könnyen félreérthette, amit mondott. És így természetes jólelkősége, amely borzadt tőle, hogy bárkinek is szükségtelenül fájdalmat okozzon, most arra ösztöklélte, hogy odalépjen hozzá, üdvözölje, és – hogy a következő mondatait egyenesen a férfinak címezze:

– Nem gondolja, Mr. Thornton, hogy a „sztrájktrő” kifejezés, ha nem is hangzik nagyon szépen, igen kifejező? Boldogulnék-e vajon nélküle, ha arról a dologról akarok beszélni, amit jelöl? Ha közönséges dolog annak a vidéknek a szavait használni, ahol az ember él, akkor én odahaza az Erdőben ugyancsak közönséges voltam – nem igaz, mama?

Margaretnek nem volt szokása, hogy valamilyen beszédanyagot ráerőltessen másokra, de most annyira szerette volna Mr. Thorntont megkímélni tőle, hogy megbántódjék attól a néhány szótól, amit véletlenül meghallott, hogy csak későn döbbsent rá, mit is mondott, és

pirult el mélyen szégyenében – különösen, mivel Mr. Thornton szemlátomást egyáltalán nem értette, miről beszél vagy miért mondja, amit mond, és válasz nélkül, kimérten, hideg tartózkodó mozdulattal odébb lépett, hogy Mrs. Hale-lel beszélgessen.

Mrs. Hale-nek Mr. Thornton látványa eszébe juttatta, hogy szeretne találkozni Mrs. Thorntonnal, hogy Margaretet a gondjaiba ajánlja. Margaret szégyentől égve ült a helyén, fölzaklatta a felismerés, hogy Mr. Thornton jelenlétében képtelen megőrizni jogos helyét és szívének nyugodt elfogulatlanságát, közben hallotta, hogy az édesanyja halkán arra kéri a férfit, szóljon Mrs. Thorntonnak, hogy látogassa meg őt minél hamarabb: már holnap, ha lehetséges! Mr. Thornton megígérte, hogy elküldi az édesanyját – mondott még néhány udvarias szót, aztán elment, és Margaret hangja és mozdulatai abban a pillanatban mintha valamiféle láthatatlan bilincsből szabadultak volna. A férfi soha nem nézett rá, és mégis, éppen az, hogj?: olyan gondosan került a pillantásával, arról árulkodott, hogy pontosan tudja, hová kellene néznie, hogy Margaretre essen a tekintete. Ha a lány megszólalt, a férfi semmi jelét nem adta, hogy hallotta volna, és mégis, amikor legközelebb megszólalt, bárkihez beszélt is, a mondandóját ahhoz igazította, amit a lány korábban mondott: előfordult, hogy kifejezetten a lány valamelyik megjegyzésére válaszolt, de mondandóját egy másik jelenlévőnek címezte, mintha annak semmi köze nem lenne Margaret iménti szavaihoz. És nyilvánvaló volt, hogy a férfi nem azért viselkedik ilyen modortalanul, mert nem ismeri az illemszabályokat – nem, az ő rossz modora szándékos volt, és mély megbántottságából táplálkozott. Igen, szándékos volt akkor és ott – később viszont mindig

megbánta. De ha mégoly ravaszul és gondosan kiterveli, hogyan viselkedjék, az sem lendített volna ennyit a helyzetén Margaretnek. A lány most sokkal többet gondolt rá, mint korábban: érzéseiből ugyan hiányzott az az árnyalat, amit általában szerelemnek szokás nevezni, de mélységesen sajnálta, hogy annyira megbántotta a férfit – és szelíden, türelmesen arra törekedett, hogy visszaállítsa korábbi kapcsolatukat, az összeférhetetlen nézeteket valló emberek barátságát, mert ráébredt, hogy barátjának tekinti Mr. Thorntont – nemcsak a család barátjának, hanem a magáénak is. Szép, szelíd alázattal viselkedett vele szemben, mintha némán kérlelné, bocsássa meg azokat a kelleténél keményebb szavakat, amelyeket a zendülés napja eseményeinek visszahatásaként mondott neki.

Csakhogy a férfi nem egykönnyen bocsátotta meg azokat a szavakat: keserűséget és haragot érzett miattuk. Még most is a fülében csengtek, és büszke volt tulajdon méltányosságára, amiért továbbra is minden tőle telhetőt megtett Margaret szülei kedvéért. Ujjongva örült a tulajdon lelkierejének, amellyel rákényszerítette magát, hogy találkozzék a lánnyal, valahányszor eszébe jutott valami, amivel örömet szerezhetett az apjának vagy az édesanyjának. Azt hitte, nehezére esik elviselni olyasvalakinek a jelenlétét, aki ennyire megbántotta: csakhogy ebben tévedett. Gyötrelmes öröm volt egy szobában lenni vele, és érezni a közellétét. Csakhogy Mr. Thornton nemigen szokott hozzá, hogy a tulajdon indítékait elemezgesse, így hát, mint már mondtam, tévedett.

XXX. FEJEZET

VÉGRE OTTHON!

„Tavaszdőn a legbúsabb madár...”
Southwell

*„Titkos kint köntösöd árnyába rejtened.
Emlék súlya alatt meghajtanod fejed
Nem kell többé soha! Otthon vagy végre!”*
Mrs. Hemans

Mrs. Thornton másnap délelőtt meglátogatta Mrs. Hale-t. Mrs. Hale állapota reggelre sokat romlott. Az éjszaka azoknak a hirtelen változásoknak az egyike következett be, amikor a beteg szemmel láthatólag hatalmas lépést tesz előre a halál felé vezető úton, és a családja döbbenetben látta, hogy a tizenkét órányi szenvedés után milyen szürke és beesett az arca. Mrs. Thornton pedig – aki már hetek óta nem látta – azonnal ellágyult ettől a látványtól. Azért jött el, mert a fia erre kérte, neki tett ezzel szívességet, de természetének minden büszke, keserű indulata föllázadt az ellen a család ellen, amelynek Margaret is tagja volt. Mrs. Thornton kételkedett benne, hogy Mrs. Hale komolyan beteg: azt hitte, csak egy elkényeztetett úrihölgy futó szeszélye, hogy őt látni akarja, és valójában semmi szükség erre a látogatásra, amely megbolygatja az ő előre elhatározott napirendjét. Bárcsak ezek a Hale-ék soha a közelébe se jöttek volna Miltonnak, mondogatta, bárcsak a fia soha össze ne ismerkedett volna velük, és nem volt még a történelem során két olyan haszontalan nyelv, mint a

latin és a görög. Mr. Thornton mindezt szótlanul végighallgatta, amikor azonban az anyja befejezte a holt nyelvek elleni kirohanását, csöndesen, kurta, határozott mondatokban újra közölte vele, az a kívánsága, hogy látogassa meg Mrs. Hale-t, méghozzá a megadott időpontban, mert valószínűleg az lesz a legkényelmesebb a beteg számára. Mrs. Thornton kelleetlenül ugyan, de eleget tett a fia kívánságának, és a szíve mélyén csak jobban szerette érte: ugyanazt gondolta róla, amit a férfi önmagáról, csak még fokozottabb mértékben: hogy csak egy páratlan jószívű ember hajlandó arra, hogy a történetek után is jó barátja maradt Hale-éknek!

Hogy a fia jósága már-már a gyöngeséggel határos (igaz, a szelidebb erények mindegyikéről így vélekedett), hogy megveti Mr. és Mrs. Hale-t, ! Margaretet meg egyenesen gyűlöli – ilyesmik jártak Mrs. Thornton fejében, de csak addig a pillanatig, míg meg nem legyintette a halál angyalának szárnycsapása, amelynek árnyékában valósággal megsemmisült. Ott feküdt Mrs. Hale – anya, akárcsak ő maga –, egy asszony, aki jóval fiatalabb nála –, ott feküdt az ágyon, és semmi reménye nem volt rá, hogy még egyszer felkeljen belőle. Elsötétített szobájában nem látta többé a fény és árny váltakozását, nem volt ereje hozzá, hogy bármit tegyen, ahhoz is csak alig-alig, hogy megmoccanjon, nem hallott mást, csak suttogás és szándékosai^ előidézett csönd alig érzékelhető váltakozását, és mégis, mintha még ez az egyhangú élet is túlságosan sok lett volna már neki. Amikor az erőtől és életkedvtől duzzadó Mrs. Thornton belépett, Mrs. Hale némán feküdt, bár arckifejezésének megváltozásából látni lehetett, hogy tudja, ki a látogatója. De még a szemét sem nyitotta ki egy-két percnél hosszabb időre. Nehéz könnyek

gyülekeztek a szempilláin: felnézett, aztán kezével erőteljesen tapogatva a takarón Mrs. Thornton széles, erős keze után nyúlt, és alig hallhatóan – Mrs. Thorntonnak engednie kellett merev tartásából, és le kellett hajolnia hozzá, hogy megértse – azt suttogta:

– Margaret... magának is van egy lánya... a nővérem Olaszországban van. A gyermek anyja nélkül fog maradni... idegen helyen... ha én meghalok... ugye, megfogja...?

Es ködös, bizonytalan pillantása sóvár esdekléssel állapodott meg Mrs. Thornton arcán. A másik asszony néhány pillanatra mintha kővé dermedt volna: mereven, mozdulatlanul ült – és ha a beteg szemét nem homályosították volna el lassanként a könnyek, láthatta volna, hogy Mrs. Thornton hideg arcvonásaira sötét felhő ereszkedik. És végül nem az enyhítette meg a szívét, hogy a fiára vagy hogy a saját élő leányára, Fannyra gondolt, hanem egy hirtelen rátörő emlék, amelyet talán a szoba elrendezésének valamilyen részlete idézett föl – eszébe jutott a saját kicsi lánya – aki meghalt gyerekkorában – hosszú-hosszú évekkel azelőtt –, és ez az emlék, mint a hirtelen napsugár, megolvasztotta a szívén azt a jégkérget, amely mögött egy valódi, érző asszony rejtőzött.

– Tehát azt kívánja tőlem, legyenek jó barátja Miss Hale-nek – szólalt meg végül szokásos, kimért hangján, amely nem lágylt el a szívével együtt: ugyanolyan tagoltan és érthetően beszélt, mint bármikor.

Mrs. Hale szemét még mindig Mrs. Thornton arcára szegezte, és gyöngén megszorította a másik asszony kezét, amely ott feküdt előtte az ágytakarón. Megszólalni nem bírt. Mrs. Thornton felsóhajtott.

– Ígérem, hogy igaz barátja leszek, ha a körülmények szükségessé teszik. Nem leszek gyöngéd barát. Gyöngéd

én nem tudok lenni („övele” – tette hozzá kis híján, de aztán megkönyörült azon a szegény, aggodalmas arcon.) – Nekem nem olyan a természetem, hogy ki tudnám mutatni az érzéseimet, még azok iránt sem, akiket kedvelek, és tanácsokat se szoktam osztogatni kéretlenül. Mégis, ha úgy akarja – ha ez megnyugtatja magát, megígérem... – Itt újabb szünet következett. Mrs. Thornton túl lelkiismeretes volt hozzá, hogy olyasmit ígérjen, amit nem állt szándékában megtartani: márpedig az, hogy kedves legyen Margarethez, akit ebben a pillanatban még jobban gyűlölt, mint bármikor – nem, ez nehéz, csaknem lehetetlen lett volna számára.

– Megígérem – mondta végül, és hangjának ünnepélyes komolysága azzal a hittel töltötte el a haldokló nőt, hogy van valami, ami állandóbb, mint maga az élet – az ingatag, állhatatlan, tovatűnő élet! – Megígérem, hogyha bármilyen nehéz helyzetben Miss Hale hozzám fordul segítségért...

– Kérem, hívja Margaretnek! – zihálta Mrs. Hale.

– Ha hozzám fordul segítségért, én minden erőmmel azon leszek, hogy segítek neki, úgy, mintha csak a tulajdon lányom lenne. És azt is megígérem, hogyha valaha azt látnám, hogy olyasmit csinál, ami szerintem helytelen...

– De Margaret sose csinál semmit, ami helytelen – legalábbis szándékosan soha! – tiltakozott Mrs. Hale. De Mrs. Thornton úgy folytatta, mintha nem is hallotta volna:

– Ha azt látom, hogy olyasmit csinál, ami szerintem helytelen – föltéve, hogy a dolog nem érint sem engem, sem a családtagjaimat, mert ebben az esetben föltételezhető lenne rólam, hogy a saját érdekemben cselekszem –, figyelmeztetni fogom, olyan kitartóan és nyíltan, ahogyan én szeretném, ha az én lányomat figyelmeztetnék hasonló esetben.

Hosszú szünet következett. Mrs. Hale érezte, hogy ez az ígélet nem foglalja magában mindazt, amit ő kért, de azért így sem volt kevés. Érezte, hogy Mrs. Thornton fenntartásokkal élt, és nem értette, mi lehet ennek az oka, de gyöngé volt, kábult és fáradt. Mrs. Thornton gondolatban végigvette mindazokat az eshetőségeket, amelyekben iménti ígérete cselekvésre kötelezi. Nagy gyönyörűséggel képzelte el, hogy kellemetlen igazságokat vág Margaret fejéhez azon a címen, hogy csak a kötelességét teljesíti. Kisvártatva Mrs. Hale újra megszólalt:

– Köszönöm önnek! Imádkozom Istenhez, hogy áldja meg önt. Ebben a világban mi már többé nem találkozunk. De búcsúzóul hadd köszönjem meg, még egyszer, hogy megígérte, kedves lesz a gyermekemhez!

– Kedvességet nem ígértem! – tiltakozott Mrs. Thornton, aki még ebben a pillanatban is szigorúan ragaszkodott az igazsághoz. Igen, könnyített a lelkén azzal, hogy kimondta ezeket a szavakat, de azt egyáltalán nem bánta, hogy a beteg asszony nem hallotta meg őket. Megszorította Mrs. Hale puha, ernyedt kezét, aztán felállt, és kiment a házból, anélkül, hogy bárki mással egyetlen szót váltott volna.

Mialatt Mrs. Hale Mrs. Thorntonnal beszélt, Margaret és Dixon összedugták a fejüket, és megtanácskozták, hogyan tarthatnák Frederick érkezését teljes titokban mindenki előtt, aki nem tartozik a családhoz. Most már bármelyik nap megérkezhetett a levele, és a levél után egészen biztosan gyorsan megérkezik ő maga is. Marthát ideje hazaküldeni: Dixonnak őrt kell majd állnia a bejáratnál, hogy azt a néhány embert, aki néha felkeresi őket – Mrs. Hale súlyos állapotára hivatkozva – Mr. Hale

földszinti szobájába irányítsa. Ha elhívják Mary Higginst, hogy segítsen Dixonnak a konyhán, ügyelniük kell majd, hogy a lehető legkevesebb jelét lássa vagy hallja Frederick jelenlétének, megállapodtak, hogyha mégis utalniuk kell valamiért Frederickre Mary jelenlétében, Mr. Dickinson néven fogják emlegetni. De hála Mary tunya és közömbös természetének, a lány amúgy sem jelentett jóformán semmiféle veszélyt rájuk nézve.

Úgy határoztak. Marthát még aznap délután elküldik az anyjához. „Bárcsak már tegnap elküldtük volna!” – sóhajtotta Margaret, mert úgy képzelte, mások talán furcsállják majd, hogy olyankor küldik szabadságra a cselédlányt, amikor az úrnőjének fokozott szüksége van az ápolásra.

Szegény Margaret! Egész délután a rendíthetetlen római nőt kellett játszania, hogy erőt adjon az apjának, holott abból neki magának is nagyon kevés volt már. Mr. Hale két súlyos roham között még mindig bízott a felesége felépülésében, még mindig nem adta fel a reményt, valahányszor kis időre enyhültek Mrs. Hale fájdalmai, azzal biztatta magát, hogy ez a teljes felgyógyulás kezdete. És amikor jöttek az újabb és újabb rohamok, mindegyik súlyosabb mint az előző, az újabb és újabb csalódás mindig megújuló gyötrelmet jelentett számára. Aznap délután ott gubbasztott a nappaliban, mert sem a dolgozószobája magányát nem tudta elviselni, sem elfoglalni nem bírta magát semmivel. Úgy ült ott, hogy karját az asztalra fektette, és ráhajtotta a fejét. Margaretnek sajgott a szíve, amikor így látta, de mivel az apja nem szólalt meg, ő sem akarta vigasztaló szavaival megzavarni. Martba elment. Dixon ott ült az alvó Mrs. Hale mellett. A házban teljes volt a csönd, leszállt a

sötétség, de senki sem moccan, hogy gyertyákat hozzon. Margaret ott ült az ablaknál, kinézett az utcára, a sorra kigyulladó lámpákra, de nem látott semmit – semmi nem hatolt el a tudatáig apja nehéz sóhajain kívül. Nem tudta rászáni magát, hogy lemenjen a gyertyákért, mert attól félt, ha néma jelenléte nem hat kissé fékezőleg apja szomorúságára, akkor az még sokkal hevesebb formában fog kitörni, és ő nem lesz ott a közelben, hogy vigaszt nyújtson. Éppen azon töprengett, mégiscsak le kellene mennie, hogy megnézzze, nem aludt-e ki a tűz a konyhában, mert arra most őrajta kívül senkinek nem volt gondja, amikor meghallotta, hogy valaki megrántja a letompított hangú csengőt, olyan erővel, hogy a drótok megzörrentek az egész házban, bár hangot nemigen adtak. Fölállt, elment az apja mellett, aki meg se rezzen a fátyolos, tompa hangra – visszament, és gyöngéden megcsókolta. De az apja még mindig nem mozdult, és nem adta semmi jelét, hogy észrevette a lánya gyöngéd ölelését. Margaret halkan lement a lépcsőn, átvágott a sötét előszobán, és az ajtóhoz lépett. Dixon valószínűleg beakasztotta volna a láncot, mielőtt ajtót nyit, de Margaretet annyira lefoglalták szomorú gondolatai, hogy eszébe sem jutott félni. Az ajtóban magas férfialak állt, háttal az utca fényeinek. Elnézett valahová, de amikor meghallotta, hogy odabent elhúzzák a reteszt, gyorsan arrafelé fordult.

– Itt lakik Mr. Hale? – kérdezte világos, telt zengésű, kellemes hangon.

Margaret tetőtől talpig megremegett, az első pillanatban nem is bírt válaszolni.

– Frederick! – lehelte a következő másodpercben, mindkét kezét a bátyja felé nyújtotta, és behúzta magával a házba.

– Oh, Margaret! – mondta a bátyja, megcsókolták egymást, majd Frederick a vállánál fogva kissé eltolta magától, mintha még ott, a sötétben is látná az arcát, és le tudná olvasni róla a választ a kérdésére, gyorsabban, mint ahogy azt Margaret szavakkal a tudtára adhatná.

– Anyám! El még?

– Igen, él, drága, drága bátyám! A mama – betegebb már nem is lehetne, de él! El!

– Istennek legyen Hála! – mondta a férfi.

– Papát porig sújtotta ez a nagy szomorúság...

– Mára vártatok, ugye?

– Nem, nem jött meg a leveled.

– Akkor, úgy látszik, megelőztem. De anyám ugye, tudja, hogy jövök?

– Oh! Mindnyájan tudtuk, hogy el fogsz jönni! De várj egy kicsit! Gyere beljebb! Add ide a kezed! Ez micsoda itt? Oh! Az útításkád. Dixon betette spalettákat, ez itt a papa dolgozósobája, és mindjárt odavezetlek egy székbe hogy leülhess egy pár percre, én addig megyek és szólok a papának.

A sötétben a viaszgyertya és a kénes gyufa után tapogatózott. Hirtele, . félnkség vett rajta erőt, ahogy a fellobbanó, gyöngé fényben meglátták egymást. Mindössze annyit látott, hogy a bátyja arcszíne sötétebb az átlagosnál és hogy a szokatlanul keskeny vágású, kék szemek lopva őt méregetik, majd hirtelen derűsen felvillannak, mert a bátyja rájött, hogy titokban mindketten a másikat nézegetik. Fivér és nővér pillantása találkozott, egy pillanatra egyesültek ebben a hirtelen támadt megértésben, de közben nem váltottak egyetlen szót sem. De Margaret ettől kezdve biztos volt benne, nemcsak a közeli rokonnak kijáró szeretetet érzi a bátyja iránt, hanem a társaságát is

nagyon fogja élvezni. A szíve csodálatos módon megkönnyebbült, ahogy felfelé haladt a lépcsőn: a bánata nem lett kisebb ugyan, de már nem nyomasztotta annyira, most, hogy volt vele valaki, aki osztozott benne, és akiről tudta, hogy ugyanúgy érez, mint ő. Ezt az örömet most apja kétségbeesett testtartása sem tudta lehűteni. Az apja most is ugyanolyan elesetten borult az asztalra, mint az előbb, de Margaretnek most már birtokában volt a varázsige, amellyel erőt önthetett belé. Mélységes megkönnyebbülésében azonban talán kissé túl hevesen fogott a dologhoz.

– Papa – mondta, és szeretettel átkarolta az apja nyakát, gyöngéd erőszakkal arra kényszerítve, hogy felemelje és a lánya karjára hajtja a fejét – így Margaret a szemébe nézhetett, és az apja erőt és biztonságot meríthetett a pillantásából.

– Papa! Találd ki, ki van itt!

Az apja ránézett: Margaret látta ködös szemében, hogy az elméjében felvillan az igazság, de mindjárt el is hárítja, mint alaptalan képzelődést.

Az apja újra az asztalra borult, és arcát, akárcsak az előbb, kinyújtott karjába temette. Margaret hallotta, hogy suttog valamit: gyöngéden odahajolt hozzá, hogy megértse.

– Nem tudom, ki lehet az – suttogta az apja. – Kérlek, ne mondd azt, hogy Frederick – nem lehet Frederick! Nem tudom elviselni – nincs hozzá erőm! És az édesanyja éppen haldoklik!

És Mr. Hale sírni és nyöszörögni kezdett, mint egy kisgyerek. Annyira másként fogadta a hírt, mint ahogy Margaret várta és remélte, hogy a lány elfordult, mert valósággal éremlygett a csalódástól, és egy pillanatig nem bírt megszólalni. Aztán újra beszélni kezdett, de most

már egészen másként, nem ujjongva, mint az előbb, hanem sokkal gyöngédebben és óvatosabban.

– Papa, tényleg Frederick van itt! Képzeld csak, hogy fog a mama örülni! És az ő kedvéért mennyire kell örülnünk minékünk is! És Fred kedvéért is – a mi szegény, szegény fiunk kedvéért!

Az apja nem változtatott a testtartásán, de úgy tűnt, igyekszik megbarátkozni a gondolattal, hogy Frederick ott van a házban.

– Hol van? – kérdezte végül, arcát még mindig kinyújtott karjába temetve.

– A dolgozószobádban ül egymagában. Meggyújtottam a gyertyát, aztán fölszaladtam, hogy megmondjam neked. Egészen egyedül van, és biztosan nem érti, miért nem..

– Lemegyek hozzá! – vágott közbe az apja. Nehézkesen fölemelkedett, és úgy támaszkodott Margaret karjára, mint vak a vezetőjére.

Margaret a dolgozószoba ajtajáig vezette, de a lelkét annyira fölkaavarták a történetek, hogy úgy érezte, nem bírja végignézi apja és bátyja találkozását. Elfordult, fölszaladt a lépcsőn, és jól kisírta magát. Napok óta először merte megengedni magának, hogy megkönnyebbülést találjon a sírásban. Csak most érezte, micsoda szörnyű súly nehezedett egész idő alatt a lelkére. De most már itt van Frederick! Az ő drága bátyja ott van köztük újra, biztonságban! Szinte el se tudta hinni! Abbahagyta a sírást, és kinyitotta a hálószobája ajtaját. Nem hallotta egyikük hangját sem, és már-már attól félt, álmodta az egészet. Lement a földszintre, megállt a dolgozószoba ajtajánál, és hallgatózott. Nem értette, mit beszélnek, de a hangúk zümmögését hallotta, és ez elég volt. Kiment a konyhába, felszította a tüzet, világosságot gyújtott, és frissítőt

készített a messziről jöttek. Milyen szerencse, hogy az anyja alszik! Tudta, mert látta, hogy Dixon át dugta a fidibuszt a hálószoza kulcslyukán: ezzel szokta jelezni, hogy alszik az asszonya. Így a bátyjának lesz alkalma felfrissülni a hosszú út után és túlesni az apjukkal való találkozás izgalmán, mielőtt még az édesanyjuk ráébredne, hogy valami szokatlan történt a házban.

Amikor mindennel elkészült, Margaret benyitott a dolgozószobába, kinyújtott karral tartva a nehéz tálcát, akár egy szolgálólány. Büszke volt rá, hogy kiszolgálhatja Fredericket. De a bátyja, amint meglátta, talpra ugrott, és elvette tőle a nehéz tálcát. Ez a kis jelenet mintha csak jelképe és első példája lett volna annak a nagy könnyebbségnek, amelyet Frederick érkezése jelentett számára. Fivér és nővér együtt terítették meg az asztalt: nemigen szóltak egymáshoz, de a kezük összeért, és a szemük mindent elmondott egymásnak! azon a természetes nyelven, amelyet az egy családhoz tartozók olyan jól megértenek. A tűz kialudt: Margaret hozzálátott, hogy újra meggyújtsa, mert az esték már fagyosak voltak, de közben nagyon kellett ügyelnie rá, hogy minél kevesebb zajt üssön Mrs. Hale szobájának közelében.

– Dixon azt szokta mondani, a tűzgyújtást nem lehet megtanulni: arra születni kell.

– „Poéta nascitur, non fit” – mormolta Mr. Hale, és Margaret boldog volt, hogy újra egy idézetet hallhat az apjától, ha mégoly bágyadtan ejtette is Mr. Hale a latin szavakat.

– A jó öreg Dixon! Hogy össze fogjuk csókolni egymást! – lelkendezett Frederick. – Az volt a szokása, hogy megcsókolt, aztán az arcomba meredt, mintha meg akarna bizonyosodni róla, hogy a megfelelő személy kapta

a csókot, aztán újra összecsókolta! Hanem, Margaret, hogy te milyen kétbalkezes kis nőszemély vagy! Még életemben nem láttam ilyen ügyetlen, haszontalan kis kezet, mint a tied! Szaladj, mosd meg, aztán vágjál vele nekem vajas kenyeret, a tüzet meg bízd csak rám! Majd én elbánok vele! Többek között a tűzgyújtásban is született tehetség vagyok!

Igy hát Margaret kiment és visszatért, ki-be járkált a szobában, mert boldog izalmában képtelen volt nyugton ülni. Boldogan teljesítette Frederick minden kívánságát, és annál jobban örült, minél több volt belőlük, a bátyja pedig ezt ösztönösen megérezte. Ebben a gyászos házban már csak azért is igen sokat jelentettek az öröm e rövid, lopott pillanatai, mert a szívük mélyén mindnyájan tudták, micsoda nagy és elkerülhetetlen szomorúság vár rájuk., Még javában teáztak, amikor meghallották Dixon lépteit a lépcsőn. Mr. Hale összerezsent és főlegyenesedett: mindeddig bágyadt tartásban gunnyasztott a nagy karosszékben, és ködös, álmatag tekintettel nézte a gyermekeit, mintha azok valamiféle, a boldogságot megjelenítő színdarabot adnának elő, amely látványnak kellemes ugyan, de a valósághoz nincs sok köze, és öneki magának nincs benne semmi része. Fölállt, az ajtó felé fordult, furcsa, újfajta nyugtalansággal, és ösztönösen igyekezett eltakarni Fredericket bárki szeme elől, aki belép a dolgozószobába, még ha csak a hűséges Dixon is az. Ezt látva Margaret hirtelen összeborzongott, mert eszébe jutott az az új veszedelem, amely Frederick érkezésével lépett a életükbe. A bátyja karjához kapott, és megszorította, miközben a komor töprengéstől összeráncolódtott a homloka és a fogát is összeharapta. És eközben mindvégig tudták, hogy csak Dixon kimért lépteit

hallják – a komorna végigment az előszobán, aztán belépett a konyhába. Margaret felállt a helyéről.

– Kimegyek hozzá, és megmondom neki! És megkérdelem tőle, hogy van a mama!

Mrs. Hale ébren volt. Nehezen tért magához, de amikor megittak vele egy kis teát, kissé felüdült, bár beszélgetni szemlátomást nem volt ereje. Úgy határoztak, jobb lesz, ha csak másnap reggel tudatják vele, hogy megjött a fia. Aznap estére várták még Doktor Donaldson látogatását, amely amúgy is eléggé fel szokta zaklatni a beteget, és azt remélték, az orvos majd megmondja nekik, hogyan készítsék fel a Frederickkel való találkozásra. Frederick végtére is ott volt a házban: szükség esetén bármelyik pillanatban odahívhatták.

Margaret nem bírt nyugton ülni. Megkönnyebbülést jelentett számára, hogy segíthetett Dixonnak előkészíteni „Frederick úrfi” szobáját. Úgy érezte, mintha soha életében nem fáradna el többé. Valahányszor vetett egy pillantást a szobába, ahol ott ült a bátyja és az apjával beszélgetett – Margaret nem tudta, miről, de nem is érdekelte –, mintha minden alkalommal érezhetően megnőtt volna az ereje. És mert biztos volt benne, hogy lesz még alkalma neki is beszélgetni a bátyjával, nyugodtan várt és nem sietette ezt az alkalmat. Szemügyre vette a bátyját, és úgy döntött, tetszik neki. Frederick arcvonásai finomak voltak, és talán kissé nőiesek is lettek volna, ha nem olyan sötét az arcszíne és nem olyan élénk és értelmes az arckifejezése. A tekintete többnyire vidám volt, de néha hirtelen megváltozott, és Margaret szinte megrémült, olyan heves, elfojtott szenvedélyről árulkodott a bátyja szeme és szája ilyenkor. De ez a szenvedélyes kifejezés csak átsuhant az arcán, és nem volt benne sem

csökönyösség, sem bosszúszomj: inkább azokra a futó indulatokra emlékeztetett, amelyet egyes déli országok szülőtteinek arcán lehet látni olykor – olyan indulatosság ez, amely csak növeli annak gyermeki szelídségnek a báját, amelybe ez a vad kifejezés többnyire átolvadj Margaretet talán megijesztette, milyen heves, fékezhetetlen természetről árulkodik időnként a bátyja arca, ugyanakkor nem látott semmi olyasmit ezért az arcon, ami bizalmatlanságot vagy idegenkedést ébresztett volna benne újra megtalált bátyjával szemben. Éppen ellenkezőleg, az első pillanattól kezdve mindent, amit a bátyja mondott vagy tett, rendkívül vonzónak talált.: Csak most, a Frederick jelenlétében érzett, csodálatos megkönnyebbüléstől, ébredt rá, mennyire nyomasztotta korábban a rá nehezedő felelősség súlya. Frederick jól ismerte a szüleiket – a jellemüket és a gyöngéiket –, ez felszabadult könnyedséggel bánt velük, ugyanakkor nagyon gondosan ügyel rá, nehogy véletlenül megsértse őket vagy megbántsa az érzéseiket. Úgy tűn[^] ösztönösen érzi, mikor engedheti kissé szabadjára természetes élénkségét mikor sikerül elérnie vele, hogy az anyja legalább kis időre megfeledkezzék a fájdalmairól, anélkül azonban, hogy szavaival vagy viselkedésével megsértené búskomorságba süllyedt apjukat. Valahányszor azonban ez az élénkség nem illett volna a helyzethez, türelmes, odaadó szeretete és tapintata kerekedett felül, és nagyszerű betegápolónak bizonyult. Margaretet szinte a könnyekig meghatotta az is, valahányszor a bátyja szóba hozta – márpedig gyakran megtette – közös gyermekkorukat az Új Erdőben: soha nem felejtette el, bizonygatta, sem őt, sem Helstone-t, bármilyen hosszú ideig kóborolt is távoli országokban, idegen emberek között. Margaret bármennyit beszélhetett

neki a régi helyekről, nem kellett attól félnie, hogy untatja vele. Mielőtt Frederick megérkezett, bár vágyakozott rá, Margaret félt is kissé a viszontlátástól: úgy érezte, ő maga az elmúlt hét-nyolc év alatt annyira megváltozott, hogy megfedkezve róla, milyen sok van benne még mindig a régi Margaretből, úgy okoskodott, ha az ő ízlése és érzései ilyen gyökeresen átalakultak, jóllehet egész életében otthon ült, akkor a bátyja zaklatott élete, amelyről ő csak nagyon keveset tudott, valósággal kicserélhette egy másik Frederickre azt a tengerészkadét-uniformist viselő, nyurga kamaszt, akire ő annak idején olyan mérhetetlen csodálattal nézett föl. De nem így történt: a távollétükben inkább csak közeledtek egymáshoz életkorban is, sok más tekintetben is. Így hát ebben a szomorú időszakban Frederick jelenléte jelentősen könnyített Margaret terhein. Más könnyebbség amúgy sem kínálkozott. Amikor Mrs. Hale meglátta a fiát, néhány órára kissé jobban lett. Ültében egyfolytában lógta a fia kezét, és még akkor sem eresztette el, amikor elaludt, és Margaret kénytelen volt kanállal etetni a bátyját, akár egy csecsemőt, mert Frederick nem akarta elhúzni a kezét, nehogy megzavarja az anyja álmát. Margaret éppen Fredericket etette akkor is, amikor az anyjuk felébredt: Mrs. Hale lassan elfordította a fejét a párnán, és rámosolygott a gyermekeire, mert megértette, hogy mit csinálnak, és azt is, hogy miért.

– Nagyon önző vagyok – mondta –, de már úgysem tart sokáig. Frederick lehajolt, és megcsókolta az erőtlen kezét, amely fogva tartotta az övét.

Ez a nyugalom azonban nem ígérkezett tartósnak: legfeljebb napokig, de az is lehet, hogy csak órákig fog tartani, figyelmeztette Doktor Donaldson Margaretet. Amikor a jólelkű doktor eltávozott, Margaret leosont

Frederickhez, akit arra az időre, amíg az orvos az anyjánál volt, száműztek a hátsó szalonba – ez a helyiség általában Dixon hálószobájául szolgált, de a komorna most átadta Fredericknek.

Margaret elmondta a bátyjának, mit mondott Doktor Donaldson.

– Nem hiszem el! – kiáltott fel Frederick. – Anyánk nagyon beteg, lehet, hogy életveszélyben van, talán közvetlen életveszélyben, de most, hogy láttam, nem tudom elhinni róla, hogy a halál küszöbén állna. Margaret! Szerintem meg kellene vizsgáltatni még valakivel – egy londoni orvossal! Erre még nem gondoltál?

– De igen – felelte Margaret – nem is egyszer. De nem hiszem, hogy sokat használna. Meg aztán, tudod, nincs is rá pénzünk, hogy lehozassuk valamelyik nagynevű orvost Londonból, és különben is biztos vagyok bene, hogy szaktudás tekintetében Doktor Donaldson legfeljebb a legeslegjobb orvosok mögött marad el kissé – ha ugyan elmarad mögöttük egyáltalán.

Frederick felállt, és türelmetlenül kezdett fel-alá járkálni a szobában.

– Cadizban van hitelem – mondta –, de itt nincsen, amiatt az átkozott névváltoztatás miatt! Apánk miért hozott el benneteket Helstone-ból? Ez nagy hiba volt!

– Nem volt hiba – felelte Margaret komolyan. – És kérlek, próbálj ügyelni rá, hogy a papa jelenlétében soha ne mondj ilyesmit, mint az előbb! Tudom, hogy már így is rengeteget gyötri magát azzal a gondolattal, hogyha Helstone-ban maradunk, akkor a mama nem betegedett volna meg. Te még nem tudod, a papa mennyire képes kínozni magát azzal, hogy önmagát vádolja!

Frederick tovább járkált fel-alá, mintha csak egy hajó

fedélzetén lenne. Végül megállt Margarettel szemben, és pillantása befogadta a lány csüggedt, reménytelen tartását.

– Kicsi Margaretem! – mondta neki, és megcirógatta. – Reménykedjünk, ameddig csak lehet! Szegény kicsi lány! Micsoda! Csak nem könnyektől nedves ez az arcoska? Márpedig én, igenis, remélni fogok, mondjanak az orvosok, amit csak akarnak. Bátorság, Margaret, legyen bátorságod remélni!

Margaret megpróbált beszélni, de elcsuklott a hangja. Aztán végül mégiscsak megszólalt, nagyon halkán:

– Megpróbálok alávetni magam Istennek és bízni Istenben. Oh, Frederick! Mama mostanában kezdett annyira megszeretni! És már én is kezdtem megérteni őt! És most jön a halál, és eltép egymástól minket!

– No, no, no! Menjünk föl az emeletre, és csináljunk valamit, ahelyett, hogy idelelni vesztegetjük a drága időt! Tudod, drágám, a gondolkodás sokszor elszomorított már életemben, de ha csináltam valamit, az soha! Ismered a mondást: „Szerezz pénzt, fiam, becsületesen, ha lehetséges, de mindenképpen szerezz pénzt!”? Nos, az én jelszavam, ennek a mondásnak) a mintájára, így hangzik: „Tégy valamit, húgom, jót, ha lehetséges, de mindenképpen tégy valamit!”

– Még akkor is, ha csak bajt okozol velem! – egészítette ki Margaret a mondást, és a könnyein keresztül halványan elmosolyodott.

– Bizony, még akkor is! Csak az a fontos, hogy utána ne tegyél magadnak szemrehányást! Töröld el a rossz cselekedetet (ha nagyon lelkiismeretes vagy) valamilyen jócselekedettel, amilyen gyorsan csak tudod: ahogy annak idején az iskolában felírtuk a számtanpélda helyes megoldását a palatáblára, még akkor is, ha az előző, hibás

megoldást csak félig-meddig sikerült letörölnünk róla. Sokkal jobb volt így, mint ha a könnyeinkkel áztattuk volna meg a szivacsot. Az időveszteség is kisebb volt, főleg, ha a könnyekre még várni is kellett volna, és a végeredmény is sokkal kedvezőbb.

Margaret eleinte talán kissé durvának találta Frederick elméletét, de aztán látta, hogy a gyakorlatban hogyan működik: a bátyja szünet nélkül odaadó kedvességgel vette körül a ház minden lakóját. Mitután eltöltött egy nehéz éjszakát az anyja mellett (mert ragaszkodott hozzá, hogy aznap éjjel ő virrasszon), másnap reggel nekiállt, hogy lábtámaszt fabrikáljon Dixonnak, akinek szervezetét lassanként kikezdte a kimerítő betegápolás. A reggelinél arról mesélt, milyen kalandos életet élt Mexikóban, Dél-Afrikában és másutt, és sikerült fölkeltenie Mr. Hale érdeklődését élénk, részletes és érzéletes beszámolójával. Margaret már régen kétségbeesett és föladta volna a próbálkozást, hogy Mr. Hale-t kissé magához térítse búskomorságából, sőt, alighanem ez a búskomorság órá is átragadt volna, és egyáltalán nem bírt volna beszélni. Fred azonban, elméletéhez híven, állandóan tett valamit: és reggeli közben a beszéd volt az egyetlen dolog az evésen kívül, amit termi lehetett.

Aznap, még le se szállt az éjszaka, kiderült, hogy Doktor Donaldson jóslata nagyon is megalapozott volt. Mrs. Hale-re újra rátörtek a görcsök, és – mire a roham lezajlott, már nem volt öntudatánál. Hiába dőlt mellé a férje, olyan hevesen zokogva, hogy rázkódott tőle az ágy, hiába emelte a fia erős karja gyöngéden kényelmesebb testhelyzetbe, hiába mosdatta a lánya az arcát: minderről nem tudott már semmit. Ezen a világon már nem látta őket soha többé – már csak abban a másokban fogja viszontlátni

őket...

Mire feljött a nap, mindennek vége volt.

Ekkor Margaret lerázta magáról az utolsó órák reszkető, tehetetlen kétségbeesését, hogy a vigasz erős anyyala legyen apja és bátyja számára. Mert Frederick összeomlott: most nem sok hasznát vette az elméleteinek. Amikor éjszakára bezárkózott kis szobájába, olyan hevesen zokogott, hogy Margaret és Dixon rémülten siettek le hozzá, hogy arra kérjék, legyen csendesebb: mivel a ház falai vékonyak voltak, és közvetlen szomszédaik könnyen meghallhatták ezt a fiatalos, szenvedélyes zokogást, amely olyannyira különbözik attól a lassúbb, reszketegebb fájdalomkitöréstől, amelyet érettebb életkorunkban hallatunk, amikor már hozzáedződünk a gyászhoz, és nem lázadozunk többé az elkerülhetetlen végzet ellen, mert tudván tudjuk, ki rendelte így.

Margaret ott virrasztott az apjával a halott mellett. Ha az apja sírt volna, Margaret hálát adott volna az égnek. Mr. Hale azonban egészen csöndesen ült az ágy mellett: időről időre kitakarta halott felesége arcát, és gyöngéden megcirógatta, miközben halk, tagolatlan hangot hallatott, amilyent a kicsinyét cirógató anyaállat szokott. Margaret jelenlétéről tudomást sem vett. A lány egyszer-kétszer odalépett hozzá, hogy megcsókolja: az apja némán tűrte, de aztán kissé eltolta magától, mintha a lánya szeretetének megnyilvánulása zavarta volna abban, hogy minden érzésével a halott felé forduljon. Összerezcent, amikor meghallotta Frederick szenvedélyes zokogását, és a fejét csóválta: •!

– Szegény fiú! Szegény fiú! – mondta, és a továbbiakban nem vett tudomást róla. Margaretnek fáj a

szíve. A saját veszteségére nem is tudott gondolni, annyira lekötötte minden gondolatát az apja szenvedésének látványa. Az éjszaka a vége felé járt, közelgett a virradat. Ekkor hirtelen Margaret hangja törte meg a szoba csöndjét. Ez a hang minden bevezető szó nélkül szólalt meg, és olyan tisztán zengett, hogy Margaret maga is megdöbbsent tőle:

– Ne nyugtalankodjék a ti szívetek – kezdte, aztán fennhangon felolvasta, egészen a fejezet végéig, a vigasztalásnak e páratlan szavait. ^

XXXI. FEJEZET

EGY RÉGI ISMERŐS

*„Arcára írva, hogy mindenki lássa,
A kígyó ármánya, s Ádám bukása.”*
Crabbe

Eljött a fagyos, borzongató októberi reggel: nem a vidéki októberé, amelynek puha, ezüstös páráit rövidesen eltakarítják a napsugarak, hogy fölfedjék a tarka színekben pompázó lombok látványát, hanem Miltoné, ahol ezüstös párák helyett nehéz köd ülte meg a várost, és ahol a napfény sem világíthatott meg mást, csak hosszú, homályos utcákat, ha ugyan egyáltalán képes volt áttörni a ködön. Margaret lankadtan járt-kelt a szobákban, segített Dixonnak rendbe hozni a házat. Szemét állandóan elhomályosították a könnyek, de arra nem volt ideje, hogy istenigazából kisírja magát. Az apja és a bátyja mindent ráhagytak, ők pedig teljesen átadták magukat a gyásznak, Margaretnek kellett mindent végiggondolnia, elterveznie és véghezvinnie. Úgy tűnt, még a temetéssel kapcsolatos intézkedések is órá maradnak.

Amikor a tűz már élénken lobogott és pattogott – amikor minden készen állt a reggelihez, és a teáskanna is meghittén duruzsolt, Margaret még egyszer, utoljára körülpillantott a szobában, mielőtt szólította volna Mr. Hale-t és Fredericket. Azon igyekezett, hogy a szobában minden a lehető legbarátságosabb legyen, és mégis, amikor ezt sikerült elérnie, az ellentét a kedélyes látvány és a saját gyászos gondolatai között olyan kiáltó volt, hogy

elsírta magát. Letérdelt a dívány mellé, és arcát a párnákba temette, hogy senki ne hallja a zokogását, ám ekkor Dixon megérintette a vállát.

– Nem szabad, Miss Hale – nem szabad, drágám! Maga nem adhatja át magát a fájdalmanak, különben mi lesz velünk? Magán kívül nincs egyetlen ember sem a házban, aki meg tudná mondani, mit kell tennünk, márpedig igen sok dolgunk van. El kell döntenünk, ki intézze a temetést: hogy kit kell értesítenünk róla, és hogy hol legyen, márpedig Frederick úrfi magánkívül van a sírástól, az úrnak pedig sose volt erős oldala az intézkedés, most meg úgy járkál szegény, mint aki azt se tudja, hol van. Tudom én, drágám, hogy nagyon fáj, de hát a halál mindnyájunkért eljön egyszer, és még úgysis – szerencsések, hogy mindeddig nem veszítettek el senkit azok közül, aki közel állnak a szívükhöz!

Talán így is volt. De Margaret úgy érezte, az ő veszteségük páratlan, és nem tűri az összehasonlítást a világ semmilyen más történéseivel sem. Dixon szavai nem vigasztalták meg ugyan, de a kimért öreg komorna szokatlanul gyöngéd hangja megindította a szívét: csakis azért hát, hogy kimutassa a háláját, fölkelte és Dixon nyugtalan tekintetét látva rámosolygott a komornára, aztán elment, hogy megmondja az apjának és a bátyjának, hogy kész a reggeli.

Mr. Hale lejött – úgy mozgott, mint az alvajárók, akiknek szeme és elméje más dolgokat lát, mint a többi jelenlévőé. Frederick fürge léptekkel jött be a szobába, erőltetett kedélyességgel, megragadta Margaret kezét, a szemébe nézett, és könnyekben tört ki. Margaret igyekezett a reggeli alatt apró semmiségekről beszélni, nehogy az a tény, hogy ismét együtt ülnek az asztalnál, túlzott erővel

idézze fel a többiek emlékezetében az előző étkezést, amikor még evés közben állandóan éberren figyeltek, nem jön-e valamilyen hang vagy jel a betegszobából.

Reggeli után Margaret elszánta magát, hogy a temetésről beszéljen az apjával. Mr. Hale csak a fejét rázta, és mindent ráhagyott Margaretre, bármit javasolt is, bár a lány javaslatai közül némelyek szöges ellentétben álltak egymással. Így hát továbbra is Margaret vállára nehezedett minden döntés, már éppen kifelé indult bágyadt léptekkel a szobából, hogy megkeresse Dixont, és vele tanácskozza meg a dolgokat, amikor Mr. Hale visszaintette magához.

– Szólj Mr. Bellnek! – mondta az apja fakó hangon.

– Mr. Bellnek! – ismételte Margaret kicsit meglepődve.

– Az oxfordi Mr. Bellnek?

– Mr. Bellnek – ismételte az apja. – Igen. Ő volt a vőfélyem.

Margaret most már értette, hogyan jutott Mr. Bell az apja eszébe.

– Még ma írok neki! – Ígérte. Ezután az apja ismét visszasüppedt fásult közönyébe. Margaret pedig egész délelőtt keményen dolgozott, pihenés után sóvárogva, de hiába, mert mindig újra elsodorta valamilyen sürgős, szomorú teendő.

Estefelé Dixon így szólt hozzá:

– Csináltam én valamit, kisasszony! Már komolyan attól féltem, hogy az urat megüti a szél ettől a rettenetes nagy szomorúságtól. Egész nap ott ült szegény asszonyom mellett, és hallottam az ajtón keresztül, hogy egyfolytában beszél hozzá, mintha még élne. Amikor bementem, akkor elcsöndesedett de úgy nézett, mint aki nincsen egészen magánál. Úgyhogy azt gondoltam magamban, muszáj

valahogyan magához téríteni: még ha a dolog nagyon meg is rémíti először, mert meg fogja, később kicsit helyrerázódik tőle. Úgyhogy fogtam magam, és megmondtam neki, hogy szerintem Frederick úrfi nincsen itt biztonságban. Mert azt hiszem, tényleg nincsen. Az elmúlt kedden, amikor odakinn jártam, találkoztam egy southamptoni emberrel – első ízben, amióta itt vagyunk Miltonban: azt hiszem, arról a vidékről nemigen szoktak elkalandozni errefelé. A Leonards-fiú volt az, az öreg Leonardsnak, a rőfösnek a fia, és akkora csirkefogó, hogy nagyobb se kell – előbb csaknem halálra gyötörte azt a szegény apját, aztán fogta magát, és matróznak állt. Soha ki nem állhattam! De azt tudom, hogy ő is ott szolgált az Orionon, ugyanabban az időben, mint Frederick úrfi, de azt már nem tudom, hogy ő is rész vett-e a lázadásban.

– Téged megismert? – kérdezte Margaret lázas érdeklődéssel.

– Hát ez a legrosszabb a dologban. Nem hiszem, hogy megismert volna, ha nem szólítom meg. Mégiscsak egy southamptoni ember, és akkor összetalálkozunk ezen az idegen helyen, mert máskülönben eszem ágában sem lett volna egy ilyen haszontalan alakkal cimborálni. „Nahát, Miss Dixon!” – azt mondja – „Ki hitte volna, hogy itt találkozunk! Vagy talán rosszul mondtam, és már nem is Miss Dixonnak hívják?” Megnyugtattam, hogy még mindig a lánynevemet viselem, bár ha nem lettem volna olyan válogatós, már nem is egy jó partit csinálhattam volna. Eléggé udvariasan felelt, azt mondta: „Ha az ember magát látja, ebben nem is kételkedhetik”. Csakhogy engem nem tud egy ilyen csirkefogó efféle üres fecsegéssel levenni a lábamról, és ezt meg is mondtam neki, aztán, hogy kiegyenlítsem a számlát, az apjáról kezdtem kérdezzetni

(pedig tudom, hogy elzavarta a háztól), mintha azok ketten a legjobb barátok lennének. Akkor aztán, hogy bosszantson – merthogy addigra már mind a ketten meg tudtuk volna fojtani a másikat egy kanál vízben, bár amúgy elég udvariasan társalogtunk egymással – Frederick úrfi után kezdett kérdezősködni. „Hú, az aztán jól benne van a pácban!” – azt mondja (mintha bizony az, hogy Frederick úrfi is pácban van, tisztára mosná George Leonardsot, vagy enyhébb színben tüntetné fel az ő ocsmány, sötét ügyeit!), és hogyha valaha elkapják, föl fogják kötni lázadásért, és hogy száz font vérdíj van kitűzve a fejére, és hogy milyen szégyent hozott a családjára – de, érti, ugye, drágám, mindezt csak azért mondta, hogy engem bosszantson, mert annak idején Southamptonban én is segítettem az öreg Mr. Leonardsnak jól lehordani George úrfit. Na, erre én azt feleltem, akadnak családok, akiknek jóval több okuk van pirulni a fiaik miatt, és még örülhetnek, ha az a fiú talál valamilyen tisztos megélhetést távol az otthonától. Amire azt feleli az a szemtelen fickó, hogy ő most bizalmi állásban van, és ha tudok olyan fiatalemberről, aki sajnálatos módon rossz útra tért, de meg akarna javulni, nem bánja, küldjem el őhöz, ő majd a szárnyai alá veszi. Még hogy ő! Aki még egy szentet is képes lenne rossz útra téríteni! Nem éreztem ilyen gyalázatosan magam már évek óta, mint a minap, amikor avval a csirkefogóval beszélgettem. Sírni tudtam volna, ha arra gondoltam, hogy nem mondhatom meg neki istenigazából a magamét, mert csak vigyorgott a képembe, és minden gúnyos bókot úgy fogadott, mintha én komolyan mondanám, és nem látszott rajta, hogy egy kicsit is a szívére venné, amiket mondtam neki, pedig én majd megpukkadtam attól, amiket összebeszélt.

– De ugye nem mondott neki semmit mirőlunk – Frederickről?

– Nem én – felelte Dixon. – Annyi jólneveltség nem volt benne, hogy megkérdezze, hol lakom, én pedig akkor se mondtam volna meg neki, ha megkérdi. És én se kérdeztem meg tőle, hogy miféle csodálatos bizalmi állásban van a nyavalyás. Éppen akkor jött a busz, amire várt, és ő leintette. De hogy még egy utolsó tüskét belém döfjön, mielőtt felszállt a buszra még visszafordult, és azt mondta: „Tudja mit, Miss Dixon, ha segít nekem csapdába csalni Hale hadnagyot, akkor megosztozhatnak a száz fonton! Ugye, jól sejtem, hogy szívesen lenne a társam ebben az ügyben? Ne legyen olyan szégyenlős, mondjon hát igent!” Azzal felugrott a buszra, és még láttam azt a rusnya képét, ahogy gúnyosan vigyorog rám, mint aki annak örül, hogy mégiscsak övé lett az utolsó szó!

Margaretet igencsak nyugtalanította, amit Dixontól hallott.

– Frederick tud erről? – kérdezte.

– Nem – felelte Dixon. – Igaz, nagyon felizgatott, amikor megtudtam, hogy az az átokfajzat Leonards itt van a városban, de aztán annyi minden történt idehaza, hogy nem sokat foglalkoztam a dologgal. De amikor láttam, hogy az úr olyan mereven ül ott, a szeme pedig homályos és szomorú, arra gondoltam, talán magához térítené, ha a változatosság kedvéért Frederick úrfi biztonsága miatt kellene aggódnia egy kicsit. Így hát elmondtam neki, bár igen röstelltem, hogy egy fiatal naplopó ilyen hangot mert megütni vele szemben. Ha csakugyan jót is tett az úrnak. Különben is, ha nem akarjuk, hogy bárki is tudjon Frederick úrfi ittlétéről, akkor szegény fiúnak amúgy is el kell mennie, még mielőtt Mr. Bell megérkezik.

– Oh, Mr. Belltől nem kell félnünk, de ettől a Leonardstól nagyon is félek. El kell mondanom Fredericknek! Hogy fest ez a Leonards?

– Esküszöm, kisasszony, hogy a szeme sem áll jól! Pofaszakállal járkalni – merthogy veres! És hiába beszélt össze mindenfélét arról a bizalmas állásról, ami állítólag van neki, láttam ám, hogy barchetruhát viselt, mint a közönséges munkások!

Tehát Fredericknek mennie kell... Most, amikor pedig olyan tökéletesen visszailleszkedett a családban betöltött helyére, mintha soha el sem hagyta volna azt, és olyan biztos támasznak ígérkezett apja és húga számára! Most, amikor szerető gondoskodása az élő anya iránt és gyásza a halott anyáért! olyan erős szálakkal fűzte őket össze, ahogyan csak azok iránt érzünk, akik osztoznak valamely eltávozott szeretünk iránti szeretetünkben és gyászunkban. Margaret éppen ezeken a dolgokon töprengett szomorúan a nappali tüzénél ülve – az apja nyugtalanul járkált fel-alá, látszott rajta, hogy nyomasztja és nyugtalanítja ez az újabb veszély, de szólni nem szólt egy szót sem – amikor Frederick lépett a szobába. Szokásos élénksége eltűnt ugyan, de látszott, hogy gyászának leghevesebb kitörésén már túlesett. Odalépett Margarethez és homlokon csókolta.

– Milyen sápadt vagy, Margaret! – mondta halkán. – Te mindenkire gondoltál, terád pedig senki se gondolt! Dőlj le kicsit a díványra – nincs több teendőd mára!

– Ez a legrosszabb – felelte Margaret szomorú suttogással. De azért odament a díványhoz és ledőlt rá, a bátyja betakargatta a lábát egy kendővel, aztán leült mellé a földre, és a két testvér lehalkított hangon beszélgetni kezdett.

Margaret mindent elmondott Fredericknek, amit Dixontól hallott a fiatal Leonardsszal való találkozásáról. Frederick keserűen elhúzta a száját és nagyot fűjt.

– Szívesen megmondanám egyszer annak a fiatal fickónak a magamét! Rosszabb tengerész még soha nem szolgált egyetlen hajó fedélzetén sem – sem rosszabb ember! Figyelj, Margaret – ugye, te mindent tudsz erről az egész ügyről?

– Igen, a mama mindent elmondott.

– No hát, amikor minden matróz, aki csak ért valamit, föl volt zúdulva a kapitányunk ellen, akkor ez a csirkefogó, csak hogy behízelegje magát – pah! Ha csak belegondolok is, hogy itt van a közelben! Oh, ha a gazfickó csak sejtene, hogy itt vagyok valahol húsz mérföldes közelségben, biztos vagyok benne, hogy kiszimatolná, hol rejtőzöm, csak azért, hogy megfizessen a régi sérelmekért! Jobban örülnék, ha bárki más kapná azt a száz fontot, amire ezek a fickók a fejemet taksálják, mint ez a hitvány alak! Milyen kár, hogy szegény öreg Dixont nem lehet rábeszélni, hogy adjon föl, és így gondoskodják öreg napjairól!

– Csitt, Frederick, ne beszélj így!

Mr. Hale közeledett feléjük, remegve, szemében lázas kíváncsisággal, mert meghallotta, hogy miről beszélgetnek. Odalépett Frederickhez, és kezét mindkét kezébe fogta.

– Fiam, el kell menned! Nagyon szomorú – de belátom, hogy nem tehetsz mást. Megtettél mindent, amit megtehettél – komoly vigaszt jelentettél anyád számára!

– Oh, papa, biztos, hogy mennie kell? – kérdezte Margaret esdeklő hangon, bár maga is tudta, hogy ez a helyzet.

– Tudjátok, nagy kedvem lenne itt maradni és bíróság

elé állni. Bárcsak össze tudnék szedni néhány embert, akik mellettem tanúskodnak! Nem tudom elviselni a gondolatot, hogy ki legyek szolgáltatva egy ilyen csirkefogónak, mint ez a Leonards. Más körülmények között akár még élvezném is ez a lopott látogatást: megvan benne mindaz a vonzerő, ami a francia nők szerint a tiltott örömben.

– Az egyik legkorábbi emlékem veled kapcsolatban, Fred – mondta Margaret –, az, hogy nagyon kikaptál, mert almát csentél. Nekünk is rengeteg volt a kertben – a fák csak úgy roskadoztak alattuk, de te valakitől azt hallottad, hogy a lopott gyümölcs édesebb, amit te betű szerint értettél, és fölcaptál almatolvajnak. A természeted, úgy látom, nem sokat változott azóta.

– Igen, mennie kell! – felelte Mr. Hale Margaret kis idővel korábban föltett kérdésére. Az ő gondolatai nem tudtak elszakadni ettől a tárgytól, és nagy erőfeszítést jelentett volna számára, hogy kövesse gyermekei ide-oda csapongó beszélgetését – és ezt az erőfeszítést nem is tette meg.

Margaret és Frederick egymásra néztek. Ebben a gyors, felvilland egyetértésben sem lesz részük többé, gondolta Margaret. Annyi mindent megértettek a másik egyetlen pillantásából, amit nem lehetett volna szavakba foglalni! Mindkét testvér gondolatai egy irányban haladtak, míg végül mindketten nagyon elszomorodtak. Frederick rázta le magát elsőként ezt a szomorúságot.

– Tudod-e, Margaret, hogy ma délután kis híján alaposan ráijesztettem Dixonra meg saját magamra is? A hálószobámban voltam: hallottam, hogy csengetnek a bejárati ajtónál, de azt hittem, az illető, aki becsengetett, már elintézte, amiért jött, és árkon-bokron túl jár. Már éppen ki akartam lépni az átjáróba, de amikor kinyitottam

az ajtót, Dixon éppen lefelé igyekezett a lépcsőn, amikor meglátott, a homlokát ráncolta, és visszaparancsolt a búvóhelyemre. Az ajtót résnyire nyitva hagytam, és hallottam, amint átad egy üzenetet valakinek apám dolgozószobájában, aztán az az ember útjára ment. De ki lehetett az? Valamilyik boltos?

– Alighanem – felelte Margaret közömbösen. – Két óra körül járt itt egy csendes kis emberke, hogy fölvegye a rendeléseinket.

– Csakhogy ez nem volt kicsi – hanem magas, nagy darab fickó, és már négy óra is elmúlt, amikor itt járt.

– Mr. Thornton volt az – szólt közbe Mr. Hale. A két testvér megörült, hogy sikerült belevonniuk az apjukat a beszélgetésbe.

– Mr. Thornton! – mondta Margaret kissé meglepődve. – Én azt hittem...

– Szóval mit hittél, húgocskám? – kérdezte Frederick, mivel Margaret nem fejezte be a mondatot.

– Oh, csak azt – felelte elpirulva, de egyenesen a bátyja szeme közé nézett –, úgy képzeltem, olyasvalakiről beszélsz, aki más társadalmi osztályba tartozik: valami kifutófiú-féléről, nem pedig úriemberről.

– Igen, mert úgy is festett – mondta Frederick hanyagul. – Azt hittem, boltos, erre kiderül, hogy gyáros.

Margaret nem felelt. Eszébe jutott, hogy eleinte, mielőtt közelebbről megismerte, maga is pontosan így beszélt és gondolkodott a férfiről, mint most Frederick. Nem volt hát miért csodálkoznia rajta, hogy Frederick boltosnak nézte, Margaretet egy kissé mégis bosszantotta a dolog. Mégse tudta rászánni magát, hogy megszólaljon – szerette volna Frederickkel megértetni, milyen ember Mr. Thornton, de a nyelve mintha hirtelen megbénult volna.

– Azt hiszem, azért jött, hogy följánlja, szívesen segít mindenben, amiben csak tud – folytatta Mr. Hale. – De én nem bírtam rászáni magam, hogy lemenjek és beszéljek vele. Megkértem Dixont, kérdezze meg, nem akar-e inkább veled beszélni – azt hiszem, arra kértem, szóljon neked, hogy menj le hozzá. Nem is tudom pontosan, mit mondtam neki...

– Ez a Mr. Thornton eszerint igen kedves ember, ugye?
– kérdezte Frederick, csak úgy feldobta a kérdést, mint valami labdát, hogy kapja el, aki akarja.

– Nagyon jó barátunk – mondta Margaret, mivel az apja nem felelt semmit.

Frederick kis ideig hallgatott, végül megszólalt:

– Tudod, Margaret, nagyon bánt, ha arra gondolok, hogy sose tudom majd megköszönni azoknak az embereknek a kedvességét, akik jók voltak hozzátok. Ti egészen más környezetben fogtok mindig is forogni, mint én. Hacsak nem vállalom a kockázatot és állok haditörvényszék elé, vagy ha ti apánkkal nem költöztök át Spanyolországba... – Frederick kérdően nézett rájuk, hogyan fogadják ezt a legutóbbi javaslatát, aztán hirtelen elszánta magát. – Fogalmatok sincs, mennyire szeretném, ha rászánnátok magatokat! Jó állásom van – és kilátásom van egy még jobbra – tette hozzá, és elpirult, mint egy fiatal lány. – Az a bizonyos Dolores Barbour, akiről meséltem neked, Margaret – bárcsak ismernéd! És apám, te is egészen biztosan megkedvelnéd – nem is, a „kedvelni” szó túl hideg – egészen biztosan megszeretnéd, ha megismernéd! Még nincs tizenhét éves, de ha egy év múlva is ugyanúgy érez, mint most, akkor ő lesz a feleségem. Mr. Barbour nem járult hozzá egyelőre, hogy nyilvánosságra hozzuk az eljegyzésünket, De ha eljőnnétek, rengeteg

barátra találnátok ott Doloresen kívül is. Gondold meg a dolgot, apám! Margaret, kérlek, próbáld meggyőzni apánkat!

– Nem, nem – én innen már nem megyek sehová! – felelte Mr. Hale. – Egyszer már lakóhelyet változtattam, és az a feleségem életébe került. Többet már nem költözöm ebben az életben! Ő itt nyugszik majd, és én is itt akarom letölteni, ami még hátra van.

– Oh, Frederick! – kiáltotta Margaret – Mesélj még nekünk arról a lányról! Látod, ez eszembe se jutott, hogy lehet valakid – de anyira örülök! Akkor mégiscsak van ott valaki, aki szeret és törődik veled! Kérlek, mondd el róla mindent!

– Hát először is, Dolores római katollkus. Ez az egyetlen dolog, ami miatt attól félttem, hogy esetleg ellenezni fogjátok. De most, hogy apám is m véleményen van, mint – Margaret, kérlek, ne sóhajtozz olyan bánatosan!

Margaretnek még több oka is akadt a sóhajtozásra, mielőtt a beszélgetés befejeződött. Kiderült, hogy gyakorlatilag már Frederick is római katollkus, ha még nem is vallott színt a nyilvánosság előtt. Akkor hát ezért fejezte ki a leveleiben olyan lagymatagon az együttérzését, gondolta Margaret, amikor ő olyan kétségbeesetten panaszkolta el neki, hogy az apjuk kilépett az Egyházból. Akkor azt hitte, ez csak a tengerész nemtörődősége, pedig hát valójában az volt a helyzet, hogy Frederick is hajlott már rá, hogy egy másikra cserélje azt a vallást, amelyikben nevelkedett, csak éppen őt a hajlamai éppen az ellenkező irányba vonzották, mint az apjukat. Hogy vajon ez a változás mennyiben volt a Dolores iránti szerelmének következménye, azt maga Frederick sem tudta

volna megmondani. Margaret végül fel is hagyott vele, hogy ezt firtassa, és gondolatai visszatértek az eljegyzésre, amelynek hírére most egészen más fényben kezdte látni a helyzetet.

– De Fred, akkor már csak Dolores kedvéért is tisztáznod kellene magadat azok alól a túlzott vádak alól, amelyeket felhoztak ellened, még ha magát a lázadást rád is bizonyítják. Ha haditörvényszék elé állnál, és fel tudnád kutatni a tanúidat, akkor legalább azt be tudnád bizonyítani, hogy csak azért tagadtad meg az engedelmességet, mert a feljebbvalód méltatlan módon gyakorolta a hatalmát.

Mr. Hale kihúzta magát ültében, hogy jobban hallja a fia választát.

– Először is, Margaret, ki fogja előkeríteni a tanúkat? Valamennyien tengerészek, akik azóta már más hajókon teljesítenek szolgálatot, kivéve azokat, akiknek a tanúskodásával nem sokra mennék, mert vagy maguk is részt vettek a dologban, vagy legalábbis rokonszenveztek vele. Másodszor, hadd mondjam meg neked, hogy neked fogalmad sincs róla, mi az a hadbíróság: te nyilván olyan gyülekezetnek képzeled, ahol igazságot szolgáltatnak, nem pedig annak, ami valójában – egy olyan bíróságnak, ahol a hivatali rang tízszer annyit nyom a latban, mint a bizonyítékok! És mert ez a helyzet, magukat a tanúvallomásokot is óhatatlanul befolyásolja a hivatali felsőbbtség tekintélye.

– De nem lenne érdemes legalább azt kideríteni, voltaképpen hány tanút lehet felkutatni és felvonultatni a te oldaladon? Most úgy áll a helyzet, hogy mindazok, akik valaha ismertek, bűnösnek hisznek, és azt hiszik, a leghalványabb mentséged sincsen. Soha nem próbáltad

meg tisztázni magad, és mi sem tudtuk, hogyan találhatnánk bizonyítékokat az ártatlanságodra! Most azonban legalább Miss Barbour kedvéért igazolnod kellene a viselkedésedet a világ szemében, amennyire csak lehet! Miss Barbour talán nem törődik az egészszel, biztos vagyok benne, hogy ő is ugyanolyan föltétlenül megbízik benned, mint mi mindnyájan, de neked nem kellene engedned, hogy olyasvalakihez kösse az életét, akit ilyen súlyos vád terhel, anélkül, hogy legalább megmutatnád a világnak, pontosan hogyan is áll veled a dolog. Megtagadtad az engedelmességet a feljebbvalódnak – ez rossz, de ha némán eltörted volna, hogy ez a feljebbvaló brutálisan visszaéljen a hatalmával, akkor az összehasonlíthatatlanul rosszabb lett volna. Az emberek csak azt tudják, mit tettél, de nem ismerik az indítékaidat, amelyek ezt az állítólagos büntettet a gyöngék hősiességének rangjára emelik. Dolores kedvéért ezt meg kellene tudniuk!

– Igen, de hogyan tudassam velük? Nem vagyok kellőképpen meggyőződve azoknak az embereknek a feddhetetlenségéről és igazságosságáról, akik ebben az ügyben a bírám lennének, hogy odaálljak a hadbírótság elé, még ha igazmondó tanúk egész sorát is tudnám felvonultatni. És nem küldhetek szét kikiáltókat országszerte, hogy fennen hirdessék az utcákon az én állítólagos hősiességemet, ahogyan te nevezted. Még ha röpiratot nyomtatnék is ki, amelyben ismertetem a mentségeimet, ennyi idővel a történetek után már senki nem olvasná el.

– Hajlandó lennél esetleg egy ügyvéddel beszélni róla, van-e esély a felmentésedre? – kérdezte a bátyjára nézve Margaret és nagyon elpirult. – Hát először találni kell egy ilyen ügyvédet, és ha megtaláltuk, szeretném alaposan

megnézni magamnak a fickót, mielőtt a bizalmamba fogadom. Sok kliensek híján szűkölködő ügyvéd akad, akinek elég rugalmas a lelkiismerete hozzá, hogy meggyőzze magát: végtére is miért ne kereshetne könnyedén száz fontot egy jócselekedettel – mármint azzal, ha fölad engem, a bűnözőt, az igazságszolgáltatásnak?

– Butaság, Frederick! – mert én ismerek olyan ügyvédet, akiért tűzbe tenném a kezem, akinek a szakmai képességeiről mindenki igen nagy véleménnyel van, és aki, azt hiszem, nem kímélné a fáradságot, ha az én... ha Shaw néni egyik rokonáról van szó. Mr. Henry Lennoxra gondoltam, papa!

– Azt hiszem, ez jó ötlet – mondta Mr. Hale. – De ne javasolj semmi olyasmit, ami Fredericket tovább tartóztatná Angliában! Kérlek, ne, anyád kedvéért!

– Fölmehetnél Londonba holnap este, az éjszakai vonattal! – folytatta Margaret föllekesedve a tulajdon ötletétől. – Sajnos, papa, attól félek, Frednek már holnap mennie kell – tette hozzá gyöngéden. – Így állapotunk meg, Mr. Bell miatt, és Dixon kellemetlen ismerőse miatt...

– Igen, már holnap elindulok! – jelentette ki Frederick határozottan. Mr. Hale felnyögött.

– Nem tudom elviselni a gondolatot, hogy el kell szakadnom tőled, de közben majd belepusztulok az aggodalomba, amíg itt vagy!

– Hát akkor – mondta Margaret –, hallgassátok meg a tervemet! Fred péntek reggel odaér Londonba. Én pedig majd – vagy esetleg te, papa – nem! az lesz a legjobb, ha én írok egy levélkét Mr. Lennoxnak, és te, Fred, majd odaadod neki. Megtalálod a törvényszéken...

– Én meg írok majd egy listát azoknak a nevével, akik

emlékezetem szerint ott szolgáltak az Orionon. A listát majd odaadom az ügyvédnek, hogy kutassa fel az illetőket. Ez a Mr. Lennox – Edith férjének a fivére, ugye? Emlékszem, hogy említetted valamelyik leveledben. A pénzem Barbournál van letétben. Meglehetősen szép summát ki tudnék fizetni, ha lenne egy kis esélye a sikernek. Azt a pénzt, drága apám, egészen más célra szántam: úgy fogom tekinteni, hogy csak kölcsönvettem tőled és Margaretől...

– Ne tekintsd úgy! – mondta Margaret. – Mert akkor nem fogod kockára tenni. Márpedig ez a dolog kockázattal jár, csak éppen ezt a kockázatot érdemes vállalni. Londonból is el tudsz hajózni, ugye, akárcsak Liverpoolból?

– Hát persze, te csacsi! Valahányszor vizet érzek hánykolódni egy deszka alatt, tüstént otthon érzem magam! Majd csak találok valami bárkát, amelyik felvesz a fedélzetére, egyet se félj! Nem fogok huszonnégy órát vesztegelni Londonban, távol egyfelől titóletek, másfelől valaki mástól! Margaret számára nagy könnyebbséget jelentett, amikor írni kezdte a Mr. Lennoxnak szóló levelet, hogy Frederick a fejébe vette: bele-belepislant a húga válla fölé a levélbe. Így rákényszerült, hogy folyamatosan és tömören írjon, holott máskülönben alighanem hosszan habozott volna egy-egy szó fölött, és sokat törte volna rajta a fejét, ezt vagy amazt a kifejezést használja-e, olyan kínosnak érezte, hogy ő legyen az, aki újra fölveszi kapcsolatuk fonálát azután a mindkettejük számára oly kellemetlen esemény után, amely véget vetett neki. Szerencsére a levélkét, amint elkészült vele, Frederick kikapta a kezéből, még mielőtt ideje lett volna átolvasni, és gondosan elrakta az irattárcájába. Ahogy

kinyitotta a tárcát, hosszú, fekete hajfürt hullott ki belőle, amelynek láttán Frederick szeme felcsillant az örömtől.

– Szeretnétek közelebbről is megnézni, mi? – kérdezte.
– Szó sem lehet róla, meg kell várnotok, amíg szemtől szemben láthatjátok a hajfürt tulajdonosát! Túlágosan tökéletes ahhoz, hogy részletekben ismerjétek meg. Ne holmi hitvány téglák után akarjátok elképzelni az én palotámat!

XXXII. FEJEZET

BALSZERENCSÉS VÉLETLENEK

*„Hogyan! megbélyegezve
mindörökre – talán bilincsbe verve!”*

Werner

Másnap egész nap együtt ültek mind a hárman – az apa és két gyermeke. Mr. Hale jóformán meg sem szólalt, csak olyankor, amikor a gyermekei valamit kérdeztek tőle, és, mondhatni, rákényszerítették, hogy visszatérjen a jelenbe. Frederick nem adta többé gyászának semmilyen látható vagy hallható jelét: most, hogy a fájdalom első őrjöngésen túl volt, szégyellte, hogy annyira erőt vettek rajta az érzelmei, és bár valódi, mély fájdalmat érzett anyja elvesztése miatt, amely egész hátralévő életében elkísérte, beszélni nem beszélt róla többet. Margaret gyásza eleinte nem volt olyan heves, de most ő szenvedett jobban. Időről időre kitört belőle a zokogás, és ilyenkor sokáig nem bírta abbahagyni, és bármilyen közömbös dolgokról beszélgettek, volt a hangjában valami szomorú gyöngédség, és ez a szomorúság csak további mélyült, valahányszor Frederickre pillantott, és eszébe jutott, milyen gyorsan közeleg a válás perce. De azért örült, hogy Frederick már aznap elmegy, az apjuk kedvéért, bármennyire szomorkodott is miatta ő maga. Mr. Hale annyira rettegett tőle, hogy a fiát elfogják, mert valaki fölfedezi a búvóhelyét, hogy ezt a rettegést nem tudta ellensúlyozni a Frederick jelenléte felett érzett öröm. Ez a nyugalanság Mrs. Hale halála óta csak fokozódott,

valószínű* azért, mert azóta a gondolatai szinte egyfolytában ekörül jártak. Minden szokatlan hangra összeresztett, és nem nyughatott addig, amíg Frederick nem ült át valahová, ahonnt nem vehette észre azonnal az, aki belépett a szobába. Estefelé pedig így szolt:

– Kimész Frederickkel az állomásra, ugye, Margaret? Szeretném biztosan tudni, hogy szerencsésen útnak indult. Akkor legalább afelől megnyugtathatsz majd, hogy sikerült baj nélkül elhagynia Miltont.

– Hát persze – felelte Margaret. – Nagyon szívesen, ha te nem leszel nagyon magányos nélkülem, papa!

– Nem, nem! Ha nem hallanám tőled, hogy láttad a saját szemeddel, amint fölszállt a vonatra, akkor örökösen azon aggódnék, hátha valaki felismerte és feltartóztatta. És az outwoodi állomásra menjetek! Az sincs sokkal messzebb, mint a miltoni, és ott sosincs annyi ember. Bérkocsival menjetek! Úgy kisebb az esélye, hogy meglát benneteket valaki. Mikor indul a vonatod, Fred?

– Tíz perccel hat után: akkor már csaknem teljesen sötét van. De te hogyan jutsz majd haza, Margaret?

– Oh, miattam ne aggódj! Nem is tudod, milyen bátor és erélyes lettem az utóbbi időben! Különben is, jól megvilágított út vezet onnan egészen hazáig, ha tényleg besötétedne. De múlt héten sokkal későbbben is kinn jártam.

Margaret megkönnyebbült, amikor a bátyja túlesett a búcsúzkodáson – amikor búcsút vett a halott anyától és az élő apától. Sietve betuszkolta Fredericket a bérkocsiba, hogy véget vessen a jelenetnek, amely szemlátomást keservesen megkínozta az apjukat – Mr. Hale felkísérte a fiát, amikor az egy utolsó pillantást vetett halott anyjára. Részint e sietség következtében, részint mert – mint az

kisebb állomások esetében gyakran megesik a menetrend nem egészen pontosan tüntette fel a vonat érkezésének idejét, amikor Outwoodba értek, úgy találták, hogy még húsz percük van az indulásig. A pénztár még nem volt nyitva, egyelőre jegyet sem tudtak venni. Így hát lementek azon a lépcsőn, amely a peronról az alatta elterülő földdarabra vezetett. Széles salakösvény szelte át átlósan a mezőt, amely a kocsit mentén feküdt, és ők elindultak, hogy föl-alá járkáljanak rajta abban a néhány percben, amely még hátra volt a vonatindulásig.

Margaret belekarolt Frederickbe, a bátyja pedig gyöngéden kezébe vette a kezét.

– Margaret! Ha most elmegyek Mr. Lennoxhoz, hátha lát valami esélyt a felmentésemre, csak azért teszem, mert azt szeretném, ha bármikor, amikor kedvem tartja, visszatérhetnék Angliába – elsősorban a te kedvéért! Nem tudom elviselni a gondolatot, milyen magányos leszel, ha valami történik apánkkal. Borzasztóan megváltozott – a gyász porig sújtotta. Bárcsak rá tudnád beszélni, hogy legalább fontolóra vegye a Cadizzal kapcsolatos tervemet, több okból is. Mi lesz veled, ha őt is elszólítja az Úr? Nincs a közelben egyetlen barátod sem! Furcsa, ha meggondolom, hogy nekünk milyen kevés rokonunk van!

Margaret kis híján sírva fakadt, annyira meghatotta, milyen gyöngéd tapintattal próbálja Frederick felhívni a figyelmét egy olyan lehetőségre, amely neki magának is megfordult már a fejében, látva, mennyire megviselték az utóbbi hónapok szenvedései Mr. Hale-t. De megpróbált úrrá lenni az érzéseiben, és nyugodt hangon válaszolt:

– Annyi furcsa és váratlan dolog történt velem ez alatt az utolsó két év alatt, hogy úgy érzem, inkább, mint valaha,

hogy semmi értelme részletesen előre kigondolni, mit fogok tenni, ha ez vagy az történik a jövőben. Megpróbálok csakis a jelenre gondolni! – Elhallgatott, egy pillanatig némán álltak, közel az országútra vezető forgókereszt mező felőli oldalához: a lenyugvó nap éppen az arcukba tűzött. Frederick Margaret kezét fogta, és sóvárgó nyugtalansággal nézett az arcába, amely több aggodalomról és nehézségről árulkodott, mint a lány szavai. Margaret folytatta:

– Majd gyakran írunk egymásnak, és megígérem – mert látom, hogy másként nem leszel nyugodt –, hogy mindenről írok neked, ami aggaszt. A papa... – Margaret alig láthatóan összerezsent – de Frederick érezte, hogy a kezében tartott kéz hirtelen megmoccan, és arccal az országút felé fordult, ahol egy lovas haladt el lassan, közvetlenül a forgókereszt mellett, ahol álltak. Margaret odabólintott a lovasnak, az pedig mereven viszonzta a bólintást.

– Ez meg kicsoda? – kérdezte Frederick, jóformán még mielőtt a lovas halló távolon kívül került.

Margaret kissé elpirult és lehorgasztotta a fejét, miközben válaszolt: – Mr. Thornton: nem emlékszel, egyszer már láttad odahaza?

– Csak a hátát. Elég ellenszenves fickó. Milyen sötéten nézett!

– Valami történhetett, ami fölzaklatta – kelt Mr. Thornton védelmére Margaret. – Ha láttad volna, milyen kedves és gyöngéd volt a mamával, biztosan nem találnád ellenszenvesnek!

– Azt hiszem, ideje mennem, hogy megvegyem a jegyemet. Ha tudtam volna, hogy ennyire sötét lesz, Margaret, nem küldtem volna vissza bérkocsit.

– Oh, emiatt ne nyugtalankodj! Ha akarok, itt is fogadhatok bérkocsit, vagy visszamehetek vasúttal a miltoni állomásig: onnét egészen hazáig mindenütt boltok meg lámpák vannak, és rengetegen járnak arrafelé. Énmiattam ne aggódj, magadra vigyázz! Rosszul vagyok a pusztá gondolattól, hogy Leonards talán ugyanazon a vonaton utazik, amelyiken te. Jól nézz körül a kocsiban, mielőtt beszállnál!

Visszamentek az állomásra. Margaret ragaszkodott hozzá, hogy ő vegye meg a jegyet, mert ehhez ki kellett lépni a sötétségből a nagy lánggal égő gázlámpák erős fényébe. A pénztár körül néhány dologtalan fiatalember ödöngött, és az állomásfőnökkel fecsegett. Margaretnek úgy rémlett, mintha az egyikük arcát már látta volna valahol, és a sértett méltóság büszke pillantásával viszonzta a fiatalember kissé arcátlan tekintetét, aki leplezetlen csodálattal bámult rá. Margaret sietve visszatért a bátyjához, aki ott állt az állomás előtt.

– Megvan a táskád? Járkáljunk egy kicsit itt a peronon!
– mondta kicsit zaklatottan a gondolattól, hogy rövidesen egyedül marad: a bátorsága sokkal gyorsabb ütemben fogyatkozott, mint ahogy azt hajlandó volt akár önmagának is beismerni. Hirtelen lépteket hallott: valaki jött a hátuk mögött a kockaköveken: amikor ők megálltak, hogy végigpillantsanak a sínek mentén, a léptek is megálltak. Ekkor meghallották a közeledő vonat füttyét. Nem szóltak egy szót sem: túlságosan teli volt a szívük. Még egy pillanat, és megjön a vonat, még egy perc, és Frederick már messze jár. Margaret már-már megbánta, hogy annyira rábeszélte a bátyját erre a londoni útra, hiszen így több alkalom adódik rá, hogy valaki felismerje. Ha Liverpoolból hajózott volna Spanyolországba, akkor két-

három óra múlva már nem lenne Angliában!

Frederick megfordult: most éppen szemben állt a lámpával, amelyben gázláng a vonat közeledtére élénken fellobogott. Ekkor a sötétségből egy ember lépett elő: rosszcú férfi volt, a vasúti hordárok egyenruháját viselte, és szemlátomást részeg volt. Az ital felszabadította természetes durvaságát, az érzékeit szemlátomást csöppet sem zavarta meg.

– Bocsánat, kisasszony! – mondta, és durván félrelökte Margaretet, majd megragadta Fredericket a gallérjánál fogva.

– Maga az a Hale nevezetű fickó, igaz?

A következő pillanatban – hogy hogyan, Margaret nem látta, mert a világ forogni kezdett vele –, bizonyára valamilyen birkózófogas segítségével Frederick elgáncsolta az embert, az pedig leesett a peron három-négy lábnyi magasságából a vasút oldalán húzódó puha talajra, és ott fekvé maradt.

– Fuss, fuss! – zihálta Margaret. – Itt a vonat! Leonards volt az, igaz? Oh, siess! Majd én hozom a táskád! – Azzal megragadta a bátyja karját, hogy a maga kevéske erejével előrelökje. Kinyílt az egyik kocsi ajtaja – a bátyja felugrott: épp csak annyi ideje volt, hogy kihajoljon, és lekiáltson neki: „Isten áldjon, Margaret!”, a vonat máris eldübörgött mellette, és ő ott maradt egyedül a peronon. Szédült és alig állt a lábán: örült, hogy sikerült eljutnia a női váróteremig és leroskadnia a padra. Eleinte mozdulni sem bírt, csak levegő után kapkodott. Olyan gyorsan történt minden: annyira rettenetesen megrémült, és egy hajszálon múlt, hogy Fredericknek sikerült elmenekülnie! Ha a vonat nem érkezik meg abban a pillanatban, az az ember újra felugrott és segítségért kiabált volna, hogy

tartóztassák le Fredericket. De vajon csakugyan fölállt-e az az ember, töprengett Margaret: próbált visszaemlékezni, látta-e megmozdulni, vajon nem sérült-e meg súlyosan? – töprengett. Kimerészkedett a váróteremből: a peronon nem látta Leonardsot – ott nem volt egy lélek sem, elment a végéig, és félve lenézett. Ott sem volt senki. Ekkor már örült neki, hogy erőt vett magán, és odament, hogy körülnézzen, mert máskülönben rettenetes félelem kínozza volna rémálmaiban. Hiszen még így is annyira reszketett rémületében, hogy úgy érezte, képtelen rá, hogy hazagyalogoljon az országúton, amely egyébiránt csakugyan sötétnek és

XXXIII. FEJEZET

BÉKE

*„Hűs ágyadban szunnyadj, szerelmesem!
Álmod meg ne zavarja semmi sem!
Jóéjszakát! – Aludj mélyen, amíg
A sors melléd nem fektet engem is!”*
Dr. King

Oththon a ház furesán csöndesnek tűnt az előző órák sok rémülete és zajos zűrzavara után. Az apja gondoskodott róla, hogy Margaretet készen várja a vacsora, mire megérkezik, aztán újra belesüppedt megszokott karosszékebe, és elmerült szomorú, nappali álmainak egyikében. Dixon kinn volt a konyhában: Mary Higginst leckéztette és ugráltatta, és a szidalmak heveségét az sem csökkentette, hogy a komorna mérgesen suttogva vagdosta őket Mary fejéhez, mert úgy gondolta, tiszteletlenség lenne emelt hangon beszélnie egy olyan házban, ahol valaki holtan fekszik. Margaret úgy döntött, nem említi meg az apjának, mekkora ijedséget éltek át a Frederick távozása előtti, utolsó percekben. Nem látta értelmét, hogy beszéljen róla: a dolog jól végződött, most már legfeljebb attól lehetett tartani, hogy Leonardsnak sikerül valakitől annyi pénzt kölcsönkérnie, hogy követni tudja Fredericket Londonba, és ott megpróbálja üldözőbe venni. De annak, hogy Leonards Londonban rábukkanjon Frederickre, rendkívül kicsi volt a valószínűsége, és Margaret úgy határozott, nem gyötri magát azzal, hogy olyasmitől retteg, amit úgysem tud megakadályozni. Frederick nyilván

nagyon fog vigyázni magára, nem szükséges erre neki külön figyelmeztetnie, és egy vagy két napon belül amúgy is elhagyja Angliát és biztonságban lesz.

– Gondolom, holnap kapunk már valamilyen hírt Mr. Béliről – mondta Margaret.

– Igen – felelte az apja –, alighanem.

– Ha egyáltalán el tud jönni, akkor, azt hiszem, holnap estére itt lesz.

– Ha nem tud eljönni, akkor Mr. Thorntont fogom megkérni, hogy elhagyatottnak tünt, ahogy a kivilágított állomásról lenézett rá. Úgy döntött hát, megvárja, amíg megérkezik a London felől érkező vonat, és azzal megy be a miltoni állomásig. De mi van akkor, ha Leonards fölismeri, ha rájön, hogy Fredericket az ő társaságában látta? Körülkémlelt, mielőtt odamerészkedett a pénztárhoz, hogy megváltsa a jegyét. De Leonardsot nem látta, csak néhány vasúti tisztviselő ácsorgott a pénztár körül, és hangosan beszélgettek.

– Szóval Leonards megint leitta magát! – mondta az egyik, aki úgy festett, mintha ő lenne a főnök. – Most aztán szüksége lesz az előkelő kapcsolataira, akikkel dicsekedni szokott, ha meg akarja tartani az állását!

– De hát hová lett? – kérdezte egy másik, miközben Margaret, háttal nekik, az aprópénzét számolta reszkető ujjakkal, és nem mert megfordulni, amíg meg nem hallotta a választ erre a kérdésre.

– Fogalmam sincs. Nincs öt perce, hogy beállított hozzám, valami dajkamesével, hogy leesett nem tudom, honnét, de rettenetesen káromkodott aztán meg pénzt próbált kunyorálni tőlem, azt mondta, föl akar menni a következő vonattal Londonba. Részegségében hetet-havat összehordott, hogy kamatostul fogja visszaadni a

pénzemet, de nekem jobb dolgom is volt, mint hogy az ő hablatyolását hallgassam: mondtam neki, menjen a dolgára, és akkor ki is ment az elülső ajtón.

– A legközelebbi kocsmában lesz, lefogadom! – mondta az, aki először megszólalt. – És a pénzedet is oda vitte volna, ha olyan bolond lettél volna, hogy kölcsönzöl neki!

– Hogyne, majd ha fagy! Azt képzelte, bedőlök ennek a mesének a londoni útról? De hiszen még az öt shillingemet sem adta meg...

A beszélgetés hasonló hangnemben folyt tovább. Margaret most már csak azon aggódott, mikor jön végre a vonat. Újra behúzódott a női váróterembe, és valahányszor zajt hallott, mindig azt képzelte, Leonards lépteit hallja – minden harsány és féktelen kiáltásról, hogy az ő hangja. De senki nem jött a közelébe, míg csak meg nem érkezett a vonat, ekkor egy hordár udvariasan besegítette a kocsiába. Margaret mindaddig nem mert a hordár arcába nézni, míg meg nem indult a vonat, ekkor látta, hogy nem Leonards volt az kísérjen el a temetésre. Egyedül nem bírok elmenni! Nem bírnék uralkodni magamon.

– Ne kérd meg Mr.Thorntont, papa! Hadd menjek én veled! – esedezett Margaret szenvedélyesen.

– Te! De drágám, a nők nem szoktak temetésre járni!

– Nem, mert nem tudnak uralkodni magukon. A mi társadalmi köreinkbe tartozó nők sose mennek temetésre, mert nem bírnak úrrá lenni az érzéseiken, ugyanakkor szégyellik kimutatni őket. A szegény nők nyugodtan elmennek, és nem törődnek vele, ha látják rajtuk, hogy mennyire lesújtja őket a gyász. De én megígérem, papa, ha megengeded, hogy veled menjek, semmi gondot nem fogok okozni. Nem akarom, hogy egy idegennel menj, és engem

otthon hagyj! Drága papa! Ha Mr. Bell nem tud eljönni, akkor én megyek, veled. Ha eljön, akkor nem fogok erőszakoskodni, ha te nem akarod, hogy elmenjek!

Mr. Bell nem tudott eljönni, mert éppen nagyon kínozta a köszvény. Rendkívül sajnálja, írta nagyon meleg hangú levelében, hogy nem tud elmenni a temetésre. Reméli, hogy rövidesen meglátogathatja őket, ha szívesen látják: a miltoni ingatlanával valami gond adódott, és az ügynöke azt írta, feltétlenül szükséges az elintézéséhez az ő jelenléte, máskülönben soha a lábát se tenné be Miltonba mindaddig, amíg nem feltétlenül szükséges, és most is csak az a gondolat békíti meg ezzel a kényszerű utazással, hogy így meglátogathatja és, talán egy kicsit meg is vigasztalhatja öreg barátját.

Margaretnak minden erejét latba kellett vetnie, hogy lebeszélje az apját arról, hogy meghívja Mr. Thorntont. Leírhatatlan ellenérzést keltett benne a gondolat, hogy Mr. Thornton kísérje az apját a temetésre. A temetés előtti, estén méltóságteljes levélke érkezett Mrs. Thorntontól Miss Hale-nek címezve. Fia kívánságára, írta Mrs. Thornton, felajánlja, hogy elküldi a temetésre a saját hintójukat, amennyiben a Hale-családnak nincs kifogása ellene. Margaret indulatosan lökte oda a levélkét az apjának.

– Oh, kérlek, hagyjuk ezeket a forraságokat! – mondta.
– Menjünk egyedül – csak te meg én, papa! Ha tényleg törödnének velünk, akkor Mr. Thornton maga jönne el, és nem egy üres hintót kínálna fel nekünk!

– Mi ütött beléd, Margaret? Eddig kézzel-lábbal tiltakoztál ellene, hogy Mr. Thornton eljöjjön a temetésre!
– mondta az apja csodálkozva.

– Úgy is van. Egyáltalán nem akarom, hogy eljöjjön: azt

meg különösen nem szeretném, ha mi magunk kérnénk rá! De ez, hogy egy üres kocsit küld, hogy egy ilyen üres formassággal valósággal megcsúfolja a gyászunkat, ezt aztán nem vártam volna tőle! – Azzal apja legnagyobb megdöbbenésére sírva fakadt.

Margaret mindaddig annyira uralkodott magán, olyan tapintatosan kímélte mások érzéseit, olyan szelíd és türelmes volt mindenben, hogy Mr. Hale nem értette, mi lelte, hogy ilyen indulatos és türelmetlen aznap este: mert Margaret zaklatottnak és nyugtalannak tűnt, most az apján volt a sor, hogy vigasztalni próbálja, de bármennyi gyöngédséggel halmozta is el, Margaret csak annál jobban sírt.

Margaret nagyon nyugtalanul töltötte az éjszakát, és mivel nem pihente ki magát, még rosszabbul viselte, hogy egy Fredericktől érkező levél még tovább fokozta ezt a nyugtalanságot. Mr. Lennox nincs a városban, írta a bátyja, az ügyvédbojtárja azt mondta, legkésőbb a jövő hét keddjén visszatér, de az is lehet, hogy már hétfőn. Így aztán Frederick rövid fontolgatás után úgy döntött, hogy még egy-két napig Londonban marad. Megfordult a fejében, hogy erre az időre visszatér Miltonba, a kísértés igen nagy volt, de aztán eszébe jutott, hogy Mr. Bell, ha eljön meglátogatni az apjukat, ott fog lakni náluk, ráadásul ott volt az a nagy ijedség is, amely az utolsó pillanatban érte őket a vasútállomáson, ezért inkább úgy határozott, hogy Londonban marad. Margaret legyen csak egészen nyugodt, minden elővigyázatossági intézkedést tegesz, nehogy Leonards a nyomára bukkanjon. Margaret hálát adott az égnek, hogy a levél akkor érkezett, amikor az apja odafönn volt az anyja szobájában. Ha ott van a szobában, amikor megjön a levél, nyilván elvárta volna, hogy

Margaret felolvassa neki, és akkor a levél tartalma annyira fölzaklatja és megrémíti, hogy Margaret sehogy sem tudta volna megnyugtatni. Margaretet is rettenetesen nyugtalanította, hogy Frederick kénytelen még néhány napig Londonban maradni, ráadásul a bátyja a levélben utalt arra is, hogy Miltonban az utolsó pillanatban felismerte valaki, és hogy az illető személy talán Londonba is követni fogja – ettől a gondolattól Margaret ereiben is megfagyott a vér, hogyan hatott volna vajon akkor az apjukra? Margaret számtalanszor megbánta már, hogy rábeszélte Fredericket, menjen el Mr. Lennoxhoz. Amikor ez a terv az eszébe ötlött, úgy látszott, ezzel csak igen rövid időre késlelteti Frederick elutazását – hogy csak egészen jelentéktelen mértékben növeli annak az – amúgy is valószínűtlen – lehetőségnek az esélyét, hogy valaki felismerje, és mégis, minden, ami azóta történt, mintha csak azért történt volna, hogy bebizonyítsa: rossz volt a terve. Margaret keményen küzdött ellene, hogy átadja magát lelkifurdalásnak olyasmi miatt, amin már úgysem lehet változtatni: hogy szemrehányásokkal halmozza el önmagát, amiért olyasmit javasolt, ami akkor okos dolognak tűnt, a későbbi események fényében azonban kiderült róla, hogy meggondolatlanság volt. De az apja túlságosan elgyötört volt hozzá testileg-lelkileg, hogy férfiasan küzdjön a kétségbeesés ellen, ő egészen biztosan átadná magát a beteges tépelődésnek, és azon rágódna, mi mindenben hibáztak, holott azzal már semmin nem segítene. Margaretnek minden erejére szüksége volt, hogy túlessen a következő néhány órán. Az apja, úgy tűnt, elfelejtette, hogy aznap délelőttre levelet vártak Fredericktől. Most csak egyeden dologra tudott gondolni – arra, hogy aznap a felesége létezésének utolsó, látható

jelét is elveszik tőle és elrejtik a szeme elől. Szánalmasan reszketett, amikor a temetkezési vállalkozó embere feltűzködté az öltözékére a fekete gyászfátyolszövetet. Könyörgő pillantást veteti Margaret felé, és amikor végzett, odatámolygott hozzá, és azt mormolta:

– Imádkozz értem, Margaret! Nekem nincs már erőm! Nem bírok imádkozni. Engedem, hogy elvigyék, mert nem tehetek mást. Megpróbálom elviselni: komolyan megpróbálom! Tudom, hogy ez Isten akarata. De nem értem, miért kellett meghalnia! Imádkozz értem, Margaret, hogy legyen hitem, és bírjak imádkozni! Nagyon nehéz ez nekem, kislányom.

Margaret ott ült mellette a kocsiban, szinte a karjában tartotta, hogy össze ne roskadjon, és szünet nélkül ismételte neki mindazokat a mennyei vigaszt ígérő, fennkölt verseket és az Isten akaratába való belenyugváásra intő bibliai idézeteket, amikre csak emlékezett. A hangja egyszer sem csuklott meg, és ő maga is erőt merített az apja vigasztalására szánt szavakból. Az apja ajka némán mozgott, ahogy magában utána mondta a jól ismert idézeteket: szívet tépő volt látni, ahogy erejét megfeszítve, türelmesen küszködött, hogy eljusson ahhoz a megnyugváshoz, amelyet nem volt ereje a szívébe fogadni és önmaga részévé tenni.

Margaret önruralma kis híján felmondta a szolgálatot, amikor Dixon alig észrevehető kézmozdulattal arrafelé irányította a figyelmét, ahol Nicholas Higgins és a lánya álltak, kissé tartózkodóan, de azért mélységes figyelemmel követve a szertartást. Nicholas szokásos barchent zubbonyát viselte, de a kalapjára valamilyen fekete anyagból szalagot tűzött – holott korábban Bessy lánya emlékére nem viselte a gyásznak még ezt a jelét sem. Mr.

Hale azonban nem látott semmit. Gépiesen ismételte magában a temetési szertartás szavait, melyeket a temetést végző pap olvasott fel. Amikor a szertartás véget ért, kétszer-háromszor felsóhajtott, aztán kezét Margaret karjára téve némán könyörgött, hogy vezesse haza a lánya, mintha vak lenne, és Margaret az ő hűségese vakvezetője.

Dixon hangosan zokogott, zsebkendőjét az arcára borította, és átadta magát a gyásznak, észre sem vette, hogy a kíváncsi tömeg, amely ilyen alkalmakkor mindig összeverődik, már oszladozik, míg csak valaki a közvetlen közelében meg nem szólította:

– Bocsásson meg – meg tudná mondani, hogy van Mr. Hale? És Miss Hale? Szeretném tudni, hogy érzik magukat mind a ketten.

– Természetesen, uram. Úgy érzik magukat, ahogy az várható ilyen körülmények között. Mr. Hale borzasztóan le van sújtva. Miss Hale jobban viseli a dolgot, mint az ember várná.

Mr. Thornton jobban örült volna, ha azt hallja, hogy Margaret szabad folyást enged a fájdalmanak. Először is, volt benne annyi önzés, hogy örömét lelje a gondolatban: a lány talán az ő nagy szerelmében keres majd megnyugvást és vigasztalást, ez a gondolat olyan furcsa, szenvedélyes örömmel hasított a szívébe, mint az édesanyákéba szokott, amikor bágyadt kisgyermekük odabújik hozzájuk, és érzik, hogy mindenben őrájuk van utalva. De ezeket a boldogító képzelgéseket arról, ami lehetett volna – és amelyeknek, Margaret elutasítása dacára, néhány nappal korábban még biztosan átadta volna magát –, szerencsétlen módon megzavarta, valahányszor visszaemlékezett arra, amit az outwoodi állomás közelében látott. „Szerencsétlen módon megzavarta” – milyen erőtlenül fejezik ki ezek a szavak

Mr. Thornton érzéseit! Valójában szünet nélkül gyötörte annak a jóképű fiatalembernek az emléke, akivel Margaret szemlátomást olyan meghitt, bizalmas beszélgetésbe merülve álldogált, valahányszor ez az emlékkép belenyilallt, úgy megkínózta, mintha valami heves testi fájdalom lenne, míg végül kénytelen volt ökölbe szorítani a kezét, hogy legyűrje ezt a fájdalmat. Kettesben egy férfival, olyan késői órán, és olyan messze az otthonától! Óriási erkölcsi erőfeszítésébe került, hogy életre galvanizálja korábbi – mindaddig töretlen – hitét Margaret makulátlan, szüzi tisztaságában, amint föl hagyott az erőfeszítéssel, ez a hit holtta dermedt, erőtlenül csuklott össze, és mindenféle vad fantáziaképek úzték egymást az elméjében, mint a rossz álmok. És íme, most megint olyasmit tudott meg, ami megerősíti a lelkét rágó gyanút! „Jobban viseli a veszteségét, mint várná az ember!” Tehát reménykedik valamiben, és ez a remény olyan ragyogó, hogy képes felderíteni egy anya nélkül maradt, mély érzésű leány gyászának sötét óráit! Igen! Ő tudta, hogy ez a lány nagyon tud szeretni! Sosem szeretet volna bele, ha nem érzi ösztönösen, micsoda erős képessége van a szeretetre Igen, ennek a lánynak a lelkében csodálatos napsütés uralkodna attól pillanattól kezdve, amint akad olyan ember, aki szerelmének erejével képes elnyerni a szerelmét. Hiszen még a gyászában is megnyugvást talál abban a biztos tudatban, hogy szeretik. Hogy szeretik! De kicsoda? Az a másik férfi! És ez a gondolat elegendő volt hozzá, hogy Mr. Thornton sápadt arca még sápadtabbá és komorabbá váljon Dixon válaszában hallatán.

– Azt hiszem, rövidesen meglátogatom – mondta hidegen. – Úgy értem, Mr. Hale-t. Esetleg holnapután vagy egy-két nap múlva talán már tud fogadni?

Ezt olyan szenttelen hangon mondta, mintha Dixon válasza teljesen közömbös lenne számára. Pedig nem ez volt az igazság. Bármennyit szenvedett is, szerette volna látni szenvedésének okozóját. Bár időnként valósággal gyűlölte Margaretet, amikor eszébe jutott a család kifinomult légköre és mindazok a körülmények, amelyek ezzel együtt járnak, nyughatatlan vágy fogta el, hogy megújítsa elméjében a lány képét – pontosan arra a légkörre sóvárgott, amelyet a lány teremtett maga körül! A szenvedély Karübdiszének örvényébe került, és ott kellett köröznie, egyre közelebb és közelebb kerülve a végzetes középponthoz.

– Biztos vagyok benne, uram, hogy a gazdám szívesen látja. A múltkor is nagyon sajnálta, hogy nem tudta fogadni, de akkor valamiért nem volt alkalmas...

Nem tudni, mi okból, de úgy esett, hogy Dixon soha nem említette meg ezt a beszélgetést Margaretnek. Lehet, hogy csak véletlen volt, de Margaret így soha nem tudta meg, hogy Mr. Thornton ott volt szegény édesanyja temetésén.

XXXIV. FEJEZET IGAZSÁG ÉS HAMISSÁG

*„Igazat mondj, s nem lesz bajod!
Ha bárkádát vihar dobálja,
recseg-ropog sok deszkaszálja,
az igazság lesz támaszod!”*
Ismeretlen szerző

Lehet, hogy Margaret csakugyan „jobban bírta a dolgot, mint az ember várná”, de ez borzalmas erőfeszítésébe került. Sokszor úgy érezte, nem bírja tovább, és feljajdul fájdalmában, mert váratlanul belenyilallt a gondolat, talán éppen akkor, amikor látszólag derüsen csevegett az apjával, hogy nincsen többé anyja! És Frederick miatt is rettenetesen aggódott. Közben vasárnap lett, aznap nem hozták ki a postát, és ez is késleltette a Londonból várt levél érkezését, kedden azonban Margaret meglepődve és ijedten tapasztalta, hogy még mindig nem jött levél Fredericktől. Nem volt hát semmi hírük a bátyjáról, nem tudták, mivel tölti a következő néhány napot. Az apjukat is nagyon megviselte a bizonytalanság – olyannyira, hogy fölhagyott azzal az újabb szokásával, hogy fél napokon keresztül mozdulatlanul gubasszon valamelyik karosszékekben. Ehelyett most föl-alá járkált a szobában, aztán kiment, és Margaret hallotta, ahogy a lépcsőfordulóban kinyitja majd becsukja a hálószobák ajtaját, minden látható cél nélkül. Margaret azzal próbálta csillapítani a nyugtalanságát, hogy felolvasott neki, de jól látta, hogy az apja nem bír hosszabb ideig odafigyelni.

Margaret hálát adott az égnek, hogy nem beszélt neki a Leonardsszal való találkozásukról, mert ez csak még jobban felizgatta volna. Megörült, amikor Mr. Thornton érkezését jelentették. Azt remélte, az ő látogatása majd másfelé tereli az apja gondolatait.

Mr. Thornton egyenesen odament az apjához, egyetlen szó nélkül megszorította a kezét, és egy-két percig a kezében tartotta – ez alatt az idő alatt az arca, a szeme, a tekintete több együttérzésről árulkodott, mint amennyit szavakba lehet foglalni. Aztán Margarethez fordult. Nem, a lány nem úgy festett, mint aki „jobban bírja, mint az ember várná”. Szép, büszke arcán meglátszott a sok virrasztás és a sok sírás nyoma. Arca türelemmel viselt, szelíd szomorúságról árulkodott – sőt arról is, hogy abban a pillanatban is mélységesen szenved. Mr. Thorntonnak az volt a szándéka, hogy most is azzal a kimért, hideg udvariassággal köszönti, ahogy az utóbbi időben szokott viselkedni vele, de most nem tudta megállni, hogy ne menjen oda hozzá – Margaret kissé félrehúzódva állt, félénken, mert tartott tőle, hogy a férfi most is olyan hideg és ellenséges lesz vele, mint mindig az utóbbi időben –, és olyan gyöngéd hangon mondta el az ilyenkor szokásos néhány szót, hogy Margaret szemét elfutotta a könny, és elfordult, hogy elrejtse az érzéseit. Fogta a varrását, és leült, nagyon csöndesen. Mr. Thornton szíve hevesen vert, és egy pillanatra teljesen megfélemedezett róla, mit látott az outwoodi ösvényen. Megpróbált beszélgetni Mr. Hale-lel – aki, mint mindig, most is örömét lelte a fiatalabb férfi társaságában, mert annak ereje és határozottsága láttán úgy érezte, mindenben rábízhatja magát, és megbízhat a véleményében – és aznap különlegesen kedves volt hozzá, ami nem került el Margaret figyelmét.

Egyszer csak Dixon jelent meg az ajtóban.

– Miss Hale, keresik! – mondta.

Dixon modora olyan zaklatott volt, hogy Margaret halálra rémült. Valami történt Freddel, gondolta. Egészen biztos! Még szerencse, hogy az apja olyan elmerülten beszélget Mr. Thorntonnal...

– Mi történt, Dixon? – kérdezte Margaret abban a pillanatban, amint a nappali ajtaja becsukódott mögötte.

– Erre tessék, kisasszony! – mondta Dixon, és kinyitotta az egyik hálószoba ajtaját: korábban ez volt Mrs. Hale hálószobája, most pedig Margareté, mert az apja nem volt hajlandó ott aludni többé a felesége halála után.

– Semmi az egész, kisasszony! – mondta Dixon, de a hangja kissé megcsuklott. – Csak egy rendőrfelügyelő. Beszélni akar magával, kisasszony. De biztos vagyok benne, hogy semmiség az egész.

– Megmondta, hogy miért...? – kérdezte Margaret olyan halkán, hogy alig lehetett hallani.

– Nem, kisasszony, nem mondott semmit. Csak azt kérdezte, maga itt lakik-e, és hogy beszélhetne-e a kisasszonnyal. Martha nyitott neki ajtót, ő engedte be, és az úr dolgozószobájába vezette. Először én mentem oda hozzá, hátha énvelem is beéri, de nem – mindenáron a kisasszonnyal akar beszélni.

Margaret némán odalépett a dolgozószoba ajtajához. Amikor a keze in.ir a kilincsen volt, megfordult, és azt mondta:

– Ügyeljen, Dixon, hogy a papa nehogy lejöjjön! Mr. Thornton van nála.

A rendőrfelügyelő csaknem visszariadt a rá váró feladattól, olyan gögös tartással lépett be Margaret a dolgozószobába. Az arcáról leolvasható méltatlankodás

olyan fegyelmezett és visszafogott volt, hogy inkább fensőbbes megvetésnek hatott. Sem meglepődés, sem kíváncsiság nem látszott rajta. Némán megállt, és várta, hogy a felügyelő elmondja, miért jött. Nem kérdezett semmit.

– Bocsásson meg, hölgyem, de kötelességem, hogy feltegyek önnek néhány egyszerű kérdést. Tegnap meghalt egy ember a kórházban, annak az esésnek a következtében, amelyet az outwoodi állomáson szenvedett el, folyó hó huszonhatodikán, csütörtökön, öt és hat óra között. Amikor történt, az esés jelentéktelennek látszott, de később végzetesnek bizonyult, az orvosok szerint az illető valamilyen, már meglévő belső baja valamint mértéktelen italozása miatt.

A nagy, sötét szempár, amely egyenesen a felügyelő szemébe nézett, kitágult egy kissé. Ezenkívül a felügyelő tapasztalt szeme nem látott a lány arcán semmiféle változást. Duzzadt ajkának íve a szokásosnál is tisztábban kirajzolódott, mert erővel megfeszítette az arcizmait, de a felügyelő nem látta még más helyzetben, így nem ismerte fel a lány szájának merész, tiszta rajzában a dacos kihívás szokatlan kifejezését. De nem sápadt el, nem remegett meg. Csak nézett rá rezzentelenül nagy, sötét szemével.

– Igen – folytassa kérem! – mondta, amikor a felügyelő kis időre elhallgatott, mintha csak biztatni akarná, hogy mondja csak el bátran ^mondandóját.

– Föltételezhető, hogy vizsgálatot indítanak az ügyben: úgy tűnik, nem lehetetlen, hogy arra a bizonyos ütésre, lökésre vagy dulakodásra azért került sor, mert ez a szerencsétlen fickó félrészen szemtelenkedett egy fiatal hölgygel, aki annak a férfinak a társaságában volt, aki lelökte az elhunytat a peronról. Ennek a jelenetnek

szentanúja volt egy bizonyos személy, aki maga is a peronon tartózkodott, de akkor nem sokat törődött a dologgal, mert úgy tűnt, a dulakodásnak nincs semmilyen komolyabb következménye. Van némi okunk a föltételezésre, hogy az ügyben szereplő hölgy azonos önnel, ebben az esetben pedig...

– Nem voltam ott – mondta Margaret, és kifejezéstelen tekintetét még mindig a felügyelő arcára szegezte, egy alvajáráó mit sem látó pillantásával.

A felügyelő meghajolt, de nem felelt semmit. Az előtte álló hölgy arcáról semmiféle érzelmet nem lehetett leolvasni: sem riadalmat, sem nyugtalanságot, és semmi jelét nem adta, hogy szeretné, ha a beszélgetés mielőbb befejeződne. A tanúvallomás, amelynek alapján fölkereste, igencsak gyöngye lábakon állt: az egyik hordár, aki éppen a vonat felé rohant, hogy készenlétben álljon, ha valamelyik utas igénybe akarná venni a szolgálatait, látta, hogy a peron másik végén Leonards egy úrral dulakodik, akinek a társaságában van egy hölgy is, de hallani nem hallott semmit, és még mielőtte az induló vonat teljesen felgyorsult volna, csaknem fellökte a vele szemközt rohanó, feldühödött, félrészeg Leonards, aki igen csúnyán káromkodott. Akkor nem is törődött többet a dologgal, míg csak a felügyelő ki nem szedte belőle ezt a tanúvallomást. A felügyelő tovább kérdezősködött az állomáson, és megtudta az állomásfőnöktől, hogy ő is látott ott egy fiatal hölgyet és egy urat ebben az időpontban – a hölgy feltűnően csinos volt –, és hallotta, amint egy ott ödöngő fűszeres segéd megjegyezte, hogy a hölgy egy bizonyos Miss Hale, aki Cramptonban lakik, és hogy a családja náluk szokott vásárolni. Nem volt rá semmi bizonyíték, hogy ez a bizonyos hölgy és úriember azonos lenne azzal a

másik kettővel, akiknek szerepük volt a dulakodásban, de igen nagy volt a valószínűsége. Leonards, félőrülten a dühtől és a fájdalomtól, a legközelebbi kocsmába ment, hogy ott keressen vigasztalást. Az elfoglalt pincéreknek kisebb gondjuk is nagyobb volt, mint hogy az ő részeg handabandázására figyeljenek, arra viszont emlékeztek, hogy Leonards egyszer csak felpattant, és átkozni kezdte magát, amiért nem jutott eszébe korábban, hogy az elektromos távirót használja – hogy pontosan milyen célra, az nem derült ki, de úgy vélték, oda indult, amikor kiment a kocsmából. Útközben azonban a fájdalomtői vagy az italtól összeroskadt, és ott maradt fekvé az út mentén. Itt talált rá a rendőrség, és elszállította a kórházba: ott mindvégig nem tért annyira magához, hogy képes lett volna világosan elmondani, hogyan történt az esés, de mivel egyszer-kétszer mintha mégiscsak magához tért volna egy pillanatra, ezért a kórházi hatóságok elküldtek a legközelebbi békebíróért, abban a reményben, hogy talán lesz módja jegyzőkönyvbe venni a haldokló tanúvallomását halál okáról. De mire a békebíró megérkezett, a haldokló már nem volt eszméleténél: hagymázás állapotban összehordott hetet-havat arról, hogy a tengeren hajózik, és összezagyválta a hajóskapitányok és hadnagyok nevét azoknak a hordártársainak a nevével, akikkel együtt dolgozott a vasútnál, utolsó szavaival pedig megátkozta azt a „birkózótrükköt”, amellyel valaki, mint mondta, kilopott a zsebéből száz fontot. A felügyelő mindezen végigszaladt gondolatban – belegondolt, milyen gyöngye lábakon áll az a bizonyíték, amelynek azt kellene tanúsítania, hogy Margaret ott volt az állomáson – és hogy milyen rezenéstelen, nyugodt arccal tagadta a lány, hogy ott lett volna. Most pedig ott állt, várva, mi következik, és

úgy tűnt, nyugodtabb már nem is lehetne.

– Tehát, kisasszony, ha jól értem, ön tagadja, hogy azonos lenne azzal a hölgygel, akit annak az úriembernek a társaságában láttak, aki megütötte vagy meglökte azt a szerencsétlent, és ezzel a halálát okozta?

A kérdés hallatán gyors, éles fájdalom nyilallott Margaret agyába.

– Istenem, csak tudnám, hogy Frederick már biztonságban van!

Ha e pillanatban olyasvalaki látja az arcát, aki alaposan ismeri az emberi természetet, biztosan észreveszi a nagy, komoly szemekben fölvilanó gyötrelmet – olyan volt a pillantása, mint valamilyen sarokba szorított állaté. A felügyelő azonban, bár éles szemű megfigyelő volt, nem volt igazán jó emberismerő. Még így is meghökkent kissé, amikor meghallotta Margaret válaszát, amely úgy hangzott, mint az első válasz gépies megismétlése – a lány semmit sem változtatott rajta, mintha nem is hallotta volna a felügyelő utolsó kérdését...

– Nem voltam ott – ismételte lassan és súlyosan. És közben egy pillanatra sem hunyta le a szemét, és üveges, alvajáró pillantását sem vette le a felügyelő arcáról. A férfiben hirtelen felébredt a gyanú, amikor meghallotta az első, tagadó válasznak ezt a tompa visszhangját. Olyan volt, mintha a lány, miután egy hazugságra már rákényszerítette magát, és ez felemésztette volna minden erejét, arra már nem lenne képes, hogy bármit is változtasson rajta.

A felügyelő kiszámítottan lassú mozdulatokkal rakta el a jegyzetfüzetét. Aztán felnézett: a lány még mindig ott állt, mozdulatlanul, mintha csak valami nagy egyiptomi szobor lenne.

– Remélem, nem tart nagyon arcátlannak, ha azt mondom, hogy esetleg újra fel kell önt keresnem. Lehet, hogy be kell idéznem, hogy tanúvallomást tegyen és alibit igazoljon, ha esetleg a tanúim... – mondta, jóllehet csak egyetlen tanúja volt, aki azt állította, hogy látta Margaretet – ...ha a tanúim kitartanak a vallomásuk mellett, és hajlandóak akár megesküdni is rá, hogy önt látták az állomáson, amikor az a szerencsétlen dulakodás történt.

A felügyelő élesen Margaretre nézett, de a lány most is rezenéstelen arccal nézett vele szembe – nem sápadt el, szép, büszke arcán nyoma se látszott a bűntudatnak. A felügyelő azt hitte, ha meghallja, amit a tanúkról mondott, legalább összeressen, de nem tudta, kivel van dolga! Kissé el is szégyellte magát Margaret fenséges nyugalma láttán. Biztosan összetévesztették valakivel, gondolta, és így folytatta:

– Nagyon valószínűtlen, hölgyem, hogy ezekre az eseményekre, amiket az előbb említettem, sor kerüljön. Remélem, megbocsát, ha a kérdéseim esetleg tolakodónak tűntek, de csak a kötelességemet teljesíttem – mondta, és elindult az ajtó felé.

Margaret biccentett. Az ajka merev volt, a szája kiszáradt. Nem bírta megszólalni, még a szokásos búcsúszavakat sem bírta kimondani. De hirtelen nagy léptekkel előre sietett, kilépett a dolgozószoba ajtaján, és a felügyelőt megelőzve a bejárathoz ért, és szélesre tárta előtte. Még mindig ugyanazzal a tompa, merev tekintettel nézett rá, míg csak ki nem lépett a házból. Ekkor Margaret becsukta az ajtót, és elindult az apja dolgozószobája felé, de félúton megtorpant, visszafordult, mintha valamilyen hirtelen, heves érzelm vett volna rajta erőt, és bezárta belülről az ajtót.

Aztán visszament a dolgozószobába, megállt –
tántorogva tett egy lépést előre – újra megállt – megingott,
és eszméletlenül terült el a padlón.

XXXV. FEJEZET

BŰNHŐDÉS

*„Bármi finom szövet, ha van hibája,
Ki napfénybe tartja, megtalálja.”*

Mr. Thornton már órák óta ott ült Mr. Hale-nél. Érezte, hogy a házigazdája örömét leli a társaságában, és meghatotta az idősebb férfi szeméből kiolvasható néma könyörgés, hogy maradjon még egy kicsit – és ahogy szegény barátja időről időre meg is szólalt, és panaszos hangon kérlelte: „Ne menjen még!” Mr. Thorntonnak gyakran megfordult ugyan a fejében, vajon miért nem jön vissza már Margaret, de nem azért maradt olyan sokáig, mert azt remélte, viszontláthatja még. Ebben az órában – és olyasvalakinek a társaságában, aki teljes mértékben átérezte a földi élet hívságos voltát – józan volt és fegyelmezett. Mélységesen érdekelte mindaz, amit Margaret apja mondott arról,

*„ki a halál súlyos csendjébe hullt, s az elméről,
mely elhomályosult.”*

Furcsa módon Mr. Thornton társasága olyan erős hatással volt Mr. Hale-re, hogy még a legtitkosabb gondolatait is föltárta vendége előtt, olyanokat is, amelyeket még Margaretnek sem árult el. Hogy azért-e, mert a lánya olyan mélyen együttérzett volna vele, és ezt az együttérzést olyan heves formában fejezte volna ki, hogy az apja attól félt, ezzel őt csak még jobban

lehangolja, vagy azért, mert töprengésre hajlamos elméjében az utóbbi hetek eseményei mindenféle kételyeket ébresztettek, amelyek szinte hangosan esedeztek azért, hogy megoldódjanak és bizonyossággá változhassanak, és Mr. Hale tudta, hogy Margaret visszariadna tőle, ha ő szavakba foglalná ezeket a kételyeket – sőt, még őtőle magától is, hogy efféle gondolatok fogamzottak meg az elméjében –, de bármi is volt az oka, annyi bizonyos, hogy könnyebb volt számára Mr. Thornton előtt könnyíteni a lelkén, semmint a lánya előtt. Így hát beszélt neki mindazokról a gondolatokról, képzelgésekről és félelmekről, amelyek eddig is ott rejtőztek az elméjében, csak mintegy jégbe fagyva. Mr. Thornton keveset beszélt, de minden mondat, amit kiejtett a száján, csak növelte Mr. Hale iránta érzett tiszteletét és bizalmát. Ha valamilyen fájdalmas emléket felidézve Mr. Hale elakadt, Mr. Thornton két-három szóval befejezte a mondatot, és ezek a szavak arról tanúskodtak, hogy nagyon is jól megértette, miről beszél a másik. Ha valamilyen kétségnek – vagy félelemnek – vagy elméjében kísértő bizonytalanságnak adott hangot, amely megnyugvást keresett, de mindhiába, mert könnyektől homályos szemével nem látta az oda vezető utat, Mr. Thornton egy pillanatra sem botránkozott meg, hanem, úgy tűnt, gondolatban ő maga is eljutott arra a pontra, ahová Mr. Hale, csak éppen ő azt is látta, merre kell elindulniuk ahhoz, hogy megtalálják azt a fénysugarat, amely pontosan ezeket a sötét pontokat világítja meg. Bág a tettek embere volt, és keményen küzdött az élet nagy csatájában, szível mélyén erősebb vallásos érzés kötötte Istenhez, erős önfejlése és minden hibája ellenére, mint azt Mr. Hale valaha is álmodta volna. Történetesére soha nem beszéltek

többé ezekről a dolgokról, de hála ennek az egyetlen beszélgetésnek, ettől kezdve olyan különlegesen fontos személyek lettek egymás számára, amilyenek sohasem lehetnek számunkra azok, akikkel csak felületesen társalgunk a legszentebb dolgokról. Hiszen a Szentek Szentjébe se eresztenek be mindenkit – éppen ettől szent...

Margaret pedig ezalatt mindvégig ott hevert, sápadtan és mozdulatlanul, akár egy halott, a dolgozószoba padlóján. Most hát összeomlott a ránehezülő teher alatt. Nagyon nehéz volt, és már nagyon régen cipelte, és mindvégig türelmes és alázatos volt, mígnem egyszerre csak egyetlen pillanat alatt megrendült hitében, és hiába tapogatott vakon segítség után! Szép szemöldökét fájdalmas, szenvedő grimaszban vonta össze, de más jele nem látszott rajta az öntudatnak. A szája – amelyet még nem olyan régen dacosan szorított össze – most elernyedtt és hamuszínűre sápadt.

*„E par che de la sua labbia si mova
Unspirito soave piejn d'amore,
Che va dicendo a Tanima: »Sospira!«”*

Margaret ajka megremegett a visszatérő élet első jeleként – mintha hangtalanul beszélni próbált volna, de a szeme még mindig csukva volt, és a reszkető ajkak rövidesen ismét mozdulatlaná dermedtek. Aztán egy pillanatra erőtllenül a karjára támaszkodott, majd összeszedte minden erejét, és felállt. A fésűje kihullott a hajából, és mert ösztönösen el akarta tüntetni gyöngeségének minden nyomát, és rendbe akarta szedni magát, keresni kezdte, bár keresés közben időről időre kénytelen volt leülni, annyira elgyengült. A feje

előrehanyatlott – két kezét alázatosan összetette –, és úgy próbálta meg felmérni, milyen nagy volt a kísértés, amely a bűnbe vitte, hogy megkísérelte sorra emlékezetébe idézni annak az eseménynek minden részletét, amely olyan halálos rémületbe ejtette, de képtelen volt rá. Csak két dolgot értett tisztán: azt, hogy Frederick abban a veszélyben forog, hogy üldözik és talán el is fogják majd Londonban, és nemcsak emberöléssel vádolják majd, hanem azzal a súlyosabbnak, megbocsáthatatlannak tekintett bűnnel is, hogy ő volt a lázadás vezetője, és azt, hogy ő hazudott, hogy megmentse. Csak egyetlen gondolat vigasztalta: a hazugságával megmentette a bátyját, még ha esetleg csak annyit ért is el vele, hogy egy kevéssel több időt nyert a számára. Ha a felügyelő holnap újra eljön, akkor, amikor ő már megkapta azt a régen várt levelet, amelyből kiderül, hogy a bátyja már biztonságban van, akkor vállalni fogja a szégyent, és aláveti magát a keserves büntetésnek: igen, be fogja ismerni – ő, a büszke Margaret –, ha kell, a zsúfolt tárgyalóteremben, mindenki előtt, hogy ő volt „az az eb, ki ily dolgokat cselekvék”. De ha azelőtt jön vissza, hogy ő hírt kapott volna Frederickről, ha beváltja a fenyegetését, és visszatér néhány óra múlva, igen! akkor ő újra hazudni fog – bár hogy hogyan lesz képes kimondani ezt a hazugságot anélkül, hogy elárulná magát, most, hogy ebben a borzalmas, közbeeső időszakban alkalma volt végiggondolni, mit tett, és szemrehányást termi miatta önmagának, erről sejtelve sem volt. De mégiscsak hazudni fog megint, mert ezzel időt nyer – időt Frederick számára!

Tépelődéséből a szobájába lépő Dixon rezzentette fel: a komorna éppen akkor engedte ki Mr. Thorntont.

A férfi nem tehetett tíz lépést sem az utcán, amikor egy arra haladó omnibusz állt meg közvetlenül mellette, egy férfi szállt ki belőle, és üdvözlésként kezét a kalapjához emelve odalépett hozzá. A rendőrfelügyelő volt az.

Ismerték egymást: eredetileg Mr. Thornton szerzett neki állást a rendőrségnél, és időről időre hírt is hallott felőle, hogyan boldogul a pártfogoltja, de találkozni nem gyakran találkoztak, és Mr. Thornton először meg sem ismerte. – Watson a nevem, uram – George Watson, akinek ön szerezte a...

– Oh, igen! Már emlékszem. Hallom, nagyszerűen alakultak a dolgai a rendőrségnél!

– Igen, uram. Soha nem lehetek elég hálás önnek, uram! De most lenni' itt egy apróság, amivel kapcsolatban szeretném föl tartani néhány percre. Ugye, ön volt az a békebíró, aki lejegyezte annak a szerencsétlen embernek a vallomását, aki tegnap este meghalt a kórházban?

– Igen – felelte Mr. Thornton. – Ott jártam, és lejegyeztem, amit az a szegény fickó mondott – összehordott hetet-havat, és a hivatalnok azt mondja, nemigen lehet hasznát venni. Sajnos, azt hiszem, részeges volt a fickó, bár kétségtelen, hogy végül is nem az ital, hanem az erőszak okozta a halálát. Anyám egyik szolgáját jegyezte el, azt hiszem, és a szerencsétlen lány vigasztalhatatlan ma.

– Hát, uram, úgy látszik, furcsa módon köze van a halálesethez valakinek, aki abban a házban lakik, amelyből az imént láttam önt kilépni: ha jól sejtem, egy bizonyos Mr. Hale a ház gazdája?

– Igen! – felelte Mr. Thornton, gyors mozdulattal megfordult, és hirtelen támadt érdeklődéssel nézett a felügyelő arcába. – No és aztán?

– Hát, uram, úgy tűnik, egész sor bizonyíték mutat abba az irányba, hogy az az ember, aki megütötte Leonardsot vagy lelökte a peronról, és ezzel a halálát okozta, azonos azzal a fiatal úriemberrel, akit aznap este Miss Hale társaságában láttak az outwoodi állomáson. Csakhogy a fiatal hölgy tagadja, hogy abban az időben ott járt volna.

– Miss Hale tagadja, hogy ott járt volna! – ismételte Mr. Thornton egészen megváltozott hangon. – Mondja csak, melyik este történt a dolog? Hány órakor?

– Huszonhatodikán, csütörtökön este hat óra körül.

A két férfi egy-két percig némán ment egymás mellett. Először a felügyelő törte meg a csendet.

– Tudja, uram, az a helyzet, hogy alighanem vizsgálatot kell indítanunk az ügyben – és a tanúk közt van egy fiatalember, aki egészen biztos benne – vagy legalábbis eleinte az volt – mert amióta megtudta, hogy a fiatal hölgy tagadja, hogy ott járt volna, azt mondja, nem szeretne megesküdni rá –, de azért továbbra is biztos benne, hogy Miss Hale-t látta az állomáson egy fiatal úriember társaságában, alig öt perccel azelőtt, hogy az egyik hordár felfigyelt a dulakodásra – amelynek, úgy gondolja, az lehetett az oka, hogy Leonards szentelenkedett a fiatal hölgyvel – és amelynek az lett a vége, hogy leesett a peronról, és később belehalt az esésbe. És amikor láttam, hogy ön, uram, pontosan abból a házból jön kifelé, arra gondoltam, talán bátoríthatom megkérdezni – tudja, uram, mindig nagyon kínos ügy, amikor egy tanú gyanúsít egy bizonyos személyt, és az illető tagadja, hogy ott járt volna a tetthelyen – és az ember nem szeretne kételkedni egy jó családból való fiatal hölgy szavában, hacsak nincs komoly bizonyítéka az ellenkezőjére.

– Szóval Miss Hale tagadja, hogy ott járt volna aznap

esté az állomáson... – ismételte Mr. Thornton halkan, komor, tünődő hangon.

– Igen, uram, kétszer is kijelentette, a lehető leghatározottabban, hogy nem járt ott. Azt mondtam neki, hogy újra meg fogom keresni, és éppen hozzájuk igyekeztem – miután még egyszer kihallgattam azt a fiatalembert, aki azt állítja, hogy őt látta –, amikor megláttam önt, és gondoltam, megkérdem, hogy ön mit tanácsol – végtére is ön beszélt utoljára Leonardsszal a halálos ágyán, ráadásul, ugye, ön az az úriember, aki ezt a jó kis állást szerezte nekem a rendőrségnél...

– Nagyon jól tette – mondta Mr. Thornton. – Ne tegyen addig további lépéseket, amíg újra nem találkoztunk.

– A fiatal hölgynek azt mondtam, rövidesen újra föl fogom keresni...

– Mindössze arra kérem, hogy egy órával halassza el a látogatást! Most három óra van. Négyre jöjjön ki hozzám az áruraktárba!

– Igenis, uram!

Azzal elváltak egymástól. Mr. Thornton az áruraktárba sietett, ott szigorúan a lelkére kötötte a hivatalnokainak, hogy senki ne merje zavarni, aztán bement az irodájába, és magára zárta az ajtót. Ekkor átengedte magát a gyötremnek, hogy végiggondolja a történeteket, egyetlen részletet sem hagyva ki. Milyen könnyen megeshetett volna, hogy újra elringatja az a gyanútlan nyugalom, amelynek felszínén alig két órával azelőtt még semmi más, csak a lány könnyes arca tükröződött, míg végül ő elgyengült, megszánta a lányt és sóvárogni kezdett utána, és megfélemezett arról a vad, gyanakvó féltékenységről, amely akkor ébredt benne, amikor meglátta az állomáson – őt és azt az ismeretlent – azon a késői órán – azon az

elhagyatott helyen! Hogy volt képes idáig süllyedni egy ilyen tiszta lány, aki mindeddig olyan előkelően és illemtudóan viselkedett? De vajon csakugyan olyan illemtudó lenne – biztos ez? Gyűlölte magát a gondolatért, amely most rátört egy pillanatra – igen, csak egyetlen pillanatra, nem tovább! –, és mégis, attól tartott, egész teste beleborzongott, olyan erővel éledt újjá tőle a lelkében a lány képének vonzereje. És most ez a hazugság – milyen szörnyen retteghetett leleplezés szégyenétől – hiszen végtére is egy olyan alak tolakodása, mint amilyen Leonards volt, különösen, ha ezt az arcátlanságot még a részegség is tüzei, minden valószínűség szerint elegendő mentség lenne bárki szemében, ha előállna, és nyíltan, tartózkodás nélkül elmondaná, mi is történt pontosan! Milyen csillapíthatatlan, milyen halálos félelem lehet az, amely hazugságra készítette a nyílt és őszinte Margaretet? Ha belegondolt, majdnem megsajnálta. És mi lesz ennek a vége? Margaret nyilván nem gondolta át, mibe keveredett: mi lesz, ha vizsgálatot indítanak, neki bíróság előtt kell megismételnie a hazugságát, és aztán előáll az a fiatalember, aki látta? Mr. Thornton hirtelen fölpattant. Nem, nem lesz vizsgálat! Megmenti Margaretet! Magára veszi felelősséget, hogy megakadályozza a vizsgálatot, amelynek az eredménye, tekintettel az orvosi szakvélemény bizonytalanságára (amint azt Mr. Thornton fél füllel hallotta előző éjszaka az ügyeletes orvostól) nem lehet kétséges: az orvosszakértők megállapították, hogy az elhunyt valamilyen előrehaladott, belső bajban szenvedett, amely rövidesen amúgy is végzett volna vele: a halált esetleg siettethette az esés, állapították meg, de éppúgy siettethette az utána elfogyasztott alkohol, vagy az, hogy az elhunyt részeg állapotban hosszan hevert a hideg földön.

Hiszen, ha tudta volna, hogy Margaret belekeveredett ebbe az ügybe – ha előre látta volna, hogy egy hazugsággal fogja beszennyezni erkölcsi tisztaságát, akkor egyetlen szavával megmentette volna: hiszen múlt éjszaka egy hajszálon múltott csak, hogy a vizsgálat mellett vagy ellene határoznak-e. Lehet, hogy Miss Hale valaki mást szeret – hogy őiránta közömbös és lenézi –, de ő akkor is hűségesen megtesz érte minden tőle telhetőt, még ha erről a lovagi szolgálatról Margaret soha életében nem is fog megtudni semmit. Talán megveti őt, de azt a nőt, akit valaha szeretett, mindenáron meg kell védelmeznie a szégyentől, márpedig mi lehet annál nagyobb szégyen, mint az, ha a tárgyalóteremben, nagy nyilvánosság előtt is ragaszkodnék ahhoz a hazugsághoz, amit egyszer már kimondott, vagy ha nyíltan bevallaná, mi oka volt rá, hogy inkább a sötétséget keresse, mint a világosságot.

Néhány perccel később Mr. Thornton sötét és komor arccal haladt át meglepett hivatalnokai között, hogy elhagyja az épületet. Vagy fél óráig lehetett távol, és amikor visszatért, ugyanolyan komor volt, mint amikor elment, jóllehet sikerrel járt.

Két sort írt egy papírszeletre, belerakta egy borítékba, és lepecsételte. A borítékot odaadta egyik hivatalnokának, mondván:

– Meghagytam Watsonnak – tudja, aki régebben itt dolgozott csomagolóként, aztán a rendőrséghez szegődött –, hogy keressen fel ma négy órakor. De az imént találkoztam egy liverpooli úrral, aki mindenáron beszélni akar velem, még mielőtt elhagyná a várost. Kérem, gondoskodjék róla, hogy Watson megkapja ezt a levelet, amikor idejön!

A levél így szólt:

„Nem indítanak vizsgálatot. Az orvosi szakvélemény alapján nem látszik indokoltnak. Ne tegyen további lépéseket! Még nem beszéltem a halottkémmel, de magamra vállalom a felelősséget.”

„Nohát – gondolta Watson, amikor a levelet elolvasta –, ezzel legalább megkímélt egy kínos feladattól. Egyik tanú sem tűnt túlságosan biztosnak a dolgában, kivéve azt a fiatal nőt. Teljesen világosan és határozottan beszélt, az a hordár pedig az állomáson először azt mondta, dulakodást látott, aztán amikor meghallotta, hogy alighanem tanúskodnia kell, akkor mindjárt nem is volt az dulakodás, csak egy kis bolondozás, és az is lehet, hogy Leonards magától ugrott le a peronról – a fickó nem tartott ki semmi mellett, amit korábban mondott. És Jennings, a fűszeres segédje – igaz, ő mintha egy kicsit biztosabb lett volna a dolgában, de azt nem hinném, hogy hajlandó lenne megesküdni rá, hogy csakugyan Miss Hale-t látta, most, hogy megtudta: Miss Hale kereken tagadja a dolgot. Sok bajjal járt volna ez az ügy, és a végén semmi nem sült volna ki belőle. Most pedig el kell mennem, hogy megmondjam nekik, nem lesz szükség a tanúskodásukra.”

Igy aztán a felügyelő újra megjelent Hale-éknél aznap este. Margaretet se az apja, se Dixon nem tudta rávenni, hogy aludni menjen, de azt egyikük sem sejtette, miért válaszol Margaret minden alkalommal halk, de határozott „nem”-mel, valahányszor megpróbálják ágyba küldeni. Margaret semmi áron nem árulta volna el senkinek, mit mondott a felügyelőnek, és azt sem akarta elmondani senkinek, mi lett a következménye annak, hogy Leonards

leesett a peronról. Dixonnak egyrészt nagyon fúrta az oldalát, mi baja lehet, másfelől a féltése és ragaszkodása is arra ösztökélte, hogy próbálja meg rávenni Margaretet, térjen mielőbb nyugovóra: ahogy ott hevert a díványon, a vak is láthatta rajta, milyen kimerült. Magától nem szólt egy szót sem, csak ha mások szóltak hozzá, megpróbált visszamosolyogni, amikor az apja aggódó pillantást vetett rá, és gyöngéden kérdezgette, nincs-e valami baja, csak hogy a sápadt ajkak mosoly helyett sóhajra húzódtak. Ez a látvány az apját annyira felzaklatta, hogy Margaret végül is beleegyezett: fölmege a saját szobájába, és lefekvéshez készülődik. Különben is kezdte úgy gondolni, hogy aznap a felügyelő már aligha fog visszajönni, hiszen már kilenc óra is elmúlt. Odalépett hát az apjához, és megtámaszkodott a széke támlájában.

– De ugye, hamarosan te is elmégy lefeküdni, papa? Ne virrassz itt egyedül!

De az apja válaszát már nem hallotta: a szavak beleeszertek abba a jóval csöndesebb hangba, amely azonban Margaret rettegő elméjében fülsiketítő zajjá növekedett: halkán megszólalt a csengő.

Margaret megcsókolta az apját, és sebesen lesiklott a lépcsőn – aki egy perccel korábban látta, el sem hitte volna, hogy ilyen gyors mozgásra képes. Dixont erélyesen félretolta...

– Maradjon csak, majd én ajtót nyitok. Ez csak ő lehet – én magam is el tudom – ezt nekem magamnak kell elintéznem!

– Ahogy óhajtja, kisasszony! – felelte Dixon sértődötten, ám a következő pillanatban hozzátette: – De maga nincs olyan állapotban! Inkább holt, mintsem eleven!

– Úgy gondolja? – kérdezte Margaret, és szembefordult

vele: a komorna látta, hogy a szeme csak úgy lángol valami furcsa, belső tüztől, az arca kipirult, bár az ajka még mindig cserepes volt és hamuszürke. Margaret ajtót nyitott a felügyelőnek, és elindult előtte a dolgozószoba felé. A gyertyát letette az asztalra, és gondosan eloltotta, mielőtt megfordult és szembenézett volna vele.

– Későn jött! – mondta neki. – Tehát? – kérdezte, és visszafojtott lélegzettel várta a választ.

– Sajnálom, hogy fölöslegesen alkalmatlankodom, kisasszony: csak azért jöttem, hogy megmondjam, végül is úgy döntöttek, semmi értelme vizsgálatot indítani. Ma sok dolgom volt, másokat is föl kellett keresnem, különben már korábban itt lehettem volna.

– Tehát vége – mondta Margaret. – Szóval nem lesz vizsgálat...

– Azt hiszem, itt van nálam valahol Mr. Thornton levele – mondta a felügyelő, a zsebében kotorászva.

– Mr. Thornton levele! – ismételte döbenten Margaret.

– Igen! Tetszik tudni, ő az egyik békebíró – ahá! itt van! – Margaret sehogyan sem bírta elolvasni a cédulát – pedig egészen közel állt a gyertyához. A sorok táncoltak a szeme előtt. De azért ott tartotta a kezében, is úgy meredt rá, mintha elmélyülten tanulmányozná.

– Mondhatom, kisasszony, nagy kő esett le a szívemről: mert, tudja, a tanúk csöppet sem voltak biztosak benne, megütötte-e egyáltalán valaki azt az embert – és ha ráadásul az ügy egyik szereplőjének a személyazonossága is kérdéses, ez annyira összekuszálja az ügyet, hogy mondtam is Mr. Thorntonnak...

– Mr. Thorntonnak! – ismételte Margaret újra.

– Igen, neki. Találkoztam vele ma délután, amikor éppen ebből a házból jött kifelé, és mivel régről ismerjük

egymást, ráadásul ő volt az a békebíró, aki ott járt Leonardsnál tegnap éjjel, bátorkodtam beszámolni neki a nehézségeimről.

Margaret mélyet sóhajtott. Nem akart többet hallani: amit már hallott, meg amit még esetleg hallani fog, egyaránt rémülettel töltötte el. Alig várta, hogy a felügyelő végre elmenjen. De azért erőt vett magán, és megszólalt.

– Köszönöm, hogy eljött ilyen későn – azt hiszem, már tíz óra is elmúlt. Oh! Tessék, itt a levél! – folytatta, mert hirtelen ráébredt: a felügyelő azért nyújtja feléje a kezét, mert szeretné visszakapni a levelet. A férfi már éppen eltette volna a cédulát, amikor Margaret hirtelen azt mondta: – Azt hiszem, nagyon nehezen olvasható kézirással írták: megtenné, hogy felolvassa nekem?

A felügyelő teljesítette a kérését.

– Köszönöm. Megmondta Mr. Thorntonnak is, hogy nem voltam ott?

– Oh, hát persze, kisasszony! Most már sajnálom, hogy ilyen megbízhatatlan értesülések alapján zaklattam! Az a fiatalember eleinte annyira biztos volt benne, hogy magát látta, most meg azt mondja, hogy soha, egy percre sem volt biztos benne, és reméli, hogy nem haragszik rá nagyon ezért a kis tévedésért, és hogy továbbra is önáluk fognak vásárolni! Jó éjszakát, kisasszony!

– Jó éjszakát! – Margaret csengetett Dixonnak, hogy kísérje ki a felügyelőt. Amikor Dixon visszafelé jött az átjáróban, Margaret gyorsan elment mellette.

– Minden rendben van! – vetette oda sietősen, anélkül, hogy Dixonra nézett volna, és mielőtt még a komorna követhette és faggathatta volna felsietett a lépcsőn, bement a hálószobájába, és magára zárta az ajtót.

Úgy, ahogy volt, felöltözve, végigvetette magát az

ágyon. Olyan kimerült volt, hogy gondolkodni sem bírt. Eltelt fél óra, vagy még több, mire kényelmetlen testhelyzete és a rettenetes kimerültség okozta borzongás valahogy fölébresztette félöntudatlanságából. Ekkor sorra eszébe jutottak az elmúlt nap eseményei: elkezdte összerakosgatni az emlék-töredékeket és megpróbálta kihámozni belőlük, mi is történhetett. Az első gondolata az volt: most hát vége annak a rettenetes, émelyítő félelemnek, hogy Fredericknek baja eshetik: végre megnyugodhat. A második pedig az, hogy bárcsak emlékezne a felügyelő minden egyes szavára, amit Mr. Thorntonnal kapcsolatban mondott. Mikor is találkoztak? Mit is mondott neki? Mit csinált erre Mr. Thornton? Mit is írt abban a levélben? És mindaddig, amíg pontosan vissza nem emlékezett minden szóra, a névelők meglétét vagy hiányát is beleértve, az agya egyszerűen nem volt hajlandó bármilyen más tárggyal foglalkozni. De a következő tényhez, amely felbukkant az elméjében, nem fért kétség – Mr. Thornton látta őt az outwoodi állomás közelében azon a végzetes csütörtök éjszakán, és most azt is megtudta, hogy Margaret letagadta, hogy ott járt! Tehát mostantól hazugnak fogja tartani őt! De hiszen valóban hazudott. És mégis, furcsa módon most eszébe sem jutott, hogy Isten bocsánatát kérje ezért a bűnért: az agyában kavargó káoszból és sötétségből mindössze egyetlen tény vált ki vakító világossággal: hogy Mr. Thornton szemében elveszítette a becsületét. Nem volt kedve hozzá, hogy sorra vegye, akár csak magában is, mennyiféle mentsége volt erre a hazugságra. Ehhez Mr. Thorntonnak nem volt semmi köze. Margaret fejében meg se fordult, hogy akár Mr. Thornton, akár bárki más valami gyanúsat találhatott abban az ő számára oly természetes dologban, hogy

kikísérte a bátyját a vonathoz, de most Mr. Thornton olyasmit is megtudott róla, amit valóban joggal helyteleníthet, és mostantól minden oka megvan rá, hogy elítélje.

– Oh, Frederick! Frederick! – nyögte. – Mit ne áldoznék én fel a kedvedért!

Aztán elaludt, de a gondolatai továbbra is ugyanabban a körben forogtak, csak éppen az álmok eltúlzott, rémületesen fájdalmas jelenetei között.

Amikor felébredt, egy új gondolat villant az agyába, olyan tisztán és világosan, akár maga a reggel. Mr. Thornton már tudott az ő hazugságáról.

Amikor elment a halottkémhez: ebből, úgy tűnt, az következik, hogy pontosan azért ment oda, mert meg akarta őt kímélni attól, hogy kénytelen legyen megismételni ezt a hazugságot. De ezt a gondolatot egy gyerek megátalkodott csökönységével hárította el magától. Ha mégis így lett volna, gondolta, akkor ő egyáltalán nem hálás neki, mert ez is csak azt bizonyítja, hogy a férfinak már akkor teljesen világosan kellett látnia az ő megszegyenülését, mielőtt még ilyen kéretlen erőfeszítéseket tett volna annak érdekében, nehogy még egyszer próbára tegyék Margaret szavahihetőségét, amely már az első próbán olyan gyászosan elbukott. Pedig ő szívesebben végigcsinálta volna – akár azt is vállalta volna, hogy hamisan tanúskodik, ha ezzel megmentheti Fredericket –, sokkal szívesebben, – mint hogy – mint hogy Mr. Thorntornak a tudomására jusson az, ami arra indította, hogy közbelépjen az ő érdekében. De hát miféle balszerencse sodorta az útjába ezt a felügyelőt? Hogy lehetséges, hogy az összes békebíró közül éppen őt küldték ki, hogy lejegyezze Leonards tanúvallomását? És vajon mit mondott neki

Leonards? És mennyit értett belőle Mr. Thornton, aki, ki tudja, talán már korábban is hallott a Frederick elleni régi vádról közös barátjuktól, Mr. Bélitől? Ha igen, akkor azért tette, amit tett, hogy megmentsen valakit, aki a törvénnyel dacolva visszatért az országba, hogy búcsút vegyen haldokló édesanyjától. Ha így van, akkor képes rá, hogy hálát érezzen iránta – de most még nem, vagy talán soha nem is lesz rá képes akkor, ha az őiránta érzett megvetés indította közbelépésre. Oh! És kinek lenne több joga rá, hogy megvesse? És hogy éppen Mr. Thornton az, akit eddig ő képzelt tökéletessége magaslatáról annyira lenézett! És most hirtelen azon veszi észre magát, hogy lezuhant ebből a magasságból, a férfi lába elé, és ez a zuhanás furcsa módon mértéktelenül elkeserítette. Margaret visszariadt attól, hogy ebből a felismerésből levonja a logikus következtetést, és elismerje, hogy a férfi becsülése és jó véleménye nagyon is fontos volt számára. Valahányszor egy hosszú gondolatsor végére érve ez a felismerés állt volna elébe, mindig korábban letért erről az ösvényről – mert nem hitt benne, hogy csakugyan van ilyen ösvény.

Az idő későbbre járt, mint hitte volna: az előző éjszaka izgalmai közepette elfelejtette felhúzni az óráját, Mr. Hale pedig a házban mindenkinek a lelkére kötötte, hogy Margaretet ne költse fel a szokott órában, hanem hagyják pihenni. Az ajtó lassan, óvatosan kinyílt, és Dixon dugta be rajta a fejét. Amikor látta, hogy Margaret ébren van, belépett. Egy levelet tartott a kezében.

– Van itt valami, ami jót tesz majd a kisasszonynak! Levél jött Frederick úrfitól!

– Köszönöm, Dixon! Már ilyen késő van? – kérdezte bágyadtan, Hagyta, hogy Dixon lerakja elé a levelet az

ágytakaróra, de nem nyúlt utána.

– Gondolom, éhes lehet... Egy perc, és hozom a reggelit! Az úr már mindent odakészíttetett a tálcára.

Margaret nem felelt: megvárta, amíg kimegy a komorna, mert úgy érezte, egyedül kell maradnia, mielőtt fel bírja bontani azt a levelet. Amikor végül felbontotta, az első dolog, amin megakadt a szeme, a keltezés volt: Frederick két nappal korábban írta a levelet, mint ahogyan megérkezett. Tehát aznap írt, amikor megígérte, és ezt az egész nagy riadalmat megtakaríthatták volna maguknak. De mindjárt kiderül: olvasni kezdte a levelet. Frederick elég sietősen írt ugyan, de csupa jó hírről számolt be. Találkozott Henry Lennoxszal, aki elég sokat tudott már az ügyről ahhoz, hogy eleinte csak a fejét csóválja, és figyelmeztesse, nagyon vakmerő dolog volt visszatérnie Angliába, amikor ilyen súlyos vád függ a feje fölött, és azt ilyen nagy befolyással rendelkező erők támogatják. De amikor részletesen megbeszélték az ügyet, Mr. Lennox elismerte, hogy lehet némi esély Frederick felmentésére, ha a saját verzióját szavahihető tanúkkal tudja alátámasztani – hogy ebben az esetben érdemes lehet bíróság elé állnia, minden más esetben túl nagy lenne a kockázat. De megígérte, hogy utánajár a dolognak – és hogy minden követ megmozgat. „Az volt a benyomásom, húgocskám” írta Frederick, „hogy ezt a nagy buzgalmat a te ajánlólevelednek köszönhetem. Vagy tévednék? Annyi bizonyos, hogy töviről hegyire kikérdezett. Éles eszű, értelmes fickónak látszik, és úgy láttam, a praxisa is jól megy, legalábbis a nagy sürgés-forgásból meg az ügyvédbojtárok számából ítélve – persze, lehet, hogy ez is csak afféle ügyvédi fogás. A kikötőben sikerült elkapnom egy indulófélben lévő postahajót – öt percen belül már ki

is hajózunk. Lehet, hogy valamikor vissza kell majd jönnöm Angliába ebben az ügyben, úgyhogy kérlek, senkinek se beszélj a látogatásomról egy szót sem! Apánknak majd küldök valamilyen jófajta, régi sherryt, abból a fajtából, amelyet Angliában nem lehet kapni – (és amelyből éppen most is itt áll előttem egy üveggel)! Nagyon ráférne valami ilyesmi – add át neki szeretetteljes üdvözetemet – a Jóisten áldja meg! Biztos vagyok benne, hogy – na, megjött a bérkocsim, – Hú, hát az aztán meleg helyzet volt ott outwoodi állomáson! Kérlek, senkinek egy szót se arról, hogy ott jártam – még Shawéknak se!”

Margaret megfordította a borítékot: és meglátta rajta a „Késve érkezett” pecsétet. Frederick bizonyára rábízta valami hanyag pincérre, aki elfelejtette idejében postára adni. Oh! Micsoda pókháló vékonyságú véletlenek állnak köztünk és a Kísértés között! Frederick már hűsz, nem is, harminc órával ezelőtt elhagyta Angliát és biztonságban volt, és még talán tizennégy órája sincsen, hogy ő, Margaret, hazudott, hogy megmentse az üldözöktől, pedig akkor a bátyja már messze járt. Milyen hitetlen volt, mennyire nem bízott Istenben! Hol volt most az ő büszke jelmondata: „Fais ce que dois, advienne que pourra?”. Ha lett volna bátorsága hozzá, hogy megmondja az igazat, ami őt magát illeti, ugyanakkor megtagadja, hogy felvilágosítással szolgáljon bárki mást illetően, rájuk bízva, derítsék ki ők maguk, amit tudni akarnak, milyen könnyű lenne most a szíve! Nem alázta volna meg magát Isten előtt azzal, hogy nem bízott eléggé az Ő irgalmában, és nem alacsonyította volna le magát Mr. Thornton szemében! Kínosan összerendezte, amikor rajtakapta magát, hogy a férfi rosszallását szemlátomást ugyanolyan fontosnak érzi, mint azt, hogy Isten elégedetlen vele! Vajon

miért jár ez az ember olyan gyakran az eszében? Mi lehet az oka? Miért törődik vele annyira, mit gondol róla, a büszkesége ellenére, jobb meggyőződése ellenére? Úgy vélte, azért viseli könnyebben a gondolatot, hogy a Mindenható elégedetlen vele, mert Ő mindent tud, látja a lelkében a bűnbánatot, és hallotta, hogyan kiáltott hozzá, hogy időben érkezzen meg a segítség. De Mr. Thornton – miért remegett meg, ha ő jutott az eszébe, és miért rejtette az arcát a párnába? Miféle mindeddig ismeretlen, erős érzelem vett erőt rajta végül?

Margaret kiugrott az ágyból, és hosszan, odaadóan imádkozott. Megnyugtatta és megvigasztalta, hogy föltárta szívét Teremtőjének. De amint az imádkozást befejezve a lelkébe nézett, érezte, hogy a tüske még mindig ott van: hogy nem elég jó, nem elég tiszta hozzá, hogy ne törődjön vele: egy embertársa mostantól kevesebbre becsüli, és hogy az a gondolat, hogy a férfi megveti, közé és a bűntudata közé állt. Amint felöltözött, fogta a levelet, és levitte az apjának. Szerencsére csak egy futó célzás volt benne arra az ijedelemre, amely a vasútállomáson érte őket, így Mr. Hale elsiklott fölötte, és nem törődött vele. Ami azt illeti, azon a tényen kívül, hogy Fredericknek sikerült elhajóznia, anélkül, hogy fölfedezték vagy akárcsak gyanították volna a kilétét, alig fogott föl valamit a levél tartalmából, annyira aggasztotta Margaret sápadt, beteges arcszíne. A lány úgy festett, mint aki mindjárt elsírja magát.

– Nagyon megviseltnek látszol, Margaret! Nem is csoda. De hadd ápoljalak most én egy kicsit!

Ráparancsolt, hogy dőljön le a díványra, aztán hozott egy kendőt, és betakargatta vele. Apja gyöngédsége annyira meghatotta Margaretet, hogy végre eleredt a

könnye. Keservesen sírni kezdett.

– Szegény gyerek! – szegény gyerek! – mormolta az apja, és gyöngéden nézett rá, ahogy ott feküdt, arccal a falnak fordulva, és rázta a zokogás. Egy idő után Margaret abbahagyta a sírást, és azon kezdett töprengeni, vajon megengedheti-e magának, hogy könnyítsen a szívén, és elpanaszolja az apjának minden baját. De úgy érezte, sokkal több szól ez ellen, mint mellette. Az egyetlen előnye az lett volna hogy ő maga könnyít a lelkén, ugyanakkor tudta, hogyha mindent elmondana neki, az apja csak még jobban aggódna, ha Fredericknek csakugyan vissza kellene térnie egy időre Angliába, ráadásul örökösen azon tépelődne, hogy a fia egy ember halálát okozta, még ha csak véletlenül és akaratlanul is, és hogy ez a gondolat állandóan visszatérne és nyugtalanítaná, különféle eltúlzott és eltorzított formában. Ami pedig Margaret saját nagy vétkét illeti – apja mértéktelenül elkeseredne rajta, hogy ennyire hiányzott belőle a bátorság és a hit, ugyanakkor állandóan azon igyekezne, hogy mindenféle mentségeket találjon a számára. Valaha Margaret nemcsak mint apjához, hanem mint lelkészhez is hozzá fordult volna, hogy bevallja, mekkora kísértésnek volt kitéve, és milyen bűnt követett el, de mostanában nem beszéltek vallási dolgokról, és Margaret nem is sejtette, hogy az apja most, hogy megváltozott a véleménye, hogyan válaszolna, ha ő a lelke legmélyéből hozzá kiáltana segítségért. Nem: megőrzi a titkát, és egyedül fogja viselni a terhét. Egymagában fog Isten elé állni, és megbocsátásért könyörögni. Egyedül fogja elviselni, hogy olyan mélyre süllyedt Mr. Thornton szemében... Margaretet kimondhatatlanul meghatotta az apja gyöngéd igyekezete, aki megpróbált mindenféle kellemes beszédanyagokat

találni, hogy megpróbálja elterelni Margaret gondolatait az elmúlt hetek szomorú eseményeiről. Mr. Hale hónapok óta nem beszélt annyit, mint aznap. Még azt sem engedte meg, hogy Margaret felüljön, és vérig sértette Dixont, mert ragaszkodott hozzá, hogy ő végezze a lánya körüli összes teendőket.

Végre Margaret elmosolyodott: gyöngé, szájalmas kis mosoly volt, de az apja szívből megörült neki.

– Fura elgondolni, hogy a jövőbe vetett legnagyobb reménységünket Doloresnek hívják – mondta Margaret. Ez a megjegyzés inkább az apjához illett volna, mint ahhoz a Margarethez, aki általában lenni szokott, de hát úgy látszik, ezen a napon szerepet cseréltek.

– Az anyja, azt hiszem, spanyol volt: ezért lett ő is katolikus. Az apja keményfejű presbiteriánus volt abban az időben, amikor megismerkedtünk. De az tagadhatatlan, hogy szép és kedves neve van.

– És milyen fiatal! – fiatalabb nálam tizennégy hónappal! Edith is pontosan ennyi volt, amikor eljegyezte magát Lennox kapitánnyal. Papa, muszáj elmennünk és meglátogatnunk őket Spanyolországban!

Mr. Hale a fejét rázta. De mondani azért ezt mondta:

– Ha nagyon akarod, Margaret! Csak arra kérlek, utána térjünk vissza ide. Úgy érzem, nem lenne tisztességes – sőt szívtelenség lenne anyáddal szemben, aki, attól tartok, sose szerette Milont, ha elköltöznénk innen most, hogy ő itt fekszik és nem jöhet velünk. Nem, drágám: te majd szépen elmegy, meglátogatod őket, és beszámolsz nekem az én spanyol lányomról.

– Nem, papa, nélküled nem megyek sehová! Ki fog vigyázni rád, ha én elmegyek?.

– No, arról lehetne beszélni, melyikünk vigyáz a

másikra. De ha elmennél, akkor rábeszelném Mr. Thorntont, hogy vegyen tőlem dupla órát. Fantasztikus tempóban haladhatnánk a klasszikusokban! Látod, hogy lenne mivel elfoglalnom magam! És akkor egy füst alatt Edith-et is meglátogathatnád Korfun, ha úgy tartja kedved.

Margaret nem felelt azonnal.

– Köszönöm, papa! – mondta végül nagyon komolyan. – De nem akarok elmenni! Reménykedjünk benne, hogy Mr. Lennox jól végzi a dolgát, és Frederick meglátogathat bennünket Doloresszel, miután összeházasodtak. Ami pedig Edith-et illeti, a férje ezrede már nem sokáig marad Korfun. Talán mindkettőjünkkel találkozhatunk idehaza már jövőre...

Mr. Hale ezzel ki is fogyott a kellemes beszédanyagból. Valamilyen fájdalmas emlék suhant át az agyán, és elhallgattatta. Kisvártatva Margaret megszólalt:

– Papa – láttad, hogy Nicholas Higgins is ott volt a temetésen? És nemcsak ő, hanem Mary is. Szegény fickó! Nyilván ezzel akarta kimutatni az együttérzését. Melegszívű, jó ember, még ha a modora nyers is.

– Biztos vagyok benne – felelte Mr. Hale. – Én mindjárt láttam, hogy jóra való, már akkor is, amikor te megpróbáltál meggyőzni róla, hogy mindenféle baj van vele. Holnap elmegyünk és meglátogatjuk őket, ha elég erősnek érzed magad egy hosszabb sétához!

– Oh, igen, én is szeretném látni őket. Mary bérét sem fizettük még ki – vagyis hogy nem akarta elfogadni, Dixon szerint. Elmegyünk, és elcsípjük Nicholast ebéd után, mielőtt még munkába indulna.

Estefelé Mr. Hale azt mondta:

– Félig-meddig azt reméltem, hogy Mr. Thornton ma is

átjön. Tegnap valami könyvről esett szó, ami neki megvan, és én is szerettem volna belenézni. Azt mondta, megpróbálja ma áthozni.

Margaret fölsóhajtott. O jól tudta, hogy Mr. Thornton aznap nem fog átjönni. Túlságosan tapintatos hozzá, hogy vállalja a vele való találkozás kockázatát, amikor Margaret szégyenének emléke még olyan friss az emlékezetében. Mr. Thornton nevének pusztá említésétől Margaret, visszaesett korábbi állapotába, újra erőt vett rajta a búskomor, gondterhelt! kimerültség, és átadta magát a csüggedt egykedvűségnek. De hirtelen az eszébe nyilallt, hogy ez nem a legmegfelelőbb mód arra, hogy bebizonyítsa, : képes türelemmel viselni a szenvedést, vagy hogy meghálálja az apjának, hogy olyan gondosan ápolta őt egész nap. Felült, és felajánlotta, hogy felolvass neki. Az apja látása az utóbbi időben sokat romlott, és boldogan fogadta Margaret ajánlatát. Margaret jól olvasott: a megfelelő helyeket hangsúlyozta, de ha valaki megkérdezte volna, amikor befejezte, miről is olvasott voltaképpen, nem tudta volna megmondani. Hirtelen beleszúrt a szívébe a gondolat, hogy hálátlan volt Mr. Thornton iránt, amikor reggel úgy érezte, nem akarja elfogadni tőle, hogy közbelépett az érdekében, és még egyszer beszélt az orvosszakértőkkel, hogy elérje: ne indítsanak vizsgálatot. Oh! Most már hálás volt! Gyáva volt, igen, és hazug, és a gyávaságában és csalárdságában olyan cselekedetre vetemedett, amelyet már nem lehetett meg nem történtté tenni, de hálátlan mégsem volt. Szíve átmelegedett a gondolattól, hogy képes hálát érezni valaki iránt, akinek minden oka megvan rá, hogy megvesse őt. Ez a megvetés teljesen jogos volt, és ő kevésbé tisztelte volna a férfit, ha úgy gondolja, nem veti meg őt. Örömmel

töltötte el, ha arra gondolt, mennyire tiszteli. És ezt a férfi sem tudja megakadályozni: ez az egyetlen gondolat vigasztalta nagy nyomorúságában.

Késő este meghozták a könyvet, amelyet Mr. Hale várt.

– Mr. Thornton üdvözetét küldi, és kérdezteti, hogy érzi magát Mr. Hale.

– Mondja meg neki, Dixon, hogy sokkal jobban vagyok. Ezzel szemben Miss Hale...

– Nem, papa! – szólt közbe Margaret lázas sietséggel –, énrólam ne üzenj semmit! Énrólam nem érdeklődött.

– Drága gyermekem, de hiszen te borzongsz! – mondta az apja néhány perccel később. – Gyorsan, bújj ágyba! De hiszen egészen sápadt vagy!

Margaret nem tiltakozott: fölment a szobájába, bár nem szívesen hagyta magára az apját. De szüksége volt rá, hogy megkönnyebbülést találjon a magányban, miután egész napját szorgalmas gondolkodással és még szorgalmasabb megbánással töltötte.

Másnap azonban nemigen látszott rajta semmi, olyan volt, mint általában. A szünni nem akaró komolyság és szomorúság, és hogy néha elkalandoztak a gondolatai – mindezek korántsem szokatlan tünetei a friss gyásznak. És ahogy Margaret kezdte visszanyerni a lelki egyensúlyát, úgy süllyedt vissza az apja szótlan töprengései közé, hogy a feleségéről gondolkozzon, aki nem volt többé, és az életének elmúlt szakaszáról, amely mindörökre lezárult mögötte...

XXXVI. FEJEZET

NEM MINDIG EGYSÉGBEN AZ ERŐ

*„Koporsóvivők lassú és súlyos léptei:
Gyászolók halk sírása, mit alig hallani.”*
Shelley

Ahogy előző nap megbeszélték, másnap délután elindultak, hogy meglátogassák Nicholas Higginst és a leányát. Ez az út mindkettejüknek friss veszteségüket juttatta eszükbe, olyan furcsán, szégyellősen mozogtak új gyászruhájukban, és mert már hosszú hetek óta nem mentek ketten együtt sehová. Nem beszéltek, de szorosan egymásba karoltak, hogy közelségükkel erőt adjanak a másiknak.

Nicholas ott ült megszokott sarkában a tűznél, de megszokott pipája nélkül. Homlokát a tenyerébe támasztotta, könyöke a térdén nyugodott. Nem kelt fel, amikor megpillantotta őket, bár Margaret látta a szemében, hogy örül a jövetelüknek.

– Tessék, üljenek le! A tűz már majdnem kialudt! – mondta, és erőteljesen megbökte a hunyorgó parazsat a tűzpiszkálóval, mintha csak el akarná terelni a figyelmet önmagáról. Csakugyan elég csapzottan festett az állán több napos, fekete borosta, amitől amúgy is sápadt arca még sápadtabbnak látszott, a zubbonyára pedig ráfért volna már a foltozás.

– Azt reméltük, ebédidőben biztosan itthon találjuk – mondta Margaret.

– Minket is nagy bánat ért, amióta utoljára találkoztunk

– szólt Mr. Hale.

– Igen, igen. Mostanában könnyebben jön a bánat, mint az ebéd: az ebéidőm viszont, ami azt illeti, mostanában eltart reggeltől estig: nemigen fenyeget az a veszély, hogy ne találjanak itthon.

– Munka nélkül van? – kérdezte Margaret.

– Aha – felelte a férfi kurtán. Hallgatott egy pillanatig, aztán felpillantott, most először, amióta beléptek, és hozzátette: – Nincsen szükségem pénzre! Nehogy azt higgyék! Bess, szegény jószág, ott őrizgette az összegyűjtögetett kis pénzét a párnája alatt, csak az alkalmas pillanatra várt, hogy a kezembe csúszathassa, Mary pedig eljár barchentet vagdalni. De azért az igaz, hogy munka nélkül vagyok.

– Mi még tartozunk Mary bérével! – szólalt meg Mr. Hale, mielőtt még Margaret erősen megszoríthatta volna a karját, hogy belefojtsa a szót.

– Ha el meri fogadni, én elzavarom innét! Én itt maradok, neki meg kívül tágasabb! Úgy ám!

– De mi köszönettel tartozunk neki, olyan sokat segített – kezdte Mr. Hale újra...

– Én se köszöntem meg soha ennek a maga lányának itt azt a sok kedvességét, amit az én szegény Bessym iránt mutatott. Sose találtam a szavakat. De most kénytelen leszek megint megpróbálni, ha maga ekkora hűhót csap, csak mert a Mary egy kicsit besegített maguknál.

– A sztrájk miatt vesztette el a munkáját? – kérdezte Margaret lágyan.

– A sztrájknak vége. Legalábbis ennek a mostaninak. Nekem meg azér' nincsen munkám, mer' nem is kértem. És azér' nem kértem, mert a jó beszéd ritka, a rossz beszédnek viszont bőviben vagyunk mostanság.

Nicholas mogorva kedvében volt, és komor örömét lelte benne, hogy rejtélyes válaszokat adjon. De Margaret látta rajta, hogy szeretné, ha magyarázatot kérnének.

– És a jó beszéd az, amikor...?

– Munkát kér az ember. Szerintem nincs is annál jobb beszéd, mint ha egyik ember azt mondja a másiknak. „Adja nekem munkát!” – mert ez azt jelenti, hogy – „És én úgy fogok dolgozni, mint férfihoz illik.” Hát ilyen a jó beszéd.

– A rossz beszéd pedig az, amikor megtagadják magától a munkát, amikor kéri?

– Aha. A rossz beszéd aszongya: „Hohó, barátocskám! Te hű voltál a magad osztályához, hát én is hű leszek a magaméhoz. Te megtetted, ami tőled tellett, hogy segítsél azoknak, akiknek segítségre volt szükségük: te így voltál hű a magadfajtákhöz, és én is hű leszek a magam fajtájához. Szerencsétlen bolond voltál, mert nem volt több eszed, csak annyi, hogy igaz szívű, hűséges bolond legyél. Akkor most elmehetsz a pokolba! A te számodra nincsen munka!” Ilyen a rossz beszéd. Csakhogy én nem vagyok bolond, de ha az vagyok is, azok a népek megtaníthattak volna rá, hogyan legyek okos az ő eszük szerint. Talán megtanultam volna, ha valaki megpróbált volna megtanítani rá.

– Nem lenne érdemes – szólalt meg Mr. Hale – megkérdezni a régi főnökét, nem venné-e vissza mégiscsak? Nem sok esély van rá, elismerem, de talán valamicske mégiscsak.

Higgins újra fölnézett, éles pillantást vetett a kérdezőre, aztán halkán, fojtott hangon, keserűen felnevetett.

– Főnök! Ha meg nem sértem, most én szeretnék egyet-kettőt kérdezni magától.

– Csak tessék! – felelte Mr. Hale.

– Gondolom, maga is csak keresi valamivel a kenyerét. Az emberek nemigen szoktak Miltonba költözni csak úgy jókedvükben, ha máshol is lakhatnának. – Nagyon igaz. Van ugyan egy kis saját pénzem, de csakugyan azért jöttem Miltonba, hogy tanítványokat vállaljak, – Szóval hogy tanítson. Na jó! Gondolom, akiket tanít, azok fizetnek is érte magának, igaz?

– Igaz – felelte Mr. Hale mosolyogva. – Igen, pénzért tanítok.

– És azok, akik fizetnek magának, ugye nem szokták megmondani, mihez fogjon vagy ne fogjon azzal a pénzzel, ami jogosan jár magának a fáradságáért – a munkája bérivel?

– Nem, dehogy, szó sincs róla.

– Nem mondják azt, hogy „Ember, van teneked egy fivéred, vagy egy barátod, aki olyan kedves a szívednek, mintha az édes testvéred lenne, és akinek szüksége lenne erre a pénzre egy olyan célra, amit te is, ő is helyesnek tartotok, de meg kell ígéred, hogy nem adod oda neki! Lehet, hogy szeretnéd valamilyen célra odaadni a pénzedet, mert szerinted az a cél jó, de mink meg azt mondjuk, hogy nem jó, és ha te arra merészeled költeni a pénzedet, akkor nincs többé dolgunk egymással!” Nem mondanak semmi ilyesmit, igaz?

– Nem hát.

– És maga eltúrná, ha mégis ezt mondanák?

– Csak nagyon súlyos kényszerítő körülmények hatására lennék hajlandó akár csak fontolóra is vermi, hogy ne kérjem ki magamnak az ilyen hatalmaskodást!

– Hát ami engem illet, nincs a világon az a súlyos kényszerítő körülmény, ami rá tudna venni! – mondta Nicholas Higgins. – Ez a dolog veleje. Alaposan

ráhibázott. Hamper – az a fickó, akinél dolgoztam –, minden emberével megígérteti, hogy egy fillért sem adnak sem a Szakszervezetnek, sem azokat nem segítik, akiket kirúgott és most éheznek. De ígérgethetnek és ígértethetnek – folytatta megvetően –, csak annyit érnek el vele, hogy hazugokat és képmutatókat csinálnak az emberekből. És az én szememben ez még mindig kisebb bűn, mintha sikerülne annyira megkeményíteniük a szívüket, hogy ne segítsenek a szűkölködőknek, vagy ne támogassanak egy jogos és igazságos ügyet, csak azért, mert az nem tetszik a nagykutyáknak. De én sose ígérnék olyat, amit nincsen szándékomban betartani, semmiféle munka kedvéért, ha mindjárt a király kínálná is. Tagja vagyok a Szakszervezetnek, és úgy gondolom, nincsen semmi a Szakszervezeten kívül, ami a munkásoknak használni tudna... Én is voltam már munka nélkül, és tudom, mi az az éhezés: és ha akad egy shillingem, akkor abból hat pennyt odaadok azoknak, akik kérik tőlem. Aminek az lett a következménye, hogy nemigen látom, honnét lesz nekem még egy shillingem is.

– Minden gyárban érvényben van az a szabály, hogy nem támogathatják Szakszervezetet? – kérdezte Margaret.

– Fogalmam sincs. A mi gyárunkban csak mostanában vezették be, és szerintem rövidesen rájönnek, hogy el kell törölniük, mert úgysem bírják betartatni. De egyelőre érvényben van. Rövidesen rájönnek majd, hogy zsarnokok nem várhatnak igazmondást!

Kis ideig hallgattak. Margaret habozott, vajon kimondja-e, amit gondol: nem szeretne volna felingerelni a férfit, hiszen szemlátomást már úgy is éppen eléggé komor és kétségbeesett volt. Aztán végül csak kimondta. De olyan szelíd hangon, olyan tétovázva, hogy a vak is látta:

nem szívesen mond olyasmit, ami kellemetlen a másiknak, így aztán Higginst sem bosszantotta fel vele, igaz, némileg zavarba ejtette.

– Emlékszik, amikor szegény Boucher azt mondta, hogy a Szakszervezet is zsarnok? Azt hiszem, úgy mondta, hogy az a legeslegnagyobb zsarnok. És én úgy emlékszem, akkor egyetértettem vele.

Higgins hosszú ideig nem felelt. Két tenyerébe támasztotta a fejét, és a tűzbe bámult, így Margaret nem tudott leolvasni az arcáról semmit.

– Jó, nem tagadom, hogy a Szakszervezet időnként szükségesnek látja, hogy kényszerítsen egyeseket a saját érdekükben. Megmondom őszintén, így van. Annak az embernek, aki nem lép be a Szakszervezetbe, nyomorúságos egy élete van. De amint belépett, lesz, aki megvédelmezzé az érdekeit, jobban, mint ő maga tudná vagy mint amire egymagában képes lenne, ami azt illeti. Ez az egyetlen módja, hogy a munkás emberek érvényt szerezzenek a jogos követeléseiknek, ha összefognak. Minél több tagja van a szakszervezetnek, annál nagyobb az esélye, hogy az egyes ember is megkapja, ami jár neki. A kormány is ügyel a bolondokra és az eszelősökre: ha egy ember hajlamos kárt tenni magában vagy a szomszédjában, hát a kormány megakadályozza benne, akár tetszik ez neki, akár nem. Mi sem tehetünk többet a Szakszervezetben. Mi nem vághatunk hűvösre senkit, de megnehezíthetjük annyira az életét, hogy a végén nem marad más választása, mint hogy csatlakozzék hozzánk, hogy okosan viselkedjék és segítsen másokon, ha akarja, ha nem. Boucher mindig is bolond volt, de még soha akkora bolondságot nem csinált, mint most legutóbb.

– Ártott maguknak? – kérdezte Margaret gyanútlanul.

– Meghiszem azt! A közvélemény mimellettünk állt, míg csak ő és a magafajták el nem kezdtek randalírozni és törvényt szegni. Azzal aztán be is fellegzett a sztrájkknak.

– És akkor nem lett volna jobb, ha nem kényszerítik rá, hogy belépjen a Szakszervezetbe? Ő nem sokat használt maguknak, maguk viszont megőrijtették őt!

– Margaret! – mondta az apja halk, figyelmeztető hangon, mert látta, hogy Higgins arca elborul.

– Kedvelem a lányát! – mondta Higgins váratlanul. – Mindig kimondja, ami a szívéen fekszik. De azért még sincs igaza, mert nem érti, mi is a Szakszervezet igazából. Nagy erő: a mi egyetlen erőnk. Olvastam egyszer egy verset az ekéről, amelyik letiporja a százszorszépet, és könnyek jöttek tőle a szemembe, mert akkoriban még nem volt jobb okom a sírásra. De azért az a fickó, akié az eke volt, nem hagyta abba a szántást, gondolom, akármennyire sajnálta is a százszorszépet. Annál azért több esze volt. A Szakszervezet is ilyen eke, és előkészíti a földet az aratásra. Mármost ami az ilyeneket illeti, mint ez a Boucher – túl nagy megtiszteltetés lenne neki, ha a százszorszéphez hasonlítanám: ő csak afféle haszontalan dudva, amelyik ott bújt ki a földből a gabona közt –, az embernek el kell határoznia magát, hogy az ilyeneket eltakarítja az útból. Éppen most különben is rettentően haragszok rá. Így aztán talán olyat is mondtam rá, amit nem kellett volna. Legszívesebben én magam mennék keresztül rajta az ekével, még hozzá szíves örömezt!

– Miért? Mit csinált? Valami meggondolatlanságot?

– De az ám! Nincs nap, hogy valami bajt ne csinálna az az ember! Először elkezd őrjöngeni, mint egy eszeveszett, és a nyakunkra hozza ezt a zavargást. Aztán nyoma veszik, és még most is bujkálna, ha Thornton kerestetné, mint

ahogy reméltem. De Thorntonnak is megvan a maga célja, és nem sokat törődik vele, hogy bíróság elé állítsa azokat, akik a zavargást kirobbantották, így aztán Boucher idővel visszakullogott a saját házába. Annyi tisztesség azért volt benne, hogy egy-két napig nem mutatkozott. De aztán, mit gondolnak, hová ment? Hát Hamperhez! Az átokfajzat! Fogta magát, odaállított avval a mézesmázos képével, amire rosszul leszek, ha csak ránézek, és munkát kért, pedig nagyon jól tudta, hogy van ez az új szabály, és meg kell ígérnie, hogy semmit sem ad a Szakszervezetnek, és hogy nem segíti semmivel azokat, akik munka nélkül vannak és éheznek! De hiszen éhen halhatott volna, ha a Szakszervezet nem segít rajta, amikor ő volt kutyaszorítóban! Odament, és fölkinálta, hogy megígér ő akármit és megfogad akármit – hogy mindent elmond, amit tud a mi belső ügyeinkről, a nyavalyás Júdás! De azért azt Hamper javára írom – és ezért holtom napjáig hálás leszek neki érte –, hogy elzavarta Bouchert, és nem volt hajlandó végighallgatni a mondókáját – nem ám, egy árva szót sem! – bár akik ott voltak a közelben, azt mondják, az az áruló úgy sírt, mint egy gyerek!

– Oh! Milyen fölháborító! Milyen szánalmas! – kiáltott föl Margaret.

– Higgins, ma nem ismerek magára! Hát nem látja, hogy maguk tették Bouchert azzá, ami lett belőle, amikor belekényszerítették a Szakszervezetbe akarata ellenére – anélkül, hogy szívből kívánt volna odatartozni? Maguk tették azzá, ami lett belőle!

Azzá, ami lett belőle! De hát mi lett belőle?

Közelebből, mind közelebből, a keskeny utcából tompa, ütemes zaj hallatszott: akarva, nem akarva fölfigyeltek rá. Sok ember beszélt odakinn suttogó, halk

hangon: lépteket hallottak, de ezek a léptek nem haladtak tovább, vagy legalábbis nem gyorsan és céltudatosan, hanem mintha körbe jártak volna. És igen, a zajból kivált néhány súlyos, lassú lépés zaja, amely a levegőn át egyenesen a fülükbe hatolt: olyan emberek ütemes, nehéz lépteinek zaja, akik valamilyen súlyos terhet visznek. Ellenállhatatlan késztetésnek engedve mindhárman a bejárathoz siettek, és ott állva maradtak – nem hívságos kíváncsiságból, hanem mintha valamilyen komor szélroham taszította volna oda őket.

Hat ember lépkedett az út közepén, a hatból három rendőr volt. Egy sarokvasáról leakasztott ajtót vittek a vállukon, és az ajtón egy halott emberi lény feküdt: az ajtó mindkét oldaláról súlyos cseppekben hullott a víz. Az összes ház lakói az utcára tódultak, hogy lássák a menetet, és amikor meglátták, csatlakozzanak hozzá: mindnyájan a halottvivőket kérdezték, akik már-már kelletlenül válaszolgattak, olyan sokszor kellett már elmondaniuk a mondókájukat.

– A patakban találtuk meg, amott, a mezőn túl.

– A patakban! De hiszen abban nincsen annyi víz, hogy belefüljön!

– Elszánt fickó volt: befeküdt a vízbe arccal lefelé. Nagyon elege lehetett az életből – megvolt rá az oka, nem is egy...

Higgins odahúzódott Margaret mellé, és gyöngye, sipákoló hangon azt hajtogatta: – Ugye, nem John Boucher az? Őbenne nincs annyi kurázi, hogy megtegye! Hát persze! Nem lehet John Boucher! Nézze, most errefelé fordulnak! Figyeljen! Nekem úgy zúg a fülem, hogy nem hallok semmit.

A halottvivők vigyázva letették az ajtót a kövekre, és

most már mindenki láthatta a szegény vízbefúltat – üveges szemét, mert az egyik félig nyitva volt, és egyenesen felbámult az égre. Amikor rátaláltak, arca borulva feküdt a patakban, ezért az arca dagadt volt és elkékült: ráadásul foltosra festette a patak, amelybe a festőműhelyből beleeresztették az elhasznált festéken vizet. A homloka fölött kopasz volt, de a tarkóján hosszúra megnőtt vékony szálú haja, és minden egyes hajszálból csöpögött a víz. De bármennyire elváltoztatta is mindez, Margaret azért felismerte John Bouchert. Valósággal szentségtörésnek érezte, hogy bárki belebámulhat abba a szegény, eltorzult, meggyötört arcba: ezért hirtelen, ösztönös késztetésnek engedve odalépett, és gyöngéden betakarta a halott arcát a zsebkendőjével. Azok, akik végignézték, amint ezt a kegyes cselekedetet végrehajtja, szemmel követték akkor is, amikor megfordult, és visszament korábbi helyére, és így meglátták Nicholas Higginst, aki úgy állt ott, mintha földbe gyökerezett volna a lába. A férfiak beszéltek valamit egymás közt, aztán egyikük odalépett Higginshez, aki szemlátomást szívesebben húzódott volna vissza a házába.

– Higgins, te ismerted! Te majd megmondod a feleségének, mi történt! Tapintatosan csináld, ember, de gyorsan, mert nem hagyhatjuk itt sokáig!

– Én nem bírok odamenni! – felelte Higgins. – Engem ne is kérjetek rá! Én nem bírom megmondani neki!

– Te ismered őt közülünk a legjobban – mondta a férfi.
– Mi megtettük a magunkét, amikor idehoztuk – most rajtad a sor!

– Nem bírom megtenni! – mondta Higgins. – Már amikor megláttam, kis híján leestem a lábamról. Nem voltunk barátok: és most meghalt...

– Hát ha nem mégy, nem mégy. De valakinek mégiscsak el kell mennie az asszonyhoz. Tudom, keserves dolog, de ha nem megy valaki oda gyorsan, akkor percről percre nő az esélye, hogy olyasvalakitől tudja meg, aki csak úgy föbe kólintja a hírrel, ahelyett, hogy gyöngéden, fokozatosan adná a tudtára.

– Papa, neked kellene elmenned hozzá! – mondta Margaret nagyon halkán.

– Ha tudnék – ha lenne időm végiggondolni, mit mondjak neki, de így egyszerre... – Margaret látta, hogy az apja csakugyan nem bírna elmenni Mrs. Boucherhez: egész testében reszketett.

– Elmegyek én – mondta.

– Az Isten áldja meg érte kisasszony! Nagy jót tesz vele: mert úgy hallom, beteges teremtés szegény, és itt a környéken nemigen ismeri senki.

Margaret bekopogtatott a csukott ajtón, de odabenn a sok neveletlen kisgyerek akkora zajt csapott, hogy nem hallotta a választ, ami azt illeti, abban sem volt biztos, hogy az ő kopogtatását meghallották, és mert attól lelt, minden másodpercnyi késlekedéssel jobban és jobban riasztaná a rá váró feladat, benyitott és belépett, becsukta maga mögött az ajtót, sőt be is reteszelte, mielőtt még a ház asszonya észrevette volna.

Mrs. Boucher egy hintaszékben ült a meglehetősen mocskos tűzhely egyik oldalán: úgy tűnt, hogy a házban napok óta senki sem tette a legcsekélyebb erőfeszítést sem annak érdekében, hogy valamelyes rendet és tisztaságot teremtsen.

Margaret mondott valamit, maga se nagyon tudta, mit, de a torka és a szája annyira kiszáradt, és a gyerekek akkora zajt csaptak, hogy Mrs. Boucher nem hallott

semmit. Margaret újra próbálkozott.

– Hogy van, Mrs. Boucher? Sajnos, úgy látom, nem nagyon jól. – Nem tudom, hogyan lehetnék jól! – csattant fel az asszony ingerülten. – Itt hagytak egyedül, hogy boldoguljak a kicsikkel, ahogyan tudok, és nincs mit adjak nekik, hogy egy kicsit csöndbe' maradjanak! Szívtelenség Jolintól, hogy ilyen soká magamra hagy, most, hogy amúgy is olyan rosszul vagyok!

– Mennyi ideje ment el otthonról?

– Már négy napja. Itt senki nem akart neki munkát adni, úgyhogy elindult gyalogszerrel Greenfield felé munkát keresni. De már akkor is visszaérhetett volna, vagy legalább üzenhetett volna, ha kapott munkát. Az is lehet, hogy...

– Oh, ne hibáztassa! – mondta Margaret. – Tudom, mennyire bántotta, hogy nincs munkája. Biztos vagyok benne...

– Maraggyá' má' csöndbe', nem hallom tőled, mit mond a hölgy! – ripakodott rá az asszony a körülötte lábatlankodó, egy év körüli kis lurkóra, aztán bocsánatkérően Margarethez fordult: – Örökösen nyaggat, hogy hol a „papa”, meg hogy adjak neki „kenyérkét”, de hát kenyérke nincsen itthon, a papája meg elment, és azt hiszem, már el is feledkezett rólunk. Pedig ő az apja kedvence, ő bizony! – mondta hirtelen megváltozott hangon: a térdére vont a gyereket, és gyöngéden csókolgatni kezdte. Margaret az asszony karjára tette a kezét, hogy magára vonja a figyelmét. A pillantásuk találkozott.

– Szegény kis jószág! – mondta Margaret lassan. – Ő *volt* az apja kedvence!

– Most is az, az apja kedvence! – mondta az asszony,

fölpattant ültéből, és álltában farkasszemet nézett Margarettel. Egy-két másodpercig egyikük sem szólt egy szót sem, aztán Mrs. Boucher beszélni kezdett, halk, nyöszörgő hangon, amely azonban egyre vadabb lett, ahogy folytatta:

– Mondom, ez a gyerek az apja kedvence! A szegény emberek ugyanúgy szerethetik a gyerekeiket, akár a gazdagok! Miért nem mond már valamit? Miért néz úgy rám azzal a nagy, szánakozó szemével? Hol van John? – dadogta, és megrázta Margaretet, hogy válaszra bírja – olyan erővel, hogy azt senki sem várta volna ilyen gyöngye tereméstől. – Oh, Istenem! – kiáltotta, amikor megértette Margaret néma, könnyes pillantásának jelentését, és visszahanyatlott a székébe. Margaret felemelte a gyermeket, » a karjába tette.

– Az édesapja nagyon szerette – mondta.

– Igen – mondta az asszony, a fejét ingatva. – Mindnyájunkat szeretett. Volt valaki ezen a világon, aki bennünket is szeretett! Régen volt, az igaz, de amikor még élt és itt volt mivelünk, akkor nagyon is szeretett minket. Meglehet, hogy ezt a kisgyereket szerette a legjobban, de azért engem is szeretett, és én is szerettem, akármiket is mondtam róla öt perccel ezelőtt. Biztos benne, hogy meghalt? – kérdezte, és megpróbált fölállni. – Hogyha csak nagybeteg és halálán van, talán még fel tudják éleszteni. Én magam is igen beteg vagyok – már hosszú ideje betegeskedem.

– Meghalt... vízbe fulladt!

– Megesett már, hogy életre keltettek valakit, akit holtan húztak ki a vízből. De mit is mívelek én – csak ülök itt, mikor pedig hozzá kellene sietnem? Nesze, itt van, te gyerek, csak maradj már csöndben! – maradj csöndben!

Nesze, itt van, játsszál velem szépen, de ne sírjál, amikor nekem megszakad a szívem! Istenem, honnét vegyek most elegendő erőt! Oh, John, John – férjem!

Ha Margaret idejében el nem kapja, az asszony összeroskadt volna. Margaret leült a hintaszékbe, az asszonyt a térdére vonta, a feje Margaret vállára hanyatlott. A többi gyerek ijedten köréjük gyűlt: lassanként kezdett megvilágosodni előttük a rejtélyes jelenet értelme, de mert elméjük tompa, felfogásuk lassú volt, a gondolat csak lassan formálódott meg bennük. Amikor azonban gyanítani kezdték az igazságot, olyan keserves sírás-rívást csaptak, hogy Margaret alig bírta elviselni. A kis Johnny sírt a lehangosabban, bár szegény kis teremtés nem is sejtette, voltaképpen miért is kell sírnia.

Az anya megremegett Margaret karjában. Margaret valami zajt hallott az ajtónál.

– Nyiss ajtót! Gyorsan! – mondta a legidősebb gyermeknek. – Be van reteszelve, de vigyázz, nagyon csöndesen nyisd ki – ne üss zajt! Oh, papa, várj egy kicsit, míg a gyerekek fölmennek az emeletre – ha nagyon csöndesen és óvatosan mennek, akkor talán nem hallja meg az anyjuk. Csak elájult – nincs más baja!

– Jobb is így neki, szegény teremtésnek! – mondta egy asszony, aki a halottvivők nyomában lépett a házba. – De maga nem tarthatja így egy örökkévalóságig! Várjon, átszaladok, hozok egy párnát, és akkor szép óvatosan lefektetjük a földre!

Ez a segítőkész szomszéd nagy megkönnyebbülést jelentett Margaret számára: úgy tűnt, korábban sose járt még a házban, sőt, csak mostanában költözött a környékre, de olyan kedves és gondos volt, hogy Margaret úgy látta, itt órá már nincsen szükség, és hogy talán legjobb lenne jó

példával elől járni és elhagyni a házat, amely teli volt kíváncsi, bár együttérző báméskodókká.

Körülnézett, tekintetével Nicholas Higginst kereste, de a férfi nem volt sehol. Így hát ahhoz az asszonyhoz intézte a szavait, aki átvette tőle az intézkedést, amikor azt javasolta, hogy Mrs. Bouchert fektessék le a padlóra.

– Nem tudná valahogy rávenni ezeket az embereket, hogy szép csendesen hazamenjenek? Hogy amikor ez a szegény asszony magához tér, ne lásson mást maga körül, csak azt az egy-két embert, akit jól ismer. Papa, nem beszélne a férfiakkal, hogy menjenek haza? Nem jut lélegzethez szegény teremtés, amíg ennyien vannak körülötte!

Margaret ott térdelt Mrs. Boucher mellett, és ecettel mosogatta az ájult asszony arcát, de néhány perc múlva meglepetten érezte, hogy a szobába friss levegő tódul. Fölnézett, és látta, hogy az apja és a szomszédasszony egymásra mosolyognak.

– Mi történt? – kérdezte.

– Csak az – felelte az apja –, hogy ennek a mi kedves barátnőnknek itt nagyszerű ötlete támadt, hogyan tisztítsa meg a házat a báméskodóktól.* – Szóltam nekik, hogy menjenek haza, és mindegyik vigyen magával egy-egy gyereket, és figyelmeztettem őket, ne feledkezzenek meg róla, hogy ezek a gyerekek árvák, és az anyjuk özvegy. Ez volt a legtöbb, amit tettem: így a gyerekeknek ma legalább kerül egy kis meleg étel a hasukba, és még egy kis kedvességben is lesz részük. Tudja már szegény asszony, hogyan halt meg az ura?

– Nem – felelte Margaret. – Nem bírtam neki mindent egyszerre megmondani.

– Muszáj lesz pedig megmondani neki, már csak a

halottkémi vizsgálat miatt is. Nézzék csak! Éledezik, ki mondja meg neki: maga vagy én? Esetleg az édesapja?

– Nem, nem, inkább maga! – mondta Margaret. Megvárták, amíg Mrs. Boucher egészen magához tér. Akkor szomszédasszony leült a padlóra, és az ölébe vonta Mrs. Boucher fejét.

– Szomszédasszony – mondta neki –, az ura halott. Sejti-e, hogy hogyan halt meg?

– Vízbe fúlt! – rebegette Mrs. Boucher, és elsírta magát, most először, amióta ez a súlyos megpróbáltatás lesújtott rá.

– Igen, úgy találták meg vízbe fúlva. Dolgavégezetlen indult hazafelé, és már nem reménykedett semmiben ezen a földön. Arra gondolt, talán Isten sem lesz kegyetlenebb hozzá, mint az emberek, az is meglehet, hogy még olyan kegyetlen sem lesz: talán éppenséggel olyan gyöngéd lesz hozzá, mint egy édesanya, vagy még annál is gyöngédebb. Nem azt mondom, hogy helyesen tette, amit tett, és azt sem mondom, hogy rosszul tette. Csak annyit mondok, hogy bárcsak soha ne lenne nekem vagy az enyéimnek olyan keserű a szívünk, mint öneki volt, mert különben lehet, hogy mi is ugyanúgy cselekednénk.

– Itt hagyott egyedül a hat gyerekekkel! – nyöszörögte az özvegy, akit szemlátomást sokkal kevésbé rendített meg férje halálának módja, mint azt Margaret várta volna, de hát ez már így következett gyámoltalan természetéből, hogy a veszteségét elsősorban abból a szemszögből nézte, milyen hatással lesz őrá és a gyerekekre.

– Nem hagyta egyedül! – szólalt meg Mr. Hale komolyan. – Hát nem tudja, ki az, aki mindig ott áll maga mellett? Aki felvállalja az ügyét? – Az özvegy nagyra nyitotta a szemét, és megnézte, ki szólt hozzá – egészen

addig nem vette észre, hogy Mr. Hale is a szobában van.

– Ki az, aki megígérte, hogy atyja lesz az árváknak? – folytatta Mr. Hale.

– De hát énnekem hat gyerekem van, uram, és a legidősebb sincsen még nyolc esztendő! Nem akarok én kételkedni az Ő irgalmában, uram – csak hát ez a nagy csapás igencsak próbára teszi az ember bizalmát – mondta az asszony, és újra sírva fakadt.

– Holnap már könnyebb lesz a lelkére beszélni, uram! – mondta a szomszédasszony. – Most a legjobb vigasza az lenne neki, ha a szívére szoríthatná valamelyik gyermekét. Sajnálom, hogy a kicsit is elvitték!

– Majd én átmegegyek érte! – mondta Margaret. Néhány perc múlva már vissza is tért, karjában a kis Johnnie-val, akinek az arca ételtől volt maszatos, a markában pedig mindenféle kincseket szorongatott: néhány kagylót, néhány darabka kristályt és egy gipszszobrocska fejét. Margaret az anyja karjába tette Johnnie-t.

– Úgy ni! – mondta az asszony. – Most már nyugodtan elmehetnek! Majd együtt jól kisíróják magukat, és szépen megvigasztalják egymást – senki úgy meg nem tud vigasztalni egy asszonyt, mint a kisbabája! Én itt maradok veled, amíg szüksége van rám, és ha holnap megint átjönnek, akkor majd lehet már veled okosan beszélni, mert máma még nincsen olyan állapotban.

Ahogy Margaret és az édesapja lassan végimentek az utcán, Margaret megállt Higgins csukott ajtaja előtt.

– Bemenjünk? – kérdezte az apja. – Nekem is ő járt az eszemben. Bekopogtattak. Válasz nem jött, így hát megpróbálták benyitni. Az ajtó nem engedett, de mintha mozgást hallottak volna odabentről.

– Nicholas! – szólta be Margaret. Nem jött válasz, és

talán tovább is mentek volna, abban a hiszemben, hogy nincsen senki a házban, ha odabentről nem hallanak olyanféle hangot, mintha valamit véletlenül levertek volna, talán egy könyvet.

– Nicholas! – szólt be Margaret újra. – Csak mi vagyunk azok! Nem engedne be minket?

– Nem! – hangzott odabentről. – Azt hiszem, avval, hogy magamra zártam az ajtót, elég világosan megmondtam, hogy senkit sem akarok látni – szavakkal se lehetne világosabban! Hagyjanak engem békén, legalább máma!

Mr. Hale megpróbált volna a lelkére beszélni, de Margaret az ajkára tette az ujját, hogy csöndre intse. – Nem is csodálom – mondta. – Én magam is szeretnék egyedül maradni. Azt hiszem, a magány az egyetlen dolog, ami jót tesz az embernek egy ilyen nap után, mint ez a mai.

XXXVII. FEJEZET

PILLANTÁS DÉLRE

*„Ásó! Kapa! Gereblye!
Fűrész és balta, jó!
Sarló, aratni: fejsze.
Vagy épp cséphadaró!
Mind szorgos kézre várnak,
amelyben ég a munka,
s jól forgatni őket kemény
iskolában tanulta!”*

Hood

Másnap, amikor elmentek meglátogatni Boucher özvegyét, Higgins ajtaja zárva volt: ezúttal azonban egy szolgálatkész szomszédtól megtudták, hogy a férfi csakugyan elment hazulról. Kiderült azonban az is, hogy mielőtt elindult volna a dolgára, bármi volt is az, benézett Mrs. Boucherhez. Ez a látogatás nem a legjobban alakult: Mrs. Boucher, most, hogy a férje öngyilkos lett, úgy érezte, a világ gonoszul elbánt vele, és volt is ebben egy morzsányi igazság, amit nehéz lett volna tagadni. Mégis kínosan érintette a látogatóit, amikor látták, hogy az özvegynek nincsen más gondolata, csak önmaga és az ő nehéz helyzete, és ez az önzés még a gyermekeihez való viszonyában is megmutatkozott, jóllehet ösztönös gyöngédséget érzett irántuk, olyanfélétt, mint az anyaállat a kölykei iránt, nem tagadta, hogy ebben a helyzetben elsősorban nyűgnek tekinti őket. Margaret megpróbált összebarátkozni egy-kettővel a gyerekek közül, miközben

az apja az özvegy gondolatait igyekezett valami magasabb rendű tárgyra terelni, abban a reményben, hogy így talán felhagy a tehetetlen panaszáradattal. Margaret úgy találta, a gyerekek egyszerűbben és őszintébben gyászolják az apjukat, mint az özvegy. A „papa” mindig kedves volt hozzájuk: egymással versengve, izgatottan dadogva mesélték Margaretnek, milyen jó és türelmes volt hozzájuk elveszett apjuk, hogyan kényeztette őket...

– Az a valami odafenn tényleg a papa? Énszerintem egyáltalán nem olyan, mint ő! Félek tőle, pedig a papától sose féltem!

Margaretnek vérzett a szíve, hallva, hogy az anya együttérzés iránti, önző sóvárgásában felvitte a gyerekeket az emeletre, és megmutatta nekik szegény, eltorzult arcú apjukat. Így a gyermekek mély, természetes gyászába a borzalom durva árnyalata vegyült. Margaret megpróbálta másfelé terelni a gondolataikat: tanácsokat adott nekik, miben tudnának segíteni az édesanyjuknak, vagy – mert azt remélte, a tanács ebben a főmódban hatásosabbnak bizonyul – hogy mit várna most tőlük az édesapjuk. Margaret törekvése nagyobb sikerrel járt, mint Mr. Hale-é. A gyerekek, amikor kézzel fogható, apró feladatokat láttak maguk körül, egymás után kezdtek megpróbálkozni azzal, amit Margaret javasolt nekik, és hozzáláttak, hogy kicsit rendbe szedjék a piszkos és rendetlen szobát. Az apja azonban túl magasra tette a mércét, és olyan célt tűzött maga elé, amely túlságosan elvont volt az önsajnálata sűppedt, beteg asszony számára. Mrs. Boucher eltompult elméje nem volt képes élénken maga elé képzelni, milyen nyomorúságosan érezhette magát a férje, mielőtt rászánta magát arra az utolsó, rettenetes lépésre, nem tudott másra gondolni, csak arra, milyen

hatással volt ez a lépés az ő életére, nem tudta fölfogni, hogy Isten akkor is könyörületes, ha nem állította meg a patak folyását külön az ő kedvéért, hogy a férjét megmentse a vízbefúlástól, és bár a szíve mélyén hibáztatta a férjét, amiért átadta magát a kilátástalan kétségbeesésnek, és tagadta, hogy bármiféle mentsége lenne ennek az utolsó, elhamarkodott lépésének, ugyanakkor engesztelhetetlen gyűlölettel szidalmazott mindenkit, akiről úgy gondolta, lehetett benne némi szerepe, ha mégoly csekély is, hogy a férje ilyen állapotba került. A tulajdonosok – elsősorban Mr. Thornton – aki, jóllehet Boucher részt vett a gyára elleni támadásban, amikor ezért körözést adtak ki ellene, elérte, hogy ezt a körözést visszavonják – a Szakszervezet, amelyet Higgins képviselt a szerencsétlen nő szemében – a gyerekek, mert olyan sokan vannak, örökké éhesek és örökké zajonganak – mindezek személyes ellenségeinek hatalmas hadseregét alkották, és az ő hibájuk volt, hogy ő özvegységre jutott. Margaret is hallott egyet-mást ebből az oktalan beszédből, mindenesetre eleget ahhoz, hogy elcsüggedjen tőle, és amikor elhagyták Boucherék házát, mindhiába próbálkozott vele, hogy felvidítsa az apját.

– Ezt is a városi élet teszi – mondta. – Az idegeiket megtépázza az az örökös kapkodás, tolongás és rohanás, ami körülveszi őket, nem is beszélve arról, hogy be vannak zárva ezekbe a szűk házakba, ami már önmagában is elegendő lenne hozzá, hogy lehangolja és meggyötörje a lelküket. Vidéken az emberek sokkal több időt töltenek a szabad ég alatt, még a gyerekek is, még télen is...

– De hát az emberek többségének muszáj városban élnie! És vidéken az emberek gondolkodása sokszor annyira begyepesedik, hogy valósággal fatalisták lesznek.

– Igen, ezt én is tudom. Gondolom, mindkét életmóddal járnak bizonyos megpróbáltatások és kísértések, mindegyikkel más és más. Azoknak, akik városban laknak, az esik nehezükre, hogy türelmesek és nyugodtak legyenek a vidékieknek pedig az, hogy tevékeny életet éljenek és megállják a helyüket a szokatlan és váratlan helyzetekben. És alighanem egyiknek sem könnyű, hogy eltervezze a jövőjét: az egyiknek azért, mert a jelen olyan élénk, sürgető és kézzelfogható körülötte, a másiknak meg azért, mert túl nagy számára a kísértés, hogy elmerüljön a pusztai testi létezés örömeiben, és nem ismer olyan, ennél erősebb és magasabb rendű örömet – következésképp nem is vágyakozik utána –, amelynek elérése érdekében terveket kellene készítenie, előre kellene néznie és lemondania bizonyos dolgokról.

– És így azután mindkettő, az is, aki kénytelen-kelletlen részt vesz a sürgés-forgásban, és az is, aki csak a jelenben, eltompult elégedettségben él, ugyanarra a sorsra jut. Hanem ez a szegény Mrs. Boucher! Milyen keveset tudunk termi érte!

– És mégse hagyhatunk fel a próbálkozással, ha mégoly haszontalannak látszik is. Oh, papa! Nagyon kemény világban élünk!

– Hát bizony, kislányom! Legalábbis most úgy érezzük, de azért mi legalább nagyon boldogok is voltunk valaha, még a sok bánatunk közepette is. Milyen öröm volt Frederick látogatása!

– Bizony! – mondta Margaret fölragyogva. – Milyen kedves, tiltott, lopott öröm! – De hirtelen elhallgatott. Nem tudott többé felhőtlen örömmel emlékezni Frederick látogatására: mert a saját gyávaságára emlékeztette. Pedig másokban minden hiba közül a bátorság hiányát vetette

meg leginkább: azt a kislelkűséget, amely végül hazugsághoz vezet. És most ő maga is elkövette ezt a bűnt! A következő gondolata az volt, hogy Mr. Thornton is tud a hazugságáról. De vajon ugyanennyire bántaná, ha valaki másnak jutott volna tudomására a dolog? – töprengett. Képzletben kipróbálta, mit érezne, ha Shaw néneje és Edith lennének azok, akik tudnak róla, ha az apja, ha Lennox kapitány vagy Mr. Lennox, vagy ha Frederick. Hogy éppen Frederick lesz az, aki megtudja, mit vétett, még ha az ő érdekében tette is – ez a gondolat volt mind között a legfájdalmasabb, mivel fivér és nővér között csak az imént született meg és ért csúcspontjára a kölcsönös tisztelet és szeretet, de még az a fájdalom is, amelyet akkor érzett, ha elképzelte, hogy Frederick ezentúl rosszabb véleménnyel lesz róla, semmiség volt ahhoz a szégyenhez, ahhoz a gyötrelmes, égető szégyenhez képest, amely akkor tört rá, ha arra gondolt, hogy újra találkoznia kell Mr. Thorntonnal. És mégis vágyódott erre a találkozásra, hogy mielőbb túlessen a nehezén, és megtudja, hogyan vélekedik most róla a férfi. Az arca égett, ha eszébe jutott, milyen fensőbbeségesen nyilatkozott valaha (ismeretségük kezdetén) a kereskedelemről: elítélte, mondván, a kereskedők egyfelől túlságosan gyakran próbálják a rossz minőségű árut kiválóként eladni, másfelől túlságosan gyakran vesznek föl hitelt olyan pénzüsszegekre vagy árukra, amelyek még nincsenek a birtokukban. Jól emlékezett rá, milyen nyugodt, megvető arccal felelt neki Mr. Thornton: néhány szóval értésére adta, hogy a kereskedelem nagy folyamatában minden tisztességtelen cselekedet hosszú távon kárára van az elkövetőjének, és hogy ilyen esetekben ezeket a cselekedeteket pusztán a közvetlen siker silány mércéjével

mérni nem bölcsesség, hanem ostobaság, és ez nemcsak a kereskedőkre vonatkozik, hanem minden emberre. Emlékezett rá, hogy erre ő – vakon bízva önmagában és soha még próbára nem tett becsületességében – azt kérdezte tőle, nem gondolja-e, hogy az, aki a lehető legolcsóbban vásárol és a lehető legdrágább piacon adja el az árut, vét az ellen a tiszta igazságosság ellen, amely olyan szoros kapcsolatban áll az igazság eszméjével: még a lovagiasság fogalmát is belekeverte a dologba – az apja mindjárt ki is igazította, a „lovagiasságot” a kereszténység magasabbrendű fogalmával helyettesítve, és innét az apja folytatta a vitát, ő pedig csöndben ült, szívében enyhe megvetéssel a másik vitázó iránt.

De hol van már az a Margaret, aki bárkit is megvethetett – aki a lovagiasságra hivatkozhatott! Mostantól fogva megalázott és kegyvesztett Mr. Thornton szemében! De vajon mikor fogja viszontlátni? A szíve hevesebben kezdett dobogni, valahányszor megszólalt a csengő, és bár meg is nyugodott, furcsa módon mindannyiszor el is szomorodott, amikor kiderült, hogy csalódott, és mégsem Mr. Thornton a látogatójuk. Az apja szemlátomást számított a látogatására, és nem értette, miért nem jön. Volt néhány pontja az előző esti beszélgetésüknek, amelyet már nem volt idejük részletesebben kifejteni, de abban állapodtak meg, hogy másnap este – vagy legalábbis Mr. Thornton legelső szabad estéjén – újra találkoznak, és folytatják a beszélgetést. Alighogy elváltak egymástól, Mr. Hale máris várni kezdte ezt az újabb találkozást. Még nem kezdte újra az óraadást, amellyel akkor hagyott fel, amikor feleségének betegsége súlyosabbra fordult, így most még kevesebb elfoglaltsága volt, mint rendesen, és az előző napi megrázó események (Boucher öngyilkosságának)

hatására csak még nagyobb erővel éledtek újjá korábbi vívódásai. Mr. Hale egész este nyugtalan volt, és azt ismételtette:

– Egészen biztos voltam benne, hogy Mr. Thornton ma átjön. Lehet hogy levelet is küldött azzal a küldönccel, aki a könyvet áthozta tegnap este, csak az elfelejtette átadni. Gondolod, hogy ma itt járt és hagyott valami üzenetet?

– Megyek és megkérdem, papa – mondta végül Margaret, amikor az apja, már harmadszor ismételte meg, kisebb változtatásokkal, az előbbi mondatokat. – De várj csak, azt hiszem, csöngettek!

Margaret rögvest visszaült a helyére, és elmélyült figyelemmel hajolt a hímzése fölé. Lépteket hallott a lépcső felől, de csak egyetlen személyét és tudta, hogy az csak Dixon lehet. Felemelte a fejét, felsóhajtott és elhitette magával, hogy megkönnyebbült.

– Higgins van itt, uram! Szeretne beszélni magával, vagy esetleg Miss Hale-lel. De az is lehet, hogy először Miss Hale-lel, és csak aztán önnel uram: nehéz kiigazodni rajta, mert furcsa állapotban van.

– Akkor legjobb lenne, ha feljönne ide, Dixon: itt mindkettőnket megtalál, és eldöntheti, melyikünket találja alkalmasabb hallgatóságnak.

– Oh! Természetesen, uram! Én aztán egyáltalán nem vagyok kíváncsi a mondókájára, elhiheti, de ha látná, milyen állapotban van a cipője, szerintem maga is úgy vélné, hogy jobb helyen lerne a konyhában.

– Gondolom, meg tudja törölni a lábát – felelte Mr. Hale. Így hát Dixon elviharzott, hogy közölje Higginsszel, odafönn várják. Egy kicsit azért megbékült, amikor látta, hogy a férfi tétovázva nézegeti a tulajdon lábát.

Aztán letelepedett a legalsó lépcsőfokra, lehúzta a

bűnös cipőket, és egyetlen szó nélkül megindult fölfelé!

– Alácsszolgája, uram! – mondta, és tenyerével lesimította a haját, amikor belépett a szobába. – Remélem, megbocsátja – mondta Margaret leie pillantva –, hogy csak így zokniban jöttem be: egész nap kutyagoltam, és az utcák nem valami tiszták.

Akkor talán a kimerültség miatt változott meg ennyire a viselkedése, gondolta Margaret: mert a férfi szokatlanul csendes és higgadt volt, és szemlátomást nem egykönnyen szánta rá magát, hogy elmondja, miért jött.

Mr. Hale a segítségére sietett: ő mindig kész volt együttérezni bárkivel, aki szégyenlős volt, habozott vagy nem volt elegendő bátorsága.

– Mindjárt teázunk: remélem, megiszik velünk egy csészével, Mr. Higgins! Nagyon fáradt lehet, ha az egész napot a szabad ég alatt töltötte ebben a nedves, bágyasztó időben! Margaret, kedvesem, nem szólnál Dixonnak, hogy siessen már azzal a teával?

Margaret csak egyetlen módon tudta siettetni az uzsonnát: ha a saját kezébe veszi az előkészületeket, és ezzel vérig sérti Dixont, aki csak mostanában kezdett ocsúdni az úrnője iránti, mély gyászából, és ezért rendkívül érzékeny és ingerlékeny volt egy ideje. De Martha, mint mindazok, akik kapcsolatba kerültek Margarettel – még Dixon is, hosszú távon –, örült és megtiszteltetésnek érezte, ha teljesítheti a kívánságait, és látva Martha szolgálatkészségét és Margaret szelíd türelmét, végül Dixon is elszégyellte magát.

– Föl nem foghatom, miért kell magának meg az úrnak ezeket a közönséges népeket a szalonba invitálniuk, mióta itt lakunk Miltonban! Helstone-ban az effélék sose jöhettek beljebb a konyhánál, és egyik-másiknak még így is

kénytelen voltam tudtára adni: még ez is igen nagy megtiszteltetés az ő számára!

Higgins csakugyan egyszerűbbnek találta, hogy egyetlen személy előtt könnyítsen a lelkén, mint kettő előtt. Amikor Margaret kiment a szobából, odalépett az ajtóhoz, hogy meggyőződjék róla: csakugyan be van csukva. Aztán odaállt Mr. Hale elé.

– Főnök – mondta –, nem fogja kitalálni, milyen ügyben járkáltam én ma egész nap. Különösen, ha emlékezik még rá, miket hordtam össze tegnap. Munkát kerestem. Bizony munkát... Azt mondtam magamnak – folytatta –, „Higgins, majd szép illedelmesen fogsz beszélni, és befogod a szádát akárki akármit válaszol.” Ezentúl inkább leharapom a nyelvem, mint hogy elhamarkodott szavakat ejtsek ki a számon. Annak az embernek a kedviért – érti, ugye? – mondta, és a hüvelykujjával hátrafelé bökött valamilyen bizonytalan irányba.

– Nem én – felelte Mr. Hale, mert látta, hogy Higgins valami jóváhagyást vár, de teljesen összezavarodott, mert nem is sejtette, ki lehet „az az ember”, akiről a vendége beszél.

– Hát annak a fickónak a kedviért, aki ott fekszik! – mondta Higgins, és újra az előbbi, bizonytalan irányba bökött a hüvelykujjával. – Annak a kedviért, aki patakba ölte magát, szegény ördög! Sose hittem volna, hogy ennyi kurázi legyen benne: ott feküdt, és hagyta, hogy a víz elborítsa, míg csak meg nem fulladt. Boucher, tudja.

– Igen, most már tudom – felelte Mr. Hale. – De térjünk vissza arra amit mondani kezdett: soha többé nem fog elhamarkodottan beszélni...

– Az ő kedviért. De nem is igaz, nem az ő kedviért: mert ahol ő van, bárhol legyen is most, ott már nem

éheznek többé, és nem is fáznak, hanem a] felesége kedviért, meg a hat gyerek kedviért!

– A Jóisten áldja meg érte! – kiáltotta Mr. Hale és föl pattant ültéből.

– Mire gondol? Mondjon el mindent! – tette hozzá kissé lehiggadva, de azért mohó érdeklődéssel.

– Éppen azon vagyok – felelte Higgins, kissé meglepődve Mr. Hale lázas izgalmán. – A magam érdekében sose kértem volna munkát senkitől, de mostantól az én felelősségem, hogy ezek a szerencsétlenek ne vesszenek éhen. Gondolom, ha több eszem van, ügyelhettem volna Boucherre, hogy ne így végezze, de én erre az útra tereltem a szerencsétlent, és felelős vagyok azért, ami történt.

Mr. Hale megragadta Higgins kezét, és szó nélkül, alaposan megrázta. Higgins zavart, szégyenkező képet vágott.

– Ugyan má’, főnök! Nincs köztünk senki, aki ne ugyanezt tenné a helyembe – aki nem ezt tenné, azt többé nem vennék emberszámba –, és azt hiszem, a többség jobban boldogulna, mint én, mert úgy higgye el, hogy hiába talpaltam egész nap, munkának színét sem láttam. Hiába mondtam Hampernek, hogy attól a fogadalomtól eltekintve – mert azt nem írom alá – nem, arra még mostan sem lennék képes – úgy fogok dolgozni, ahogy ember még nem dolgozott a gyárában – de ő hallani sem akart rólam – se ő, se a többi. Úgyhogy én egy szegény, gyámoltalan fekete bárány vagyok – és az a hat gyerek akár éhen is halhat attól, amit én nyújtani tudok nekik, ha csak maga, lelkész úr, nem segít!, – Hogy én segítsek? De hogyan? Bármit megtennék – de hát miben tudok én segíteni.

– Ez a kisasszonyka itten – intett Margaret felé, aki

időközben visszatért a szobába, és most némán állt és figyelt –, sokszor beszélt nekem mindenféle csudálatos dolgokat a Délvidékről meg arról, hogyan folyik ott az élet. Mármost én nem tudom, milyen messzi van az a vidék, de azon gondolkodom, nem tudnám-e valahogyan levinni oda azokat a szerencsétleneket. Ott, ugye, olcsóbb az ennivaló és magasabbak a bérek, és a népek is, gazdagok és szegények, főnökök és munkások, kicsit barátságosabbak, és talán a lelkész úr segíthetne benne, hogy munkát találjak. Még nem vagyok negyvenöt sem, és jó sok erő van még bennem, főnök.

– De hát miféle munkára gondolt, barátom?

– Hát, gondolom, például föláshatnám a földet...

– És az ásással – mondta Margaret, és előre lépett –, vagy bármilyen munkával, amit el tudna végezni, Higgins, a legjobb akarattal sem lenne képes többet keresni heti kilenc shillingnél – vagy legfeljebb tíznél. Az ennivaló nagyjából ugyanannyiba kerül, mint itt, legfeljebb ott lehetne egy kis kertjük...

– Azt a gyerekek is meg tudnák művelni – mondta Higgins. – Különben is, torkig vagyok Miltonnal, és Milton is torkig van velem.

– Ennek ellenére – mondta Margaret –, nem szabad Délre mennie! Nem bírná ki azt az életet! Télen-nyáron, fagyban-esőben a szabad ég alatt kellene dolgoznia! Megölné a csúz! A maga életkorában az a nehéz testi munka összeroppantaná! A táplálkozás is egészen más ott, mint amit megszokott!

– Nekem nagyjából mindegy, mit eszem! – mondta Higgins megbántva.

– De amikor van munkája, megszokta, hogy legalább napjában egyszer húst hozat a mészárosától: próbálja ezt

megengedni magának a heti kilenc shillingjéből, és még azokat a szegény gyerekeket is élelmezni. Tartozom vele magának, hogy mindezt elmondjam – mert én ültettem bogarat a fülébe, azzal, amit a déli életről beszéltem –, mert világosan kell látnia, mire vállalkozik. Maga nem tudná elviselni az ottani élet egyhangúságát, maga nem tudja, mi az: lassan felőrölné. Azok, akik egész életükben ott éltek, megszokták, hogy ott tespedjenek abban az állóvízben. Művelik a földet napról napra, magányosan a párolgó mezőkön – soha nem szólnak senkihez egy szót sem, még csak föl sem emelik szegény, lecsüggesztett fejüket. Az ásás nehéz munkája eltompítja az elméjük élénkségét, az egyhangúsága kiöli belőlük a képzelőerőt, és ha véget ért az aznapi munka, nem ülnek össze, hogy megbeszéljék egymással, min járt az eszük, mint töprengtek egész nap, nem! Még a legostobább vagy legképtelenebb gondolataikat sem osztják meg egymással, hanem egyenesen hazamennek, holtfáradtan, mint valami igavonó állat, szegény szerencsétlenek! és semmi nem érdekli őket, csak a/ evés meg az alvás. És maga nem bírná őket fölrázni ebből a tespedtségből, hogy megigyanak együtt valamit és elbeszélgessenek, hogy legyen valami társasága, ami itt, városon, olyan könnyen adódik, mint a levegő, legyen ez akár jó dolog, akár rossz – én nem tudom eldönteni, melyik, de a tudom, hogy nem ismerek embert, akiről nehezebben tudnám elképzelni hogy el tudja viselni, hogy földművesek között éljen, mint maga. Ami nekik a békességet jelenti, az a maga számára örökös nyugtalanság forrása leni.^ Könyörgöm, Nicholas, verje ki a fejéből ezt a dolgot! Különben sem tudná kifizetni az anya meg a hat gyerek útiköltségét – még ez a szerencse!

– Erre is gondoltam én. Egy ház elég lenne kettőnknek, és ha eladnám a másiknak a berendezését, abból azért kitelne egy és más. És ott is csak vannak férfiak, akiknek el kell tartani a családjukat – talán még olyan is, akinek hat vagy hét gyereke van. Isten segítse őket! – tette hozzá. Ahogyan ő maga sorra vette a tényeket, az jobban meggyőzte Margaret igazáról, mint mindaz, amit a lánytól hallott, és hirtelen maga is belátta, hogy nem volt szerencsés az ötlet, amely amúgy is csak rövid ideje vert gyökeret fáradtságtól és aggodalomtól kimerült agyában. – Isten segítse őket! Északnak és Délnek, mind a kettőnek megvan a maga baja. Ott állandóan van munka, de a bér csak az éhenhaláshoz elég, itt meg egyszer egy halom pénzt keres az ember, másszor egy fityinget sem. Szó, ami szó, akkora a zűrzavar ebbe ’a világba’, hogy az meghaladja az én értelmemet, de mindenki másét is: helyre kellene ütni valahogyan, de ki fogja helyreütni, ha azoknak van igazuk, akik azt mondják, hogy nincsen semmi, csak amit a két szemünkkel látunk?

Mr. Hale éppen a vajaskenyérnek való kenyeret szeletelte, és ez teljesen lefoglalta a figyelmét: Margaret örült ennek, mert látta, hogy jobb, ha Higginset most békén hagyja az apja: mert ha csak a lehető legtapintatosabban is beszélni kezd arról a tárgyról, amely körül most a szövőmunkás gondolatai járnak, akkor az azt hiszi, vitatkozni akarnak vele, és úgy érzi, csökönyösen ki kell tartania régi álláspontja mellett. Így Margaret közömbös dolgokról csevegett apjával, miközben Higgins, aki annyira elmerült a gondolataiban, hogy észre se vette, mit eszik, alaposan meg nem uzsonnázott. Aztán hátralökte a székét az asztaltól, és megpróbált belekapcsolódni vendéglátói beszélgetésébe, de nem sikerült, és rövidesen

visszasüppedt töprengő komorságába. És ekkor Margaret hirtelen megszólalt (már egy ideje ezen járt az esze, de a szavak mintha nem akartak volna kijönni a torkán):

– Mondja, Higgins, a Marlborough Gyárban is keresett munkát?

– Thorntonnál? – kérdezte Higgins meglepődve. – Igen, jártam Thorntonnál is.

– És mit mondott?

– Csak nem képzeled, hogy egy ilyen senkiházi, mint én vagyok, a főnök elé eresztenek? Csak a művezetővel beszéltem: azt mondta, menjek a pokolba.

– Bárcsak Mr. Thorntonnal beszélt volna személyesen! – mondta Mr. Hale. – Lehet, hogy munkát ő sem adott volna, de biztosan nem beszélt volna magával ilyen hangon!

– Ami a hangot illeti, azt már megszoktam: nemigen zavar. Én se nagyon válogatom meg a szavaimat, ha mérges vagyok. Nem a szavak bántottak engem, hanem az, hogy nem kellettem, sem ott, sem máshol.

– De azért én örülnék, ha mégiscsak beszélt volna Mr. Thorntonnál – ismételte Margaret. – Nem menne el még egyszer – tudom, hogy nagy dolgot kérek –, de nem menne el holnap újra, és próbálna meg beszélni velem? Örülnék, ha megtenné.

– Attól tartok, ez nem sokat használ – mondta Mr. Hale Margaretnek nagyon halkán. – Talán jobb lenne, ha én beszélnék velem!

De Margaret még mindig Higginset nézte, és várta a választ. Komoly, szelíd pillantásának nemigen lehetett ellenállni. A férfi nagyot sóhajtott.

– Hát nem mondom, hogy nem fogja sérteni a büszkeségemet, és ha csak énrólam lenne szó, jó darabig

kellene éhezniem, mielőtt rászánnám magam: szívesebben vágnám kupán a fickót, mint hogy szívességet kérjek tőle. Szívesebben levágatnám a jobb karomat, mint hogy elmenjek hozzá, de maga aztán igazán nem mindennapi teremtés, ha nem haragszik, és az sem mindennapi, ahogyan bánik az emberrel. Hát jó: majd összeharapom a fogamat, és elmegyek holnap Thorntonhoz. De azért ne képzelje, hogy odavesz majd. Nem akármilyen fickó az a Thornton: előbb hagyná magát elevenen megnyúztatni, mint hogy megmátsa a szavát. Ha elmegyek, az csak a maga kedvéért lesz, Miss Hale, és meg kell mondjam, most történik életemben először, hogy egy nőre hallgattam. Sem a feleségemnek, sem Bessnek nem sikerült soha ennyit elérnie nálam.

– Hát akkor csak annál jobban köszönöm magának! – mondta Margaret mosolyogva. – De nem hiszek magának: szerintem ugyanolyan gyakran hallgatott a feleségére meg a lányaira, mint a legtöbb férfi.

– Ami pedig Mr. Thorntont illeti – mondta Mr. Hale –, adok magának egy ajánlólevelet hozzá, és azt hiszem, nyugodtan megkockáztathatom, hogy ezzel legalábbis annyit biztosan el fog érni, hogy meghallgassa.

– Nagyon köszönöm, uram, de ha nem haragszik, inkább megállnék a magam lábán. Nem veszi be a gyomrom, hogy olyasvalaki akarjon nekem kedvezést kikönyörögni, aki nem ismeri töviről hegyire a helyzetet. A főnök és a munkásai vitájába ugyanúgy nem tanácsos beleavatkozni, mint a férj és feleség vitájába: nagyon bölcsnek kell annak lennie, aki valamit használni tud. Majd őrt állok holnap a gyár bejáratánál. Már reggel hatkor odaállok, és ott állok, míg csak szót nem válthatok vele. De ne nagyon reménykedjék, kisasszonyka! Előbb lehet tejet fakasztani a

sziklából. Nagyon jó éjszakát kívánok, és köszönök mindent!

– A cipőjét megtalálja a konyhában a tűzhely előtt, oda tettem, hogy megszáradjon – mondta Margaret.

A férfi megfordult, keményen a szeme közé nézett, aztán sovány kezével végigsimított a homlokán, és kiment a szobából.

– Milyen büszke ez az ember! – mondta az apja, akit bosszantott egy kicsit az, ahogy Higgins visszautasította, hogy közbenjárjon érte Mr. Thorntonnal.

– Büszke bizony! – felelte Margaret. – De azzal együtt, micsoda nagyszerű fickó!

– Mulatságos, hogy szemlátomást azokért a tulajdonságaiért tiszteli Mr. Thorntont, amelyek öbenne magában is megvannak.

– Gránitból vannak ezek az északi emberek, nem igaz, papa?

– Hát az a szerencsétlen Boucher, sajnos, aligha volt gránitból, és a felesége sem.

– A kiejtésükből úgy sejtem, hogy ír vér van bennük. Kíváncsi vagyok, sikerrel jár-e holnap Higgins. Ha ő és Mr. Thornton úgy beszélhetnének egymással, mint ember az emberrel – ha Higgins meg tudna feledkezni róla hogy Mr. Thornton is gyártulajdonos, és úgy beszélne vele, mint velünk – és ha Mr. Thornton elég türelmes lenne hozzá, hogy az emberséges szívével hallgassa, és ne a tulajdonos fülével...

– Kezded végre érdeme szerint becsülni Mr. Thorntont, Margaret! – mondta az apja, és meghúzta a fülét. Margaretnek furcsán elszorult a szíve, és nem bírt válaszolni.

„Oh! – gondolta. – Bárcsak férfi lennék! Akkor

odamehetnék hozzá, és rákényszeríthetném, hogy vágja a szemembe, mi a véleménye rólam. Akkor becsületesen megmondhatnám neki, hogy megérdemlem a megvetését. Fájdalmas dolog, hogy éppen most kell elveszítenem a barátságát, amikor érezni kezdtem az értékét. Milyen gyöngéd volt a drága mamához! Már csak az ő kedvéért is örülnék neki, ha újra eljönne, és legalább megtudnám, hogy mennyire mélyre süllyedtem a szemében!”

XXXVIII. FEJEZET

A MEGTARTOTT ÍGÉRET

*„Büszkén, büszkén föláll, s szemén
keserű könny ragyog:
Mondj bármit, gondolj bármit, én
többet nem mondhatok!”*

Skót népballada

Nemesak az volt a baj, hogy Mr. Thornton tudta: Margaret nem mondott igazat – bár a lány azt hitte, ez volt az egyedüli oka, hogy megváltozott róla a véleménye –, hanem az is, hogy ez a hazugság a férfi agyában szorosán összekapcsolódott azzal a gondolattal, hogy Margaret egy másik férfit szeret. Nem tudta elfelejteni, milyen gyöngéd és komoly pillantást váltottak azzal a másikkal – hogy milyen bizalmas közelségben álltak ott egymással, még ha a gyöngédség megnyilvánulásaira nem is került sor közöttük. Ez a gondolat állandóan gyötörte: a kép ott lebegett a szeme előtt, bármerre járt és bármit csinált is éppen. Ráadásul (és a fogát csikorgatta, valahányszor ez eszébe jutott), ilyen késői órán látta őket együtt, alkonyi félhomályban, és olyan távol a lány otthonától, egy viszonylag elhagyatott helyen! Nemesebbik énje eleinte arról próbálta meggyőzni, hogy ez az utóbbi két dolog talán csak ártatlan véletlen, és könnyű rá magyarázatot találni: ha egyszer elismeri, hogy Margaretnek joga van mást szeretni, és ahhoz is, hogy őt szeressék (és ugyan milyen alapon tagadhatta volna meg tőle ezt a jogot? – talán nem közölte vele a lány elég világosan, hogy nem kér

a szerelméből?), akkor ugyan mi kivetni valót találhat abban, hogy a lány egy alkalommal talán kissé hosszabb sétára csábult, és későbbi időpontban, mint ahogy eredetileg tervezte? De az a hazugság! Az arra mutatott: Margaret nagyon is tudatában volt, hogy helytelen dolgot követett el, amit el kell titkolnia, holott máskülönben a titkolózás egyáltalán nem volt jellemző rá! Ennyit el kellene ismernie, bár megkönnyebbült volna, ha úgy érezheti, hogy a lány teljességgel méltatlanná vált a becsülésére. Hiszen éppen ettől szenvedett annyira – hogy szenvedélyesen szerette Margaretet, és úgy érezte, még a hibáival együtt is szeretetre méltóbb és nagyszerűbb teremtés, mint bármelyik más nő a földön, ugyanakkor azt kellett látnia, annyira erősen kötődik ahhoz a másik férfihoz, és iránta érzett szerelme olyannyira tévútra vezette, hogy minden becsületessége ellenére még hazudni is hajlandó volt a kedvéért! Éppen ez a hazugság, amely foltot ejtett a jellemén, bizonyította mindennél világosabban, milyen vakon szereti azt a másikat – azt a sötét hajú, karcsú, elegáns, jóképű férfit – miközben ő maga faragatlan, komor és tagbaszakadt! Mr. Thornton mind jobban belehajszolta magát a gyötrelmes, vad féltékenységbe. Milyen gyöngéden nézett rá, milyen odaadó figyelemmel fordult feléje! Ő az életét adta volna érte, ha csak egyszer így néz rá, ilyen figyelmes tartással hajlik feléje! Kigúnyolta magát, amiért olyan boldoggá tette, amikor a lány gépiesen, pusztán a védelmezés ösztönétől hajtva átkarolta, hogy megvédelmezze a dühöngő tömegtől, most pedig látta, milyen gyöngéd és elbűvölő egy olyan férfi társaságában, akit valóban szeret! Szóról szóra emlékezetébe idézte a lány éles szavait: „hogy nem volt olyan ember a tömegben, egyetlen egy

sem, akiért ne szívesebben tette volna, amit tett, mint őerte!” Margaret szemében ő csak egy volt azoknak a tömegéből, akiket meg akart kímélni a vérontástól, de ez az ember, ez a titkos szerető, ez nem osztozott senkivel: gyöngéd pillantások és szavak, kézsorongatás, hazugság és rejtőzködés, minden az övé volt.

Mr. Thornton tudatában volt, hogy még soha életében nem volt ilyen ingerlékeny, mint mostanában: ha valaki kérdezett tőle valamit, szíve szerint csak rövid, kurta választ adott volna, amely inkább volt vakkantás, mintsem emberi beszéd. Ez a tudat azonban sértette a büszkeségét: mindig is nagyra volt az önuralmával, hát most is uralkodni fog magán! – gondolta. És csakugyan, most is sikerült elérnie, hogy nyugodtan és megfontoltan viselkedjék, bár ez most sokkal inkább nehezebbre esett, mint valaha. Otthon még a szokásosnál is hallgatagabb volt: az estéit pedig azzal töltötte, hogy egyfolytában fel-alá járkált – ez a szokás rettenetesen bosszantotta volna az anyját, ha bárki más csinálja, és még imádott fia iránt is kezdte elveszíteni miatta a türelmét.

– Nem hagynád abba – nem ülnél le legalább egy percre? Mondanék valamit, ha egy kicsit abbahagynád ezt az örökös föl-le járkálást!

A férfi abban a pillanatban leereszkedett a fal mellett álló székek egyikére.

– Betsyrői akarok valamit mondani. Azt mondja, el akar menni: az udvarlója halála annyira megviselte, hogy nem képes teljes szívvel végezni a munkáját.

– Hát csak menjen. Gondolom, nem lesz nehéz másik szakácsnőt találni helyette.

– Na tessék, így beszél egy férfi! Nemcsak a főztjéről van szó, hanem arról, hogy Betsy már jól ismeri a

szokásainkat. Ráadásul mondott nekem valamit a barátnőről, Miss Hale-ről is!

– Miss Hale nem a barátom. Az apja a barátom.

– Örülök, hogy ezt mondod, mert ha az lenne, biztosan bosszantana, amit Betsyől hallottam róla.

– Hadd halljam! – mondta a férfi azon a rendkívül fojtott, csöndes hangon, amelyen az utóbbi napokban beszélt.

– Betsy azt mondja, hogy azon az estén, amikor az udvarlóját – már nem emlékszem, mi volt a neve, Betsy mindig csak úgy emlegeti, hogy „ő”...

– Leonards.

– Azon az estén, amikor Leonardsot utoljára látták az állomáson – ami azt illeti, aznap, amikor utoljára volt szolgálatban –, Miss Hale is ott járt, még hozzá annak a fiatalembernek a társaságában, aki Betsy szerint egy ütéssel vagy lökéssel megölte Leonardsot!

– Leonardsot nem ölték meg semmiféle ütéssel vagy lökéssel. – Honnét tudod?

– Onnét, hogy kifejezetten rákérdeztem, amikor a kórházi orvossal beszéltem. Ő azt mondta, hogy Leonards már hosszú ideje beteg volt, valamilyen belső bajban szenvedett, amit a sok ivástól kapott, és mivel akkor is éppen részeg volt, amikor az állapota rohamosan rosszabbodni kezdett, ez eldöntötte azt a kérdést, hogy az utolsó, végzetes rohamot vajon az alkohol vagy az esés okozta-e.

– Az esés! Miféle esés?

– Amit az az ütés vagy lökés okozott, amiről Betsy beszélt.

– Szóval akkor mégiscsak megütötte vagy ellökte valaki?

- Azt hiszem.
- Na és kicsoda?
- Mivel a szakorvosi vélemény szerint a halálát nem ez okozta, nem volt szükséges vizsgálatot indítani, így erre nem tudok felelni neked.
- De Miss Hale ott volt az állomáson?
- Semmi válasz.
- Egy fiatalember társaságában?
- Mr. Thornton még mindig hallgatott. Végül megszólalt:
- Mondom, anyám, hogy nem volt vizsgálat – nem nyomoztak az ügyben. Már úgy értem, a hatóságok.
- Betsy azt mondja, hogy valami Wolmer (egy ismerőse, aki fűszeresegéd Cramptonban) hajlandó lenne megesküdni rá, hogy látta Miss Hale-t az állomáson, amikor az eset történt. Föl-alá járkált egy fiatalember társaságában.
- Nem látom be, mi közünk nekünk ehhez! Miss Hale ott és azzal sétál, akivel akar!
- Örülök, hogy ezt mondd! – helyeselt Mrs. Thornton mohón. – Nekünk mindez nagyon keveset jelent – neked meg éppenséggel semmit, azok után, ahogy veled viselkedett, de én – én azt ígértem Mrs. Hale-nek, nem fogom némán elnézni, ha a lánya rossz útra tér, hanem figyelmeztetem és megpróbálok a lelkére beszélni. Annyi szent, hogy megmondom neki a magamét a viselkedéséről!
- Nem tudom, mi rosszat tett aznap este – mondta Mr. Thornton, felkelt a helyéről, és közelebb lépett az anyjához, aztán megállt a kandalló mellett, de az arcát nem fordította a szoba felé.
- Te talán helyeselnéd, ha Fanny odakinn lófrálna sötétedés után, egy ilyen viszonylag elhagyatott helyen, egy fiatalember társaságában? Nem is beszélve arról,

milyen ízléstelen dolog fiatalemberekkel sétafikálni, amikor az anyját még el sem temették! Te például örülnél neki, ha a húgodat látná meg egy fűszeresség ilyen helyzetben?

– Hát először is, nincs még olyan régen, hogy én magam is rőföségéd voltam, úgyhogy az a pusztán tény, hogy egy fűszerességéd látott valamit, még nem teszi azt a cselekedetet elítélendővé az én szememben. Másodszor, óriási különbség van Miss Hale és Fanny között. Miss Hale-ről el tudom képzelni, hogyha látszólag meg is feledkezett az illendőségről, bizonyára elég súlyos oka volt rá. Arról viszont nem tudok, hogy Fanny-nak lett volna valaha is súlyos oka bármire életében. Őrá mindig másoknak kell ügyelniük. Miss Hale viszont tud vigyázni magára.

– Szép kis jellemzést adtál a húgodról, mondhatom! Igazán, John, az ember azt hinné, a történetek után kinyílt végre a szemed és átláttál Miss Hale-en! Először úgy viselkedik, mintha odáig lenne érted, hogy kénytelen legyél megkérni a kezét – és mindezt nyilván csak azért, hogy kijátsszon ezzel a fiatalemberrel szemben, semmi kétség! Most végre tisztán értem a viselkedését! Az a férfi, gondolom, a szerelmese – ezt még talán te is elismered!

Mr. Thornton most az anyja felé fordult: az arca nagyon sápadt és komor volt.

– Igen, anyám, nagyon is úgy vélem, hogy az a férfi a szerelmese!

– mondta. Újra elfordult, és egész testében összerándult, mintha súlyos testi fájdalom gyötörné. Arcát a kezébe támasztotta, aztán, mielőtt az anyja megszólalhatott volna, hirtelen feléje fordult:

– Anyám! Az a férfi nyilván a szerelmese, bárki legyen

is, de neki talán segítségre és egy tapasztalt asszony tanácsára van szüksége – talán bajba került, talán komoly kísértésnek van kitéve, nem tudom. Félek, hogy így van. Nem akarom tudni, miféle bajba került, de mivel te nekem mindig olyan jó – igen! és olyan gyöngéd anyám voltál, kérlek, menj el hozzá, nyerd meg a bizalmát, és adj tanácsot neki, mit kell tennie! Tudom, hogy valami nincs rendjén: biztos vagyok benne, hogy fél valamitől, és ez a félelem borzalmasan megkínozza.

– Az ég szerelmére, John! – mondta az anyja most már komolyan megdöbbenve. – Miről beszélsz? Te tudsz valamit?

A férfi nem felelt.

– John! Nem tudom, mit gondoljak, ha te csak hallgatsz! Nincs jogod rosszat mondani róla...

– Nem mondtam rosszat róla, anyám! Nem is tudnék rosszat mondani róla!

– Na jó! Szóval nincs jogod azt mondani róla, amit mondtál, ha nem mondasz el mindent! Ezek a célozgatások teszik tönkre egy nő jó hírét!

– A jó hírét! Anyám, ne merészelj...! – Megfordult, és lángoló pillantással nézett az anyja arcába. Aztán erős elhatározással nyugodt és méltóságteljes viselkedést kényszerített magára, és azt mondta: – Nem mondhatok többet, csak annyit, ami nem több és nem kevesebb a tiszt igazságnál, és biztos vagyok benne, hogy hinni fogsz nekem – jó okom van rá, hogy föltételezzem, Miss Hale nehéz helyzetbe és komoly bajba került egy olyan kapcsolat következtében, amely, mindannak alapján, amit Miss Hale jelleméről tudok, nem lehet más, csak tökéletesen ártatlan és helyénvaló. Hogy hogyan jutottam erre a gondolatra, azt nem mondhatom meg. De nem

vagyok hajlandó eltérni, hogy bárki is olyasmire célozgatson, mintha Miss Hale helyzete bármilyen szempontból súlyosabb lenne annál, mint hogy szüksége van egy kedves és megértő asszony tanácsára! Te pedig megígérted Mrs. Hale-nek, hogy szükség esetén te leszel ez az asszony!

– Nem! – felelte Mrs. Thornton. – Hála istennek, kedvességet és megértést egyáltalán nem ígértem, mert már akkor is éreztem, hogy képtelen lennék kedves és megértő lenni egy olyan természetű személlyel, mint Miss Hale. Azt ígértem, megmondom a véleményemet és tanácsot adok, ahogy a tulajdon lányommal tenném: úgy beszélek majd vele, ahogy Fannyval beszélnek, ha megtudnám, hogy egy fiatalemberrel lófrált kettesben sötétedés után! Úgy fogok beszélni vele, ahogy az általam ismert körülmények indokolják, tekintet nélkül azokra a „súlyos okokra”, amelyeket nem vagy hajlandó nekem elárulni. Ezzel eleget teszek az ígéretemnek és megteszem, amit a kötelesség diktál!

– Ezt nem fogja elviselni! – mondta a férfi szenvedélyesen.

– Kénytelen lesz elviselni, ha kiejtem a számon a halott anyja nevét.

– Rendben van! – mondta a férfi, és elfordult az anyjától. – De nekem ne beszélj róla többet! Rá sem bírok gondolni. Még mindig jobb, ha akárhogy is, de beszélsz vele, mint ha nem beszélne vele senki. Oh, az a gyöngéd tekintet! – sziszegte összeszorított foggal, miután visszatért a saját szobájába, és bereteszte az ajtót. – És aztán az az átkozott hazugság, amely arról árulkodik, hogy valami szörnyű szégyen lappang a háttérben, amelynek nem szabad napvilágra kerülnie, pedig én azt hittem, ő soha

nem tenne olyat, ami nem bírja el a napfényt. Oh, Margaret, Margaret! Anyám, mennyire megkínóztál! Oh! Margaret, miért is nem engem szeretted? Kemény vagyok és faragatlan, de én soha nem kívántam volna tőled, hogy hazudj miattam!

Mínél többet gondolkodott Mrs. Thornton azon, amit a fia mondott, amikor azért könyörgött, hogy irgalmasan ítélje meg Margaret meggondolatlan viselkedését, annál keserűbb haraggal gondolt a lányra. Ádáz gyönyörűségét lelte a gondolatban, hogy „jól megmondja neki a magáét”, azzal az ürüggyel, hogy csak a kötelességét teljesíti. Elégedetten állapította meg, hogy őt ugyan nem tudja Margaret „elkápráztatni”, mint sok más embert! Megvetően felhorkant, amikor maga elé képzelte áldozatának szépségét: az a hollófekete haj, az a hibátlan, sima arcbőr, az a ragyogó szempár most mit-sem fog használni neki, egyetlen szavától sem fogja megkímélni annak az igazságos és komoly feddésnek, amelynek szavait Mrs. Thornton fél éjszaka fogalmazgatta az elméjében.

– Miss Hale idehaza van? – Tudta, hogy otthon van, mert látta az ablakban, és a lábát már be is tette a kis előszobába, mielőtt Martha felelhetett volna a kérdésére.

Margaret egymagában ült, éppen levelet írt Edith-nek, részletesen beszámolva az édesanyja utolsó napjairól. Nem csoda hát, hogy elérzékenyült, és amikor bejelentették Mrs. Thorntont, egy önkéntelen könnycseppet kellett gyorsan kitörölnie a szeme sarkából.

Látogatóját olyan komoly, szelíd méltósággal fogadta, hogy Mrs. Thornton elszántsága kissé megingott: úgy érezte, nem tud belefogni a beszédbe, amit olyan jól kigondolt, mert nincs kinek címezze. Margaret mély, zengő hangja most szelídebb volt, mint máskor, viselkedése

kedvesebb, mert a szíve mélyén nagyon hálás volt Mrs. Thorntonnak azért a figyelmességért, amelyet ezzel a látogatással tanúsított iránta. Nagyon igyekezett, hogy olyan beszédanyagot találjon, amely Mrs. Thorntont érdekli: dicsérte Marthát, a szolgálólányt, akit Mrs. Thornton talált számukra, elmondta, hogy megkérdezte Edith-et, nem tud-e valamilyen kellemes nyaralóhelyet ajánlani, mert korábban Miss Thornton kifejezte neki azt a vágyát, hogy szeretne egy kis görög levegőt szippantani. Mrs. Thornton már-már kezdte kényelmetlenül érezni magát. Ő éles damaszkuszi pengét suhogtatva érkezett, és itt rózsaszirmokkal fogadják! Egy darabig némán ült, megpróbálta fölvertezni magát arra, amit a kötelességének tartott. Végül egy gondolat villant át az agyán, amelyről maga is tudta, mennyire valószínűtlen, és mégis, ennek a gyanúnak sikerült fölingerelnie annyira, hogy képes legyen elmondani, amiért jött: arra gondolt, vendéglátója csak azért olyan kedves most hozzá, mert abból a másik kapcsolatból nem lett semmi, és Miss Hale most úgy látja jónak, hogy megpróbálja visszacsalogatni kikoszorózott udvarlóját. Szegény Margaret! Valami kis igazság talán volt is ebben a gyanúban: hiszen Mrs. Thornton egy olyan férfi édesanyja volt, akinek a becsülését nagyra értékelte, és most attól kellett tartania, hogy elveszítette, ez a gondolat talán öntudatlanul belejátszott, hogy annyira igyekezett figyelmes lenni a vendégéhez, és olyan hálás volt neki a látogatásáért. Mrs. Thornton felállt, hogy távozzon, de látszott rajta hogy valamit még mondani akar. Megköszöri a torkát, és rákezdte:

– Miss Hale, van még valami, amit kötelességem megmondani magának. Megígértem szegény édesanyjának, hogyha úgy látom, már amennyire én meg tudom ítélni,

hogy maga valami helytelen dolgot művelt, vagy – folytatta kissé enyhítve szavainak szigorúságán – valami meggondolatlanságot követett el, ezt nem fogom szó nélkül hagyni, vagy legalábbis megpróbálom magát figyelmeztetni, akár megfogadja ezt a figyelmeztetést, akár nem. Margaret mélyen elpirult, mint valami bűnös, és tágra nyílt szemmel meredt Mrs. Thorntonra. Azt hitte, azért jött, hogy a hazugságáról beszéljen vele – hogy Mr. Thornton küldte hozzá, azért, hogy elmagyarázza neki, milyen veszélynek tette ki magát: annak, hogy a tárgyalóterem nyilvánossága előtt fogják meghazudtolni! És bár elfacsarodott a szíve, ha arra gondolt, miért nem maga a férfi jött el, hogy megfeddje, tanúja legyen a bűnbánatának, és aztán ismét ugyanúgy becsülje őt, mint azelőtt, de bűnének tudata sokkal alázatosabbá tette, semhogy ne hallgatta volna végig türelmesen és alázatosan Mrs. Thornton szavait, ha az a hazugságát hányja a szemére.

Mrs. Thornton pedig folytatta:

– Amikor először hallottam az egyik szolgálómtól, hogy látták magát az outwoodi állomáson – olyan messzire az otthonától! – egy úriember társaságában, ráadásul ilyen késői időpontban, alig akartam elhinni. De sajnos, ezt kell mondanom, a fiam is megerősítette, amit a szolgálóm mondott. Enyhén szólva igen nagy meggondolatlanságot követett el: nem egy fiatal nőnek került már a jó hírébe az, hogy...

Margaret szeme villámokat szórt. Ez a föltételezés új volt a számára – új és túlságosan sértő! Ha Mrs. Thornton azért tett volna szemrehányást neki, mert hazudott, rendben van – alázatosan beismerte volna a bűnét. De az, hogy az ő viselkedését bírálgatja – azt meri állítani, hogy ő kockára

teszi a jó hírét – és kicsoda mondja ezt neki? Mrs. Thornton, egy vadidegen – nem, ez már túl sok, ez arcátlanság! Nem fog felelni neki – egyetlen szóval sem! Mrs. Thornton látta Margaret szemében a harci kedv felvillanását, és ez az ő harciasságát is tovább tüzelte.

– Úgy gondoltam, kötelességem figyelmeztetni, az édesanyja kedvéért, mire vezethet az ilyen illetlen viselkedés: hosszú távon azzal járhat, hogy elveszíti az emberek becsülését, még ha más, nagyobb bajt nem is okoz vele magának.

– Az édesanyám kedvéért – felelte Margaret könnyes hangon – sok – mindent hajlandó vagyok elviselni, de mindent azért mégsem! Biztos vagyok benne: anyámnak nem az volt a szándéka, hogy engem sértésnek tegyen ki.

– Sértéseknek, Miss Hale?

– Igen, asszonyom – felelte Margaret most már szilárdabb hangon –, ön megsértett! Mi oka lehetett önnek arra, hogy olyasmivel gyanúsítson...

– Oh! – Margaret hangja elcsuklott, és arcát a kezébe temette. – Most már tudom, nyilván Mr. Thornton elmondta önnek...

– Nem, Miss Hale! – vágott közbe Mrs. Thornton, bár gyötörte a kíváncsiság, volt olyan becsületes, hogy félbeszakítsa ezt a beismerést, amely már kis híján kiszaladt Margaret száján. – Ne folytassa! Mr. Thornton nem mondott nekem semmit. Maga még nem ismeri a fiamat! Maga nem méltó hozzá! A fiam mindössze ennyit mondott – és most jól figyeljen, ifjú hölgy, hátha ebből megérti végre, kicsoda az az ember, akit maga kikoszorozott! Ez a miltoni gyáros, ez a férfi, akinek a nagylelkűségét és gyöngéd szívét annyira semmibe vették, mint maga az övét, csak tegnap este is azt mondta nekem:

„Menj el hozzá! Jó okom van azt feltételezni, hogy nehéz helyzetbe került valaki miatt, akihez ragaszkodik, és egy tapasztalt asszony tanácsára van szüksége!” Biztos vagyok benne, hogy szóról szóra így mondta. Mi több – azon kívül, hogy ő is elismerte, látta magát az outwoodi állomáson egy úriember társaságában, huszonhatodikán este – nem mondott egy szót sem – egy árva szót sem maga ellen! Ha tud is valamit arról a dolgról, ami most ennyire megríkatja magát, hát megtartotta magának! Margaret még mindig a tenyerébe temette az arcát, és az ujja nedves volt a könnyektől. Mrs. Thorntont ez a látvány kissé szelídebb kedvre hangolta.

– No, ne sírjon már, Miss Hale! Megengedem, lehetnek olyan körülmények, amelyek, ha hajlandó lenne felfedni őket, más fényben tüntetnék föl ezt a látszólagos illetlenséget.

Még mindig semmi válasz. Margaret azon töprengett, mit is mondjon: szerette volna visszanyerni Mrs. Thornton becsülését, és mégsem adhat, nem szabad adnia semmiféle magyarázatot a történetekre! Mrs. Thornton kezdte elveszíteni a türelmét.

– Sajnálám, ha meg kellene szakítanom magukkal az ismeretséget, de Fanny kedvéért – mondtam is a fiannak, hogyha Fanny viselkednék így, az igen nagy szégyen lenne a családra nézve –, és Fanny olyan befolyásolható...

– Nem adhatok magyarázatot! – szólalt meg Margaret halkán, – Csakugyan rosszat tettem, de nem úgy és nem azt, amiről maga tud vagy amire gondol. Azt hiszem, Mr. Thornton irgalmasabban ítél meg, mint ön, asszonyom... – Margaret keményen küzdött ellene, hogy a hangját ne fojtsák el a könnyek –, de azért, azt hiszem, ön is jót akart!

– Köszönöm! – felelte Mrs. Thornton, és kihúzta magát.

– Eddig eszembe se jutott, hogy esetleg kételkedhetik a jószándékomban! Ez volt az utolsó eset, hogy beleártottam magam a kisasszony dolgába! Már akkor sem akartam elvállalni, amikor az édesanyja megkért rá! Már akkor sem helyeselt, hogy a fiam vonzódik magához, amikor még csak gyanítottam, miféle! Már akkor is úgy láttam, hogy maga nem méltó öhozzá! De amikor maga a zendülés idején olyan csúnyán kompromittálta magát, és kitette magát a szolgálók meg a munkások megjegyzéseinek, úgy éreztem, többé nem lenne helyes, ha megpróbálnám lebeszélni róla a fiamat, hogy megkérje magát –, mellesleg egészen addig a napig tagadta, hogy ilyen szándéka lenne!

– Margaret összerándult, és élesen, hosszan sziszegve szívta be a levegőt, de Mrs. Thornton nem ügyelt rá. – Eljött hát ide, hogy megkérje, de maga közben nyilván meggondolta magát. Mondtam is tegnap a fiamnak, szerintem az alatt a rövid idő alatt nem történhetett más, csak az, hogy maga bizonyára üzenetet kapott vagy hírt hallott erről a régi udvarlójáról, ami...

– Miket képzelsz maga rólam, asszonyom? – Margaret büszke megvetéssel vetette hátra a fejét, mígnem a nyaka olyan ívben görbült, mint egy hattyúé. – Már eleget mondott, Mrs. Thornton! Nem vagyok hajlandó önnek semmiféle magyarázatot adni a történetekre! És most, ha megengedi, elhagyom a szobát!

És hangtalanul, egy sértett hercegnő méltóságteljes tartásában kiviharzott a szobából. Mrs. Thorntonnak volt annyi természetes humorérzéke, hogy átlássa, milyen nevetséges helyzetbe került. Nem kísérte ki senki: nem maradt más hátra, kénytelen volt saját magát kiereszteni a házból. Nem mondhatni, hogy Margaret viselkedése különösebben bosszantotta volna: nem kedvelte annyira,

hogy számíton neki, haragszik-e rá vagy sem. A lány szemlátomást kellőképpen a szívére vette Mrs. Thornton megrovó szavait, éppen annyira, amennyire számított rá, és a szenvedélyes felháborodás, amellyel ezeket a szavakat fogadta, sokkal inkább megenyhítette látogatója szívét, mint azt Margaret hallgatása vagy tartózkodása tette volna. „Na, ifjú hölgyem! – gondolta magában Mrs. Thornton – látom, te is méregzsák vagy a javából! Ha összekerültetek volna, Johnnak elég baja lett volna veled, amíg megtanulod, hol a helyed! De szerintem ezután kétszer is meg fogod.. – , gondolni, mielőtt késő este sétafikálgatnál a széptevőddel! Ahhoz túl sok benned a büszkeség és a kurázi! Szeretem, ha egy lány méregbe gurul, amikor meghallja, hogy az emberek a nyelvükre vették. Ebből látszik, hogy sem nem hebehurgya, sem nem vakmerő a természete. Ami ezt a lányt illeti, lehet, hogy vakmerő, de semmi esetre sem meggondolatlan, ennyit el kell ismernem. Mármost ami Fannyt illeti, ő hajlamos a meggondolatlanságra, de a vakmerőségre egy csöppet sem. Nincsen benne semmi bátorság, szegény jószágban!”

Mr. Thornton nem töltötte olyan eredményesen a délelőttjét, mint az anyja. Mrs. Thornton legalább véghezvitte, amit elhatározott. Mr. Thornton viszont azzal próbálkozott, hogy tisztázza a tulajdon helyzetét: hogy lássa, mekkora kárt okozott neki a sztrájk. Tökéjének jelentős részét új és drága gépekbe fektette, ráadásul nagy mennyiségű gyapotot is vásárolt, hogy teljesíteni tudjon egy korábban kapott, nagyobb megrendelést. A sztrájk pedig igen jelentősen hátráltatta ezeknek a rendeléseknek a teljesítését. Még akkor is nehezen tudta volna időre teljesíten őket, ha a saját megszokott, jól képzett munkásai dolgoznak rajtuk, így viszont, az írek ügyetlensége, akiket

éppen most kellett betaníttatnia, amikor jóval több volt a sürgős munka, mint általában, naponta megújuló bosszúságot jelentett számára.

Nem szerencsés pillanatban jelentkezett hát nála Higgins, hogy munkát kérjen. De megígérte Margaretnek, hogy minden körülmények között elmegy Thorntonhoz, így hát meg is tette, bár ahogy ott állt, órákon át a csupasz téglafalnak támaszkodva, először az egyik lábán, aztán a másikon, pillanatról pillanatra nőtt benne az ellenszenv, a büszkeség és a dac. Végül hallotta, hogy odabenn ingerült mozdulattal elrántják a reteszt, és Mr. Thornton kilépett a kapun.

Beszélni szeretnék magával, uram!

– Most nem érek rá, jóember. Már így is elkéstem, –
Hát, uram, gondolom, akkor meg kell várnom, amíg visszajön.

Mr. Thornton már messze járt, valahol az utca közepe táján. Higgins felsóhajtott. De mit volt mit tennie: az volt az egyetlen esélye rá, hogy személyesen a „főnökkel” beszéljen, ha sikerül elcsípnie az utcán: ha becsönget a portán, vagy ha beállít a házba, azzal, hogy beszélni szeretne vele rögtön továbbküldik a művezetőhöz. Hát csak állt tovább mozdulatlanul és szótlanul, kurta fejbólintással üdvözölte azt a néhány embert, aki felismerte és szólt hozzá néhány szót, amikor ebédidőben a tömeg kifelé áradt a gyárból, és a tőle telhető legsötétebb tekintettel méregette a „sztrájkőröket”, akiket nemrégiben hozattak Írországból, míg csak vissza nem tért Mr. Thornton.

– Micsoda! Maga még mindig itt van?

– Igen, uram, beszélnem kell önnel.

– Hát akkor jöjjön be! Várjon csak, inkább az udvaron

keresztül menjünk! Az emberek még nem értek vissza, nem lesz ott senki rajtunk kívül. Ezek a jóemberek, úgy látom, ebédelni mentek – mondta, miközben becsukta a portásfülke ajtaját.

Megállt egy pillanatra, hogy beszéljen a művezetővel, és az odasúgta neki:

– Gondolom, uram, ön is tudja, ki ez az ember? Ez Higgins, az egyik szakszervezeti vezető: ő mondta azt a bizonyos beszédet Hurtsfieldben.

– Nem, nem tudtam! – felelte Mr. Thornton, és éles pillantást vetett a válla fölött Higginsre. Hallott már erről az emberről: úgy tudta róla, hogy megátalkodott bajkeverő.

– Jöjjön! – mondta jóval gorombább hangon, mint korábban. „Ezek az emberek azok – gondolta magában –, akik akadályokat gördítenek a kereskedelem útjába, és ártanak a tulajdon városuknak: lelkiismeretlen demagógok, akik mindenáron hatalmat akarnak, bármibe kerüljön is az másoknak.

– Nos, uram! Mit óhajt tőlem? – kérdezte Mr. Thornton abban a pillanatban, amint beértek a gyár könyvelésére, és szembefordult látogatójával.

– Higgins a nevem...

– Tudom – vágott közbe Mr. Thornton. – Azt kérdeztem, mit akar tőlem, Higgins?

– Munkát szeretnék.

– Munkát! Még van képe ideállítani és munkát kéri tőlem! Magának aztán van bőre a képén!

– Igaz, ami igaz: nekem is megvannak a magam ellenségei meg rágalmozói, mint a nálam különbeknek, de azt csakugyan nem vetette a szememre még soha egyikük sem, hogy túlságosan szerény vagyok – mondta Higgins,

mert kezdett kissé indulatba jönni, nem is annyira Mr. Thornton szavaitól, inkább a modorától.

Mr. Thornton egy neki címzett levelet talált az asztalán. Fölvette és végigolvasta, majd fölnézett.

– Maga még mindig itt van? Mire vár? – kérdezte.

– Arra, hogy válaszoljon a kérdésemre.

– Már válaszoltam. Csak az idejét vesztegeti itt!

– Tett egy megjegyzést, uram, miszerint arcátlannak talál, de én úgy tanultam, a jó modor azt követeli, hogy igennel vagy nemmel válaszoljunk, ha tisztességesen kérdeznek bennünket. Hálás lennék önnek, ha munkát adna. Kérdezze csak meg Hampert, ő is megmondhatja, hogy jó munkás vagyok.

– Az az érzésem, jóember, jobban jár, ha nem Hampernél tudakozodom maga felől. Talán többet is mondana, mint maga szeretné.

– Vállalom a kockázatot. A legrosszabb, amit ott elmondhatnak rólam, hogy úgy cselekedtem, ahogy a leghelyesebbnek véltem, még ha saját magamnak ártottam is vele.

– Hát akkor csak menjen hozzájuk, hátha ők adnak magának munkát! Én elküldtem több mint százat a legjobb embereim közül, csak azért, mert maga meg a magafélék telebeszélének a fejüket, és akkor még azt képzeled, felveszem ide magát? Annyi erővel akár zsarátnokot is hajíthatnék a gyapothulladék közé!

Higgins sarkon fordult, aztán eszébe jutott Boucher, és visszafordult, hogy megtegye a tőle telhető legnagyobb engedményt.

– Megígérem, főnök, hogy soha egy rossz szót nem ejtek ki a számon, ha maga tisztességesen bánik velünk, és még többet is ígérek: megígérem, hogyha úgy látom, hogy hibát

követ el és nem igazságosan bánik velünk, akkor azt legelőször négy szemközt fogom megmondani magának, és hogy időben, nyíltan fogom figyelmeztetni. És ha maga meg én nem tudunk dűlőre jutni, és még mindig mást gondolunk, akkor egy órán belül kiteheti szűrőmet.

– Szavamra, maga aztán nincs rossz véleményyel önmagáról! Hamper sajnálhatja, hogy elveszítette magát! Hogy lehet az, hogy hajlandó volt megválni egy ilyen bölcstől?

– Azért váltak el az útjaink, mert egyikünk sem volt megelegetve a másikával. Én nem akartam megígérni azt, amit meg akartak ígértetni velem, nekik meg így se, úgy se kellett. Most hát szabadon elszegődhetek” máshová, és mint már mondtam, főnök, bár talán nem kellene mondanom, jó munkás vagyok és megbízható ember – különösen, ha tartózkodok italtól: márpedig esküszöm, hogy mostantól ezt fogom tenni!

– Hogy félretehesse a pénzt a következő sztrájkra, igaz?

– Nem! Boldog volnék, ha megtehetném, de nem: a pénz egy olyan ember özvegyének és árváinak kell, akit a maga sztrájk törői kergettek a kétségbeesésbe, akinek a helyét elfoglalta egy ilyen ír mamlasz, aki még a szövet színét sem tudja megkülönböztetni a visszájától.

– Hát ha már ennyire teli van jószándékkal, legjobb lesz, ha valami más kereseti lehetőség után néz! Nem tanácsolnám, hogy Miltonban maradjon: itt már úgy ismerik, mint a rossz pénzt!

– Ha nyár volna – mondta Higgins – akkor én is olyasmire adnám a fejem, mint az ír mamlaszok szokták, és kubikolnék, szénát gyűjtenék vagy valami más effélet csinálnék, és akkor látnám újra Milont, amikor a hátam közepét. De hát tél van, és azoknak a gyerekeknek nincs

egy betevő falatjuk.

– Szép kis kubikus lenne magából! De hiszen feleannyit sem bírna ásni egy nap alatt, mint egy ír!

– Hát ha csak félannyit bírnék ásni tizenkét óra alatt, akkor csak fele annyit kérnék érte. Nem tud véletlenül valami olyan helyet, ahol legalább próbát tennének velem, jó messzire a gyártól, ha már olyan veszedelmes zsarátnokféle vagyok? Bármilyen bért elfogadok, amennyire taksálják a munkám, azoknak a gyerekeknek a kedvéért.

– Hát nem látja, hogy mi lenne akkor magából? Sztrájk törő lenne! Hajlandó lenne alacsonyabb bérért dolgozni, mint a többi munkás – egy másik férfi gyermekeinek a kedvéért! Csak gondolja el, maguk mit mívelnének azzal a szerencsétlennel, aki hajlandó lenne annyi bért elfogadni, amennyit kínálnak neki, hogy el tudja tartani a tulajdon gyermekeit! Maga meg a Szakszervezete pillanatokon belül úgy nekiesnének, hogy jobban se kell! Nem és nem! Már csak azért is nemmel felelek a kérdésére, mert jól emlékszem, hogyan bántak maguk azokkal a szerencsétlen sztrájk törőkkel! Nem kap tőlem munkát! Nem azt mondom, hogy egy szót sem hittem el abból a történetből, amivel előállt, hogy munkát kapjon tőlem: arról nem tudok semmit. Lehet, hogy igaz, de az is lehet, hogy nem. Mindenesetre nem hangzik valami meggyőzően. Nem adok magának munkát. Ez a válaszom.

– Hallom, uram. Nem is zaklattam volna fölöslegesen, de valaki rám parancsolt, hogy keressem meg magát, valaki, aki azt képzelte, nincsen egészen kőből a szíve. Tévedett, és engem is tévútra vezetett. De nem én vagyok az első férfi a világon, akit tévútra vezetett egy nő!

– Mondja meg annak a nőnek, hogy máskor törődjön a

maga dolgával, és ne vesztegesse fölöslegesen a maga idejét, meg az enyémet sem. Szerintem a nők okoznak minden bajt, ami csak van a világon. Na, hordja el magát!

– Igen hálás vagyok a jóakarataért, főnök, és kiváltképpen azért, hogy ilyen udvariasan mondott nekem istenhozzádot!

Mr. Thornton nem ereszkedett le odáig, hogy erre válaszoljon. De amikor egy perccel később kinézett az ablakon, csodálkozva látta, milyen súlyos, vontatott léptekkel megy kifelé az a sovány, görnyedt alak az udvarból: ezek a léptek furcsa ellentétben álltak azzal az elszánt, nyílt és határozott modorral, ahogyan az az ember beszélt vele. Mr. Thornton átvágott az udvaron, és benyitott a kapusfülkébe:

– Mennyi ideig várt rám az a Higgins nevű ember?:

– Nyolc óra előtt már ott állt a kapunál, uram. Azt hiszem, azóta el sem mozdult onnét.

– És most...?

– Pontosan egy óra van, uram.

– Öt teljes óra! – gondolta magában Mr. Thornton. – Elég hosszú idő ahhoz, hogy valaki csak álljon, várjon és reméljen...

XXXIX. FEJEZET

BARÁTKOZÁS

*„Most már elég: többé ne lássalak!
S teljes szívemből örülök, igen,
Hogy mostantól szabad vagyok, szabad!”*
Drayton

Margaret, miután faképnél hagyta Mrs. Thorntont, bezárkózott szobájába. Kis ideig föl-alá járkált, ahogyan izgalmasan mindig is tenni szokta, de aztán eszébe jutott, hogy ebben a vékony falú házban minden lépés áthallatszik egyik szobából a másikba: leült hát, és várt, míg csak meg nem hallotta, hogy Mrs. Thornton mögött becsukódik a kapu. Arra kényszerítette magát, hogy visszaemlékezzék a beszélgetésük minden szavára: ráparancsolt az emlékezetére, hogy idézze fel pontosan, mit mondott Mrs. Thornton, mit felelt rá ő, és így tovább. Végül fölállt, és bánatos hangon azt mondta magának:

– De legalább nem vettem a szívemre a szavait: leperregtek rólam, mert tökéletesen ártatlan vagyok mindabban, amit feltételez rólam. De mégiscsak rosszul esik, hogy valaki – egy nő – ilyen könnyen elhiszi az ilyesmit a másiktól. Igen, rosszul esik és elszomorít. Azt viszont, amit tényleg elkövettem, nem hánytá a szememre – nyilván nem is tud róla. A fia nem mondta el neki – sejtettem volna, hogy nem fogja!

Fölvetette a fejét, mintha büszke lenne rá, hogy Mr. Thornton ilyen tapintatosan viselkedett. Hirtelen szorosán összekulcsolta a kezét, mert egy új gondolat nyilallott az

agyába:

– De hát akkor nyilván Mr. Thornton is a szerelmesemnek hitte szegény Fredericket! (Elpirult, ahogy gondolatban kimondta ezt a szót.) – Most már mindent értek. Nemcsak a hazugságomról tud, hanem azt is hiszi, hogy van valakim, és hogy én – Jaj, istenem! – Istenem! Mit tegyek? Mi bajom van? Miért törődöm veled, hogy miket gondolsz rólam, azon felül, hogy szégyellem, hogy hazugságon érsz, és emiatt elveszítettem a becsülésedet? Nem tudom! De nagyon szerencsétlen vagyok! Oh, milyen boldogtalan volt ez az egész év!

Megőregedtem: gyerekből mindjárt öregasszony lettem! Nem volt fiatalságom – nem voltam nő – az asszonyi élet reménye mindörökké bezárult előttem – mert soha nem fogok férjhez menni! És mint egy vénasszony, már csak gondokra és bánatokra számítok a jövőben, és ugyanúgy rettegek is tőlük, akár egy vénasszony! Torkig vagyok veled, hogy örökösen nekem kell erősnek lennem! Képes vagyok tartani magam, a papa kedvéért – mert ez természetes és szent kötelességem. És azt hiszem, tartani tudnám magam akkor is, ha... jobban mondva van annyi erőm, hogy elutasítsam Mrs. Thornton igazságtalan és arcátlan gyanúsítgatását. De azt nagyon nehéz elviselni, hogy Mr. Thornton ennyire félreismert engem. De vajon mi ütött belém, hogy ilyen betegesen érzékeny vagyok ma? Nem tudom. Csak azt tudom, hogy nem tehetek róla. Én se tudok mindig erős lenni. De igen! – mondta, és talpra, szökkent. – Nem fogok – nem vagyok hajlandó magammal és a tulajdon helyzetemmel foglalkozni! Nem fogom az érzéseimet boncolgatni! Azzal már elkéstem! Majd egyszer, öregkoromban, ha megérem, talán leülök majd a tűz mellé, a parázsba bámulok, és elképzelem azt a másik

életet, ami lehetett volna...

Miközben ezeket gondolta, sietősen magára kapkodta az utcai ruháját, és időről időre türelmetlen mozdulattal kitörölte a szeméből a könnyeket, mert azok mégiscsak kibuggyantak, minden bátor elhatározása ellenére.

– Gondolom, sok nővel megesik, ami velem: hogy csak későn ébred rá, milyen nagy hibát követett el. És milyen büszkén és sértően beszéltem vele aznap! De hát akkor még nem tudtam... Apránként hatalmasodott el rajtam, és nem is tudom, mikor kezdődött. De azért erős leszek! Igaz, nehéz lesz úgy viselkedni vele, mint régen, most hogy szerencsétlenségemre tudatában vagyok, mit érzek, de majd nagyon nyugodt és csendes leszek, és nagyon keveset beszélek. De hiszen még az is lehet, hogy nem is látom soha többet: hiszen szemlátomást kerül! Ez lenne a legeslegrosszabb, és mégis, mi egyebet tehetne, ha egyszer azt gondolja rólam, amit gondol!

Kilépett a házból, sietve megindult a mezők felé, és megpróbálta a gyors mozgással elfojtani szomorú gondolatait.

Amikor hazatért és már ott állt a küszöbön, odalépett hozzá az apja:

– Jó kislány! – mondta. – Mrs. Bouchernél jártál, ugye? Én is éppen oda készülök: ebéd előtt még át akarok menni, ha lesz egy kis időm.

– Nem, papa, nem Mrs. Bouchernél voltam – felelte Margaret, és elvörösödött. – Eszembe se jutott szegény... De ebéd után azonnal átmegyek hozzájuk, amíg te szundítasz egyet!

Margaret csakugyan át is ment Boucherékhez. Mrs. Boucher nagyon rosszul volt – komolyan beteg volt, nemcsak gyengélkedett. Az a kedves és értelmes

szomszédasszony, aki ott járt nála a temetés napján, időközben teljesen átvette a ház irányítását. A nagyobb gyerekek a szomszédoknál voltak, és ebédidőben Mary Higgins átjött a három kisebbért, közben Nicholas elment az orvosért. Az orvos még nem érkezett meg, Mrs. Boucher haldoklott, nem volt mit tenni, várniuk kellett. Margaret szeretne volna hallani, mit mond az orvos, és arra gondolt, jobb lesz, ha addig, amíg meg nem érkezik, átmege Higginsékhez. Így legalább megtudja majd, sikerült-e Nicholasnak beszélnie Mr. Thorntonnál.

Nicholast komoly foglalatosságban találta: éppen egy pénzdarabból csinált pörgettyút a tálalón, hogy elszórakoztassa a három kisgyereket, akik úgy csimpaszkodtak belé, mintha egész életükben ismerték volna. Nicholas ugyanolyan jóízűen mosolygott, mint a gyerekek, amikor a penny jó hosszan pörgött, és Margaret arra gondolt, alighanem jó jel, hogy ilyen vidáman és érdeklődéssel merül el ebben a játékban. Amikor a penny abbahagyta a pörgést, a „kicsi Johnnie” sírni kezdett.

– No gyere csak! – mondta neki Margaret: levette a tálalóról, a karjába kapta, és odatartotta az óráját a füléhez, miközben Nicholashoz fordulva megkérdezte, látta-e Mr. Thorntont.

A férfi arckifejezése abban a pillanatban megváltozott.

– Az ám! – felelte. – Éppen eleget láttam és hallottam belőle, még sokat is!

– Szóval elküldte? – kérdezte Margaret szomorúan.

– Meghiszem azt! Tudtam én, az elejétől fogva, hogy így lesz. Nincs értelme könyörületességet remélni a gyárosoktól! Maga nem idevalósi, nem ismerheti úgy őket, mint én, de én tudtam előre.

– Akkor sajnálom, hogy arra kértem, menjen el hozzá.

Haragos volt? Remélem, legalább nem úgy beszélt magával, mint Hamper?

– Hát nem mondhatnám, hogy valami nagyon udvarias lett volna! – mondta Nicholas, és újra megpörgette a pennyt, legalább annyira a saját maga öröme, mint a gyerekékére. – Ne is törődjön vele! Nem történt semmi, most pontosan ugyanott vagyok, ahol voltam! Holnap a nyakamba veszem a környéket. Egyébiránt én sem maradtam adósa! Megmondtam neki, nem azért jöttem el másodszor, mintha olyan igen jó véleménnyel lennék róla, hanem mert maga azt tanácsolta, én pedig hallgattam magára.

– Megmondtá neki, hogy én küldtem?

– Azt hiszem, a nevit nem említettem. Legalábbis nem hiszem. Azt mondtam, egy nő, aki nem tudta, mit beszél, azt tanácsolta, hogy forduljak őhöz, hátha még sincsen köbül a szíve.

– Mire ő...? – kérdezte Margaret.

– Azt mondta, az a nő is jobban tenné, ha inkább a maga dolgával törődne. – Láttátok, gyerekek, ilyen hosszan még egyszer sem pörgött! – És akkor még igen udvariasan fejezte ki magát, ahhoz képest, ahogyan énvelem beszélt. De ne is törődjön vele! Ott vagyunk, ahol voltunk, és inkább követ török, mint hogy ezeket a kis jószágokat koplalni engedjem!

Johnnie hevesen kapálózott Margaret karjában, ezért a lány visszatette korábbi helyére, a találóra.

– Sajnálom, hogy rábeszéltem, menjen el Mr. Thorntonhoz. Csalódtam benne.

Valami zajt hallottak a hátuk mögül. Mindketten ugyanabban a pillanatban fordultak meg, és látták, hogy Mr. Thornton ott áll a hátuk mögött. Az arca elárulta,

kellemetlenül lepi meg Margaret jelenléte. Margaret, hirtelen késztetésnek engedve, elsietett mellette, ki a szobából, és elhaladtában egyetlen szó nélkül, mély meghajlással üdvözölte a férfit, mert érezte, hogy hirtelen nagyon elsápad, és szeretne volna elrejtetni előle az arcát. Mr. Thornton is meghajolt, ugyanolyan mélyen, és becsukta mögötte az ajtót. Margaret, ahogy Mrs. Boucher háza felé sietett, még hallotta az ajtó csapódását, és úgy érezte, ez az utolsó csepp keserűségének poharában. A férfi is erően bosszankodott, hogy a lányt ott találta. Sok gyöngédség és együttérzés volt benne – „nem volt köbül a szíve”, ahogyan Nicholas mondta volna –, de büszke volt rá, hogy ezt milyen jól el tudja titkolni: lelkének ezt a részét szigorúan elzárta a világ elől, és féltékenyen őrizte, nehogy bárki is közel férközzék hozzá. De bár attól erősen tartott, hogy rajtakapják valamilyen gyöngédségen, azt nagyon is megkívánta, hogy az igazságosságát senki ne vonja kétségbe: és most úgy érezte, igazságtalan volt, amikor ilyen megvetően beszélt valakivel, aki alázatosan és türelmesen várt rá öt óra hosszat. Az, hogy amikor végül sor került erre a beszélgetésre, ez az ember csípősen és tiszteletlenül felelgetett neki, Mr. Thorntonnál csöppet sem számított. Inkább még tetszett is neki, és azzal is tisztában volt, hogy ő maga milyen ingerülten és türelmetlenül beszélt vele, így hát, gondolta, egyikük sem vethet a másik szemére semmit. Ami Mr. Thorntont gondolkodóba ejtette, az a tény volt, hogy Higgins öt óra hosszat várt rá. Neki magának soha nem akadt öt üres órája, de most egy órát – nem is, kettőt is föláldozott kemény, intenzív szellemi és legalább annyira testi munkájára szánt idejéből, hogy elmenjen, és utánajárjon, csakugyan az igazat mondta-e Higgins. És amikor

meggyőződött róla, hogy igazat beszélt, ettől, mintegy varázsütésre, előtötte a szívét a részvét: ha arra gondolt, milyen türelmesen várt rá ez az ember, vagy Higgins indítékának szintiszta nagylelkűségére (mert Mr. Thornton hallott a Boucher és Higgins közti nézeteltérésről is), akkor elfeledkezett azokról az érvekről, „: amelyeket korábban fölhozott Higgins alkalmazásával szemben, és amelyek a pusztá igazságérzetén alapultak, és engedte, hogy ezen az igazságérzeten felülkerekedjék egy istenibb ösztön. Azért jött Higginshez, hogy közölje vele, hajlandó neki munkát adni, és sokkal jobban bosszantotta, hogy Margaretet _ ott találta, mint az, hogy meghallotta a lány legutolsó szavait: rájött, hogy csak ő lehetett az a nő, aki rávette Higginst, hogy hozzá forduljon, és nem akarta, hogy ez a tudat esetleg belejártsszék egy olyan elhatározásba, amelyre kizárólag azért jutott, mert így tartotta helyesnek.

– Szóval ez volt az a hölgy, akit maga mint „egy nőt” emlegetett? – fordult méltatlankodva Higginshez. – Megmondhatta volna nekem, kiről van szó.

– És akkor talán egy kicsit udvariasabban beszélt volna róla, ugye? Pedig hát magának is van anyja, és elég kellett volna, hogy legyen, ha órá gondol, hogy vigyázzon a nyelvére, és ne mondjon olyanokat, hogy a világ minden bajának a nők az okai.

– És amit maga persze rögtön továbbmondott Miss Hale-nek?

– Hát persze. Legalábbis azt hiszem. Azt mindenesetre megmondtam neki, hogy maga azt üzeni, ezután törődjön a saját dolgával, és ne üsse az orrát a magáéba.

– Kié ez a három gyerek – a magáé? – Mr. Thornton abból, amit Higginsről megtudott, tökéletesen tisztában

volt vele, kinek a gyermekei azok, de semmi más nem jutott eszébe, hogyan terelhetné hirtelenjében más tárgyra ezt a kevésbé ígéretesen induló beszélgetést.

– Nem az enyéme, és mégis az enyéme.

– Ezek azok a gyerekek, akikről reggel beszélt nekem?

– Amire maga azt mondta – felelte Higgins és elfordult, nehezen fékezett indulattal –, hogy a történetem talán igaz, talán nem, de nem hangzik valami meggyőzően! Nem felejtettem ám el, főnök!

Mr. Thornton egy pillanatra hallgatott, aztán azt mondta.

– Én sem. Emlékszem, mit mondtam. Úgy beszéltem magával ezekről a gyerekekről, ahogyan nem volt jogom beszélni! Nem hittem magának, mert én nem vállalnám magamra, hogy gondoskodom egy másik férfi gyermekeiről, ha az úgy viselkedett volna velem szemben, ahogyan, mint hallom, Boucher viselkedett magával. De most már tudom, hogy igazat beszélt. Kérem, bocsásson meg!

Higgins nem fordult vissza, nem is válaszolt azonnal. De amikor megszólalt, jóval szelídebb volt a hangja, bár amit mondott, az elég barátságtalan volt:

– Semmi köze hozzá, mi történt Boucher és énközött. Ő már halott, én meg sajnálom. Legyen ennyi elég!

– Elég is. Hajlandó nálam dolgozni? Azért jöttem, hogy ezt megkérdezzem.

Higgins makacssága megingott, aztán újra erőre kapott, és ugyanolyan szilárdan állt, mint korábban. Nem volt hajlandó megszólalni, Mr. Thornton pedig nem volt hajlandó még egyszer föltenni a kérdést. Higgins a gyerekekre pillantott.

– Maga engem arcátlanak nevezett, meg hazudozónak és bajkeverőnek, és ebben az utóbbiban talán van is némi

igazság, mert olykor-olykor csakugyan a pohár fenekére nézek. Én pedig magát zsarnoknak neveztem, és még azt is mondtam, csökönyös, mint a szamár, és hogy kemény és kegyetlen főnök: hát így áll a helyzet. De azért ezeknek a gyerekeknek a kedviért... gondolja. Főnök, hogy ki tudnánk jönni egymással?

– Ami azt illeti – mondta Mr. Thornton félig nevetve –, nem az én ötletem volt, hogy próbáljunk meg kijönni egymással. De azért van a dologban valami vigasztaló is, mint arra éppen maga mutatott rá az imént. Nem csalogódhatunk egymásban, mert rosszabbat már aligha fogunk gondolni a másikról, mint most.

– Ez igaz – felelte Higgins eltöprengve. – Amióta csak magánál jártam, mindig arra gondoltam, micsoda szerencse, hogy maga nem vett föl, mert életemben nem láttam még kiállhatatlanabb embert, mint maga. De talán elhamarkodottan ítéltam, és különben is, a magamfajtnak a munka a lényeg. Eljövök, mi több, meg is köszönöm magának, és ez énnálam igen nagy szó – tette hozzá nyíltabban, mint ahogyan addig beszélt. Megfordult, és hirtelen, első ízben, amióta ott volt, farkasszemet nézett Mr. Thorntonnál.

– Ez pedig éntőlem elég nagy szó! – mondta Mr. Thornton, kezét, nyújtva Higginsnek, és jól megszorogtatva a másik kezét. – Aztán nehogy egy percet is késsen holnap! – folytatta ismét a szigorú főnök hangján. – Nem tűröm meg a gyáramban a késlekedőket! A késésért pénzbüntetés jár, és azt irgalmatlanul le is vonjuk. És ha rajtakapom, hogy bajt kever, már szedheti is a sátorfáját! Tessék, most legalább tudja, hányadán áll!

– Ma reggel a bölcsességemről beszélt valamit. Gondolom, azt azért magammal hozhatom, vagy jobb

szeretné, ha az eszemet otthon hagynám?

– Hagyja otthon, ha arra akarja használni, hogy az én dolgomba üsse az orrát, és hozza magával, ha arra, hogy jobban csinálja a magáét.

– Jó sok észre lesz szükségem, ha el akarom dönteni, hol végződik *M* maga dolga, és hol kezdődik az enyém.

– A maga dolga még el se kezdődött, az enyém meg már egy ideje tisztán áll előttem. Akkor a viszontlátásra!

Néhány pillanattal azelőtt, hogy Mr. Thornton Mrs. Boucher háza elé ért, Margaret kilépett az ajtón. Nem vette észre a férfit, az pedig jó néhány méteren át követte, gyönyörködött könnyű és rugalmas járásában, magas, nyúlánk alakjában. De hirtelen a gyönyörködés egyszerű örömét beszennyezte, megmérgezte a féltékenység. Szerette volna utolérni a lányt, beszélni vele, látni, hogyan fogadja őt most, hogy tudnia kell, a férfi tud arról a másik kapcsolatáról. Szerette volna azt is, bár ezt a vágyát meglehetősen szégyellte, ha a lány megtudná, hogy mégiscsak helyesen ítélte meg őt, amikor hozzá küldte Higginset munkáért, és hogy már megbánta, hogy elküldte aznap reggel. Amikor beérte a lányt, Margaret összerezett.

– Engedje meg, Miss Hale, hogy közöljem, kissé elhamarkodottan ítélte felőlem, amikor úgy nyilatkozott, hogy csalódott bennem. Fölfogadtam Higginset.

– Örülök neki – felelte Margaret hidegen.

– A fickó azt mondja, elismételte magának, amit ma reggel arról mondtam, hogy... – Mr. Thornton tétovázott, azért Margaret fejezte be a mondatot.

– Amit azokról a nőkről mondott, akik a más dolgába ártják magukat. Önnek jogában állt megmondani a véleményét, és biztos vagyok benne, hogy tökéletesen

igaza is van. De – folytatta kissé élénkebben – Higgins nem mondta el magának a teljes igazságot!

Az „igazság” szó azonban eszébe juttatta a tulajdon hazugságát: hirtelen elhallgatott, és nagyon kényelmetlenül érezte magát.

Mr. Thornton először nem értette, miért hallgatott el Margaret, aztán eszébe jutott az a bizonyos hazugság, és mindaz, ami azóta történt.

– A teljes igazságot! – ismételte. – Nagyon kevés ember mondja meg mindig a teljes igazságot! Én már nem is reménykedem ilyesmiben. Nem gondolja, Miss Hale, hogy magyarázattal tartozik nekem? Nyilván maga is tudja, enélkül mit vagyok kénytelen gondolni.

Margaret hallgatott. Azon töprengett, vajon adhat-e bármiféle magyarázatot anélkül, hogy megszegné a titoktartást, amellyel Fredericknek tartozik.

– Nem – mondta a férfi –, nem faggatom tovább! Nem akarom annak a kísértésnek kitenni, hogy esetleg olyasmit mondjon, amit nem akar. Jelenleg, higgye el nekem, a titka biztonságban van nálam. De hadd mondjam meg, hogy nagy kockázatnak teszi ki magát, ha ilyen vigyázatlanul viselkedik. Ezt mint az édesapja barátja mondom: ha volt is valaha másféle gondolatom vagy reményem, annak már vége, és amit mondok, önzetlenül mondom.

– Ezzel tisztában vagyok – mondta Margaret, erőltetett könnyedséggel. – Tisztában vagyok vele, hogy a látszat ellenem szól, de a titok egy másik személyé, és nem adhatok magyarázatot anélkül, hogy neki ne ártanék.

– Egyáltalán nem áll szándékomban annak az úriembernek a titkai után kutatni! – felelte Mr. Thornton növekvő indulattal. – Engem csak maga érdekel – mint barát, úgy értem. Talán nem hiszi el, Miss Hale, de az a

helyzet, hogy – jóllehet a múltkor, attól tartok, azzal fenyegettem, hogy továbbra is zaklatni fogom az érzéseimmel – mindez már a múlté: elmúlt, vége. Elhiszi nekem, Miss Hale?

– Igen – felelte Margaret csöndesen és szomorúan.

– Akkor valóban nem látom értelmét, hogy folytassuk ezt a beszélgetést. Azt gondoltam, talán van valami mondanivalója a számomra, de most már látom, hogy semmit sem jelentünk egymásnak. Remélem, sikerült meggyőzőnöm, hogy én már teljesen túljutottam azon az ostoba szenvedélyen! Akkor most elbúcsúzom: jó napot! – mondta, azzal megfordult és elsietett.

– Hogy érthette? – töprengett Margaret. – Vajon miért beszélt velem úgy, mintha azt hinné, én még mindig azt gondolom, hogy fontos vagyok neki, pedig hát tudom, hogy nem szeret már, nem szerethet. Az anyja biztosan neki is elmondta azokat a kegyetlen, gonosz dolgokat, amiket rólam gondol. De én sem fogok törődni vele! Annyira mindig fogok tudni uralkodni magamon, hogy kordában tartsam ezt a furcsa, féktelen, fájdalmas érzést, amely kis híján rábírt, hogy eláruljam az én legdrágább Frederickemet, csak azért, hogy visszaszerezem az ő becsülését – egy olyan férfi becsülését, aki arról igyekszik meggyőzni mindenáron, hogy semmit sem jelentek neki! Rajta szegény szívem! Legyünk vidámak és bátrak! Legalább mi legyünk jó barátságban egymással, ha már mások elhajítottak és magunkra hagytak bennünket!

Mr. Hale valósággal megdöbbsent, amikor látta, milyen féktelenül vidám a lánya aznap délután. Egyfolytában beszélt: máskor is kedvelte a tréfát, de most természetellenes élénkséggel sziporkázott, és ha volt is egy árnyalatnyi keserűség mindenben, amit mondott, ha

volt is némi enyhe gúny mindabban, amit a régi Harley Street-i társaságról mesélt, az apjának nom volt szíve rászólni, ahogy máskor tette volna – annyira örült, hogy a lánya kis időre lerázta magáról a gondokat. Az este folyamán Margaretet lehívták a földszintre, mert Mary Higgins akart beszélni vele, és amikor visszatért, Mr. Hale mintha könnyek nyomát látta volna az arcán. De hát ez lehetetlen, gondolta, hiszen Mary jó hírt hozott – azt, hogy Higgins munkát kapott Mr. Thornton gyárában. Ettől fogva azonban Margaret szemlátomást csüggedt és kedvetlen volt, már nem csevegett olyan féktelen élénkséggel, mint korábban, sőt, még az is nehezére esett, hogy egyáltalán megszólaljon. Néhány napon keresztül a hangulata furcsán ingadozott, és az apja már aggódni kezdett miatta, és megörült, amikor rövid időn belül két olyan levél is érkezett, amely némi változatosságot ígért Margaret számára. Először Mr. Hale kapott levelet Mr. Bélitől, aki följajánlotta, hogy meglátogatja őket, és Mr. Hale azt hitte, az a kilátás, hogy rövidesen részük lesz régi oxfordi barátjának társaságában, nemcsak az ő gondolatait tereli kellemesebb irányba, hanem Margaretéit is. Margaret megpróbált minden iránt érdeklődni, ami az apjának örömet okozott, de annyira csüggedt és szomorú volt, hogy úgy érezte, ebből a szomorúságból holmi Mr. Bell aligha tudja majd őt felrázni, még ha az százszor a keresztapja volt is. Érkezett azonban egy levél Edith-től is, és ez egy kissé csakugyan jobb kedvre hangolta. Edith túlradó együttérzéssel írt a nagynénje haláláról, és ezer apró részletet közölt önmagáról, a férjéről és a gyermekéről, a levél azzal végződött, hogy mivel a korfui éghajlat, úgy látszik nem tesz jót a kisbabának, és mert Mrs. Shaw is úgy tervezi, hogy rövidesen visszatér Angliába, igen

valószínű, hogy Lennox kapitány rövidesen eladja a tiszti kinevezését, és mindannyian hazatérnek Angliába! Akkor megint a régi Harley Street-i házban fognak lakni, csakhogy ez a ház nem lesz az igazi Margaret nélkül. Margaret is vágyódott a régi ház után, és a régi, rendezett, egyhangú élet nyugalma és békéje után. Amíg tartott, időnként fárasztónak találta, de azóta annyit hányta-vetette a sorsa, az utóbbi időben pedig annyira kimerítette a tulajdon érzéseivel való küzdelem, hogy úgy érezte, most még az egyhangúság is pihenést és felüdülést jelentene. Elhatározta hát, hogy hosszabb időre meglátogatja Lennoxékat, ha majd visszatérnek Angliába: most legalább volt egy olyan pontja a jövőnek, amelytől várhatott valamit – még ha remélni nem is remélt semmit –, Lennoxéknál, gondolta, majd kipihenheti magát, visszanyerheti az erejét és az önuralmát. Itt, Miltonban, úgy érezte, nem történhet semmi, ami ne állna valami módon kapcsolatban Mr. Thorntonnal: így akármilyen erősen is próbálja, nem tudja elfelejteni. Ha meglátogatta Higginséket, ők is Mr. Thorntonról beszéltek neki, az apja rövidesen újra elkezdte vele a klasszikusok olvasását, és örökösen Mr. Thornton megjegyzéseit idézgette. Még Mr. Bell közelgő látogatásának is az volt az egyik következménye, hogy a bérlője még gyakrabban került szóba, mint máskor: Mr. Bell ugyanis azt írta, úgy gondolja, ideje jelentős részét Mr. Thorntonnal tölti majd, mert új bérleti szerződést akarnak kötni, és meg kell beszélniük a részleteket.

XL. FEJEZET

DISZHARMÓNIA

*„Nem sérthetik jogom, hol nincs jogom.
Ha nincstelen vagy, nincs mit féltened.
De bánatomról ezt nem mondhatom:
Mert azzal más, tudom, boldog lehet,
Mi nekem nem hozott, csak könnyeket.”*
Wyatt

Margaret nem sok örömet remélt önmaga számára Mr. Bell látogatásától – csak az apja kedvéért örült neki, ám amikor a kereszta pja megérkezett?, azon vette észre magát, hogy igen hamar jó barátok lettek, a világ legtermészetesebb módján. Mr. Bell azt bizonygatta, nem Margaret érdeme, hogy olyan, amilyen, és hogy annyira elnyerte Mr. Bell tetszését, azt állította, Margaret örökölte azt a képességet, hogy csak úgy egyszerűen beszéljen és máris levegye a lábáról. Margaret cserébe nagyon megdicsérte, amiért olyan friss és fiatalos maradt az oxfordi professzorok kalapja és köpönyege alatt.

– Friss és fiatalos, ami a meleg szívet és kedvességét illeti, úgy értem. Attól tartok, nem tagadhatom, hogy ami a nézeteit illeti, azoknál avultabbal és ásatagabbal nemigen találkoztam az utóbbi időben.

– Hallgassa csak, Hale, miket beszél a lánya! Ez a miltoni élet egészen megrontotta a gondolkodását. Demokrata lett belőle, vad republikánus, a Pacifista Társaság tagja, szocialista.

– Papa, mindezt csak azért mondja, mert én kiálltam a

kereskedelem fejlődése mellett! Ha Mr. Bélien múltna, még ma is ott tartanánk, hogy vadbőröket cserélünk makkra és ehető bogyókra!

– Nem, nem! Annyi engedményt mindenesetre tennék, hogy felásom a földet és krumplit termesztsek benne! Továbbá leborotválnám a vad bundáját, és a gyapjából durva vásznat szőnék. Szóval ne túlozzon, kisasszony! De ez az örökös nyüzsgés tényleg fáraszt! Egymás lábát tapossák le a nagy tolongásban, mert mindegyik szeretne mielőbb meggazdagodni!

– Nem mindenki engedheti meg magának, hogy kényelmesen üldögéljen a kollégiumi szobájában, és engedje, hogy a vagyona magától növekedjék, anélkül, hogy a kisujját mozdítaná érte. Kétségtávol akad itt jó néhány ember, aki örülne, ha a tulajdonának ugyanúgy egyfolytában nőne az értéke, mint a magáénak, anélkül, hogy fáradoznia kellene érte – mondta Mr. Hale.

– Szerintem meg nem örülnének. Ezek az emberek örömeiket lelik a tülekedésben és a küzdelemben. Hogy nyugton üljenek, tanuljanak a múltból, és hűséges munkával formálják a jövőt a próféták szellemében.

– Ugyan! Még mit nem! Szerintem nem akad ember egész Miltonban, aki tudná, hogyan kell nyugton ülni, bizony, az nem kis művészet!

– Gondolom, a miltoniak szerint meg az oxfordiak nem tudják, hogyan kell előre haladni. Igen jót tenne mind a kettőjüknek, ha egy kicsit több időt töltenének egymás társaságában.

– A miltoniaknak biztosan jót tenne. Nekik igen sok minden jót tenne, amit mások igen kellemetlennek találnának.

– De hát nem miltoni maga is, keresztapám? – kérdezte

Margaret.

– Az ember azt hinné, büszke a városára!

– Bevallom, én egyáltalán nem látom, mire lehetnék itt büszke. El kell jönnöd egyszer Oxfordba, Margaret – akkor majd mutatok neked egy olyan várost, amellyel tényleg büszkélkedhet az ember!

– No jó! – mondta Mr. Hale. – Mr. Thornton ma este átjön teázni, márpedig ő ugyanolyan büszke Miltonra, mint te Oxfordra. Mind a kettőtöknek meg kell próbálnotok majd egy kicsit belátóbbnak lenni a másik iránt.

– Köszönöm szépen, de én nem akarok belátóbb lenni! – felelte Mr. Bell.

– Mr. Thornton átjön ma teára, papa? – kérdezte Margaret halkán.

– Vagy teára, vagy egy kicsit később. Nem tudta megmondani, pontosan mikor jöhet. Azt mondta, ne várjunk rá a teával.

Mr. Thornton szilárdan eltökélte: nem kérdezi meg az anyját, sikerült-e véghezvinnie a tervét és figyelmeztetnie Margaretet viselkedésének illetlenségére. Biztos volt benne, ha ez a beszélgetés megtörtént, mindaz, amit az anyja mondana róla, őt csak bántaná és bosszantaná, még ha egész idő alatt tisztában is lenne vele, hogy az anyja minden szavát átszínezi Margaret iránti ellenszenvé. Mr. Thornton már attól is összerándult, ha Margaret nevét kiejtették a jelenlétében, mert igaz ugyan, hogy elítélte – hogy féltékeny volt rá – hogy megtagadta és lemondott róla –, de azért továbbra is gyötrelmesen szerette, mintegy önmaga ellenére. Gyakran álmódott vele: álmában Margaret táncolva, kitárt karral közeledett feléje, olyan könnyelműen és vidáman, hogy ő valósággal megundorodott tőle, ugyanakkor mágneses erővel vonzotta

is. És Margaretnek ez a képmása – amelyben nyoma sem maradt a valódi Margaret jellemének, mintha csak valami gonosz szellem öltötte volna magára az alakját – olyan mély nyomot hagyott a képzeletében, hogy amikor fölébredt, úgy érezte, nem képes többé megkülönböztetni a valódi Margaretet a csalárd lidércről, és az ellenszenv, amit a hamis Margaret iránt érzett, úgy tűnt, körülveszi és eltorzítja a valódit is. Ahhoz azonban túlságosan büszke volt, hogy szándékosan kerülje a lány társaságát, mert ezzel beismerte volna a gyöngeségét. Úgy határozott, sem keresni, sem kerülni nem fogja az alkalmat a találkozásra. Hogy bizonyítsa önmagának, van elegendő önuralma, aznap délután hosszasan bíbelődött mindenféle üzleti ügyekkel, így már nyolc óra is elmúlt, mire Hale-ékhez ért. Aztán még el kellett intéznie mindenféle üzleti ügyeket a dolgozószobában Mr. Bell-lel, aki utána még sokáig üldögélt a tűznél, és hosszasan fecsegett mindenféléről, pedig az üzleti ügyeket már elintézték, és nyugodtan fölmehtek volna a szalonba. De Mr. Thornton egy szóval sem javasolta, hogy menjenek föl, csak túrt összeszorított foggal, és arra gondolt, hogy Mr. Bellnél unalmasabb társaságban régen nem volt része: Mr. Bell pedig azzal adta vissza a kölcsönt, hogy magában megjegyezte: életében nem volt még dolga nyersebb, rosszabb modorú fickóval, mint a beszélgetőtársa, és megállapította, hogy Mr. Thornton intelligenciája és modora rengeteget hanyatlott azóta, hogy utoljára látta. Végül valami kis zajt hallottak a fenti helyiségből, ami Mr. Bélinek is eszébe juttatta, hogy ideje lenne áttenni székhelyüket a szalonba. Amikor beléptek, Margaret előtt egy felbontott levél feküdt az asztalon, és szemlátomást éppen annak tartalmáról tárgyalt izgatottan az apjával. Amikor az urak

beléptek, azonnal elrakta a levelet: de Mr. Thornton érzéseit kiélesítette a féltékenység, és megütötte a fülét az a néhány szó, amit Mr. Hale mondott Mr. Bélinek.

– Levél jött Henry Lennoxtól. Margaret nagyon reménykedik.

Mr. Bell bólintott. Mr. Thornton Margaretre nézett, és látta, hogy a lány olyan piros lesz, mint a rózsza. A férfi legszívesebben azonnal fölállt és kiment volna a házból, hogy soha többé be ne tegye oda a lábát.

– Olyan sokáig maradt odalenn – mondta Mr. Hale –, hogy már arra gondoltunk, megfogadta Margaret tanácsát, és megpróbálják Mr. Thorntonnal saját nézetükre téríteni a másikat.

– És nyilván már azt hitte, nem is maradt belőlünk egyéb, csak egy vélemény, mint a mosoly a cheshire-i macskából. Könyörgöm, árulja el, maga szerint melyikünk véleménye bizonyult szívósabbnak a létért folytatott küzdelemben?

Mr. Thorntonnak sejtelve sem volt róla, miről beszélnek, de méltóságán alulinak tartotta, hogy megkérdezze. Mr. Hale udvariasan felvilágosította.

– Tudja, Mr. Thornton, ma délelőtt megvádoltuk Mr. Bellt, hogy mint afféle oxfordi professzor, középkori előítéletekkel viseltetik a szülővárosával szemben. Azt javasoltuk neki – jobban mondva, azt hiszem, Margaret javasolta –, hogy jól tenné, ha kicsit több időt töltene a miltoni gyárosok társaságában.

– Bocsánat, de szerintem Margaret azt mondta, hogy a miltoni gyárosoknak tenne jót, ha egy kicsit többet forognának az oxfordi professzorok társaságában. Nem így volt, Margaret?

– Azt hiszem, én úgy vélekedtem, mind a kettejüknek jót

tenne, ha több időt töltenének a másikkal – de azt hiszem, ez legalább annyira papa ötlete volt, mint az enyém.

– Így aztán, látja, Mr. Thornton, nekünk odalenn egymás elméjének pallérozásával kellett volna foglalkoznunk, ahelyett, hogy holmi Smith-ékről és Harrisonékról fecsegjünk, akik különben is már régen eltűntek a föld színéről. De ami engem illet, én készségesen bepótolom most, amit odalenn mulasztottunk. Szeretném tudni, maguk miltoniak mikor szándékoznak végre élni? Az egész életük azzal telik el, hogy összekuporgatják mindazt, amire az élethez szükségük lenne.

– Életen, gondolom, az élet élvezetét érti.

– Igen, az élvezetet – nem akarom közelebbről megjelölni, mifélett, mert bízom benne: abban mindnyájan egyetértünk, hogy a pusztá testi gyönyörűség az élvezetnek igencsak szegényes fajtája.

– De azért én mégis szeretném, ha közelebbről meghatározná, miféle élvezetre gondol.

– Hát például a szabad idő élvezetére – meg a hatalom és a befolyás élvezetére, amit a pénzük lehetővé tesz. Maguk mindnyájan csak a pénzt hajszolják. Mi az ördögnek kell maguknak annyira?, Mr. Thornton egy darabig hallgatott.

– Igazából nem is tudom – mondta végül. – De én nem pénzt akarok.

– Hanem akkor micsodát?

– Kínos kérdés. Ha felelni akarnék rá, személyes dolgokról kellene beszélnem, és nem vagyok biztos benne, hogy erre készen állok.

– Nem – szólt közbe Mr. Hale –, semmi esetre se engedje meg, hogy a személyes dolgairól faggassuk! Különben sem merném egyiküket sem a városuk

jellegzetes képviselőjének nevezni: ahhoz túlságosan erős egyéniségek mind a ketten.

– Nem is tudom, ezt most bóknak tekintsem-e, vagy sem. Én a magam részéről örülnék, ha Oxfordot képviselhetném, minden szépségével a műveltségével és büszke, régi hagyományaival együtt. Te mit gondolsz Margaret: hízelgőnek kell találnom, amit az apád mondott?

– Én nem jártam még Oxfordban. De gondolom, egészen más dolog, hogy egy várost képvisel-e az ember, vagy ha annak a városnak a lakóit.

– Nagyon igaz, kisasszony! Most már emlékszem, te délelőtt is ellenem voltál, és feltűnően Milton- és gyárospárti kijelentéseket tettél!

Margaret látta, hogy Mr. Thornton gyorsan, meglepetten rápillant, és erősen bosszankodott, amikor elképzelte, hogyan értelmezi majd a férfi Mr. Bell megjegyzését. Mr. Bell azonban folytatta,

– Ah! Bárcsak meg tudnám mutatni neked a főutcánkat – és a mi Radcliffe Square-ünket! Az egyetemünket nem is említem, és Mr. Thorntonnak is megengedem, hogy megfélemedezzen a gyárakról, amikor Milton szépségeit ecseteli. Különben is jogom van szidni a szülővárosomat! Ne felejtsek el, hogy én magam is miltoni vagyok.

Mr. Thorntont azonban érdemén felül bosszantotta mindaz, amit Mr. Bell mondott. Nem volt tréfás kedvében. Máskor bizonyára élvezte volna, hogy Mr. Bell, félig-meddig ugratásból, becsméreli a várost, amelynek élete olyannyira különbözött attól, amit ő megszokott, de most elég ingerült volt ahhoz, hogy megpróbáljon védelmébe venni valamit, amit senki sem akart komolyan megtámadni.

– Nem akarom azt állítani, hogy Milton hibátlan.

– Még az építészete sem? – kérdezte ravaszul Mr. Bell.

– Nem! Nekünk túlságosan sok itt a dolgunk ahhoz, hogy sokat törődjünk a pusztá külsőségekkel.

– Ne mondja azt, hogy pusztá külsőségek – mondta Mr. Hale szelíden. Ezek a külsőségek mély nyomot hagynak bennünk gyerekkorunktól fogva – életünk minden napján.

– No várjunk csak egy kicsit! – felelte Mr. Thornton. – Ne felejtsek el, mi nem vagyunk görögök, akiknek a szépség mindent jelentett, és akik bizonyára egyetértettek volna Mr. Bell-lel, amikor a nyugodt életről és arról a derült élvezetről beszél, amelyen ők főként az érzékek örömét értették. *Nem* akarom lebecsülni őket, de majmolni sem. De én a teuton fajból származom: és a teutonok Angliának ezen a részén jóval kevésbé keveredtek más népekkel, mint másutt.: sokat megőriztünk a nyelvükből, még annál is többet a szellemükből, mi az életet nem úgy tekintjük, mint alkalmat az élvezetre, hanem mint alkalmat a tevékenységre és az erőfeszítésre. A mi dicsőségünk és szépségünk abból a belső erőből fakad, amely győzelemre segít bennünket az anyag ellenállása és más, még súlyosabb nehézségek fölött. És más szempontból is teutonok vagyunk mi itt Darkshire-ben. Gyűlöljük, ha olyanok akarnak nekünk törvényt szabni, akik nem itt élnek miközöttünk. Mi azt szeretnénk, ha békében hagynának minket, hogy mi igazgassuk magunkat, ahelyett, hogy mások örökké a mi dolgainkba ártják magukat a tökéletlen törvényeikkel. Mi az önkormányzatot pártoljuk, és ellenezzük a központosítást.

– Egy szó, mint száz, legszívesebben visszaállítanák a hét angolszász királyságot! Hát egy dolgot mindenesetre visszavonok azokból, amit délelőtt mondtam – azt állítottam, hogy maguk, miltoniak, nem tisztelik eléggé a múltat. Pedig maguk szabályszerű Thor-imádók!

– Ha mi nem úgy tiszteljük a múltat, ahogy maguk Oxfordban, az azért van, mert nekünk valami olyasmire van szükségünk, amit közvetlenebbül lehet a jelenre vonatkoztatni. Jó dolog, ha a múlt tanulmányozása hozzásegít, hogy megjósoljuk a jövőt. De olyan emberek számára, akik új körülmények között próbálnak tapogatózva boldogulni, még sokkal jobb lenne, ha a tapasztalat arra tanítana, mit kell tennünk azokban a helyzetekben, amelyek a lehető legközelebről érintenek bennünket, azokban a helyzetekben, amelyek teli vannak leküzdendő nehézségekkel, és a jövőnk attól függ, hogyan nézünk szembe ezekkel a nehézségekkel és hogyan kell úrrá lennünk rajtuk – ahelyett, hogy egyszerűen félretolnánk őket, azzal, hogy majd később foglalkozunk velük. Hiszen ha az emberek csakugyan arra használnák a múlt bölcsességét, hogy a segítségével jobban eligazodjanak a jelenben! De nem! Sokkal szívesebben foglalkoznak azzal, milyen lesz majd az élet Utópiában, mint azzal, mi lenne a kötelességük holnap. És mégis, amikor mások megteszik helyettük, ami az ő kötelességük lett volna, ki kiáltja náluk buzgóbban: „Fúj, szégyelljék magukat!”

– Az a baj, Thornton, hogy sejtelmem sincs róla, miről beszél! Mi lenne, ha maguk, miltoniak, leereszkednének odáig, hogy ezekről a roppant időszerű nehézségekről megkérdeznék bennünket, oxfordiakat? Hátha lenne valamilyen jó ötletünk – nem tudhatják, amíg ki nem próbálták!

Mr. Thornton ezen már egyenesen fölnevetett.

– Azt hiszem, javarészt azokról a dolgokról beszéltem, amelyek annyi bajt okoztak nekünk itt Miltonban. Erről a mostani sztrájkról például, amely – mint éppen

mostanában tapasztaltam meg a tulajdon bőrömön – rengeteg bajt és kárt okozott. És mégis, azt kell mondjam, ez a legutóbbi sztrájk, aminek» a következményeit nyögöm, tisztességes volt.

– Egy tisztességes sztrájk! A ménkübe! – álmélkodott Mr. Bell. – Látja, már én is a ménkút emlegetem: úgy látszik, átragadt rám a maga Thor-imádata.

Margaret inkább érezte, semmint látta, hogy Mr. Thorntont bántja és bosszantja Mr. Bell örökös tréfálkozása azokkal a dolgokkal kapcsolatban, amelyeket ő nagyon is komolyan vesz. Megpróbálta hát elterelni a beszélgetést arról a tárgyról, amely az egyik felet vajmi kevésbé érdekelte, míg a másikat túlságosan is, mert személyesen volt érintve benne. Rákényszerítette magát, hogy mondjon valamit.

– Edith azt írja, hogy Korfun jobb és olcsóbb nyomott pamutot lehet kapni, mint Londonban.

– Tényleg? – kérdezte az apja. – Szerintem Edith biztosan túloz, mint rendszeren. Te biztos vagy ebben, Margaret?

– Abban biztos vagyok, hogy ő ezt írta, papa.

– Akkor itt további kételkedésének nincs helye! – jelentette ki Mr. Bell.

– Margaret, én olyan nagy véleménnyel vagyok a te szavahihetőségedről, hogy ezt a bizalmat még az unokatestvéredre is kiterjesztem. Nem tudom elképzelni, hogy valaki, aki a te unokatestvéred, túlozzon!

– Miss Hale talán olyan híres az igazmondásáról? – kérdezte Mr. Thornton keserűen. Abban a pillanatban, ahogy kimondta, legszívesebben leharapta volna a nyelvét. Mi joga van mond ő ilyeneket? És miért kellett ilyen durva formában fölhánytorgatni Margaretnek a szégyenét?

Milyen szörnyeteg is volt ő ma este: erőt vett rajta a rosszkedv, mert olyan sokáig volt kénytelen távol maradni Margaretől, felingerelte, hogy egy nevet említettek a jelenlétében, amelyről azt hitte, egy szerencsésebb udvarlóé, most pedig azért van olyan rossz kedve, mert képtelen volt könnyű szívvel válaszolgatni valakinek, aki megpróbált vidám és könnyed társalgásával hozzájárulni, hogy kellemesen teljék az este – valakinek, aki az összes jelenlévő kedves, régi barátja, és akinek a modorát már ő is megszokhatta, hiszen évek óta ismerték egymást. És most a tetejébe így beszélt Margarettel! A lány nem állt föl és nem ment ki a szobából, ahogyan régebben szokta tenni, amikor a férfi nyersége vagy indulatossága felbosszantotta. Most csak ült némán, amikor Mr. Thornton szavai elhangzottak, egy pillanatra fölnézett rá, meglepetten és megbántva, és olyan volt a szeme, mint egy gyereké, aki olyasvalakitől kapott szidást, akitől nem várta, aztán lassan tágra nyílt, gyászos, szemrehányó szomorúsággal lesütötte a pilláját, a munkája fölé hajolt, és többet nem szólt egy szót sem. De a férfi nem állhatta meg, hogy újra meg újra rá ne nézzen, és látta, hogy egy sóhaj remegteti meg az egész testét, mintha valami szokatlan hűvösségtől borzongana. Mr. Thornton úgy érezte magát, mint a versbéli anya, akit elszólítanak gyermeke bölcsője mellől, mielőtt még láthatná a gyermek lassan felderengő mosolyát, amely az anya iránti tökéletes bizalomról és megújult szeretetről árulkodik. Mr. Thornton kurtán, élesen válaszolt: nehézkes volt és indulatos, képtelen különbséget tenni a tréfa és a komoly beszéd között, mert semmi másra nem vágyott, csak egy szóra, egy pillantásra, amely előtt térdre hullhat alázatos bűnbánatában. De Margaret nem nézett rá, és nem is

szólalt meg. Karcsú, gömbölyded ujjai ide-oda repkedtek a tüvel, olyan fűgén és kitaróan, mintha ettől függne az élete. A férfi azon tépelődött, úgy látszik, Margaret teljesen közömbös őiránta, mert ha nem így lenne, akkor pusztán szenvedélyes kívánságának erejével már rábírta volna, hogy fölnézzen, ha csak egy pillanatra is, hogy kiolvashassa az ő szeméből a késői bűnbánatot. Mielőtt elhagyta a házat, már úgy érezte, meg tudná ütni, hogy legalább ezzel a nyílt és szokatlan durvasággal kiérdemelje azt a jogot, hogy elmondhassa neki, mennyire mardossa a szívét a megbánás. Még szerencse, hogy számára az este azzal ért véget, hogy gyalog tette meg a szabad levegőn a hosszú utat hazáig. Ez a séta kijózanította, és megerősítette abban a komor elhatározásában, hogy ezentúl a lehető legritkábban találkozik a lánnyal – mivel elég, ha meglátja az arcát és az alakját, elég meghallania a hangját (amely olyan volt, mint a lágy, dallamos orgonamuzsika) – ennek a látványnak, ennek a hangnak olyan rettenetes hatalma van fölötte, hogy nem képes megőrizni a jelenlétükben a lelki egyensúlyát. Jól van! Most már tudja, mi a szerelem – ez az éles fájdalom, ez a heves érzés, amelynek a lángja közt küszködik! De ő meg fogja találni az utat ebből a lángoló katlanból a középkorú férfi derült nyugalmaig – amely csak gazdagabb és emberibb lesz tőle, hogy megismerte ezt a nagy szenvedélyt.

Amikor Mr. Thornton kissé kurtán elbúcsúzott és elhagyta a szobát, Margaret felállt a helyéről, és némán elkezdte összehajtogatni az anyagot, amit varrt. A hosszú, súlyos redők most szokatlan súlyt jelentettek bágyadt karjának. Gömbölyded arcvonásai megnyúltak, szögletesebbek lettek, egész megjelenése arról árulkodott,

hogy rendkívül kimerítő nap áll mögötte. Mielőtt mindhárman aludni tértek volna, Mr. Bell még valamilyen kis elítélő megjegyzést morgott Mr. Thorntonról.

– Sose láttam még embert, akit ennyire elrontott volna a siker. Semmilyen ellentmondást vagy tréfát nem tud elviselni. Úgy látszik, jóforma bármi, amit a másik ember kiejt a száján, sérti az ő magas méltóságát. Valaha olyan egyszerű és nemes volt, mint a napvilág: nem lehetett megsérteni, mert nem volt benne semmi hiúság.

– Most sem hiú – mondta Margaret Mr. Bell felé fordulva, és csöndesen, tisztán ejtve a szavakat. – Ma egyáltalán nem olyan volt, mint lenni szokott. Valami felbosszanthatta, mielőtt idejött.

Mr. Bell éles, fürkésző pillantást vetett rá a pápaszeme fölött. Margaret rezzenéstelenül állta a tekintetét, de amikor a lány kiment a szobából, Mr. Bell hirtelen azt kérdezte:

– Mondja, Hale, még soha nem vette észre, hogy Thornton és a lánya közt lehet valami, amit a franciák „tendresse”-nek neveznek?

– Soha! – felelte Mr. Hale, akit ez a gondolat először meglepett, aztán fölzaklatott. – Nem, biztos, hogy téved! Majdnem teljesen biztos vagyok benne, hogy nincs igaza! Ha lenne is valami, akkor kizárólag Mr. Thornton részéről. Szegény fickó! Nagyon remélem, hogy eszébe sem jut ilyesmi, mert biztos vagyok benne, hogy Margaret sose menne hozzá.

– Hát... Én agglegény vagyok, és egész életemben sikeresen távol tartottam magam a szerelmi históriáktól, úgyhogy valószínűleg nem sokat ér a véleményem ezekben a dolgokban. Mert különben azt mondanám, hogy a lánya meglehetősen egyértelmű tüneteit mutatta ennek az

állapotnak!

– Hát akkor csak annyit mondhatok, hogy téved – felelte Mr. Hale. Lehet, hogy Thornton csakugyan vonzódik hozzá, bár Margaret időnként majdhogynem goromba volt hozzá. De hogy Margaret! – Ugyan már! Mérget vennék rá, hogy Margaret egyáltalán nem törődik vele! Ilyesmi soha eszébe se jutna!

– Az eszébe talán nem, de a szívébe? De mindegy: mindössze megfordult a fejemben ez a lehetőség. Alighanem tévedtem. De akár tévedtem, akár igazam van, annyi bizonyos, hogy rettentő álmos vagyok, szóval, miután (amint látom) éppen a legrosszabb pillanatban sikerül megzavarnom a maga éjszakai nyugodalmát a képzelgéseimmel, most megyek és nyugovóra térek, és én a magam részéről úgy alszom majd, mint a bunda.

Mr. Hale elhatározta, nem engedi, hogy holmi képtelen feltételezések megzavarják a nyugalmát: így hát ébren feküdt, és fogadkozott, hogy nem gondol arra, amit Mr. Béliótól hallott.

Mr. Bell másnap elutazott, de előbb még a lelkére kötötte Margaretnek, ne felejtse el, hogy neki, a keresztapjának joga van segíteni és védelmezni őt minden bajában, bármi legyen is az. Mr. Hale-nek pedig azt mondta:

– Nagyon megszerettem ezt a maga Margaret lányát. Vigyázzon rá, mint a szeme fényére, mert nagyon értékes teremtés – túlságosan is jó Miltonnak – valójában csak Oxford illene hozzá. Mármost a város, úgy értem, nem az oxfordi férfiak. Azok között még nem sikerült olyat találnom, aki megérdemelné. Ha talállok, akkor majd elhozom az én fiatalemberemet, és odaállítom a maga fiatal hölgye mellé, akárcsak a Dzsinn az

Ezeregyéjszakában Caralmazan herceget a tündér Badoura hercegnője mellé.

– Könyörgöm, ne tegyen semmi ilyesmit! Ne felejtse el, a mesében is mennyi baj lett a dologból, és különben sem tudom nélkülözni Margaretet.

– Igaz is! Ha jobban meggondolom, mindkettőnknek szükségünk lesz rá, mint ápolónőre, úgy tíz év múlva, amikor mindketten zsémbes és beteges vénemberek leszünk. De komolyan, Hale! Bárcsak faképnél hagyná ezt a Milton! Ez a hely egyáltalán nem illik magához, bár annak idején én tanácsoltam, hogy ide jöjjenek. Ha elszánná magát, akkor én legyűrném a torkomon a magam árnyalatnyi kételyeit, és elfogadnék egy lelkeszi állást az egyetemen: akkor maga meg Margaret ott lakhatnának a lelkeszlakban – maga lehetne afféle laikus segédlelkész, és foglalkozhatna helyettem a profán tömeggel, Margaret meg lehetne napközben a házvezetőnőnk – a falu jótevője –, esténként pedig álomba olvashatna minket. Engem egy ilyen élet nagyon boldoggá tudna tenni. Magának mi a véleménye?

– Soha! – felelte határozottan Mr. Hale. – Én már véghezvittem a magam nagy helyváltoztatását, és az árát is megadtam. Én most már itt maradok hátralévő életemre: itt fognak eltemetni, itt fogok eltűnni a tömegben.

– Azért én nem adom föl a tervemet. De egyelőre nem igyekszem magát megnyerni neki. Hol a mi Gyöngyszemünk? Gyere, Margaret, adj egy búcsúcsókot a keresztapádnak, és ne felejtse el, drágám, ha igaz barátira van szükséged, tudod, hol kell keresned – ami tőlem telik, mindent megteszek érted. Te az én lányom is vagy, Margaret! Ezt soha ne felejtse el, és most Isten áldjon!

Mr. Bell elutazott, és ők folytatták azt a csendes és

egyhangú életet, amelye mostantól kezdve az osztályrészük volt. Nem volt már nagybeteg a házban, akinek az állapotát reménykedve és rettegve kellett figyelniük, még Higginsék is – akinek a sorsa olyan hosszú ideig élénken foglalkoztatta őket – úgy tűnt, elboldogulnak, és egyelőre nem kell az ő helyzetükön törniük a fejüket. Egyedül az árván maradt Boucher-gyerekeknek volt szükségük Margaret törődésére: és ő, amilyen gyakran csak az ideje engedte, meglátogatta őket Mary Higginsnél. A két család összeköltözött: az idősebb gyerekeket beadták valami szerényebb iskolába, a kisebbekre pedig, amíg Mary dolgozott, az a bizonyos kedves szomszédasszony vigyázott, akinek józan és értelmes viselkedése Boucher halálának napján feltűnt Margaretnek. Természetesen a szomszédasszonyt megfizették a fáradságáért, és ami azt illeti, ebben is, mint az árvákkal kapcsolatos mindenféle kis tervében és intézkedésében, Nicholas olyan józan ítélőképességről és módszeres gondolkodásról tett tanúbizonyságot, amely még csak nem is emlékeztetett korábbi, hóbortos és kapkodó viselkedésére. Olyan kitartóan járt munkába, hogy Margaret alig látta ezekben a téli hónapokban, de amikor mégis találkoztak, úgy vette észre, hogy Nicholas visszahőköl, ha valaki megpróbálja szóbahozni a gyermekek apját, a gyermekekét, akikről olyan körültekintően és nagylelkűen gondoskodott. Nem beszélt szívesen Mr. Thorntonról sem.

– Az az igazság – mondta –, hogy a fickó teljesen összezavar. Mintha két emberből lenne. Az egyik ember olyan, amilyenek régen megismertem, tetőtől talpig főnök. A másikban viszont egy csipetnyi sincsen a főnökből. Hogyan képes ez a két fickó egy testben meglenni, hát ez igencsak birizgálja a kíváncsiságomat.

Előbb-utóbb majd csak rájövök... Egyébiránt elég gyakran szokott idejönni: így volt alkalmam megismerni azt a másik fickót, aki nem főnök, hanem ember. És úgy látom, én is legalább annyira birizgálom az ő kíváncsiságát, mint ő az enyémet: valahányszor idejön, csak ül, figyel és engem bámul, mintha valami fura vadállat lennék, amit nemrégiben ejtettek foglyul a Sarkvidéken. De én nem félek tőle. Korán keljen fel, aki énrám rám akar ijeszteni a tulajdon házában! És ezt ő is tudja. Én meg elmondok neki egyet és mást abból, ami a szívemen fekszik, és amit szerintem jobb lett volna, ha akkor hall, amikor még fiatalabb volt.

– De gondolom, ő sem marad adós a válasszal – mondta Mr. Hale.

– No! Nem mondom én, hogy egyedül öneki válnak hasznára a beszélgetéseink, ámbátor szerintem hasznára válnak. Néha ő is mond nekem egy-két goromba dolgot, amik eleinte nemigen tetszenek, de ha az ember jobban megrágja őket, akkor fura módon kezdi érezni rajtuk az igazság ízét. Egyébiránt azt hiszem, ma este is benéz, mert akar valamit mondani a gyerekek iskoláztatásáról. Azt mondja, szerinte nem elég jó iskola, ahová most járnak, és kicsit vizsgáztatni akarja őket.

– Melyik az a... – kezdte Mr. Hale, de Margaret megérintette a karját, és odamutatta neki az óráját.

– Mindjárt hét óra – mondta. – Mostanában már hosszabbak a nappalok. Gyere, papa!

Mindaddig nem bírt szabadon lélegezni, amíg el nem távolodtak egy kissé a háztól. Aztán, amikor kicsit megnyugodott, azt kívánta, bárcsak ne siettetten volna annyira az apját, mert mostanában csak igen ritkán találkoztak Mr. Thorntonnal, és ha aznap csakugyan

elmegy Higginsékhez, Margaret mégiscsak szívesen találkozott volna ott vele, a régi barátság kedvéért.

Igen! Mostanában csak nagyon ritkán látták, és akkor is csak azzal a hideg és személytelen szándékkal kereste fel őket, hogy órákat vegyen Mr. Hale-től. Mr. Hale egyébként nagyon csalódott volt, hogy a tanítványa mostanában olyan lagymatagon foglalkozik a görög irodalommal, holott nem is olyan régen még annyira érdekelte. És mostanában az is gyakran megesett, hogy Mr. Thornton helyett csak egy rövid levél érkezett az utolsó pillanatban, amelyben Mr. Thornton közölte, aznap olyan sok a dolga, hogy nem tud időt szakítani a tanulásra. És jöllehet azóta számos újabb tanítványa akadt, akik bőségesen kárpótolták a kimaradt órákért, Mr. Hale szívében senki sem foglalhatta el első tanítványa helyét. Lehangolt és szomorú volt amiért javarészt megszakadt ez a számára olyan kedves kapcsolat, és gyakran üldögélt azon töprengve, vajon mi okozhatta ezt a változást.

Egyik este, amikor Margaret ott varrogatott a szalonban, az apja, legnagyobb megdöbbenésére, hirtelen azt kérdezte tőle:

– Margaret! Volt valaha okod azt feltételezni, hogy Mr. Thornton vonzódik hozzád?

Mr. Hale csaknem elpirult, miközben ezt kérdezte, de azóta, hogy Mr. Bell fölvetette ezt a lehetőséget, nem tudta kiverni a fejéből, és a kérdés kiszaladt a száján, mielőtt észbe kapott volna.

Margaret nem felelt azonnal, de abból, ahogy a fejét lehajtotta, az apja már sejtette, mi lesz a válasz.

– Igen. Azt hiszem – oh, papa, meg kellett volna mondanom neked!

– Kiejtette a kezéből a varrását, és a tenyerébe temette

az arcát.

– Nem, drágám, dehogy, ne hidd, hogy faggatni akarlak olyasmiről ami nem rám tartozik. Bizos vagyok benne, hogy elmondtad volna, ha úgy érzed, hogy viszonzni tudod az érzéseit. Beszélt neked róluk?

Először semmi válasz, aztán nagy nehezen egy halk, tétova kis „igen”.

– És te kikosaraztad?

Hosszú sóhaj, Margaret feje még gyámoltalanabban, még csüggedtebben hanyatlott le, aztán egy újabb „igen” következett. De még mielőtt az apja megszólalhatott volna, Margaret felemelte az arcát, amely rózsapiros volt valamilyen szépséges szégyentől, és az apja szemébe nézve azt mondta:

– Most hát elmondtam neked, papa, és ennél többet nem mondhatok. Különben is, az egész dolog annyira fájdalmas nekem. Minden szó vagy cselekedet, amely kapcsolatos velem, olyan elmondhatatlanul keserű, hogy gondolni sem bírok rá. Oh, papa, annyira sajnálom, hogy elveszítetted miattam a barátodat, de nem tehetek róla – és oh! annyira sajnálom!

Margaret lekuporodott a földre, és a fejét a térdére hajtotta.

– Én is sajnálom, drágám. Mr. Bell egészen megdöbbenett, amikor valami ilyesmit mondott.

– Mr. Bell! Oh, hát Mr. Bell is észrevette?

– Egy kicsit, de ő azt vette a fejébe, hogy neked – hogy is mondjam? – hogy neked sincs éppen ellenedre Mr. Thornton vonzalma. De én tudtam, hogy ez lehetetlen. Azt reméltem, hogy Mr. Bell csak képzelődik, de téged nagyon is jól ismerlek, és tudom, hogy sose táplálnál Mr. Thornton iránt ilyesfajta érzéseket. De azért nagyon

sajnálom.

Néhány percig némán, mozdulatlanul ültek. De amikor kis idő múlva Mr. Hale gyöngéden megcirógatta Margaret arcát, szinte megdöbbsent, mert amikor hozzáért, érezte, hogy a lánya arca könnyektől nedves. Margaret felugrott, és mosolyogva, erőltetett élénkséggel Lennoxékról kezdett beszélni, és mivel szemlátomást nagyon szeretne volna más tárgyra terelni a beszélgetést, a tapintatos Mr. Hale-nek nem volt szíve erőltetni, hogy visszatérjenek a Mr. Thorntonnal kapcsolatos dolgokra.

– Holnap – igen, már holnap ott lesznek megint a Harley Streeten! Oh, milyen furcsa lesz! Kíváncsi lennék, melyik szobából lesz a gyerekszoba? Shaw néni biztosan nagyon örül az unokájának! De milyen furcsa is Edith-re úgy gondolni, mint mamára! És Lennox kapitány – kíváncsi lennék, mihez kezd most magával, hogy otthagya a katonaságot!

– Tudod mit? – mondta az apja, hogy ezzel is tovább táplálja Margaret frissen támadt érdeklődését régi barátai iránt. – Azt hiszem, kénytelen leszek téged egy darabig nélkülözni. Szerintem jó lenne, ha fölszaladnál Londonba két hétre, hogy a saját szemeddel lásd a nagy utazókat! Ha alkalmad lenne akár csak egy fél órát is beszélgetni Mr. Henry Lennox-szal Frederick ügyéről, szerintem többet tudnál meg belőle, mint akár fél tucat ilyen levélből is, mint ez a legutóbbi, ami azt illeti, egyesíthetné a hasznosat a kellemessel!

– Nem, papa, nem tudnál nélkülözni, mi több, nem is akarom, hogy nélkülözni tudjál! – Aztán kis szünet után még hozzátette: – Kezdem elveszíteni a reményt, hogy Frederick ügye még valaha is jóra fordulhat, bár igyekszik tapintatosan a tudunkra adni, úgy látom, Mr. Lennox se

nagyon bízik benne, hogy annyi év után fel lehetne kutatni a tanúkat. Nem – folytatta –, szép, szivárványos szappanbuborék volt, és nagyon kedves a szívünknek, de ez is elpukkant, mint annyi más buborék, és nekünk abban kell vigaszt keresnünk, hogy örülünk Frederick boldogságának, meg abban, hogy mi ketten olyan sokat jelentünk egymásnak. Úgyhogy ne is mondj nekem olyanokat, papa, hogy nélkülözni tudsz engem, mert csak megbántasz velem! Különben is, biztosítalak róla, hogy egyáltalán nem tudsz nélkülözni!

De az a gondolat, hogy valamilyen változásra van szükség, már gyökeret vert és kicsírázott Margaret szívében, bár nem abban a formában, ahogyan az apja fölvetette. Azon töprengett, milyen jót tenne egy kis változatosság az apjának, akinek mindig is ingatag kedélyállapota mostanában gyakran egészen a melankóliáig süllyedt, az egészségét pedig, bár sose panaszkodott rá, szemmel láthatólag nagyon megviselte a felesége betegsége és halála. Továbbra is rendszeresen megtartotta az óráit, de ezek az órák már korántsem jelentettek neki olyan kellemes szellemi izgalmat, mint a régi időkben, amikor Mr. Thorntont tanította: mindig csak adott, de nem kapott érte cserébe semmit. Bár maga az apja nem is sejtette, Margaret pontosan tudta, mitől szenved Mr. Hale: a férfitársaság és a baráti beszélgetés hiányától. Helstone-ban, valahányszor kedve kerekedett, meglátogathatta a szomszédos lelkészeket és azok is visszaadták a látogatást, és a szegény földművelőknek is, akár éppen kényelmesen hazafelé ballagtak este, akár a jószágot legeltették az erdőben, mindig volt rá idejük, hogy néhány szót váltsanak vele. De itt Miltonban mindenki túlságosan elfoglalt volt a csöndes

beszélgetéshez vagy az elmélyült gondolatcseréhez, ha beszéltek is, mindig csak valamilyen nagyon időszerű és sürgős üzleti dologról, és amikor aznap már nem kellett többé a napi dolgaikkal kapcsolatos teendőikön törniük a fejüket, másnap reggelig gondolattalan pihenésbe süppedtek. A munkásokat a napi munkájuk végeztével sem lehetett otthon találni: mindnyájan elmentek valahová, a jobb jelleműek valamilyen előadásra vagy klubba, a gyöngébb jelleműek a kocsmába. Mr. Hale-nek megfordult ugyan a fejében, hogy tart egy előadássorozatot valamelyik intézményben, de nyilvánvaló volt, hogy ezt a feladatot csak kötelességének tekinti, és nem lelkesíti különösebben sem maga a munka, sem annak célja. Margaret biztos volt benne, az apja mindaddig nem tudná ezt a munkát jól végezni, amíg egy kicsivel nagyobb lelkesedés nem ébred benne iránta.

XLI. FEJEZET

AZ ÚT VÉGE

*„Látom utam, mint égen a madár
Majd megjövök! hány kört írok le még,
Nem kérdem: de ha nem küld jégesőt,
Isten, sem tűzgolyót, fojtó havat,
Egyszer – ha úgy akarja – megjövök!
Ő vezet s a madár.
Amikor Ő akarja!”*

Browning: Paracelsus

A tél a vége felé haladt, a napok már hosszabbodtak, de előttük nem ragyogott föl az a reménysugár, amely általában együtt köszönt be a februári napsütéssel. Mrs. Thornton természetesen soha többé nem tette be a lábát a házba. Mr. Thornton benézett néha, de látogatása kizárólag Mr. Hale-nek szólt, és ilyenkor mindig odalenn maradtak a dolgozószobában. Mr. Hale most is ugyanúgy beszélt róla, mint korábban, sőt, ami azt illeti, most, hogy olyan ritkán volt benne része, Mr. Hale csak még többre becsülte ezeket a találkozásokat. Margaret az apja szavaiból úgy vette ki, Mr. Thornton egyáltalán nem azért ritkította meg a látogatásait, mintha megsértődött vagy megharagudott volna. A sztrájk alatt üzleti ügyei annyira összebonyolódtak, hogy most sokkal több idejét vették igénybe, mint az elmúlt télen. Sőt, apja beszámolójából Margaret azt is megtudta, hogy Mr. Thornton időről időre őt is megemlíti, de mindig, legalábbis Margaretnek ez volt a benyomása, ugyanolyan nyugodt, baráti modorban: nem

próbálja elkerülni, hogy beszéljenek róla, de nem is tereli rá magától a szót.

Margaret maga sem volt olyan kedvében, hogy megpróbálhatta volna jobb kedvre hangolni az apját. Azt a sivár békességet, amelyben most éltek, a szorongás és aggodalom olyan hosszú, időnként viharos időszaka előzte meg, hogy a lelke minden rugalmasságát elveszítette. Megpróbálta azzal elfoglalni magát, hogy a két kisebbik Boucher gyereket tanítgatja, és keményen dolgozott rajta, hogy jól csinálja. Keményen, mondtam, mert ez az igazság: a szíve érzéketlenül nézte minden erőfeszítését, és bár mindent kínos pontossággal elvégzett, amit kirótt magára, távolabb állt tőle, hogy jobb kedve legyen, mint valaha: az élete sötétnek és kietlennek tűnt előtte. Egyetlen dolgot csinált csak jól, mert azt ösztönös szánalomból és együttérzésből tette: azt, ahogy az apját vigasztalta és bátorította. Nem lehetett olyan hangulata, hogy Margaret ne osztozott volna benne készségesen, nem lehetett olyan kívánsága, hogy Margaret ne igyekezett volna előre kitalálni és teljesíteni. Igaz, Mr. Hale mindig nagyon csöndesen adott hangot a kívánságainak, és jóformán soha némi habozás és mentegetőzés nélkül. De csak annál szebb és csodálatra méltóbb dolog volt, hogy Margaret olyan alázatosan alávetette magát ezeknek a kívánságoknak. Márciusban megjött a hír Frederick esküvőjéről. Közösen írtak levelet Doloresszel: az ifjú feleség spanyol szavakat vegyített az angolok közé, ami az ő esetében természetes is volt, de Frederick is használt néhány olyan szófordulatot, amely arra vallott, már igen nagyon megszokta, hogy a felesége anyanyelvét használja.

Amikor megkapta Henry Lennox levelét, amelyben az ügyvéd közölte, kicsi az esélye, hogy tanúk nélkül tisztázni

tudná magát a hadbírótság előtt, Frederick nagyon indulatos levelet írt Margaretnek, amelyben megtagadta Angliát mint szülőhazáját. Azt írta, szeretne lemondani az angol állampolgárságról, és kijelentette, akkor sem fogadná el a felmentést, ha tálcán kínálnák neki, és hogy akkor sem élne többé Angliában, ha tehetné. Margaret keservesen sírt, amikor ezeket olvasta, olyan természetellenesnek érezte első olvasásra Frederick érzéseit. De aztán belegondolt, és megértette, hogy a bátyja heves szavai éppen arról árulkodnak, mennyire fáj neki a csalódás, amely porrá zúzta reményeit, és belátta, nem marad más hátra, csak az, hogy a bátyja megtanulja türelemmel viselni a sorsát. A következő levelében Frederick olyan vidáman tervezgette a jövőjét, mintha a múltra egyetlen gondolatot sem vesztegetne, és Margaret úgy érezte, most neki lesz szüksége mindarra a türelemre, amelyet olyan kívánatosnak talált volna a bátyja számára. Igen, türelemmel kell lennie, döntötte el. Viszont Dolores kedves, féltékeny, kislányos levelei lassanként Margaret és apja szívébe lopták magukat. A fiatal spanyol lány szemlátomást nagyon szeretett volna jó benyomást gyakorolni szerelmesének angol rokonságára, és a levélben minden javítás és törlés női gondosságról árulkodott. Ahhoz a levélhez, amelyben bejelentették, hogy összeházasodtak, egy pompás, fekete csipkemanillát is mellékeltek, amelyet maga Dolores választott ismeretlen sógornőjének, akit Frederick mint a szépség, bölcsesség és erény megtestesülését írt le számára.

Ami Frederick társadalmi helyzetét illeti, azt ez a házasság olyan magasra emelte, hogy annál többet kívánni sem lehetett. Barbour és Tsa egyike volt a legkiterjedtebb spanyol üzletházaknak, és ebbe az üzletházba vették be

most fiatalabb társnak. Ezen Margaret mosolygott egy kicsit magában, aztán fölsóhajtott, mert eszébe jutott, milyen hevesen ágált ő maga még nem is olyan régen a kereskedelem ellen. És most tessék: az ő gáncs nélküli lovag bátyjából is kereskedő lett – kalmár! De aztán megharagudott magára, és némán tiltakozott ellene, hogy valaki egy kalap alá vegyen egy spanyol kalmárt egy miltoni gyárossal. No mindegy! Kereskedő vagy nem kereskedő, Frederick szemlátomást nagyon-nagyon boldog, Dolores bizonyára igen bájos, a mantilla pedig egyszerűen pompás! És azzal Margaret visszatért a jelenbe és megszokott életébe.

Az apja ezen a tavaszon időnként légzési nehézségekkel küzdött, és minden egyes ilyen roham rettenetesen elkésécsítette. Margaret kevésbé aggódott, mert két roham között az apja légzési nehézségei teljesen megszűntek, de azért nagyon szerette volna, ha Mr. Hale olyan környezetbe kerül, ahol megszabadul ezektől a rohamoktól, és ezért minden erejével igyekezett rábeszélni, hogy fogadja el Mr. Bell meghívását, és látogassa meg öreg barátját áprilisban Oxfordban. Mr. Bell Margaretet is meghívta, mi több, külön levelet írt neki, amiben ráparancsolt, hogy föltétlenül el kell jönnie, de Margaret úgy érezte, nagyobb könnyebbséget jelentene neki, ha csöndesen otthon maradhatna, ha egy időre megszabadulna mindenféle kötelezettségtől, mert úgy gondolta, ebben a csöndességben szíve és elméje kipihenhetné magát, úgy, ahogy már több mint két esztendeje nem volt rá alkalom.

Csak amikor az apja kocsiba ült, és elhajtattott a vasúthoz, akkor érezte Margaret, mennyire igénybe vette az idejét és a lelkierejét az elmúlt, hosszú időszak.

Meglepő, majdhogynem megdöbbenő volt most, hogy ennyire szabadnak érzi magát: senki nem várta tőle, hogy törődjék vele és felvidítsa, vagy éppenséggel azt, hogy boldoggá tegye. Nem volt többé beteg a házban, nem kellett tervezni és töprengeni, mivel lehetne javítani az állapotán, lehetett tétlen, csöndes és feledékeny, ráadásul – és úgy tűnt, ez többet ér az egyedüllét összes többi előnyénél – lehetett végre boldogtalan is, ha annak érezte magát. Az elmúlt hónapokban minden személyes gondjából el kellett rejtenie, bele kellett gyömöszölnie egy sötét fiókba, most végre volt rá ideje, hogy elővegye és meggyászolja őket, hogy közelebről szemügyre vegye mindegyiket, és megtalálja a módját, hogyan csitíthatná el annyira a miattuk érzett fájdalmat, hogy belső békéjének része legyen. Ezekben a hetekben valamilyen ködös formában mindvégig tudatában volt a létezésüknek, még ha el is rejtőztek a pillantása elől. Most viszont egyszer és mindenkorra szemügyre veszi őket, és eldönti, milyen feladatot kell elvégezniük az életében. Órákon át ült szinte mozdulatlanul a szalonban, és rendíthetetlen elszántsággal sorra vett minden egyes keserű emléket. Csak egyetlen egyszer kiáltott föl hangosan fájdalmában, amikor belenyilallt a lelkébe annak a kishitűségnek az emléke, amelyből az a megalázó hazugság született.

Többé azzal sem mentegethette magát, milyen nagy volt a kísértés: Frederickkel kapcsolatos tervei kudarcba fúltak, és a kísértés mint lelepleződött szemfényvesztés hevert előtte – szétfoszlott délirációban, amelyben soha nem is volt élet: az azóta történtek fényében a hazugság olyan nevetséges ostobaságnak tűnt, s az igazság erejébe vetett hit olyan végtelenül nagyobb bölcsességnek!

Ideges nyugtalanságában öntudatlanul kinyitotta apja

egyik könyvét, amely ott hevert az asztalon – megakadt benne a szeme néhány mondaton, amelyeket mintha csak olyasvalakihez intéztek volna, aki az ő mostani, heves önmegvetéséhez hasonló érzésektől szenvedett:

„Nem akarom én azt mondani a szívemnek: hallj meg szégyenedben, vak és orcátlan teremtés, hűtlen elárulója Istenednek, sem más hasonló szidalmakat nem akarok intézni hozzá, hanem szeretném megjavítani az együttérzés által. Jöjj hát, szegény szívem, látod, beléhullottunk a gödörbe, amelyet mindenáron el akartunk kerülni. Oh! keljünk hát föl, és hagyjuk el mindörökre, hívjuk segítségül Isten irgalmát, vessük öbelé reményünket, hogy mostantól fogva segít majd ellenállni a kísértésnek, és induljunk el azután újra az alázat útján. Ne csüggedjünk hát, hanem legyünk mostantól fogva résen. Isten segítségével.”

– Az alázat útján! Ah – gondolta Margaret –, ezt az utat tévesztettem én el! De ne csüggedj, szegény szív! Visszafordulunk, és Isten segítségével meglegjünk az elveszített ösvényt!

Fölkelt hát, és elhatározta, hogy azon nyomban hozzálát valamilyen hasznos teendőhöz, amely majd segít benne, hogy megfelelkezzék önmagáról. Először is beszólította Marthát, aki éppen fölfelé igyekezett a lépcsőn, és elhaladt a szalon előtt, Margaret elhatározta, hogy megpróbálja kideríteni, mi rejtőzik a lány komoly, tisztelettudó, szolgálói modora mögött, mellyel már-már gépies engedelmességgel leplezte személyes tulajdonságait. Margaretnek nem egykönnyen sikerült rávennie Marthát, hogy olyasmiről beszéljen, ami a lányt igazából érdekli, de aztán, amikor szóba hozta Mrs. Thorntont, ezzel sikerült megpendítenie a megfelelő húrt a lány szívében.

Martba arca fölragyogott, és Margaretnek csak egy kicsit kellett biztatnia, hogy elmondja az egész hosszú történetet, hogyan került fiatal korában kapcsolatba az édesapja Mrs. Thornton férjével – sőt, még arra is alkalma nyílt, hogy valami kis segítséget nyújtson neki, hogy pontosan miben állt ez a segítség, azt Martba nem tudta, mivel akkor még egészen kis gyermek volt. Aztán a körülmények elszakították egymástól a két családot, és nem is találkoztak újra, egészen addig, míg csak Marthából felnőtt lány nem lett, eddigre az apja elveszítette írnoki állását a gyárban, és mind mélyebbre és mélyebbre süllyedt, az édesanyja pedig meghalt, így Martba és a nővére, Martha saját szavaival élve „elkallódtak” volna, ha nincsen Mrs. Thornton: ő megkereste őket, kitalálta, mihez kezdjenek és gondoskodott róluk, – Nekem valamivel korábban magas lázam volt, és igen gyöngé volt az egészségem, de Mrs. Thornton és Mr. Thornton addig nem nyugodtak, amíg helyre nem ápolták a tulajdon házukban, aztán el nem küldték a tengerpartra, meg minden. Az orvosok azt mondták, a lázam ragályos, de ők nem törődtek vele – csak Miss Fanny ijedt meg nagyon, úgyhogy ő el is ment a háztól, meglátogatta azt a családot, amelyikbe most rövidesen férjhez viszik. Úgyhogy végül is minden jól végződött.

– Miss Fanny rövidesen férjhez megy! – kiáltott fel Margaret.

– Igen, és ráadásul egy igen gazdag úriemberhez – igaz, sokkal idősebb, mint ő. Watsonnak hívják. A gyárai ott vannak valahol Hayleigh-n túl, nagyon jó partit csinál, még ha a vőlegénye már erősen őszül is.

Ez a hír Margaretet hosszú időre elhallgattatta, időközben pedig Martha ismét magára öltötte tisztelettudó

szolgáloi modorát, és a továbbiakban Margaret kérdéseire már csak rövid válaszokat adott, ahogy mindig is szokta. Összesöpört a tűzhely körül, megkérdezte, hány órára kéri Margaret a teát, és ugyanolyan merev arccal hagyta el a szobát, mint ahogy bejött. Margaretnek pedig össze kellett szednie magát, nehogy újfent annak a rossz szokásának hódoljon, amelyre az utóbbi időben kapott rá: hogy megpróbálja elképzelni erről is, mint minden, Mr. Thorntonnal kapcsolatos eseményről, amiről hallott, hogyan hat majd a férfira: kedvére lesz-e vagy nem tetszik neki.

Másnap tanítgatta egy darabig a kis Boucher-gyerekeket, aztán hosszú sétára indult, és végül Mary Higginsnél kötött ki. Margaret kissé meglepődve látta, hogy Nicholas már hazatért a munkából, a hosszabbodó nappalok megtévesztették, nem sejtette, hogy már ilyen késő van. Modorából ítélve időközben Nicholas is tett már néhány lépést az alázatosság útján: csöndesebb volt, és kevésbé magabiztos.

– Szóval az öreg úriember elutazott, igaz? – kérdezte. – A kicsik mondták. Eh! De hogy ezek milyen kis okosak! Néha már azt gondolom, több eszük van, mint az én lányaimnak, bár ilyet nem lenne szabad mondanom most, hogy az egyik lány már a sírban fekszik. Úgy látszik, az időjárásban lehet valami, amitől az emberek nem bírnak nyugton ülni. Az én főnököm is tekereg a világban valamerre.

– Akkor ezért jött ma korábban haza a munkából? – kérdezte Margaret gyanútlanul.

– Nem tudja, miről beszél, az a helyzet – felelte Higgins megvetően. – Nem vagyok én olyan, aki két arcot visel – egyet akkor, amikor látja a főnök, és egy másikat akkor,

amikor hátat fordít neki. Megszámláltam, hányat üt a toronyóra a városban, mielőtt abbahagytam a munkát. Nem! Az a Thornton elég nyakas ahhoz, hogy az ember veszekedjen vele, de túl rendes ahhoz, hogy becsapjam. Ezt az állást maga szerezte nekem, és én hálás is vagyok érte. Thornton gyára igazán nem számít rossz helynek a mostani időkben. Állj föl szépen, fiacskám, és mondd el Miss Margetnek azt a szép zsoltárt, amit tegnap tanultál. Így ni! Állj rendesen, a jobb karodat emeld föl, de egyenes legyen ám, mint a pecek! Egy, kettő, három, rajta!

A kis fickó pedig hozzáfogott, hogy elszavaljon egy metodista zsoltárt, amelynek szövegéből egy mukkot sem értett ugyan, de lendületes ritmusa megragadt a fülében, és egy parlamenti képviselő hatásos hangsúlyozásával deklamálta el. Amikor Margaret annak rendje és módja szerint megtapsolta, Nicholas egy újabb zsoltárt követelt, aztán egy még újabbat, és Margaret, nem kis meglepetésére, úgy találta, hogy Higgins ebben a furcsa és öntudatlan főmában mégiscsak érdeklődni kezdett a szent dolgok iránt, amelyeket korábban annyira megvetett.

Jócskán a szokásos uzsonnaideje után ért haza, de azzal a megnyugtató érzéssel, hogy senkit nem várokozott meg, és hogy pihenés közben arra gondolhat, amire akar, ahelyett, hogy aggódalmasan figyelne egy másik embert, hogy leolvassa az arcáról, komolynak vagy vidámnak kell-e lennie.

Teázás után úgy határozott, végignéz egy nagy halom levelet, és kiválasztja azokat, amelyeket nem akart tovább őrizgetni.

A levelek közt volt négy vagy öt, amelyeket Mr. Henry Lennox írt Frederick ügyével kapcsolatban. Margaret gondosan újraolvasta őket – amikor elkezdte, még csak az

volt a célja vele, hogy megpróbálja eldönteni, pontosan mekkora esélye is lehet a bátyja felmentésének. De mire az utolsót is befejezte, gondosan mérlegelve a bátyja felmentése mellett és ellen szóló érveket, akarva – nem akarva fölfigyelt egy-két apróságra is, amit a levelek írójuk jelleméről elárultak. A levelek merev fogalmazásából nyilvánvaló volt, hogy Lennox egy pillanatra sem feledkezett meg a kettejük közt történekről, még ha különben komolyan érdeklődött is a levelezés tárgya iránt. Okos, szellemes levelek voltak, ezt Margaret egy szempillantás alatt megállapította, de nem találta bennük az igazi, szívből jövő jóakarát és rokonszenv semmiféle jelét. De azért fontos levelek voltak, amelyeket meg akart őrizni, ezért gondosan félretette őket. Amikor ezt a kis feladatot elvégezte, töprengésbe merült., aznap este, furcsa módon, örökösen távollévő apja járt az eszében. Már-már hibáztatta magát, amiért olyan nagy megkönnyebbülést jelentett számára a magány (következésképp az apja távolléte), és mégis, ez a két nap fölfrissítette, új erővel és fényesebb reménnyel töltötte el. Azokban a tervekben, amelyek korábban a kötelesség álarcában mutatkoztak előtte, most örömét lelte. A hályog leesett a szeméről, és tulajdon helyzeté és feladata most világosabb volt előtte, mint valaha. Úgy érezte, ha Mr. Thornton visszafogadná a barátságába – vagy ha csak eljönne hozzájuk néha, hogy fölvidítsa az apját, mint régebben, még ha övele nem is találkozna soha többet –, jövendő élete, ha nem is kecsegtetné ragyogó reményekkel, tisztán állna előtte. Fölsóhajtott, és fölállt, hogy fölmenjen lefeküdni, de hiába határozta el, hogy „egyszerre mindig csak egy lépést!” – hiába látta olyan tisztán, hogy mi a kötelessége: az, hogy egész életét az

apjának szentelje, a szíve mélyén valami nyugtalanság bujkált, és rá-rátört a szomorúság.

Ezen az áprilisi estén, furcsa módon, Mr. Hale-nek is egyfolytában Margaret járt az eszében, akárcsak ő a lányának. A nap folyamán sorra látogatta régi barátait és a régi ismerős helyeket, és ez nagyon kimerítette. Eleinte túlságosan aggódott, vajon hogy fogadják majd a régi barátai most, hogy megváltoztak a nézetei, de az aggodalma fölöslegesnek bizonyult: lehet, hogy némelyik régi barátja megbotránkozott, elszomorodott vagy fölháborodott, amikor meghallotta, hogy kitért az Egyházból, de amint szemtől szembe álltak azzal az emberrel, akit valaha szerettek, nem törődtek többet a nézeteivel, csak vele, vagy legfeljebb annyi jelét adták, tudnak a dolgról, hogy bizonyos gyöngéd komolysággal beszéltek vele. Mr. Hale-nek nem volt sok ismerőse: az egyik kisebb kollégiumban tanult, és mindig is félénk és tartózkodó volt, de mindazok, akik fiatal korukban időt szántak rá, hogy csöndességének és határozatlanságának páncélja mögé hatolva megismerjék kifinomult gondolkodását és érzésvilágát, a szívükbe fogadták, és olyanféle gyámolító kedvességgel bántak vele, ahogyan többnyire a nőkkel szoktak. Most újra tapasztalhatta ezt a kedvességet annyi év és olyan sok változás után, és ez sokkal jobban megrendítette Mr. Hale-t, mint bármiféle durvaság vagy szemrehányás tette volna.

– Azt hiszem, bőven elég volt ennyi mára – mondta Mr. Bell. – Látom, nagyon megviselte, hogy olyan sokáig élt abban a borzalmas miltoni levegőben.

– Csakugyan fáradt vagyok – mondta Mr. Hale. – De nem a miltonis levegő miatt. Ötvenöt éves vagyok, és ez az apró tény már önmagában is elegendő magyarázattal

szolgál rá, miért van fogytán az erőm.

– Ostobaság! Én már elmúltam hatvan is, és még egyáltalán nem érzem, hogy fogytán lenne akár a testi, akár a szellemi erőm. Meg ne halljam még egyszer, hogy ilyeneket beszélt! Ötvenöt! De hiszen maga még fiatal ember!

Mr. Hale a fejét rázta.

– Ez a utolsó pár év! – mondta. De aztán egy percnyi szünet után fölemelkedett Mr. Bell egyik fényűzően kényelmes karosszékében, amelyben addig félig ült, félig hevert, és nagyon komolyan, remegő hangon beszélni kezdett:

– Bell! Nehogy azt higgye, ha előre látom mindazt, amit a nézeteim megváltozása hozott ránk, meg az, hogy lemondtam a lelkészi állásomról – nem! még ha tudtam volna is, mennyi szenvedést zúdítok azzal a feleségemre – még akkor sem csinálnám vissza, amit tettem: azt, hogy nyíltan elvállaltam ország-világ előtt, hogy többé nem vagyok ugyanazon a hiten, mint az egyház, amelynek a papja voltam. És most is azt gondolom, még ha láttam is volna előre, milyen kegyetlen szenvedést okoz majd nekem, hogy kénytelen leszek végignézni egy szeretett lény szenvedését, akkor sem tehettem volna másként, ami az egyházzal való nyílt szakítást illeti. Mindabban, amit a későbbiekben a családomért tenni próbáltam, most talán másként, bölcsebben járnék el. De nem hiszem, hogy Istentől túl nagy bölcsességet vagy erőt kaptam volna... – tette hozzá, és ismét hátrahanyatlott a karosszékében.

Mr. Bell látványosan kifújta az orrát, mielőtt felelt volna. Aztán azt mondta:

– Isten elég erőt adott neked ahhoz, hogy azt tedd, amit a lelkiismereted diktál, és nem tudok róla, hogy szükségünk

lenne ennél magasabbrendű vagy szentebb erőre – vagy akár nagyobb bölcsességre. Tudom, hogy nekem még ennyi sem jutott, és az emberek mégis, amilyen bolondok, bölcsnek tartanak: független jellemnek, határozottnak, és még tudom is én, mi mindennek! Pedig hát a legostobább idióta is, aki azt teszi, amit a maga együgyű agyával helyesnek tart, még ha az csak abból áll is, hogy megtörli a cipőjét a lábtörlőn, bölcsőbb és erősebb, mint én vagyok. De hát az emberekkel mindent el lehet hitetni!

Kis szünet következett. Mr. Hale törte meg a csendet, kimondta, ami éppen a fejében járt.

– Margaret pedig...

– Helyes! Szóval Margaret pedig... Mi van vele?

– Ha én meghalok...

– Ostobaság!

– Hogy mi lesz akkor övele – ezen gyakran eltöprengek. Gondolom, Lennoxék meghívják majd, hogy lakjon náluk. Shaw nénikéje szerette őt a maga lagymatag módján, de amióta nincs a szeme előtt, elfeledkezett róla.

– Amint az oly gyakran megesik. Miféle emberek ezek a Leimoxék?

– A férfi jóképű, kellemes, jó társalgó. Edith egy édes kis elkényeztetett szépség. Margaret teljes szívéből szereti, és Edith is Margaretet a szívének akkora részével, amekkorát nélkülözni tud.

– Figyeljen Hale! Nyilván tudja, hogy az a maga lánya mennyire megvette a szívemet. Ezt már mondtam magának. Természetesen már azelőtt is élénken érdeklődtem iránta, hogy most, legutóbb találkoztunk, hiszen a maga lánya, nekem pedig keresztlányom. De ez a legutóbbi miltoni látogatásom a rabszolgájává tett. Ott ügettem, mint készséges, öreg fogoly, a hódító diadalszekere mögött.

Mert tudja, Hale, a maga lánya olyan méltóságteljes és nyugodt, mint aki megívta a maga harcát, talán még most is vívja, de már biztos lehet a győzelemben. Igen, bármennyi baj és szomorúság érte is mostanában, ezt a kifejezést láttam az arcán. Így hát mindenem, amim csak van, a rendelkezésére áll, ha akarja, és majd úgysis az övé lesz, akár akarja, akár nem, amikor meghalok. Mi több, ott leszek én is, , az ő gáncs nélküli lovagja, igaz, jó hatvanas és kissé köszvényes lovag. De komolyan, öreg barátom, ezentúl a maga lánya lesz a legfőbb gondom azl életben, és az övé lesz mindaz a segítség, ami az én eszemtől, bölcsességemtől vagy készséges szíveimtől telik. Én a maga helyében nem aggódnék miatta. Igaz, régen tudom már, magának mindig muszáj aggódnia valami miatt, különben nem is lenne boldog. De úgysis tudom, hogy sok hosszú évvel túlél majd engem! Maguk vékony, sovány emberek örökké csalogatják és örökké kijátsszák a Halált! Mindig az ilyen tagbaszakadt, jó húsban lévő fickók, mennek el először, mint én vagyok!

Ha Mr. Bell a próféták éleslátásával rendelkezett volna, láthatta volna, hogy Mr. Hale életének fáklyája már kis híján lefelé fordult, és hogy az a komoly és nyugodt arcú angyal ott áll a közelben, és hívogatóan int barátjának. Mr. Hale soha többé nem emelte föl a fejét a párnáról, ahová aznap este lehajtotta. A szolgál, amikor másnap reggel belépett a szobájába, hogy keltegesse, nem kapott választ a szavaira, közelebb lépett, és látta, amint az a nyugodt, szépséges fő fehéren és hidegen fekszik a párnán, és magán viseli a halál letörölhetetlen bélyegét. Rendkívül nyugodt és természetes tartásban feküdt: nem látszott rajta semmi nyoma se fájdalomnak, se küzdelemnek. Amikor lefeküdt, a szíve abban a pillanatban megszűnhetett

dobogni.

Mr. Bellt egészen elkábította a hír: Csak akkor tért kissé magához, amikor alkalma nyílt rá, hogy a szolgája különféle ötletei miatt zsörtölődjék:

– Halottkémi vizsgálat? Ugyan! Ugye, maga se gondolja komolyan, hogy megmérgeztem? Dr. Forbes azt mondja, ez a szívbetegek természetes halála. Szegény öreg Hale! Idő előtt elnyűtted azt az érzékeny szívedet! Szegény öreg barátom! Milyen gyöngéden beszélt tegnap is a... Wallis, öt percen belül csomagolja be az útításkámat! Én meg csak állok itt, és jártatom a számat! Csomagoljon már, az Isten szerelmére! A következő vonattal Miltonba kell utaznom!

A táskát becsomagolták, a bérkocsit megrendelték, és húsz perccel azután, hogy az utazást elhatározta, Mr. Bell már kinn is volt az állomáson. A londoni vonat elsüvített mellette, tolatott néhány métert, és a türelmetlen kalauz feltuszkolta Mr. Bellt a kocsiba. Aztán Mr. Bell hátradőlt az ülésen, lehunyta a szemét, és megpróbálta fölfogni, hogyan lehetséges, hogy valaki, aki tegnap még élt, ma már halott. Rövidesen alattomban könnyek jelentek meg őszülő szempillái között, amikor ez a tény elhatolt a tudatáig. Mr. Bell erőt vett magán, kinyitotta éles szemét, és a tőle telhető legharciasabb kedélyességgel nézett körül. Erősen elhatározta, hogy ő aztán nem fog egy rakás idegen előtt pityeregni – de nem ám!

De a fülkében nem volt egy rakás idegen, mindössze egyetlen egy, aki ugyanazon az oldalon ült, mint Mr. Bell, de jó távol tőle. Mr. Bell oda-odapislantott, hogy lássa, miféle ember az, aki esetleg a szemtanúja volt, hogy erőt vettek rajta az érzései, és a szétnyitott „Times” hatalmas lepedője mögött Mr. Thorntont pillantotta meg.

– Te jó ég, Thornton! Tényleg maga az? – kérdezte, és gyorsan közelebb húzódott hozzá. Lelkesen megrázta Mr. Thornton kezét, és addig rázta, amíg nem volt kénytelen hirtelen elereszteni, mert szüksége lett a kezére, hogy letörölje a könnyeit, mert eszébe jutott, hogy legutoljára Mr. Hale társaságában találkozott Mr. Thorntonnal.

– Miltonba készülök, egy szomorú ügyben. Meg kell vinnem Hale lányának az apja hirtelen halálának hírét!

– Halálának! Mr. Hale meghalt!

– Igen. Én is egyfolytában ezt mondogatom magamnak: „Hale meghalt!”, de valahogy ettől sem tudom könnyebben elhinni. De azért Hale mégiscsak meghalt. Tegnap este, amikor lefeküdt, még úgy tűnt, semmi baja, reggel pedig a szolgám, amikor bement hozzá, holtan találta: már egészen hideg volt.

– De hol történt ez? Nem értem.

– Oxfordban. Eljött hozzám látogatóba, tizenhét éve nem járt Oxfordban – és ez lett a vége.

Vagy negyedóra hosszat mindketten hallgattak. Végül Mr. Thornton szólalt meg:

– És ő most... – kezdte, de hirtelen elhallgatott.

– Nyilván Margaretre gondol. Igen! Azért megyek, hogy megmondjam neki. Szegény ember! Tegnap egész este a lánya járt az eszében. Úristen! Még csak tegnap este volt! És milyen mérhetetlen távolságra van most már tőlünk! Az ő kedvéért a saját lányomnak fogom tekinteni Margaretet. Tegnap este meg is mondtam neki, hogy Margaretet a lányomnak tekintem – Margaret kedvéért. No, hát a lányom lesz – mindkettejük kedvéért.

Mr. Thornton tett egy-két elvetélt kísérletet, hogy megszólaljon, mielőtt ki bírta volna mondani:

– Mi lesz veled? – Azt hiszem, két házban is tárt

karokkal várják: az egyik ház természetesen az enyém. Akár egy eleven sárkányt is a házamba fogadnék gardedámnak, sőt, még a kollégiumból is kiköltöznék és saját házat vennék, ha ez az ára, hogy Margaret velem éljen mint leányom, és boldoggá tegye az öregkoromat. De hát ott vannak azok a Lennoxék!

– Kik azok? – kérdezte Mr. Thornton mohó érdeklődéssel.

– Oh, elegáns londoni népség, akik alighanem úgy gondolják, nekik több joguk van hozzá, mint nekem. Lennox kapitány elvette az unokatestvérét – azt a lányt, akivel együtt nevelkedtek. Egész rendes emberek, gondolom. És aztán ott van még a nagynénje, Mrs. Shaw. Talán még nincs minden veszve: esetleg megpróbálhatnám feleségül venni ezt az érdekes hölgyet – de ezt már tényleg csak akkor, ha minden kötél szakad. No és aztán ott van még a fivére is!

– Miféle fivér? A nagynénjéé?

– Nem, nem, hanem az okos Lennox (mert köztünk szólva, a kapitányt nem veti föl az ész): egy fiatal ügyvéd, aki Margaret után ácsingózik. Úgy tudom az egyik cimborájától, hogy már vagy öt esztendeje szemet vetett rá, és csak azért nem szánta még rá magát, hogy nyilatkozzék, mert a lánynak nincs vagyona. Most ez az akadály is elhárul majd.

– Hogyan? – kérdezte Mr. Thornton olyan mohó érdeklődéssel, hogy észre se vette, mennyire illetlen a kérdése.

– Hát úgy, hogy Margaretre fogom hagyni a pénzemet. És ha ez a Henry Lennox csak félig is elég jó neki, és ha a lány is kedveli – nos, akkor majd esetleg megnősülök, és úgy teremtek új otthon magamnak! Rettentően félek tőle,

hogy egy óvatlan pillanatban esetleg kedvem támad megkérni a nagynéni kezét!

De sem Mr. Bell, sem Mr. Thornton nem volt nevetős kedvében, és az sem tűnt föl egyiküknek sem, milyen furcsákat is beszél igazából az idősebb úriember... Mr. Bell füttyülni próbált, de nem jött ki hang a száján, csak egy hosszú, sziszegő sóhaj, helyet változtatott, de új helyzetét sem találta sem kényelmesebbnek, sem nyugodtabbnak, mint az előzőt. Mr. Thornton pedig mozdulatlanul ült, szemét az újság egyetlen pontjára szegezve – azért rejtőzött az újság mögé, hogy legyen ideje gondolkodni.

– És maga hol járt? – kérdezte végül Mr. Bell.

– Havre-ben. Megpróbáltam utánajárni, mi az oka, hogy annyira fölment a gyapjú ára.

– Uhh! Gyapjú, spekuláció és füst, tiszta és gondozott gépek és mosdatlan és elhanyagolt munkások... Szegény öreg Hale! Szegény öreg barátom! Hiszen ha tudta volna, hova kerül, amikor eljött Helstone-ból! Járt már valaha New Forestben?

– Igen – hangzott a kurta válasz.

– Akkor maga is tudja, mekkora különbség van közte és Milton között. Melyik részén járt? Eljutott Helstone-ba is? Nagyon festői falucska, abból a fajtából, amelyikből Odenwaldban is akad egypár. Ismeri Helstone-t?

– Jártam ott. Csakugyan nagy változás lehetett onnét Miltonba költözni.

Azzal határozott mozdulattal fölvette az újságját, mint aki eltökélte, hogy nem társalog tovább. Így aztán Mr. Bell kénytelen volt visszatérni előző foglalatosságához, és azon töprengeni, hogyan közölje a hírt Margarettel.

Margaret ott állt az emeleti ablaknál: látta, amint Mr.

Bell kiszáll a kocsiból, és hirtelen, ösztönösen megsejtette az igazságot. Ott állt a szalon közepén, mintha valamilyen gondolat föltartóztatta volna mozgás közben, amikor első, ösztönös készítésének engedve le akart rohanni a lépcsőn – és mintha ugyanez a gondolat egyszersmind kővé is változtatta volna: olyan fehéren és mozdulatlanul állt ott.

– Oh, ne mondjon semmit: látom az arcán! Különben elküldetett volna értem – nem hagyta volna őt magára – ha még élne! Oh, papa, papa!

XLII. FEJEZET

EGYEDÜL! EGYEDÜL!

*„Ha egy kedves hang, mely édes gyönyör
Volt fülednek, elhallgat hirtelen, s te
nem mersz belekiáltani a csendbe,
mely mint fájó, erős kór, úgy gyötör,
milyen remény? mily zene oldja föl
füledben ezt a csendet?”*

Mrs. Browning

A csapás túlságosan nagy volt. Margaret valósággal összeroskadt alatta, de a gyásza nem keresett megkönnyebbülést sem zokogásban, sem könnyekben, még szavakban sem. Ott feküdt a díványon, a szeme csukva, és nem beszélt, csak amikor szóltak hozzá, és akkor is csak suttogva válaszolt. Mr. Bell nem tudta, mit tegyen. Nem merte magára hagyni, nem merte megkérni rá, hogy jöjjön vele Oxfordba, pedig ez volt az egyik terv, amit a Miltonba vezető úton kigondolt – de látta: a lányt annyira elgyengítette testileg is a csapás, hogy nem vállalkozhatott ilyen fárasztó utazásra, arról nem is beszélve, milyen látvány várt volna rá az út végén. Mr. Bell ott ült a tűz mellett, és töprengett, mit tegyen. Margaret mozdulatlanul feküdt mellette, jóformán nem is lélegzett. Mr. Bell nem akarta magára hagyni, még annyi időre sem, hogy elfogyassa az ebédet, amelyet Dixon készített neki odalenn, és most hiába hívogatta zokogó szívélyességgel, hogy jöjjön le enni, mindhiába. Mr. Bell inkább megkérte a komornát, hozzon föl neki egy tányér akármilyen

harapnivalót. Általában meglehetősen finnyás és válogatós volt, és érzékeny az étel ízének minden árnyalatára, most azonban a roston sült csirkét úgy fogyasztotta el, mintha fűrészpont nyelne. Főlaprított belőle egy adagot Margaretnek is, jól megsózta és megpaprikázta, de amikor Dixon, Mr. Bell utasításait követve, megpróbálta megetetni vele a lányt, az csak lassan, bágyadtan megrázta a fejét, és látszott rajta, hogy ebben az állapotban az étel nem táplálná, csak fojtogatná.

Mr. Bell nagyot sóhajtott, föltápászkodott a kényelmes karosszékéből (vaskos, öreg lába még merev volt az utazástól), és Dixon után ő is kiment a szobából.

– Nem hagyhatom magára! Írnom kell Oxfordba, hogy kezdjenek hozzá a temetési előkészületekhez, legalább jutnak valamire, mire visszaérek. Nem jöhetne le hozzá Mrs. Lennox? Írok neki, és megmondom, hogy muszáj lejönnie. Ennek a lánynak most arra van szüksége, hogy legyen körülötte valami asszonyféle, ha másért nem, hát azért, hogy segítsen neki jól kisírni magát.

Dixon, igaz, kettő helyett is sírt, de most megtörölte a szemét, igyekezett úrrá lenni a hangja remegésén, és közölte Mr. Bell-lel, hogy Mrs. Lennoxnak csak hetei vannak hátra a szülésig, és jelenleg nem vállalkozhat semmiféle utazásra.

– Na jó! Akkor, gondolom, be kell érnünk Mrs. Shaw-val. Ugye, visszajött már Angliába?

– Igen, uram, visszajött: de nem hiszem, hogy szívesen hagyná magára Mrs. Lennoxot egy ilyen kritikus időszakban – mondta Dixon, akinek nemigen volt inyére, hogy egy idegen csak úgy beállít, és osztozni akar vele a Margaretről való gondoskodáson, holott ebben Dixon teljhatalmat szeretett volna magának.

– A kritikus időszakot elviheti a... – Mr. Bell erőt vett magán, és a mondat végét köhögésbe fojtotta. – A legutóbbi kritikus időszakban, amelyikre, ha jól tudom, Korfun került sor, Velencében vagy Nápolyban vagy más efféle pápista helyeken múlatta az időt, és csöppet sem zavartatta magát. És különben is, mit számít az az elkényeztetett, tejben-vajban fürösztött kis nőszemély meg a „kritikus időszaka” összehasonlítva azzal a szegény teremtéssel odafönt – ezzel a gyámoltalan, otthontalan, baráttalan Margarettel –, aki úgy fekszik azon a díványon, mintha az egy síremlék talapzata lenne, ő pedig a szobor rajta. Én mondom magának, Mrs. Shaw el fog jönni! Gondoskodjék róla, hogy holnap estére készen legyen számára a szobája, vagy amire szüksége van. Majd én teszek róla, hogy eljöjjön!

gy hát Mr. Bell levelet írt Mrs. Shaw-nak, amelyről a jeles hölgy könnyek között azt bizonygatta, a megszólalásig hasonlít a szegény, drága tábornoknak azokra a leveleire, amelyeket közvetlenül egy-egy köszvényroham beállta előtt szokott írni, és ezért nagyra becsüli és holta napjáig megőrzi majd. Ha Mr. Bell hagyott volna neki választási lehetőséget, ha csak kéri vagy sürgeti, ha egyáltalán számol a visszautasítás lehetőségével, Mrs. Shaw talán otthon marad – bármilyen igazán és őszintén kedvelte is Margaretet. Pontosán erre a kurta, udvariatlan parancsra volt szüksége ahhoz, hogy legyőzze renyheségét, és engedje, hogy a komornája őt is fölpackolja, miután az útiládákkal már végzett. Edith – csupa főköttő, vállkendő és sűrű könnyhullatás – kiállt a lépcső tetejére, miközben Lennox kapitány lekísérte édesanyját a kocsiig:

– Ne felejtse el, mama! Margaretnek el kell jönnie

hozzánk és velünk kell laknia! Sholto szerdán utazik Oxfordba, és te üzenhetnél neki Mr. Bell-lel, hogy mikorra várhatunk benneteket! És ha szükséged van Sholtora, majd átmegy Oxfordból Miltonba. Ne felejtse el, mama: el kell hoznod magaddal Margaretet!

Edith ezután visszatért a szalonba. Mr. Heny Lennox ott ült, és éppen egy új Szemle oldalait vágta föl.

– Ha nem akarsz olyan sokáig nélkülözni Sholtot, Edith – mondta, anélkül, hogy a fejét fölemelte volna –, remélem, nem ellenzed, hogy én utazzam le Miltonba, és segítsek, amiben tudok.

– Oh, köszönöm! – mondta Edith. – Biztos vagyok benne, hogy az öreg Mr. Bell mindent megtesz, ami tőle telik, és hogy annál több segítségre talán nem is lesz szükség. Legfeljebb az ember nem vár túl sok gyakorlati érzéket egy oxfordi professzortól. Édes, drága Margaret! Hát nem lenne csodálatos, ha megint itt lakna velünk? Ti ketten mindig is nagy barátságban voltatok annak idején.

– Csakugyan? – kérdezte a férfi szenttelenül, látszólag minden figyelmét a Szemle egyik bekezdésére összpontosítva...

– Hát talán nem – nem emlékszem. Nekem akkoriban annyira teli volt a fejem Sholtoval, hogy igazából nem láttam rajta kívül senkit és semmit. De ha már meg kellett halnia a nagybátyámnak, micsoda szerencse, hogy éppen most történt, amikor hazajöttünk Angliába, visszaköltöztünk a régi házba, és semmi akadály, hogy magunkhoz vegyük Margaretet! Szegény jószág! Micsoda változás lesz neki Milton után – ég és föld! Új bútorhuzatot veszek majd a szobájába, hogy olyan legyen, mint az új, az majd fölvidítja egy kicsit!

Mrs. Shaw is ugyanebben a jótékony hangulatban utazott

le Miltonba, útközben néha megfordult ugyan a fejében, milyen lesz majd az első találkozás Margarettel, és kissé félve gondolt rá, hogyan fog túlesni rajta, de többnyire inkább azon töprengett, hogyan tudná minél hamarabb elhozni Margaretet „arról a borzalmas helyről”, vissza a kellemes és kényelmes Harley Streetre.

– Jaj, istenem! – mondta a komornájának. – Nézze azokat a kéményeket! Szegény nővérem! Egy perc nyugtom sem lett volna Nápolyban, ha csak sejtem is, hogy milyen helyre került! El kellett volna jönnöm érte, és elhozni őt is, Margaretet is! – És magában megállapította, hogy bár mindig is gyöngé embernek tartotta a sógorát, soha sem annyira, mint most, amikor látta, miféle hellyel cserélte föl szép helstone-i otthonát.

Margaret még mindig ugyanolyan állapotban volt: fehér, mozdulatlan, szótlan, könnytelen. Megmondták neki, hogy rövidesen megérkezik Shaw nénikéje, de nem adta jelét sem meglepetésnek, sem örömmek, sem ellenérzésnek a hír hallatán. Mr. Bell – akinek időközben visszatért az étvágya, és hálásan fogadta Dixon erőfeszítéseit, aki megtett minden tőle telhetőt, hogy jóllakassa – mindhiába próbálta meg rávenni, hogy kóstolja meg legalább az osztrigával párolt borjúmirigyet, Margaret csak megrázta a fejét, ugyanazzal a csöndes makacssággal, mint az előző napon, így aztán Mr. Bell kénytelen volt azzal kárpótolni magát az elutasításért, hogy ő maga ette meg az egészet. És mégis Margaret hallotta meg elsőként, hogy megáll a ház előtt a bérkocsi, amely a nagynénjét hozta az állomásról. A szemhéja megrebbent, az ajka megremegett, és visszatért rá a szín. Mr. Bell lement, hogy üdvözölje Mrs. Shaw-t, mire felértek, Margaret már fölállt, és bár szédelgett, megpróbálta egyenesen tartani magát, amikor meglátta a

nagynénjét, tett felé néhány lépést, majd Mrs. Shaw kitárt karjába hullt, és nagynénje vállára borulva végre szenvedélyes zokogásban tört ki.

A csöndes, mindennapi szeretet, az éveken át tartó gyöngédség, az elhunytakkal való kapcsolat emléke – az a sok megfoghatatlan hasonlóság megjelenésben, hanghordozásban és taglejtésben, amelyben egy-egy család tagjai osztoznak, és amely ebben a pillanatban Margaretet olyan erősen emlékeztette az édesanyjára –, mindezek összefogtak, hogy megolvasszák és meglágyítsák dermedt szívét, míg csak szemét el nem öntötték a meleg könnyek.

Mr. Bell kilopakodott a szobából, és lement a dolgozószobába, szólt a szolgálólánynak, hogy gyújtson tüzet, és azzal próbálta elterelni a gondolatait, hogy sorra leszedte a polcra a könyveket és beléjük lapozott. Minden egyes kötet halott barátjára emlékeztette, őt idézte fel. Lehet, hogy ez az elfoglaltság némi változatosságot jelentett az előző két naphoz képest, amikor nem csinált semmi mást, kizárólag Margaretet őrizte, de a gondolatait biztosan nem sikerült elterelnie vele. Megörült hát, amikor meghallotta Mr. Thornton hangját, amint az ajtónál tudakozódott a háziak felől. Dixon meglehetősen magas lóról beszélt vele, mert Mrs. Shaw szobalányának érkezése lelki szemei elé idézte a Beresford-család hajdani fényét, azt a „magas polcot” (legalábbis Dixon ezt a kifejezést szerette használni), ahonnan fiatal úrnője alábukott, és ahová most. Isten segedelmével, vissza fogják helyezni. Ez a dicső múlt – amelynek részleteit nagy önelégültséggel ecsetelte Mrs. Shaw komornájának (miközben ügyesen kiszedett belőle minden olyan információt, amely a Harley Street-i ház lakóinak

előkelőségéről és fontosságáról árulkodott, az érdeklődve fülelő Martba épülésére) –, Dixont most hajlamossá tette rá, hogy fenn hordja az orrát, és felülről beszéljen minden miltonival, így, bár mindig is meglehetősen tartott Mr. Thorntontól, most meglehetősen kurtán, közölte vele (vagy legalábbis annyira kurtán, amennyire merte), hogy aznap í este a ház lakói közül nem beszélhet már senkivel. De ezt a kijelentését azon nyomban meghazudtolta Mr. Bell (bármilyen kínos volt is ez a komorna” számára): kinyitotta a dolgozószoza ajtaját, és kiszólt:

– Thornton! Maga az? Jöjjön már be egy-két percre: beszélni akarok magával!

Így hát Mr. Thornton bement a dolgozószobába, Dixon pedig visszavonult a konyhába, és hogy visszaállítsa megsebzett tekintélyét önmaga szemében, belekezdett egy csodálatos történetbe arról, micsoda hatlovas hintója volt Sir John Beresfordnak főszolgabíró korában.

– Igazából nem is tudom, mit akartam magának mondani. Csak meglehetősen lehangoló egyedül ülni egy szobában, ahol minden a halott barátjára emlékezteti az embert. De úgy gondoltam, jobb lesz, ha Margaretet és a nagynénjét magukra hagyom a nappaliban.

– Szóval eljött Mrs...., a nagynénje? – kérdezte Mr. Thornton.

– Hogy eljött-e? Meghiszem azt! Még a komornáját is elhozta. Az ember azt hitte volna, ilyen alkalomból inkább egyedül jön, de nem! Úgyhogy most szedhetem a sátorfámat, és kereshetek magamnak szobát a Clarendonban.

– Nem kell a Clarendonba mennie. Nekünk öt vagy hat üres szobánk is van otthon.

– Jól ki vannak szellőztetve?

– Azt hiszem, efelől semmi kétség: arról anyám gondoskodik.

– Akkor csak fõlszaladok, jó éjszakát kívánok annak a viaszsápadt leányzónak, bókolok a nagynénjének, és azonnal megyek is magával.

Mr. Bell hosszabb ideig maradt odafõnn. Legalábbis Mr. Thornton kezdte hosszallani a várakozást, mert rengeteg dolga volt még, és csak nagy nehezen tudott idõt szakítani rá, hogy elrohanjon Cramptonba, és Miss Hale hogyléte felõl érdeklõdjön.

Amikor végre elindultak Thorntonék háza felé, Mr. Bell mentegetõzni kezdett.

– Azok a nõk tartóztattak fel a nappaliban! Mrs. Shaw alig várja, hogy visszatérhessen Londonba – a lánya miatt, azt mondja –, és azonnal magával akarja vinni Margaretet. Márpedig az a lány a mostani állapotában éppannyira alkalmas rá, hogy Londonba utazzék, mint én arra, hogy odarepüljek. Ráadásul azt mondja, és teljesen igaza van benne, hogy vannak itt barátai, akiket még meg kell látogatnia – és hogy sok embertõl szeretne búcsút venni, mire a nagynénje a régi dolgokkal hozakodott elõ, és a szemére hányta, hogy a régi barátait talán nem szeretné minél hamarabb viszontlátni? És akkor a lány nagy sírásban tört ki, és azt mondta, boldognak kellene lennie, hogy elmehet egy olyan helyrõl, ahol olyan sokat szenvedett. Mármost nekem muszáj holnap visszautaznom Oxfordba, és nem tudtam eldõnteni, melyikük pártjára álljak ebben a dologban.

Elhallgatott, mintha feleletet várna a kérdésére, de nem kapott választ, mert a mellette haladó férfi gondolataiban egyfolytában ez visszhangzott:

– „Ahol olyan sokat szenvedett!” Oh jaj! Hát így fog

visszaemlékezni a Miltonban töltött időre – arra a tizennyolc hónapra, amely az ő számára olyan elmondhatatlanul értékes volt, igen, még a keserősége is többet ért, mint egész korábbi életének minden édessége! Mr. Thornton számára sem az apja, sem az anyja elvesztése – bármennyire szerette is az édesanyját – nem mérgezhette volna meg azoknak a heteknek, napoknak és óráknak az emlékét, amikor elegendő volt két mérföldet gyalogolnia, ha látni akarta, és ennek a sétának minden egyes lépése örömteli volt, mert közelebb és közelebb vitte őhozzá – igen, minden lépés teli volt örömmel, mint ahogy a visszafelé út is, mert miközben távolodott tőle, minden pillanatban a lány viselkedésének újabb bájos vonását vagy újabb, kellemesen csípős visszavágását idézte föl magában. Igen! Bármi történt is a külső körülményeket tekintve, kettejük kapcsolatában ő soha nem beszélt volna úgy arról az időről, amikor akár minden nap láthatta – amikor, mondjuk így, elérhető volt számára –, mint a szenvedés idejéről. Fényűző, királyi időszak volt ez az ő számára, minden égető fájdalommal és sértettségével együtt, összehasonlítva azzal nyomorúsággal amely most mindent elöntött, tövestől kiirtva a jövő leghalványabb reménységét is, míg csak a hitvány bizonyosság maradt, egy olyan élet, amelyből hiányzik a remény és a félelem.

Mrs. Thornton és Fanny az ebédlőben voltak: az utóbbi kedélyét némi enyhe izgalom borzolta, ahogy a szobalány egyik fényes kelmét a másik után tartotta a magasba, hogy lássák, milyen hatást tesz majd a belőle készült esküvői ruha gyertyafénynél. Az anyja tőle telhetőleg igyekezett hasonló érdeklődést tanúsítani a dolog iránt, de nem sikerült neki. Sem az ízlés, sem az öltözködés nem

érdekelte különösebben, és szívből kívánta, bárcsak Fanny elfogadta volna a bátyja ajánlatát, hogy rendelje meg az esküvői ruhát valamelyik első osztályú londoni szabónál, ezek helyett a végeérhetetlen, fáradtságos megbeszélések, ehelyett az örökös habozás és döntésképtelenség helyett, mert ez lett a következménye annak, hogy Fanny saját maga akart mindent kiválasztani és minden munkálatot felügyelni. Mr. Thornton azzal is kimutatta, milyen boldogan adja áldását a húga frigyére bármilyen elfogadható férfiemberrel, akit meghódítottak Fanny másodosztályú kellemei, hogy bőségesen adott pénzt a drága esküvői ruhára, amely az ifjú menyasszony j szemében fontosságát tekintve erős versenytársa volt a vőlegénynek, ha ugyan nem szárnyalta túl fontosságban. Amikor a bátyja és Mr. Bell beléptek, Fanny elpirult, és szenvelgő ijedelemmel igyekezett elterelni a figyelmüket arról, mivel foglalatoskodik, de olyan feltűnően, hogy az Mr. Bélien kívül bárkinek elkerülhetetlenül ráterelte volna a figyelmét. Mr. Bell azonban, ha egyáltalán észrevette Fannyt meg a selymeit és szaténjeit, csak azért tette, hogy összehasonlítsa azzal a másik, sápadt és szomorú alakkal, aki, amikor magára hagyta, mozdulatlanul ült, lehajtott fejjel és összekulcsolt kézzel, egy szobában, ahol olyan nagy volt a csönd, hogy az ember már-már azt képzelte, ha feszülten figyel, meghallja, amint elsuhan mellette a holtak szelleme, amely még mindig ott körözik a szeretett lény körül. Mrs. Shaw ugyanis, amikor Mr. Bell benyitott az emeleti szobába, mélyen aludt a díványon, és egyetlen hang sem törte meg a csöndet.

A vendégszerető Mrs. Thornton szertartásosan üdvözölte Mr. Bellt. Soha nem volt olyan kedves, mint olyankor, ha a fia barátait fogadhatta a fia házában, és

minél váratlanabban érkeztek, annál nagyobb dicsőséget jelentett számára, hogy csodálatosan vezetett háztartása minden különösebb előkészület nélkül képes kényelmet biztosítani számukra.

– Hogy van Miss Hale? – kérdezte.

– Jobban már nem is sújthatta volna le ez az utolsó csapás.

– Biztos vagyok benne, igen nagy szerencse számára a bajban, hogy olyan jó barátja van, mint ön.

– Bárcsak én lennék az egyetlen barátja, asszonyom! Tudom, hogy ez nagyon durván hangzik, de van egy nagynénje is, és most, mint látja, itt állok, megfosztva vigasztalói és tanácsadói tisztemtől, mert megérkezett ez a jeles hölgy Londonból! Ezenfelül unokatestvérei és tudom is én, kicsodái is vannak még Londonban, akik maguknak követelik, mintha az elkóborolt kiskutyájuk lenne. És ő túlságosan gyöngé és szerencsétlen hozzá, hogy a sarkára álljon.

– El is hiszem, hogy nagyon gyöngé – mondta Mrs. Thornton, de csak a fia értette, mire céloz. – De vajon – folytatta Mrs. Thornton –, hol bujkáltak ezek a londoni rokonok egész idő alatt, amikor Miss Hale olyan nehéz helyzetben volt, és úgy tűnt, nincs egyetlen barátja sem?

De Mrs. Thornton nem várta meg a választ a kérdésére: ahhoz nem érdekelte eléggé. Kisietett a szobából, hogy megtegye a szükséges előkészületeket Mr. Bell elhelyezéséhez.

– Külföldön voltak. Meg kell hagyni, van némi joguk hozzá, hogy maguknak követeljék. A nagynénje nevelte föl, az unokatestvéreivel úgy nőttek föl, mintha testvérek lennének. Tudja, a dolog azért bosszant engem annyira, mert szerettem volna örökbe fogadni, és most féltékeny

vagyok ezekre az emberekre, akik szerintem nem tudják eléggé méltányolni, milyen rendkívüli kiváltságban van részük. Mármost a helyzet egészen más lenne, ha Frederick akarná magához venni.

– Frederick! – kiáltott fel Mr. Thornton. – Az kicsoda? Milyen jogon... – Amilyen hevesen tört ki belőle a kérdés, olyan hirtelen hallgatott el. – Hogy kicsoda Frederick? – kérdezte Mr. Thornton meglepetten.

– Hát nem tudja? A bátyja. Nem hallott róla, hogy...

– Még sose hallottam a nevét. Hol él? Mit csinál?

– De hát egészen biztosan elmondtam magának az egész históriát, amikor a család Miltonba költözött – a fiukról, aki belekeveredett abba a lázadásba.

– Sose hallottam róla eddig a pillanatig. Hol lakik?

– Spanyolországban. Ha visszatérne Angliába, alighanem abban a pillanatban letartóztatnák. Szegény fiú! Milyen szomorú lesz, hogy nem jöhet a el az apja temetésére! Be kell érniük Lennox kapitánnyal, mert nem tudok több rokonról, akit értesítenünk kellene.

– Remélem, én elmehetek?

– Hát hogyne, igen hálás lennék érte. Maga mégiscsak rendes fickó, Thornton! Hale kedvelte magát. A minap is emlegette Oxfordban. Sajnálta, hogy az utóbbi időben olyan ritkán látta. Lekötelez, ha azzal fejezi ki a nagyrabecsülését, hogy részt vesz a temetésén.

– De mondja, ez a Frederick... soha nem szokott Angliába jönni?

– Soha.

– Nem volt itt véletlenül akkortájt, amikor Mrs. Hale meghalt?

– Nem. Tudnék róla, hiszen akkor én is itt voltam. Évek óta nem találkoztam Hale-lel, és ha emlékszik, éppen

akkor érkeztem ide, amikor... Nem, tévedtem, én egy kicsit később jöttem. De akkor szegény Frederick Hale nem volt itt. Miből gondolja, hogy itt volt?

– Egy alkalommal Miss Hale-t egy fiatalember társaságában láttam sétálni – felelte Mr. Thornton –, és azt hiszem, nagyjából akkortájt lehetett.

– Oh, az bizonyára a fiatal Lennox volt, a kapitány öccse. Ügyvéd a fiú, és elég rendszeresen leveleztek vele, úgy emlékszem, Mr. Hale említette is, hogy úgy gondolja, le fog jönni Miltonba. Hanem tudja-e, Thornton... – Mr. Bell szembefordult a beszélgetőtársával, és lehunyta az egyik szemét, hogy a másikkal minél élesebben tudja fürkészni Mr. Thornton arcát –, hogy én valaha azt képzeltem, magának sem egészen közömbös Margaret?

Semmi válasz. Mr. Thorntonnak az arcizma se rándult.

– És szegény Hale is ugyanígy vélekedett. Eleinte ugyan nem, csak amikor én már bogarat ültettem a fülébe.

– Csodálójá vagyok Miss Hale-nek. Nincs ember, aki ne csodálná. Gyönyörű teremtés – felelte a sarokba szorított Mr. Thornton.

– Ez minden? Ilyen kimérten képes beszélni róla, mint „gyönyörű teremtésről” – mintha egyszerűen olyasvalaki lenne, akin megakad az ember szeme. Azt reméltem, van magában annyi nemesség, hogy a szívével is meghódol előtte. Bár azt hiszem – ami azt illeti, biztosan tudom –, kikoszorúzta volna magát, és mégis, ha viszonzás nélkül szerette volna, az magasabbra emeli magát, mint mindazokat, legyenek bárkik, akik részesedtek a szeretetében. Még hogy „gyönyörű teremtés”! Hogy beszélhet úgy róla, mintha ló vagy kutya volna.

Mr. Thornton szeme úgy égett, mint a parázs.

– Mr. Bell – mondta –, mielőtt így beszél, ne felejtse el,

hogy nem minden embernek áll módjában olyan szabadon kifejezni mindazt, amit érez, mint önnek! Beszéljünk valami másról!

De a szíve úgy szökken fel Mr. Bell minden szavára, mint harci paripa a csatába hívó trombitaszóra, és tudja, hogy mostantól az öreg oxfordi professzor emléke szorosan kapcsolódik majd mindahhoz, ami a legdrágább a szívének – de azt azért mégsem engedte, hogy bármiféle vallomást kicsikarjon belőle Margaret iránti érzéseiről. Nem volt ő holmi énekes rigó, hogy hallva, hogyan dicséri más azt, amit ő maga áhítatosan tisztel és szenvedélyesen szeret, megpróbálja túldalolni azt a maga dicsőítő énekével. Ehelyett jobbnak látta, hogy áttérjenek azoknak a száraz üzleti ügyeknek a megtárgyalására, amelyeket mint háztulajdonosnak és bérlőnek el kellett intézniük egymással.

– Mi volt az a nagy halom téglá és malter, ami mellett eljöttünk az udvarban? Valamit javítani kell az épületen?

– Nem, nincs semmi baj, köszönöm.

– Hát akkor a saját szakállára hozzáépít valamit? Ha igen, azzal roppantul lekötelez.

– Egy étkezőt építék – az embereknek. Már úgy értem – a munkásoknak.

– Már arra gondoltam, maga igencsak nagyigényű lehet, ha ez az itteni ebédlő nem elég magának agglegény létére.

– Össeismerkedtem egy fura fickóval, és most én iskolázatok egyikét gyereket, akikről ez a fickó gondoskodik. Egyik nap, amikor éppen arra jártam, benéztem hozzájuk, hogy elintézzek valami apró kifizetést. Akkor láttam, micsoda nyomorúságos, elfeketedett húscafatokat esznek ebédre – ennek az odaégett mócsingnak a láttán estem először gondolkodóba. De csak

most télen, amikor az élelmiszerárak az egekbe szöktek, jutott eszembe az az ötlet, hogyha nagy tételekben vásárolnánk az ennivalót, és egyszerre nagy mennyiséget főznénk meg belőle, sok pénzt meg lehetne takarítani, és sokkal kényelmesebb is lenne. Így hát beszéltem a barátommal – vagy ellenségemmel – azzal az emberrel, akit az előbb említettem –, és ő természetesen ezer hibát talált a tervem minden részletében, így aztán félretettem, egyrészt mert meggyőződtem róla, hogy kivihetetlen, másrészt mert úgy gondoltam, ha ragaszkodnék hozzá, ezzel megsérteném az embereim függetlenségét, amikor egyszer csak megjelenik nálam ez a Higgins, és nagy kegyesen a beleegyezését adja egy tervhez, amely szinte szóról szóra megegyezett az enyémmel, olyannyira, hogy akár a magaménak is követelhettem volna a szerzőséget, mi több, nemcsak ő hagyta jóvá a tervet, hanem jó néhány munkástársa is, akikkel beszélt róla. Megvallom, egy kissé „fölpaprikázott” a modorával, és már azon gondolkodtam, sutba vágom az egész dolgot. De aztán mégiscsak gyerekes dolognak tűnt, hogy fölhagyjak egy tervvel, amelyet korábban bölcsnek és megalapozottnak tartottam, csak azért, mert nem én részesedem a tervezőnek kijáró elismerésben és tekintélyben. Így hát rezzentelen arccal elvállaltam a nekem szánt szerepet, ami nagyjából valami olyasmi, mintha egy egyesület gondnoka lennék: megvásárolom nagyban az élelmiszert, és gondoskodom megfelelő gondnoknőről vagy szakácsnéról, aki elkészíti.

– Kívánom, hogy sok örömet találjon ebben az új feladatában! Remélem, kellő hozzáértéssel tudja kiválasztani a piacon a legjobb minőségű hagymát és krumplit. Na és persze, gondolom, Mrs. Thornton is segít magának a vásárlásban.

– Ő aztán nem! – felelte Mr. Thornton. – Helyteleníti az egész tervet, és most már szóba se hozzuk egymás között. De azért túrhetően elboldogulok, a zöldségfélékből nagy készleteket kapok Liverpoolból, ami meg a húst illeti, azt a saját, családi hentesünktől vásárolok. Biztosíthatom, hogy az étel, amit a gondnoknő készít belőle, egyáltalán nem megvetendő!

– Úgy értsem, az is a tisztéhez tartozik, hogy megkóstoljon minden egyes adagot, mielőtt felszolgálják? Remélem, van egy fehér főpincéri pálcája...

– Eleinte aggályosan ügyeltem rá, hogy a bevásárláson kívül semmi másba ne ártsam bele magam, és többnyire még abban is inkább az emberekre hallgattam, akik a házvezetőnő útján közölték velem, hogy mit rendelnek, mint a saját ítélőképességemre. Így aztán a marhaszelet néha túl vastag lett, a birkasült meg nem elég kövér. Azt hiszem, ők is látták, milyen gondosan ügyelek rá, nehogy az ő dolgaikba ártsam magam, és rájuk kényszerítsem a saját ötleteimet, végül egy szép napon két-három ember – köztük Higgins barátom – odajött hozzám, és megkérdezték, nincs-e kedvem bejönni és enni velük egy falatot. Aznap rengeteg dolgom volt, de láttam, hogy az emberek megbántódnának, ha most, hogy ők megtették az első lépést, nem mennék én is fele útig elébük. Így aztán bementem, és mondhatom, életemben nem ettem még jobb ebédet. Ezt meg is mondtam nekik (már a közvetlen asztalszomszédaimnak, úgy értem, mert az asztalnál való szónoklás nem kenyerem), és attól fogva, valahányszor az a bizonyos étel szerepelt aznap ebédre, biztos lehettem benne, hogy ez a néhány ember odajön hozzám, azzal, hogy „Főnök, ma is birkapörkölt van ebédre, nem jön be?” Ha nem hívtak volna meg, éppoly kevésbé erőltettem volna

rájuk a társaságomat, mint ahogy nem lépnék be a tiszti kaszinóba sem meghívás nélkül.

– Gondolom, a jelenlétében a vendéglátói kénytelenek voltak lakatot tenni a nyelvükre. Amíg maga ott van, nem szidhatják a főnököket, bár, gondolom, a birkagulyástalan napokon kárpótolják magukat.

– Nos! Mindeddig sikerült nagy ívben elkerülnünk a kényes kérdéseket. De ha a régi nézeteltéréseink megint felbukkannának, hát én biztosan megmondanám nekik a magamét a következő birkagulyásos napon. De hiába, hogy ön is Darkshire-ben született, nemigen ismeri ezeket a darkshire-i fickókat. Rengeteg humorérzékük van, és milyen ízesen fejezik ki magukat! Egyik-másikukat kezdem közelebbről is megismerni, és elég szabadon beszélnek előttem.

– Semmi nem hozza olyan közel egymáshoz az embereket, mint az evés! A halál semmi hozzá képest. A filozófus bölcselkedve hal meg – a farizeus képmutatóan – az egyszerű lélek alázatosan – a szegény bolond vakon, ahogy a veréb hullik a földre, de filozófus és bolond, vámszedő és farizeus mind egyformán esznek – feltéve, hogy egyformán jó az emésztésük. Tessék, itt van magának egy remek kis elmélet!

– Köszönöm, nem kérem: gyűlölöm az elméleteket.

– Akkor bocsánat! Hogy bűnbánatot gyakoroljak, elfogadná tőlem, hogy megtoldjam egy tízfontossal a bevásárlásra szánt összeget? Hadd csapjanak egyszer lakomát szegény fickók.

– Köszönöm, de inkább nem. Bérleti díjat fizetnek nekem a gyár végében levő kemencéért és tűzhelyekért, és az új étkezőért még többet fognak fizetni. Nem akarom, hogy jótékonyági intézmény legyen belőle. Nem akarok

felajánlásokat. Amint ebből az elvből engednék, azonnal megjelenne itt egy csomó ember, akik mindenfélét összefecsegnének az étkezőnkről, és tönkretennék az egész dolog egyszerűségét.

– Az emberek minden újdonságról fecsegnek. Ezt nem tudja megakadályozni.

– Az ellenségeim, ha vannak, csaphatnak emberbaráti ricsajt ekörül az étkező körül, de ön a barátom, és elvárhatom magától, hogy azzal tisztelje meg a kísérletemet, hogy hallgat róla. Ebben a pillanatban még új seprő, és elég jól seper. Idővel aztán kétségkívül egész sor buktató mutatkozik majd.

XLIII. FEJEZET

MARGARET „SZÖKÉSE”

*„A leghitványabb tárgy, ha tőle válni kell,
Kedvessé lesz a végső pillanatban.”*

Elliott

Mrs. Shaw olyan hevesen meggyűlölte Milont, amennyire csak szelíd természetétől tellett. Zajos volt, füstös, a szegény emberek, akiket az utcán látott, mosdatlanok, a gazdag hölgyek ízléstelenül túlóltözöttek, és se a gazdagok, se a szegények között nem látott olyan embert, akire illett volna az öltönye. Azt bizonygatta, Margaret soha nem fogja visszanyerni az erejét mindaddig, ameddig Miltonban marad, sőt, attól félt, őt magát is utoléri az a fajta idegroham, amelytől régebben szenvedett, ha nem hagyja el rövidesen várost. Margaretnek vele kell tartania Londonba, méghozzá minél hamarabb. Ha nem is mondta ki kereken, mindenesetre ebben a szellemben igyekezett hatni Margaretre, mígnem a gyöngé, kimerült és megtört lány kelleetlenül meg nem ígérte, hogy amint szerdán megvolt a temetés, készülődni kezd, hogy visszakísérje a nagynénjét Londonba. Úgy tervezték, hátrahagyják Dixont, hogy ő rendezzen el mindent: fizesse ki a számlákat, adjon túl a bútorokon és zárja le a házat. Még mielőtt eljött a szerda – az a gyászos nap, amikor Mr. Hale testét átadják a földnek, távol a háztól, ahol életében lakott, és távol a feleségétől, aki magányosan fekszik idegenek között (és ez volt Margaret legnagyobb bánata, mert arra gondolt, ha képes lett volna

azokban az első, szomorú napokban kitépni magát abból a tehetetlen kábulatból, amely erőt vett rajta, még elérhette volna, hogy ne így történjen) – tehát még mielőtt eljött volna az a bizonyos szerda, Margaret levelet kapott Mr. Belltől.

„Drága Margaret, szerettem volna csütörtökön visszatérni Miltonba, de sajnós, kiderült, ez a mostani csütörtök azon ritka napok egyike, amikor összehívják a plymouth-i egyetemi önkormányzatot, hogy teljesítse kevés kötelességeinek valamelyikét, és nekem, mint a testület tagjának, feltétlenül jelen kellennem ezen a gyűlésen. Lennox kapitány és Mr. Thornton itt vannak velem. Az előbbi kifogástalan modorú és jóakarátú fickónak látszik: felajánlotta, hogy átmegy Miltonba, és segít neked megkeresni a végrendeletet, természetesen nem létezik semmiféle végrendelet, különben már régen megtaláltad volna, ha követted az utasításaimat. Aztán ez a kapitány még azt is mondja, haza kell vinnie téged és az anyósát, és tekintettel a felesége jelenlegi állapotára, nemigen látom, hogyan várhatnánk el tőle, hogy pénteknél tovább maradjon távol Londontól. Igaz, ez a te Dixonod talpraesett nőszemély, és képes lesz tartani a frontot kettőtök helyett is, míg én megérkezem. Akkor majd átadom az ügyet a miltoni ügyvédemnek, ha nincsen végrendelet, mert kétlem, hogy ez az elegáns kapitány sokat értene az üzleti dolgokhoz. Igaz viszont, hogy a bajusza lenyűgöző. A holmikát el kell majd árverezni, úgyhogy kérlek, válaszd ki azokat a dolgokat, amiket meg akarsz

őrizni. Vagy küldhetsz róluk egy listát is, ha már elutaztál. Még két dolgot szeretnék megemlíteni, aztán befejezem. Tudod, vagy ha te nem is, szegény édesapád tudta, hogyha meghalok, te öröklöd a pénzemet és összes javaimat. Nem mintha meg szándékoznék halni a közeljövőben, ezt csak azért említtem, hogy helyesen értelmezd a továbbiakat. Ezek a Lennoxék e pillanatban nagyon szeretnek téged, talán továbbra is így lesz, talán nem. Úgyhogy leghelyesebb lenne, ha szabályszerű megállapodást kötnétek egymással: nevezetesen, hogy te minden évben fizetsz nekik kétszázötven fontot mindaddig, amíg mindketten úgy találjátok kellemesnek, hogy együtt éljete. (Ez az összeg természetesen Dixon eltartásának költségeit is magában foglalja, ügyelj, nehogy rábeszéljenek, hogy érte még ezen felül is fizess!) így akkor is lesz tető a fejed felett, ha a kapitány egy napon úgy dönt, szeretne egyedül maradni a házában a családjával: akkor te fogod a kétszázötven fontodat, és letelepszel valahol másutt, hacsak én nem csalogattalak magamhoz már jóval előbb, hogy lakjál nálam és vezesd a háztartásomat. Ami az öltözködést, Dixon bérét, a személyes kiadásokat és a cukorkát illeti (minden ifjú hölgy örökösen cukorkát szopogat, míg a korrallal meg nem jön az eszük) – majd konzultálok valamelyik hölgyismerőssémmel, és megvárjuk, míg kiderül, mermyi maradt rád apádról, mielőtt arról döntünk, mekkoraösszege van szükséged ezekre a dolgokra. Gondolom, Margaret, mire idáig jutottál a levélben, már javában méltatlankodsz, hogy jön ahhoz ez a

vénember, hogy csak úgy dirigáljon neked és beleártsa magát az ügyeidbe? Ugye, hogy így van? És mégis: annak a vénembernek joga van hozzá. Joga van, mert harmincöt éven át hűséges barátja volt édesapádnak, ott állt az oldalán az esküvője napján, ő zárta le a szemét, amikor meghalt. Ráadásul a keresztapád, és mivel a lelki épülésedhez nem sok segítséget nyújthat (mi több, a szíve mélyén meg van győződve róla, hogy te sokkal jobban állsz nála ezen a téren), jobb híján beéri azzal, hogy legalább anyagilag gondoskodjék rólad. És annak az öregembernek az egész földkerekségen nincs egyetlen rokona sem: „ki fogja meggyászolni Adam Bellt?”, és már csak egy dologra vágyik teljes szívéből, arra, hogy neked hasznodra legyen – és Margaret Hale nem az a lány, aki erre nemet mond. Írd meg postafordultával, ha csak egy-két sorban is, hogy mi a válaszod! De semmi hálálkodás!”

Margaret fogta a tollat, és reszkető kézzel odafirkantotta a levél alá: „Margaret Hale nem az a lány, aki erre nemet mond!” Olyan gyöngye volt, hogy nem jutott eszébe semmi más, de azért bántotta a lelkiismeret, hogy csak így egyszerűen megismételte Mr. Bell szavait. De még ez a csekély erőfeszítés is annyira kifárasztotta, hogy még ha eszébe is jutott volna valamilyen más szófordulat, amellyel kifejezheti a beleegyezését, nem lett volna ereje leírni belőle egy szótagot sem. Nem tehetett mást: újra ledől a díványra, és megpróbált nem gondolni semmire.

- Drága gyermekem! Ennyire felzaklatott az a levél?
- Nem! – rebegette Margaret erőtlenül. – Majd jobban

leszek, amint a holnapi napon túlestünk.

– Attól félek, drágám, mindaddig nem leszel jobban, amíg el nem viszlek ebből a borzalmas levegőből! El sem tudom képzelni, hogy bírtad itt ki két évig!

– Hová mehettem volna? Nem hagyhattam el papát és mamát.

– Jó, jó! Csak ne kezdj el sírni, drágám! Gondolom, csakugyan így volt a legjobb, bár fogalmam sincs, hogyan bírtatok itt élni. Az inasom családja jobb házban lakik, mint ez itt.

– Néha nagyon szép itt – nyáron, nem lehet abból megítélni, amilyenek most látszik. Én nagyon boldog voltam itt – mondta Margaret, és lehunyta a szemét, hogy véget vessen a beszélgetésnek.

A ház valósággal tobzódott a kényelemben, ahhoz képest, milyen volt korábban. Az esték fagyosak voltak, és Mrs. Shaw utasítására minden hálószobában befűtötték. A nagynénje minden lehetséges módon kényeztette Margaretet, finomságot vásárolt neki, és puha, kényelmes holmikát a hideg ellen, vagyis mindazt, amiben ő maga vigaszt keresett volna hasonló helyzetben. Margaret számára azonban ezek a dolgok nem jelentettek semmit, ha mégis kénytelen volt tudomást venni róluk, mindössze olyasmint látott bennük, ami okot ad rá, hogy hálás legyen a nagynénjének, aki annyira igyekezett a kedvében járni. Margaret, bár gyöngye volt még, nem találta a helyét. Hogy ne legyen kénytelen arra a bizonyos szertartásra gondolni, amely éppen most megy végbe Oxfordban, egész nap szobáról szobára járt, és bágyadtan rakosgatta félre azokat a dolgokat, amelyeket meg akart őrizni. Dixon Mrs. Shaw kívánságára mindenfelé követte, elvben azért, hogy Margaret megmondhassa neki, melyik tárggyal mi a

szándéka, valójában pedig azzal a titkos megbízással, hogy amint lehet, próbálja meg rávenni, hogy pihenjen le.

– Ezeket a könyveket meg akarom tartani, Dixon! A többit elküldené Mr. Bellnek? Ezeket ő önmagukért is becsülni fogja, nemcsak a papa kedvéért. Ezt pedig – szeretném, ha elvinné Mr. Thorntonnak, ha én már nem leszek itt. Várjon csak, írok hozzá pár sort!

Azzal sietve leült, mint aki fél belegondolni, mit tesz, és leírta:

„Kedves Uram! Ez a könyv apámé volt, bízom benne, hogy becsülni fogja, az ő kedvéért.

Üdvözlettel:

Margaret Hale”

Aztán újra elindult, hogy keresztül-kasul bejárja a házat, becéző szeretettel vette a kezébe a gyermekkora óta ismert tárgyakat, olyan rosszul esett megválnia tőlük – bármilyen ódivatúak, agyonhasználtak és ütött-kopottak voltak is. De többé jóformán meg se szólalt, és ahogy Dixon mondta Mrs. Shawnak, „nem hinné, hogy egy árva szót is hallott abból, amit ő beszélt neki, pedig egész idő alatt szóval tartotta, hogy elterelje a figyelmét”. Mivel egész nap talpon volt, estére annyira kimerült, hogy jobban aludt, mint bármelyik éjjel azóta, hogy Mr. Bell meghozta Mr. Hale halálhírét. Másnap a reggelinél Margaret közölte a nagynénjével, hogy szeretne elmenni és búcsút venni néhány barátjától. Mrs. Shaw ellenkezett:

– Biztos vagyok benne, drágám, hogy itt nincsenek olyan közeli barátaid, akiket illendő lenne meglátogatnod ilyen korai órában, még templomban sem voltál.

– De hát ez itt az utolsó napom: ha Lennox kapitány

csakugyan megjön ma délután, és ha muszáj már holnap elmennünk – elmennem...

– Oh, igen: holnap hazaindulunk. Egyre biztosabb vagyok benne, hogy ez az itteni levegő rosszat tesz neked, azért van ilyen sápadt és beteges színed, ráadásul Edith is számít ránk, és lehet, hogy szüksége lesz rám, és te nem maradhatsz itt egymagádban, drágám, a te korodban. Nem, ha csakugyan muszáj meglátogatnod azokat az embereket, akkor én is elmegyek veled. Gondolom, Dixon tud keríteni nekünk egy bérkocsit?

Így hát Mrs. Shaw is Margarettel tartott, hogy gondját viselje, és magával vitte a komornáját is, hogy ő pedig a vállkendőknek és a felfújható párnáknak viselje gondját. Margaret szomorú arcát azonban még az sem derítette mosolyra, hogy látta, mekkora előkészületeket tesz a nagynénje, hogy ellátogassanak valahová, ahová ő korábban oly gyakran beállított a nap bármely órájában. Kicsit félt tőle, hogy bevallja, Nicholas Higgins volt az egyik személy, akit meg akart látogatni, mindössze abban reménykedhetett, hogy a nagynénjének nem lesz kedve kiszállni a kocsiból, végigmenni az udvaron, ahol minden szélfuvallat az arcába csaphatta volna a nedves ruhákat, amelyeket oda akasztottak ki száradni a két ház közé kifeszített kötélre., Mrs. Shaw keblében csakugyan kisebbfajta küzdelemre került sor a kényelemszeretet és a gardedámi szerep megkívánta illendőség követelményei között, de végül az előbbi került ki győztesen a csatából. Margaretnek előbb gondosan a lelkére kötötte, hogy vigyázzon magára, nehogy elkapjon valamilyen fertőzést, amelynek a csírái mindig ott lappanganak az efféle helyeken, de aztán mégiscsak beleegyezett, hogy egyedül menjen be abba a házba, ahol már számtalanszor járt

korábban, anélkül, hogy bármiféle elővigyázatossági intézkedést tett vagy bárkitől engedélyt kért volna.

Nicholas már elment munkába, Margaret csak Maryt és egy-két Boucher-gyereket talált otthon. Margaret haragudott magára, miért nem jobb időpontot választott a látogatáshoz. Mary kedves, melegszívű lány volt, de kissé tompa eszű, és abban a pillanatban, amint megértette, miért jött Margaret, zokogni kezdett, olyan féktelenül, hogy Margaret nem látta értelmét, hogy elmondja neki azt az ezerféle apróságot, ami az eszébe jutott odafelé úton a kocsiban. Mindössze annyit tehetett, hogy megpróbálta kicsit megvigasztalni, megcsillogtatva előtte azt a halvány reménysugarat, hogy valaha, valahol, valamikor még találkozni fognak. Meghagyta Marynek, mondja meg az édesapjának, nagyon szeretné, ha munka után meglátogatná őt aznap este.

Aztán, amikor már indulni készült, megállt és körülnézett: kicsit habozott, mielőtt kimondta volna:

– Szeretnék valami apró emléket magammal vinni Bessytől...

Mary abban a pillanatban abbahagyta a sírást, anyira megörült, hogy ezúttal ő adhat valamit Margaretnek. De mi legyen az? Margaret egy kis közönséges ivópoharat választott, mert emlékezett rá, hogy az mindig ott állt Betty ágya mellett, teli vízzel, hogy legyen mivel megnedvesítenie láztól cserepes ajkát. Ezt látva Mary felkiáltott:

– Oh, vigyen már valami jobbat: hiszen az a pohár nem került többé négy pennynél!

– Köszönöm, ez is jó lesz – felelte Margaret, és kisietett a házból, amíg még Mary arcán ott ragyogott az adakozás öröme.

– Most pedig Mrs. Thornton jön – gondolta magában. – Meg kell lennie!

De ennek a látogatásnak már a pusztá gondolatától is megmerevedett és elsápadt, és nagy erőfeszítésébe került, hogy megtalálja a szavakat, amelyekkel elmagyarázza a nagynénjének, ki az a Mrs. Thornton, és miért kell elmennie hozzá, hogy búcsút vegyen tőle.

A szalonba vezették őket (itt már Mrs. Shaw is kiszállt a kocsiból), ahol csak az imént szították fel a tüzet. Mrs. Shaw összehúzta magán a vállkendőjét és megborzongott.

– Milyen jéghideg ez a szoba! – mondta.

Kis ideig várakozniuk kellett a ház asszonyára. Mrs. Thornton szíve némileg megenyhült Margaret iránt, most, hogy azt remélte, nem látja többet. Eszébe jutott, milyen sokszor tett a lány tanúbizonyságot bátorságáról és önállóságáról, és ez nagyobb hatással volt rá, mint az a türelem, amellyel Margaret a hosszan tartó, csüggesztő gondokat viselte. Mrs. Thornton arca kifejezéstelenebb volt a szokottnál, amikor Margaretet üdvözölte: még valami gyöngédségféléit is érezni lehetett a modorán, amikor megpillantotta a lány sápadt, könnyektől duzzadt arcát, és észrevette, hogyan remeg a hangja, jóllehet Margaret tőle telhetőleg igyekezett úrrá lenni ezen a remegésen.

– Engedje meg, hogy bemutassam a nagynénémet, Mrs. Shaw-t! Talán még nem hallotta, holnap elmegyek Miltonból, de előbb szerettem volna még egyszer találkozni önnel, Mrs. Thornton, hogy bocsánatot kérjek a múltkori viselkedésemért, és hogy megmondjam, tudom, hogy a jószándék vezette bármennyire is félreértettük egymást.

Mrs. Shaw Margaret szavai hallatán szinte sóbálvánnyá

vált meglepetésében. Megköszöni a kedvességét – aztán bocsánatot kér a viselkedéséért! Miket beszél ez a lány! Mrs. Thornton azonban szemlátomást jól értette, miről beszél Margaret, mert így felelt:

– Örülök, Miss Hale, hogy nem kételkedik a jószándékomban. Mindössze azt tettem, amit a kötelességemnek gondoltam, amikor figyelmeztettem magát. Mindig is az volt a szándékom, hogy jó barátja legyek. Örülök, hogy nem kételkedik bennem.

– És most – mondta Margaret, és mélységesen elpirult –, megtenné, hogy ön sem kételkedik bennem, és elhiszi nekem, hogy bár nem tudok – nem akarok – magyarázatot adni a viselkedésemre, nem követtem el azt a csúf dolgot, amelyet ön feltételezett rólam?

Margaret hangja olyan lágy volt, a pillantása olyan meghatóan könyörgött, hogy ez egyszer Mrs. Thornton is meghódolt annak a bájnak, amely a lány viselkedéséből áradt és amely mindaddig hatástalanul pergett le róla.

– Igen, nagyon is hiszek magának. Ne is beszéljünk róla többet. Hol fog lakni ezentúl, Miss Hale? Mr. Belltől úgy értesültem, hogy elhagyja Milont. Tudom, hogy sose kedvelte Milont – tette hozzá Mrs. Thornton zord mosollyal –, de érmek ellenére, ugye nem várja tőlem, hogy gratuláljak magának, amiért elmegy innen. Hol fog lakni ezután?

– A nagynénémmel – felelte Margaret, Mrs. Shaw felé fordulva.

– Igen, az unokahúgom mostantól velem lakik a Harley Street-i házunkban. Margaret nekem majdnem olyan, mintha az édes lányom lenne – folytatta Mrs. Shaw, és gyöngéden nézett Margaretre –, és én is kedves kötelességemnek érzem, hogy köszönetet mondjak

mindazoknak, akik jók voltak hozzá. Ha ön és a férje valaha Londonba jönnének, én is, és biztos vagyok benne, hogy a fiam és a leányom, Lennox kapitány és hitvese is tőlünk lehetőleg mindent meg fogunk tenni, hogy kimutassuk a hálánkat.

Mrs. Thornton azt gondolta magában, Margaret nemigen törte magát, hogy fölvilágosítsa a nagynénjét, miféle rokoni kapcsolatban áll egymással az a Mr. és Mrs. Thornton, akikre a fennkölt hölgy ki óhajtja terjeszteni gyöngéd pártfogását, ezért meglehetősen kurtán válaszolt.

– A férjem meghalt. Mr. Thornton a fiam. Soha nem utazom Londonba, így nem valószínű, hogy élni tudnék nagylelkű ajánlatukkal.

Ebben a pillanatban Mr. Thornton lépett a szobába: abban a percben tért vissza Oxfordból. Gyászruhája elárulta, hogy milyen okból járt ott.

– John – mondta az anyja –, ez a hölgy itt Mrs. Shaw, Miss Hale nagynénje. Sajnos, Miss Hale rövidesen eltávozik körünkből: azért jött, hogy elbúcsúzzék.

– Tehát elmegy? – kérdezte a férfi fojtott hangon.

– Igen – felelte Margaret. – Holnap elutazunk.

– A vejem ma este érkezik, hogy Londonba kíséren bennünket – mondta Mrs. Shaw.

Mr. Thornton elfordult. Nem ült le, hanem megállt az asztal mellett, és feszült figyelemmel meredt az asztallapra, mintha csak most fedezett volna föl rajta egy még felbontatlan levelet, amelynek láttán megfélemedezett róla, hogy mások is vannak a szobában. Mintha még annak sem lett volna tudatában, hogy a vendégek felálltak és menni készülnek. De azért mégis megindult az ajtó felé, hogy Mrs. Shaw-t a kocsihoz kíséresse. Miközben a kocsibeállt a ház elé, Mr. Thornton és Margaret ott álltak a

küszöbön, szorosan egymás mellett, és erről óhatatlanul eszébe ötlött mindkettejüknek a zendülés napja. A férfi fejében ez az emlék azonnal felidézte a következő nap történetek is: azt, hogy Margaret milyen kegyetlen dolgokat mondott, milyen szenvedélyesen bizonygatta, hogy nem volt egyetlen ember sem abban a vad és kétségbeesett tömegben, aki ne lett volna ugyanolyan fontos neki, mint ő. És ahogy ezekre a gúnyos és ellenséges szavakra gondolt, elsötétült a pillantása, bár a szíve vadul vert a szerelemtől és a vágyakozástól. „Nem! – gondolta – Egyszer már próbát tettem, és mindent elveszítettem. Hadd menjen csak – hadd menjen a szépséges kőszívű! – milyen komoran és elszántan néz maga elé most is, hiába olyan szép az arca! Attól fél, mindjárt megint valami olyasmit találok mondani, amit kénytelen lesz szigorúan belém fojtani. Csak hadd menjen! Hiába olyan szép, hiába fog sok pénzt örökölni, nehezen fog az enyémnél hübb szívet találni Csak hadd menjen! És Mr. Thornton hangjában nyoma sem volt a sajnálkozásnak, vagy bármiféle érzelemnek, amikor búcsút mondott Margaretnek, a lány odanyújtott kezét is olyan elszánt nyugalommal fogta meg és olyan közömbösen eresztette el újra, mintha csak egy letépett és elfonnyadt virág lett volna. De aznap házának egyetlen lakója sem látta többé Mr. Thorntont. Rengeteg volt a dolga – legalábbis ezt állította.

Margaretet annyira kimerítette ez a két látogatás, hogy hazatérve nem volt már ereje elhárítani a nagynénje aggodalmas figyelmét, becézgetését és sűrű sóhajokkal kísért „Nem megmondtam!”-jait. Dixon úgy vélekedett, Margaret szemernyivel sincs jobb állapotban, mint aznap, amikor értesült] az apja haláláról, és Mrs. Shaw-val azon

tanakodtak, nem lenne-e tanácsos: mégiscsak elhalasztani a másnapi utazást. De amikor a nagynénje tétován megemlégtette Margaretnek, hogy még maradhatnának egy-két napig, a lány úgy összerándult, mint akit heves testi fájdalom gyötör, és azt mondta:

– Oh! Menjünk innét! Nem bírok türelmesen várni. Itt sose leszek jobban! Felejteni akarok, Így hát az utazás előkészületei tovább folytak, aztán megérkezett Lennox kapitány, és híreket hozott Edith-ről meg a kisfiúról, és Margaret úgy találta, jót tesz neki, hogy néhány közömbös, felületes szót válthat olyasvalakivel, aki, bár kedves hozzá, nem mutat iránta túlságosan meleg vagy aggódalmas együttérzést. Fölkelt: tudta, hogy rövidesen megérkezik Higgins, és most már volt annyi ereje, hogy csöndesen kimenjen a nappaliból, és a saját szobájában várja meg, míg beszólnak érte, hogy megjött a vendége.

– Eh! – mondta Higgins, amikor Margaret belépett a nappaliba. Ha meggondolom, hogy az öreg úriember ilyen hirtelen beadta a kulcsot! Majd hanyatt vágódtam, amikor megmondták nekem. „Mr. Hale? – kértem. – Az, aki korábban lelkész volt?” „Az, az” – felelik. „Hát akkor – mondom én –, olyasvalaki ment el, akinél jobb ember még nemigen élt ezen a földön, bárki bármit mondjon!” És már akkor elgyöttem, hogy megmondjam magának, mennyire sajnálom a dolgot, de azok a nőszemélyek ott a konyhában nem akarták magának megmondani, hogy itt vagyok. Azt mondták, hogy beteg – és üssenek agyon, ha nem igaz, hogy úgy fest, mintha nem is ugyanaz a fehérnép volna! Szóval most megy és fölcsap előkelő dámának Londonban, mi?

– Nem, nem leszek előkelő dáma – felelte Margaret kicsit elmosolyodva.

– No jó! Thornton azt mondja – igen, azt kérdi tőlem egy vagy két nappal ezelőtt: „Higgins, találkozott mostanában Miss Hale-lel?” „Nem – felelem neki –, egy egész regiment nő van abban a házban, és azok nem eresztenek hozzá. De én tudok várni, ha tényleg beteg. Ő meg én elég jól ismerjük már egymást, és nem fogja azt gondolni, hogy nem sajnálom tiszta szívemből, hogy meghalt az öreg úriember, csak azért, mert nem tudok bejutni hozzá, hogy ezt meg is mondjam neki!” Mire ő: „Nem sok ideje lesz rá, hogy megkeresse és megmondja neki, barátoskám! Nem marad nálunk egy nappal sem tovább, mint ameddig muszáj neki. Eljött érte az előkelő rokonsága, hogy magukkal vigyék, és mi nem látjuk többet!” „Főnök – mondom neki –, ha nem láthatom, mielőtt elmegy, akkor fogom magam a következő pünkösdkor és fölmegek Londonba, föl én! Engem semmiféle előkelő rokonság nem fog megakadályozni benne, hogy istenhozzádot mondjak neki!” De az ég áldja meg érte! Tudtam én, hogy el fog jönni. Csak a főnökkel nem akartam vitatkozni, azért tettem úgy, mintha azt gondolnám, maga képes lenne elmenni innét anélkül, hogy istenhozzádot mondana nekem.

– És igaza is volt – mondta Margaret. – Örülök, hogy nem feltételezett ilyet rólam. És biztos vagyok benne, hogy maga, Nicholas, nem fog elfelejteni engem! Ha mindenki más el is felejtene engem Miltonban, biztos vagyok benne, hogy maga nem felejt el: sem engem, sem a papát. Maga tudja, milyen jó és kedves volt! Nézze csak, Higgins! Ez itt apám Bibliája. Magának tartogattam. Nehezen válok meg tőle, de tudom, hogy ő örülne neki, ha tudná, hogy magánál van. Biztos vagyok benne, hogy meg fogja becsülni és hogy forgatni is fogja majd az ő kedvéért.

– Meghiszem azt! Ha maga az ördög írta volna is tele, merő egy macskakaparással, és maga arra kérne, hogy olvassam el a maga kedviért, meg az öreg úriember kedviért, hát én megtenném. De mi az ott a kezében, te lány? Csak nem képzeli, hogy elfogadom a pénzét! Jó barátok voltunk mink mindig, anélkül, hogy egy rézgaras is gazdát cserélt volna közöttünk!

– A gyerekeknek küldöm – a Boucher-gyerekeknek! – mondta Margaret sietősen. – Nekik szükségük lehet rá! Ahhoz nincs joga, hogy visszautasítsa az ő nevükben! Magának nem adnék egy pennyt sem – tette hozzá mosolyogva –, nehogy azt higgye, hogy ebből akár egy penny is a magáé!

– Hát, te lány! Akkor csak azt mondhatom, hogy a Jóisten áldjon meg! És még egyszer is áldjon meg! Úgy legyen, ámen!

XLIV. FEJEZET

KÖNNYŰ ÉLET NEM BOLDOG ÉLET

*Unott körforgás, meg nem áll soha:
A tegnapnak tükörképe a ma.*
Cowper

*Mindenben a szabályt és az eszményt kergeti,
S míg meg nem lelte, benne örömét nem leli*
Rückert

Margaret szerencséjére abban a néhány napban, amikor Edith a szülésből lábadozott, a Harley Street-i házban végtelen csöndesség uralkodott, és ebben a csöndben zaklatott idegei végre kipihenhették magukat. Maradt rá ideje, hogy megeméssze azt a hirtelen változást, amelyet az utóbbi két hónap hozott a körülményeiben. Hirtelenjében egy fényűző házban találta magát, amelynek lakói jóformán nem is tudtak róla, hogy bajok és gondok is léteznek a világban. A napi élet gépezetének olajozott kerekei gyönyörűséges könnyedséggel forogtak. Mrs. Shaw és Edith azt sem tudták, hogyan keressék Margaret kedvét most, hogy visszatért abba a házba, amelyet az előbbi két hölgy makacsul az otthonának nevezett. Margaret azonban, bár már-már hálátlansággal vádolta magát ezért, titokban úgy érezte, hogy a helstone-i lelkészlak – de még az a nyomorúságos kis miltoni ház is, ahol aggodalmaskodó apjával és betegeskedő anyjával élt, a viszonylagos szegénység sokféle apró-cseprő házi gondja között – jobban hasonlít arra, ahogyan ő az otthon

elképzeli, mint a fényűző Harley Street-i ház. Edith alig várta, hogy fölkelhessen a gyermekágyból és telihordhassa Margaret hálószobáját ugyanolyan puha takarókkal és csinos csecsebecsékkel, mint amelyekkel az övé teli volt. Mrs. Shaw-nak és a komornájának rengeteg dolga akadt, amíg Margaret szegényes ruhakészletéből elegáns és változatos ruhatárat varázsoltak. Lennox kapitány könnyed és kedves volt, és igazi úriemberként viselkedett: azaz mindennap elüldögélt egy-két óra hosszat a felesége öltözőszobájában, még egy órát eltöltött azzal, hogy eljátszott a kisfiával, aztán a nap további részében a klubjában ütötte agyon az időt, hacsak nem hívták meg valahová ebédre. Még mielőtt Margaret annyira összeszedte volna magát, hogy már nem volt többé olyan nagy szüksége csendre és nyugalomra – mielőtt még elkezdte volna úgy érezni, hogy az élete üres és egyhangú – Edith fölkel a gyermekágyból, és ismét elfoglalta szokott helyét a ház életében, Margaret pedig visszatért régi szokásaihoz, és azzal töltötte napjait, hogy figyelte, csodálta és kiszolgálta az unokatestvérét. Boldogan szabadította meg Edith-et minden apró kötelességfélétől: válaszolt helyette a levelekre, emlékeztette a megbeszélte találkozókra, és gyöngéden ápolgatta, amikor semmi szórakozás nem volt a láthatáron, következésképp Edith hajlamos volt betegnek érezni magát. De rövidesen a család összes többi tagja teljes erővel belevetette magát a londoni társaséletbe, és Margaret gyakran volt egyedül. Ilyenkor gondolatai visszatértek Miltonba, és csodálkozva érezte, micsoda különbség van az itteni és ottani élete között. Kezdett torkig lenni itteni könnyű, eseménytelen életével, amelyben semmiféle küzdelemre vagy erőfeszítésre nem volt szükség. Attól félt, a körülötte

csordogáló, kényelmes és gondtalan élet valami álomszerű kábulatba ringatja, és elfelejt mindent rajta kívül. Bizonyára Londonban is akadtak emberek, akik keményen dolgoztak, de Margaretnek mindeddig nem volt szerencséje hozzájuk: még a ház cselédei is szeme elől elrejtve élték életüket az alagsorban, és ő nem tudott semmit sem a reményeikről, sem a félelmeikről, mintha nem is léteztek volna, csak olyankor, amikor uruk vagy úrnőjük valamilyen szükséglete vagy szeszélye életre hívta őket a semmiből. Volt valami furcsa, kielégítetlen üresség Margaret szívében és életmódjában, ám amikor egyszer homályosan célzott erre Edith-nek, az unokatestvére, kimerülten az előző éjszakai táncolástól, bágyadtan megsimogatta Margaret arcát – Margaret régi szokásuk szerint ott üldögélt egy zsámolyon a dívány mellett, amelyen Edith hevert.

– Szegény gyermek! – mondta Edith. – Bizony, elég rossz lehet neked, hogy estéről estére egyedül hagyunk itthon, éppen most, amikor az egész világ olyan jól mulat. De rövidesen elkezdünk majd mi is estélyeket adni – amint Henry visszajön a körútjáról –, és akkor neked is részed lesz egy kis kellemes változatosságban. Nem csoda, hogy halálra unod itt magad, szegény drágám!

Margaret egyáltalán nem volt biztos benne, hogy az estélyek hatékony ellenszert jelentenek majd az unalom ellen. De Edith igen büszke volt az estélyeire: „Nem olyan régimódi, özvegyasszonyoknak való összejövetelek, mint amilyeneket a mama idejében adtunk”, és maga Mrs. Shaw is szemlátomást ugyanakkora örömét lelte ezekben a másféle, könnyedebb összejövetelekben és abban a másféle ismeretségi körben, amely Lennox kapitány és Mrs. Lennox ízlését tükrözte, mint abban a szertartásosabb

és nehezkesebb vendéglátásban, amelyet ő maga gyakorolt annak idején. Lennox kapitány mindig rendkívül kedvesen bánt Margarettel, mintha csak a húga lett volna. Margaret is nagyon kedvelte a kapitányt, kivéve olyankor, amikor az aggodalmas figyelemmel vette szemügyre Edith öltözködésének és megjelenésének minden részletét, mert azt akarta, hogy feleségének szépsége minél nagyobb hatást tegyen az egész világra. Ilyenkor Margaret akárcsak a bibliai Vasti királyné, föllázadt és csak nagy nehezen bírt féket! tenni a nyelvére, hogy ki ne mondja, mit gondol.

Margaret napjai így teltek: volt egy-két csöndes órája a késői reggeli előtt – a reggelit rendszerint pontatlanul szolgálták fel, és a ház lakói unottan, félálomban fogyasztották el, Margaretől mégis elvárták, hogy jelen legyen ezen a végtelenbe nyúló étkezésen, mert közvetlenül utána a háziak megtárgyalták aznapi terveiket, s bár e tervek egyáltalán nem érintették Margaretet, számítottak a helyeslésére, ha már tanáccsal nem szolgálhatott. Ezután számtalan levelet kellett megírnia, mert ezt a feladatot Edith kivétel nélkül mindig órá hagyta, igaz, előbb mindig elhalmozta gyöngéd bókokkal és égis dicsérte Margaret „ékesszóló levélírói stílusát”, játszott egy kicsit a kutyával, amikor az visszatért reggeli sétájáról, aztán ügyelt a gyerekekre, míg a szolgák ebédeltek, kikocsizott vagy látogatók jöttek, amikor a nagynénje és a fiatal pár nem otthon ebédelt vagy valami dolguk akadt délelőtt a városban, olyankor igaz, Margaret szabad volt, de meglehetősen kimerült az egész napos semmittevéstől, és attól a hatástól, amit az lehangolt kedélyére és törekeny egészségére gyakorolt.

Bár senkinek nem árulta el, hogy egy ilyen jelentéktelen eseményre vágyakozik annyira, alig várta, hogy Dixon

visszatérjen Miltonból: az öreg szolgáló mindeddig szorgalmasan dolgozott, hogy lezárja a Hale-család minden függőben lévő ügyét. Margaret szíve valósággal éhezett most, hogy semmiféle hírt nem kapott többé azokról az emberekről, akik között olyan sokáig élt. Dixon olyik-másik üzleti levelében idézte ugyan Mr. Thornton véleményét, aki tanácsot adott neki azzal kapcsolatban, mit kellene tennie a bútorokkal, vagy hogy milyen megállapodást kellene ajánlaniuk a Crampton Terrace-i ház tulajdonosának. De Mr. Thornton neve – vagy ami azt illeti, bármelyik miltoni ismerősüké – kizárólag ilyen összefüggésben szerepelt a levelekben. Margaret egyik este, kezében Dixon leveleivel, egymagában üldögélt Lennoxék nappalijában, nem olvasta ugyan újra a leveleket, csak ábrándozott fölöttük, maga elé képzelte azt a nyüzsgő életet, amelyből, úgy tűnt, az övé végleg kiszakadt, és szemlátomást nem is hiányzott ott senkinek, azon töprengett, vajon minden ugyanúgy forog-e ott tovább, mintha ő és az apja soha ott sem lettek volna, és hogy vajon akad-e abban a nyüzsgő tömegben valaki, akinek ő hiányzik (de meg kell valljuk, amikor erre gondolt, nem Higgins járt az eszében), amikor hirtelen Mr. Bellt jelentették be. Margaret gyorsan a munkakosarába csúsztotta a leveleket, és fölpattant, pirulva, mintha valami bűnös foglalatosságon érték volna.

– Oh, Mr. Bell! Egyáltalán nem számítottam magára!

– De azért, ugye, szíves fogadtatásban részesítesz majd, amint magadhoz térsz a váratlan érkezésem okozta bájos riadalmadból?

– Vacsorázott már? Hogyan érkezett? Hadd hozassak magának valami harapnivalót!

– De csak ha te is velem eszel! Különben tudod, hogy

nincs ember, akit az evés kevésbé érdekelne, mint engem. De hol vannak a többiek? Házon kívül vacsoráznak? Téged itt hagytak egyedül?

– Oh igen! És ha tudná, milyen pihentető ez az egyedüllét! Épp’ azon gondolkodtam... De megkockáztassuk, hogy csináltatok valami rögtönzött vacsorát? Nem tudom, milyen hozzávalók varrnak idehaza.

– Hát, ami azt illeti, már megvacsoráztam a klubomban. De mostanában már nem főznek olyan jól, mint régebben, ezért gondoltam, ha te úgyis eszel valamit, esetleg én is kiegészíteném valamivel a vacsorámat. De ne is törődj vele! Nincs Angliában tíz szakács, aki képes lenne elfogadható vacsorát rögtönözni. Ha a szakértelmük meg a tűzhelyük meg is lenne hozzá, hiányzik hozzá a hangulatuk. Majd te csinálsz nekem egy kis teát, Margaret! És most szépen elmondod nekem, hogy min töprengtél, amikor rád törtem? Kinek a leveleit süllyesztetted el olyan sietősen, kedves keresztleányom?

– Csak Dixonéit – felelte Margaret, és nagyon elpirult.
– Phú! Ez minden? No és mit gondolsz, kivel utaztam együtt a vonaton?

– Nem tudom – felelte Margaret, mert eltökélte, hogy nem fog találgatni.

– A hogyishívjákoddal... Hogy is nevezik az ember unokatestvérének a sógorát?

– Mr. Henry Lennox-szal? – kérdezte Margaret.

– Igen – felelte Mr. Bell. – Korábban jól ismertétek egymást, igaz? Miféle ember ez a Mr. Lennox, Margaret?

– Valamikor régen kedveltem – felelte Margaret, és egy pillanatra lesütötte a szemét. Aztán rögtön fel is nézett, és megszokott modorában folytatta. – Tudja, azóta is leveleztünk vele Frederick ügyében, de látni nem láttam

majdnem három esztendeje, és lehet, hogy megváltozott. Keresztapám milyenek találta?

– Nem tudom. Annyira törte magát, hogy kiderítse, én kiféle-miféle vagyok, hogy az égvilágon semmit sem árult el önmagáról, hacsak éppen ezzel a rosszul leplezett kíváncsiságával, amivel az én kilétemet firtatta, nem mondott el egyet-mást a jelleméről. Mondd, Margaret, te jóképűnek találod?

– Nem, dehogy. Egyáltalán nem. Miért, keresztapám annak találja?

– Én aztán nem. De azt gondoltam, talán te igen. Gyakran jár ide?

– Gondolom, igen, ha a városban van. Azóta, hogy ide érkeztem, nem járt itt, mert körúton volt. De – Mr. Bell – Oxfordból jön most, vagy Miltonból?

– Miltonból. Hát nem látod rajtam, hogy füsttel vagyok tartósítva?

– Hogyne. De azt hittem, az az oxfordi régiségek hatása.

– Ugyan már, hová gondolsz! Ha Oxfordban lettem volna, a város összes háztulajdonosaival könnyedén dűlőre jutottam volna, és fele annyit sem okvetetlenkedtek volna, mint a te miltoni háziurad, aki a végén mégiscsak fölém kerekedett. Nem akarta visszavenni tőletek a házát, csak júniushoz egy évre. Szerencsére Mr. Thornton talált bele egy lakót. De miért nem érdeklődsz Mr. Thornton után, Margaret? Pedig, mondhatom, igen nagy szolgálatot tett neked! Az elintézendőknek több mint a felétől megszabadított, mert magára vállalta őket.

– És hogy van? És hogy van Mrs. Thornton? – kérdezte Margaret sietősen és suttogva, bár megpróbált hangosan beszélni.

– Gondolom, jól vannak. Náluk laktam egészen addig,

míg csak el nem űzött az a szüntelen hűhó, amit a Thornton-lány házassága körül csapnak. Még Thorntonnak is sok volt, pedig hát neki a húga. Többnyire fogta magát, és bezárkózott a szobájába. Lassanként abba a korba ér, amikor az embert már nemigen érdeklik ezek a házassági hercehurcák, sem mint mellékszereplőt, sem mint főszereplőt. Azon viszont csodálkoztam, hogy az öreg hölgyet is elkapta a sodrás, és szemmel láthatólag ő is olyan lankadatlan érdeklődést tanúsított a narancsvirágok és a csipkék iránt, mint a lánya. Azt hittem, Mrs. Thorntont keményebb fából faragták.

– Bármilyen érzést képes magára erőltetni, ha azzal eltakarhatja a lánya gyöngeségét – mondta Margaret nagyon halkán.

– Talán igazad van. Szóval tanulmányoztad az öreg hölgyet, igaz? Mintha nem kedvelne téged túlságosan, Margaret!

– Tudom – mondta Margaret. – Oh, végre itt a tea! – kiáltott fel szemlátomást megkönnyebbülve. És a teával együtt megérkezett Mr. Henry Lennox is, aki gyalog sétált el a Harley Streetre késői vacsorája után, és szemlátomást arra számított, hogy a fivérét és a sógornőjét is otthon találja. Margaret gyanította, hogy a férfi is örül neki, akárcsak ő, hogy egy harmadik személy is jelen van most, hogy első ízben találkoznak újra azután az emlékezetes helstone-i nap után, amikor a férfi megkérte, ő pedig kikoszarozta. Eleinte nem is tudta, mit mondjon neki, és örült, hogy annyi dolga akadt a teázóasztal körül, így volt ürügye rá, hogy ne kezdjen beszélgetni vele, a férfinak pedig volt rá ideje, hogy magához térjen a kínos meglepetésből. Merthogy őszintén szólva Mr. Lennox meglehetősen nehezen szánta rá magát aznap este, hogy

ellátogasson a Harley Streetre, és túlessen ezen a találkozáson – merthogy kínos lett volna még Lennox kapitány és Edith jelenlétében is, és kétszeresen kínos volt így, hogy Margaret volt az egyetlen hölgy a jelenlévők közül, és az egyetlen olyan személy, akit elég jól ismert ahhoz, hogy természetesen és szükségképpen a mondanivalója nagy részét neki címezze. Margaret nyerte vissza elsőként az önuralmát. Arról a tárgyról kezdett beszélni, amely elsőként ötlött az eszébe a kínos zavar első hullámának elülte után.

– Mr. Lennox, annyira hálás vagyok magának mindazért, amit Frederickért tett!

– Sajnálom, hogy olyan kevés sikerrel jártam – felelte a férfi, és gyors pillantást vetett Mr. Bélire, mintha ki akarná kémlelni, mennyire nyíltan beszélhet előtte. Margaret, mintha csak olvasott volna a gondolataiban, Mr. Bellhez fordult, részben, hogy őt is bevonja a társalgásba, részben pedig, hogy világossá tegye Mr. Lennox előtt: Mr. Bell mindent tudott azokról a kísérletekről, amelyeket Frederick felmentése érdekében tettek.

– Ez a Horrocks – ő volt az utolsó reménységünk, de ő is ugyanolyan elérhetetlennek bizonyult, mint az összes többi tanú. Mr. Lennox kiderítette, hogy elhajózott Ausztráliába, még hozzá tavaly augusztusban: alig két hónappal azután, hogy Frederick Angliában járt, és megadta nekünk a nevét néhány...

– Frederick Angliában járt! Nekem ezt nem is mondtátok! – kiáltott föl Mr. Bell meglepetten.

– Azt hittem, tudja. Soha még csak meg sem fordult a fejemben, hogy keresztapám nem tud róla. Persze, titokban tartottuk, és talán most sem.^ kellett volna beszélnem róla – mondta Margaret kissé ijedten. ^

– Én sose említettem még a fivéremnek vagy az unokatestvérének sem – mondta Mr. Lennox száraz, megrovó hangon – szavait afféle burkolt jogászi figyelmeztetésnek szánta.

– Ugyan már, ezen igazán ne izgasd magad, Margaret! Nem szószátyárok és fecsegők között élek, sem pedig olyan emberek között, akik megpróbálnak mindenfélét ravaszul kiszedni belőlem, ne vágj már olyan ijedt képet, csak azért, mert elszóltad magad egy ilyen ragaszkodó vén remete előtt, mint én! Soha egy szóval sem fogom elárulni senkinek, hogy Frederick Angliában járt, igaz, túl nagy kísértésnek nem is leszek kitéve, mert senki nem is fogja megkérdezni tőlem. Várjunk csak! – szakította félbe magát hirtelen. – Anyád temetésére jött haza?

– Ott volt mama mellett, amikor meghalt – felelte Margaret lágyan.

– Hát persze! Hát persze! De tudod-e, hogy valaki csakugyan megkérdezte tőlem nemrégiben, nem járt-e itthon Frederick akkoriban, és én kereken letagadtam? Alig egy-két hete történt – de ki lehetett az? Oh! Most már emlékszem!

De nem mondta meg a kérdező nevét, és bár Margaret sokért nem adta volna, ha megbizonyosodhat róla, helyes volt-e a gyanúja, és csakugyan Mr. Thornton kérdezősködött-e Frederick felől, nem kérdezte meg Mr. Belltől, pedig nagyon szerette volna.

Egy-két pillanatig hallgattak. Aztán Mr. Lennox Margarethez fordult:

– Gondolom, most, hogy már Mr. Bell is mindent tud a bátyja szerencsétlen esetéről, az lesz a legjobb, ha elmondom neki, mire is jutottam az esetleges mentő tanúk felkutatásában. Ha esetleg Mr. Bell megtisztelne azzal,

hogy velem reggelizik holnap, akkor vele is végigmehetnének ezeknek a köddé vált uraknak a névsorán.

– Én is szeretném hallani a részleteket, ha lehet. Nem találkozhatnának inkább itt? Én nem merem magukat meghívni reggelire, bár biztos vagyok benne, hogy a háziak mindkettejüknek nagyon örülnének. De kérem, hadd hallgassam én is végig, mire jutott Frederickkel kapcsolatban, még ha pillanatnyilag füstbe is ment minden reményünk.

– Találkozóm van valakivel fél tizenkettőkor. De ha kívánja, természetesen eljövök – felelte Mr. Lennox rövid töprengés után olyan készségesen, hogy Margaret riadtan visszahúzódott önmagába, és már-már azt kívánta, bárcsak ne javasolta volna ezt a holnapi találkozót, bármilyen természetes is volt, hogy szeretne mindent tudni a bátyja ügyéről. Bell fölállt, és a kalapját keresve körülnézett, amelyet odébb tettek, hogy helyet csináljanak a teának.

– Nos – mondta –, nem tudom, Mr. Lennoxnak mik a szándékai, de én szívem szerint most már hazaballagnék. Hosszabb út áll mögöttem, és így, hatvan fölött az ember már megérzi az ilyesmit.

– Azt hiszem, én megvárom a fivéremet és a sógornőmet – mondta Mr. Lennox, és semmi jelét nem adta, hogy távozni készülne. Margaretet hirtelen kínos zavar fogta el, és megijedt a gondolattól, hogy kettesben maradjon vele. Az a jelenet a helstone-i kert kis teraszán hirtelen kínos élességgel jelent meg lelki szemei előtt, és alig tudta elhinni, hogy Mr. Lennox nem ugyanígy érez.

– Kérem, ne menjen még, Mr. Bell! – mondta sietősen. – Úgy szeretném, ha látná Edith-et, és szeretném, ha Edith is megismerné magát. Kérem! – mondta, és könnyedén, de határozottan megérintette az öreg professzor karját. Mr.

Bell ránézett, látta az arcán átfutó zavart, és visszaült a helyére, mintha csak Margaret kezének gyöngéd érintése ellenállhatatlan erővel bírt volna.

– Látja, nem tudok neki ellenállni, Mr. Lennox! – mondta. – És remélem, észrevette, milyen ügyesen válogatta meg a szavait: azt szeretné, ha „látnám” Edith kuzinját, aki állítólag híres szépség, de amikor rám kerül a szó, becsületesen más kifejezést választ, és azt mondja, szeretné, ha Mrs. Lennox „megismerne” engem. Hát én rajtam aztán tényleg nem sok nézni való akad, igaz, Margaret? Azért tréfálkozott, hogy a lánynak legyen ideje magához térni abból az enyhe zavarból, amelyet észrevett rajta, amikor fölvetette, hogy távozni szeretne. Margaret átvette a tréfálkozó hangnemet, és visszadobta a labdát.

Mr. Lennox azon töprengett, vajon hogyan állíthatta fivére, a kapitány, hogy Margaret megcsúnyult. Az igaz, hogy egyszerű fekete ruhájában jobban már nem is különbözhetett volna Edith-től, aki táncos léptekkel libegett be fehér krepp gyászruhájában és hosszú, lebegő arany fűrtjeivel, és csupa puhaság és csillogás volt. Amikor bemutatták Mr. Bellnek, arca csupa gödröcske lett a mosolytól, és roppant vonzó módon elpirult, mert tudta, hogy nagy szépség hírében áll, és meg kell felelnie új ismerőse várakozásainak: nem tűrheti el, hogy legyen akár csak egy Mordekhái is, aki nem hajlandó őt imádra és csodálni, még ha az csak egy öreg oxfordi professzor is, akinek a nevét sem hallotta soha senki.

Mrs. Shaw és Lennox kapitány, mindegyik a maga módján, kedvesen és őszinte örömmel üdvözölték Mr. Bellt, és ezzel annyira megnyerték a szívét, hogy szinte akarata ellenére megkedvelte őket, különösen akkor, amikor látta, hogy csakugyan valósággal a leányuknak,

illetve nővérüknek tekintik Margaretet.

– Mennyire sajnálom, hogy nem voltunk otthon, amikor megérkezett! – mondta Edith Mr. Bellnek, aztán a sógorához fordult. – És te is éppen most jöttél. Henry! Bár abban nem vagyok egészen biztos, hogy a te kedvéért itthon maradtunk volna. De Mr. Bell kedvéért! Margaret Mr. Belljének kedvéért...

– Csak a jó ég tudja, mi minden áldozatra nem lettél volna hajlandó – mondta a sógora. – Talán még egy vacsorameghívásról is hajlandó lettél volna lemondani! Sőt, még arról a örömről is, hogy ebben az igen csinos ruhában mutatkozzál!

Edith nem tudta, mosolyogjon-e a sógora szavain, vagy összevonja miattuk a szemöldökét. De Mr. Lennox semmiképp sem akarta az utóbbi hatást előidézni, ezért hát így folytatta:

– Esetleg hajlandó lennél azzal is bizonyítani az áldozatkészségedet, hogy először is meghívsz engem holnap reggelire, hogy itt találkozzam nálad Mr. Bell-lel, másodszer pedig, hogy fél tízre rendeled a reggelit tíz óra helyett? Van nálam néhány levél és irat, amelyet szeretnék megmutatni Miss Hale-nek és Mr. Bellnek.

– Szeretném, ha Mr. Bell az otthonának tekintené a házunkat, amíg Londonban van – mondta Lennox kapitány. – Csak azt sajnálom, hogy nincs üres hálószobánk, hogy meghívhatnánk, lakjon nálunk!

– Köszönöm, nagyon lekötelez. Még szerencse, hogy nincsen: akkor ugyanis alighanem neveletlen bugrisnak gondolnának, mert azt hiszem, nem fogadnám el a meghívást. Bár be kell vallanom, igen nagy lenne a kísértés, hogy ilyen kellemes társaságban időzzek – mondta Mr. Bell, és meghajolt az összes jelenlevők felé,

miközben titokban gratulált magának hozzá, milyen ügyesen fejezte be azt a mondatot, amely, ha lefordították volna egyszerű, hétköznapi nyelvre, valahogy így hangzott volna: – Nem lennék képes napokig olyan visszafogottan viselkedni, ahogyan azt az ilyen jól nevelt és udvarias népek bizonyára elvárnák tőlem: olyan lenne, mint a hús só nélkül. Hála istennek, hogy nincs üres ágyuk! És hogy én milyen ügyesen fejeztem be a mondókámat! Hiába, kezdek belejönni az udvarias társalgásba!

Ez az önelégültség addig tartott, míg csak ki nem ért az utcára, oldalán Henry Lennox-szal. Hirtelen eszébe jutott, milyen könnyörögve nézett rá Margaret, amikor arra kérte, maradjon még egy kicsit, aztán az is eszébe jutott, hogy valamikor, réges-régen Mr. Lennox egyik ismerőse célzott rá a jelenlétében, milyen nagy csodálójá az ügyvéd Margaretnek. Ez új irányt adott a gondolatainak.

– Ha jól tudom, maga hosszabb ideje ismeri Miss Hale-t. Mi a véleménye, hogy festett ma? Én úgy találtam, igen sápadt és rossz bőrben van.

– Én meg úgy vettem észre, hogy nagyon is jó állapotban van. Talán nem mindjárt, amikor megérkeztem – most, hogy mondja, már emlékszem, hogy eleinte én is úgy találtam, kissé beteges a külseje. De amikor fölélénkült, ugyanolyan jól festett, mint régen – sose láttam még csinosabbnak.

– Nagyon sok mindenem ment keresztül – mondta Mr. Bell.

– Igen! Sajnálattal hallottam, mi mindent kellett elviselnie: nemcsak azt a nagy szomorúságot, amelyet mindnyájan érzünk szeretteink halálán, hanem azt a sok bosszúságot is, amit az apja viselkedése okozhatott neki, és aztán...

– Az apja viselkedése! – kiáltott föl Mr. Bell meglepődve. – Magát alighanem tévesen tájékoztatták. Az apja a lehető leglelkiismeretesebben viselkedett. Sokkal több határozottságról és lelkierőről tett tanúbizonyságot, mint amennyit kinéztem volna belőle. – Akkor talán csakugyan rosszul tájékoztattak. De én úgy hallottam az utódjától – értelmes, józan ember és igen aktív egyházi férfiú –, semmi szükség nem volt rá, hogy Mr. Hale lemondjon a lelkészi állásáról, és kitegye magát és családját mindannak a bizonytalanságnak és nélkülözésnek, amivel egy magántanár élete jár egy iparvárosban. Igaz, hogy a püspök át akarta helyezni egy nagyobb egyházközségbe, de ha már támadtak bizonyos kételyei, akkor maradhatott volna ott, ahol volt, és nem kellett volna lemondania. De az az igazság, hogy ezek a vidéki lelkészek roppant visszavonult életet élnek – már úgy értem, nincs módjuk érintkezni olyan, magukhoz hasonló, művelt emberekkel, akiknek a gondolkodása hatással lehetne az övékre, és akik időben figyelmeztethetnék őket, hogy túlságosan is begyepesedtek, vagy éppenséggel nagyon is elszaladt velük a ló – így aztán túlságosan is hajlanak rá, hogy mindenféle képzelt kételyekkel zavarják össze a fejüket mindenféle^ hittételekkel kapcsolatban, és hogy ezekért a bizonytalan képzelgésekért kidobják az ablakon azt a biztos állást, amelyben módjukban állna használni másoknak.

– Nem értek egyet magával. Nem hiszem, hogy sok olyan lelkész akadna, aki képes megtenni azt, amit szegény Hale barátom megtett – mondta Mr. Bell, magában erősen bosszankodva.

– Talán túloztam, amikor azt mondtam, hogy „túlságosan is hajlanak rá”. De annyi bizonyos, hogy az életmódjuk

gyakran idéz elő náluk vagy mértéktelen önféjűséget vagy betegesen érzékeny lelkiismeretet – felelte Mr. Lennox szenvtelenül.

– Mert, ugye, az ügyvédek között sose találkozik önféjűséggel? – vágott vissza Mr. Bell. – És, gondolom, betegesen érzékeny lelkiismerettel is csak igen ritkán!

Egyre ingerültebb lett, és kezdett megfedkezni frissen felfedezett jólneveltségéről. Mr. Lennox látta, hogy fölbosszantotta a beszélgetőtársát, és mivel eddig is főként csak azért beszélt, hogy mondjon valamit, és hogy jobban teljék az idő, amíg egy irányba mennek, teljesen mindegy volt neki, melyik oldalra áll kettejük vitájában, így hát csöndben teljes hátraarcot csinált, és azt mondta:

– Kétségtelen, van abban valami tiszteletre méltó, hogy egy férfi Mr. Hale korában elhagyja az otthonát, ahol húsz évet élt le, és fölhagy minden meggyökeresedett szokásával egy olyan eszme kedvéért, amely alighanem téves – de ez nem számít –, egy megfoghatatlan gondolat kedvéért. Az ember kénytelen csodálni érte, igaz, ebbe a csodálatba némi szájalom is vegyül, valahogy úgy, ahogyan Don Quixote iránt érez az ember. És micsoda tökéletes úriember volt ráadásul! Sose felejttem el, milyen nemesen egyszerű vendégszeretettel fogadott, amikor utoljára jártam Helstone-ban.

Mr. Bell ettől némileg megbékélt, de azért még mindig kissé zaklatott volt, annál is inkább, mert neki magának is el kellett hallgattatnia berzenkedő lelkiismeretét, amely arra emlékeztette, hogy Hale barátja viselkedése olykor őt magát is kissé Don Quixote-ra emlékeztette.

– Az ám! – dörmögte zsémbesen. – És maga nem is ismeri Milont! Hogy mennyire más, mint Helstone – ég és föld! Helstone-ban nem jártam évek óta, de esküdni

mernék rá, hogy még minden pontosan ugyanúgy van most is, az utolsó kődarabig bezárólag, mint az elmúlt száz évben, míg Miltonba minden négy-öt évben egyszer elmegyek – ráadásul ott születtem –, és mégis, biztosíthatom róla, hogy gyakran eltévedek – az ám, még azok között a gyárépületek és raktárak között is, amelyek az édesapám egykori gyümölcsöskertjében állnak. Itt elválnak útjaink? Hát akkor jó éjszakát, uram, eszerint holnap reggel találkozunk a Harley Streeten.

XLV FEJEZET

NEM CSAK ÁLOM

*„Hol a dallam, mely szállt a légben, tűnt
ifjúságom idejében?*

Fülembe hangja többé nem hatol.

S ki hallgatta, az sincsen már sehol.

Hadd hunyjam le szemem, hadd álmodom!”

W.S. Landor

Helstone képétől, amelyet a Mr. Lennox-szal folytatott beszélgetés idézett fel az elméjében, Mr. Bell álmában sem tudott szabadulni. Álmában ifjú, kezdő tanár volt ugyanabban az egyetemi kollégiumban, ahol most professzor, és a hosszú vakációt frissen házasodott barátjánál, a büszke férjnél és boldog helstone-i lelkésznél töltötte. Csacsogó patakok fölött szökkentek át képtelen vakmerőséggel, és ezek az ugrások mintha egész napokra megállították volna őket a levegőben. Az idő és a tér nem létezett többé, bár minden egyéb valóságosnak tűnt. Minden esemény a lelkében végbemenő érzésekben gyökerezett, nem a valóságban, mert valóságos léte nem volt egyiknek sem. De a fák csodálatosak voltak lombos őszi pompájukban – a virágok és növények meleg illata boldogítóan simogatta érzékeit – a fiatal feleség arca pedig, ahogy a ház körül járt-kelt, ugyanazokat az érzéseket tükrözte – azt, hogy kissé bosszankodik megnehezült életkörülményei miatt, és hogy nagyon büszke jóképű és szerelmes ifjú férjére –, amelyeket Mr. Bell a valóságos életben figyelt meg rajta negyed századdal

azelőtt.

Az álom annyira valószerű volt, hogy amikor felébredt, a mostani élete tűnt álomnak előtte. Hol is van? Egy londoni szálloda szűk, csinosan bebútorozott szobájában! De hová lettek azok, akik egy pillanattal előbb még szóltak hozzá, járkáltak körülötte, megérintették? Meghaltak! Eltemették őket! Elvesztek mindörökre, ebben a földi életben már soha nem látja őket viszont. Ő pedig megöregedett, holott nem is olyan régen még középkorú férfi volt, ereje teljében. Elviselhetetlen volt a gondolat, hogy ilyen teljesen és tökéletesen magára maradt. Gyorsan fölkel, és miközben sietősen öltözködött, hogy a megbeszélt időre odaérjen a Harley Streetre, megpróbálta kivenni a fejéből a mindörökre elmúlt dolgok képét...

Nem bírt odafigyelni minden részletre, amelyeket az ügyvéd elsorolt, és amelyek hallatán, jól látta, Margaret szeme kitágult, ajka elfehéredett, mivel a végzet szemlátomást úgy rendelte, hogy minden egyes tanúbizonyosság morzsa, amely Frederick mellett szólt volna, sorra kicsússzék a kezéből és eltűnjön a mélységben. Még Mr. Lennox fegyelmezett, ügyvédi hangja is ellágyult kissé, ahogy egyre közeledett az utolsó reménysugár kilobbanása felé. Nem mintha Margaret nem lett volna már eddig is tökéletesen tisztában a kutatás eredményével. Mindössze annyi történt, hogy ez alkalommal a sorozatos csalódások részletei olyan könyörtelen következetességgel követték egymást, kioltva a remény utolsó szikráját is, hogy Margaret végül kis híján elsírta magát. Mr. Lennox abbahagyta az olvasást.

– Azt hiszem, jobb, ha nem folytatom – mondta együttérző hangon. – Ostoba ötlet volt tőlem. Hale hadnagy – folytatta, és Margaret lelkére már az is gyógyító

balzsamként hatott, hogy a bátyját „hadnagyak” nevezte, mintha még mindig a tengerészetnél szolgálna, ahonnét olyan kegyetlenül elűzték.

– Hale hadnagy most boldog: sokkal jobban áll nagyon és jövődő kilátások tekintetében, mint valaha is állt volna a tengerészetnél, és kétségkívül most már a felesége szülőföldjét tekinti a hazájának.

– Éppen erről van szó – mondta Margaret. – Tudom, önző vagyok, hogy annyira bánkódom miatta – mondta, és megpróbált mosolyogni –, és mégis: az én számomra így elveszett, és én olyan magányos vagyok!

Mr. Lennox megfordította a papírjait, és azt kívánta, hogy bárcsak máris olyan gazdag és sikeres lenne, mint amilyen, úgy remélte, egy napon lesz majd. Mr. Bell kifújta az orrát, de különben csendben maradt, Margaret pedig egy-két perc múlva láthatólag visszanyerte megszokott önuralmát. Nagyon udvariasan megköszönte Mr. Lennoxnak, hogy annyit fáradozott, annál is inkább igyekezett hálásnak mutatkozni, mert attól félt, a viselkedése láttán a férfi talán azt hihette, szükségtelen fájdalmat okozott neki. Csakhogy ezt a fájdalmat Margaret semmiképpen nem akarta megtakarítani magának.

Mr. Bell odalépett hozzá, hogy elbúcsúzzék.

– Margaret! – mondta, miközben a kesztyűjével bajlódott. – Holnap lemegyek Helstone-ba, hogy egy kicsit körülnézzek a régi helyeken. Nincs kedved velem tartani? Vagy túlságosan fájdalmas lenne neked a viszontlátás? Ne félj, mondd meg bátran, mit gondolsz!

– Oh, Mr. Bell! – mondta Margaret – és többet nem is bírt mondani. Csak megragadta Mr. Bell öreg, köszvényes kezét és megcsókolta.

– No, no, ennyi elég lesz! – mondta Mr. Bell, és

zavarában elpirult. – Gondolom, Shaw nénikéd rám mer bízni. Holnap reggel indulunk, és azt hiszem, két órára már ott is leszünk. Ha odaértünk, harapunk valamit, aztán megrendeljük az ebédet abban a kis fogadóban – Lennards-címer volt a neve, ha jól emlékszem –, és hogy jól megéhezzünk, járkálunk egyet az erdőben. Gondolod, hogy bírni fogod, Margaret? Tudom, hogy mindkettőnknek komoly megpróbáltatás lesz majd viszontlátni Helstone-t, de nekem legalábbis nagy öröm is lesz. Aztán megebédelünk – gondolom, a fogadóban nem kapunk mást, csak őzhúst, ha ugyan lesz meleg ételük egyáltalán –, aztán, amíg én ebéd után szundikálok egyet, te meglátogathatod a régi barátaidat. Ígérem, épségben visszahozlak, hacsak ki nem siklik a vonat, én mindenesetre indulás előtt kötök számodra egy ezer fontos életbiztosítást, hátha ez kissé megnyugtató aggodó rokonaidat, de mondom, ha minden jól megy, pénteken dél körül épségben visszaszolgáltatlak Mrs. Shaw-nak. Úgyhogy ha igent mondasz, már megyek is föl, hogy elkérjelek tőle. – Jobb, ha meg se próbálom elmondani, mennyire örülök neki – mondta Margaret könnyek között.

– Hát akkor hálából ígérd meg, hogy nem fogod itatni az egereket a következő két napban! Mert különben én magam is furcsákat fogok érezni a könnycsatornáim környékén, és azt nem szeretem.

– Egy szemet sem sírok többet – mondta Margaret erőltetett mosollyal, és hunyorított, hogy lerázza a könnycseppeket a szempillájáról.

– Ezt már szeretem! Akkor most fölmegek, és elrendezem a dolgot a! nagynéneddal! – Margaret valósággal reszketett a türelmetlenségtől, mialatt Mr. Bell előadta a tervét a nagynénjének. A jeles hölgy először

megdöbbsent, aztán kissé elbizonytalanodott és zavarba jött, de végül engedett, sokkal inkább Mr. Bell szavai nyers erejének jóvoltából, semmint azért, mintha ezek a szavak meggyőzték volna a terv helyességéről, mert ami az utóbbit illeti, Mrs. Shaw mindaddig nem tudta tulajdon meglegedésére eldönteni, vajon Mr. Bell javaslata helyes vagy helytelen, illendő vagy illetlen volt-e, míg csak Margaret épen és egészségben vissza nem tért a helstone-i kirándulásról, és az egész ügy szerencsésen le nem zárult, mikor is Mrs. Shaw végre kellő határozottsággal ki tudta jelenteni, hogy „ő mindig is úgy gondolta, hogy ez roppant kedves volt Mr. Belltől, és hogy ő maga is az első perctől kezdve biztos volt benne: Margaretnek pontosan erre a kis változatosságra volt szüksége azok után a nehéz idők után, amiken keresztülment.”

XLVI. FEJEZET

EGYKOR ÉS MOST

*„A régi, szép napokba bár
gondolatom még visszajár,
sok hű baráttra nem talál,
mert elragadta a halál.*

*De ki igaz baráttra lel,
lelkével lelkének felel,
S lelkem a szál, az egykori,
még ma is lelkükhöz köti.”*
Uhland

Margaret jóval a megbeszélrt idő előtt elkészült, így módjában állt még csöndben sírdogálni egy sort, amikor senki se látta, és ragyogóan mosolyogni, valahányszor valaki ránézett. Aztán már csak egy dologtól félt: hogy lekésik a vonatot, de nem! időben odaértek, és végre szabadon és boldogan fellélegezhetett, amikor ott ült a kocsiban Mr. Bell-lel szemközt, és elgördültek a jólismert állomások mellett. Viszontlátta a régi, déli városkákat és tanyákat, ahogy ott szunnyadnak a tiszta napsütésben, amelynek meleg fénye még ragyogóbb pirosra színezte cseréptetejüket – mennyire mások voltak, mint az északi, hideg palatetők! Galambrajok lebegtek a levegőben a furcsa, csúcsos háztetők fölött, lassan letelepedtek itt-ott, és úgy borzolták lágy, fényes fóliáikat, mintha azt akarnák, hogy a legkisebb pihét is átjárja a gyönyörűséges meleg. Az állomásokon kevés embert láttak, mintha csak az itt

élők annyira ellustultak volna az elégedettségtől, hogy semmi kedvük nem lenne utazni. Itt nyoma sem volt annak a nyüzsgésnek és sürgés-forgásnak, amelyet Margaret két korábbi útja során tapasztalt a londoni és az északnyugati vonalon. Ha majd jobban benne járnak a nyárban, ez a vonal is biztosan sokkal forgalmasabb és elevenebb lesz, teli nyaralni induló gazdagokkal, de ami az elfoglalt, ideoda utazgató üzletembereket illeti, azokból itt soha nem lehet majd közel sem annyit találni, mint az északi járatokon. Csaknem minden állomáson álldogált egy-két báméskodó, zsebrevágott kézzel, és olyan odaadóan bámulta a vonatot, hogy az utasok önkéntelenül azon töprengtek, vajon mihez kezdenek majd magukkal ezek az emberek, amikor a vonat már továbbszáguldott, és nem marad más bámolni való, csak az üres sínek, néhány fészker, és egy-két távoli mező. A meleg levegő vibrált az aranszín, békés földek felett, egyik tanyát a másik után hagyták maguk mögött, amelyekről Margaretnek a német idillek jutottak eszébe – a Hermann és Dorothea – és Longfellow Evangeline-je. Álmodozásából arra riadt föl, hogy megérkeztek arra az állomásra, ahol le kellett szállniuk, hogy bérkocsin folytassák tovább útjukat Helstone-ba. És most valamilyen hevesebb érzés nyilallt a szívébe, bár nem tudta volna megmondani, fájdalom volt-e vagy öröm. Minden mérföld számtalan emléket ébresztett benne – ezektől az emlékektől a világ minden kincséért sem vált volna meg, de azért mindegyikük láttán végtelen vágyódással sírt fel a szíve „a napok után, amelyek sose térnek vissza”. Legutóbb akkor haladt végig ugyanezen az útvonalon, amikor apjával és anyjával együtt elhagyta Helstone-t – akkor ősz volt, sötét, komor nap, és ő maga is csüggedt és szomorú, de a szülei ott voltak vele. Most

egyedül volt, árván, a szülei, megmagyarázhatatlan módon, elszakadtak tőle és eltűntek, a föld színéről. Fájt neki a napfényben fürdő helstone-i út látványa, és az ismerős fáké, amelyek ott álltak az út minden egyes fordulójánál pontosan ugyanolyan nyári díszben, mint azokban az elmúlt években. A Természet mit sem tudott mindarról, ami azóta történt, és mindig fiatal marad.

Mr. Bell megsejtett valamit belőle, mi megy végbe Margaret lelkében, és bölcsen és kedvesen néma maradt az egész út során. Megérkeztek a Lennards-címer elé. Ez a ház félig tanya volt, félig fogadó, és nem pontosan az országút mellett állt, hanem kissé hátrébb, mintha ezzel is azt akarta volna kifejezni: a ház gazdája nincs annyira ráutalva az utazók jóindulatára, hogy feltűnően keresse a kedvüket, inkább még nekik kell őt megkeresniük. A ház a közlegelőre nézett, és közvetlenül előtte állt az ősrégi hársfa, amelynek törzse körül pad futott körbe, és dús lombja valamelyik rejtekében ott függött valahol a Lennardsok zord címerpajzsa. Az ivó ajtaja tárva-nyitva állt, de semmiféle vendégszerető házigazda nem sietett elébük, hogy fogadja az utasokat. Amikor a háziasszony végre megjelent – nem siette el: akár a fél házat kirámolhatták volna, mire előkerült –, olyan kedvesen üdvözölte őket, mintha meghívott vendégek lettek volna, és késedelmeskedését azzal mentegette, hogy éppen nagyban folyik a szénakaszálás, neki élelmet kell küldenie az embereknek a mezőre, és mivel éppen azzal bajlódott, hogy kosarakba rakja az ennivalót, nem hallotta meg a közeledő kocsik kerekeinek zaját – ami könnyen megeshetett, mert amióta letértek az országútról, puha, rövid gyepen haladtak.

– De jó ég! – kiáltott föl, fölhangyva a mentetőzéssel,

mert odakinn éppen kisütött a nap, és egy beeső napsugár fényében hirtelen megpillantotta Margaret arcát, amelyet eddig elrejtett előle a sötét fogadószoba homálya. Az asszony az ajtóhoz szaladt. – Miss Hale az, Jenny! – kiáltott ki a leányának. Aztán odasietett Margarethez, és anyai szeretettel szorította meg a kezét.

– És hogy vannak mindnyájan? Hogy van a lelkész úr és Miss Dixon? De főleg a lelkész úr! A jóisten áldja meg! Azóta is egyfolytában sajnálkozunk rajta, hogy itt hagyott bennünket!

Margaret megpróbált megszólalni, hogy megmondja, az apja már nem él: az anyja haláláról nyilván tudott már Mrs. Purkis, mert őfelőle nem kérdezősködött. De a hangja elfulladt a sírástól, mindössze annyi tellett tőle, hogy rámutatott a gyászruhájára, és nagy nehezen kimondta ezt az egyetlen szót:

– Papa...

– Jaj, uram, csak nem? – Mrs. Purkis kérdően nézett Mr. Bellre, vajon ő is megerősíti-e azt a szomorú gyanút, amely most megfogamzott az elméjében. – A tavasszal járt itt egy úriember – vagy nem is, talán még a télen –, aki sokat mesélt nekünk Mr. Hale-ről és Miss Margaretről: tőle tudom, hogy szegény Mrs. Hale már eltávozott közülünk. De azt egy szóval sem említette, hogy a lelkész úr is gyengélkedne!

– Márpedig, sajnos, így volt – mondta Mr. Bell. – Egészen hirtelen halt meg, amikor nálam járt látogatóban Oxfordban. Nagyon jó ember volt, Mrs. Purvis, és sokan lehetnénk hálásak, ha olyan csöndes és békés lenne az elmúlásunk, mint az övé volt. Gyere, Margaret, drágám! Az édesapja a legrégebb barátom volt, ő pedig a keresztlányom, ezért arra gondoltam, lejövünk együtt, és

körülnézünk a régi helyeken, és még emlékeztem rá a régi időkből, hogy maguknál kényelmes szobát kap az ember és nagyszerű ebédet. Maga, látom, nem emlékszik rám: Bellnek hívnak, és egyszer-kétszer, amikor a lelkészlakban nem volt hely, itt háltam, és megkóstoltam a maguk pompás sörét! – Oh, hát persze, bocsánat, hogy nem ismertem meg, de annyira megörültem Miss Hale-nek, hogy másra nem is volt szemem! Hadd mutassam meg a szobáját, Miss Margaret, ahol leveheti a főkötőjét és megmoshatja az arcát! Éppen ma reggel dugtam pár frissen szedett rózsát virágjával lefelé a vizes köcsögbe, mert, gondoltam magamban, talán vendég jön, és semmi sem esik olyan jól utazás után az embernek, mint a rózsával illatosított forrásvíz. Istenem, hát meghalt szegény lelkész úr! Hát hiszen tudom én, hogy egy napon mindnyájunknak el kell távoznunk ebből a világból, de az a bizonyos úriember azt mondta, hogy a lelkész úr kezdi már összeszedni magát azután a nagy csapás után, ami Mrs. Hale halálával érte!

– Ha majd Miss Hale-nek megmutatta a szobáját, Mrs. Purkis, kérem, jöjjön le hozzám! Szeretném megbeszélni magával az ebédet.

Margaret hálókamrájának kis ablakát szinte teljesen benőtte a futórózsza meg a vadszőlő, de ha félrehajtotta az ágakat és kihajolt egy kicsit, akkor rálátott a fák koronája fölött a lelkészlak kéményeire, és a lomb közt számos jól ismert körvonalat felismert.

– Hát bizony – mondta Mrs. Purkis, miközben elsimította az ágytakarót, és Jennyt elszalasztottá egy nyaláb levendulaillatú törülközőért –, mostanában már más idők járnak kisasszony: az új lelkészünknek hét gyereke van, és éppen most toldja meg a házat egy

gyerekszobával, hogy legyen hely, ha megjön a nyolcadik is – oda építtette, ahol a lugas meg a szerszamoskamra volt a maguk idejében. És új rácsot is tetetett az ablakokra, és táblaüveg ablakot csináltatott a nappaliba! Ő is meg a felesége is az a fajta, akinek örökké fő a feje valamiben, és igen sok jót tesznek, vagy legalábbis ők azt állítják, hogy amit csinálnak, az mind igen jó, mert ha nem így lenne, akkor én inkább azt mondanám, hogy fenekestől fölforgatnak mindent, anélkül, hogy valami sok haszna lenne belőle bárkinek. Tudja kisasszony, ez az új lelkészünk ellensége a sörivásnak, ráadásul békebíró, a feleségének meg van egy csomó receptje, hogy hogyan lehet spórolni a főzésen, és hogyan lehet kenyeret sütni élesztő nélkül, és mind a ketten annyit beszélnek, ráadásul egyszerre, hogy mondhatni, valósággal lerohanják az embert, és csak amikor már odébbálltak, akkor van az embernek egy kis nyugalma, hogy végiggondolja, mit kellett volna mondania nekik a maga véleményének a védelmében. Biztosan bele akar majd nézni a kannákba, amiket kiküldtem az embereknek, akik a szénát kaszálják, és nagy hűhót fog csapni, mert nem gyömbérsör van bennük, de én nem tehetek róla. Az édesanyám meg a nagyanyám a maguk idejében mindig is jó malátasört küldtek a kaszálóknak, és sőt meg szennalevelet adtak nekik, ha valami bajuk volt, és én is így fogom csinálni, még ha Mrs. Hepworth a feje tetejére áll is – ő ugyanis azt bizonygatja, jobban tenném, ha orvosság helyett cukrozott gyümölcsöt adnék nekik, mert az sokkal jobb ízű, csakhogy szerintem nem használ az semmit. De most mennem kell, kisasszony, pedig még sok mindent akartam kérdezni, nemsoká visszajövök majd.

Mr. Bell tejfölös eperrel, egy barna cipóval és egy

köcsög tejjel várta Margaretet, amikor az lejött a lépcsőn (volt még az asztalon egy darab Stilton-sajt és egy üveg vörösbor is, ezeket Mr. Bell a saját frissítójének szánta). Elköltötték ezt az egyszerű villásreggelit, majd sétálni indultak, és azt sem tudták, merre forduljanak, annyiféle látnivaló csábította mindkettejüket minden oldalról.

– Menjünk a lelkészlak felé? – kérdezte Mr. Bell.

– Nem, még ne! Menjünk inkább erre, tegyünk egy kis kerülőt, és visszafelé haladjunk el mellette – felelte Margaret.

Ahogy mentek, látták, hogy egyik-másik öreg fát kivágták az előző őszön, és hogy eltűnt egyik-másik a durván összeeszkábált, düledező kunyhók közül, amelyekben a csavargók húzták meg magukat. Margaretnek minden egyes fa és kunyhó hiányzott, és úgy meggyászolta őket, mintha régi barátai lettek volna. Elértek arra a helyre, ahol annak idején Mr. Lennox-szal rajzolgattak. Az öreg, villámsújtotta bükkfa, amelynek gyökerei közt annak idején üldögéltek, nem volt ott többé: az öregember, aki a düledező kunyhóban lakott, meghalt, a kunyhót lerombolták, és egy új, tisztább és takarosabb házikót emeltek a helyén. Ott, ahol a bükkfa állt, most egy kis kert volt.

– Nem gondoltam volna, hogy ilyen öreg vagyok – mondta Margaret rövid hallgatás után, és sóhajtva elfordult.

– Igen! – mondta Mr. Bell. – A fiatalok olyankor kezdik érezni, milyen rejtelmes dolog is az idő múlása, amikor először ébrednek tudatára, hogy a megszokott dolgok is megváltoznak. Később már korántsem érezzük olyan rejtelmesnek a dolgot. Én már magától értetődőnek tekintem a változást minden dologban. Az én számomra

már megszokott dolog a mulandóság, neked még új és lehangoló.

– Menjünk és látogassuk meg a kis Susant! – mondta Margaret, társát egy fűvel benőtt kocsíút felé vonva, amely a fák között vezetett. – Bódog örömmel, bár sejtellem sincs róla, ki az a kis Susan. De én minden Susant látatlanban is kedvelek, Wordsworth szegény Zsuzsijának kedvéért.

– Az én kis Susanom nagyon csalódott volt, amikor annak idején elutaztam anélkül, hogy tőle elbúcsúztam volna, és a lelkiismeretem azóta se hagy nyugodni, hogy fájdalmat okoztam neki, holott ha egy kicsit igyekszem, megkímélhettem volna tőle. De elég messze laknak. Biztos, hogy bírni fogja a gyaloglást?

– Egészen biztos. Föltéve, hogy nem lépkedsz olyan gyorsan. Tudod, itt nem hivatkozhatok arra, hogy a szép kilátásban szeretnék gyönyörködni, ha meg akarok állni, hogy levegőhöz jussak. Ha történetesen én lennék Hamlet, dán királyfi, akkor bizonyára te is romantikusnak találnád, hogy egy olyant személy társaságában sétálgatsz, aki „tikkad, mert kövér”. A dán királyfi kedvéért, kérlek, nekem is bocsásd meg, hogy ilyen rozoga vagyok!

– Igyekszem lassabban járni, de nem a dán királyfi, hanem keresztapám kedvéért. Magát százszor jobban kedvelem, mint Hamletet.

– Abból a megfontolásból, hogy jobb egy eleven számár, mint egy halott oroszlán?

– Nem tudom, lehet. Nem szoktam elemezgetni az érzéseimet.

– Én pedig beérem azzal, hogy kedvelsz, anélkül, hogy túl aggályosan kezdenénk vizsgálgatni, miből is táplálkozik ez az érzés. De azért nem kel ilyen

csigalassúsággal haladnunk.

– Jó, akkor diktálja keresztapám az iramot, én meg majd követem. Vagy ha túl gyorsan megyek, akkor álljon meg töprengeni, ahogy kedves Hamletje szokta tenni, akivel olyan szívesen hasonlítja össze magát!

– Köszönöm. Csakhogy az én anyám nem gyilkolta meg az apámat, és nem ment utána feleségül a nagybátyámhoz. Így aztán nem tudom, min töprenghetnék, hacsak azon nem, mennyi esélyünk van rá, hogy tisztességes ebédet kapunk. Te mit gondolsz?

– Ennekem vérmes reményeim vannak. Mrs. Purkis állítólag kiváló szakácsnő, legalábbis helstone-i mércével mérve.

– De számításba vetted azt is, hogy ez a nagy szénakaszálás mennyire igénybe veszi a jeles hölgy teljes figyelmét?

Margaret hálás volt Mr. Bellnek, amiért az merő kedvességből igyekezett mindenféle tréfás semmiségekről beszélgetni, csak azért, hogy ő ne adhassa át magát túlságosan a múlt emlékeinek. De azért jobban örült volna, ha csöndben lépkedhet ezeken az ösvényeken, amelyeket valaha annyira szeretett, sőt, ha nem érezte volna hálátlanságnak, talán azt kívánta volna, bárcsak egyedül lenne.

Odaértek a kunyhóhoz, ahol Susan özvegy édesanyja lakott, de Susant nem találták odahaza. Bent volt a faluban, mert oda járt iskolába. Margaret csalódottságát látva a szegény asszony mentegetőzni kezdett.

– Oh! Semmi baj! – mondta Margaret. – Sőt, örömmel hallom, hogy Susan iskolába jár! Gondolhattam volna, hogy ilyenkor iskolában van. Csak úgy emlékeztem, hogy régebben egész nap idehaza volt magával.

– Igen, úgy is volt, és most borzasztóan hiányzik nekem. Esténként én magam tanítgattam arra a kevésre, amit tudok. Mostanában már sok hasznát lehetett vermi a ház körül, és nagyon hiányzik, hogy nincs idehaza. De az is igaz, hogy már most sokkal többet tud, mint én – mondta az anya, és fölsóhajtott.

– Biztosan nincs igazam! – morgolódott Mr. Bell. – Ne is hallgass rám! Száz évvel vagyok elmaradva a világ mögött! De énszerintem az a gyermek jobb, egyszerűbb és természetesebb neveltetést kapna, ha idehaza maradna, segítene az édesanyjának, és esténként az anyjától megtanulna elolvasni egy-egy fejezetet az Újszövetségből, mint a világ összes iskolájában!

Margaret attól félt, ha erre felel valamit Mr. Bellnek, az csak vérszemet kap, és tovább vitatkozik az anya füle hallatára. Ezért inkább az özvegyhez fordult, és megkérdezte:

– Hogy van az öreg Betty Barnes?

– Nem tudom – felelte az asszony meglehetősen kurtán.

– Nem barátkozunk egymással.

– Miért nem? – kérdezte Margaret (valaha mindig ő szokta összebékíteni a faluban a haragosokat).

– Ellopta a macskámat.

– Tudta, hogy a magáé?

– Nem tudom. Gondolom, nem.

– No hát akkor! Biztosan visszaadná, ha megmondaná neki, hogy a magáé, nem igaz?

– Nem adhatja vissza, mert megégette.

– Megégette! – kiáltott fel Margaret és Mr. Bell egyszerre.

– Megsütötte! – magyarázta az asszony az imént hallott borzalmas történet keltett benne, ráadásul abból, ahogy az

asszony elmondta, világosan kiderült: a képzelőerő szikrája sem él benne, és a legkevésbé sem érzett együtt a szenvedő állattal.

Alig léptek ki az erdőből a nyílt mezőre, ahol az iskola állt, máris meghallották a gyerekhangok lármáját: úgy hangzott, mint egy emberméhekkal teliszúfolt kaptár zümmögése. Az ajtó tárva-nyitva állt, és ők beléptek. Egy feketébe öltözött, energikus hölgy, aki villámként cikázott ide-oda a tanteremben, amint megpillantotta, olyanféle háziasszonyi modorban üdvözölte őket, ahogyan – Margaret jól emlékezett rá –, az édesanyja is szokta (csak ő kissé szelídebben és bágyadtabban) azokat a ritka vendégeket, akik néha betévedtek az iskolába. Így rögtön sejtette, hogy a jelenlegi lelkész feleségével, az édesanyja utódjával van dolguk, és ha még lehetett volna, meghátrál a találkozás elől. A következő pillanatban azonban már úrrá is lett ezen a rossz érzésen, és szerényen előrelépett, miközben látta, hogy sok kis szempár fölragyog a láttára, és hallotta, amint néhányan alig hallhatóan azt mormolják:

– Ez Miss Hale!

A lelkész hitvесе is meghallotta az elsuttogott nevet, és a modora mindjárt barátságosabb lett – Margaret azt kívánta, bárcsak ne érezné úgy, hogy ugyanakkor fölényesebb is. A hölgy kezét nyújtott Mr. Bellnek, mondván:

– Fölteszem, ő az édesapja, Miss Hale! Le se tagadhatná, annyira hasonlítanak! Nagyon örülök, hogy megismerhetem, uram, és a férjem is nagyon fog örülni!

Margaret tisztázta, kicsoda Mr. Bell, és eldadogta, hogy az édesapja meghalt, közben azon töprengett, vajon Mr. Hale hogyan viselte volna el ezt a helstone-i látogatást, ha minden úgy lett volna, ahogy a lelkészné föltételezte. Nem

is hallotta, mit felel neki Mrs. Hepworth, és Mr. Bellre hagyta, hogy válaszoljon neki: ő addig körülnézett a teremben, ismerős arcokat keresve.

– Ah! Látom, szeretne órát tartani, Miss Hale! Tudom, mert én is így éreznék a maga helyében. Első osztály, fölállni: Miss Hale fog nyelvtanórát tartani nektek!

Szegény Margaret, aki érzelmi okokból kereste föl az iskolát, és semmi kedve nem volt hozzá, hogy a tanfelügyelőt játssza, úgy érezte, csapdába esett, de így legalább, gondolta, mégiscsak valamiféle kapcsolatba kerül majd azokkal a lelkes kis arcokkal, amelyeket valaha olyan jól ismert, és amelyek.

Csakhogyan ez a magyarázat nem magyarázott meg semmit. Margaret addig faggatta az asszonyt, amíg ki nem szedte belőle az egész borzalmas történetet. Betty Barnest egy jövendőmondó cigányasszony rávette, hogy kölcsönözze oda neki a férje vasárnapi ruháját. A cigányasszony fogadkozott, hogy szombat estére visszahozza a ruhát, még mielőtt Goodman Barnes észrevenné, hogy hiányzik. Eljött a szombat, de a cigányasszony nem jelentkezett. Betty megrémült, hogy a férje nagyon megharagszik rá, ha kiderül a dolog, és mert hitt abban a barbár vidéki babonában, hogy az elevenen megfőzött vagy megsütött macska jajgatasával rá lehet kényszeríteni a sötétség í erőit, hogy teljesítsék a macska gyilkosának kívánságát, ehhez a varázslathoz folyamodott, hogy visszaszerezze a ruhákat. Susan anyja szemlátomást szintén hitt ebben a babonában – csak azon méltatlankodott, hogy Betty éppen az ő macskáját szemelte ki áldozati állatnak. Margaret elborzadva hallgatta a szörnyű történetet, megpróbált világosságot gyújtani az asszony elméjében, a hiedelemről, de ez reménytelen

vállalkozásnak bizonyult, és kénytelen volt felhagyni vele. Lépésről lépésre rávette az asszonyt, hogy elismerjen bizonyos tényeket, amelyek logikai összefüggése az ő számára teljesen magától értetődő volt, mint ahogy az is, mi következik belőlük, de a végén mindig oda jutottak, hogy a teljesen összezavarodott asszony egyszerűen megismételte azt, amit már a kezdet kezdetén is mondogatott, nevezetesen, hogy „nagyon kegyetlen dolog az ilyesmi, annyi szent, és reméli, hogy neki magának soha nem kell megtennie, de az is igaz, hogy nincs ennél biztosabb módja annak, hogy megszerezze az ember, amit nagyon kíván: így hallotta ezt egész életében, de azért nagyon kegyetlen dolog, annyi szent.” Margaret végül föladta, és nehéz szívvel elbúcsúzott az asszonytól.

– Jó kislány vagy, hogy nem dörgölöd az orrom alá, mekkorát tévedtem! – mondta Mr. Bell.

– Hogyan? Mire gondol?

– Beismerem, nem volt igazam az iskoláztatással kapcsolatban. Minden jobb annál, mint hogy egy gyermek ilyen pogány szokásokban nevelődjék!

– Oh! Most már emlékszem. Szegény kis Susan! Találkoznom kell vele: nem bánna, ha benézniék az iskolába?

– Egy csöppet sem. Kíváncsi vagyok, ott mit tanítanak szegénykének. Többet nem is beszéltek a dologról, szótlanul kanyarogtak a bozóttal szegett ösvényeken és mélyutakon, de a lombok üde zöldjének látványa sem bírta elűzni Margaret szívéből a megdöbbenést és a fájdalmat, amelyet tulajdonosát annak idején az édesapja tartotta a keresztvíz alá. Leült hát, és szinte meg is feledkezett róla, hogy ő most órát tart, ehelyett a lányok megváltozott arcvonásait vizsgálgatta, és egy-két percig a magáiban

tartotta Susan kezét, amikor senki se látta, mialatt az első osztály a nyelvtankönyvét kereste. A lelkészné ezalatt olyan közel került hozzá, amilyen közel egy úrihölgy csak kerülhet, hogy foglyul ejtse Mr. Bellt a kabátgombjánál fogva, mialatt elmagyarázta neki az új fonetikai rendszert, és híven beszámolt arról a párbeszédről, amelyet a tanfelügyelővel folytatott ebben a tárgyban.

Margaret a könyve fölé hajolt, és nem látott mást rajta kívül – hallva a gyerekzsivajt, megrohanta a régi idők emléke, és ahogy visszagondolt rájuk, a szeme megtelt könnyel, míg egyszer csak nagy csönd lett – az egyik lány elakadt a látszólag egyszerű „egy” szócskánál, mert nem volt benne biztos minek nevezik.

– Határozatlan névelő – segítette ki Margaret szelíden.

– Elnézést kérek! – avatkozott közbe a lelkész csupa szem és csupa fül felesége –, de mi Mr. Milsome-tól úgy tanultuk, hogy az „egy” az – na, ki emlékszik rá, gyerekek?

– Abszolút melléknév! – felelte fél tucát hang egyszerre, Margaret pedig csak ült ott megszégyenülve. A gyerekek többet tudtak nyelvtanból, mint ő! Mr. Bell elfordult és titokban elmosolyodott.

Margaret többször már nem szólalt meg, míg az óra tartott. De amikor vége lett, csöndben odament egy-két régi kedvencéhez, és elbeszélgetett velük. Kis barátnői gyermekből lassanként nagylánnyá serdültek: annyira megváltoztak, hogy igazából már nem is emlékezett rá, milyenek voltak annak idején, mint ahogy az elmúlt három év az ő képét is kitörölte lassanként a kislányok emlékezetéből. De azért örült, hogy viszontlátta őket, bár örömebe árnyalatnyi szomorúság is vegyült. Amikor vége lett a tanításnak, a hosszú nyári nap délutánjának még mindig csak az elején jártak, és Mrs. Hepworth

fölajánlotta Margaretnek, hogy kísérjék el Mr. Bell-lel a lelkészlakba, és nézzék meg, mennyit – a „javított” szó már kis híján kicsúszott a száján, de aztán még idejében felcserélte a tapintatosabb „változtatott” szóval – rajta a jelenlegi lelkész. Margaretet ugyan csöppet sem érdekelték ezek a változtatások, mert attól félt, azok csak foltot ejtenek majd azon a gyöngéd emléken, amelyet régi otthonáról őrzött, de azért szerette volna még egyszer látni a régi helyeket, bár előre rettegett tőle, milyen fájdalmat fog okozni neki ez a látvány.

A lelkészlak azonban annyira megváltozott kívül-belül, hogy a viszontlátás sokkal kevésbé volt fájdalmas, mint gondolta. Mintha nem is ugyanaz a hely lett volna, ahol valaha élt... A kertben a pázsit, amelyet régen olyan gondosan nyírtak, hogy még egy-egy eltévedt rózsalevél is, úgy tűnt, foltot ejt ezen a bámulatos, hibátlan rendezettségen, most teli volt szórva gyerekholmival: itt egy zacskó üveggolyó, ott egy karika, egy szalmakalap ott lógott ráhúzva az egyik rózsafára, mint valami fogasra, tönkretéve ezzel egy gyönyörű, hosszúra nőtt, virággal megrakott, gyöngé ágat, amelyet valaha olyan gyöngéden óvtak és kötözgettek volna, mintha egy szeretett élőlény lenne. A kis négyszögletes, gyékénnyel borított padlójú előszoba is telis-tele volt mindenfélével, ami arra vallott, hogy a házban lakó gyerekeknek boldog, egészséges és csöppet sem elkényeztetett gyerekkoruk van.

– Ah! – mondta Mrs. Hepworth. – Kérem, nézze el nekünk ezt a rendetlenséget, Miss Hale! Mihelyt a gyerekszoba elkészül, ragaszkodni fogok hozzá, hogy tartsanak egy kis rendet! Azt hiszem, az volt a maga szobája, amit most átalakítunk gyerekszobává. Nem is értem, Miss Hale, hogy tudtak meglenni gyerekszoba

nélkül?

– Mi csak ketten voltunk testvérek – mondta Margaret. – Úgy sejtem, önöknél több gyerek van?

– Hét! Nézze csak! Itt is nyitunk egy ablakot, amelyik az országútra néz! Mr. Hepworth hatalmas összegeket költ erre a házra, de amikor beköltöztünk, jóformán lakhatatlan volt – már úgy értem természetesen, egy ilyen nagy család számára, mint a miénk...

De a házban minden egyes helyiség megváltozott, nemcsak Mr. Hale egykori dolgozószozája, amelyről Mrs. Hepworth az imént beszélt: ez a szoba, amelynek zöld félhomálya és csodálatos csöndje, mint ezt annak idején gyakran mondogatta, közrejátszott benne, hogy az édesapja rászokott az elmélkedésre, bár talán bizonyos mértékig abban is ludas volt, hogy a jelleme olyan irányban fejlődött, amely alkalmasabbá tette a gondolkodásra, mint a cselekvésre. Az új ablakból most rá lehetett látni az országútra, és ennek, mint arra Mrs. Hepworth rámutatott, számos előnye volt. Például most a lelkész az ablakból észrevehette, amint egyházközségének valamelyik eltévedt báránya a kísértésnek engedve éppen a kocsmá felé sompolyog, abban a hiszemben, hogy nem látja senki, csakhogy nagyon téved: mert a mindig tette kész lelkész egyfolytában szemmel tartotta az utat, még akkor is, amikor éppen az egyház tanításaival száz százalékgig megegyező szentbeszédeit írta, és a kalapja meg a botja mindig ott volt a keze ügyében, hogy bármikor a hívei nyomába eredhessen, és azoknak ugyancsak gyors lábakra volt szükségük, ha idejében menedéket akartak találni a „Vidám Favágóban”, még mielőtt a lelkész, mindenfajta ivászat esküdt ellensége, fülön csípte volna őket. Az egész család fürge, tevékeny, hangos beszédű és jószívű volt, és

egyikük sem volt különösebben kifinomult érzékenységgel megverve. Margaret attól félt, Mrs. Hepworth előbb-utóbb észreveszi, hogy Mr. Bell bolondot csinál belőle, amikor hangosan áradozik, valahányszor olyasmit lát, ami különösen sérti az ízlését. De nem! A derék hölgy mindent jóhiszeműen, szó szerint értett, és Margaret kénytelen volt megróni öreg barátját, amikor lassan visszafelé sétáltak a szállásukra.

– Ne szidj már, Margaret! Az egész csak temiattad volt. Ha az a nő nem mutogatott volna minden egyes változtatást olyan diadalmasan, mint • megannyi ékesszóló bizonyítékot amellet, milyen rengeteg eszük van öneik, hogy észrevették, ez is, az is mennyivel jobb lesz így, mint régen volt, akkor nyilván én is rendesen viselkedtem volna. De ha ragaszkodsz hozzá, hogy prédikálj nekem, kérlek, halaszd el vacsora utánra: akkor majd elalszom ^ rajta, és az hozzásegít a jó emésztéshez!

Mindketten nagyon elfáradtak, Margaret annyira, hogy most már nem is volt kedve hozzá, hogy – ahogy eredetileg tervezte – újabb kószálásra induljon az erdőben és a mezőkön, karnyújtásnyira gyermekkori otthonától. És valahogy ez az egész helstone-i látogatás egyáltalán nem olyan volt – nem egészen olyan volt, mint ahogy remélte. Semmi nem volt olyan, mint régen: az egyes változások önmagukban jelentéktelenek voltak ugyan, de maga a változás mindent áthatott. Minden házban történt valami a távollétében: a lakók elköltöztek, meghaltak, megházasodtak vagy egyszerűen csak végbement rajtuk az a természetes változás, amely észrevétlenül sodor bennünket napok, hónapok és évek során át a gyermekkortól az ifjúságig, onnét pedig a felnőttkoron át az öregkorig, míg csak végül le nem hullunk, mint a

teljesen megérett gyümölcs. Földanyánk csöndes ölébe. De maga a táj is megváltozott – innét egy fa tűnt el, onnét csak egy ág, és a helyén hosszú fénysáv hatolt be oda, ahol korábban mindig félhomály volt – az egyik utat kiigazították és lerövidítették, a mellette kanyargó zöld ösvényt pedig bekerítették és megművelték. Mindenki azt bizonygatta, hogy mindez sokkal jobb így, de Margaret sóhajtva emlékezett vissza rá, milyen festői volt régen a lombok zöld félhomályában kanyargó, fűvel szegett ösvény. Leült az ablak mellé a kis támlásszékre, és szomorúan nézett kifelé a lassan sűrűsödő sötétségbe, amely jól illett mélabús gondolataihoz. Mr. Bell mélyen aludt, kifáradt az aznapi sok mozgástól, amelyhez nem volt hozzászokva. Végül a teástálca érkezése verte fel álmából: egy kihevült parasztlány hozta be, aznap alighanem ő is a szénakaszálásban segédkezett, ami némi változatosságot jelenthetett számára a pincérkedéshez képest.

– Halló! Ki van ott? Hol vagyunk? Ki az ott – Margaret? Oh, most már mindenre emlékszem. El sem tudtam képzelni, miféle nő üldögél ott olyan gyászos tartásban, összekulcsolt kezét a térdén nyugtatva, miközben rezzenéstelenül mered maga elé. Miféle érdekes látnivaló akad odakinn? – kérdezte Mr. Bell. Odalépett az ablakhoz, és megállt Margaret mögött.

– Semmilyen – felelte Margaret. Gyorsan felállt, és megpróbált olyan vidáman felelni a váratlan kérdésre, amilyen vidáman csak tudott.

– Csakugyan semmilyen! Sötét fák a háttérben, száradó fehérnemű kitergetve a vadrózsabokorra, meg jó sok nyirkos levegő! Csukd be azt az ablakot, és gyere, készítsd el a teát!

Margaret egy darabig némán játszadozott a

teáskanalával, és szemlátomást nem is hallotta, miről beszél Mr. Bell. Öreg barátja ellentmondott neki, és Margaret ugyanolyan mosolyogva helyeselt, mintha egyetértett volna vele. Aztán felsóhajtott, lerakta a kanalát, és egyszer csak váratlanul elkezdte, azon a magas, természetellenes hangon, amelyet rendszerint akkor használunk, ha már jó ideje jár a fejünkben az a dolog, amiről beszélni szeretnénk.

– Mr. Bell, emlékszik még, mit beszéltünk Frederickről tegnap este?

– Tegnap este... Hol is tartottam? Oh, igen, már emlékszem! Tényleg csak tegnap este történt: úgy tűnt, mintha már egy hete lett volna. Igen, persze, jól emlékszem, mit beszéltünk szegény fiúról.

– Igen, és ugye, arra is emlékszik, hogy Mr. Lennox megemlégtette, Frederick Angliában járt akkor, amikor szegény mama meghalt? – kérdezte Margaret, és a hangja most halkabb volt, mint rendesen.

– Emlékszem. Annál is inkább, mert korábban sose hallottam róla.

– Pedig én azt gondoltam – mindig is azt hittem, hogy a papa beszélt magának róla.

– Nem. Soha nem említette. De miért hoztad ezt most szóba, Margaret?

– Szeretném elmondani magának, hogy akkor én valami nagyon rosszat tettem – mondta Margaret, és hirtelen Mr. Bellre emelte tiszta, becsületos pillantását. – Hazudtam! – mondta, és az arca skarlátpiros lett.

– Hát igen, elismerem, hogy hazudni csakugyan csúf dolog, nem mintha én magam nem hazudtam volna jó néhányszor életemben, ha nem is szavakkal, mint ahogyan fölteszem, hogy te tetted, hanem a cselekedeteimmel, vagy

valamiféle hitvány mellébeszéléssel, amelynek az volt a célja, hogy elhitesse az emberekkel, nem igaz valami, ami pedig az volt, vagy hogy igaz valami, ami pedig nem volt az... Hiszen tudod, ki a hazugság atyja, Margaret? No de tudjuk, hogy sok ember, aki roppantul meg van elégedve magával, fura viszonyban áll a hazugsággal, balkézről való házasságban él vele, vagy legalábbis másodunokatestvéri viszonyban. Mindnyájunknak hamissággal fertőzött vér kering az ereinkben. Bár terólad azt hittem volna, hogy távolabbi állsz tőle, mint az emberek többsége. Micsoda! Te sírsz, gyermek? Nem, akkori nem fogunk beszélni róla, ha sírás lesz a vége! Biztos vagyok benne, hogy nagyon megbántad, hogy soha nem teszed többé, különben is, már régen történt, egy szó, mint száz: azt szeretném, ha ma este nagyon jókedvű lennél, nem pedig nagyon szomorú.

Margaret megtörölte a szemét, és megpróbált valami másról beszélni, de hirtelen újra kitört belőle:

– Kérem, Mr. Bell, hadd mondjam el mégiscsak – hátha tud nekem egy kicsit segíteni, nem, nem is segíteni, de ha ismerné az igazságot, talán hozzásegíthetne, hogy méltányosabban – de nem, egyáltalán nem erről van szó! – tört ki belőle a kétségbeesés, hogy nem tudja olyan pontosan kifejezni magát, mint szeretné.

Mr. Bell egész modora azonnal megváltozott.

– Mondj el mindent, gyermekem! – mondta.

– Hosszú történet: amikor Fred hazajött, a mama nagyon beteg volt, és én már majdnem belepusztultam az aggodalomba, és attól is féltem, hogy énmiattam kerül Fred veszélybe, mert én hívtam haza, és alig valamivel a mama halála után nagyon megijedtünk, mert Dixon találkozott valakivel Miltonban – egy Leonards nevű

emberrel –, aki ismerte Fredet még régről, ráadásul haragudott is rá valamiért, vagy legalábbis tartani lehetett tőle, hogy tisztában van vele, mekkora vérdíjat tűztek ki Fred fejére, és amikor ezt megtudtuk, nagyon megijedtem, és úgy gondoltam, az lesz a legjobb, ha ráveszem Fredet, utazzék mielőbb Londonba, azért hogy – mint azt már bizonyára tudja mindabból, amit tegnap este beszéltünk – megkeresse Mr.

Lennoxot, és megpróbálja kideríteni a segítségével, mekkora esélye lenne rá, hogy felmentik, ha bíróság elé állna. Így aztán mi – azaz hogy Fred meg én – kimentünk a vasútállomásra: este volt már, kezdett sötétedni, de ahhoz még elég világos volt, hogy fel lehessen ismerni valakit. Mert túl korán értünk oda, jártunk egyet az egyik közeli mezőn, én még mindig pánikban voltam emiatt a Leonards miatt, mert tudtam, hogy ott kell lennie valahol a közelben, és amikor ott álltunk a mezőn, és a lemenő nap éppen az arcomba sütött, valaki közeledett az országúton, és éppen amellet a forgókereszt mellett haladt el, ahol álltunk. Láttam, hogy rám néz, de először nem is tudtam, ki lehet az, mert a nap éppen a szemembe sütött, és egy pillanatra elvakított, de aztán, amikor már nem káprázott a szemem, láttam, hogy Mr. Thornton az, és üdvözöltük is egymást...

– És ő persze meglátta Fredericket – szólt közbe Mr. Bell, abban a hiszemben, hogy ezzel segít Margaretnek továbbmondani a történetet.

– Igen, és aztán az állomáson odajött hozzánk egy ember – részeg volt és tántorgott –, és megpróbálta galléron ragadni Fredet, de megbotlott, ahogy Fred kitepte magát a kezéből, és leesett a peronról: nem esett nagyot, mert a peron nem volt nagyon magas, semmi esetre sem volt magasabb három lábnál, de oh! Mr. Bell, valami módon

mégiscsak belehalt abba az esésbe!

– Milyen kínos... Az a bizonyos Leonards volt az, gondolom. És Frednek hogyan sikerült megszabadulnia?

– Oh! Ő azonnal fölszállt a vonatra azután, hogy az a szegény ember leesett, és sose hittük volna, hogy az eséstől valami baja lehet, hiszen alig ütötte meg magát.

– Szóval nem halt meg azonnal?

– Nem! Csak két vagy három nap múlva. És akkor... oh, Mr. Bell! Most jön a legrosszabb része – mondta Margaret, és zaklatottan összekulcsolta a kezét. – Felkeresett egy rendőrfelügyelő, és azzal vádolt, hogy láttak annak a fiatalembernek a társaságában, aki egy lökéssel vagy ütéssel megölte Leonardsot, ez persze hamis vád volt, de mi még nem kaptunk hírt Fredtől, hogy sikerült-e már elhajóznia – megeshetett volna, hogy még Londonban van, és letartóztatják ezzel a hamis váddal. És akkor kiderült volna, hogy ő az a Hale hadnagy, aki lázadást szított a hajón, és akkor talán föbe lövik: mindez átvillant az agyamon, és ezért azt mondtam, hogy nem engem láttak az állomáson. Hogy nem jártam ott aznap este... Hogy semmit sem tudok az egész ügyről... Semmi másra nem tudtam gondolni, csak arra, hogy meg kell mentenem Fredericket!

– És én azt mondom, hogy jól tetted! Én is ugyanezt tettem volna a helyedben! Megfeledkeztél magadról, mert nagyon aggódtál valaki másért. Remélem, én is ugyanezt tettem volna.

– Nem, nem tette volna. Nagyon rosszat cselekedtem: megszegtem Isten parancsát, nem bíztam az Ő jóságában. Abban a pillanatban, amikor kimondtam, Fred már elhagyta Angliát és biztonságban volt, engem meg úgy elvakított a félelem, hogy elfeledkeztem róla: van még

valaki, aki tanúsíthatja, hogy ott jártam.

– Kicsoda?

– Mr. Thornton. Tudja, látott engem az állomás közelében, még üdvözöltük is egymást.

– No jó! Ő viszont soha nem fogja megtudni, micsoda felfordulása okozott az a részeg fickó a halálával. Gondolom, a vizsgálat nem jutott semmire.

– Nem! A halottszemle után ugyan latolgatták, hogy vizsgálatot indítanak, de leálltak vele. Mr. Thronton azonban mindenről tudott. Ő is békebíró – éppen ő volt az, aki tisztázta, hogy nem az esés okozta annak az embernek a halálát. De előtte még megtudta, hogy én mit mondtam. Oh, Mr. Bell! – És Margaret hirtelen eltakarta az arcát mindkét kezével, mintha el akarna rejtőzni az emlék elől.

– De később, ugye, elmondtad neki, mi történt igazából? Hogy micsoda erős, ösztönös indíték késztetett arra a hazugságra?

– Igen, a hit ösztönös hiánya, és hogy a bűn volt az a szalmaszál, amelybe belekapaszkodtam, amikor összecsaptak fölöttem a hullámok – mondta a lány keserűen. – Nem, nem mondtam el neki. Hogy is mondhattam volna? Ő semmit sem tudott Frederickről. Ahhoz, hogy megpróbáljam visszanyerni a megbecsülését, talán el kellett volna mondanom neki a családunk titkait, amivel, akkor legalábbis úgy tűnt, veszélybe sodorhattam volna szegény Frederick utolsó esélyét arra, hogy valaha felmentsék? Fred a legutolsó levelében arra kért, tartsam titokban a látogatását mindenki előtt. Látja, papa soha senkinek nem beszélt róla, még magának sem. Nem! Úgy döntöttem, inkább elviselem a szégyent – vagy legalábbis akkor azt gondoltam, el tudom viselni. És el is viseltem. Mr. Thornton azóta nem tisztel engem.

– Tisztel téged, ebben biztos vagyok – mondta Mr. Bell.
– Az igaz, hogy ez csakugyan megmagyaráz bizonyos dolgokat... De mindig elismeréssel és tisztelettel beszélt rólad, bár most már értem, miért éreztem mindig bizonyos visszafogottságot a modorában.

Margaret nem felelt, nem is figyelt arra, amit Mr. Bell még ezek után mondott, meg se hallotta. Kisvártatva megszólalt:

– Megmondaná, mire célzott, amikor arról beszélt, hogy bizonyos „visszafogottságot” érzett a modorában velem kapcsolatban?

– Oh! Egyszerűen arra, hogy Thornton bosszantó módon nem volt hajlandó fenntartás nélkül csatlakozni ahhoz a dicshimnuszhoz, amit rólad zengtem. Én meg, mint afféle vén bolond, azt szeretném, ha mindenki mindenről pontosan ugyanúgy vélekedne, mint én, ő pedig szemlátomást más véleményen volt. Akkoriban ezen csodálkoztam is. De hát a szerencsétlen tényleg nem tudhatta, mit gondoljon, ha sose mondtad el neki, mi történt igazából. Először is, vegyük csak azt, hogy egy fiatalemberrel sétálgattál sötétedés után...

– De hiszen a bátyám volt az! – mondta Margaret meglepetten.

– Igaz. De ő azt honnét tudhatta volna?

– Nem tudom. Nekem ilyesmi meg se fordult a fejemben – mondta Margaret elvörösödve, megbántott arccal.

– És talán neki sem, ha nem következik rá az a hazugság – amely, továbbra is állítom, hogy tekintettel a körülményekre, elkerülhetetlen volt.

– Nem volt az. Most már tudom. Keservesen megbántam... Megint hosszan hallgattak. Végül Margaret törte meg a csendet.

– Nem valószínű, hogy valaha is találkozom még Mr. Thorntonnal – mondta, aztán hirtelen elhallgatott.

– Szerintem akad jó egynéhány dolog a világon, ami sokkal valószínűtlenebb ennél – felelte Mr. Bell.

– Én mégis azt hiszem, hogy nem találkozom vele többet. De azért valahogy az ember mégsem örül, ha olyan mélyre süllyed egy... egy barátja szemében, mint én az övében. – A szeme teli volt könnyel, de a hangja nyugodt volt, és Mr. Bell nem nézett rá. – És most, hogy Frederick már nem reméli, és szinte már nem is akarja, hogy visszatérhessen Angliába, tartozom magamnak annyival, hogy tisztázzam magam. Ha megtenné... ha módjában áll és jó alkalom adódik (de kérem, ne tukmálja rá erővel a magyarázatot!), szóval ha módja nyílik rá, megtenné, hogy elmondja neki az eset összes körülményeit, és azt is, hogy én hatalmaztam föl rá, mert úgy éreztem, már csak a papa kedvéért sem szeretném elveszíteni a becsülését, bár valószínűleg soha többet nem találkozunk.

– Természetesen. Szerintem is tudnia kellene, mi történt igazából. Nem szeretném, ha rád akár csak az árnyéka is hullana a gyanúnak, hogy helytelenül viselkedtél: nyilván nem tudja, mit gondoljon, amikor kettesben, látott téged egy fiatalemberrel.

– Ami ezt a dolgot illeti – mondta Margaret gőgösen –, nekem az a véleményem, hogy „Rossz az, aki rosszra gondol!” De azért mégis szeretném, ha keresztapám megmagyarázná neki, mi történt, ha magától adódik alkalom a magyarázatra. De nem azért, mintha a helytelen viselkedés gyanúja alól akarnám tisztázni magamat – ha azt hinném, ilyesmivel gyanúsított, akkor nem törődnek többet a jó véleményével – nem! Azt szeretném, ha tudná, milyen nagy volt a kísértés, és én hogyan estem bele a

csapdába: röviden hogy miért hazudtam.

– Amiért én egy csöppet sem hibáztatlak! És biztosíthatlak róla, hogy nem azért, mert elfogult vagyok a javadra!

– Hogy mások helyesnek vagy helytelenek tartják-e, amit tettem, nem sokat számít amellet, hogy én a szívem mélyén mélységesen meg vagyok győződve róla: rosszul tettem. De ne beszéljünk többet róla, ha lehet. Megtörtént – elkövettem a vétket. Most már nem tehetek mást, mint azt, hogy tovább megyek és hátralévő életemben megpróbálom mindig az igazat mondani.

– Hát jól van. Ha ragaszkodsz hozzá, hogy beteges önváddal gyötört magad, csak tegyed! Én mindig jó szorosán rázárom a fedelet a lelkiismeretemre, mint a rugós krampuszra szokás, mert amikor kiugrik a dobozból, mindig megdöbbsent a méreteivel. Úgyhogy megpróbálom hízélgésre fogni a dolgot, ahogy a halász tette a palackból kibújt dzsinn-nel. „Csodálatos – mondom neki –, ha meggondolom, milyen sokáig bírta rejtőzködni olyan kis helyen, és én jóformán még a létezéséről se tudtam! Kérlek, uram, ahelyett, hogy pillanatról pillanatra nagyobbra nőnél, és rémületbe ejtenél elmosódó körvonalaiddal, nem tudnál csak még egyszer összezsugorodni a korábbi méreteredre?” És amikor visszabújt a palackba, zsupsz, rákattintom a fedelet, és gondosan ügyelek rá, nehogy még egyszer kinyissam, mert ki vagyok én, hogy szembeszálljak Salamon királlyal, minden emberek legbölcsebbikével, aki eredetileg palackba zárta?

De Margaret nem tudta ezt a dolgot a megmosolyogató oldaláról nézni. Alig figyelt rá, mit beszél Mr. Bell. Egyfolytában az járt az eszében, hogy amit már korábban

is gyanított, most viszont bizonyossággá vált: elveszítette Mr. Thornton megbecsülését – a férfi csalódott benne. Nem mintha azt remélte volna, hogy bármiféle kimagyarázkodás visszanyerheti a számára – nem, nem a szerelmét (mert azt szilárdan elhatározta, hogy soha többé még csak nem is gondol rá, vajon szereti-e még őt Mr. Thornton, és hogy ő vajon viszonozza-e az érzéseit, és ezt az elhatározását meg is tartotta), de legalább a tiszteletét és nagyrabecsülését, és hogy hátralévő életében mindig is hajlandó lesz, ahogy Gerald Griffin szép verse mondja:

„Megfordulni és visszanézni, valahányszor Meghallod a nevem.”

Valahányszor ez eszébe jutott, csak nagy nehezen tudta legyűrni a sírást. Megpróbált azzal a gondolattal vigasztalódni, hogy bármint vélekedjék is róla Mr. Thornton, ez mit sem változtat azon, kicsoda ő valójában. De ez a közhely csak képzelt menedéket nyújtott, amely összeroskadt megbánásának súlya alatt. Húsz kérdés is volt a nyelve hegyén, de végül egyiket se tette föl Mr. Bellnek. Mr. Bell azt hitte, fáradt, és korán elküldte aludni, de Margaret még órák hosszat ült a szobájában a nyitott ablaknál, és bámult fölfelé az ibolyaszín kupolára, amelyen lassanként feltűnedeztek a csillagok, hunyorogtak és eltűntek a nagy, árnyas fák lombja mögött, mielőtt lefeküdt volna aludni. És tudta, hogy míg ő alszik, egy kis fény tovább ég a sötétségben: az a gyertya, amelyik az ő régi hálószobájában világít, amely most gyerekszobaként szolgál a lelkészlak új lakóinak, míg az új gyerekszoba meg nem épül. Margaretten erőt vett a zavarodottság és csalódás: minden változik, az egyes ember élete nyom nélkül tűnik el az örökös változásban. Semmi se volt egészen olyan, mint régen, és ez az alig észrevehető, de

mindent átható változás nagyobb fájdalmat okozott neki, mintha minden a felismerhetetlenségig átalakult volna.

– Most kezdem csak felfogni, milyen lehet a mennyország – és oh, micsoda fenséges és megnyugtató szavak: „Ugyanaz tegnap, ma és mindörökké”! Mindörökké! „Mert mindörökkön örökké Te vagy az Isten!” Az ég fölöttem olyan, mintha sose változna, pedig változik az is. Olyan fáradt vagyok – annyira belefáradtam, hogy csak sodródjam az életem egymást követő időszakain keresztül, miközben semmi se marad meg mellettem, sem élőlény, sem a hely, ahol éltem: olyan ez az egész, mint az az örvény, amelyben a földi szenvedély áldozatai forognak szünet nélkül. Olyan kedvemben vagyok most, hogyha történetesen katollkus lennék, kolostorba vonulnék. Arra vágyom, hogy a földi monotóniában találjam meg a mennyei állandóságot! Ha katollkus lennék, és el tudnám zsibbasztani a szívemet, ha elkábulna valamilyen nagy csapástól, akkor talán apáca lehetnék. De akkor is vágyakoznék a saját fajtám után: nem, nem a saját fajtám után, mert az emberi nem szeretete sose tudná annyira megtölteni a szívemet, hogy teljesen kiszorítsa belőle bizonyos emberek szeretetét. Talán így is kell lennie, talán nem: ma éjszaka nem tudom eldönteni.

Elgyötörten ment lefeküdni, és ugyanolyan elgyötörten ébredt négy-öt órával később. De a reggellel együtt megérkezett a remény is, és kezdte kissé vidámabb színben látni a dolgokat.

– Végtere is így van rendjén – gondolta, amikor öltözködés közben meghallotta a játszadozó gyerekek hangját. – Ha a világ egy helyben állna, rövidesen hanyatlani kezdene és megromlana. Ha eltekintek önmagamtól, és attól, hogy nekem ez a változás fájdalmat

okoz, be kell látnom, hogy az a fejlődés, amit magam körül látok, helyes és szükséges. Nem szabad annyit foglalkoznom azzal, hogyan hatnak rám ezek a változások, hanem arra kell gondolnom, hogyan hatnak másokra, ha helyesen akarok ítélni és ha bizakodó szívvel szeretnék élni! – És Margaret szeme már mosolygott, és készen állt rá, hogy az ajka is kövesse a szeme példáját, amikor lement a fogadószobába, hogy üdvözlje Mr. Bellt.

– Ohó! A kisasszony későn feküdt le az éjjel, és most későn kel! Van egy érdekes kis hírem a számodra. Ebédmeghívást kaptunk, mit szólsz hozzá? Kora reggel érkezett, a szó szoros értelmében a hajnali harmattal. Ha hiszed, ha nem, a lelkész itt járt nálam, útban az iskola felé. Azt persze nem tudhatom, nem azért nézett-e be olyan korán, hogy leckét adjon a háziasszonyunknak a sörivás ártalmairól a szénakaszálók védelmében, de mindenesetre itt volt már, amikor én lejöttem, alig valamivel kilenc előtt, és meghívott bennünket, ebédeljünk ma náluk.

– De Edith számít rá, hogy ma megjövök... nem mehetek! – mondta Margaret, és nagyon örült, hogy ilyen jó ürügy kínálkozik, amivel kibújhat a meghívás alól.

– Igen! Tudom, és meg is mondtam neki, nem hiszem, hogy el akarná menni. De a meghívás fennáll, ha esetleg mégis kedved támadna elmenni.

– Oh, nem! – mondta Margaret. – Csak tartsuk magunkat az eredeti tervünkhöz! Induljunk vissza délben! Nagyon kedves tőlük, hogy meghívtak, de tényleg nem mehetek.

– Rendben van. Te csak maradj nyugton, majd én mindent elintézek! Mielőtt hazaindultak volna. Margaret odalopódzott a lelkészlak kertjének végéhez, és tépett magának egy fűrtöt a kerítésre kapaszkodó loncból. Előző nap nem akart virágot szakítani magának, mert félt, hogy

észreveszik, és megtárgyalják maguk közt, miért tette és mit érezhetett közben. De ahogy visszafelé igyekezett a legelőn keresztül, a hely visszanyerte régi, varázslatos báját. A napi élet hangjai dallamosabbak voltak itt, mint bárhol másutt az egész világon, a fény aranylóbb, az élet nyugodtabb, és teli álmatag örömmel. Margaret visszaemlékezett előző napi érzéseire, és azt mondta magának:

– De hiszen én is örökösen változom – ma ilyen vagyok, holnap olyan – egyik nap csalódott és durcás, mert nincs minden pontosan úgy, ahogy szeretném, aztán másnap egyszer csak fölfedezem, hogy a valóság még sokkal szebb, mint az, amit elképzeltem. Oh, Helstone! Soha életemben nem fogok egyetlen helyet sem úgy szeretni, mint téged!

Néhány nappal később visszanyerte a lelki egyensúlyát. Úgy határozott, nagyon boldog, hogy ott járt, és viszontláthatta Helstone-t, és hogy az ő számára mindig is ez lesz a világ legszebb helye, ugyanakkor annyira emlékezteti ott minden az elmúlt időkre, és különösen az apjára és az anyjára, hogyha újra följánlanák neki a lehetőséget, visszariadna tőle, hogy még egyszer odalátogasson, ahogy most tette Mr. Bell társaságában.

XLVII. FEJEZET

VALAMI HIÁNYZIK

*„A sápadt zenész, a tapasztalat
A türelem cimbalmát zeneti,
De mert nem látjuk át az isteni
harmóniát, nem hallunk, csak zavart
szomorú mollt.”*
Mrs. Browning

Nagyjából ekkoriban történt, hogy Dixon visszaérkezett Miltonból, és újra megkezdte a komornál szolgálatot Margaret mellett. Rengeteg miltoni-pletykát hozott magával: hogy Martba most Miss Thorntonhoz szegődött, miután az férjhez ment, hogy milyen volt a koszorúslányok ruhája és mit adtak enni a vendégeknek ennek az érdekes szertartásnak az alkalmából, hogy az emberek úgy vélekednek, Mr. Thornton túlságosan fényűző esküvőt! rendezett a húgának, ha meggondoljuk, milyen sokat vesztett a sztrájkon, és! hogy milyen komoly kártérítéseket kellett kifizetnie azért, mert nem tudott időben eleget tenni a szerződéseknél, hogy Hale-ék különféle bútordarabjaiért – amelyek egytől egyig mind Dixon szívéhez nőttek – milyen keveset adtak az árverésen, ami igazán szegény, ha meggondoljuk, milyen gazdag népek laknak Miltonban, hogy egyik nap Mrs. Thornton is elment az árverésre, és olyan ügyesen alkudott, hogy roppant olcsón sikerült hozzájutnia egy-két dologhoz, és hogy aztán másnap Mr. Thornton is megjelent, de annyira szerette volna megszerezni egyik-másik holmit, hogy a

báméskodók nagy multságára saját maga ellen licitált, és így, mint Dixon megjegyezte, amit veszítettek a réven, megnyerték a vámon: mert ha Mrs. Thornton túl olcsón jutott a holmikhöz, Mr. Thornton túl drágán. Mr. Bell mindenféle utasításokat küldött a könyvekkel kapcsolatban: olyan szórszálhasogató rendelkezéseket, hogy nem is lehetett megérteni, igazából mit is akar, ha lejött volna személyesen, minden rendben lett volna, de a leveleken olyan nehéz kiigazodni, hogy nem sokat érnek. Higginsékről nem sok újságot tudott mondani Dixon. A komorna emlékezőtehetsége arisztokratikus előítéleteinek szolgálatában állt, és többnyire cserbenhagyta, ha olyasvalakivel kapcsolatban kellett volna visszaemlékeznie valamire, aki alatta állt társadalmi rang tekintetében. Úgy gondolja, mondta, hogy Nicholas nagyon jól van. Sokszor járt a háznál, és Miss Margaret felől kérdezősködött – rajta kívül senki más nem érdeklődött felőle, csak egy alkalommal Mr. Thornton. És Mary? Oh, természetesen ő is nagyon jól van, hogy is ne lenne jól egy olyan nagy darab, tenyeres-talpas, hanyag teremtés! Dixon úgy hallotta, ha ugyan nem álmodta az egészet, ámbátor fura egy dolog lenne, ha ő olyanféle népekkel álmodna, mint ezek a Higginsék, hogy most Mary is Mr. Thornton üzemében dolgozik, mert az apja azt akarja, tanuljon meg rendesen főzni: hogy ez a képtelenség mit akar jelenteni, arról neki, Dixonnak fogalma sincsen. Margaret szintén hajlott rá, hogy úgy vélje, ez a történet olyan zavaros, hogy akár álom is lehet. De azért mégiscsak kellemes volt, hogy mostantól van valaki körülötte, akivel elbeszélgethet Miltonról és a miltoniakról. Dixon ugyan nem rajongott túlságosan ezért a témáért, jobb szerette volna, ha életének erre a szakaszára a feledés árnyéka borul. Sokkal

szívesebben tárgyalta volna meg Margarettel Mr. Bell bizonyos célzásait, amelyekből Dixon arra következtetett, Mr. Bellnek az a szándéka, hogy Margaretet tegye meg örökösévé. Ám fiatal úrnője szemlátomást nem szívesen beszélt erről a tárgyról, és nem volt hajlandó felelni Dixon puhatolózó kérdéseire sem, bármilyen álcázott formában adta is elő a komorna a feltevéseit.

Eközben Margaret, maga se tudta, miért, egyfolytában arra a hírre várt, hogy Mr. Bellt üzleti ügyei Miltonba szólították: mert amikor Helstone-ben ezekről a dolgokról beszélgettek, megállapodtak benne, hogy azt a bizonyos felvilágosítást, amelyre Margaret kérte, Mr. Bell csak élőszóban adhatja meg Mr. Thorntonnak, és még úgy is csak akkor, ha magától adódik rá valamilyen alkalom. Mr. Bell ugyan nem volt túlságosan jó levélíró, de azért időről időre írt Margaretnek, hol röviden, hol hosszabban, ahogyan éppen kedve jött, és bár Margaret maga sem volt tudatában, hogy valamit remél ezektől a levelektől, mindig kissé csalódottan tette le őket. Hát mégsem készül Miltonba, gondolta, vagy legalábbis egyetlen szóval sem említi, hogy oda készülne. Nos, türelmesnek kell lennie, intette magát. Előbb vagy utóbb minden tisztázódik. Ezek a levelek azonban valahogy különben sem voltak jellemzőek Mr. Bellre: öreg barátja röviden írt, sokat panaszkodott, és időnként valami szokatlan keserűség áradt a soraiból. Szemlátomást nem várt semmit a jövőtől: inkább a múltakon rágódott, és a jelen érezhetően fárasztotta. Margaret arra gondolt, hogy talán beteg, de amikor egyik válaszlevelében az egészsége felől tudakozódott, Mr. Bell igen kurtán válaszolt, mondván, nincs semmi baja, csak abban az ódivatú kórban szenved, amit szplínnek szoktak nevezni: azt már Margaretre bízta, hogy eldöntse, inkább

lelki vagy inkább testi természetű-e ez a betegség, mindenestre szeretne élni a morgolódás fényűzésével, anélkül, hogy minden alkalommal részletes leírást kelljen mellékelnie hozzá egészségi állapotáról.

Attól fogva, hogy ezt a levelet megkapta, Margaret nem érdeklődött, többet Mr. Bell egészségi állapota felől. Egyik nap Edith véletlenül elkottyantott valamit, amit fél füllel hallott Mr. Bell legutóbbi londoni látogatása alkalmával. Edith szavai hallatán Margaret fejében gyökeret vert az a meggyőződés, hogy Mr. Bellnek az a szándéka, még azon az öszön magával viszi őt Cadizbaa hogy meglátogassa a bátyját és a sógornőjét. Addig faggatta Edith-et, míg az végül belefáradt a keresztkérdésekbe, és kijelentette, hogy nem emlékszik él nem is emlékezhet semmi többre, mert Mr. Bell mindössze annyit mondott megfordult a fejében, hogy fogja magát, és meglátogatja Fredericket, hogy a saját szájából hallja, mi is volt a helyzet azzal a lázadással, és hogy ez jó alkalom lenne Margaretnek is, hogy megismerkedjék az új sógornőjével, hogy úgyis mindig elutazik valahová a hosszú szünet alatt, és nem látja be, miért ne mehetne ezúttal Spanyolországba. Ez volt minden. Nagyon reméli, mondta Edith, hogy Margaretet nem azért érdekli annyira a dolog, mert itt akarja hagyni őket. Aztán, mert nem akadt jobb dolga, sírt egy kicsit, és azt bizonygatta, hogy nagyon jól tudja, ő sokkal jobban szereti Margaretet, mint az őt. Margaret megvigasztalta, amennyire tőle tellett, de azt már nem árulta el neki, mennyire elbűvöli és megörvendezteteti a gondolat, hogy megláthatja Spanyolországot, még ha nem is lát belőle többet, csak a Chateau en Espagne-t. Edith olyan hangulatban volt, amikor maga a gondolat, hogy Margaret jól érezheti magát az ő távollétében, szabályos

sértésnek, vagy legalábbis a szeretetlenség bizonyítékának tűnt a szemében. Így hát Margaret magába fojtotta az örömét, és hogy valamilyen formában mégiscsak hangot adjon neki, megkérdezte Dixont, amikor a vacsorához öltözködött, hogy ugye, ő is nagyon szeretné látni Frederick úrfit és újdonsült feleségét?

– De kisasszony, azok ott mind pápisták, nem igaz?

– Azt hiszem – oh, igen, persze! – mondta Margaret, akinek öröme ez a gondolat kissé lehűtötte. És egy pápista országban élnek?

– Igen.

– Akkor attól tartok, azt kell mondjam, hogy a lelkem üdvössége még Frederick úrfinál, az én drágaságomnál is drágább nekem. Higgye el, kisasszony, abban az országban egyfolytában attól rettegnék, hogy áttérítenek!

– Oh – mondta Margaret –, még az sem biztos, hogy én elmegyek. És ha mégis elmennék, hát nem vagyok én olyan kényes hölgy, hogy ne utazhatnék el nyugodtan maga nélkül. Nem! drága öreg Dixon, magának legalább lesz egy szép, hosszú vakációja, amíg én Spanyolországban leszek, ha leszek... De attól félek, ez az egész terv igencsak bizonytalan...

Mármost Dixonnak ez a beszéd egy csöppet sem tetszett. Először is, nem szerette Margaretnek azt a szokását, hogy őt „drága, öreg Dixonnak” nevezi. Tudta ugyan, hogy Miss Hale pusztán szeretetből nevezi „öregnek” azokat az embereket, akiket kedvel, de Dixonnak csöppet sem volt ínyére, hogy az „öreg” szót valaki őrülten alkalmazza, hiszen még alig múlt ötven, vagyis, legalábbis ő így vélekedett, most van élete virágjában. Meg aztán annak sem örült, hogy ilyen könnyedén szaván fogják: minden félelme ellenére nagyon is kíváncsi volt

Spanyolországra, az inkvizícióra és egyéb pápista rejtelmekre, így hát először is megköszöri a torkát, hogy jelezze, nem lesz olyan nehéz vele szót érteni, aztán megkérdezte, mit gondol Miss Hale, vajon ha nagyon ügyelne, hogy nagy ívben elkerüljön minden katollus papot, és soha be ne tegye a lábát egyik templomukba se, akkor talán mégsem fenyegetné araiyira az áttérítés veszélye? Ha már Frederick úrfi, érthetetlen módon, sikerült áttéríteniük a nyavalyásoknak.

– Gondolom, őt a szerelem tette hajlamossá az áttérésre – mondta Margaret sóhajtva.

– Ne is mondja, kisasszony! – mondta Dixon. – A papoktól és a templomoktól még csak tudok óvakodni, de a szerelem észrevétlenül lopózik az ember szívébe! Azt hiszem, mégiscsak jobb lesz, ha idehaza maradok!

Margaret attól félt, túlságosan sokat foglalkozik gondolatban érme a spanyolországi útnak a tervével, és túlságosan is beleéli magát. De azt remélte, ez legalább kissé eltereli majd a gondolatait arról, hogy mikor mond már el mindent Mr. Bell Mr. Thorntonnak. Mr. Bell ez idő szerint szemlátomást nem óhajtott kimozdulni Oxfordból, és semmiféle sürgető oka nem volt rá, hogy Miltonba utazzék. Margaretet pedig valamilyen érthetetlen vonakodás visszatartotta attól, hogy megkérdezze, szándékában áll-e mostanában odalátogatni, vagy hogy akár csak célozzon is erre. úgy érezte, az sem lenne helyes, ha megemlítené neki, amit Edith-től hallott, nevezetesen, hogy úgy hallotta, egy időben azt fontolgatta – bár lehet, hogy mindössze néhány percig –, hogy Spanyolországba utazik. Helstone-ban azon a semmittevással töltött, napfényes nyári napon egyszer sem hozta szóba, hogy ilyesmit forgatna a fejében – és nagyon

valószínű, hogy nem is forgatott, legfeljebb néhány percig –, de ha mégis igaznak bizonyulna, micsoda csodálatos változatosság lenne egy ilyen út, mennyire különbözne jelenlegi élete monotóniájától, amellyel már kezdett torkig lenni!

Ebben az időszakban Edith kisfia jelentette jóformán az egyetlen igazi örömet Margaret életében. Amíg a gyerek jól viselte magát, ő volt apjának és anyjának szeme fénye és kedvenc játékszere, csakhogy akaratos és önféjú kis jószág volt, és valahányszor kitört rajta szenvedélyes dührohamainak egyike, Edith kimerülten és kétségbeesetten hanyatlott hátra karosszékében, és csak sóhajtozott:

– Oh, istenem, most mihez kezdjek vele? Margaret, kérlek, csöngess Hanley-nek!

De Margaretnek majdhogynem jobban tetszett a kis fickó olyankor, amikor tanúbizonyosságát adta erős akaratának, mint amikor jólnevelt kisfiúként viselkedett. Ilyenkor magával vitte egy üres szobába, és ők ketten megvívták a csatát egymás között. Margaret határozottsága meggingathatatlan volt, és ettől a kis méregzsák lassanként lecsillapodott, ugyanakkor Margaret minden elképzelhető váratlan és csalogató fortélyt felvonultatott a jó ügy oldalán, míg végül a kisfiú hozzádörgölte kihevült, könnymaszatos arcát az övéhez, és ő addig csókolgatta és becézgette, amíg csak el nem aludt a karjában vagy a vállán. Ezek voltak Margaret legboldogabb pillanatai. Ilyenkor ízelítőt kapott egy olyan örömből, amelyet, úgy hitte, tőle örökre megtagadott a sors.

Mr. Henry Lennox gyakran megjelent a Harley Street-i házban, és jelenléte új és korántsem kellemetlen elemmel gazdagította a ház életét. Margaret úgy látta, a viselkedése

hűvösebb, mint korábban, bár a szellemessége még sziporkázóbb, mint valaha: a férfi erős szellemi érdeklődése és sokoldalú ismeretei fölpezsdítették a különben meglehetősen érdektelen társalgást. Margaret néha, egy-egy villanásnyi időre úgy látta, mintha Mr. Lennox kissé megvetné a bátyját és sógornőjét az életmódjuk miatt, amelyet ő léhának és céltalannak ítélt. Néha Margaret füle hallatára vonta kérdőre a bátyját, méghozzá meglehetősen éles hangon, vajon úgy tervezi-e, hogy mindörökre fölhagy a hivatásával, és amikor ilyenkor Lennox kapitány azt felelte neki, hogy miért is ne, hiszen így is van mit aprítania a tejbe, Margaret látta, hogy Mr. Lennox kissé elhúzza a száját, mielőtt azt kérdezi: – És ez minden, amit az élettől vársz?

De azért a fivérek jól megvoltak egymással, már ahogyan az lenni szokott olyankor, amikor két ember közül az egyik okosabb, és mindig ő irányítja a másikat, az pedig jámboran túri, hogy irányítsák. Mr. Lennox szépen haladt előre a pályáján: józan megfontolásból gondosan ápolta mindazokat a kapcsolatokat, amelyek később még jó szolgálatot tehettek neki, élesszemű volt, körültekintő, értelmes, gunyoros és büszke.

Azóta, hogy az ügyvéd első látogatása alkalmával Mr. Bell jelenlétében részletesen megtárgyalták Frederick kilátásait, Margaret sosem beszélgetett vele hosszasan, csak annyit, amennyi elkerülhetetlenül következett abból, hogy mindketten szoros kapcsolatban álltak a ház lakóival. De ennyi is elég volt ahhoz, hogy Margaret kigyógyuljon vele szemben érzett zavarából, a férfi pedig megszabaduljon a sértett gőg és hiúság minden jelétől. Természetesen nagyon sűrűn találkoztak, de Margaret úgy vette észre, mintha Mr. Lennox is ódzkodna kissé attól,

hogy kettesben maradjon vele: úgy gondolta, a férfi is észrevette, akárcsak ő, hogy furcsa módon milyen messzire sodródtak régi önmaguktól, amikor még olyan sok mindenben egyezett a véleményük és majd mindenben az ízlésük.

És mégis, valahányszor Mr. Lennox valami különösen okosat vagy csípősen szellemeset mondott, Margaretnek úgy tűnt, hogy a tekintete legelőször mindig az ő arcát kereste, ha csak egy pillanatra is, és a családi megbeszélések alkalmával is, amelyeken természetsszerűleg kénytelenek voltak mindketten gyakran részt venni, Mr. Lennox az ő véleményére adott a legtöbbet – ennek a tiszteletnek annál is nagyobb volt az értéke, mert a férfi szemlátomást küzdött ez ellen az érzés ellen, és tőle telhetőleg igyekezett minél kevésbé kimutatni.

XLVIII. FEJEZET

„TÖBBÉ MÁR NINCS SEHOL”

*„Te hű barát – s apámé!
Válnunk még nem lehet!
Tudtad vajon, milyen nagyon,
Nagyon szerettelek?”*
Ismeretlen szerző

Mrs. Lennox estélyei a következő elemekből álltak: ott voltak a barátnő hogy legyen kikben gyönyörködni, ott volt Lennox kapitány, hogy legye aki könnyedén és beavatottan társalog az éppen divatos témákról, és ott v Mr. Henry Lennox és néhány barátja, akik komoly karrier előtt álltak, ezek az okos és szellemes emberek ugyanakkor elmélyült és széles körű tudással is rendelkeztek, és jól értettek hozzá, hogyan kell ezeket az ismereteket megcsillogtatni anélkül, hogy fontoskodónak tűnének, vagy túlzott komolysággal terhelnék meg a könnyedén csapongó társalgást.

Ezek a vacsorák igen kellemesek voltak, de Margaret még ezekben is okot talált az elégedetlenségre. Itt minden tehetség, minden érzés, minden teljesítmény, sőt, még az erényre való törekvés minden formája is csak arra volt jó, hogy anyagot szolgáltatson a szellemes sziporkákhoz, a rejtőzködő, szent tűzből itt nem maradt más, csak szikrák és a petárdák pukkanása. A művészetről úgy beszéltek, mintha az kizárólag az érzékek gyönyörűségét szolgálná, hosszan taglalták a merőben külsődleges hatásokat, de sose engedték meg maguknak, hogy eljussanak a művek

mondanivalójáig is. Mások társaságában fölkorbácsolták magukban a lelkesedést a magasröptű tárgyak iránt, hogy aztán tökéletesen megfeledkezzenek róluk, amint egyedül maradtak, minden fogékonyságukat arra vesztegették, hogy minél folyékonyabban és minél találóbb szavakkal jellemezzenek egy-egy műalkotást.

Egyik este, amikor az urak is követték a hölgyeket a szalonba, Mr. Lennox odalépett Margarethez, és megszólította – jóformán most először tette ezt saját jószántából azóta, hogy Margaret visszatért a Harley Streetre.

– Úgy láttam, nemigen tetszett magának, amit Shirley mondott a vacsoránál.

– Csakugyan? Akkor az arcom nagyon kifejező lehet – felelte Margaret.

– Igen, régen is nagyon ékesszóló volt, és most is az: sikerült megőriznie ezt a tulajdonságát.

– Nem tetszett nekem – vágott közbe Margaret sietősen –, hogy olyan buzgón érvelt valami mellett, amiről ő maga is tudja, hogy helytelen – hogy rendkívül helytelen –, még ha csak tréfából tette is.

– De milyen szellemes volt! Milyen találó volt minden szava! Észrevette azokat a pompás jelzőket?

– Igen.

– Észrevette, és semmire sem becsüli őket, tehette volna hozzá. Kérem, csak mondja meg nyugodtan a véleményét róla, bár nekem barátom.

– No látja! pontosan ez az a hangnem, amit én... – kezdte Margaret, aztán hirtelen elhallgatott.

A férfi várt még egy pillanatig, hátha befejezi a mondatot: de Margaret csak elvörösödött és elfordult. De előtte még hallotta, amint a férfi halkán, de nagyon tisztán

és érthetően azt mondja:

– Ha a hangnememben vagy a gondolkodásmódomban zavarja valami, megtenné, hogy megmondja, mi az, ami nem tetszik magának? Szeretném, ha lenne esélyem megtanulni, hogyan tehetnék a kedvére!

Múltak a hetek, de Mr. Bell még mindig nem említette egyetlen levelében sem, hogy Miltonba készülne. Amikor Helstone-ban voltak, úgy beszélt erről a miltoni útról, mintha igen rövid időn belül sort akarna keríteni rá, de eddigre már, gondolta Margaret, alighanem elintézte írásban azt a bizonyos ügyet. Tudta azt is, hogy Mr. Bell, ha teheti, megtakarítja magának ezt az utat, hiszen ki nem állhatja Milont, ráadásul valószínűleg sejtelve sincs róla, milyen titkos jelentőséget tulajdonított Margaret annak a bizonyos magyarázatnak, amelyet nem adhatna meg másként, csak élőszóban. Tudta, hogy Mr. Bell is egyetért vele abban, hogy tisztázni kellene magát Mr. Thornton előtt, de hogy ez nyáron, ősszel vagy télen történik-e meg, annak szerinte nyilván nincs jelentősége. Már benne jártak az augusztusban, de Mr. Bell még egyetlen levelében sem említette azt a spanyolországi utazást sem, amelyre Edithnek célzott, és Margaret igyekezett megbékülni a gondolattal, hogy az egész utazási terv alighanem merő képzelgésnek bizonyul..., í, Egyik reggel azonban levelet kapott, amelyben Mr. Bell azt írta, úgy tervezi, hogy a következő héten föllátogat Londonba, mert van egy terve, amelyet szeretne megbeszélni Margarettel, ráadásul, írta, alighanem egy orvosi vizsgálat fényűzését is megengedi majd magának, mert lassanként kezd egyetértem Margarettel abban, hogy jobban jár, ha az egészségi állapotát hibáztatja, nem pedig önmagát, amiért olyan ingerlékeny és zsémbes mostanában. Volt az egész

levélben valami erőltetett kedélyesség, de ezt Margaret csak jóval később vette észre: amikor először olvasta, elterelték róla a figyelmét Edith kétségbeesett felkiáltásai!

– Feljön Londonba! Jaj, Istenem! Éppen most, amikor annyira kimerített ez a rettenetes hőség, hogy azt hiszem, nem lesz erőm még egy vacsorát adni. Ráadásul mindenki elutazott, kivéve bennünket, buta jószágokat, akik nem tudtuk eldönteni, hová utazzunk. Nincs senki, akit meghívhatnék vele együtt!

– Biztos vagyok benne, hogy Mr. Bell sokkal szívesebben vacsorázná csöndben egyedül velünk, mint akár a legkellemesebb idegenekkel is, akiket keríteni tudnál! Különben is, ha nem érzi jól magát, akkor nyilván nem számít semmiféle meghívásra. Örülök, hogy végre beismerte! Már régen gyanítottam, hogy beteg, a levelei hangneméből, de soha nem volt hajlandó felelni nekem, amikor megkérdeztem, mi baja, és nem volt senki, akinél tudakozódhattam volna felőle.

– Oh! Nem lehet nagyon beteg, mert akkor eszébe sem jutna Spanyolországba utazni.

– Egy szóval sem említi Spanyolországot.

– Nem! De az a bizonyos terv, amiről beszél, nem lehet más, csak ez az utazás! De te tényleg útnak indulnál ebben a rettenetes hőségben?

– Oh! Most már napról napra hűvösebb lesz. Igen! Nem mondatnám magamnak kétszer! Csak attól félek, hogy túl sokat foglalkoztam gondolatban ezzel az utazással – azon az akaratos, már-már megszállott módon vágyakoztam rá, aminek csak csalódás lehet a vége – vagy az, hogy betű szerint teljeseedik ugyan az ember kívánsága, de olyan formában, hogy végül semmi öröme nem lesz benne.

– De hát ez csak valami babonás félelem, Margaret!

– Nem, nem hiszem. Inkább figyelmeztetés, amely arra kellene, hogy intsen, őrizkedjem tőle, hogy átadjam magam az ilyen szenvedélyes kívánságoknak. Tudod, olyasmi ez, mint az, hogy „Adj nekem gyermekeket, vagy meghalok!”. Csak éppen, attól félek, az én kiáltásom így hangzanék: „Add, hogy Cadizba utazhassak, vagy meghalok!”

– Jaj, drágám! Rá fognak beszélni, hogy maradj ott velük, és mihez kezdek én tenélküled? Oh! Bárcsak találnék neked itt gyorsan valamije férjet, nehogy megszökj nekem!

– Én soha nem megyek férjhez.

– Butaság, és még egyszer is butaság! Tudod, mit mond Sholto? Szerinte te csak úgy vonzód a férfiakat a házba! Ő maga is ismer nem egyet, aki boldog lenne, a te kedvedért, ha jövőre bejáratos lehetne hozzánk!

Margaret gőgösen kihúzta magát.

– Tudod, Edith, néha nagyon úgy tűnik nekem, hogy te ott Korfun egy kissé...

– Igen?

– Egy kissé közönségesebb lett a gondolkodásod!

Ezt hallva Edith olyan keservesen kezdett zokogni, és olyan hevesen bizonygatta, hogy nagyon jól tudja, Margaret már egyáltalán nem szereti őt, és nem tekinti többé barátónőjének, hogy Margaret kénytelen volt belátni: sértett büszkeségében talán kissé túl kíméletlenül mondta meg neki a véleményét. A dolog azzal végződött, hogy a nap hátralévő részében rabszolgaként leste Edith kívánságait, miközben az ifjú hölgy a szánalomra méltó áldozat pózában hevert a díványon, és megsebzett szívét gyógyíttgatta. Időről időre mélyet sóhajtott, mígnem végül édesdeden elaludt.

Mr. Bell azonban nem jelentkezett aznap, amikor

várták, pedig már másodjára halasztotta el a látogatását. A következő reggelen egy levél érkezett Wallistól, a inasától: azt írta, hogy a gazdája már egy ideje rosszul érezte magát, és valójában azért halogatta állandóan az utazást: most pedig, amikor éppen Londonba akart indulni, szélütés érte, és az orvosok úgy vélik, tette hozzá Wallis, hogy aligha éli túl az éjszakát: ezért igen valószínű, hogy mire Miss Hale megkapja ezt a levelet, szegény gazdája már nem lesz az élők sorában.

Margaret a reggeli alatt kapta kézhez Wallis levelét: amikor elolvasta, nagyon elsápadt, aztán némán Edith kezébe nyomta a levelet, és kiment a szobából.

Edith-et a levél nagyon megrázta: amikor elolvasta, a férje legnagyobb kétségbeesésére sírva fakadt, és sokáig zokogott a maga rémült, gyerekes módján. Mrs. Shaw a saját szobájában reggelizett, így a kapitányra maradt az a feladat, hogy megnyugtassa a feleségét, aki, amióta csak vissza tudott emlékezni, most került először közelebbi kapcsolatba a halállal. Íme, itt volt egy ember, akinek ma velük kellett volna vacsoráznia, ehelyett most holtan vagy haldokolva fekszik! Beletelt egy kis időbe, míg Edith-nek eszébe jutott Margaret. Akkor föl pattant, és utánament a szobájába. Dixon éppen néhány tisztálkodószert csomagolt el, Margaret pedig éppen a fejkötőjét tette föl sietősen, miközben csak úgy omlott a könnye, és reszkető kézzel próbálta megkötni a fejkötő szalagját.

– Oh, Margaret drágám! Milyen borzasztó! De hová készülsz? El akarsz menni otthonról? Sholto majd táviratozik, és elintézi mindent, amit csak akarsz!

– Oxfordba utazom. Fél órán belül indul egy vonat. Dixon felajánlotta, hogy velem jön, de én jobb szeretnék egyedül menni. Látnom kell! És az is lehet, hogy még

jobban lesz, és gondozásra szorul! Olyan volt nekem, mintha az apám lett volna! Ne próbálj feltartóztatni, Edith!

– De hát muszáj! Mamának egyáltalán nem fog tetszeni ez a dolog! Gyere, és beszélj vele, Margaret! Azt se tudod, hol fogsz megszállni! Nem szólnék egy szót sem, ha lenne saját háza, de hát csak ez a kollégiumi szállása van! Gyere, menjünk oda a mamához, és beszéljünk vele, mielőtt elindulsz. Egy perc az egész!

Margaret beleegyezett, és lekéste a vonatját. Mrs. Shaw-t váratlanul érte a hír, zavarodottan és hisztérikusan viselkedett, és értékes percek teltek el vele, míg kissé megnyugodott. De volt egy másik vonat is két órával később: és miután hosszasan megvitatták, mit kíván az illendőség ilyen esetben, végül is abban maradtak, hogy Lennox kapitány fogja elkísérni Margaretet, mert ez volt az egyetlen dolog, amiből Margaret nem engedett: közölte, hogy mindenképpen elmegy a következő vonattal, ha illendőnek tekintik mások ezt a lépést, ha nem. Édesapja legjobb barátja, aki egyszersmind az ő legjobb barátja is volt, ott fekszik haldokolva: ez a kép olyan élénken jelent meg lelki szeme előtt, hogy úgy érezte, semmi nem tántoríthatja el tőle, hogy azonnal útnak induljon, bár még őt magát is meglepte, milyen szilárdan ragaszkodik ahhoz a jogához, hogy saját belátása szerint cselekedjék. Öt perccel a vonat indulása előtt csakugyan ott is ült a vasúti kocsiban, és Lennox kapitány is ott ült vele szemközt.

A későbbiekben mindig is vigasztalást merített a gondolatból, hogy aznap elutazott Oxfordba, még ha csak azért is, hogy ott megtudja: Mr. Bell még az éjszaka meghalt. Láta öreg barátja kollégiumi szállását, és attól fogva gyöngéd szeretettel őrizte emlékezetében szobájának képét, mert összekapcsolódott az édesapja és legjobb és

leghűségesebb barátja emlékével.

Edith-nek megígérték, mielőtt elindultak: ha minden úgy lesz, mint ahogy attól tartani lehetett, akkor még vacsorára visszatérnek, így hát Margaretnek még arra sem maradt ideje, hogy alaposabban körülnézzen és jól emlékezetébe vésse annak a szobának a képét, ahol az édesapja meghalt, be kellett érnie azzal, hogy némán búcsút vett attól a kedves, öreg arctól, amelynek ajkáról oly gyakran hallott kedves szavakat, vidám csipkelődést és tréfát.

A visszafelé úton Lennox kapitány elaludt, így Margaret kedvére kisírhatta magát, és nyugodtan végiggondolhatta ennek a végzetes évnek az eseményeit, amely annyi gyászt és szomorúságot hozott rá. Még fel sem fogta igazán az egyik veszteséget, máris követte azt a másik – de nem azért, hogy tompítsa a fájdalmat, amelyet az előző miatt érzett, hanem hogy újra feltépje a még alighogy begyógyult sebet. De amikor meghallotta a nagynénje és Edith gyöngéd hangját, amikor látta, mennyire örül a kis Sholto az érkezésének, amikor körülnézett a barátságos, világos szobában, és látta, hogy a ház bájosan sápadt úrnője mennyi szomorú együttérzéssel függeszti rá a szemét, Margaretnek sikerült kissé magához térnie a már-már babonás reménytelenség súlyos kábulatából, és kezdte elhinni, hogy még ő is találhat örömet és boldogságot maga körül. Edith átadta neki a helyét a díványon, a kisfiúnak megmutatták, hogyan vigye oda nagyon óvatosan Margaret néniének a teáscsészéjét: és mire fölment a szobájába, hogy átöltözzön, Margaret már meg tudta köszönni Istennek, hogy megkímélte öreg barátját egy hosszas vagy fájdalmas betegségtől.

De amikor eljött az éjszaka – amikor az egész házra ünnepélyes csönd borult, Margaret még mindig ott ült az

ablaknál, és nézte, milyen szép is a londoni ég ezen a nyári estén, ezen a késői órán: nézte a földi fények halvány rózsaszín visszfényét a puha fellegeken, melyek lassan, nyugodtan úsztak elő a meleg homályból, amely mozdulatlanul feküdt a horizonton, a fehér holdfény felé. Margaret most abban a szobában aludt, amelyik a gyerekszoba volt azokban az időkben, amikor éppen kinőtt a gyerekkorból, azokban az időkben, amikor az érzések és a lelkiismeret először ébrednek a serdülő leányban teljes öntudatra. Emlékezett rá, hogyan ígérte meg magának annak idején egy ehhez hasonló éjszakán, hogy olyan bátor és nemes életet fog élni, mint azok a regényhősnők, akikről hallott és olvasott, folttalan és feddhetetlen életet: akkor azt hitte, csak akarnia kell, és sikerülni fog. De most már tudta, hogy az igazi hősiességhez nem elegendő az akarat: imádságra is szükség van hozzá. Túlságosan bizott önmagában, és elbukott. Méltó büntetése hát a bűnének, hogy annak minden mentsége, az az erős kísértés, amelynek ki volt téve, mindörökre titokban marad éppen az előtt a személy előtt, akinek a szemében a legmélyebbre süllyedt miatta. Most végre szemtől szemben állt a bűnével. Most végre annak látta, ami valójában volt. Azt a körmönfont okoskodást, amellyel Mr. Bell merő kedvességből vigasztalni próbálta, miszerint jóformán nincs ember, aki ne lenne vétkes valamiféle hamisságban, illetve, hogy az indíték megnemesíti a gonosztettet, soha nem vette komolyan j. És az a gondolat, amellyel ő mentegette magát eleinte annak idején – hogy hí tisztában lett volna az összes körülményekkel, bátran megmondta volna az igazat –, most alantásnak és megvetendőnek tűnt. Sőt, most még az a vágya is kicsinyesnek és jelentéktelennek tűnt, hogy Mr. Bell teljesítse az ígéretet

hogy ő legalább részben visszanyerhesse Mr. Thornton becsülését – még el is elveszítette a fontosságát most, hogy a halál újra megtanította rá, mire való az élet. Még ha az egész világ semmilyen más céllal nem beszélne, cselekedne vagy hallgatna soha többé, csak azzal, hogy megtévesszen másokat – még ha a szívének legkedvesebb érdek forogna is kockán, a legkedvesebb személy élete lenne is veszélyben – ha soha senki nem tudná meg róla, igazmondó-e vagy hazug, hogy aszerint mérje ki számára az elismerést vagy megvetést, még ha mostantól egy szál magában állna is, és soha senki nem látná és hallaná, mit tesz, csak Isten, azért fohászokodott teljes szívéből, hogy mostantól fogva akkor is legyen ereje mindig az igazat mondani és igaz módon cselekedni.

XLIX. FEJEZET

LÉLEGZŐ NYUGALOM

*„A napsütésben lassan ment a partra,
Töprengve járt le-föl, és meg-megállt,
Ilyen a gyász néma és szent hatalma.”*

Hood

– Ugye, Margaret örököl mindent? – suttogta Edith a férjének azon a napon, amikor megjött a szomorú hír Oxfordból, amikor kettesben maradtak este a szobájukban. Edith lábujjhegyre állt, hogy hosszúra nyúlt férje nyakába csimpaszkodva lehúzhassa magához a fejét, és könyörögve kérte, ne botránkozzék meg azon, amit kérdezni szeretne. Lennox kapitány azonban semmit sem tudott a dologról: ha hallott is valamit, már elfelejtette, különben is, ugyan, mekkora vagyon maradhat egy kis kollégium professzora után: és ő különben sem kívánta soha Margaretől, hogy fizessen a szállásért és az étkezésért, arról nem is beszélve, hogy kétszázötven fontot fizetni érte évente nevetségesen sok, ha meggondoljuk, hogy Margaret soha nem iszik bort. Edith kissé elszomorodva ereszkedett vissza a talpára: egy regényes reménysége foszlott széjjel.

Egy héttel később tánclépésben szökdécselt a férje felé, és amikor odaért, mély bókot vágott ki:

– Nekem volt igazam, és te tévedtél, oh, nemes kapitány! Margaret most kapott levelet egy ügyvédőtől, és kiderült, hogy ő az általános örökös – az öröksége körülbelül kétezzer font készpénzben, és negyvenezer font értékű ingatlan, a mostani miltoni ingatlanárák mellett!

– Csakugyan? Na és hogy fogadta, hogy így rámosolygott a szerencse?

– Oh, úgy látszik, ő egész idő alatt tudta, hogy ő lesz az örökös, de arról fogalma sem volt, hogy ilyen sokat fog örökölni. Fehér, mint a fal, és azt bizonygatja, hogy nagyon meg van ijedve, de ez természetesen butaság, tudod, és rövidesen elmúlik majd. Otthagytam a mamával, aki nem győz neki gratulálni a szerencséjéhez, és kilopóztam, hogy elmondjam neked. Úgy tűnt, mindenki magától értetődőnek tekinti, hogy mostantól fogva Mr. Lennox Margaret jogi tanácsadója. Margaret olyannyira tájékozatlan! volt az üzleti dolgokban, hogy szinte mindennel öhozá kellett fordulnia. Mr. Lennox választott neki jogi képviselőt, ő jelentkezett nála a különféle papirosokkal, amiket alá kellett írnia. Olyankor volt a legboldogabb, amikor taníthatta Margaretet, mit jelentenek a különféle rejtelmes jogi szakkifejezések.

– Henry – mondta neki Edith egyik nap ravaszkásan –, tudod, mit gondolok én, hova fog vezetni ez a sok hosszú beszélgetés Margarettel?

– Nem, nem tudom! – felelte a férfi elvörösödve. – És azt szeretném, ha nem is mondanád meg nekem.

– Oh, nekem így is jó! Akkor nem is kell megkérnem rá Sholtot, hogy ne hívja meg hozzánk Mr. Montagut olyan gyakran...

– Ahogy óhajtod – felelte a sógora erőltetett szenvtelenséggel. – Amire gondolsz, talán megtörténik majd, talán nem, de ezúttal biztosra akarok menni, mielőtt színt vallanék. Úgyhogy hívjatok csak meg nyugodtan bárkit, akit akartok. És Edith, talán nem lesz túl udvarias, amit most mondok, de ha beleártod magad ebbe a dologba, egész biztosan el fogod puskázni. Nagyon magas lóról

beszélt velem az unokanővéred már jó ideje, és csak mostanában kezd kicsit engedni ebből az amazonkirálynői modorból. Kész Kleopátra lenne az unokanővéred, ha egy kicsit több pogány temperamentum lenne benne.

– Én a magam részéről – felelte Edith kissé gúnyosan – nagyon örülök neki, hogy igazi keresztény. Ezt úgyse sok emberről lehet elmondani!

Azon az őszön Margaret nem jutott el Spanyolországba, bár mindvégig remélte, hogy valamilyen szerencsés véletlen Párizsba szólítja Fredericket, ahonnét együtt továbbutazhattak volna Cadízba. De Cadíz helyett be kellett érnie Cromerrel, mert Shaw nénye és Lennoxék oda készültek ebben az évben. Mindannyian azt szerették volna, ha Margaret is elkíséri őket, következésképp, jellemző módon, csak igen lagymatag erőfeszítéseket tettek annak érdekében, hogy előmozdítsák azt, amit ő maga szeretett volna. De talán, bizonyos értelemben, mégiscsak így volt a legjobb, mert valójában Cromer nyújtotta azt, amire Margaretnek szüksége volt: a teljes nyugalmat, és azt a lehetőséget, hogy kipihenje magát és testileg is megerősödjék.

Mennyire bízott benne, hogy Mr. Thornton egy napon mégiscsak megtudja Mr. Bélitől mindazt az ő családi körülményeiről, ami megelőzte a Leonards halálához vezető, szerencsétlen balesetet. Most hát, annyi más reményével együtt, ez a reménysége is füstbe ment! Márpedig Margaret nagyon szerette volna, ha Mr. Thornton – bármint vélekedjék is róla most, bármennyire megváltozott is a véleménye az első időkhöz képest – tisztában lenne vele, mit is követett el valójában Margaret és miért, és mindezen dolgok ismeretében formálna véleményt róla. Nagyon örült volna neki, ha így történik:

megnyugtatta volna, mert tudta, hogy máskülönben ez az emlék egész életében nyugtalanítani fogja, ha csak nem sikerül tartania magát ahhoz az elhatározásához, hogy soha többé nem gondol rá. Mindez már olyan régen történt: többé semmilyen alkalom nem fog kínálkozni rá, hogy tisztázza magát, kivéve azt az egyet, amely Mr. Bell halálával füstbe ment. Bele kellett hát nyugodnia, mint oly sok más embernek, hogy félreértik: Margaret megpróbálta meggyőzni magát róla, hogy nincsen az ő sorsában semmi rendkívüli, de ettől még ugyanolyan hevesen vágyakozott rá, hogy majd egyszer – sok-sok év múlva –, ha előbb nem is, legalább még mielőtt meghalna, a férfi megtudja, hogy milyen erős kísértésnek volt kitéve. Azt gondolta, nem is lenne olyan fontos, hogy ő maga hírt kapjon róla: Mr. Thornton mindent megtudott, ha legalább abban biztos lehetne, hogy ez egyszer mégiscsak megtörténik. De ez a kívánság is, mint oly sok másik, arra volt ítélve, hogy beteljesületlen maradjon, és amikor erről sikerült meggyőznie magát, akkor teljes szívével és minden erejével az életnek azon feladatai felé fordult, amelyek ott álltak közvetlenül előtte, és elhatározta, megtesz minden tőle telhetőt, hogy ezeket a lehető legjobban teljesítse.

Órák hosszat elüldögélt a tengerparton, és a hullámokat bámulta, ahogy szünet nélkül nyaldosták a kavicsos partot – vagy elnézett a messzeségbe, ahol a távoli kék víz ott emelkedett, süllyedt és szikrázott a láthatáron, és hallotta, anélkül, hogy tudatában lett volna, ahogy a hullámok szüntelen zsolozsmája az ég felé száll. Maga se tudta, hogyan és miért, de lassan megnyugodott. Csak ült a földön, a térdét átkulcsolva, semmire se gondolva, miközben a nagynénje apró bevásárlásait intézte, Edith és a kapitány pedig erre-arra kószáltak a parton és a

szárazföld belsejében. A dajkák, akik ott járkáltak fel-alá a rájuk bízott gyerekekkel, újra és újra elmentek mellette, és suttogva arról tanácskoztak, vajon mi érdekeset láthat, hogy nap nap után csak ül ott és bámul a messzeségbe. Amikor vacsoraidőben összegyűlt a család, Margaret olyan csöndes és elgondolkodó volt, hogy Edith azt hitte, halálra unja magát, és nagy lelkesedéssel fogadta férje ötletét, aki azt javasolta hívják meg egy hétre Cromerbe Mr. Henry Lennoxot, amikor októberben hazafelé tart Skóciából.

Margaretnek azonban most, hogy végre volt ideje gondolkodni, sikerült a helyükre tennie az eseményeket, felismerni, mi okozta őket, és átlátni, mit jelentettek számára a múltban és mit fognak jelenteni a jövőben. Azok a tengerparton töltött órák nem veszték kárba, és ezt mindenki láthatta, akinek elég éles volt hozzá a szeme, hogy észrevegye Margaret arcának megváltozott kifejezését, vagy eléggé fontos volt számára, hogy megpróbálja megérteni, amit az arcáról leolvasott. Mr. Henry Lennoxot mélységesen meglepte ez a változás.

– Úgy látom, a tenger hihetetlenül jót tett Miss Hale-nek – mondta a megérkezése utáni első délutánon, amikor Margaret magára hagyta a fivérével és a sógornőjével. – Tíz évvel látszik fiatalabbnak, mint a Harley Streeten!

– Ezt a főköötje teszi, amit én választottam neki! – mondta Edith diadalmasan. – Amint megláttam, abban a pillanatban tudtam, hogy remekül fog állni neki!

– Már megbocsáss! – mondta Mr. Lennox azon a félig megvető, félig elnéző hangon, amelyen Edith-tel szokott beszélni. – De azt hiszem, képes vagyok felismerni a különbséget egy vonzó ruhadarab és egy vonzó nő között! Nincs a világon az a főköötő, amelyik képes lenne ilyen

ragyogóvá és mégis bársonyossá tenni a szemét, vagy ilyen duzzadtá és pirossá az ajkát – vagy képes lenne ilyen békés és derült kifejezést varázsolni az arcára. Most éppen olyan, és mégis sokkal több – mondta, és hirtelen lehalkította a hangját –, mint amilyen a helstone-i idők Margaret Hale-je volt!

Ettől fogva ez az eszes és becsvágyó férfi minden erejével arra törekedett, hogy megnyerje magának Margaretet. A lány gyöngéd szépsége elbűvölte. Megfigyelte elméje működését, látta, milyen gyorsan és alaposan átlátja a dolgokat, és úgy gondolta, könnyen rá tudja majd venni, hogy érdeklődésével forduljon azok felé a tárgyak felé, amelyek neki a legfontosabbak voltak. Margaret vagyonát mindössze kifogástalan jelleme és társadalmi helyzete egyik tartozékának tekintette, de azért tökéletesen tisztában volt vele: ez a vagyon hozzásegítheti őt, a szegény ügyvédet, hogy igen rövid időn belül igen magasra emelkedjék. Tisztában volt vele: idővel olyan sikeres lesz majd a szakmájában, és olyan tekintélyre tesz majd szert, hogy bőségesen visszafizethetné majd Margaretnek ezt az első segítséget, amellyel anyagi helyzetét megalapozná. Skóciából hazafelé úton ellátogatott Miltonba is, hogy áttekintse a Margaret örökségével kapcsolatos üzleti ügyeket, és a gyakorlott ügyvéd gyors pillantásával azonnal fölmérte az ebben az örökségben rejlő lehetőségeket: rögtön látta, hogy azoknak a földeknek és ingatlanoknak az értéke, amelyeket Margaret ebben a virágzó és egyre fejlődő városban birtokol, évről évre nőni fog. Örömmel észlelte, hogy jelenlegi viszonyuk, amelyben mint ügyvéd és kliense álltak szemben egymással, lassanként elfeledtetni a lánnyal annak a szerencsétlen, elrontott helstone-i napnak az

emlékét. Így sokkal több lehetősége nyílt a Margarettel való meghitt beszélgetésre, azokon az alkalmakon felül is, amelyek természetesen adódtak a családjaik közti kapcsolatból.

Margaret csupa fül volt, valahányszor az ügyvéd Miltonról beszélt, bár Mr. Lennox nem találkozott senkivel azok közül az emberek közül, akiket Margaret közelebbről ismert. A nagynénje és Edith mindig megvető hangon, idegenkedve emlegették Miltont: pontosan ugyanúgy, ahogy ő is annak idején, amikor odaköltöztek, bár most már szégyennel töltötte el ez az emlék. Mr. Lennox viszont szinte még Margaretnél is jobban méltányolta Miltont és lakóit. Lendületük, erejük, az a szívós bátorság, amellyel harcoltak és küzdöttek: egész élénk és változatos életmódjuk megragadta és lekötötte a figyelmét. Sose fáradt bele, hogy róluk beszéljen, és nem tűnt fel neki, mennyire önző és anyagias azoknak a céloknak a java része, amelyekre ilyen nagy és fáradhatatlan erőfeszítéssel törekszenek, míg csak Margaret, jóllehet örvendezve hallgatta Milton dicséretét, gyanútlanul föl nem hívta rá a figyelmét, hogy ez a bűn foltot ejt sok mindenre, ami különben nemes és csodálatra méltó lenne. És mégis. Henry Lennox idővel rájött, hogy amikor Margaretet szemlátomást untatja valamilyen beszéd tárgy, és csak kurtán válaszolgat a kérdéseire, elég a darkshire-i élet és az emberek valamilyen jellegzetessége felől érdeklődni ahhoz, hogy Margaret szemébe visszatérjen a fény, orcájára a ragyogás.

Amikor visszatértek Londonba, Margaret úgy döntött, legalább egyet azonnal véghezvisz azok közül a dolgok közül, amelyeket a tengerparton elhatározott, és a saját kezébe veszi a tulajdon életét. Mielőtt Cromerbe utazott,

olyan engedelmesen vetette alá magát a nagynénje szabályainak, mintha még mindig az a rémült kis idegen lenne, aki az első éjszakán álomba sírta magát a Harley Street-i gyerekszobában. De azok a töprengéssel töltött, komoly órák megtanították rá, hogy egy napon majd ő maga fog felelni a saját életéért, és arról, hogy mihez kezdett vele: most hozzálátott hát, hogy megoldja a maga számára azt a mindennél nehezebb kérdést, amellyel egy nő csak szembekerülhet, nevezetesen, hogy életének mekkora része oldódjék fel abban, hogy engedelmesen aláveti magát mindannak, amit a hagyomány tekintélye megkövetel tőle, és mekkora részét különítse el saját, szabad munkálkodása céljaira. Mrs. Shaw békés természetű asszony volt, és Edith is örökölte tőle ezt a megnyerő szelídséget: hármójuk közül alighanem Margaretnek volt a legnehezebb természete, mert gyors felfogóképessége és élénk képzelőereje sokszor készítette elhamarkodott beszédre vagy cselekedetre, és mert túlságosan hamar kikerült a szűk, szerető családi körből, bizonyos érzékeny büszkeség fejlődött ki benne, de szívében érintetlenül megmaradt az a leírhatatlan, gyermeki kedvesség, amely még ritka, önféjű hangulataiban is ellenállhatatlanná tette a modorát már a régi időkben is és most, hogy sorsának az a fordulata, amelyet a világ a „szerencséjének! nevezett, még megfontoltabbá és belátóbbá tette, sikerült annyira elbájosolni vonakodó nagynénjét, hogy az végül is beleegyezett abba, amit Margaret^ kívánt. Belátta, hogy Margaretnek joga van saját belátását követnie abban, mit tekint a kötelességének.

– Csak aztán nehogy erélyes és határozott legyél, kérlek! – könyörgött neki Edith. – A mama azt szeretné, ha

saját inasod lenne: bár szerintem igazad van, ha ódzkodsz tőle, mert csak baj van velük. Csak arra kérlek, drágám, a kedvemért, nehogy elkezdj erélyes lenni – csak ezt kérem tőled! Inas vagy nem inas, kérlek, ne légy erélyes!

– Egyet se félj, Edith! Ígérem, az első adandó alkalommal el fogok itt ájulni neked, amikor a szolgálok éppen ebédelnek, és amikor majd Sholto éppen a tűzzel játszik, a kisbaba meg bömböl, meglátod, milyen jól jönne neked egy határozott és erélyes nő a háznál, aki egykettőre megbirkózik az összes nehézségekkel!

– És nem tartod majd méltóságodon alulinak, hogy tréfálkozzál és jókedvű legyél?

– Nem én. Sőt most, hogy végre azt csinálhatom, amit akarok, sokkal vidámabb leszek, mint valaha.

– És ugye, nem fogsz úgy öltözködni, mint egy madárijesztő, hanem megengeded, hogy én válasszam ki a ruháidat?

– Hát ami azt illeti, a ruháimat jobb szeretném én magam kiválasztani.

Ha akarod, eljöhetsz velem vásárolni, de senki sem tud úgy a kedvemre tenni, mint saját magam.

– Oh! Már attól félttem, örökösen barnát meg szürkét akarsz majd viselni, hogy ne látsszék meg rajtuk a piszok, amit azokon a mindenféle helyeken összeszedsz. Örülök, hogy azért marad benned egy kevés Éva lányából!

– Ugyanolyan maradok, mint voltam, Edith – bárcsak te meg a néném elhinnétek nekem! De mivel nincs se férjem, se gyerekem, akik iránt természet adta kötelességeim lennének, találnom kell magamnak valamilyen más kötelességet, azonfelül, hogy megrendelem a ruháimat.

A családi tanács, amelynek résztvevői Edith, az anyja és a férje voltak, úgy határozott, hogy talán mindezek a

tervek csak tovább növelik Henry Lennox esélyeit Margaretnek így Margaretnek kevesebb alkalmat lesz találni más barátaival, akiknek esetleg házasulandó fiuk vagy fivérük van, és abban is megállapodtak, hogy Margaret a szűkebb családtól eltekintve senkinek a társaságában nem talált annyi örömet, mint Henry ében. A többi imádót, akiket Margaret szépsége vagy vagyonának híre vonzott a házhoz, Margaret öntudatlan, mosolygó megvetése elűzte olyan tájak felé, ahol más, kevésbé finnyás szépségekkel lehet találkozni, vagy olyan örökösökkel, akiknek jóval több arany volt a tarsolyában. Henry és Margaret lassanként közelebb kerültek egymáshoz, de egyikük sem volt az a fajta, aki eltűrné, hogy bárki megjegyzést tegyen rá, hogyan alakulnak kettejük között a dolgok.

L. FEJEZET

MILTONI VÁLTOZÁSOK

*„Röpülünk föl, föl, föl,
Zuhanunk le, le, lejjebb!”*
Gyermekdal

Eközben Miltonban füstöltek a kémények, a gépek egyfolytában zúgtak, fülsiketítően kattogtak és szédítően forogtak, ahogy küszködtek és erőlködtek. A fa, a vas, a gőz szünet nélkül munkálkodott, öntudatlanul és cél nélkül, de egyhangú, kitartó munkájuknak méltó versenytársa volt az az erős tömeg, amely ugyanolyan fáradhatatlanul dolgozott, mint ők, csakhogy ez a tömeg tudatában volt, hogy mit cselekszik, és céltudatosan, megállás nélkül törekedett – mire is? Az utcán nemigen lehetett céltalanul ögyelgő embereket látni – senki nem sétált csak úgy, a séta öröméért –, az emberek arcára ráfagyott a türelmetlen várakozás, vagy az aggodalom kifejezése: heves mohósággal kaptak minden új hír után, és az árverési csarnokban és a tőzsdén ugyanúgy tülekedtek, mint a valóságos életben, a versengés szellemének mélységes önzésétől hajtva. A városra komor sötétség borult. Nemigen érkezett senki, aki vásárolni akart volna, és ha mégis akadt ilyen ember, arra az eladók gyanakodva néztek, mert a hitel bizonytalan volt, és még a legbiztosabb lábakon álló vagytonokat is veszélyeztethette az a csőd, amely a szomszédos, nagy kikötőben megtizedelte a hajózási társaságokat. Eddig még Miltonban nem voltak gondok a szállítmányokkal, attól kezdve azonban, hogy

napvilágra kerültek bizonyos kiterjedt, rossz véget ért spekulációk Amerikában, amelyek azonban bizonyos angliai cégeket is érintettek, tudni lehetett, hogy néhány miltoni üzletház is erősen megszenvedti majd a történeteket, és az emberek arcáról napról napra le lehetett olvasni a kérdést, ha nem is mondták ki: „Mi újság? Ki ment csódbbe? Hogy fog ez érinteni engem?” És ha ketten-hárman beszédbe elegyedtek, inkább azoknak a nevét sorolták, akiket biztosan nem érint az összeomlás, és még csak célozni sem mertek rá, kik azok, legalábbis őszerintük, akik alá fognak merülni: mert ilyen nehéz időkben egy meggondolatlan szó is a vesztét okozhatja valakinek, aki talán különben átvészelte volna a vihart, márpedig ha egy elmerül, az másokat is magával ránt. „Thornton rendben lesz – mondogatták – Az üzlete kiterjedt – és évről évre nő, de micsoda feje van annak az embernek, milyen óvatos, minden merészsége mellett!” Aztán az egyik beszélgető félrevonja a másikat, és társa füléhez hajolva, azt suttogja: „Igaz, Thornton üzlete kiterjedt, de a nyereségét elköltötte rá, hogy tovább növelje: nincs megtakarított tőkéje, nincs két éve, hogy újakra cserélte a gépeit, és ez belekerült neki – jobb, ha ki sem mondjuk, mennyibe! – okos ember ennyiből is ért!” Az a Mr. Harrison viszont egy vészmadár – az apja, kereskedéssel szedte meg magát, és ő örökölte a vagyonát – ahhoz nem volt bátorsága, hogy bármit is változtasson az üzletmeneten, s szélesebb körben terjeszkedjék, de azért minden pennyt irigyel azoktól, akik bátrabbak és szélesebb a látókörük!”

Az igazság azonban az volt, hogy Mr. Thornton csakugyan nehéz helyzetbe került. A legsebezhetőbb pontján érte a legfájdalmasabb csapás – a nagy gonddal

felépített üzleti hírneve szenvedett csorbát, amelyre olyan büszke volt. Jóllehet csak magának köszönhette, amit elért, úgy vélte, a jó híret mégsem saját érdemének vagy jó tulajdonságainak köszönheti, hanem annak az erőnek, amellyel hite szerint a kereskedelem minden bátor, tisztességes és kitartó embert felruház, és lehetővé teszi számára, hogy fölküzdje magát arra a szintre, ahonnét átlátja és megéri az evilági siker nagy társasjátékát, és ennek a széles látókörnök a jóvoltából nagyobb hatalomra és befolyásra tehet szert, méghozzá tisztességes módon, mint bármilyen más életformában. Széles e világban, keleten és nyugaton, ahol nem is ismerik személyesen, tisztelettel emlegették a nevét, teljesítették a kívánságait, és minden szavának aranyfedezete volt. A jó kereskedő éleformájának ez az eszménye lebegett Mr. Thornton szeme előtt, amikor nekivágott a pályájának. „Az ő kalmárjai olyanok lesznek, mint a fejedelmek” – ezt a mondatot gyakran olvasta föl neki az anyja, mintha az valamiféle trombitászó lenne, amellyel harcba hívja a fiút. Ő is csak olyan volt, mint az emberek – a férfiak, nők és gyerekek – többsége: a távoli dolgok nagyobb hatással voltak a képzeletére, a közeliak hidegen hagyták. Azért küzdött, hogy a nevét megismerjék és tiszteljék messzi országokban és távoli tengereken – hogy egy olyan cég feje legyen, amely nemzedékeken át fönmarad, és hosszú, néma munkában töltött évekre tellett, míg gyanítani kezdte, hogy mi is lehet itt és ma, a tulajdon városában, a tulajdon gyárában, a tulajdon munkásai között. A munkásai és ő párhuzamos életet éltek – ezek a párhuzamosok nagyon közel haladtak egymáshoz, de sose találkoztak –, míg a véletlen (vagy legalábbis neki úgy tűnt, hogy a véletlen műve volt ez a találkozás) össze nem hozta Higginsszel.

Amint egyszer szemtől szemben állt, mint egyik ember a másikkal, egyvalakivel az őt körülvevő tömegeből, és (ne feledjük!) nem úgy álltak szemben egymással, most első ízben, mint főnök és alárendeltje, egyszer csak mindketten rádöbbsentek, hogy „mindkettőnknek egyformán emberi szívünk van”. Ezzel a látszólag jelentéktelen eseménnyel kezdődött meg benne a változás, de csak most, amikor attól félt, hogy el fogja veszíteni szem elől azt a két-három munkást, akiket az utóbbi időben megkedvelt mint embereket – hogy a körülmények durván, csirájában elpusztítják néhány szívének kedves tervét, anélkül, hogy kipróbálhatta volna őket – és ettől csak még jobban gyötörte az az alattomos félelem, amely időről időre elfogta, igencsak most látta tisztán, mennyire fontos lett neki mostanában az a szerep, amelyet gyárosként betöltött, egyszerűen azért, mert ennek jóvoltából olyan szoros kapcsolatba került egy különös emberfajtaival, és ez a kapcsolat rengeteg lehetőséget kínált arra, hogy befolyást gyakoroljon rájuk: ezek az emberek éles eszűek voltak, bár tudatlanok, de mindenekfölött jellemesek, önérzetesek és teli erős emberi érzésekkel.

Átgondolta, milyen helyzetbe került mint gyáros itt, Miltonban. Az a sztrájk másfél évvel ezelőtt – vagy még régebben, mert hiszen a hideg, télies időjárás ellenére már jól benne jártak a tavaszban –, az a sztrájk, amely akkor tört ki, amikor még fiatal volt, mert hiszen azóta megöregedett – megakadályozta benne, hogy teljesítsen bizonyos jelentős megrendeléseket, amelyeknek éppen akkor járt le a határideje. Tőkájének nagy részét új és költséges gépekbe fektette, és nagy mennyiségű pamutot is vásárolt, hogy teljesíteni tudja ezeket a megrendeléseket, amikre szerződés kötelezte. De mégsem tudta teljesíteni

őket: részben azért, mert a munkások, akiket Írországból hozatott, teljesen szakképzetlenek voltak: a munkájuk eredménye gyatra volt – márpedig ilyen szövet nem kerülhetett ki egy olyan cégtől, amely mindig is büszke volt rá, hogy csak első osztályú árut szállít. Mr. Thornton hosszú hónapokon keresztül a sztrájkot hibáztatta, amiért ilyen helyzetbe került: sokszor, ha csak meglátta Higginst, kedve lett volna valami gorombaságot mondani neki, nem azért, mintha az abban a pillanatban okot adott volna rá, hanem azért, mert eszébe jutott, milyen súlyos károkat okozott neki ez az ügy, amelyben Higginsnek is benne volt a keze. De valahányszor tudatára ébredt ennek a hirtelen, gyorsan fellobbanó ellenszenvnek, mindig sikerült megfékeznie. Nem érte volna be vele, hogy egyszerűen kerüli Higginst: meg kellett győznie magát róla, hogy uralkodni tud a haragján, és ezért gondosan ügyelt rá, hogy Higginsnek mindig legyen alkalma beszélni vele, valahányszor azt a munka szigorú szabályai megengedték, vagy *Mm* Thorntonnak maradt egy kis ráérő ideje. És lassanként minden ellenszenvei elpárolgott, és egyre jobban ámult rajta, hogyan lehetséges, hogy két ilyen ember, mint ő és Higgins, akik ugyanabban a szakmában dolgoznak, ugyanannak a célnak az érdekében munkálkodnak a maguk módján, annyira másként látják egymás helyzetét és kötelességeit, mint a másik. És ebből a csodálkozásból született az a kapcsolat, amely arra ugyan talán nem volt alkalmas, hogy elejét vegye minden nézeteltérésnek – továbbra is megesett, hogy másként beszéltek, vagy viselkedtek, mint azt a másik szeretne volna –, de most már legalább több jóindulattal és megértéssel nézték egymást. Azonfelül, hogy érzelmileg közelebb kerültek egymáshoz, Mr. Thornton és a munkásai

arra is ráébredtek, hogy sok olyasmi akad, amiről mindeddig csak az egyikük tudott, a másikuk nem.

Mostanában azonban rossz idők jártak a textiliparra, és mivel csökkent a kereslet, a nagyobb készletek értéke jelentősen esett a piacon: Mr. Thorntoné csaknem a felére. Nem kapott újabb megrendeléseket: így az új gépekbe fektetett tőkéje sem kamatozott, sőt, ami azt illeti, a már leszállított megrendelésekért se igen tudtak fizetni a megrendelők, ugyanakkor a gyár pusztá működtetése is folyamatosan megcsapolta a pénzkészleteit. Aztán eljött az ideje, hogy kifizesse a már korábban megvásárolt nyersanyagot, és mivel nehezen lehetett pénzhez jutni, csak képtelenül magas kamatra tudott kölcsönt szerezni, és még mindig nem tudott a saját tulajdonából semmit sem pénzzé tenni. De azért nem esett kétségbe: éjjel-nappal azon fáradozott, hogy minden nehézséget előre lásson és felkészüljön rájuk, családjá nőtagjaival ugyanolyan nyugodtan és gyöngéden beszélt, mint bármikor, a gyárban dolgozó munkásoknak nemigen beszélt a helyzetéről, de azok most már jól ismerték, és nem bántódtak meg, ha kurtán, szűkszavúan válaszolt a kérdéseikre, mert tudták, milyen gondok nyomasztják, és azt az elfojtott ellenségességet, amely korábban mindig ott parázslott a lelkükben, és amely kemény szavakra és kíméletlen ítéletekre ösztökelte őket, fölváltotta az együttérzés. „A főnöknek valami nyomja a lelkét” – mondta Higgins egyik nap, amikor meghallotta, hogy Mr. Thornton kurtán, éles hangon kérte számon, miért nem teljesítették még ezt vagy azt az utasítását, és hallani vélte, amint a főnöke felsóhajt, amikor elhalad az egyik műhely mellett, ahol néhány munkása dolgozott. Higgins és egyik társa, bár ezt nem kötötték a többiek orrára, aznap este ottmaradtak

munkaidő után, hogy elvégezzék azt a bizonyos munkát, amit a társaik elmulasztottak, és Mr. Thornton sose tudta meg, hogy nem az a művezető pótolta be a mulasztást, akinek az utasítást eredetileg kiadta.

– Eh! Ismerek valakit, aki tudom, nagyon szomorú lenne, ha látná, ahogy a főnök ott gubbaszt, mint egy zsák szürke gyapjú! Annak az asszonyszemélynek összefácsarodna a szíve, ha olyan bánatosnak látná a főnök arcát, mint amilyennek én láttam! – gondolta Higgins egyik nap, és elindult, hogy megkeresse a marlboroughgyári Mr. Thorntont.

– Főnök! – szólította meg a gyártulajdonost, amikor az gyors, határozott lépteivel elhaladt mellette. Mr. Thornton a megszólításra bosszúsan összerezett, mintha a gondolatai éppen messze jártak volna.

– Nem hallott hírt mostanában Miss Margetről, főnök?

– Miss Kicsodáról? – kérdezte Mr. Thornton.

– Miss Margetről – Miss Hale-ről – a lelkész leányáról – tudja azt maga nagyon jól, kiről beszélek, csak gondolkodjék el egy kicsit! – mondta Higgins (és ezekben a szavakban nem volt árnyalatnyi tiszteletlenség sem):

– Oh, persze! – A zord, fagyos kifejezés hirtelen leolvadt Mr. Thornton arcáról, mintha csak valamilyen lágy, nyári szél hirtelen minden nyomasztó gondolatot kifűjt volna a fejéből, és bár a száját most is olyan elszántan szorította össze, mint addig, a szeme jóindulatúan mosolygott a kérdezőre.

– Tudja, Higgins, most ötöle bérlém az épületet. Az ügynökétől időről időre hallok róla. Jól van, barátok között él – köszönöm, Higgins! – Ezt a „köszönöm”-öt, amelyet pillanatnyi hallgatás után fűzött a szavaihoz, olyan melegen mondta, hogy az éles eszű Higgins agyában

hirtelen világosság gyulladt. Talán csak lidércfény, gondolta, de azért úgy döntött, elindul ennek a világosságnak a nyomában.

– És mondja, főnök, még nem ment férjhez?

– Még nem. – Mr. Thornton arca újra elfelhősödött. – Bár azt beszélük, hogy rövidesen férjhez megy – egy távoli rokonához.

– Akkor nem egyhamar jön vissza Miltonba, igaz-e?

– Hát nem...

– Várjon még egy percet, főnök! – Higgins bizalmasan közelebb hajolt Mr. Thorntonhoz. – Nem tudja, a fiatal úriembert fölmentették? – Higgins még egy bizalmas kacsintással is igyekezett nyomatékot adni a ténynek, mennyire tájékozott a Hale-család ügyeiben, de ez a kacsintás csak még rejtélyesebbé tette a kérdést Mr. Thornton számára.

– Hát a fiatal úriembert gondolom – Frederick úrfit, mert úgy hívja, – a bátyját, aki itt járt az elmúlt őszön, tudja.

– Itt járt az elmúlt őszön...

– Igen, persze, amikor az asszony meghalt. Énvelem nyugodtan beszélhet róla, mert Mary meg én, mi ketten végig tudtuk, hogy itt van, de tartottuk a szájunkat. Mary ott dolgozott náluk a házban, amikor itt járt, onnét tudtuk.

– Tehát mégiscsak itt járt! A bátyja volt az!

– Hát persze, és én azt hittem, maga is tudja, főnök, különben a világért sem hoztam volna szóba. Tudja, ugye, hogy van egy bátyja?

– Igen. Mindent tudok róla. Szóval itt járt, amikor Mrs. Hale meghalt?

– Nem! Egy szóval sem mondom többet! Lehet, hogy már ezzel is bajt okoztam nekik, mert különben miért titkolták

volna annyira? Csak azt szerettem volna megtudni, hogy fölmentették-e végül is.

– Tudtommal nem. De erről nem tudok semmit. Miss Hale-ről is csak mint az ingatlan tulajdonosáról hallok, az ügyvédjén keresztül.

Faképnél hagyta Higginset, és továbbindult, oda, ahová eredetileg tartott, amikor a munkás megállította, Higgins pedig ott maradt, anélkül, hogy megtudta volna, amire kíváncsi volt.

– Tehát a bátyja volt az! – gondolta magában Mr. Thornton. – Boldog vagyok! Lehet, hogy soha nem látom többet, de akkor is mennyire vigasztaló – micsoda megkönnyebbülés –, hogy ezt megtudtam! Mindig is éreztem, hogy ő nem viselkedhetett fiatal hölgyhöz nem illő módon, de nagyon szerettem volna biztosan tudni. Most megkaptam ezt a bizonyosságot, és boldog vagyok!

Míntha egy vékony aranyszál ragyogott volna föl balszerencséje sötétjében, de azért maga a helyzet egyre sötétebb és sötétebb lett. Az ügynöke egy amerikai üzletházba vetette minden bizalmát, amely most csődbe ment, és magával rántott egy sor másikat is, amelyek úgy omlottak össze egymás után, mint egy kártyavár, amikor egyetlen kártyalapot kimozdítanak a helyéből. De vajon milyen hatással lesz mindez az ő cégére, töprengett Mr. Thornton. Vajon neki sikerül-e talpon maradnia?

Éjszakáról éjszakára magával vitte az üzleti könyveket és iratokat a szobájába, és ott ült mellettük ébren, amikor a házban már mindenki más lefeküdt. Azt hitte, senki nem tud róla, mivel foglalatoskodik azokban az órákban, amikor aludnia kellene. Egyik reggel, amikor a virradat fénye éppen kezdett lopva beszivárogni a spaletták résein át, még mindig ott ült az üzleti könyvei mellett, és reménye

vesztett közömbösséggel arra gondolt, most már kár is lefeküdni arra az egy-két órára, ami hátra volt még addig, amíg megindul a házban a nappali sürgés-forgás. Egyszerre csak nyílt az ajtó, és ott állt az anyja, ugyanabban a ruhában, amelyet előző nap viselt. Látszott, hogy akárcsak ő, az anyja sem aludt egy szemhunyasnyit sem aznap éjjel. Egymásra néztek. Az arcuk hideg, merev és sápadt volt a hosszú virrasztástól.

– Anyám! Miért nem alszol?

– John fiam – felelte az anyja hát azt hiszed, képes lennék aludni, amikor tudom, hogy te itt virrasztasz és tépelődöl? Nem mondtad el nekem, hogy gondjaid vannak, de azért én tudom, hogy már hosszú ideje súlyos gondok gyötörnek!

– Rosszul megy az üzlet.

– És te attól félsz, hogy...?

– Nem félek semmitől! – felelte a férfi, fölszegte az állát, és úgy is maradt, fölemelt fejvel. – Most már tudom, hogy miattam nem fog szenvedni senki. Csak emiatt aggódtam.

– De mi lesz veled? Meg fogsz... mindennek vége? – kérdezte az anyja, és máskor oly határozott hangja most remegett.

– Nem, nincs mindennek vége. Fel kell hagynom az üzlettel, de mindenkit ki tudok fizetni, akinek tartozom. Talán még talpon maradhatok... nagy a kísértés...

– De hogyan? Oh, John – tégy meg mindent, nehogy híre menjen, hogy csődbe mentél! Ezért mindent érdemes kockára tenni! Hogyan tudnál talpon maradni?

– Fölkínálták nekem, hogy beszállhatok egy nagyon kockázatos tőzsdei spekulációba, ami, ha beüt, kihúzna a csávából, úgyhogy soha senkinek nem kellene megtudnia,

milyen kutyaszorítóba kerültem. De ha nem sikerül...

– Ha nem sikerül...? – Az anyja odalépett hozzá, kezét a karjára tette, és égő, sürgető pillantással nézett rá. Még a lélegzetét is visszatartotta, hogy jobban hallja a mondat második felét.

– Akkor tisztességes emberek fognak tönkremenni egy csirkefogó miatt – mondta a férfi borúsán. – Ahogy most áll a helyzet, a hitelezőim pénze biztonságban van nálam – az utolsó pennyig, azt viszont nem tudom, hogy én magam honnét fogok pénz szerezni. Ami készpénzem nekem volt, az már mind elment, és ebben a pillanatban nincs egy árva pennym sem. Így hát ha kockáztatnék, a hitelezőim pénzét tenném kockára.

– De ha sikerülne, akkor nem is kellene megtudniuk! Olyan szörnyen kockázatos ez a spekuláció? Biztos vagyok benne, hogy nem, különben meg sem fordult volna a fejedben, hogy megpróbálkozz velem! Ha sikerülne...

– Akkor gazdag ember lennék, de oda lenne a lelkem békéje.

– De hát miért? Hiszen nem ártanál senkinek!

– Nem, de vállalnám a kockázatot, hogy hitvány módon sok embert tönkreteszek, csak azért, hogy én megszédjem magam! Anyám, döntöttem! Nem fogod nagyon bánni, ha el kell hagynunk ezt a házat, ugye, nem, drága anyám?

– Azt nem! De abba, hogy te nem leszel már az, aki voltál, beleszakad a szívem! Mihez fogsz kezdeni?

– Én mindig is ugyanaz a John Thornton leszek, bármilyenek is a körülményeim: az a John Thornton, aki próbálja azt tenni, amit helyesnek tart, és nagy ostobaságokat követ el, aztán megpróbál bátran újra kezdeni mindent. De ez nem könnyű, anyám! Annyit dolgoztam és terveztem! Csak most jöttem rá, mennyi jót

tehet valaki az én helyzetemben – és most már késő. Ahhoz már túl öreg vagyok, hogy ugyanolyan bizakodva kezdjek mindent újra, mint legelőször. Nehéz dolog ez, anyám!

Elfordult, és a kezével eltakarta az arcát.

– Nem értem – mondta Mrs. Thornton komor dacos hangon –, hogyan lehetséges ez? Itt van az én fiam – jó fiú, igaz ember, jó ember –, és semmi sem sikerül neki, amibe igazán beleadja szívét-lelkét: talál magának egy nőt, akit megszeret, de az annyit se törődik vele, mintha holmi közönséges fajankó lenne, dolgozik két ember helyett, és a munkájából nem lesz semmi haszna. Más emberek meg élnek, mint hal a vízben, megszedik magukat, és az ő hitvány nevükre soha nem hull szégyenfolt!

– Nekem nincsen mit szégyellnem! – mondta a férfi halkán, de az anyja folytatta.

– Már máskor is sokszor gondolkodtam rajta, hová tűnt az igazságosság ebből a világból, és most már biztos vagyok benne, hogy nincs igazság – most, hogy te ilyen sorsra jutottál: te, az én fiam, John Thornton! – most, hogy holnap talán mehetünk mind a ketten koldulni – az én drága fiammal!

A nyakába borult, és megcsókolta, miközben a könnyek végigperogtek az arcán.

– Anyám! – mondta a férfi, és gyöngéden átölelte. – Ugye, tudod, ki szabta ki rám a sorsomat, a jót ugyanúgy, mint a rosszat?

De az anyja csak megrázta a fejét. Ebben a pillanatban nem állt nyitva a lelke a vallás vigasza előtt.

– Anyám – folytatta a férfi, látva, hogy az anyja nem válaszol. – Én magam is lázadoztam a sors ellen, de most már azon igyekszem, hogy ne lázadozzam többé. Segíts nekem, mint ahogy akkor segítettél, amikor még

kisgyermek voltam! Akkor sok bátorító szót mondtál nekem – amikor apám meghalt, és mi sokszor fájdalmasan nélkülöztük a legszükségebbeket is – amitől most nem kell tartanunk: bátor, nemes, bizalomteli szavakat mondtál akkor, anyám, amelyeket soha nem felejtettem el, bár talán egy darabig rejtve szunnyadtak a lelkemben. Beszélj most is úgy hozzám, anyám, mint akkor régen! Máskülönben még azt kellene hinnünk, hogy a világ nagyon megkeményítette a szívünket! Ha újra azokat a régi, biztató szavakat hallanám tőled, akkor talán belém is visszatérne valami gyermekkorom egyszerű hitéből! Én is a te hajdani szavaiddal szoktam biztatni magam, de egészen más lenne, ha a te szádból hallanám őket, miközben tudnám, mennyi gondot és megpróbáltatást kellett elviselned!

– Valóban sok megpróbáltatásban volt részem – felelte az anyja zokogva –, de egyik sem volt olyan keserű, mint ez! Hogy látnom kell téged letaszítva arról a helyről, amely megillet! Magamat biztathatom újra azokkal a régi szavakkal, de téged nem. Téged nem! Isten úgy látta jónak, hogy nagyon keményen megpróbáljon téged, drága fiam!

Mrs. Thornton egész teste rázkódott a görcsös zokogástól, ahogyan az idős embereké szokott, ha sírnak. Egyszer csak rádöbbsent, mekkora csönd van körülötte, elhallgatott hát, és figyelt. Egy hangot sem hallott. Fölnézett. A fia ott ült az asztalnál, karját végigfektette az asztallapon, és arcát a karjára hajtotta.

– Oh, John! – sóhajtotta az anyja, és felemelte a férfi fejét. Olyan furcsa, sápadt komorság ült azon az arcon, hogy az anya egy pillanatra megrémült és arra gondolt, ez az arckifejezés talán a halál előfutára, de aztán a férfi arcára visszatért a természetes szín, az asszony látta, hogy újra a régi önmaga, és hirtelen minden világi gond és baj

semmiségnek tűnt ahhoz képest, mekkora áldást jelent számára a fia pusztá létezése. Megköszönte hát Istennek, hogy történjék bármi, a fia megmaradt számára, és ez olyan heves hálával töltötte el, hogy az minden lázadó gondolatot kisöpört az elméjéből.

A férfinak nehezére esett megszólalnia: ehelyett odament az ablakhoz, kinyitotta a spalettát, hogy a hajnal vöröses fénye eláraszhassa a szobát. De keleti szél fúj: az idő most is olyan metszően hideg volt, mint már hetek] óta, ebben az évben aligha lesz túl nagy kereslet a könnyű, nyári anyagokra. Végleg föl kell hát adnia a reményt, hogy a textilkereskedelem rövidesen újjáéled.

Ez az előbbi beszélgetés az anyjával azonban komoly vigaszt jelentett neki: most már tudta, ha a továbbiakban egy árva szóval sem említik többé milyen veszély fenyegeti őket, mostantól mindketten pontosan tudják, mit érez a másik, és ha ők maguk nem is éreznek egészen ugyanúgy, nem is ítélik el a másik érzéseit. Fanny férjét erősen bosszantotta, hogy Thornton nem hajlandó beszállni abba a tőzsdei spekulációba, amelyet felkínált neki, és világosan értésükre adta: szó sem lehet róla, hogy ő maga segítse ki némi készpénzzel a sógorát, hiszen arra neki magának is szüksége van ehhez a bizonyos tőzsdei ügyletkez.

Nem maradt hát más hátra, csak az, amitől Mr. Thornton már hetek óta tartott: föl kellett számolnia a vállalkozását, amellyel már olyan régóta foglalkozott, és amely annyi megbecsülést és sikert hozott neki, és valamilyen alárendelt állás után kellett néznie. A Marlborough Gyár épületének és a hozzátartozó lakóingatlanoknak a bérleti szerződése hosszú időre szólt, így Mr. Thorntonnak, ha lehetséges, másik bérlőt kellett találnia maga helyett.

Tudta viszont, hogy abban a pillanatban, amint rászánja magát, válogathat az állásajánlatok között. Mr. Hamper boldog lett volna, ha sikerül megnyernie mint állandó és tapasztalt partnert a fia számára, akit éppen akkor indított útjára az üzleti életben a szomszéd városban, jelentős tőkével, a fiatalember műveltsége azonban meglehetősen hiányos volt, ami az ismereteket illeti, minden egyéb téren pedig teljességgel műveletlen volt: semmi nem érdekelt a pénzszerzésen kívül, örömei és bánatai egyaránt durvák és alantasak voltak. Mr. Thornton pedig nem volt hajlandó belemenni egy olyan üzlettársi kapcsolatba, amely még annak a kevés tervének a végrehajtásában is meggátolta volna, amelyek túléltek vagyona összeomlását. Sokkal előbb belement volna, hogy egyszerű üzletvezető legyen, ha ez azzal jár, hogy egyebekben is van szava, nemcsak abban, hogyan lehetne minél nagyobb nyereségre szert tenni, mint abba, hogy mindenre bólogasson, ami egy pénzes, zsarnoki hajlamú üzlettársnak eszébe jut, akivel, ebben biztos volt, néhány hónapon belül úgyszólván összeveszne.

Így hát csak várt, és őszinte alázattal húzódott félre, amikor a Tőzsdén végigsöpört a híre, micsoda hatalmas vagyonhoz jutott a sógora merész spekulációi révén. Minden csoda három napig tart, gondolta. Sógora sikere természetesen magával hozta minden siker evilági jutalmát: az emberek mélységesen csodálni kezdték. Senkit sem tartottak ettől fogva olyan bölcsnek és előrelátónak, mint Mr. Watsont.

LI. FEJEZET A VISZONTLÁTÁS

*„Bátran, szívem! nyugodt, s erős maradj!
Szemnek, szájnak kemény parancsot adj:
Ne árulják el, titkok fátyla fődje:
Kedves nekem, s az is marad örökre”*
Egy verses színdarabból

Meleg nyári este volt. Edith többször is benézett Margaret szobájában először az otthoni ruhájában, másodjára vacsorához öltözve. Az első alkalommal senki nem volt a szobában, amikor másodszer nyitott be, Edith ott találta Dixont, amint éppen Margaret ruháját terítette ki az ágyra, de Margaretnek nyoma sem volt. De azért Edith ott maradt a szobában, és ott téblábolt Dixon körül.

– Jaj, Dixon! Hogy képes ezeket a borzalmas, kék virágokat tenni arra az óarany ruhára! Micsoda ízlés! Várjon már egy percig, hozok pár pomagránát-virágot!

– Ez nem óarany, asszonyom! Ez szalmaszín! És mindenki tudja, hogy a kék jól megy a szalmaszínhez! – De Dixon még a felénél sem tartott a tiltakozásnak, Edith már hozta is a ragyogó, skarlátvörös virágokat.

– Hol van Miss Hale? – kérdezte Edith, amint kipróbálta, hogyan hatnak a virágok a ruhán. – Fel nem foghatom – folytatta durcásan –, hogyan engedhette a nagynéném, hogy így rákapjon a kószálásra ott Miltonban! Esküszöm, mindig attól félek, hogy egyszer valami borzasztó dolog történik velem azokon a nyomorúságos helyeken, ahová annyit járkál! Némelyik utcán én még a

szolgálómmal sem mernék végigmenni, nehogy egymagamban! Nem úrihölgynek való környék!

Dixon még mindig sértve érezte magát, amiért Edith bíráltni merészelt az ízlését, ezért meglehetősen kurtán válaszolt:

– Szavamra, amikor azt hallom, hogy az úrihölgyek egyébről se bírnak beszélni, csak arról, hogy ők úrihölgyek – még hozzá micsoda ijedős, finnyás, kényes úrihölgyek! –, hát egy csöppet sem csodálkozom rajta, hogy manapság már nem találni szenteket ezen a földön...

– Oh, Margaret! Csakhogy megjöttél! Annyira vártalak már! De hogy kipirult az arcod a hőségtől, szegény gyermek! Hanem képzeld csak el, mit mívelt Henry, ez a lehetetlen alak: szavamra, ez már több a soknál, még egy sógortól is! Már olyan remekül elrendeztem mindent az estélyre – amit Mr. Colthurst kedvéért adok –, hát egyszer csak nem előáll Henry, igaz, hogy nagyon mentegetőzőtt, és terád hivatkozott, hogy a te kedvedért van az egész, azzal az ötlettel, hogy szeretné magával hozni Mr. Thorntont Miltonból – a bérlődet, tudod –, aki éppen Londonban van valami jogi ügyben. Így eggyel többen leszünk, mint terveztem.

– Én úgyse akarok vacsorázni. Nem vagyok éhes – mondta Margaret nagyon halkán. – Dixon majd felhoz nekem ide egy csésze teát, és én már a szalonban leszek, mire ti feljöttök. Még jobban is örülnék, ha inkább lepihenhetnék egy kicsit.

– Nem, nem! Szó se lehet róla! Igaz, tényleg rettenetesen sápadt vagy, de az csak a melegtől van, és nem hiszem, hogy boldogulnánk nélküled. (Azokat a virágokat egy kicsit lejjebb, Dixon! Csodálatosan illik ez a lángvörös a fekete hajadhoz, Margaret!) Tudod, az a

tervünk, hogy te fogsz beszélgetni Miltonról Mr. Colthursttal. Oh! tényleg! ez az ember végtére is miltoni! Azt hiszem, végül mégiscsak nagyszerűen alakulnak a dolgok! Mr. Colthurst kifaggathatja mindenről, ami érdekli, és roppant mulatságos lesz megfigyelni, mit fog majd fölhasználni a következő parlamenti beszédében a te tapasztalataidból és Mr. Thornton bölcsességéből. De tényleg, kezdem azt hinni, hogy Henry ezúttal a fején találta a szöveget! Megkérdeztem tőle, miféle ember ez a Mr. Thornton, nem fogunk-e majd szégyenkezni miatta, mire azt felelte: „Ha van egy csöpp eszed, húgocskám, akkor biztosan nem!” Úgyhogy fölteszem, hogy nem fog „suk-sük”-ölni, ami nem minden darkshire-iról mondható el, igaz, Margaret?

– Azt nem említette Mr. Lennox, hogy miért jött föl Mr. Thornton Londonba? Valami jogi probléma van a bérlet körül? – kérdezte Margaret kényszeredett hangon.

– Oh, csődbe ment, vagy valami ilyesmi. Henry mondta is neked aznap, amikor úgy fáj a fejed – de mi is volt az? (Igen, Dixon, így nagyszerű lesz! Nem vallunk szégyent Miss Hale-lel, ugye?) Bárcsak énnekem is ilyen királynői termetem és cigányfekete hajam lenne, Margaret! – Az előbb Mr. Thorntonról akartál mondani valamit...?

– Oh! Tudod, milyen buta vagyok én ezekben az üzleti dolgokban. Henry szerintem boldogan elmagyarázza majd neked az egészszet töviről hegyire. Én csak annyit értettem meg abból, amit mondott, hogy Mr. Thornton nagyon nehéz helyzetbe került, és nagyon rendes ember, és nekem rendkívül udvariasnak kell lennem hozzá, és mert fogalmam sincs, hogyan csináljam, hozzád jöttem, hogy segíts nekem! És most gyere le velem, és pihenj le ott a díványon egy negyedórára!

Mr. Lennox, élve a közeli rokon előjogával, korábban érkezett, mint a többi vendég, és Margaret, mélyen elpirulva, kérdezgetni kezdte mindarról, amit szeretett volna megtudni Mr. Thorntonnal kapcsolatban.

– Azért jött, mert szeretné továbbadni valakinek az ingatlanok bérleti jogát – mármint a Marlborough-gyárét és a hozzá tartozó lakóépületekét. Már nem tudja fenntartani őket: át kell néznünk a különböző haszonbérleti szerződéseket meg okiratokat, és meg kell szövegeznünk az új szerződést. Remélem, Edith kedvesen fogadja majd, bár láttam rajta, eléggé kihozta a sodrából, hogy meghívásért merészeltem folyamodni a részére. De arra gondoltam, maga örülne neki, Margaret, ha szívesen fogadnák, és különben is, nagyon kell ügyelnünk rá, hogy kellő tisztelettel bánjunk egy olyan emberrel, akinek rosszul áll a szénája – mondta Mr. Lennox lehalkított hangon Margaretnek, de a következő pillanatban már föl is pattant, hogy Mr. Thorntont, aki éppen akkor lépett be, bemutassa Edith-nek és Lennox kapitánynak.

Míg a bemutatkozás tartott, Margaret aggodalmasan szemügyre vette Mr. Thorntont. Már jóval több mint egy éve nem látta, és azóta sok minden történt, aminek a hatása megmutatkozott rajta. Nyúlánk, karcsú alakjával még mindig kimagaslott az átlagos termetű férfiak közül, és továbbra is előkelő megjelenést kölcsönzött neki mozgásának az a természetes könnyedsége, amely együtt jár az övéhez hasonló testalkattal. Az arca azonban idősebbnek és megviseltebbnek látszott, ugyanakkor volt rajta valamilyen nemes nyugalom, amely mindazokban, akik tudtak megváltozott helyzetéről, a méltóság és a férfias erő benyomását keltette. Az első pillanattól kezdve, hogy körülpillantott a szobában, tudatában volt, hogy

Margaret is ott van: azt is látta, milyen odaadó figyelemmel hallgatja Mr. Lennoxot, odalépett hát hozzá, és a régi barát nyugodt, fegyelmezett modorában üdvözölte. Mr. Thornton első, nyugodt szavai hallatán Margaret arca élénk pírba borult, és ez a pír egész este nem hagyta el. Úgy tűnt, nem sok mondanivalója van a férfi számára. Mr. Thornton csalódást érzett, mivel Margaret mindössze néhány csendes kérdést tett föl neki – egyetlen kérdéssel se többet, legalábbis a férfi így érezte, a feltétlenül szükségesnél – régi miltoni ismerőseivel kapcsolatban, de rövidesen más vendégek érkeztek – olyanok, akik bizalmasabb lábon álltak a házbeliekkel, mint ő –, így Mr. Thornton visszahúzódott a háttérbe, és mindössze Mr. Lennoxszal váltott időről időre néhány szót.

– Ugye, milyen remekül néz ki Miss Hale? Vagy maga nem úgy találja? – kérdezte Mr. Lennox. – Milton, azt hiszem, nem tett jót neki: amikor visszajött Londonba, az volt az érzésem, életemben nem láttam még senkit, aki ennyire megváltozott volna. Ma este meg csak úgy sugárzik! De meg is erősödött azóta. Tavaly ősszel már egy kétnérföldes séta is kimerítette. Múlt pénteken viszont elsétáltunk egészen Hampstedig meg vissza. De azért szombatn pontosan olyan erősnek és egészségesnek látszott, mint most.

„Elsétáltunk!” Vajon kire vonatkozik ez a többszám? Csak ők ketten lettek volna?

Mr. Colthurst nagyon eszes ember volt, és mint parlamenti képviselőnek, emelkedőben volt a csillaga. Jó szeme volt hozzá, hogy fölismerje, mi lakozik az emberekben, és a vacsoránál megütötte a fülét Mr. Thornton egyik megjegyzése. Megkérdezte Edith-től, ki ez

az ember, és amikor meghallotta a nevét, „No lám!” kiáltott föl, és a hangsúlyából Edith arra következtetett, a miltoni Mr. Thornton neve korántsem olyan ismeretlen a világban, mint eddig hitte. Az estély remekül sikerült. Henry jókedvében volt, és száraz, epés szellemessége remekül érvényesült a társalgás során. Mr. Thornton és Mr. Colthurst azonnal talált egy-két közös témát, a vacsoránál ezeket ugyan csak érinteni tudták, de föltett szándékuk volt, hogy a vacsora végeztével kettesben félrevonulnak egy kis magánbeszélgetésre. Margaret gyönyörű volt a pomagránát-virágokkal a hajában, és Edith-et most még az sem bosszantotta, hogy az unokanővére hátradől a székében és csak nagy ritkán szólal meg, mivel a társalgás nélküle sem akadozott.

Margaret Mr. Thornton arcát figyelte. A férfi sose nézett őrá: így hát nyugodtan tanulmányozhatta, és észrevétlenül megfigyelhette, milyen változásokat vitt véghez rajta ez a rövid időszak. Igaz, Mr. Lennox egy-egy váratlan, szellemes mondására a férfi arcán újra fölragyogott egy-egy pillanatra a régi, élénk öröm: a szeme megint olyan vidáman csillogott, mint régen, az ajka egy villanásnyi időre a régi, sugárzó mosolyra húzódott, és a tekintete ösztönösen az ő szemét kereste, mintha csak meg akart volna győződni róla, ő is vele örül-e. De amint a pillantásuk találkozott, megváltozott az arca: újra komoly és aggodalmas lett, és attól fogva elszántan igyekezett elkerülni, hogy akár csak egyszer is ránézzen a vacsora ideje alatt.

A háziakon kívül csak két hölgy volt még a társaságban, és mivel azokat, amikor visszavonultak a szalonba, a nagynénje és Edith szóval tartották, Margaret bágyadtan öltögetni kezdett valami kézimunkán. Rövidesen az urak is

utánuk jöttek. Mr. Colthurst és Mr. Thornton élénk beszélgetésbe merültek, Mr. Lennox pedig odahúzódott Margaret mellé, és halkán azt mondta neki.

– Azt hiszem, Edith hálás lehet nekem: sokat tettem az estélye sikeréért. Maga talán nem is tudja, milyen kellemes, eszes fickó ez a maga bérlője. Colthurst keresve sem találhatott volna nála alkalmasabbat arra, hogy megadja neki mindazt a felvilágosítást, amire szüksége van. El sem tudom képzelni, hogyan tudta ilyen szerencsétlenül intézni a saját dolgait!

– Az ő képességeivel és lehetőségeivel magának bizonyára sikere lett volna – mondta Margaret. A férfinak nem nagyon tetszett az a hang, ahogy ezeket a szavakat mondta, bár a gondolat, amelyet kifejeztek, az ő agyán is átfutott. Elhallgatott, és a csöndben sikerült néhány szót elkapniuk a beszélgetésből, amely Mr. Colthurst és Mr. Thornton között folyt a kandalló mellett.

– Biztosíthatom, hogy nagy érdeklődéssel beszéltek róla – talán inkább úgy mondhatnám, nagyon kíváncsiak voltak rá, mi lesz az eredménye. Csak rövid ideig voltam a környéken, de azalatt sokszor hallottam emlegetni a maga nevét...

A következő néhány szót nem értették: aztán hallották, amint Mr. Thornton azt mondja:

– Nincsenek meg bennem a népszerűséghez szükséges tulajdonságok... ha ilyesmit állítottak rólam, tévedtek. Csak fokozatosan vagyok képes valami újba kezdeni, és nem egykönnyen avatok a bizalmamba másokat, még azokat sem, akiket én magam szeretnék jobban megismerni. De még ezekkel a hátrányaimmal együtt is úgy éreztem, hogy jó úton járok, és miután az egyik munkásommal, mondhatni, összebarátkoztam, lassanként

kezdtém megismerni a többieket is. Ez mindkettőnknek javára szolgait, akaratlanul is, szándékosan is sok mindent megtanítottunk egymásnak.

– Azt mondja, „megtanítottunk”. Remélem, ezt nem úgy érti, hogy nem akar tovább haladni ezen a megkezdett úton?

– Le kell állítanom Colthurstot – mondta Henry Lennox sietősen. És egy váratlan, mégis a tárgyhoz tartozó kérdéssel sikerült is másfelé térítenie beszélgetést, még mielőtt Mr. Thornton kénytelen lett volna bevallani, hogy cserben hagyta a szerencséje, és már nincs abban a helyzetben, hogy folytassa, amit megkezdett. De amint kimerítően válaszolt Mr. Lennox kérdésére, Mr. Thornton ott folytatta a beszélgetést, ahol az félbeszakadt, és megadta a feleletet Mr. Colthurstnak is.

– Rosszul alakultak a dolgom, és már nem vagyok gyártulajdonos. Most állást keresek Miltonban, feltéve, hogy találok valakit, aki azzal a feltétellel is hajlandó alkalmazni, hogy szabad kezet szeretnék kapni ezekben a dolgokban. Bízom benne, hogy nincsenek mindenféle légből kapott elméleteim, amelyeket elhamarkodottan akarnék átvinni a gyakorlatba. Egyedül ahhoz ragaszkodom, hogy alkalmam legyen személyes kapcsolatot fenntartani a munkásokkal, azon felül is, hogy megkapják tőlem a bérüket. Jóllehet az ember azt hinné, ez az a pont, amelyet Arkhimédész keresett, hogy kimozdítsa a helyéből a földet, akkora jelentőséget tulajdonít neki némelyik gyáros, akik csak a fejüket csóválják, és gyászos képet vágnak, ha megemlítem nekik, hogy van egy-két kísérlet, amellyel szeretnék megpróbálkozni.

– Látom, „kísérleteknek” nevezi őket – mondta Mr. Colthurst, akinek modorán érezhető volt, hogy most még

nagyobb tisztelettel tekint beszélgető társára.

– Igen, mert szerintem még csak kísérleti stádiumban vannak. Nem vagyok biztos benne, milyen következményekkel fognak járni. De abban igen, hogy feltétlenül meg kell próbálkoznom velük. Arra a meggyőződésre jutottam, hogy a pusztai intézmények, bármilyen bölcssek legyenek is, bármilyen gondosan és megfontoltan szervezik is meg őket, nem tudják a szükséges mértékben egymáshoz fűzni a két osztályt, a munkásokét és a tulajdonosokét, ha nem gondoskodnak róla, hogy működésük során az egyes osztályok képviselői tényleges, személyes kapcsolatba kerüljenek egymással. Ez a kapcsolat lehel életet az intézményekbe. Egy munkásnak máskülönben aligha van módja rá, hogy megértse, mennyit törte a fejét a főnöke a dolgozószobája magányában azokon a terveken, amelyek a munkásai javát szolgálják. Mire aztán a tulajdonos a kész tervvel előjön a dolgozószobájából, az a terv olyan lesz, mint egy gépezet, amelyet úgy gondoltak ki, hogy minden helyzetben jól működjék. De akkor a munkások is úgy fogadják majd ezt tervet, ahogy a gépeket szokták, anélkül, hogy átlátnák, mennyi töprengés mekkora szellemi munkára volt szükség ahhoz, hogy ilyen tökéletes legyen. De vegyünk egy olyan ötletet, aminek a kidolgozásához a munkásokkal való személyes kapcsolatra van szükség: eleinte talán nem működik olyan jól, de minden egyes lépésnél egyre több és több ember érdeklődését kelti fel, és végül már valamennyien érdekeltek lesznek a terv sikerében, mert hiszen valamennyien részt vettek a kidolgozásában. De azért még így is elveszítené az erejét, nem lenne többé eleven, amint nem ugyanaz a közös érdek tartaná életben, amelynek ösztönzésére az emberek mindig megtalálják a

módját, hogy találkozzanak egymással, hogy igyekezzenek megismerni egymás jellemét és egész mivoltát, még egymás temperamentumát és beszédmódja is. Jobban kell értenünk egymást, és én még azt is hozzá merném tenni, jobb, kell kedvelnünk egymást.

– És úgy gondolja, hogy ezzel sikerül elejét venni a sztrájkoknak?

– Szó sincs róla. A legtöbb, amit remélek tőle, csak annyi, hogy a sztrájkok mostantól nem fognak olyan keserű, gyilkos gyűlöletet kelteni egyik félben sem, mint eddig tették. Egy derülátóbb ember talán úgy képzelhetné, ha közelebbi és szívélyesebb kapcsolat alakul ki a munkások és a tulajdonosok között, ez egyszer és mindenkorra véget vet a sztrájkoknak. De én nem vagyok derülátó.

Hirtelen, mintha valamilyen új gondolat ötlött volna váratlanul az eszébe, Mr. Thorton átvágott a szobán, odalépett Margaret mellé, és minden bevezető nélkül, mintha csak tudta volna, hogy a lány végighallgatta, mit beszéltek Mr. Colthursttel, ezt mondta:

– Miss Hale, kaptam egy körlevelet az embereimtől – azt hiszem, Higgins keze írásával –, amelyben közlik, hogy szeretnének továbbra is nekem dolgozni, ha megint abba a helyzetbe kerülök, hogy módomban áll munkásokat fölfogadni. Ez azért jó dolog, igaz?

– Igen. A lehető legjobb. Örülök neki – mondta Margaret, és egyenesen föl nézett a férfi arcába beszédes szemével, aztán látva a férfi sokatmondó pillantását, gyorsan lesütötte a szemét. A férfi még egy percig némán fürkészte a lány arcát, mintha nem tudná pontosan, hányadán is áll.

– Tudtam, hogy örülni fog neki – mondta végül

fölsóhajtva, aztán elfordult, és nem szólt többet egy szót sem Margarethez, csak mielőtt hazaindult volna, kívánt neki nagyon udvariasan jó éjszakát.

Amikor Mr. Lennox aznap este elköszönt tőle, Margaret kissé tétovázva azt kérdezte az ügyvédtől (és közben önkénytelenül mélyen elpirult):

– Beszélhetnénk holnap? A segítségét szeretném kérni... egy bizonyos ügyben.

– Hát persze. Eljövök, amikorra csak parancsolja! Nem is szerezhetne nekem nagyobb örömet, mint azzal, ha azt érezhetem, hogy hasznomat veszi. Tehát tizenegyre? Itt leszek!

Mr. Lennox szeme diadalmasan felragyogott. Lám, Margaret lassanként hozzászokik, hogy mindenben órá támaszkodjék! Úgy tűnt, most már bármelyik nap megkaphatja azt a bizonyosságot, amely nélkül, úgy határozott, többé nem próbálkozik meg a lánykéréssel.

LII. FEJEZET

ELOSZLANAK A FELHŐK

*„Örömben, búban, jóban, rosszban,
Úgy mindörökre, mint ahogy ma.
Békében, harcban, jó és rossz időben”.*
Ismeretlen szerző

Másnap reggel Edith lábujjhegyen járkált a házban, és csöndre intette Sholtót, valahányszor kissé hangosabban talált megszólalni, mintha bármilyen váratlan zaj megzavarhatná a beszélgetést, amely a szalonban folyt. Az óra elütötte a kettőt, de azok ketten még mindig ott ültek bent zárt ajtók mögött. Végül Edith rohanó férfileptek zaját hallotta a lépcső felől, és kikukkantott a szobájából.

– Igen, Henry? – mondta, és kérdően nézett a sógorára.

– Igen? – kérdezett vissza a férfi meglehetősen kurtán.

– Nem jössz be ebédelni?

– Nem, köszönöm, nem mehetek. Már így is túl sok időt elvesztegettem itt. – Hát akkor még mindig nincs rendben!
– kiáltott fel Edith kétségbeesetten.

– Nem, nincsen. És nem is lesz soha rendben, ha arra gondolsz, amire én gondolok. Ebből a dologból nem lesz semmi, Edith, úgyhogy verd ki a fejedből!

– De amikor olyan kellemes lett volna mindnyájunknak!

– mondta Edith panaszos hangon. – Soha egy percig sem kellene aggódnom a gyerekek miatt, ha Margaret itt telepedne le a közelemben. Így örökösen attól félek, hogy egyszer csak fogja magát, és elutazik Cadizba.

– Majd igyekszem, ha arra kerül a sor, olyan fiatal

hölgyet választani feleségnek, aki jól tud bánni a gyerekekkel. Ez minden, amit tehetek érted! Miss Hale-nek esze ágában sincs hozzám jönni. Én pedig nem fogom megkérni rá.

– De akkor mi a csudáról beszélgettetek olyan sokáig?

– Ezerféle dologról, amihez te úgysem értesz: befektetésekről, bérleti szerződésekről és ingatlanákról.

– Oh, akkor csak eredj, ha ez minden! Rettenetesen buták vagytok mind a ketten, ha egész idő alatt ilyen unalmas dolgokról fecsegtetek!

– Ahogy óhajtod. Holnap délelőtt újra eljövök, és Mr. Thorntont is magammal hozom, mert van még egy kis megbeszélni valónk Miss Hale-lel.

– Mr. Thorntont! Neki meg mi köze az egészhez?

– Ő bérli Miss Hale ingatlanjait – mondta Mr. Lennox, és félrefordult.

– És szeretné felmondani a bérletet.

– Oh! Rendben van! Teljesen felesleges engem a részletekkel traktálnod, úgysem értem őket.

– Az egyetlen részlet, amit örülnék, ha megértenél, az, hogy szeretném, ha holnap is ugyanolyan zavartalanul tárgyalhatnánk a hátsó szalonban, mint ma. Általában a gyerekek és a szolgák örökösen benyitnak, és sose tudok semmit tisztességesen elmagyarázni: márpedig holnap fontos dolgokról lesz szó.

Senki nem tudta, miért nem érkezett meg Mr. Lennox másnap a megbeszélte időben. Mr. Thornton időben megjelent, és miután majd egy órát várt rá, Margaret rendkívül sápadtan és nyugtalanul lépett be a szalonba.

– Nagyon sajnálom, hogy Mr. Lennox nem jött el – kezdte sietősen.

– Ő sokkal jobban el tudott volna magyarázni mindent,

mint én. Ő a jogi tanácsadóm ebben a...

– Sajnálom, hogy eljöttem, ha ezzel gondot okozok. Menjek el talán Mr. Lennox ügyvédi irodájába, és próbáljam megkeresni?

– Nem, köszönöm. Csak el akartam mondani magának, mennyire hántott, amikor megtudtam, hogy elveszíttem, mint bérlőmet. De Mr. Lennox azt mondja, a helyzet rövidesen biztosan javulni fog...

– Mr. Lennox keveset tud ezekről a dolgokról – mondta Mr. Thornton csöndesen. – Ő boldog és szerencsés mindazokban a dolgokban, amelyek fontosak egy férfinak, és nem tudhatja, mit jelent az, ha az ember már nem fiatal többé – de mindent újra kell kezdenie, a legelejéről, amihez a fiatalság erejére és bizakodására lenne szükség – nem tudhatja, mit jelent azt érezni, hogy eltelt az életünk fele, és semmit nem vittünk véghez abból, amit elterveztünk –, hogy senmmink nem maradt, csak az a keserű emlék, hogy volt egy lehetőségünk, de elvesztegettük. Jobban örülnék, Miss Hale, ha nem kellene meghallgatnom Mr. Lennox véleményét a helyzetemről. Azok, akik maguk boldogok és sikeresek, általában hajlamosak könnyen venni mások szerencsétlenségét.

– Ne legyen igazságtalan! – mondta Margaret nagyon szelíden. – Mr. Lennox mindössze azt mondta, az ő véleménye szerint igen valószínű, hogy maga visszaszerzi, amit elveszített – sőt, még többet is! Nem, ne mondjon semmit, amíg be nem fejeztem – kérem, ne! – És megpróbálva újra összeszedni magát, reszkető kézzel sietősen keresgélgni kezdett az iratok és számlák között. – Oh! Itt van! Mr. Lennox megfogalmazott nekem egy szerződéstervezetet... bárcsak itt lenne, hogy elmagyarázza!... amelyikben az áll, hogyha hajlandó lenne

kölcsönvenni tizennyolcezer és ötvenhét fontot az én pénzemből, ami jelenleg használatlanul hever a bankban, és mindössze két és fél százalékot jövedelmez, akkor maga sokkal jobb kamatot tudna fizetni nekem, és nem kellene bezárnia a Marlborough Gyárat. – A hangja időközben kitisztult és nyugodtabb lett. Mr. Thornton nem válaszolt, Margaret pedig tovább keresgélt a papírok között valami iratot, amelyben az ügyvéd azt is leírta, milyen óvadékokat javasol, mivel nagyon szerette volna az egész dolgot olyan üzleti ügynek feltüntetni, amelyből neki nagyobb haszna van, mint Mr. Thorntonnak. Miközben az iratot keresgélte, hirtelen úgy érezte, eláll a szívverése, mert Mr. Thornton megszólalt, rekedten és gyöngéd szenvedélytől reszkető hangon:

– Margaret.

Egy pillanatra fölnézett, aztán a tenyerébe hajtotta homlokát, hogy a férfi ne nézhessen bele szerelemtől ragyogó szemébe. Mr. Thornton egy lépéssel közelebb jött, és újra a nevéen szólította, ugyanazzal az esdeklő, reszkető mohósággal:

– Margaret!

Még lejjebb hajtotta a fejét, még jobban elrejtette az arcát, már-már ráhajtotta az asztallapra. A férfi odalépett mellé, letérdelt, hogy az arca egy szintre kerüljön a lány fülével, és abba suttopta – zihálta:

– Vigyázzon! Ha most nem szólal meg – akkor azt én elbizakodottságomban úgy fogom érteni, hogy a magaménak tekinthetem – küldjön el most, azonnal, ha el kell mennem! Margaret!

Most, hogy harmadszor is nevéen szólította, Margaret feléje fordította az arcát, amelyet azonban még mindig eltakart kis fehér kezével, és a férfi vállára hajtotta, hogy

ne legyen kénytelen a szemébe nézni.

Olyan boldogító volt ott érezni a lány puha arcát a magáéhoz simulva, hogy a férfi egyelőre lemondott róla, hogy lássa piruló orcáját és a szerelemtől csillogó szemet. Magához szorította, és mindketten hallgattak egy darabig. Végül Margaret törte meg a csendet: elcsukló hangon azt mormolta:

– Oh, Mr. Thornton, nem vagyok méltó magához!

– Nem méltó! Ne gúnyolódjék rajtam: én vagyok az, aki teljesen méltatlan magához!

Egy-két perc múlva a férfi gyöngéden lefejtette Margaret kezét az arcáról, és odahúzta a lány karját a vállára, hogy átölelje, ugyanúgy, mint akkor, amikor meg akarta védelmezni a feldühödött tömegtől.

– Emlékszel, szerelmem? – mormolta. – És arra is emlékszel, milyen szörnyű arcátlansággal fizettem másnap a jóságodért?

– Én csak arra emlékszem, milyen gonoszul beszéltem veled akkor – ez minden.

– Nézz ide! Emeld föl a fejed! Mutatni szeretnék neked valamit! – A lány lassan felemelte a fejét, arca csak úgy égett a boldog szégyentől.

– Tudod-e, miféle rózsák ezek? – kérdezte a férfi, és előhúzta a zsebkönyvét, amelyben néhány lepréselt virágot őrzött.

– Nem! – felelte a lány gyanútlan kíváncsisággal. – Én adtam őket neked?

– Nem! Beképzelt kisasszony: nem te adtad. Viszont könnyen lehet, hogy ezeknek a rózsáknak a testvérnéjeit viselted valaha a hajadban!

A lány szemügyre vette a rózsákat, egy percig töprengett, aztán kicsit elmosolyodott.

– Helstone-ból valók, ugye? – mondta – Megismerem őket arról a mély bevágásról a levelükön. Oh! Ott jártál? Mikor?

– Látni akartam azt a helyet, ahol Margaret azzá lett, aki ma, pedig ez a legeslegrosszabb időszakban történt, amikor már nem is reméltem, hogy valaha az enyém leszel. Akkor jártam ott, amikor hazafelé utaztam Havre-ból.

– Add nekem őket! – kérte Margaret, és megpróbálta gyöngéd erőszakkal kivenni őket a férfi kezéből.

– Nem bánom! De nem adom ingyen!

– Hogy fogom ezt megmondani a nagynénémnek? – suttogta Margaret hosszú, boldogító csönd után.

– Hadd beszéljek én vele!

– Oh, nem! Tartozom neki annyival, hogy én mondjam meg – de mit fog szólni hozzá?

– Hadd találjam ki! A szívéhez kap, és azt fogja kiáltani: „Ahhoz az emberhez...?”

– Csitt! – mondta Margaret. – Különben én is megpróbálom megmutatni, milyen méltatlankodó hangon fogja majd mondani az anyád: „Azt a nőt...!”

V É G E

TARTALOM

- [I. FEJEZET „FEL, ESKÜVŐRE!”](#)
- [II. FEJEZET RÓZSÁK ÉS TÖVISEK](#)
- [III. FEJEZET „LASSAN JÁRJ, TOVÁBB ÉRSZ!”](#)
- [IV. FEJEZET KÉTELYEK ÉS NEHÉZSÉGEK](#)
- [V. FEJEZET DÖNTÉS](#)
- [VI. FEJEZET BÚCSÚ](#)
- [VII. FEJEZET ÚJ TÁJAK, ÚJ ARCOK](#)
- [VIII. FEJEZET HONVÁGY](#)
- [IX. FEJEZET HOGYAN ÖLTÖZZÜNK TEÁHOZ?](#)
- [X. FEJEZET ÖNTÖTTVAS ÉS ARANY](#)
- [XI. FEJEZET ELSŐ BENYOMÁSOK](#)
- [XII. FEJEZET DÉLELŐTTI LÁTOGATÁSOK](#)
- [XIII. FEJEZET ENYHE FUVALLAT A HŐSÉGBEN](#)
- [XIV. FEJEZET A LÁZADÁS](#)
- [XV. FEJEZET FŐNÖKÖK ÉS MUNKÁSOK](#)
- [XVI. FEJEZET A HALÁL ÁRNYÉKÁBAN](#)
- [XVII. FEJEZET MI AZ A SZTRÁJK?](#)
- [XVIII. FEJEZET ROKONSZENVEK ÉS ELLENSZENVEK](#)
- [XIX. FEJEZET ANGYALOK LÁTOGATÁSA](#)
- [XX. FEJEZET URAK ES EMBEREK](#)
- [XXI. FEJEZET A SÖTÉT ÉJSZAKA](#)
- [XXII.FEJEZET EGY ÜTÉS ÉS A KÖVETKEZMÉNYEI](#)
- [XXIII. FEJEZET FÉLREÉRTÉSEK](#)
- [XXIV. FEJEZET A FÉLREÉRTÉSEK TISZTÁZÓDNAK](#)
- [XXV. FEJEZET FREDERICK](#)
- [XXVI. FEJEZET ANYA ÉS FIA](#)
- [XXVII. FEJEZET GYÜMÖLCSKOSÁR](#)
- [XXVIII. FEJEZET VIGASZ A SZOMORÚSÁGBAN](#)

XXIX. FEJEZET EGY KIS NAPSÜTÉS
XXX. FEJEZET VÉGRE OTTHON!
XXXI. FEJEZET EGY RÉGI ISMERŐS
XXXII. FEJEZET BALSZERENCSES VÉLETLENEK
XXXIII. FEJEZET BÉKE
XXXIV. FEJEZET IGAZSÁG ÉS HAMISSÁG
XXXV. FEJEZET BŰNHÓDÉS
XXXVI. FEJEZET NEM MINDIG EGYSÉGBEN AZ
ERŐ
XXXVII. FEJEZET PILLANTÁS DÉLRE
XXXVIII. FEJEZET A MEGTARTOTT ÍGÉRET
XXXIX. FEJEZET BARÁTKOZÁS
XL. FEJEZET DISZHARMÓNIA
XLI. FEJEZET AZ ÚT VÉGE
XLII. FEJEZET EGYEDÜL! EGYEDÜL!
XLIII. FEJEZET MARGARET „SZÖKÉSE”
XLIV. FEJEZET KÖNNYŰ ÉLET NEM BOLDOG ÉLET
XLV. FEJEZET NEM CSAK ÁLOM
XLVI. FEJEZET EGYKOR ÉS MOST
XLVII. FEJEZET VALAMI HIÁNYZIK
XLVIII. FEJEZET „TÖBBÉ MÁR NINCS SEHOL”
XLIX. FEJEZET LÉLEGZŐ NYUGALOM
L. FEJEZET MILTONI VÁLTOZÁSOK
LI. FEJEZET A VISZONTLÁTÁS
LII. FEJEZET ELOSZLANAK A FELHŐK

Tartalomjegyzék

I. FEJEZET „FEL, ESKÜVŐRE!”	3
II. FEJEZET RÓZSÁK ÉS TÖVISEK	20
III. FEJEZET „LASSAN JÁRJ, TOVÁBB ÉRSZ!”	33
IV. FEJEZET KÉTELYEK ÉS NEHÉZSÉGEK	49
V. FEJEZET DÖNTÉS	66
VI. FEJEZET BÚCSÚ	86
VII. FEJEZET ÚJ TÁJAK, ÚJ ARCOK	96
VIII. FEJEZET HONVÁGY	108
IX. FEJEZET HOGYAN ÖLTÖZZÜNK TEÁHOZ?	124
X. FEJEZET ÖNTÖTTVAS ÉS ARANY	131
XI. FEJEZET ELSŐ BENYOMÁSOK	145
XII. FEJEZET DÉLELŐTTI LÁTOGATÁSOK	158
XIII. FEJEZET ENYHE FUVALLAT A HŐSÉGBEN	168
XIV. FEJEZET A LÁZADÁS	179
XV. FEJEZET FŐNÖKÖK ÉS MUNKÁSOK	188
XVI. FEJEZET A HALÁL	214

ÁRNYÉKÁBAN	214
XVII. FEJEZET MI AZ A SZTRÁJK?	226
XVIII. FEJEZET ROKONSZENVEK ÉS ELLENSZENVEK	240
XIX. FEJEZET ANGYALOK LÁTOGATÁSA	253
XX. FEJEZET URAK ES EMBEREK	272
XXI. FEJEZET A SÖTÉT ÉJSZAKA	288
XXII.FEJEZET EGY ÜTÉS ÉS A KÖVETKEZMÉNYEI	301
XXIII. FEJEZET FÉLREÉRTÉSEK	322
XXIV. FEJEZET A FÉLREÉRTÉSEK TISZTÁZÓDNAK	334
XXV. FEJEZET FREDERICK	343
XXVI. FEJEZET ANYA ÉS FIA	360
XXVII. FEJEZET GYÜMÖLCSKOSÁR	369
XXVIII. FEJEZET VIGASZ A SZOMORÚSÁGBAN	379
XXIX. FEJEZET EGY KIS NAPSÜTÉS	407
XXX. FEJEZET VÉGRE OTTHON!	417
XXXI. FEJEZET EGY RÉGI ISMERŐS	437
XXXII. FEJEZET BALSZERENCSES VÉLETLENEK	454

XXXIV. FEJEZET IGAZSÁG ÉS HAMISSÁG	471
XXXV. FEJEZET BŰNHŐDÉS	480
XXXVI. FEJEZET NEM MINDIG EGYSÉGBEN AZ ERŐ	504
XXXVII. FEJEZET PILLANTÁS DÉLRE	522
XXXVIII. FEJEZET A MEGTARTOTT ÍGÉRET	539
XXXIX. FEJEZET BARÁTKOZÁS	560
XL. FEJEZET DISZHARMÓNIA	574
XLI. FEJEZET AZ ÚT VÉGE	596
XLII. FEJEZET EGYEDÜL! EGYEDÜL!	615
XLIII. FEJEZET MARGARET „SZÖKÉSE”	633
XLIV. FEJEZET KÖNNYŰ ÉLET NEM BOLDOG ÉLET	648
XLV. FEJEZET NEM CSAK ÁLOM	665
XLVI. FEJEZET EGYKOR ÉS MOST	670
XLVII. FEJEZET VALAMI HIÁNYZIK	700
XLVIII. FEJEZET „TÖBBÉ MÁR NINCS SEHOL”	709
XLIX. FEJEZET LÉLEGZŐ NYUGALOM	719
L. FEJEZET MILTONI VÁLTOZÁSOK	729

L. FEJEZET MILTONI VÁLTOZÁSOK	729
LI. FEJEZET A VISZONTLÁTÁS	744
LII. FEJEZET ELOSZLANAK A FELHŐK	755